

## FREUD ȘI PSIHANALIZA ÎN ROMÂNIA

GHEORGHE BRĂTESCU s-a născut la 16 iunie 1922 la Vălenii de Munte. După absolvirea în 1941 a Colegiului Național „Sf. Sava“ a urmat cursurile Facultății de Medicină din București, obținând titlul de doctor în 1949.

La Centrul de Organizare a Ocrotirii Sănătății (1953-1959) și la Institutul de Igienă și Sănătate Publică din București (1959-1962 și 1969-1986) a efectuat cercetări în domeniul istoriei medicinei. A fost președinte al Societății de istoria medicinei — Filiala București în 1977-1986. Este membru titular al Academiei de Științe Medicale din 1991.

LUCRĂRI PRINCIPALE: *Istoria ocrotirii sănătății muncitorilor din România* (1957), *Hipocratismul de-a lungul secolelor* (1968), *Etica medicală* (1969), *Sănătatea Bucureștilor. 1862-1944* (1970), *O istorie a medicinei* (1975 — cu N. Vătămanu), *Tinerețea lui Carol Davila* (1979), *Grija pentru sănătate. Primele tipărituri de interes medical în limba română* (1988), *Miracolul grec în medicină: hipocratismul* (1992). A redactat lucrarea în colaborare *Dicționar cronologic de medicină și farmacie* (1975). A publicat traduceri adnotate din Avicenna, Descartes, La Mettrie, Claude Bernard etc. și texte memorialistice de Z. Petrescu, G. Marinescu, Fr. I. Rainer și Belu Zilber. În intervalul 1957-1985 s-a îngrijit de apariția a 12 culegeri de studii și cercetări medico-istorice cu colaborări din țară și din străinătate.

G. BRĂTESCU

Freud și psihanaliza  
în România



HUMANITAS  

---

BUCUREȘTI, 1994

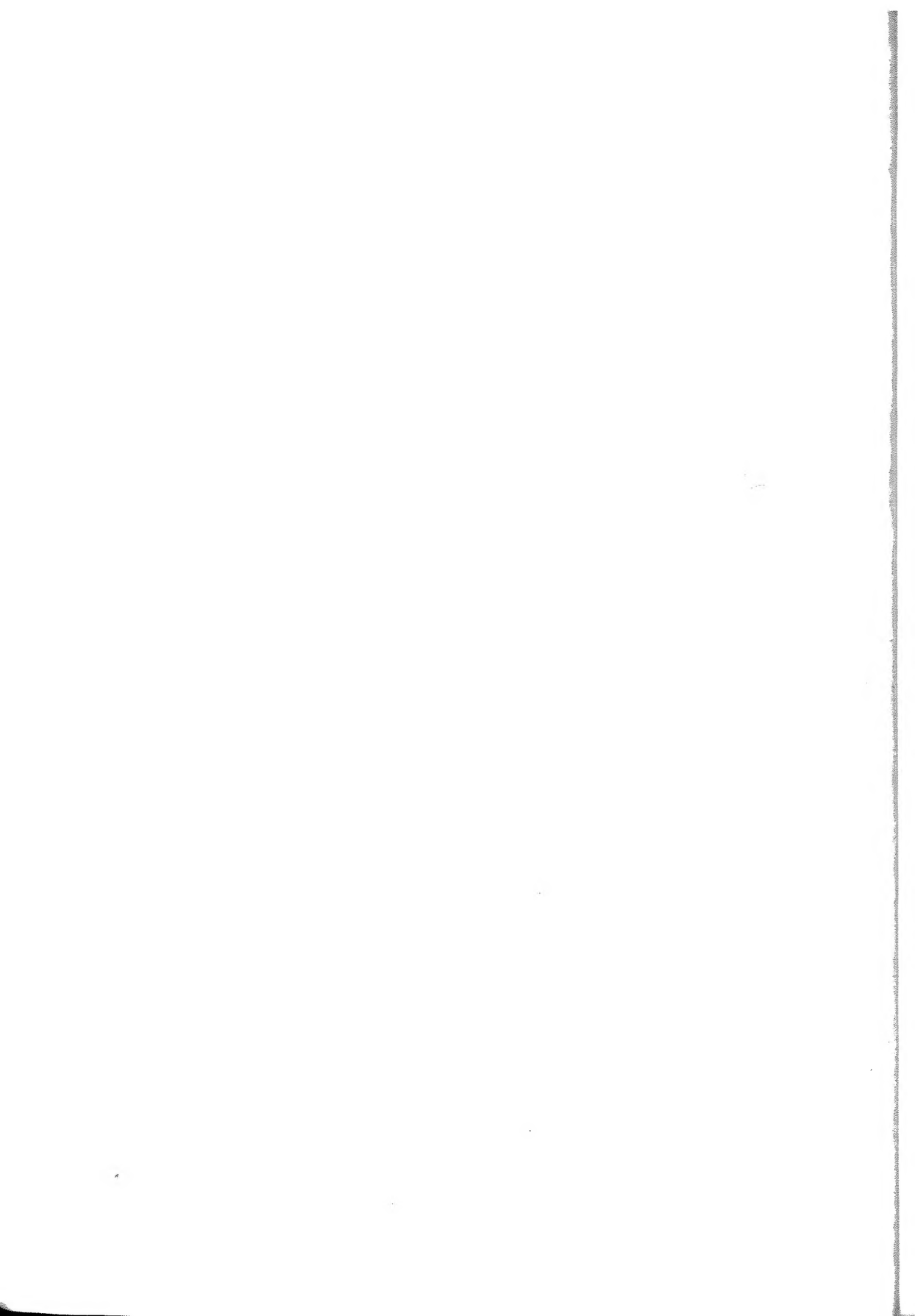
Coperta de  
IOANA DRAGOMIRESCU MARDARE

© HUMANITAS, 1994

ISBN 973-28-0444-0

*În amintirea lui ION N. SERSEA,  
mentorul adolescenței mele,  
cel care mi-a pus în mână scrieri freudiste  
acum mai bine de-o jumătate de secol.*

G.B.



## Cuvînt înainte

Cartea aceasta își propune să contribuie la cunoașterea a ceea ce s-ar putea numi „destinul românesc al psihanalizei”, un destin sinuos, pe alocuri derutant, iar câteodată stînd sub semnul unor teribile amenințări.

Trebuie precizat că autorul cărții de față nu este un psihanalist și nici măcar un adept fără rezerve al freudismului. El nu a urmărit decît să adune piesele capitale ale „dosarului psihanalizei în România”, care dosar să poată fi înaintat, spre deliberare, tribunalului opiniei publice. O istorie „dinăuntru” a freudismului românesc nu o pot scrie decît psihanalizii de profesie<sup>1</sup>.

Avem totuși dreptul să vorbim de un „freudism românesc” sau de o „psihanaliză românească”? În această privință, Elisabeth Roudinesco remarcă, în impozanta sa *Istorie a psihanalizei în Franța*, că expresiile „psihanaliza franceză” ori „americană” sau, în cazul nostru, „românească” trebuie folosite numai „metaforic”; putem să ne referim deci la „o situație românească a psihanalizei”, dar nu la o concepție psihanalitică avînd *specific* românesc: „teoria, ca și gîndirea n-au frontiere, nici patrie, însă condițiile în care ele se exercită sînt totdeauna naționale și lingvistice”<sup>2</sup>.

Pe de altă parte, cartea aceasta nu pretinde să fie o scriere de inițiere în freudism. Celor care simt nevoia unei atare inițieri le recomandăm călduros volumul lui V. Săhleanu și I. Popescu-Sibiu *Introducere critică în psihanaliză*, apărut în 1972 la Editura Dacia din Cluj.<sup>3</sup> Li s-a dat cuvîntul în paginile ce urmează reprezentanților celor mai felurite orientări științifice, filozofice și chiar politice, astfel ca din parcurgerea materialului acumulat aici să rezulte o imagine cît mai veridică a ceea ce a însemnat și mai poate însemna psihanaliza în cultura și civilizația românească.

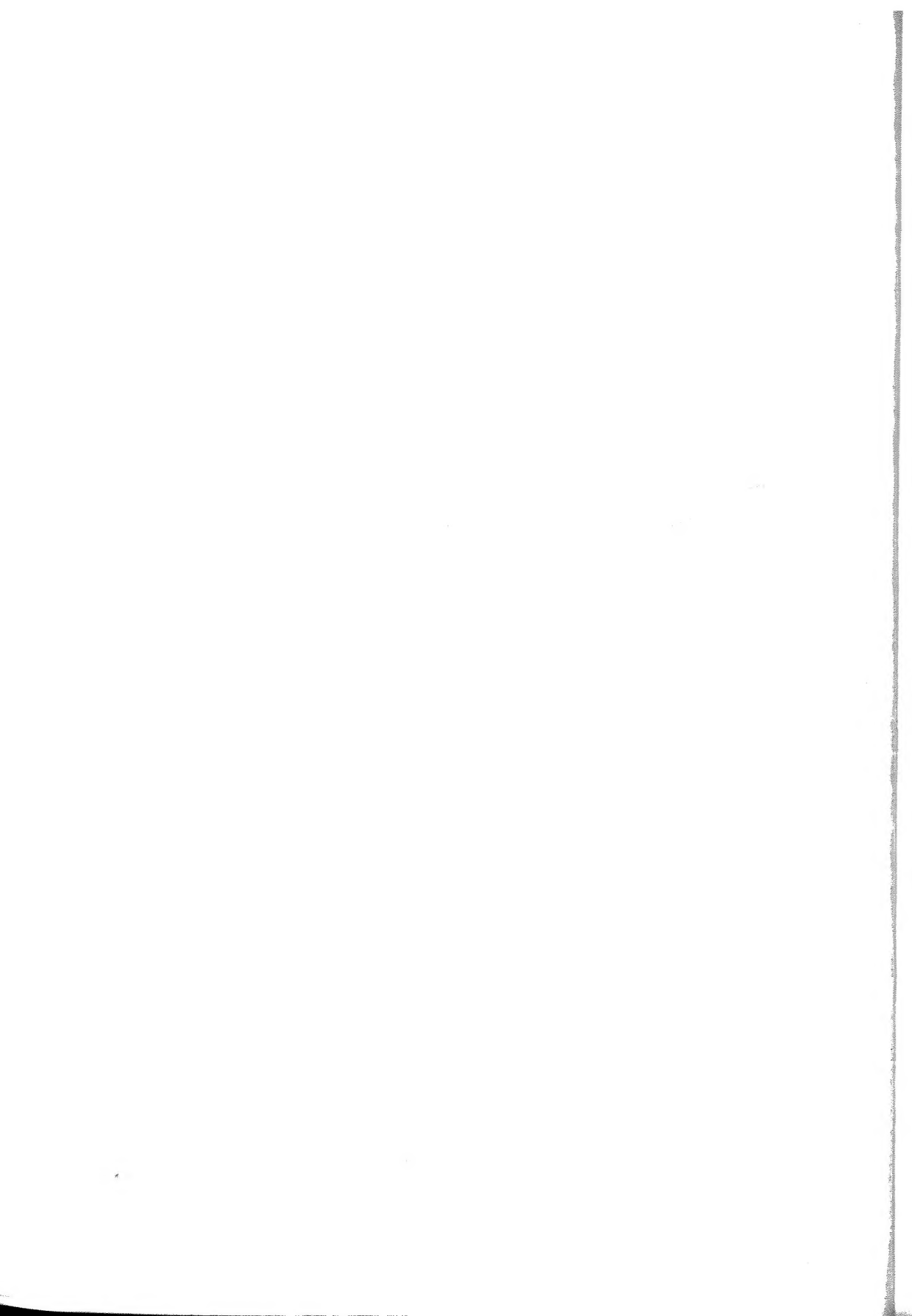
G.B.

---

1. Jacquy Chemouni consideră că practicienilor analizei le revine îndatorirea de a redacta ei înșiși istoricul mișcării psihanalitice din propria țară, atît pentru a demonstra legitimitatea acestei mișcări, cît și pentru a-i clarifica filiația (vezi *Histoire du mouvement psychanalytique*, Paris, „Que sais-je?” — PUF, 1990, p. 3).

2. Elisabeth Roudinesco, *La bataille de cent ans. Histoire de la psychanalyse en France*, vol. I, Paris, Ed. Ramsay, 1982, p. 14.

3. Un prim contact cu teoria psihanalitică poate fi înlesnit și de studiile introductive la volumele de traduceri din opera lui S. Freud tipărite în 1980, cel al lui L. Gavrilu pentru *Introducere în psihanaliză...* (Ed. Didactică și Pedagogică) și cel al lui R. Munteanu pentru *Scrieri despre literatură și artă* (Ed. Univers). Mai pot fi utilizate în acest scop cele patru ediții ale „bătrînei” prezentări de ansamblu a psihanalizei de către I. Popescu-Sibiu sub titlurile *Doctrina lui Freud (Psihanaliza)*, din 1927 și 1932, *Psihanaliza (doctrina lui Freud)*, din 1936, și *Concepția psihanalitică. Expunere și critică*, din 1947.





**Partea întâi**  
**COPILĂRIA PSIHANALIZEI ROMÂNEȘTI**  
**(1912-1940)**



## PRELIMINARII

### Prietenul brăilean al adolescentului S. Freud

Pe cînd era elev la gimnaziul din cartierul vienez Leopoldstadt, Sigmund Freud a legat o strînsă prietenie cu un coleg de clasă, brăileanul Eduard Silberstein. Această prietenie n-a făcut decît să se consolideze în anii cît au frecventat amîndoi liceul din același district al capitalei austriece.

Într-o comunicare prezentată în ședința de la 14 martie 1965 a Societății de Istoria Medicinii — Filiala București, germanistul Heinz Stănescu a semnalat descoperirea la Brăila a unui mare număr de scrisori trimise lui Silberstein de către Freud în deceniul 1871-1881<sup>1</sup>, comoară nesperată pentru biografii și exegeții savantului vienez, știut fiind că acesta a distrus sistematic, în două rînduri, mărturiile documentare în legătură cu copilăria și adolescența sa, încercînd parcă să prevină eventualele analize neîndemînatice prin care urmașii prea zeloși s-ar fi încumetat să deslușească cine mai știe ce temeieri ale personalității lui. În orice caz, ansamblul misivelor păstrate atunci la Brăila cuprinde „cele mai vechi scrieri ale lui Freud publicate pînă acum”<sup>2</sup>.

După 1965, cîteva din scrisorile trimise de Freud lui Silberstein au fost reproduse în diverse publicații din străinătate. Întregul fond epistolar descoperit în portul de la Dunărea de Jos se află actualmente la Biblioteca Congresului din Washington, după ce originalele fuseseră achiziționate de „Arhivele Sigmund Freud” la sfîrșitul anilor '70<sup>3</sup>.

În 1989, colecția acestor scrisori a văzut lumina tiparului la Frankfurt am Main, pentru ca în anul următor să apară la Paris versiunea franceză a acelorași documente. Respectivul volum a fost primit cu viu interes de nenumărații oameni de cultură pe care personalitatea părintelui psihanalizei continuă să-i fascineze.

---

1. Am publicat textul acestei comunicări, sub titlul *Scrisori ale tinărilor Sigmund Freud către un prieten român*, în volumul *Din tradițiile medicinei și ale educației sanitare*, București, Ed. Medicală, 1978, pp. 359-365; dat fiind că autorul plecase din țară, n-am mai putut, în împrejurările de atunci, să-i cer acordul pentru tipărirea manuscrisului pe care-l elaborase cu 13 ani mai înainte. De altfel, H. Stănescu anunțase descoperirea acelei corespondențe și în articolul său *Unbekannte Briefe des jungen Sigmund Freud an einen rumänischen Freund*, apărut în periodicul bucureștean „Neue Literatur“, XVI (1965), nr. 3, pp. 123-129.

2. C. Heim, *Note liminaire* la S. Freud, *Lettres de jeunesse*, Paris, Gallimard, 1990, p. 7.

3. Vezi W. Boehlich, *Editorische Vorbemerkung* la S. Freud, *Jugendbriefe an Eduard Silberstein 1871-1881*, Frankfurt am Main, S. Fischer, 1989, p. VII. C. Heim declară că nu a putut afla „cum au ajuns pînă la noi scrisorile adresate lui E. Silberstein” (*op. cit.*, p.8). Într-adevăr, rămîne un mister modul în care asemenea „piese de patrimoniu” au părăsit țara. Poate că slaba „vigilență” manifestată în acele circumstanțe de către autoritățile noastre vamale s-a datorat și puținei conștiințe de care se bucura opera lui Freud în România de pînă mai ieri...

Sigmund Freud avea să-l evoce pe bunul său amic din anii '70 ai secolului trecut într-un mesaj adresat la 22 aprilie 1928 președintelui Lojii B'nai B'rith din Brăila, care-l invitase la comemorarea lui Eduard Silberstein, decedat cu trei ani mai înainte: „Am petrecut cu el, într-o prietenie intimă, ba chiar în comuniune frățească, mulți ani ai copilăriei și ai adolescenței mele. Am învățat împreună spaniola fără profesor, l-am citit pe Cervantes, am semnat scrisorile pe care ni le trimiteam cu numele celor doi *perros en el hospital de Sevilla* [ciini de la spitalul din Sevilla]: Scipione [Cipion] și Berganza<sup>1</sup>. Am împărtășit de asemenea interese mai serioase. Mai târziu, viața și depărtarea geografică ne-au despărțit, dar o prietenie timpurie nu poate fi uitată nicicând.”<sup>2</sup>

Merită menționat amănuntul, semnificativ măcar pentru orizontul cultural al celor doi conșcolari, că, din cele 70 de scrisori ale lui Freud examinate de H. Stănescu, 33 sînt redactate în germană, 22 în spaniolă, 13 au pasaje în ambele limbi, una cuprinde și pasaje în latinește, iar alta este în englezește<sup>3</sup>. Cipion-Freud și Berganza-Silberstein se adresează unul celuilalt într-un stil burlesc, dar ceremonios, ca unii ce se considerau membri ai unei fabuloase Academii Castiliene, formată, de altminteri, numai din ei doi, ciinii „colocviali”...

Epistolele sînt relevante pentru temperamentul, starea de spirit și preocupările tînărului Freud, acesta vădînd deopotrivă o inepuizabilă fantezie creatoare, un simț mereu treaz al umorului și o nedezmînițită capacitate de autoironie, dar și tendința către o anumită rigoare morală ce contrastează cu tonul îndeobște zeflemist al corespondenței. Este vorba în această privință nu numai de sfaturile uneori dojenitoare pe care Cipion i le dădea lui Berganza (ca, de pildă, în misiva din 27 februarie 1875, cînd își îndeamnă prietenul să nu se aventureze în escapade amoroase vulgare și fără perspectivă cu imbie-toarele fetișcane care-l inconjurau<sup>4</sup>), ci de întreaga atmosferă în care se desfășura acest schimb de scrisori, atmosferă respirînd respectul pentru cultură, refuzul de a pune interesele personale deasupra celor ale societății, dorința de a nu ocoli nici unul din eforturile trebuincioase formării pe plan etic și intelectual.

Mai ales scrisorile din anii studenției ne încunoștințează despre evoluția concepțiilor și convingerilor tînărului Freud. La 9 septembrie 1875, curînd după înapoierea dintr-o vizită la rudele din Anglia, el nota: „Vreau să-ți fac o mărturisire: azi nu mai am un singur ideal; idealului meu teoretic din anii dinainte i-am adăugat unul practic. La întrebarea care este cea mai mare dorință a mea, aș fi răspuns anul trecut: să am un laborator și timp liber sau să am un vas pe ocean, cu toate instrumentele necesare unui cercetător; acum, șovăi dacă nu ar trebui să spun mai degrabă: să am un mare spital și bani de ajuns ca să zăgăzuiesc sau să gonesc din lumea aceasta vreunele din relele care ne bîntuie corpul.” Studentul năzuia „să acționeze asupra unei mari mulțimi de indivizi, iar nu asupra unei mici cete de cititori și de colegi. Un om respectabil, susținut de presă și de cei avuți, ar putea face minuni pentru alinarea suferințelor fizice, dacă este cu adevărat un cercetător capabil să pășească pe noi căi ale teraputicii”<sup>5</sup>. Astfel, tînărul care, mai întîi, se visase cercetător „pur” a avut, la un moment dat, revelația activității științifice cu caracter subliniat aplicativ. Numai că, la vremea aceea, el intenționa să ino-

1. De fapt, în „nuvela exemplară” a lui Cervantes care îi inspirase pe învățăceii vienezi, cei doi ciini sporovăiau pe teme filozofice nu la poarta spitalului din Sevilla, ci la a celui din Valladolid. Adolescentul Freud „s-a identificat” cu Cipion, care declara că este originar din Sevilla...

2. S. Freud, *Jugendbriefe...*, p. 214.

3. H. Stănescu, *Scrisori ale tînărului Freud...*, p. 362.

4. S. Freud, *op. cit.*, pp. 107-108.

5. *Ibidem*, p.144.

veze în materie de combatere a suferințelor *fizice*, căci nu putea să prevadă faima pe care o va dobîndi prin imaginarea unor tehnici de redresare a *psihicului* dereglat.

Și totuși, într-o scrisoare din 13 iunie 1875 pare să se străvadă o anume presimțire a ceea ce avea să fie cîndva tratamentul psihanalitic; dînd curs îndemnului lui Berganza de a-l frecventa pe fostul lui conșcolar Sigmund Klamper, care trecea printr-o criză depresivă, Cipion semnalează greutățile întîmpinate în încercarea de a-i fi de folos „pacientului”: „Te mai rog să ții seama că încă nu mă bucur deloc de încrederea lui; ajută-mă deci cumva ca, în relațiile cu mine, să poată discuta cu adevărat despre ce-l apasă.”<sup>1</sup> Studentul Freud era prin urmare convins că se poate obține un fel de catarsis înlesnindu-i bolnavului să-și dezvăluie sieși, în cursul convorbirilor cu altcineva, motivele conflictului psihic ce determină starea nevrotică.

Din păcate, toate scrisorile lui Silberstein către Freud au dispărut fără urmă. Am fi aflat, probabil, din ele o sumedenie de amănunte privitoare la realitățile românești ale epocii și, în special, la cele brăilene<sup>2</sup>. Chiar în misivele lui Cipion există aluzii la războiul din 1877-1878. Iar în scrisoarea trimisă la Brăila în ziua de 15 august 1877, Freud zăbovește asupra reflecțiilor trezite de prezența trupelor rusești în orașul de reședință al familiei Silberstein: „Mă tot întreb acum dacă te afli pe terenul mării epopei războinice sau poate pe pămîntul tragic al Siberiei”... Și mai departe: „Deci omenirea a strîns floarea ei la voi; sper să-mi descrii de-a fir-a-păr cum arată acest mare spectacol văzut din casa tatălui tău.” Prilej pentru studentul vienez să declare că nu are nimic cu rușii, ba chiar că iubește poporul rus, ceea ce nu-l împiedică să-i deteste pe conducătorii Imperiului țarist și mai cu seamă pe Romanovi, „acești monarhi smintiți, răi cetățeni și soldați netalentați”, care „își sapă propriul mormînt”<sup>3</sup>.

De remarcă că Don Cipion își îndreaptă săgețile și către casele domnitoare occidentale, ca în epistola din 22 august 1874, în care, printre altele, ridiculizează ceremoniile de la curtea Habsburgilor<sup>4</sup>. Oarecum surprinzător este faptul că sentimentele antimonarhice ale tînărului Freud fac casă bună cu neîncrederea în social-democrație. La 13 iunie 1875, el își povătuia prietenul: „Bagă de seamă să nu cazi cu trup și suflet în miinile social-democraților. Impresiile din tinerețe se șterg anevoie.”<sup>5</sup>

Cît despre trăinicia relațiilor dintre cei doi amici, Cipion îi scria lui Berganza la 9 septembrie 1875: „Cred cu adevărat că noi nu ne vom mai despărți niciodată; măcar că am devenit prieteni prin liberă alegere, ne-am alăturat unul altuia ca și cum natura ne-ar fi adus pe lume ca rude de sînge... Mă tem că dacă miine te vei arăta, prin vreo faptă nedemnă, cu totul altfel decît imaginea pe care o păstrez despre tine, n-aș putea totuși înceta să-ți doresc tot binele. Asta e o slăbiciune, lucru pe care mi l-am și imputat de cîteva ori.”<sup>6</sup> Dar prietenia aceasta a început să se destrame încă din anii studiilor universitare, cînd tinerii s-au decis pentru cariere diferite, cînd au locuit în orașe diferite

1. *Ibidem*, p.133.

2. La 13 martie 1875, Cipion pomenește despre șederea lui Berganza la Cadiz, probabil numele „mitologic” al Brăilei în corespondența dintre cei doi membri ai „Academiei Castiliene” (*ibidem*, p. 114 și 119).

3. *Ibidem*, pp. 187-188. În scrisoarea sa ulterioară, datată 7 septembrie 1877, Freud se arată preocupat de mersul operațiilor militare din jurul Plevnei (p. 190).

4. *Ibidem*, p. 63.

5. *Ibidem*, p. 133. Și, într-adevăr, se pare că Eduard Silberstein a rămas credincios toată viața idealului social-democrat...

6. *Ibidem*, p. 143.



## PRELIMINARII

### Prietenul brăilean al adolescentului S. Freud

Pe cînd era elev la gimnaziul din cartierul vienez Leopoldstadt, Sigmund Freud a legat o strînsă prietenie cu un coleg de clasă, brăileanul Eduard Silberstein. Această prietenie n-a făcut decît să se consolideze în anii cît au frecventat amîndoi liceul din același district al capitalei austriece.

Într-o comunicare prezentată în ședința de la 14 martie 1965 a Societății de Istoria Medicinii — Filiala București, germanistul Heinz Stănescu a semnalat descoperirea la Brăila a unui mare număr de scrisori trimise lui Silberstein de către Freud în deceniul 1871-1881<sup>1</sup>, comoară nesperată pentru biograful și exegeții savantului vienez, știut fiind că acesta a distrus sistematic, în două rînduri, măturile documentare în legătură cu copilăria și adolescența sa, încercînd parcă să prevină eventualele analize neîndemînatice prin care urmașii prea zeloși s-ar fi încumetat să deslușească cine mai știe ce temeieri ale personalității lui. În orice caz, ansamblul misivelor păstrate atunci la Brăila cuprinde „cele mai vechi scrieri ale lui Freud publicate pînă acum”<sup>2</sup>.

După 1965, cîteva din scrisorile trimise de Freud lui Silberstein au fost reproduse în diverse publicații din străinătate. Întregul fond epistolar descoperit în portul de la Dunărea de Jos se află actualmente la Biblioteca Congresului din Washington, după ce originalele fuseseră achiziționate de „Arhivele Sigmund Freud” la sfîrșitul anilor '70<sup>3</sup>.

În 1989, colecția acestor scrisori a văzut lumina tiparului la Frankfurt am Main, pentru ca în anul următor să apară la Paris versiunea franceză a acelorași documente. Respectivul volum a fost primit cu viu interes de nenumărații oameni de cultură pe care personalitatea părintelui psihanalizei continuă să-i fascineze.

---

1. Am publicat textul acestei comunicări, sub titlul *Scrisori ale tînărului Sigmund Freud către un prieten român*, în volumul *Din tradițiile medicinei și ale educației sanitare*, București, Ed. Medicală, 1978, pp. 359-365; dat fiind că autorul plecase din țară, n-am mai putut, în împrejurările de atunci, să-i cer acordul pentru tipărirea manuscrisului pe care-l elaborase cu 13 ani mai înainte. De altfel, H. Stănescu anunțase descoperirea acelei corespondențe și în articolul său *Unbekannte Briefe des jungen Sigmund Freud an einen rumänischen Freund*, apărut în periodicalul bucureștean „Neue Literatur”, XVI (1965), nr. 3, pp. 123-129.

2. C. Heim, *Note liminaire* la S. Freud, *Lettres de jeunesse*, Paris, Gallimard, 1990, p. 7.

3. Vezi W. Boehlich, *Editorische Vorbemerkung* la S. Freud, *Jugendbriefe an Eduard Silberstein 1871-1881*, Frankfurt am Main, S. Fischer, 1989, p. VII. C. Heim declară că nu a putut afla „cum au ajuns pînă la noi scrisorile adresate lui E. Silberstein” (*op. cit.*, p.8). Într-adevăr, rămîne un mister modul în care asemenea „piese de patrimoniu” au părăsit țara. Poate că slaba „vigilență” manifestată în acele circumstanțe de către autoritățile noastre vamale s-a datorat și puținei considerații de care se bucura opera lui Freud în România de pînă mai ieri...

și mai cu seamă când împrejurările vieții i-au condus către concepții și comportamente diferite.

După ce-l întâlnise pe Silberstein în februarie 1884, la câțiva ani de la întreruperea contactului lor epistolar, Freud îi scria Marthei Bernays, logodnica sa, despre acea amiciție ratată: „Ne-am legat într-un moment în care nu privești prietenia ca pe un sport sau ca pe un avantaj, ci ai nevoie de un prieten ca să trăiești liniște el... Când eram împreună nu ne plictiseam niciodată. Minte lui nu se ridică la mine pe culmi; el rămânea pe tărimurile omenești. Orizonturile lui, lecturile lui, umorul lui, totul era burghez, nițel filistin.”<sup>1</sup> Dar oricare vor fi fost cusururile amicului său, legătura cu acesta l-a ajutat pe Freud, cel stăpinit de demonul autoperfectării, să se îmbogățească din punct de vedere sufletec.

Biografia psihanalisti ai lui Sigmund Freud nu s-au ocupat încă de temeiurile deosebite afabilități manifestate de Cipion față de Berganza. Am putea, eventual, să folosim ca repere pentru aprecierea raporturilor dintre Freud și Silberstein unele comentarii formulate în privința relațiilor epistolare ale lui Freud cu rino-laringologul Wilhelm Fliess: în cursul celor 17 ani (1887-1904), cât a durat schimbul lor de scrisori, fondatorul psihanalizei i-a trimis corespondentului său berlinez nu mai puțin de 284 mesaje scrise. Unii cercetători, precum Ernst Kris, consideră că avem de-a face cu o discuție științifică între doi savanți legați printr-o profundă amiciție, Freud însuși afirmând că a simțit totdeauna nevoia unui amic intim, cât și a unui *inamic intim*. În schimb, Jacques Lacan crede că relația Fliess-Freud nu reprezintă o prietenie între oameni împărtășind aceleași preocupări de cunoaștere, ci o dragoste de tipul celei ce se instalează între analistul terapeu și pacientul său, deci un transfer: „Freud l-a inventat pe Fliess”, supraapreciindu-l și flatându-l.<sup>2</sup>

Sîntem înclinați să admitem că mecanisme psihice asemănătoare vor fi acționat atunci cînd, din nevoia de a avea un prieten apropiat, Cipion „l-a inventat” pe Berganza, conștient fiind de calitățile reale, dar și de deficiențele deloc neglijabile ale celui pe care îl alesese să fie, dacă nu partenerul, măcar martorul procesului de evoluție spirituală în care se găsea angajat pe de-a-ntregul.

Eduard Silberstein s-a născut la Iași, în ziua de 27 decembrie 1856<sup>3</sup>. Ulterior, tatăl său, bancherul și comerciantul Osias Silberstein, s-a mutat, împreună cu ai lui, la Brăila, oraș portuar în care pe atunci pulsa o viață economică mai intensă<sup>4</sup>. Încercarea părintelui de a-și trimite cei doi fii la o școală religioasă iudaică nereușind datorită împotrivirii băieților, aceștia au fost înscriși la gimnaziul de stat din Viena. Prietenia lui Berganza cu Cipion a determinat stabilirea de relații amicale între familiile Silberstein și Freud.

După trecerea examenului de bacalaureat, Eduard Silberstein a urmat dreptul la Leipzig și apoi la Viena, unde a obținut diploma de doctor în 1879. Nu a practicat însă avocatura, ci a devenit, pînă la urmă, funcționar de bancă.

1. S. Freud, *Brautbriefe. Briefe an Martha Bernays*, Frankfurt am Main-Hamburg, Fischer Bücherei, 1968, p. 69.

2. Vezi Eric Laurent, *L'ascèse freudienne: les lettres à Fliess*, în „Magazine littéraire”, 1989, nr. 271, pp. 29-30.

3. Datele privind biografia lui E. Silberstein au fost culese de la W. Boehlich, *Nachwort la S. Freud, Jugendbriefe...*, pp. 229-244; Rosita Braunstein Vieyra, *Biographical Notes on Dr. Eduard Silberstein Compiled by his Granddaughter*, în același volum, pp. 217-219; *Obșteea evreiască din orașul Brăila*, manuscris în portofoliul Editurii Hasefer (București).

4. Supoziția, emisă de W. Boehlich, că familia Silberstein ar fi părăsit Iașii îngrozită de un mare pogrom desfășurat acolo în 1866 nu se sprijină pe vreo realitate istorică.



La Brăila s-a remarcat prin activitatea sa în cadrul comunității evreiești locale (căreia i-a fost vicepreședinte și apoi președinte) și al unei loji masonice. A militat pentru deplina emancipare civică a evreilor din România, pentru asigurarea egalității femeilor cu bărbații în materie de instrucțiune, pentru afirmarea social-democrației. Era adversar declarat al intoleranței religioase (personal, mărturisea o deosebită admirație pentru Sfântul Francisc din Assisi...). Datorită bunei cunoașteri a limbii germane, autoritățile de ocupație din 1916-1918 l-au folosit la diferite treburi administrative, ceea ce avea să-i creeze ulterior destule neplăceri. A murit în 1925.

Într-o recenzie consacrată *Scrisorilor din tinerețe* ale lui Freud, cunoscuta istorio-grafă a destinului psihanalizei în Franța, Elisabeth Roudinesco (fiica unui medic parizian născut la București), este de părere că noi, cei din România de azi, trebuie să ne amintim de Eduard Silberstein și pentru faptul că „a păstrat cu pioșenie” corespondența de la incomparabilul său prieten<sup>1</sup>. Vom adăuga că la fel de mare a fost și meritul urmașilor lui Berganza, care au vegheat ca un asemenea tezaur documentar să nu se risipească în anii, crunți pentru freudism, ai războiului și de după război.

Adresându-i-se lui Silberstein la 28 aprilie 1910, după aproape trei decenii de pauză epistolară, Freud nota în legătură cu propriile sale înfăptuiri științifice: „Mă găsesc în centrul unei mari mișcări în ce privește interpretarea și tratarea bolilor nervoase, o mișcare ce, desigur, nu este necunoscută nici în România, întrucât a găsit mulți partizani în Rusia, Elveția și America.”<sup>2</sup> Nu-l putem contrazice pe Freud când se declară încredințat că teoriile sale ajunseseră la cunoștința cercurilor științifice din țara noastră, dar trebuie să constatăm că nici nu dispunem de mărturii privind receptarea (favorabilă sau chiar defavorabilă), la data aceea, a freudismului la noi. Cum vom relata mai departe, abia după 1910 vor apărea primele indicii sigure despre interesul manifestat de medicii din România față de psihanaliză.

## N. Vaschide și visul ca realizare a dorinței „reprimată”

Cea dintâi luare de poziție a unui român în favoarea psihanalizei s-a produs în Franța: psihologului și psihiatrului Nicolae Vaschide (născut la Buzău, în 1874) îi revine meritul de a fi atras atenția cercurilor intelectuale franceze, prin publicații și conferințe, în același timp cu ilustrul filozof Henri Bergson, asupra importanței monografiei lui Sigmund Freud *Traumdeutung (Tălmăcirea viselor)*, îndată după apariția acesteia, în 1900<sup>3</sup>.

Existența savantului român avea să se curme brutal în 1907, când deținea funcția de director adjunct al Laboratorului de psihologie patologică de la École des Hautes-Études și după ce publicase, în colaborare cu unii dintre cei mai renumiți specialiști francezi ai epocii, un manual de tehnică a psihologiei experimentale. Cele două monografii a căror elaborare izbutise să o încheie aveau deci să apară postum: *Essai sur la psychologie de la main (Eseu despre psihologia mîinii)* în 1909, iar *Le sommeil et les rêves (Somnul și visele)* în 1911.

În contrast cu atitudinea mai degrabă ostilă față de concepțiile lui Freud adoptată pe atunci de evasiunanimitatea psihiatrilor francezi, compatriotul nostru a dedicat în această

1. Elisabeth Roudinesco, *Freud avant Freud*, în „Libération”, nr. 2781 din 3 mai 1990, p. 21.

2. S. Freud, *Jugendbriefe...*, p. 213.

3. Elisabeth Roudinesco, *La bataille de cent ans. Histoire de la psychanalyse en France*, vol. I, p. 241.

ultimă lucrare un paragraf special (capitolul al IV-lea din cartea a II-a) și plin de bunăvoință onirotologiei psihanalitice<sup>1</sup>. După ce constată că lucrările cercetătorului vienez alcătuiesc, împreună cu cele ale lui Alfred Maury, „ansamblul cel mai complet și mai bine sistematizat asupra psihologiei visului“, Vaschide expune pe larg, relatînd și anumite fapte clinice caracteristice, opiniile lui Freud despre rolul și mecanismele activității onirice. El se declară perfect de acord cu aprecierea că „visul este realizarea (deghizată) a unei dorințe (reprimată)“. Cum remarcă Elisabeth Roudinesco, atare termeni erau „arareori folosiți în publicațiile franceze ale epocii“<sup>2</sup>. Pentru prudența științifică a tînărului savant este dătătoare de seamă unica obiecție formulată de el în concluzie: „Afirmarea domnului Freud că orice vis este realizarea unei dorințe mi se pare prea categorică.“<sup>3</sup>

Vaschide își cerea iertare pentru analiza totuși insuficient de aprofundată a *Tălmăcirii viselor*, „carte clasică și prea puțin cunoscută în Franța a delicatului psiholog vienez“<sup>4</sup>. Nu este însă mai puțin adevărat că savantul român a întreprins o adevărată operă de pionierat în ce privește informarea publicului francez și francofon asupra psihanalizei. Angelo Hesnard observă că, înainte de primul război mondial, „numele lui Freud nu era cunoscut în Franța decît dintr-un articol al lui Vaschide despre vise“ și din cîteva publicații ulterioare ale altora<sup>5</sup>. Se poate spune așadar că, la inaugurarea „carierii franceze“ a freudismului, compatriotul nostru a avut un aport însemnat.

În 1909 a apărut la București, în „Biblioteca Lumen“, versiunea românească a unui text al lui Vaschide intitulat *Ce sînt visurile? — din punct de vedere psihologic*, cu o prefață de scriitorul Radu D. Rosetti, prieten din adolescență al savantului de curînd decedat. În această prea modestă broșurică nu se pomenește însă nimic despre Freud și freudism.

Peste patru ani, de astă dată în „Biblioteca Minervei“, au fost tipărite în traducerea ziaristului Mihail Negru, sub titlul *Somnul și visul*, unele fragmente din monografia *Le sommeil et les rêves*, cu excluderea totuși a paragrafului în care se tratează despre onirotologia freudiană; prin urmare nici cititorii acestei cărțului n-au putut face cunoștință, prin intermediul lui Vaschide, cu teoriile psihanalistului austriac. În schimb, tălmăcirea *Somnului și viselor* datorată lui Ion Samarineanu, publicată în 1940 de Editura Cugetarea, cu o prefață de C. Rădulescu-Motru, este completă. Semnalăm și retipărirea din 1977 a acestei versiuni românești la Editura Didactică și Pedagogică, cu un tabel cronologic, un studiu introductiv și note marginale redactate de Ion Biberi.

## O menționare în revista „Spitalul“ a numelui lui Freud

Poate că cea dintîi mențiune despre Freud în publicațiile medicale românești este cea din articolul de sinteză intitulat *Psihiatria modernă și principalele ei entități mor-*

1. N. Vaschide, *Le sommeil et les rêves*, Paris, Ed. Flammarion, 1911, pp. 175-196.

2. Elisabeth Roudinesco, *op. cit.*, pp. 233-234.

3. N. Vaschide, *op. cit.*, p. 196.

4. *Ibidem*, p. 175. Ion Biberi atrage atenția că prezentarea făcută de Vaschide „teoriei visului a lui Freud“ are în vedere doar concepția înfățișată în prima ediție, cea din 1900, a volumului *Tălmăcirea viselor* și în lucrarea *Despre vise*, tipărită de Freud în anul următor, astfel că exegetul român „nu a putut cunoaște nici împlinirile teoriei visului expuse în edițiile ulterioare ale primului volum și întregite cu alte lucrări, nici obiecțiile critice aduse teoriei de diferiți autori“ (*Note marginale* la N. Vaschide, *Somnul și visele*, București, Ed. Didactică și Pedagogică, 1977, p. 172).

5. A. Hesnard, *L'oeuvre de Freud et son importance pour le monde moderne*, Paris, Payot, 1960, p. 163.

*bide*, apărut în revista „Spitalul” din 1905 sub semnătura docentului în psihiatrie Al. A. Sutz și a doctorandului S. Marbe-Cohen, intern la Ospiciul Mărcuța. Numele savantului vienez figurează aici în foarte bună companie, aproape de capătul unei înșiruiți de cercetători care s-au ocupat de afazii: Broca, Lichtheim, Kussmaul, Wernicke, Charcot, Pitres, apoi Déjerine, Brissaud, Marinescu, Lipmann, Claparède, Freud, Vogt și alții<sup>1</sup>.

Într-adevăr, în 1891 fusese editată la Leipzig și Viena lucrarea lui Sigmund Freud *Zur Auffassung der Aphasien (Despre interpretarea afaziilor)*, de fapt prima sa carte, un studiu critic referitor la concepțiile curente privitoare la mecanismul tulburărilor de origine corticală ale vorbirii. Tânărul medic se declară aici în dezacord cu acei neurologi contemporani care se străduiau să descopere substratul anatomic al unor asemenea manifestări patologice, pe care le puneau invariabil pe seama lezării scoarței cerebrale. În această scriere, Freud a încercat să deplaseze interesul cercetătorilor de la aspectele morfologice către cele fiziologice, atrăgând atenția asupra faptului că nu distrugerea anumitor repere anatomice este cea care decide în privința formei și gravității afaziei, ci compromiterea unor structuri funcționale de la nivelul sistemului nervos central.

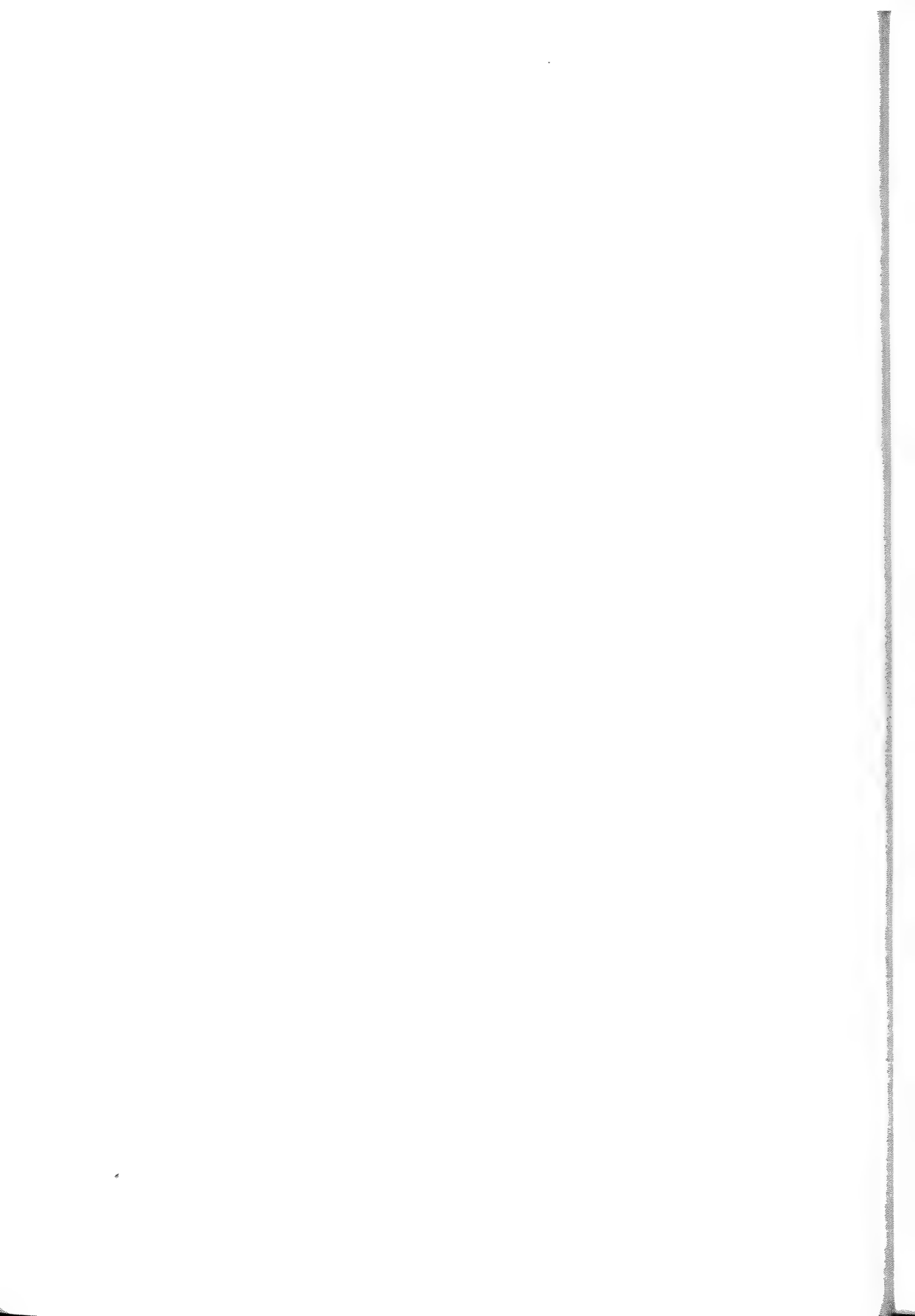
Mica monografie despre afazii publicată de Freud cu mai bine de un deceniu în urmă nu a fost prin urmare trecută cu vederea de către specialiștii români din 1905. Dar inventarierea, în același articol din „Spitalul”, a afecțiunilor omologate de „psihiatria modernă” nu a prilejuit autorilor<sup>2</sup> nici o referire la revoluționarele concepții freudiene din acel domeniu. Să nu uităm totuși că, la epoca aceea, psihanaliza era aproape complet ignorată, mai cu seamă în țările latine, sau cel mult socotită un fel de erezie nedemnă de a fi obiect de preocupare pentru oamenii de știință. De altminteri, unii neuropsihiatri de valoare vor continua să-și manifeste regretul pentru faptul că S. Freud n-a perseverat în valoroasele lui lucrări asupra morfologiei sistemului nervos, cercetări datorită cărora dobîndise o anumită notorietate înainte de a aborda frontal problemele de psihologie și psihiatrie care i-au asigurat incomparabila-i faimă.

Numele neurologului, nu al psihiatrului, Freud avea să mai fie pomenit în revista „Spitalul” și peste un deceniu, în 1914, printre cele ale „clinicienilor” care se ocupaseră de diagnosticul diferențial al „bolii lui Little”<sup>3</sup>, denumire desemnînd anumite paraplegii spasmodice familiale ale vârstei copilăriei care fuseseră incluse în aceeași grupare nosologică de către englezul William Little, în 1862. Este de presupus că medicii noștri n-au bănuțit că acest Freud nu era altul decît cel vizat în teza de doctorat *Starea actuală a psihoanalizei lui Freud*, susținută la facultatea din București cu un an mai înainte de absolventul M. Ilian...

1. Al. A. Sutz și S. Marbe-Cohen, *Psihiatria modernă și principalele ei entități morbide*, în „Spitalul”, XXV (1905), nr. 3 din 15 febr., p. 51.

2. Alexandru A. Sutz era fiul lui Al. Sutz, titular, la acea dată, al catedrei de Clinică a bolilor mintale și nervoase de la Facultatea de Medicină din București. Doctorul Solomon Marbe avea să se stabilească la Paris, unde se va număra printre colaboratorii Institutului Pasteur. Prin 1930 a intermediat între prietenul său Constantin Brâncuși și un grup ploieștean de inițiativă în vederea ridicării, în urbea sa natală, a unui monument pentru I. L. Caragiale (vezi B. Brezianu, *Caragiale și Brâncuși*, în „Manuscriptum”, VI (1975), nr. 4 (21), p. 121).

3. C. I. Urechia și Gr. Odobescu, *Un caz de maladie a lui Little cu necropsie*, în „Spitalul”, XXXIV (1914), nr. 13, p. 283. Îi mulțumim domnului Alfred Reiner pentru semnalarea celor două articole din „Spitalul”, ca și a altor tipărituri în care se face mențiune despre psihanaliză și Freud.



Capitolul 1  
MEDICINA ROMÂNEASCĂ IA CUNOȘTINȚĂ DE  
FREUDISM  
(1912-1920)

**Doctorul G. Preda despre „psiho-analiză“**

O succintă prezentare în limba română a doctrinei și terapiei psihanalitice a ieșit — în sfârșit! — în 1912, de sub pana psihiatrului Gheorghe Preda (1879-1965), medic militar originar din Botoșani, doctor din 1904 al facultății bucureștene cu o teză intitulată *Contribuțiuni la studiul fenomenelor neuro-psihico-mentale în armată* și beneficiar al unor stagii de specializare în Franța și Germania. Doctorul Preda a manifestat devreme interes pentru psihoterapie și s-a încumetat să întreprindă cercetări personale în această direcție, tipărind, prin 1911, și câteva note în „Revue de psychothérapie“ din Paris.

În primăvara anului următor a publicat, în „Revista științelor medicale“, un consistent referat despre „psihoterapia metodică“, neomițind să prezinte cu acest prilej unele date sumare în legătură cu „psiho-analiza“. Merită să ne oprim o clipă asupra acestei prime expuneri sintetice despre freudism apărute în presa noastră medicală. E vorba de un text purtând parcă pecetea unui anume „arhaism“, dar care vădește strădania formulării, într-o românească inteligibilă pentru oricare intelectual, a unor noțiuni care, altminteri, ar fi pretins elaborarea unui lexic special.

Un șir întreg de autori germani, „în cap cu Freud, au stabilit — remarcă Preda — că cea mai mare parte din psihonevroze, plîngerile, fobiile, aprehensiunile, așa de absurde pe cît par, nu sînt lipsite de o bază, și că dacă medicul reușește, fie prin hazard, fie prin o metodă, a cunoaște bine starea sufletească a bolnavului său, el vede că toate aceste manifestațiuni bizare au o bază psihologică profundă și că ele decurg logic din trecutul bolnavului și că adeseori au determinațiuni multiple. În scurt, fobiile, cu manifestațiunile lor aparente, nu sînt decît imaginea simbolică a stării adevărate a sufletului bolnav“. Despre fundamentul terapeutic al psihanalizei, referentul notează: „Dacă noi am putea numi lucrurile pe adevăratul lor nume, bolnavul nu încearcă mai mult a întrebuița un langaj simbolic și fobiile dispar de la ele înseși, întocmai ca și un om care vorbește rău o limbă străină și care încetează de a o mai întrebuița atunci cînd înțilnește un compatriot.“ Metoda „psiho-analitică“ a profesorului Freud urmărește să descopere „ce se ascunde îndărătul manifestațiunilor aparente, precum sînt fobiile“, ea constind din „analiza plîngerilor bolnavului și a felului său de a se exprima“.<sup>1</sup>

---

1. G. Preda, *Considerațiuni asupra psihoterapiei metodice*, în „Revista științelor medicale“, VIII (1912), nr. 4 din apr., pp. 251-252. Curînd după aceea a fost tipărit un rezumat al comunicării prezentate pe aceeași temă la Societatea de Psihoterapie din Paris: G. Preda, *Considérations sur la psychothérapie méthodique*, în „Revue de psychothérapie“, XXVII (1912), nr. 5 din nov., pp. 138-139.

Dincolo de stingăciile stilistice și de șovăielile „vocabularului tehnic” trebuie apreciat modul în care doctorul Preda a reușit să pună totuși în evidență sensurile înnoitoare ale psihanalizei.

În bibliografia anexată nu sînt însă pomenite lucrările lui Freud și ale discipolilor săi, ci cîteva scrieri ale unor comentatori și popularizatori din afara școlii vieneze, ceea ce ar putea să sugereze că referentul nu s-a documentat „de la sursă” în privința freudismului.

Dar, în aceeași toamnă, doctorul Preda a ținut să participe la reuniunea Societății Internaționale de Psihologie Medicală și Psihoterapie de la Zürich, unde, printre alți promotori ai psihanalizei, l-a putut asculta pe Alfred Adler vorbind despre *Substratul organic al psihonevrozelor*. În legătură cu această expunere, ca și cu alte materiale ale reuniunii, el a publicat o amplă dare de seamă în „Revista științelor medicale”<sup>1</sup>.

După primul război mondial, Gheorghe Preda a desfășurat o lăudabilă activitate științifică și mai cu seamă organizatorică în domeniul psihiatriei. A funcționat în 1919-1939 ca director al Ospiciului de Alienați din Sibiu, așezămint a cărui onorabilă tradiție s-a străduit să o îmbogățească, a înființat în 1933, pe lângă spitalul de psihiatrie sibian, primul dispensar de neuropsihiatrie din România destinat tratamentului și profilaxiei bolilor psihice și ocrotirii bolnavilor, a fost inițiatorul și președintele Societății de Psihologie Medicală din Sibiu, creată în 1934, s-a distins ca animator al congreselor naționale de neurologie și psihiatrie, a îndeplinit și sarcina de inspector general sanitar<sup>2</sup>.

În toate împrejurările a arătat interes față de învățătura lui Freud și n-a manifestat nici o reticență la practicarea de către colaboratorii săi sibieni a tratamentelor analitice, fără însă ca el însuși să se angajeze sistematic în asemenea demersuri terapeutice. Este semnificativ că, de pildă, în broșura pe care a scris-o pentru ASTRA, *Conștiințul și inconștiințul nostru*, tipărită la Sibiu în 1925, nu se amintește despre Freud și doctrina sa. Ce e drept, într-o scriere educativă publicată în anul următor pomenește, dar în treacăt, de „tulburările atât de frumos descrise de Freud” la puberții cărora se încearcă să li se comprime instinctul sexual<sup>3</sup>. De fapt, doctorul Preda a cultivat o psihanaliză contemplativă...

### Teza de doctorat a lui M. Ilian

S-ar părea că ziua de 22 iunie 1913 reprezintă o dată memorabilă în istoria psihanalizei din România: atunci și-a susținut teza de doctorat la Facultatea de Medicină din București absolventul M. Ilian (născut la Bacău în 1885), tratînd despre *Starea actuală a psychoanalizei lui Freud*. Juriul de promoție era prezidat de Alexandru Obregia, titularul catedrei de psihiatrie, și număra printre membri pe profesorul Gheorghe Marinescu și pe docentul Constantin Urechia (ca suplinitor), cărora li s-au adăugat cîteva personalități din afara specialității, precum pediatrul N. C. Tomescu, internistul I. Nanu-Muscel și farmacologul D. Ionescu. Faptul că doctrina freudistă constituia subiectul unei „lucrări inaugurale” dă, într-un fel, măsura interesului de care psihanaliza începea

1. *Societăți savante*, în „Revista științelor medicale”, VIII (1912), nr. 9 din sept., pp. 706-716.

2. Despre activitatea sa medico-socială vezi I. Munteanu, *Gheorghe Preda (1879-1965)*, în „Neurologie, psihiatrie, neurochirurgie”, XXXIV (1989), nr. 3 din iul.-sept., pp. 228-230.

3. G. Preda, *Cîteva date biologice și psihologice necesare unei educațiuni moderne*, Sibiu, Tip. Școalei Militare Infanterie, 1926, p. 39.

să beneficieze în cercurile savante românești. Însăși expresia folosită în titlul tezei: „*starea actuală a psihanalizei*” dovedește că, de fapt, freudismul nu reprezenta în 1913 o noutate absolută pentru medicii noștri, pe care deci îi interesa stadiul evolutiv atins *acum* de această doctrină, aflată în continuă remaniere pe plan teoretic și aplicativ.

Producția lui Ilian este destul de modestă și ca dimensiuni (însumează 44 de pagini), și ca viziune științifică. De altfel, autorul explică, în introducerea lucrării, motivul alegerii subiectului său: „Deoarece această chestiune n-a fost rezumată încă în limba română, d. prof. dr. Obregia a avut bunăvoința a mă însărcina cu tratarea ei.” Doctorandul nu are pretenția de a fi abordat „creator” tema sa: „Concluziile mele ar fi putut fi ale oricărui, numai să fi avut răbdarea să cerceteze vasta bibliografie și să fi posedat cunoștințele limbii germane.” Ne îndoim totuși că Ilian s-a cufundat în studiul literaturii psihanalitice, fie măcar al celor 27 de titluri (din care șapte ale unor lucrări personale ale lui S. Freud) figurând în bibliografia finală. El mărturisește, de altminteri, că este speriat „din cauza abundenței enormei bibliografii” pe care a aflat-o „expusă în scrisoarea-răspuns ce mi-a trimis-o Freud prin d-rul Otto Rank din Viena”<sup>1</sup>. Iată deci că elaborarea acestui op școlăresc a prilejuit o tentativă de consultare directă a șefului școlii psihanalitice, care însă a preferat să răspundă prin intermediul unui colaborator, ce e drept a unui colaborator foarte apropiat și prețuit.

În primul capitol, *Istoricul psihanalizei*, se afirmă că Joseph Breuer este „inițiatorul și fondatorul acestui studiu”, afirmație prea tranșantă, știut fiind ce rol hotărâtor i-a revenit în pragul secolului nostru lui Freud în orientarea definitivă a investigațiilor privitoare la substratul inconștient al vieții sufletești. Capitolele următoare tratează despre *Psihoanaliza după* (adică potrivit vederilor lui) *Freud* (cu citate transcrise în limba germană din scrierile acestuia, ceea ce l-a scutit pe exegetul român de efortul traducerii unor termeni „rebarbativi” din glosarul psihanalitic!); *Sexualitatea ca factor etiologic*; *Care sînt efectele psihanalizei?*; *Critica*; *Considerațiuni personale*; *Terapia*. În *Concluziunile* tezei întâlnim câteva obiecții fundamentale aduse psihanalizei: „6. Efectele terapeutice ale acestei metode sînt discutabile, și numai o experiență mai îndelungată va arăta dacă această metodă va persista în știință”... „8. Se poate obiecta lui Freud că în metoda sa generalizează (excesiv) admitînd sexualitatea ca unicul factor etiologic”... „9. Freud nu ține seama în psihanaliza lui de doi factori din patologia generală: predispoziția și ereditatea; aceasta formează argumentul cel mai puternic contra teoriei sexualității ca unic factor etiologic și în contra efectelor terapiei metodei sale.”<sup>2</sup> De altfel, și în paragraful „considerațiunilor personale”, doctorandul combate viziunea freudiană asupra sexualității, formulează rezerve în privința teoriei sexualității infantile și își exprimă opinia că sexualitatea poate fi o cauză adjuvantă, dar nu cauza unică a fenomenelor psihopatologice de tipul isteriei<sup>3</sup>.

Cea mai convingătoare dovadă a impermeabilității manifestate de Ilian față de concepțiile freudiste ar putea fi dedicația către părinți, plasată, potrivit tradiției, în fruntea lucrării sale inaugurale, dar care se înfățișează, în cazul acesta, mult mai ditirambic decît pretindea aceeași tradiție. Mărturisindu-și elanurile de grațitudine pentru cei care l-au adus pe lume, doctorandul proclamă, printre multe altele: „Aci, adinc în inima mea, sentimentele mele sînt infiltrate; aci, adinc în inima mea, ele formează căldura vieții mele;

1. M. Ilian, *Starea actuală a psychoanalizei lui Freud*, București, Tip. Victoria, 1913, pp. 3-4.

2. *Ibidem*, pp. 41-42.

3. *Ibidem*, pp. 27-30.

aci, adînc, ele așteaptă viața viitoare<sup>1</sup> spre a se manifesta și spre a se revanșa” — declarații incompatibile cu atitudinea oedipiană a unui fiu față de tatăl său...

Fapt este însă că M. Ilian a nimerit întîmplător în ograda freudistă, pe care avea să o părăsească de îndată și fără întoarcere. S-ar crede că subiectul „avangardist” al tezei sale i-a fost sugerat de însuși profesorul Obregia sau, eventual, de vreun colaborator al acestuia (precum C. Urechia sau P. Pitulescu), cărora li se mulțumește în prefață pentru „îndrumarea la alcătuirea lucrării”, decisivă fiind în circumstanța de față cunoașterea limbii germane de către doctorand, ceea ce-i asigura un acces lesnicios la literatura psihanalitică de bază. Drept care nici nu era obligator să-l mai aflăm pe doctorul Ilian aplicînd tehnicile freudiene în practica sa de vindecător. Dar opțiunea sa profesională este oarecum surprinzătoare: un anuar medical din 1924 ni-l semnalează ca stomatolog la Bacău<sup>2</sup>, invitîndu-și deci concetățenii nu pe un divan de analiză, ci pe fotoliul cabinetului său dentar.

Matyas Ilian a încetat din viață în 1941 și a fost înmormîntat la cimitirul israelit din orașul său natal<sup>3</sup>.

### Psihiatria românească în pragul primului război mondial

Susținerea în 1913 la facultatea bucureșteană a unei teze de doctorat tratînd despre doctrina lui Freud nu trebuie defel interpretată ca echivalînd cu un eveniment ce marchează pătrunderea psihanalizei pe poarta principală (sau măcar pe o ușă de serviciu) a medicinei științifice românești. La epoca aceea, psihiatrii noștri se arătau cu toții refractari la concepțiile etiopatogenice care admiteau posibilitatea manifestării unor tulburări psihice fără substrat lezional sau fără modificări metabolice evidențiabile prin probe de laborator.

În chiar anul în care Ilian și-a prezentat lucrarea inaugurală, Constantin I. Parhon declara la deschiderea cursului său de clinica bolilor nervoase și mentale de la facultatea din Iași: „Problemele psihiatrice nu vor fi [în prelegerile noastre] numai probleme patologice, ci și probleme anatomico- și histopatologice, precum și fizico-chimice și biologice.”<sup>4</sup> Într-o asemenea viziune despre determinismul psihopatiilor, teoriilor lui Freud nu li se putea nicidecum recunoaște fundamentarea științifică.

În lecția despre „obsesiuni în general”, ținută în cadrul cursului său de psihiatrie din 1915-1916, profesorul Al. Obregia a menționat în treacăt și opiniile lui S. Freud privitoare la mecanismul producerii unor atare manifestări psihopatologice: „Freud a emis ideea că obsesiunile și fobiile ar fi de origine sexuală și că etiologia lor specifică ar rezida în acumularea tensiunii genezice, provocată prin abstenență sau iritație genezică frustră, adică prin continența forțată sau practicile incomplete sau neregulate ale actului sexual.”<sup>5</sup> Cu alte cuvinte, după părerea lui Freud cel din versiunea lui Obregia, trata-

1. Iată totuși un lapsus care-i poate încînta pe freudiști: în loc de „pe viitor” sau „în anii următori”, dedicanțul scrie „viața viitoare”, adică presupusa existență de după moarte... Menționăm că doctorandul din 1913 nu folosește termenul *lapsus*, ci expresia *mic defect*.

2. „Almanahul medicinei”, I (1924), p. 105.

3. Informație de la domnul dr. Epifanie Cozarescu, din Roman.

4. C. I. Parhon, *Obiectul neuropatologiei și psihiatriei*, în „Revista științelor medicale”, IX (1913), nr. 2 din febr., p. 100.

5. *Curs de psihiatrie* de d. profesor dr. Obregia, de la Ospiciul Mărcuța, 1915-1916, București, Litografia D. Dumitrescu, pp. 276-277.



mentul rațional și radical al obsesiilor și fobiilor ar trebui să conste pur și simplu din practicarea sistematică și nestingherită a copulației!

Această primă menționare (cunoscută de noi) a freudismului într-o prelegere universitară deschide astfel, în țara noastră, seria prezentărilor simplificatoare, deformante și vulgarizatoare (în sensul negativ al cuvântului) ale doctrinei psihanalitice<sup>1</sup>. N-avem dreptul să punem la îndoială buna credință a lui Obregia, dar este neîndoios că expunerea completă și corectă a învățaturii lui Freud ar fi necesitat din partea reputatului psihiatru bucureștean un efort de documentare și de reflecție pe care acesta se vede că nu era dispus să-l depună.

În „revista generală” asupra problemelor de psihiatrie așa cum se înfățișau ele în 1915, tipărită de doctorul Petre Pitulescu într-unul din periodicele noastre medicale, la paragraful rezervat „neurofreniilor sau psihonevrozelor” este prezentată doar... epilepsia. Autorul făgăduiește, într-o notă, să discute despre celelalte psihonevroze, precum isteria, neurastenia și psihastenia, în cadrul unui articol ulterior<sup>2</sup>, care însă n-a mai apărut. Am pierdut astfel ocazia de a afla cum aprecia Pitulescu vederile lui Freud despre geneza și tratamentul acelor afecțiuni. Ne punem, de altfel, întrebarea (manifestînd, poate, tendința către suspiciune caracteristică psihanalizatorilor...) dacă atunci cînd a renunțat să-și îndeplinească angajamentul publicistic, doctorul Pitulescu n-a fost cumva determinat (fie chiar inconștient) și de lipsa dorinței de a examina temeinicia concepțiilor lui Freud.

---

1. S-ar putea replica însă că am citat nu dintr-unul text publicat de însuși Obregia, ci dintr-unul multiplicat, eventual, fără autorizația sa, cum se întimpla uneori la litografierea cursurilor universitare. Se pare însă că de data aceasta avem de-a face cu stenograme ale lecțiilor ținute la Mărcuța.

2. [P.] Pitulescu, *Psihiatria în 1915*, în „Revista științelor medicale”, XI (1915), nr. 3-4 din mart.-apr., p. 415.

## ÎNCEPUTURILE PSIHANALIZEI ÎN ROMÂNIA (1920-1930)

### Un meteorit: A. Stocker

Data fiind antipatia cu care învățătura lui Freud era inevitabil întâmpinată în medicina românească postbelică, apariția în bine cunoscuta revistă pariziană „L'encéphale” din februarie 1921 a articolului *Studiu psihanalitic asupra „Urciorului spart”*, sub semnătura lui A. Stocker, docent de psihiatrie din Iași, nu a putut să nu constituie o surpriză. Căci nu mai era vorba de una din frecvent inseratele, în periodicele medicale, expuneri „didactice” asupra freudismului, redactate de obicei pe un ton polemic și abundând în rezerve formulate în numele „bunului-simț” științific. Avem de-a face cu un studiu pus explicit sub semnul orientării psihanalitice, a cărei valabilitate se voia dovedită prin tilcuirea sensurilor ascunse ale unei producții artistice de mare popularitate, cum este *Urciorul spart*, faimoasa pictură „de gen” a francezului Jean-Baptiste Greuze (1725-1805). Neașteptată este nu corecta și cuprinzătoarea informație pe care psihiatrul din Iași o posedă în privința concepțiilor lui Freud, cât capacitatea lui de a utiliza creator, în domeniul atât de pretențios al hermeneuticii literar-artistice, bagajul noțional elaborat de savantul vienez.

A. Stocker subliniază meritul psihanalizei de a fi constituit fermentul unor vaste înnoiri survenite în cele mai felurite sectoare ale cunoașterii: „În afara științelor medicale propriu-zise, psihanaliza și-a extins astăzi metoda la psihologia generală, la mitologie, la psihologia popoarelor, la științele filozofice, la estetică și la artă, la literatură, la pedagogie, la metafizică, la psihologia religiilor etc.” Mobilul plâsmuirilor omenești de tot soiul și conținutul acestora este determinat de „dorințele intime ale subiectului” imaginativ, căci remarcă Stocker: „Fie că este vorba de jocul copilului, de reveria trează sau de visul nocturn al adultului, de producția fantastică a unui nevrozat sau a unui psihopat ori de creațiile imaginației colective (mituri, povești), pretutindeni se vedește aceeași năzuință, pretutindeni este urmărit același scop: realizarea unei dorințe.”<sup>1</sup>

După această punere la punct teoretică, echivalind cu o „mărturisire de credință” freudistă, psihiatrul din capitala Moldovei a trecut la demonstrația aplicativă având drept obiect *Urciorul spart*. Doctorul Stocker s-a oprit asupra acestei picturi tocmai fiindcă Greuze beneficia de o adânc înrădăcinată celebritate de „artist care predică”, datorită unor opere „moralizatoare”, precum *Tatăl de familie explicînd Biblia*, *Rodul bunei creșteri*, *Blestemul părintesc*, *Fiul pedepsit* etc. Urmîndu-l în privința aceasta pe criticul Louis Hautecoeur, Stocker crede însă că „mania predicării este la Greuze cu totul artifi-

1. A. Stocker, *Étude psychoanalytique sur la „Cruche cassée”*, in „L'encéphale”, XVI (1921), nr. 2 din febr., pp. 78-79.

cială”, necorespunzând unor impulsuri lăuntrice, ci fiind doar consecința „solicităților literaturii contemporane” și a „sfaturilor prietenului său Diderot”<sup>1</sup>.

Pinza din 1777 a lui Greuze vrea, desigur, să ne emoționeze înfățișându-ne uimirea unei grațioase și naive fete nițel speriate din pricină că vasul de lut cu care plecase la fântână a crăpat, poate din neatenția ei. Dar, descriind tabloul, Stocker nu stăruie asupra farmecului imaginilor dulcege, ci își propune să descopere aici un întreg complex de simboluri, cu substrat sexual. După inventarierea minuțioasă a unor asemenea simboluri, el conchide că urciorul este „sinonimul uterului, al organelor genitale feminine în genere”, reprezentând „deopotrivă cavitatea uterină și himenul perforat”. Izvorul figurat în aceeași pictură îl simbolizează pe autorul „dezastrului”. Jetul de apă provine dintr-o fântână „cap de leu”, iar leul, se știe, este un animal falic. În imaginația infantilă, jetul de urină are o semnificație genitală, notează Stocker. Zugerind o atare țîșnire a apei, pictorul Greuze, atunci în vîrstă de 52 de ani, realiza în fantezie performanța unei deflorări<sup>2</sup>...

Psihiatrul român a urmărit să dezvăluie străfundurile inconștientului artistului de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, încercînd să ne ofere o cheie, făurită potrivit tehnicii freudiene, a obsesiilor și fantasmelor ascunse în spatele imaginilor clare și surizătoare pe care Greuze le așternea pe pinză spre delectarea, dar și educarea contemporanilor.

Cine a fost acest autor al primului studiu psihanalitic original redactat de un român?

Arnold Stocker s-a născut la Iași, în ziua de 12 ianuarie 1890<sup>3</sup>. Stockerii se stabiliseră în Elveția prin secolul al XV-lea, venind din Alsacia. Victor Stocker, tatăl viitorului psihiatru, s-a instalat după războiul nostru de independență la Iași, unde a deschis un prosper magazin de coloniale și și-a clădit o locuință în via pe care o cumpărase la Copou.

Arnold s-a înscris la facultatea de medicină din orașul natal, obținînd aici, în februarie 1916, titlul de doctor cu teza *Asupra unui caz de cianoză congenitală cu infecțiune sifilitică dobîndită*. La vremea aceea, doctorandul era preparator la Laboratorul de Chimie Medicală condus de profesorul Corneliu Șumuleanu. În cursul războiului din 1916-1918, Arnold Stocker s-a aflat în formațiile sanitare de pe front<sup>4</sup>.

Revenind în lumea universitară, tînărul medic s-a decis pentru cariera de psihiatru. În prefața, datată ianuarie 1919, a memoriului său pentru docență, el ține să-i mulțumească profesorului Parhon „pentru liberalitatea cu care mi-a permis să întreprind cercetările de față în serviciul de sub conducerea d-sale, precum și pentru bunăvoința și generozitatea sufletească cu care m-a întîmpinat totdeauna”<sup>5</sup>.

În lucrare nu se face însă nici o aluzie la psihanaliză, după cum nici în cadrul Societății de Neurologie, Psihiatrie și Psihologie din Iași, al cărei secretar fusese ales (împreună cu filozoful Petre Andrei) la constituirea acesteia, în septembrie 1918, Stocker nu a prezentat vreo comunicare cu orientare freudistă. În nici unul din articolele pe care le-a publicat, fie singur, fie în colaborare, la buletinul amintitei societăți nu întîlnim vreo

1. *Ibidem*, p. 81.

2. *Ibidem*, pp. 82-83.

3. Datele biografice despre A. Stocker ne-au fost furnizate de doamna dr. Cristina Ionescu din Iași, împreună cu care am prezentat în ședința din 8 ian. 1990 a Societății de Istoria Medicinii și Farmaciei — Filiala București comunicarea *Centenarul doctorului Arnold Stocker, primul autor din domeniul psihanalizei în România*. Doamna Cristina Ionescu este nepoată de soră a lui A. Stocker.

4. Vezi C. Romanescu, *Un secol de învățămînt medical superior la Iași*, vol. I, [Iași, Ed. IMF Iași, 1980], p. 97.

5. A. Stocker, *Raportul delirului cronic cu psihozele afective*, Iași, 1919, p. 4.

referință la problemele psihologiei abisale; cercetătorul moldovean pare să manifeste, dimpotrivă, o marcată preferință pentru temele care evidențiază existența unui determinism material cert în declanșarea fenomenelor patologice din domeniul neuropsihiatriei. Mai toate titlurile comunicărilor și articolelor sale vădesc influența preocupărilor maestrului școlii de la Socola, profesorul C. I. Parhon, care, de altminteri, semnează ca prim autor multe din acele lucrări, caracterizate adeseori prin larga lor perspectivă biologică, prin tendința de a raporta manifestările clinice la un substrat organic, prin indicarea anumitor structuri morfopatologice și mecanisme biochimice capabile să explice procesele morbide.

Cu atât mai puțin previzibilă a fost apariția la Paris, în aceeași perioadă, a articolului prin care Arnold Stocker se afirmă ca adept al freudismului. Fără să ne hazardăm în cine știe ce preținse explicații psihanalitice (cum ar fi existența unui „complex al lui Oedip” față de părintele spiritual tiranic reprezentat de către profesorul Parhon...), trebuie să admitem că publicarea textului din „L'encéphale” poate îmbrăca semnificația unui gest de protest și cumva de eliberare din situația echivocă impusă de presiunea intelectuală și morală pe care o resimțea în cercul psihiatrilor ieșeni, unde freudismul nu era deloc agreat.

O veritabilă consacrare a freudistului Stocker a constituit-o tipărirea la puțină vreme după aceea a unui articol al său în „Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse”, probabil cea mai importantă revistă „de profil” de pe-atunci, editată la Leipzig și Viena. Textul semnat de dr. Arnold Stocker, docent în psihiatrie la Iași, este intitulat *Visul oedipian al unui schizofrenic*, fiind inclus la despărțământul *Comunicări (Mitteilungen)*<sup>1</sup>. Era vorba de interpretarea unui vis pe care i-l relatase autorului notei un bolnav internat la Socola în 1913<sup>2</sup>.

Publicarea studiului despre *Urciorul spart* coincidea și cu un eveniment important din viața particulară a lui Stocker: despărțirea de prima lui soție, doctorița Alice Lăzărescu-Stocker, una din cele mai active participante la activitatea științifică desfășurată atunci în clinica de la Socola, și căsătoria lui cu medicinista basarabeană Natașa Sergheevna Haritonova.

În ședința din 15 mai 1921 a Societății de Neurologie, Psihiatrie și Psihologie din Iași, doamna dr. Charlotte Ballif a fost aleasă secretar general al reuniunii, în locul domnului dr. Arnold Stocker, care „și-a dat demisia din calitatea de membru al societății”<sup>3</sup>. Ruptura cu cercul științific de la Socola părea deci să fie completă și definitivă. Din informațiile oferite de familie rezultă că doctorul Stocker fusese numit între timp la un spital din Cemăuți, pentru ca nu mult după aceea să devină colaborator al Biroului Internațional al Muncii (B.I.T.) cu sediul la Geneva.

Și totuși, proaspătul genevez n-avea să taie toate punțile care îl legau de Socola și foștii săi colegi de acolo. În primăvara lui 1926, îl găsim semnind în revista editată la clinica psihiatrică ieșeană un text despre freudism, extras dintr-o *Psihologie a timpurilor noastre*, „în pregătire” (dar care n-a mai apărut ca atare). Se întâlnesc în acest articol unele afirmații, s-ar spune, „cu bătaie lungă”: „Aș crede că ce trebuie să ne impresioneze

1. A. Stocker, *Oedipustram eines Schizophrenen*, în „Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse”, VIII (1922), nr. 1, pp. 65-71.

2. Tot în 1922, lui Stocker i-a apărut, în „Bulletin de l'histoire de la médecine”, articolul *La mélancolie de Boudha*, în care se fac iarăși auzite anumite ecouri ale psihanalizei.

3. „Bulletins et mémoires de la Société de neurologie, psychiatrie et psychologie de Jassy”, III (1922), nr. 2 din ian., p. 41.

în concepția lui Freud nu este sexualitatea ca act sexual — acesta se practică, Dumnezeu mare, și încă prea mult! —, ci sexualitatea psihică, iubirea — *libido*, cum îi spune el însuși —, acel *Eros* al anticilor, în sfârșit afectivitatea ce caracterizează viața în mod esențial. Ceea ce este frinat, ceea ce funcția intelectuală refulează în «inconștient» nu-i actul sexual, apanaj al materiei corpului nostru — pe care concepția materialistă despre lume nu-l neglijează, așa cum o dovedește educația «iluministă» făcută în școlile și căzărnicile noastre —, dar ceea ce este dezmoștenit, corespondentul său spiritual, sufletul, sentimentul iubirii.<sup>1</sup> Asemenea „reflecții despre freudism” par să anunțe cotitura către spiritualismul creștin pe care doctorul Stocker avea să o efectueze curînd.

Fiindcă, revenind peste cinci ani în paginile buletinului Socolei, de data aceasta cu unele „variații pe tema” *Întruchipărilor sufletului*, el se înfățișează cu un text axat în chip mărturisit pe dogmele Sfîntului Augustin, text în care nici nu mai socotește necesar să se răfuiască pe-ndelete cu vechile lui convingeri „eretice”<sup>2</sup>.

În aceeași perioadă a apărut la București cartea lui Stocker *Sinteză sufletească*, cu prefața istoricului și diplomatului C. Antonia de (publicația nu poartă mențiunea datei tipării, dar ea a fost înregistrată la Biblioteca Academiei Române în 1935). Avem de-a face cu o culegere de microeseuri pe teme psihologice cu o orientare idealistă vecină cu teologicul. Despre Freud și concepțiile acestuia, el notează: „În toată onestitatea trebuie recunoscut că, prin lucrările sale, acest savant a contribuit într-o largă măsură să reamintească semenilor săi umila lor condiție... Cu toate că o parte a «doctrinei» merită să fie admisă, trebuie precizat că nu e cazul de a o îmbrățișa fără restricții. Iar pe de altă [parte] se impune remarcă necesară că, în ciuda pretențiilor ei, ea e departe de a fi cercetat domeniul sufletului omenesc în întregime, deoarece «dincolo» de toate cîte ea a descoperit, mai este și altceva.”<sup>3</sup> De menționat că tezele critice formulate aici în legătură cu psihanaliza, de pildă referitor la faimosul „complex oedipian”, nu circumscriu o direcție net antifreudiană. Dar în scrierile ulterioare ale lui Stocker o asemenea direcție se va desemna cu tot mai multă claritate.

Așa este cazul cu articolul *O critică a freudismului*, publicat în „Archives de philosophie” din 1937. De data aceasta, psihanaliza este caracterizată a fi „o construcție elaborată de un bun clinician care devine un rău filozof cînd se apucă să interpreteze anapoda observațiile sale juste”. Critica psihanalizei este întreprinsă de pe o platformă declarat catolică, recurgînd la principiile metodologice expuse de marii teologi medievali, precum Toma d’Aquino, sau de unii doctrinari religioși contemporani, fără a-l uita însă nicidecum pe Aristotel<sup>4</sup>.

Dintre numeroasele publicații ale medicului originar din Iași ne atrage atenția volumul său din 1945 consacrat *Sufletului rusec* așa cum se oglindește el în *Frații Karamazov*. Referindu-se la „explicațiile primare”, cum ar fi cea a identității funciare a genialității cu nebunia, pe care unii scriitori contemporani le oferă în privința anumitor procese de creație, Stocker izbucnește: asta este „o dobitocie, o măgărie!”, pentru ca într-o notă de subsol să precizeze că asemenea epitete și le adresează mai întîi sieși, cel care cutezase cîndva „să explice” gîndirea lui Sakia-Muni prin „melancolia” acestuia

1. A. Stocker, *Réflexions sur le freudisme*, în „Bulletin de la Société roumaine de neurologie, psychiatrie, psychologie et endocrinologie”, III (1926), nr. 2 din mai, p. 7.

2. A. Stocker, *Images de l'âme (variations sur un thème)*, în „Bulletin de la Société roumaine de neurologie, psychiatrie, psychologie et endocrinologie”, XII (1931), nr. 1-3, pp. 67-76.

3. A. Stocker, *Sinteză sufletească*, București, Tiparul românesc, [f. a.], p. 45.

4. A. Stocker, *Une critique du freudisme*, în „Archives de philosophie”, XIII (1937), nr. 3, pp. 405-433.

sau să redacteze „eseul psihanalitic despre *Urciorul spart* al lui Greuze“; evocarea acestor delictе spirituale o încheia exclamînd: „*Horresco referens!*“ (Mă înfior povestind)<sup>1</sup>. Iată-l pe primul autor psihanalist din România decizîndu-se vehement de învățătura lui Freud, și aceasta în numele iubirii de oameni și de adevăr...

Într-una din ultimele sale tipărituri, purtînd un titlu ce echivalează cu un manifest în favoarea recuceririi echilibrului psihic: *De la neliniște la seninătate — Nevroza — Perversiunea și sănătatea sufletului omenesc*, doctorul Stocker reia neobosit critica freudismului, critică ce s-ar părea că devenise pentru el, adeptul fervent al personalismului catolic, o veritabilă „muncă de reabilitare“. Astfel condamnă intoleranța și spiritul de „bisericețuță“ al partizanilor psihanalizei, măcar că aceștia, în mod paradoxal, se declară antidogmatici și anticlericali: „Freud amalgamează într-o «doctrină» observațiile juste făcute într-un domeniu pe care-l pricepea (biologia și psihofiziologia) și constatările pe care trebuia să le facă într-un domeniu în care nu se pricepea (viața intelectuală, morală și spirituală)... Împins de mașina lui de raționat s-a apucat, aici, să... inventeze!“ Împotriva acestui speculativism seducător, medicul genevez s-a simțit dator să ia poziție fermă: „«Doctrine» precum materialismul, transformismul, freudismul, marxismul... au ieșit din capetele așezate deasupra inimii... ale «gînditorilor» pentru care realul trebuie să corespundă «vederilor» proprii. Pentru început, toți acești oameni de «bunăvoință» (să nu ne îndoim!) căutau noi explicații sau soluții faptelor sau situațiilor în fața cărora se aflau. Dar au făurit... o ideologie.“<sup>2</sup>

O asemenea atitudine de rezervă precută față de marile eșafodaje teoretice, care tind acaparator către reducționism și către totalitarism spiritual, este înrudită cu un anumit comportament tradițional al celor mai mulți intelectuali români, suspicioși îndeobște cînd este vorba de construcții ideologice cu pretenția de a fi atocuprinzătoare. Acest scepticism moderat, care totuși nu exclude deschiderea către înnoiri, ne îndeamnă să considerăm că, pînă la sfîrșitul vieții<sup>3</sup>, elvețianul Arnold Stocker a gîndit și a reacționat adeseori ca un român.

### Alți susținători „în trecere“: Maria Briese și A. Radovici

Constatasem că, atîta vreme cît a făcut parte din colectivul de la Socola, Arnold Stocker n-a tipărit în țară nici o lucrare de orientare freudistă. Dar într-o publicație din 1922 a școlii psihiatrice din Iași găsim atestată aplicarea aici, fie ea cu o anumită timiditate, a investigației și chiar a terapiei psihanalitice.

Doctorița Maria Briese (1894–1970), care peste cîteva decenii va deveni titulara catedrei de endocrinologie de la Institutul de Medicină și Farmacie din Iași, a încredințat atunci tiparului o relatare despre *Un caz de psihastenie*. Este vorba de o femeie internată

1. A. Stocker, *Âme russe. Réalisme psychologique des Frères Karamazov*, Geneva-Annemasse, Ed. du Mont-Blanc, 1945, p. 16. În același studiu respinge categoric interpretarea dată de Freud, în scrierea *Dostoievski și paricidul*, uciderii bătrînului Karamazov de către Smerdiakov ca reprezentînd un gest „oedipian“ (pp. 42–48).

2. A. Stocker, *De l'angoisse à la sérénité — Névrose — Perversion et santé de l'âme humaine*, Paris, Nouvelles Editions Latines, 1960, pp. 155–156. Notăm și amănuntul, poate surprinzător, că doctorul Stocker schițează aici o teorie despre nevroza considerată drept „o varietate a reflexului condiționat“, prilej de a-l elogia pe I. P. Pavlov și chiar de a pune cumva în opoziție psihanaliza și pavlovismul (pp. 17–27).

3. Doctorul Stocker a murit prin 1978.

la Socola, care trăia „într-o stare de continuă aprehensiune: așteptarea anxioasă, a lui Freud”. Pentru explicarea proceselor morbide, tînăra cliniciană recurge mai ales la concepțiile lui Pierre Janet, dar nu omite nici opinia lui Freud, potrivit căreia „angoasa și chiar obsesiile au ca origine excitația genitală”. Expresia „excitația genitală” este desigur incapabilă să elucideze ea singură mecanismul freudian al producerii unor asemenea perturbări, dar nu putem să nu ne arătăm îngăduitori cu doctorița ieșeană care abia își făcea inițierea în metapsihologie, mai ales că în încheierea articolului formulează și un angajament: „Vom reveni ulterior asupra acestui caz, relatînd rezultatul psihoterapiei și al psihanalizei.”<sup>1</sup>

Faptul că publicația făgăduită n-a mai apărut nu micșorează interesul notei redactate de Maria Briese. Mai întii, fiindcă demonstrează că la Spitalul Socola se încerca, acum 70 de ani, să se facă apel la tehnicile preconizate de Freud. Cu cîtă competență și consecvență, nu știm; este de crezut că psihiatrii moldoveni aplicau, cu destule reticențe, o analiză hipersimplificată și îmblinzită, pentru a nu-și traumatiza nicidecum pacienții.

Cazul clinic consemnat de doctorița noastră mai dovedește că profesorul Parhon nu avea o atitudine absolut negativă față de freudism, căci le permitea colaboratorilor să pună la încercare eventualele virtuți terapeutice ale psihanalizei. Bănuim însă că maestrul rămînea tot timpul vigilent, gata să intervină cînd rezultatele curei analitice întîrziu sau nu corespundeau celor așteptate. Ceea ce poate că s-a și întîmplat în cazul de psihastenienie a cărui relatare n-a mai fost dusă pînă la sfîrșit...

O prezentare extrem de binevoitoare a doctrinei freudiene a întreprins în același an doctorul Anghel Radovici (1885-1956) în articolul său *Metoda psihoanalitică a lui Freud*, inserat în „Viața românească”. Nu rezultă însă din text că autorul s-ar fi hazardat să efectueze personal cercetări în domeniul acesta; de altfel, Radovici nu era psihiatru, ci neurolog, unul dintre cei mai promițători discipoli ai lui Gheorghe Marinescu, întemeietorul prestigioasei școli neurologice românești.

Doctorul Radovici s-a socotit dator nu numai să se informeze cît mai serios despre psihanaliză, dar și să aducă la cunoștința unui public larg rezultatele documentării sale. Semnalăm în treacăt amănuntul că, în acest articol, scrierile lui Freud sînt menționate cu titlurile lor în limba germană, ceea ce lasă de presupus că au fost consultate în original, iar nu în versiuni franceze, cum obișnuiau intelectualii noștri.

Nu se putea ca, la vremea aceea, Radovici să nu întîmpine dificultăți în fîurirea echivalențelor românești ale unor termeni tehnici psihanalitici. Așa s-a întîmplat, de pildă, cu *Verdrängung*, pentru care ne sînt propuse corespondentele *respingere* sau *dislocare*, deși în text este semnalat și francezul *refoulement*, pe care însă autorul nu se decide să-l transforme în barbarismul (pe atunci) *refulare*.

După ce constată că „psihologia inconștientului este fundamentul psihoanalizei”, Radovici atrage atenția asupra faptului că teoriile freudiste „nu sînt rezultatul unor pure speculațiuni filozofice: convingerea pe care și-a format-o Freud și pe care a insuflat-o numeroșilor săi elevi este dobîndită prin observația continuă a bolnavilor săi”.

Comentatorul bucureștean era încredințat că „psihoanaliza a depășit mult cadrul unei simple metode de psihoterapie”. El insistă asupra rolului ce-i revine concepției lui Freud în explicarea tuturor formelor de activitate omenească, inclusiv a fenomenelor sociale. În privința aceasta, doctorul Radovici se declară în dezacord cu cei care manifestă „miopie științifică” încercînd să invoce „cauze imediate, în genere de natură economică”,

1. Maria Briese, *Un cas de psychasthénie*, în „Bulletin de l'Association des psychiatres roumains”, IV (1922), nr. 1-2, pp. 55-56.

pentru a releva determinismul mișcărilor sociale, al revoluțiilor, al conflictelor religioase, al războaielor; refuzînd deci argumentația marxistă (ce e drept, fără să folosească acest termen), el este de părere că amintitele „manifestări anormale în viața popoarelor pot fi considerate ca simptome morbide ce-și pot găsi explicare în tendințele inconștiente, în instinctele ascunse ce zac în profunzimea maselor populare“. Asemenea tendințe inconștiente, exprimate prin mituri, credințe religioase și superstiții „trăiesc din generație în generație și izbucnesc în timpul crizelor prin manifestări morbide generale“<sup>1</sup>.

În anii următori, Anghel Radovici nu va evita prilejurile de a-și spune părerea despre freudism, în general o părere favorabilă. Iată-l la 20 octombrie 1932 figurînd printre personalitățile medicale și culturale invitate de asociația Criterion să analizeze, în cadrul unui simpozion organizat la Fundația Carol, meritele și scăderile operei lui Freud. Din însemnările publicate de un ascultător rezultă că doctorul Radovici a elogiat psihanaliza, dar a formulat și observații critice în privința costului ridicat al tratamentelor, acestea pretinzînd multe ședințe, ca și în privința fenomenelor negative care survin uneori la capătul curei analitice datorită „dizolvării sufletești“ operate asupra bolnavului. Pe de altă parte, anumite psihopatii, care păreau a fi funcționale, se datoresc unor mecanisme cerebrale bine cunoscute astăzi grație, mai ales, lucrărilor lui Pavlov, care a demonstrat că „dinamismul psihic se explică printr-un determinism fiziologic, nu numai printr-un determinism psihic“<sup>2</sup>.

La pagina pe care ziarul „Adevărul“ a consacrat-o celei de a optzecea aniversări a lui Freud, Radovici a contribuit cu un text în care, printre altele, îl apăra pe părintele psihanalizei de învinuirea de a fi ajutat la „relaxarea moravurilor postbelice“ prin teoriile sale despre sexualitate. „În realitate — ține să precizeze neuropsihiatrul bucureștean —, Freud n-a înțeles dezlănțuirea instinctului, ci derivarea lui, în copilărie și pînă la maturitate, iar în restul vieții sublimarea pornirilor de fiecare clipă spre muncă, creațiune de opere și, în genere, acțiuni ce servesc colectivitatea.“<sup>3</sup>

În manualul popular de fiziologie nervoasă și igienă mentală pe care l-a tipărit în 1937 sub titlul *Cum guvernează creierul*, Anghel Radovici a introdus capitolul *Creierul și psihanaliza lui Freud*, în care, după o prezentare sumară a metodei psihanalitice, formulează o originală propunere „de actualitate“: „Ceea ce Freud a aplicat la început indivizilor, tot el a arătat că se poate aplica și popoarelor, întrucît sufletul colectiv are și el refulate în inconștient, din epoci istorice trecute, conflicte, ciocniri, uri atavice, care zac nerezolvate și provoacă din cînd în cînd perturbări și războaie. Mult dorita pace ar putea fi obținută și aici pe cale psihanalitică: psihanaliza etnică“<sup>4</sup>...

### G. Marinescu despre psihanaliză

Ar fi fost de neconceput ca Gheorghe Marinescu, neurologul de autentic renume mondial, un pasionat iscoditor al „noului“ în știință și un promotor al studiilor interdisciplinare, să nu se fi plecat și asupra psihanalizei. Examenul critic întreprins de emi-

1. A. Radovici, *Metoda psihoanalitică a lui Freud*, în „Viața românească“, XIV (1922), nr. 4 din 1922, pp. 93-105.

2. A. Radovici, *Despre Freud și freudism*, în „Sănătatea și Viața fericită“, XXXIII [1932], nr. 19-20 din dec., p. 426.

3. A. Radovici, *Succesul lui Freud*, în „Adevărul“, L (1936), nr. 16 038 din 7 mai, p. 5.

4. A. Radovici, *Cum guvernează creierul*, București, Ed. Universala, [1937], pp. 153-154.



mentul savant în privința doctrinei lui Freud a văzut lumina tiparului în periodicul francez de largă adresabilitate „Revue générale des sciences pures et appliquées”. În august și septembrie 1923 au fost inserate aici, sub titlul *Introducere la psihanaliză*<sup>1</sup>, două texte ale lui Marinescu, primul consacrat „expunerii teoriilor lui Freud”, iar celălalt „criticii teoriilor lui Freud”. Deși materialul semnat de compatriotul nostru a fost plasat la rubrica „articole de fond”, el reprezintă, cel puțin la prima vedere, mai degrabă o „revistă a opiniilor” emise referitor la freudism de către neuropsihiatrii francezi de vază; de altfel, Marinescu mărturisește că, mai cu seamă când a fost vorba de obiecțiile aduse psihanalizei, a reprodus criticile formulate atât de Em. Régis și A. Hesnard, cât și de P. Janet. Lucrul acesta nu știrbește din valoarea unui text în care abundă luările de poziție personale ale autorului.

De la început, Marinescu ține să declare că, prin doctrina și școala lui, Sigmund Freud „a dat, pe de-o parte, un nou avînt cercetărilor psihologice și, pe de alta, a infuzat o viață nouă psihiatriei și psihoterapiei”. Mai mult încă, „psihanaliza nu mai este doar o știință medicală... Ea îmbrățișează actualmente ansamblul experiențelor afective și emotive nu numai ale omului normal și ale omului bolnav, dar și ale întregii omeniri, din punctul de vedere al evoluției sale psihice”<sup>2</sup>.

Dar cînd se ocupă de criticile aduse concepțiilor freudiene, Marinescu se vede pus în situația de a constata că „monumentul măreț, ridicat cu atîta trudă psihologiei dinamice de către Freud”, amenință să se prăbușească; el opinează că „dacă Freud s-ar fi mărginit la adunarea faptelor, la orînduirea și interpretarea lor judicioasă, psihanaliza ar fi rămas cu siguranță în picioare”. Dar explicațiile subiective și hazardate, cu caracter medico-filozofic, furnizate mecanismelor inconștientului de către Freud și mai ales de către adepții săi tind să compromită psihanaliza. Acești adepți, observă Marinescu, „au pus în exegeza fenomenelor psihologice mai mult fantezie decît spirit critic, astfel încît au învăluit într-o atmosferă mistică doctrina freudistă. Apoi, aplicarea teoriei pansexualismului la tratamentul psihozelor a jignit scrupulele anumitor psihiatri”.

Referindu-se la atacurile declanșate din toate părțile împotriva psihanalizei, Marinescu apreciază că valoarea lor „este foarte inegală”. El nu vrea să se oprească asupra acuzațiilor aduse lui Freud că ar fi un „iluminat”, un „spirit strîmb și primejdios, care-și tirăște discipolii într-un fel de molipsire delirantă colectivă”; sistematizînd obiecțiile „serioase și științifice” aduse învățăturii freudiene, Marinescu se ocupă de misticismul doctrinei lui Freud, de critica psihologică a pansexualismului, de critica psihodinamismului și de critica psihanalizei din punct de vedere terapeutic.

Ceea ce nu-l împiedică să recunoască meritele mult discutatei școli vieneze în elaborarea „unui mare număr de studii prețioase” în legătură cu nevrozele, evoluția psihicului infantil, formele de manifestare ale „sentimentelor sexuale”. Raliindu-se opiniei lui Pierre Janet, Gheorghe Marinescu își exprimă convingerea că, „mai tîrziu, vor fi uitate generalizările exagerate și simbolismul aventuros care pare să caracterizeze astăzi aceste studii..., iar lumea nu-și va aminti decît un singur lucru, și anume că psihanaliza a adus mari servicii analizei psihologice”<sup>3</sup>. Astfel, bilanțul freudismului este, în linii

1. Titlul este împrumutat de la opera omonimă a lui Freud care tocmai apăruse la Paris în traducerea franceză a lui S. Jankélévitch. Dar trebuie precizat că articolele lui Marinescu nu-și propuneau simpla prezentare a acestei cărți. Textul cercetătorului român se întinde pe 23 de pagini de format mare (cu două coloane pe pagină), constituind un adevărat studiu informativ.

2. G. Marinescu, *Introduction à la psychanalyse. I – Exposé des théories de Freud*, în „Revue générale des sciences pures et appliquées”, XXXIV (1923), nr. 15-16 din 15-30 aug., pp. 456-457.

3. Idem, *II – Critique des théories de Freud*, în „Revue générale des sciences pures et appliquées”, nr. 17-18 din 15-30 sept. 1923, p. 510 și 520.

mari, pozitiv. Critica lui Marinescu, deși pe alocuri destul de aspră, se dovedește a fi, pînă la urmă, relativ binevoitoare. În nici un caz nu echivalează cu o condamnare în bloc și fără apel a psihanalizei, așa cum avea să fie ea tratată la noi peste 30 de ani, în „obsedantul deceniu“, cînd freudismul a fost asimilat celor mai pernicioase manifestări ale „ideologiei imperialiste“. Fără să se ralieze vederilor lui Freud, marele neurolog român nu și-a ascuns interesul față de psihanaliză și de implicațiile ei pe plan psihoterapeutic, psihologic și cultural.

Întocmind în 1932 raportul pentru acordarea unui premiu al Academiei Române doctorului I. Popescu-Sibiu, autorul monografiei *Doctrina lui Freud (Psihanaliza)* — ediția a II-a, profesorul Marinescu a reprodus pasaje întregi din articolul tipărit în Franța cu nouă ani mai înainte. Întîlnim și aici, de pildă, afirmația că „partizanii convinși ai lui Freud au făcut uz mai mult de fantezie decît de spirit critic și au îmbrăcat doctrina freudiană într-o atmosferă mistică“. După menționarea multora din rezervele și dezaordurile consemnate în textul din 1923, încheierea este însă la fel de împăciuitoare ca atunci: „Cu toate explicările îndrăznețe și concluziile greșite, se găsesc în lucrările lui Freud și ale elevilor săi un mare număr de studii prețioase asupra nevrozelor și a diferitelor forme ale instinctului sexual. De aceea se poate afirma că psihanaliza a adus oarecare servicii analizei psihologice și sîntem de părere a se atribui d-lui dr. Popescu-Sibiu o parte din Premiul Lazăr“<sup>1</sup>...

În 1936, G. Marinescu a semnat, în „România medicală“, o recenzie la cartea *Chagrins d'amour et psychoses (Mîhnirile din dragoste și psihozele)* a doctoriței Constance Pascal, „o compatrioată a noastră stabilită în Franța, unde este medic-șef al azilelor publice de alienați ale departamentului Senei“. Aflăm de la recenzent că în această scriere este abordată „o chestiune pe care psihiatria clasică a cam trecut-o cu vederea, lăsînd-o în seama psihanalizei: psihozele produse de un amor contrariat“. Cum probabil și era de așteptat, lucrarea este apreciată favorabil, neașteptată fiind doar, dacă ținem seama de obiecțiile pe care, cum am văzut, Marinescu le formula la adresa freudismului, observația lui critică în legătură cu faptul că autoarea „poate nu acordă destulă importanță metodei psihanalitice“<sup>2</sup>. Existau deci teme, potrivit convingerii venerabilului servent, la a căror elucidare trebuiau să contribuie și luminile oferite de tehnicile freudiene.

### Cum a devenit C. Vlad terapeut și teoretician psihanalist

La 29 iunie 1923, cu cîteva săptămîni înainte de apariția în Franța a articolului său despre freudism, profesorul G. Marinescu făcuse parte din juriul care a acordat titlul de doctor al Facultății de medicină din București medicului militar Constantin Vlad. Susținerea lucrării inaugurale *Contribuțiuni la studiul tratamentului psihanalitic (cu șase cazuri analizate)* constituie, fără îndoială, o dată memorabilă în istoria psihanalizei în țara noastră, întrucît era vorba de consacrarea profesională a singurului român care, de-a lungul unei vieți îndelungate și în pofida unor circumstanțe extrem de ostile, și-a păstrat neabătut încrederea în fundamentele doctrine și în posibilitățile terapeutice ale psihanalizei, nedezicîndu-se de convingerile lui freudiste oricît de puternice au fost presiunile exercitate fie de anturajul său direct, fie de opinia publică, fie de oficialități.

1. „Academia Română. Anale“, LII (1932), pp. 263-264.

2. G. Marinescu, Dr. Constance Pascal: „Chagrins d'amour et psychoses“, 1935, G. Doin, éd., Paris, în „România medicală“, XIV (1936), nr. 2 din 15 ian., p. 22.

Constantin Vlad s-a născut la 20 mai 1892 în comuna Băișești (județul Suceava), fiind cel mai mare dintre cei 11 fii ai unui țăran cuprins<sup>1</sup>. Într-un eseu autobiografic rămas în manuscris, intitulat *Limba ancestrală*, dictat la capătul vieții, când știa că suferă de o boală care nu iartă, psihanalistul recunoștea că, în ce-l privește, nu s-a simțit stăpinit de complexul lui Oedip, aceasta fiindcă imaginea sa „despre propriul său tată nu a fost negativă”, ceea ce i-a îngăduit mai târziu, când s-a considerat fiu spiritual al lui Freud, să nu fie „interesat de distrugerea realizării paterne” prin subminarea doctrinei freudiene, ci, dimpotrivă, să se preocupe „mai degrabă de lărgirea acestei realizări” teoretice<sup>2</sup>.

Puiul de bucovinean s-a înscris la Facultatea de Medicină din Viena, unde avea să primească o bursă. Dar după un an de studii în metropola în care respira, fără să știe, „același aer cu Freud și Stekel”, a fost trimis pe frontul din Galiția, „ca stegar și sanitar”. La Lemberg a izbutit să absolve anul al II-lea, „după câteva cursuri pripite și după examene luate în uniformă militară”. Aici, pe frontul de est, are însă revelația freudismului: un ofițer ceh i-a dat să citească „... primele trei celebre volume ale părintelui psihanalizei. Cărțile mi-au rămas mie — povestește Constantin Vlad —, cehul plecând rapid, transferat pe frontul italian. Roase pe indelete, volumele mi-au adus criterii noi și mi-au prilejuit mari satisfacții narcisistice, [eu] venind cu puncte de vedere inedite la interminabilele discuții și dispute de la popota ofițerilor armatei austriece. Astfel, debutul meu în psihanaliză s-a rezumat la prezentarea către alții a teoriilor freudiene, foarte repede împănate cu exemple de descoperire personală și modelate discursiv după propria mea structură și experiență.”<sup>3</sup>

Dar ca urmare a participării României la război și a derutei ce începuse să se manifeste în armata austro-ungară, Vlad se decide, până la urmă, să dezerteze. La Iași face încă un an de medicină, ca apoi să se instaleze în capitala României Mari. „De la contaminarea mea freudiană din 1917 — remarcă el — și până în 1920, când am ajuns la București student în medicină în anul al IV-lea și stipendiat al Institutului Medico-Militar, psihanaliza mea se poate numi preclinică.”<sup>4</sup>

În faza „psihanalizei clinice” s-a devotat cu totul serviciilor de psihiatrie: „Aveam un salariu și lucram... clinică neuro-psihiatrică la Spitalul Militar. Și mai cu seamă vi-nam cazuri pentru psihanalizat. Mă suiam în furgoneta plină de medici și studenți, trasă de cai, cu care Obregia ne ducea la spitalul devenit în urmă Central, nr. 9 sau Gh. Marinescu. Pe drum, expuneam cazuistică și teorie freudiană lui Obregia, care asculta cu îngăduință și interes, poate numai cucerit de verva și pasiunea mea, în timp ce ceilalți se mirau că îndrăznesc să vorbesc cu profesorul.”<sup>5</sup>

Că discuțiile cu venerabilul magistru ale locotenentului-medic n-au rămas fără urmări pare să ne-o demonstreze *Cursul* litografiat de *psihiatrie* al lui Obregia din anul universitar 1923-1924, curs în care doctrinei freudiene i se acordă o anumită atenție, în

1. Vezi necrologul *Dr. doc. Constantin Vlad (1892-1971)*, în „Neurologia, psihiatria, neurochirurgia”, XVI (1971), nr. 6 din nov.-dec., pp. 561-562; T. Vlad și N. Marcu, *Docentul Constantin Vlad (1892-1971), promotor al școlii românești de psihanaliză*, în vol. *Momente din trecutul medicinei*, București, Ed. Medicală, 1983, pp. 779-786; V. Săhleanu, *Constantin Vlad*, fișă caracterologică și ergografică (dactilogramă).

2. C. Vlad, *Limba ancestrală* (dactilogramă), p. 36. Vom folosi sistematic acest text, sursă de neînlocuit pentru studierea profilului moral și intelectual al d-rului C. Vlad. Manuscrisul ne-a fost pus la dispoziție cu toată amabilitatea de dr. doc. V. Săhleanu.

3. *Ibidem*, pp. 11-12.

4. *Ibidem*, pp. 13-14.

5. *Ibidem*, p. 15.

contrast cu ceea ce se petrecea la celelalte catedre de psihiatrie din țara noastră. Aflăm astfel din acest curs că „profesorul Freud a profitat de ceea ce știa psihologia, mai ales de ceea ce știa medicul psihiatru, [și anume] că subconștientul ființei noastre rezumă fenomenele de observație... Freud a observat că totul trebuie căutat în fundul sufletului, căci, prin suferința aceasta continuă [provocată de impresiile negative], pacientul se silește a le trece în subconștient și, odată trecute acolo, lucrează ca niște spini, iritând continuu sistemul nervos și producând o serie întreagă de dezechilibrări funcționale”. Fără ca aceste formulări să exceleze prin relevanță, ele reprezintă totuși un vădit progres în comparație cu cele pe care le-am reprodus mai înainte, din cursul ținut de Obregia în 1915-1916. Este incontestabil că profesorul înțelegea acum mai exact fundamentele psihanalizei. El era dispus să admită că, „în majoritatea cazurilor, Freud reușește să aducă vindecarea, chiar miraculoasă”, dar pune asemenea performanțe mai ales pe seama capacității terapeutului de a-i influența pe bolnavi „prin personalitatea sa puternică”<sup>1</sup>.

În timpul studenției lui bucureștene, Constantin Vlad a frecventat și clinica de neurologie de la Colentina, unde oficia G. Marinescu. Nu putem să nu reproducem din *Limba ancestrală* relatarea unui episod caracteristic pentru receptarea freudismului la acea epocă: „Marinescu era viu [interesat] la tot ce era nou, și eu veneam cu nouitatea psihanalizei. S-a arătat dispus să-mi dea un caz de tratat cu această metodă, cu obligația de a-i face prezentări săptămânale ale investigației și evoluției. Mi-a dat un caz de schizofrenie. «Domnule profesor, nu mă încumet; nici Freud nu reușește în schizofrenie, e peste puterile psihanalizei.» Am cerut să mă ocup de o pacientă isterică, dar am fost refuzat, cazul fiind tratat prin hipnoză de profesor și prezentat la cursuri. În sfârșit, mi-a oferit pe un tânăr bine complexat, cu fobii, ticuri, sau așa ceva. L-am cercetat foarte atent o săptămână și, la referatele de prezentări de cazuri, am venit cu mare bogăție de amănunte, aflate de la bolnav. A fost prima și ultima săptămână de cură. Cînd am trecut din nou pe la bolnav, foile observației erau pe jos și rupte. Trecuse maestrul, care certase pe băiat: «Lui de ce-i spui și mie nu?»<sup>2</sup>...

Inițierea lui Constantin Vlad în tehnicile terapiei psihanalitice s-a desfășurat fără respectarea „ritualului” prescris de Freud și școala sa, ritual care mai cu seamă îi pretinde candidatului să treacă printr-o temeinică analiză, sub supravegherea și îndrumarea unei persoane care ea însăși să fi beneficiat de o atare pregătire. Asemenea tuturor psihanalizatorilor români de pînă de curînd, doctorul Vlad a fost un psihanalist autodidact, care s-a calificat singur, „la locul de muncă”. De aceea, la sfîrșitul vieții, el nota cu o anume tristețe: „Nici eu nu am fost supus pînă acum unei analize didactice. Învățarea limbajului ancestral am făcut-o fără maestru, prin contact cu oamenii... sau din cărți... Practica medicală și curativă a mers în paralel cu propriul meu instructaj.”<sup>3</sup> Dar la vîrsta de peste

1. Citate după T. Vlad, *Confesiunile unui psihiatru*, București, Ed. Litera, 1985, p. 187.

2. C. Vlad, *op. cit.*, pp. 15-16.

3. *Ibidem*, p. 37. Dintr-o recentă sinteză istoriografică publicată de Vera Șandor în buletinul Societății Psihanalitice Române, aflăm despre o mărturie a lui C. Vlad potrivit căreia acesta, „ca tânăr sanitar pe frontul de răsărit, este inițiat în psihanaliză de un ofițer ceh, Otto Pick. Nu deținem — adaugă autoarea notei — informații în privința modului de inițiere. Nu știm dacă a fost vorba doar de discuții teoretice purtate la popota ofițerilor și / sau de ceea ce numim «analiză sălbatică»”. Ni se mai aduce la cunoștință cu acest prilej că „cercetările sînt în curs” pentru elucidarea obscuriei probleme a „filiației analitice românești” (*Privire generală asupra istoriei psihanalizei în România*, în „Buletin de psihanaliză”, 1993, nr. 1, p. 2). Dar faptul că, în manuscrisul său autobiografic, doctorul Vlad și-a exprimat regretul de a nu fi avut ocazia, nici în tinerețe, nici mai tîrziu, să se supună unei „analize didactice” exclude categoric ipoteza că lui O. Pick i-ar fi revenit meritul de a-l fi format ca psihanalist, în Galiția, pe camaradul său de arme român.

75 de ani, ciți avea atunci doctorul Vlad, o analiză, chiar în scop didactic, ar fi fost de neconceput...

Juriul instituit în 1923 pentru aprecierea lucrării inaugurale a lui Constantin Vlad era prezidat de profesorul Obregia și număra printre membri, în afară de profesorul Marinescu, pe docenții Dimitrie Noica și Dem. Em. Paulian.

Doctorandul declara în prefața tezei că psihanaliza îl preocupă de șapte ani (deci de când cehul Otto Pick îi dăruise, pe frontul de est, cele trei scrieri ale lui Freud...). Din mai multe motive s-a simțit îndemnat să întocmească o asemenea lucrare: pentru că socotește psihanaliza, „a cărei bază gigantă a fost pusă de Freud”, drept „adevărată psihologie, adevăratul tratament psihic”; pentru că este necesar „a face un început și la noi” în direcția studiului psihanalizei, fiind regretabil că în țara noastră „nu se cunoaște aproape deloc această chestiune, afară de cițiva care s-au mărginit a o gusta numai ca literatură, fără să încerce a o aprofunda și a o pune în practică”; pentru că, în sfârșit, resimte „o mândrie personală” constatînd „succesul frumos” pe care l-a obținut prin tratamentul psihanalitic al citorva cazuri clinice. În activitatea terapeutică a trebuit totuși să facă față unor dificultăți deosebite, deoarece pacienții săi erau îndeobște militari, aduși pentru cură de la diverse unități, fără să i se asigure posibilitatea de a urmări evoluția stării lor de sănătate după scurta spitalizare de care beneficiaseră<sup>1</sup>.

Cele șase analize descrise în teză se repartizau astfel: un caz de idei obsedante și ticuri, un caz de crampă a pianiștilor, două cazuri de crampă a scriitorilor, un caz de impotență sexuală și un caz de morfinomanie, doar suferinda de crampă a pianiștilor fiind femeie. Cu excepția celui prezentînd impotență sexuală, la toți pacienții s-au înregistrat ameliorări notabile și chiar vindecări, ca urmare a curei bazate mai ales pe urmărirea asociațiilor libere. Autorul era încredințat de valabilitatea metodei pe care o aplica; el conchidea fără rezerve: „Psihanaliza e... adevăratul tratament psihoterapic, întrucît ea nu caută să suprimă simptomul, ci caută să atace cauza (să descopere tendința ascunsă) ce dă acele simptome.”<sup>2</sup>

Doctorandul din 1923 a intuit, remarcă pe bună dreptate unii comentatori, principiul de bază al orientării medicale psihosomatice atunci cînd afirma că „aproape nu există o limită între tulburările somatice și cele psihice, și că acestea din urmă pot să fie cauza celor dintii, tot așa cum și acelea pot să determine pe acestea din urmă”<sup>3</sup>.

În memoriile redactate la bătrînețe, Constantin Vlad mărturisește că, recitîndu-și teza de doctorat, „nu o reneagă deloc”. Își dă seama că acolo se resimte puternic influența psihanalistului vienez Wilhelm Stekel, a cărui carte apărută în 1921, *Stările anxioase și tratamentul lor*, îi oferise modele pentru conducerea analizelor relatate. Și memorialistul recunoaște: „La această dată — și, din păcate, nici mai tîrziu întotdeauna — nu se poate face foarte bine diferențierea între ce este al meu și ce este luat de la Freud sau de la Stekel. Simțul proprietății, la această fază a psihanalizei, nu era foarte bine definit, domînd ideea de luptă în vederea convingerii și cîștigării de aderențe.”<sup>4</sup>

Cît despre stilul tezei sale de doctorat, bătrînul Vlad consemnează o observație surprinzătoare: „Frazele mele erau greoaie, evident de construcție nemțească, evident influențate de celălalt român care citise mult în germană în perioada tinereții: pe alocuri

1. C. Vlad, *Contribuțiuni la studiul tratamentului psico-analitic*, Ploiești, Tip. „Concurența”, 1923, pp. I-II.

2. *Ibidem*, p. 70.

3. T. Vlad și N. Marcu, *op. cit.*, pp. 779-780.

4. C. Vlad, *Limba ancestrală*, pp. 19-20.

stilul amintește de proza din *Sărmanul Dionis* sau *La aniversară*.<sup>1</sup> Se percepe oare înfrurirea prozei eminesciene în topica lucrării inaugurale a lui C. Vlad?!

Îndată după susținerea tezei de doctorat, tânărul psihanalist a început să se manifeste ca un „scriitor medical” destul de fecund, remarcându-se îndeosebi prin stăruitoarea sa activitate de propagandist al metapsihologiei.

Iată-l în chiar toamna lui 1923 publicând un articol despre unele caracteristici ale „parapatiilor” (termen prin care Stekel desemna nevrozele), articol ce se încheia cu constatarea: „Psihoana” e față de psihiatrie — după înseși cuvintele lui Freud — ceea ce e histologia față de anatomie, deci nu o contrazice, ci o continuă, o completează. Cu ajutorul ei vom ajunge să cunoaștem opera supremă a naturii: psihicul omenesc, bine-înțeles cu scopul practic de a ajuta și acelor bolnavi care, decenii întregi, alcargă de la medic la medic, fără să-și poată afla alinarea suferințelor.”<sup>2</sup>

În anul următor, căpitanul medic a tipărit o notă despre două cazuri de tineri cu idei impulsive de sinucidere, datorate, eventual, „suprimării vehemente a masturbației”. De unde concluzia, împărtășită și de alți freudiști, că propaganda ce urmărește infiltrarea groazei față de onanism poate induce uneori grave tulburări psihice<sup>3</sup>.

În „Buletinul medico-terapeutic”, un periodic care solicita mai ales colaborarea medicilor militari, Vlad a publicat, în 1924-1925, o suită de articole consacrate „tratamentului psihanalitic”. Tipărite într-o revistă destinată corpului medical, cu folosirea unei terminologii de specialitate relativ pretențioase, cu invocarea multor cazuri clinice din practica personală și chiar cu formularea anumitor ipoteze originale, aceste articole păreau a nu fi destinate profanilor. Era doar vorba aici de „difuziunea nervoasă și simbolismul”, „anchilozarea simbolurilor”, „rolul sistemului nervos vegetativ în apariția simptomelor morbide psihogene”, „complexul lui Oedip” etc.<sup>4</sup> Dar stilul „conversațional” și evidenta preocupare pentru pitorescul hrănit cu o anecdotică de efect făceau ca textul să fie accesibil și atrăgător pentru un public destul de larg. În general, proza științifică a doctorului C. Vlad se caracterizează prin tonul ei familiar și prin evitarea sistematică a pedanteriei<sup>5</sup>.

În privința aceasta, el include o declarație „programatică” în prefața volumului *În domeniul inconștientului*, publicat în 1926: „Tendința mea de căpetenie mi-a fost să expun lucrurile în așa fel ca să poată fi înțelese de orișice intelectual — neglijând prin aceasta chiar diferențierea dintre ce e proprietatea mea și ce e a psihanalizei, în general, și în special a gigantului Freud.” Că autorul năzuia nu atât să facă operă de creație, cât să trezească interesul și simpatia față de psihanaliză rezultă și din afirmația notată în continuare: „Pentru ușurarea înțelegerii am simplificat puțin teza freudiană, întrebându-mă peste tot termenul de inconștient, și unde ar fi fost indicat sub- sau preconștient.”<sup>6</sup>

1. *Ibidem*, p. 19.

2. C. Vlad, *Preferința marginală în turburările parapatice*, în „Spitalul”, XLIII (1923), nr. 10 din oct., pp. 271-274.

3. C. Vlad, *Idei impulsive de sinucidere*, în „Revista sanitară militară”, XXIII (1924), nr. 7-8 din iul.-aug., pp. 332-337.

4. C. Vlad, *Tratamentul psihanalitic*, în „Buletinul medico-terapeutic”, I (1924), nr. 2 din oct., pp. 50-55; nr. 3 din nov., pp. 90-96; nr. 4 din dec., pp. 131-136; II (1925), nr. 2 din febr., pp. 60-66; nr. 3 din mart., pp. 92-96; nr. 5 din mai, pp. 170-175. La sfârșitul textului din mai 1925 figura formula *Va urma*, dar serialul s-a încheiat aici.

5. Constantin Vlad a publicat și beletristică, sub pseudonimul V. Costin.

6. C. Vlad, *În domeniul inconștientului (Psicho-analiză)*, Ploiești, Inst. grafic Lumina, 1926, p. II.

Din păcate, această ținută oarecum laxă și „degajată” a scrierilor doctorului Vlad n-a fost, probabil, în măsură să-i atragă considerația medicilor în general și a psihiatrilor în special.

Evocînd în scrierea sa memorialistică eforturile pe care, chiar de la începutul carierei, le-a întreprins în direcția „creării unei psihanalize românești”, adaptate „la specificul de mediu și de limbă de la noi”, doctorul Vlad observa că, atunci cînd e vorba de apreciat activitatea lui de tînăr medic, „nu sînt de neglijat nici căutările de expresii românești pentru termenii sau noțiunile fundamentale ale psihanalizei”. El nu avea în vedere operația relativ simplă de adaptare mecanică a lexicului psihanalitic „internațional” la exigențele foneticii românești, ci descoperirea unor eventuale echivalente „neaoșe”, preexistente în vocabularul curent, pentru anumiți termeni tehnici freudieni.

Merită să stăruim asupra acestui lucru, întrucît el poate fi relevant pentru anumite aspecte „practice” ale ședințelor de analiză conduse de doctorul Vlad: „A explica unui bolnav cum să asocieze liber o puteam face în diferite moduri, dar dacă îi explicam că este vorba de o «biiguială» mă înțelegea pe dată. A-i explica că există o condiție particulară a sexualității ce determină o excitație frustră, cu consecințele ei, mă putea face neînțeles; acționam mult mai bine dacă spuneam că «aici este vorba de o hîrjoană»... Oricum, la fiecare caz, tot de rezolvarea sintetică a unui conflict era vorba. Cum să-l faci să înțeleagă? Să-i spui că trebuie realizată o sinteză și antiteză, sau că se impune o nouă integrare armonică într-o contradicție dialectică, pentru ca să riști să provoci scîlbirea de inteligență a vișelului în fața unei porți noi? Exprimam plastic și românește, ca să fiu pe dată înțeles: «ai de împăcat capra și varza». Sic!”<sup>1</sup>

Scrierea lui C. Vlad *În domeniul inconștientului* este, în literatura medicală românească, prima expunere amplă (304 pagini) despre fundamentele freudismului. Întîlnim aici și o schiță de psihanaliză a personalității și creației lui Eminescu, prefigurînd cartea pe care doctorul Vlad o va dedica, peste șase ani, aceleiași teme. Numai că afirmații ca acestea: „Toată opera lui Eminescu a izvorît din «acel instinct atît de van ce le-abate și la paseri de vreo două ori pe an» și care lui nu i-a reușit să-l canalizeze pe fîgașul strămoșesc”<sup>2</sup> nu au stîrnit în 1926 furtuna ce avea să se dezlănțuie după apariția monografiei pe care psihanalistul a consacrat-o poetului nostru național.

Despre viziunea bio-psihologică „energetistă” a doctorului Vlad, împrumutată desigur din freudism, dă mărturie și o notă publicată în „Buletinul medico-terapeutic”, în care emitea ipoteza că una din cauzele ivirii tumorilor maligne la femei ar fi absența orgasmului în viața lor sexuală, ceea ce ar face ca „surplusul energetic menit speciei” să nu mai fie consumat, de unde obezitatea, artritismul și, eventual, formarea de neoplazii. Ideea îi fusese sugerată de constatarea că, potrivit anamnezei, unele canceroase prezentaseră frigiditate sexuală<sup>3</sup>...

Un nou volum, intitulat *Iubirea, ura și frica*, a fost încredințat tiparului de Constantin Vlad în 1928. Autorul avertizează în prefață că n-a urmărit să ofere o expunere sistematică asupra psihanalizei, ci să redea „numai cîteva aspecte ale ei, și aceasta mai mult cu scopul de a pregăti concepțiile”, adică de a familiariza publicul medical și ne-medical cu alfabetul metodei<sup>4</sup>; drept care s-a străduit să interpreteze psihanalitic unele fenomene din domeniul psihopatologiei vieții curente.

1. C. Vlad, *Limba ancestrală*, p. 21.

2. C. Vlad, *În domeniul inconștientului*, p. 96.

3. C. Vlad, *Cum ar putea un factor psihic să devie un factor predispozant al procesului neoplazic?*, în „Buletinul medico-terapeutic”, III (1926), nr. 7 din iul., pp. 271-274.

4. C. Vlad, *Iubirea, ura și frica (Aspecte psihanalitice)*, București, Tip. Cartea medicală, 1928, pp. III-IV.

De fapt, doctorul Vlad viza un obiectiv mai ambițios atunci când a postulat existența a trei principale „fluviu instinctuale: instinctul erotic sau al reproducerii, instinctul foamei sau alimentar, instinctul de apărare-agresiune, toate trei derivând din energia primară a instinctului de conservare”<sup>1</sup>. Expresia directă a acestor instincte fundamentale este triada „iubire, ură, frică”, a cărei punere în evidență i se părea psihanalistului român a fi reprezentat contribuția sa la dezvoltarea dinamicii inconștientului<sup>2</sup>, întrucât recunoașterea amintitei triade „amplifica și lărgea” conceptul freudian al „principiului plăcerii” (*Lustprinzip*)<sup>3</sup>. Doctorul Vlad ține să atragă însă atenția că, privilegiind cele trei instincte, nu a trădat concepțiile freudiene, întrucât, subliniază el, „tot instinctul sexual l-am considerat dominant și l-am investigat cu mai mare interes libidinal”<sup>4</sup>.

În volumul *Iubirea, ura și frica*, doctorul Vlad a introdus și cite o „analiză” sumară a personalității creatoare a lui Dostoievski și a... Meșterului Manole, parcă pentru a se exercita în vederea redactării studiului psihanalitic pe care îl va consacra, în deceniul următor, lui Mihai Eminescu.

### O „școală” a lui C. Vlad? Dem. Em. Paulian și Tr. Corozel

Este neîndoios că doctorul Constantin Vlad s-a socotit dator să lupte neobosit pentru difuzarea freudismului în România. Avea în vedere nu numai informarea despre învățătura lui Freud a corpului medical și a opiniei publice în general, dar mai cu seamă câștigarea de noi adepți ai psihanalizei active din rândurile colegilor de breaslă. Nefăcându-și prea multe iluzii în privința confracților mai în vîrstă, cu traiectorii profesionale deja precizate, a înțeles să se adreseze în special tineretului medical, drept care a conferențiat, ori de câte ori i s-a oferit ocazia, la Societatea Studenților în Medicină din București.

A căutat de asemenea să-și atragă colaboratori la lucrările științifice pe care le pregătea. Astfel, în 1925 a publicat, împreună cu doctorul I. Bistriceanu, un articol despre

1. Este cumva tulburător să regăsești peste patru decenii, în însemnările filozofice intime ale lui Constantin Noica, aceeași schemă, argumentată însă din cu totul altă perspectivă metodologică și vizînd cu totul alte obiective ontologice: „Spui: cum poate Freud reduce totul la instinct sexual? Dar instinctul sexual e totul, e *Erosul* care singur dă ființei organice ieșirea din precaritatea mortalității, deci îi dă caracter de *ființă*. (În fond, nu clasifică și Linné plantele după caracterele lor *sexuale*?) — Spui: cum poate Pavlov căuta totul în salivă? Dar saliva e totul; e expresia *Foamei*, care singură scoate ființa organică din precaritatea dispariției individuale și îi dă caracter de *ființă*. — Spui: cum poate Heidegger reduce totul la *Angst*? Dar îngrijorarea e totul; e expresia *Fricii*, care singură scoate ființa organică din izolarea individuației ei și o pune în contact cu «Marele Tot», dîndu-i astfel, la orice nivel, caracter de *ființă*. Așadar, Frica, Foamea și Erosul, care părăseră simple componente ale ființei organice, se pot ridica de fiecare dată la funcția întregului.” (*Jurnal de idei*, București, Ed. Humanitas, 1990, pp. 30-31) Va fi căzut totuși vreodată sub ochii lui Noica modesta scriere din 1928 a doctorului Vlad?

2. În articolul citat al lui T. Vlad și N. Marcu se apreciază că „apariția în 1928 a volumului lui Constantin Vlad *Aspecte psihanalitice* constituie un moment crucial în elaborarea vederilor originale ale savantului român, prin importanța pe care acesta o acordă triadei «iubire, ură, frică»” (p. 780).

3. Promovarea fricii printre „fluviile instinctuale principale” se explică și prin specificul experienței curente a medicului militar, trăind într-un mediu în care relațiile umane se bazează în mare măsură pe teama subordonatului de superiorul ale cărui decizii nu pot fi nicicum contracarate.

4. C. Vlad, *Limba ancentrală*, p. 36.



„regresiunea afazică”, articol în care, pornind de la un caz de afazie posttraumatică, se făceau considerații în legătură cu „regresiunea din somn” care-i dă psihanalistului putința să descopere fondul primitiv al individului prin examinarea simbolismului oniric<sup>1</sup>.

Mai interesantă este strădania doctorului Vlad de a-l antrena în cercetări psihanalitice pe Demetru Em. Paulian (1887-1949), șeful serviciului de neurologie de la Spitalul Central de Boli Mintale, cel care, în 1923, binevoise să facă parte și el din juriul de la susținerea tezei sale de doctorat. În „Spitalul” din ianuarie 1924, docentul a semnat alături de proaspătul doctor un articol despre „fenomenul lui Schwarz și Meyer”, în care apariția unor ticuri era explicată prin instalarea oboselii adaptative, care permite manifestarea anumitor idei obsedante; neuropatia era oricum interpretată psihanalitic<sup>2</sup>. Cei doi colaboratori au publicat tot atunci, în „Revista sanitară militară”, o notă despre demența precoce. După enunțarea tezei psihanalitice potrivit căreia „nevroza e un compromis între o pornire și o frână, între pornirile omului primitiv și conștiința omului societății de astăzi”, se atrăgea atenția asupra faptului că fluctuațiile conflictuale survenite în asemenea situații determină totodată fluctuații ale manifestărilor patologice; cu observația că trebuie avută atunci în vedere și influențarea unor atare manifestări de către factorii toxici, endocrini etc. Constatarea aceasta prilejuiește afirmația că intervenția factorilor toxici de tipul amintit oferă explicații mult mai lesnicioase decât „retragerea pseudopodică a libidinei lui Freud, deși în fond e același lucru; e o chestiune de limbaj numai”<sup>3</sup>. S-ar părea că Vlad a acceptat să introducă în text această întortocheată formulare în legătură cu oarecare limite ale interpretărilor psihanalitice numai pentru a da satisfacție lui Paulian, care nu voia să facă impresia că a trecut cu arme și bagaje în tabăra freudistă.

În schimb, articolul despre „narcism” (așa botezase C. Vlad narcisismul), iscălit de aceeași și încredințat „Spitalului” doar cu câteva luni mai târziu, pare să marcheze deplina convertire a docentului Paulian la psihanaliza teoretică și chiar practică. Este vorba de tratamentul aplicat unui fost gornist militar care prezenta tulburări respiratorii cu caracter de tic. Autorii recunosc că vindecarea acestui pacient trecut de 50 de ani a fost obținută printr-o analiză destul de sumară. Într-adevăr, relatarea curei păcătuiește printr-o superficialitate care face puțin convingător diagnosticul de narcisism. Remarcabil însă este că Paulian a acceptat să se ralieze unei astfel de concluzii: „Din cele expuse, deși incomplet, credem că se va putea întrevădea superioritatea tratamentului psihanalitic față de cel hipnotic.”<sup>4</sup>

Dar tocmai cînd se părea că freudismul a dobîndit la București un susținător de nădejde, dornic să aplice în practica terapeutică procedeele psihanalitice, ba încă un susținător recrutat dintr-un eșalon superior al ierarhiei științifice medicale, Paulian a încetat să conlucreze cu Vlad. După doi-trei ani de „inițiere” în metapsihologie, docentul s-a arătat deziluzionat de freudism.

1. C. Vlad și I. Bistriceanu, *Regresiunea afazică*, în „Spitalul”, XLV (1925), nr. 6 din iun., pp. 214-217. În aceeași revistă, Bistriceanu tipărise, în septembrie 1927, o notă în care a prezentat lucrarea inaugurală a lui C. Vlad.

2. D. Em. Paulian și C. Vlad, *Fenomenul lui Schwarz și Meyer. Nistagmusul. Analogii psihice*, în „Spitalul”, XLIV (1924) nr. 1 din ian., pp. 5-8.

3. D. Em. Paulian și C. Vlad, *Cîte ceva despre demența precoce*, în „Revista sanitară militară”, XXIII (1924), nr. 1-2, din ian.-febr., pp. 38-39.

4. D. Em. Paulian și C. Vlad, *Narcismul și tulburările funcționale (în legătură cu un tic respiratoriu)*, în „Spitalul”, XLIV (1924), nr. 6 din iun., pp. 211-214.

Data fiind ruptura consumată atunci nu poate decît să ne mire afirmația pe care agreatul Dem. Em. Paulian o făcea totuși în 1935, într-un articol din „Cronica neuro-psihiatrică”, buletinul lunar al Institutului de Boli Mintale, Nervoase și Endocrinologice din București, periodic al cărui director era: „Terapeutică bolilor psihice a ajuns să dea rezultate frumoase grație aportului adus de psihanaliză.” Din restul textului rezultă însă că autorul, partizan declarat al „terapii medico-sociale”, înțelegea prin „psihanaliză” peocuparea psihiatrului de a cunoaște „întreg istoricul pacientului, din cea mai fragedă copilărie, ca să-și poată da seama de evoluția lui psihică și de momentul trecerii din starea normală în dezechilibru”. Iar cînd trece la prezentarea metodei de investigație, Paulian demonstrează că n-a priceput nimic din ceea ce constituie esența tehnicilor psihanalitice: „Toate aceste date, atît de necesare pentru punerea unei juste diagnoze [și numai atît?...], se pot obține prin ancheta la domiciliu, prin studierea amănunțită a mediului în care trăiește bolnavul. Dar nu psihiatrul le poate culege, ci auxiliara lui: *asistentă psihiatrică (psychiatric social-worker)*, adică o asistentă socială titrată și avînd în plus specializarea în ramura de aplicare pe teren a psihiatriei. Asistentă socială nu este utilizată numai la colecționarea materialului necesar diagnozei, ci face și tratamentul indicat de psihiatru. Acest tratament consistă în eliminarea factorilor ce produc conflictul psihic și în armonizarea condițiilor de trai ale pacientului.”<sup>1</sup> Avem astfel de-a face cu un plonjon sui-generis în trecutul îmbolnăvirii, realizat printr-un intermediar care anchetează la domiciliul pacientului în vederea aplicării tratamentului medico-social „armonizator” prescris de psihiatru. Doar formula „eliminarea factorilor ce produc conflictul psihic” mai amintește cumva de psihanaliză...

Nu mult după aceea, în publicația bucureșteană „Archives de neurologie”, aflată și ea sub direcția lui Paulian, întîlnim o notă a acestuia, în colaborare cu Em. Constantinescu, purtînd titlul foarte promițător *Psihanaliza — Cîteva deviații ale sentimentului erotic în literatura modernistă*. După unele aluzii la *Oedip rege* al lui Sofocle, la *Fedra* lui Racine și la lirica baudelairiană, autorii îi condamnă pe acei poeți contemporani care „acordă o importanță excepțională stărilor erotice morbide, fără a adăuga în viața spirituală vreun reflex al acestora”. Pentru exemplificare se citează din poemul *Marile fețișuri* al lui B. C. (este vorba de un român? Versurile se reproduc sînt în franceză, ca de altfel întregul articol): „În nisip / Nu rămîne decît gura mea / Deschisă ca vaginul mamei”, după care urmează comentariul: „Ej bine, dintre toate comparațiile posibile, poetul a ales-o pe cea care-l desemnează ca pe un veritabil *tip freudian*. Discipolii profesorului vienez ar găsi aici un caz caracteristic a ceea ce ei numesc «complexul lui Oedip». Este vorba de dorința sexuală a copilului pentru mama sa, dorință refulată, dar care se trădează prin această simplă imagine. În loc să ajungă la opera artistică prin «sublimare», asemenea autori nu ajung decît la o simplă «nevroză», căci versurile de mai sus nu pot fi considerate realizare poetică.”<sup>2</sup> Este însă extrem de discutabilă acea identificare a „complexului lui Oedip” în stihurile citate. În realitate, articolul „psihanalitic” al doctorilor Paulian și Constantinescu se voia a fi o contribuție la campania declanșată pe plan național, la epoca aceea, împotriva „literaturii de scandal”.

Nu știm de altminteri ca Demetru Paulian să fi întreținut vreodată legături efective cu mișcarea psihanalitică înfiripată la noi și funcționînd cu hiaturi în anii '30 și '40.

1. Dem. Em. Paulian, *Asistența psihiatrică*, în „Cronica neuro-psihiatrică”, I (1935), nr. 11 din nov., p. 11.

2. D. Paulian și Em. Constantinescu, *Psychanalyse — Quelques déviations du sentiment érotique dans la littérature moderniste*, în „Archives de neurologie”, I (1937), nr. 2, pp. 346-347.

Și totuși Constantin Vlad a câștigat aderenți pentru freudism și chiar a făcut „elevi”, mai cu seamă printre colegii mai tineri de la Institutul Medico-Militar. Zelul său didactic s-a exercitat consecvent la Reuniunea Medicilor Militari, unde prezenta comunicări îmbrățișând ca tematică o bună parte din ansamblul doctrinei psihanalitice. Prietenii săi, cîți vor fi fost, se recrutau cu deosebire dintre ofițerii medici dispuși să poarte discuții despre freudism și să se hazardeze în aplicații „pe cont propriu” ale tehnicilor analitice. Dintre acești „oameni în uniformă” din preajma lui s-au recrutat cîțiva admiratori (mai ales pe termen scurt!) ai lui Freud, dar și unii adversari neîmpăcați ai viziunii psihanalitice.

Îl vom pomeni deocamdată, ca făcînd parte din categoria potrivnicilor freudismului, pe locotenentul-medic George N. Popescu, care, în iunie 1928, a obținut titlul de doctor la facultatea din București cu teza *Sugestia în psihoterapie*. Psihanalizei îi sînt rezervate vreo două pagini în această lucrare inaugurală. Aflăm de aici că „Freud, sub numele de psihanaliză, în anii din urmă a stabilit o psihoterapie care a făcut mare zgomot și a creat o mulțime de adepți”. În legătură cu etapele terapiei analitice, ni se spune că aceasta urmărește mai întîi să descopere, „în subteranele inconștientului, complexurile refulate de individ”, astfel ca prin recunoașterea cauzei răului să se treacă la *condamnarea ei rațională și conștientă*; al doilea scop al analizei este descărcarea tensiunilor afective cu ajutorul *sublimării*; în sfîrșit, în cazul cînd condamnarea și sublimarea se dovedesc insuficiente, psihanaliza „recomandă și *practica sexualității normale*”<sup>1</sup>!... Această schemă care simplifică pînă la caricatural tehnicile analitice dă măsura lipsei de înțelegere manifestate de George N. Popescu față de psihanaliză.

Dar la nici șase luni după susținerea tezei acestuia, un alt elev al Institutului sanitar militar, animat de cu totul alte sentimente în privința doctrinei freudiene, a solicitat și el diploma de doctor. Probabil că „discipolul” cel mai promițător al lui Constantin Vlad a fost gălățeanul Traian Corozel (1898-1935), care, la 23 noiembrie 1928, a prezentat la Facultatea de Medicină din București lucrarea inaugurală *Corelațiuni între psihogeneza viselor și a simptomelor psihonervoase*. Profesorul Al. Obregia a patronat teza, din juriu făcînd parte conferențiarul de specialitate Petre Tomescu și State Drăgănescu.

În prefață, doctorandul aduce mulțumiri speciale lui C. Vlad, „poate singurul practicant de psihanaliză demn de acest nume la noi în țară”, alături de care „a mers ani de-a rîndul”, fiind „inițiat și îndrumat” de el „în atîtea chestiuni subtile pe care le întîlnea în practicarea acestei metode”.

Novicele face, tot în prefață, o lungă mărturisire în privința dificultăților de ordin psihologic pe care le-a întîmpinat cînd a început să se ocupe efectiv de psihanaliză. Doar după ce verifică prin practica personală valoarea metodei, începe analistul să descopere rădăcinile acelor dificultăți: „Abia atunci ne dăm seama că aversiunea noastră inițială era rezultatul unei *logici afective*, adinc infiltrate în noi printr-o metodă de educație adoptată de societate pentru a reprima în noi maximum de forțe instinctive și a le orienta spre scopuri sociale (*sublimarea*)... Revelarea importanței forțelor sexuale în *dinamismul psihologic* apare pentru societate ca ceva dezagreabil, amenințător, și prima soluție ce i se impune atunci este să ia o poziție adversă și să declare ca nedrepte rezultatele obiective ale psihanalizei.”<sup>2</sup>

1. G. N. Popescu, *Sugestia în psihoterapie*, București, Tip. „Lupta”, 1928, pp. 17-19. La bibliografie, Freud figurează doar cu *La psychopathologie de la vie quotidienne*.

2. Tr. Corozel, *Corelațiuni între psihogeneza viselor și a simptomelor psihonervoase (cu cîteva cazuri de psihanaliză)*, București, Tip. „Avîntul”, 1928, pp. 7-8.

Cam un sfert din lucrarea de 68 de pagini este rezervat prezentării celor cinci cazuri analizate personal de doctorand. În legătură, de pildă, cu cel de-al cincilea caz, „un tânăr polimorf pervers”, sînt semnalate și interpretate nu mai puțin de 23 de vise. „Analiza viselor și simptomelor psihonervoase cu ajutorul metodei freudiene — conchidea Corozel — ne dă o posibilitate de orientare într-un domeniu unde nu vedeam decît incoerență și lipsă de logică, ceea ce ne făcea imposibilă o terapie adecvată.”<sup>1</sup>

Autorul se exprimă fluent, ba chiar cu o anume volubilitate. În paginile tezei palpîta parcă sentimentul de bucurie al neofitului căruia i-a fost hărăzită o asemenea neprețuită revelație științifică.

Semnalăm amănuntul bibliografic că, o dată cu teza imprimată conform regulamentelor universitare, a fost pregătită și o replică, purtînd titlul *Vis și nevroză (Psihanaliză)*, destinată publicului larg, tipăritură diferind de lucrarea inaugurală doar prin suprimarea dedicației și a introducerii, care este înlocuită printr-o prefață semnată de C. Vlad. Aici, mentorul îi acordă învățacelui un certificat elogios, arătînd că doctorandul „e perfect stăpîn pe partea teoretică a doctrinei freudiene” și că analiza viselor consemnată în teză relevă „un psihanalist talentat, care știe admirabil să se furișeze în cutele ascunse ale sufletului omenesc”. Nu puteau lipsi, desigur, nici îndemnurile și încurajările: „După această primă lucrare ne așteptăm și la altele, în care să atace problemele de psihanaliză și în alte domenii — ale artei, de exemplu — unde știm că ar fi indicat să ne aducă interesante contribuții personale.”<sup>2</sup>

Din nefericire, existența boemă a căpitanului medic Traian Corozel avea să se curme prematur.

S-a afirmat, cu o anumită îndreptățire, că „activitatea prodigioasă, deschizătoare de drumuri” a doctorului Constantin Vlad a stimulat „constituirea unei adevărate școli psihanalitice, de sorginte românească, iar nu un simplu transplant”<sup>3</sup>. Dar în sprijinul acestei afirmații s-a adus și argumentul foarte discutabil că primul și „poate cel mai consecvent discipol” al fondatorului acelei școli ar fi fost Ioan Popescu-Sibiu<sup>4</sup>. Întruirea tezei de doctorat din 1923 a lui C. Vlad asupra mai tînărului său coleg de la Institutul Medicomilitar (din Iași, iar nu din București!) este neîndoioasă; nu-i exclus ca Popescu-Sibiu să fi decis să se consacre psihanalizei și sub impresia activității publicistice a lui Vlad. Dar faptul că Popescu-Sibiu pomenește cu respect în tipăriturile sale despre producțiile lui Vlad, că reproduce scheme și grafice în vederea mai bune înțelegeri a concepțiilor lui Vlad, că pe Vlad îl citează de 40 de ori în propria-i teză de doctorat din 1927 (iar pe Freud doar de 37 de ori — ceea ce pare inexact) nu justifică afirmația că Ioan Popescu-Sibiu ar fi un elev al lui Constantin Vlad. Relația maestru-discipol presupune un demers „paideic” susținut prin eforturi educativ-formative conștiente și tenace desfășurate

1. *Ibidem*, p. 57.

2. C. Vlad, „Prefață” la Tr. Corozel, *Vis și nevroză (Psihanaliză)*, București, Tip. „Avîntul”, 1928, p. X.

3. T. Vlad și N. Marcu, *op. cit.*, p. 780. La rîndul său, Victor Săhleanu este de părere că doctorul Vlad a reușit să întemeieze „aproape o școală”; conștient de acest merit, îi făcea plăcere „să fie poreclit «Freud al nostru» (nu numai în familie)” (*op. cit.*, p.4).

4. T. Vlad și N. Marcu, *op. cit.*, p. 780. Mai mult, într-o schiță retrospectivă a evoluției psihanalizei românești, Vera Șandor notează că doctorul C. Vlad „a fost analistul lui I. Popescu-Sibiu” (*Privire generală asupra istoriei psihanalizei în România*, în „Buletin de psihanaliză”, 1993, nr. 1, p. 2). Nu dispunem însă de nici un document care să facă plauzibilă o asemenea afirmație. Doctorandul Popescu-Sibiu, care își împărțea timpul între Iași și Sibiu, nu avea unde și cînd să se supună unei „analize didactice” îndrumate de bucureșteanul Vlad.

de ambele părți; numai că un atare efort nu poate fi decelat în raporturile dintre cei doi fruntași ai psihanalizei românești din perioada interbelică.

### Răsunetul tezei de doctorat a lui I. Popescu-Sibiu

Pentru mulți dintre intelectualii mai în vîrstă de la noi, medici și mai ales nemedici, noțiunile de „psihanaliză” și „psihanalist” sînt inseparabil legate, oricît de straniu ar apărea aceasta, de două nume: Freud și Popescu-Sibiu, primul fiind recunoscut ca părintele genial al fascinantei, dar și hulitei doctrine, iar celălalt ca propagandistul ei cel mai des- toinic și terapeutul psihanalist cel mai competent din țara noastră. Cît adevăr există în aceste aprecieri vom încerca să arătăm în cele ce urmează.

Ioan I. Popescu s-a născut la Sibiu, în ziua de 4 aprilie 1901, ca primul din cei patru copii ai unei familii de intelectuali<sup>1</sup>. După 1914, familia Popescu s-a refugiat peste munți, în Moldova. Ioan și-a continuat studiile la Huși, ca apoi să fie admis la Liceul militar din Iași. Tînărul se simțea atras de astronomie, biologie și psihologie, vădînd așadar de pe atunci năzuința către explorarea unui orizont intelectual cît mai larg. A început în 1920 medicina la București, dar în anul următor s-a transferat la Iași, ca student al secției de-acolo a Institutului Medico-Militar. Fiind extern la clinica neuropsihiatrică de la Socola, l-a cunoscut și l-a admirat pe Arnold Stocker, tocmai cînd acesta publica peste hotare studii cu orientare psihanalitică. Vacanțele le petrecea la ai săi, la Sibiu, prilej să frecventeze Ospiciul de Alienaji condus de Gheorghe Preda, unde l-a contactat pe doctorul Béla Révész, care manifesta și el interes pentru freudism.

Îl pasiona, mărturisește el în memoriul autobiografic, „problema fenomenului bio-psihologic: cum un proces biochimic ia caracterul unui fenomen al unei exteriorizări psihologice? cum se efectuează, în intimitatea celulei nervoase și în viața intrapsihică, fenomenul superior al afectivității, al ideației, al creației spirituale? O serie de întrebări care mi-au trezit primii germeni — și de bază — ai preocupărilor mele ulterioare”. S-ar părea deci că Ioan Popescu n-a ajuns la psihanaliză pe căile obișnuite: cea a entuziasmului provocat de revelațiile pe care învățătura freudiană le aduce în privința străfundurilor psihicului uman sau cea a atracției pe care o exercită posibilitatea de a investiga aceste străfunduri recurgînd la procedeele analitice. Pentru medicinistul ieșean, psihanaliza nu se infățîșa decît ca o parcelă, desigur o parcelă din cele mai seducătoare, dintr-un vast cîmp de cunoștințe ce trebuia cucerit și cultivat.

Mai mult decît atît, potrivit confesiunilor sale, psihanaliza îl interesa numai ca metodă de studiere a unor probleme psihologice din afara domeniului medicinei teoretice și practice: „Intenția primă mi-a fost o lucrare psihanalitică asupra descifrării simbolicii și a elementelor psihologice din arta țesătoriei. Din lipsă însă de mijloace necesare procurării extrem de puținului material în acest sens, am dat o dezvoltare însemnată introducerii ce pusesem în fruntea sus-amintitei lucrări; și acea dezvoltare a introducerii nu-i decît actuala teză de doctorat.” Nu putem decît să regretăm dispariția fără urmă a acelei schițe de studiu de, să-i zicem, psihologie semiotică a confecționării textilelor. În orice

1. Vezi Marilena Luiza Sărnășanu-Cortez și P. Cortez, *Contribuția lui Ioan I. Popescu-Sibiu la dezvoltarea psihiatriei în România*, în vol. *Momente din trecutul medicinei*, București, Ed. Medicală, 1983, pp. 795-801; V. Săhleanu, *Ioan I. Popescu-Sibiu*, fișă caracterologică și ergografică (dactilogramă). Ambele texte citate sînt redactate după un memoriu de titluri și lucrări manuscris, pe care I. Popescu-Sibiu l-a întocmit către sfîrșitul vieții.

caz, o asemenea temă nu va mai fi abordată nicidecum de viitorul publicist medical. Bănuim că insolitul său proiect de cercetare prinsese chip în cercul, frecventat de medicinist, al cărturarilor ieșeni ai timpului, scriitori, filozofi, artiști și savanți, iubitori cu toții de nobilă tăifășuială.

Teza de doctorat *Doctrina lui Freud (Psihanaliza)* a fost susținută de medicul locotenent Ioan I. Popescu (Sibiu)<sup>1</sup> la 29 iunie 1927. Din juriul de promoție, prezidat de profesorul C. I. Parhon, mai făceau parte profesorii G. Bogdan și V. Râșcanu, precum și farmacologul Em. Savini. Acest juriu i-a acordat doctorandului calificativul *Magna cum laude*, anticipând parcă succesul unei lucrări inaugurale care, după remanieri succesive, avea să devină o carte de referință în literatura noastră medicală.

După dedicațiile uzuale către părinți, surori, unchi, mătuși și cumnați, autorul aduce, în prefață, mulțumiri lui Parhon și altor magiștri din facultatea ieșeană, printre care profesorul Nicolae Leon („care mi-a trezit curiozitatea față de problemele naturaliste”), apoi filozofului și sociologului Petre Andrei („căruii îi datorez primele noțiuni de psihologie, precum și dragostea pe care mi-a insuflat-o față de psihologia generală”), lui Mihai Ralea („pentru amabilitatea cu care m-a înconjurat”), poetului Mihai Codreanu („cu drag îmi voi reaminti orele în care comentam probleme de psihanaliză”<sup>2</sup>), doctorilor G. Preda, B. Révész și C. Vlad (ultimilor doi „pentru sfaturile lor prețioase” la întocmirea lucrării) și multor alora, printre care comandanți ai Institutului sanitar militar și foști șefi de servicii din spitalele militare (omagii nominalizate către trei generali, cinci colonei, un maior și doi căpitani), plus cinci colegi și prieteni. Un asemenea masiv tribut de recunoștință plătit elitei intelectuale a Iașilor și ierarhiei medico-militare dă măsura sociabilității lui Popescu-Sibiu, dar contrastează oarecum cu conținutul, la vremea aceea, „avangardist” și eventual „heterodox” al acestei lucrări inaugurale. Un alt aspect original era reproducerea portretului fotografic al „profesorului dr. Sigmund Freud, de la Facultatea de Medicină din Viena”, material iconografic care nu intra în tipicul tezelor de doctorat. Nemaivorbind de faptul că o asemenea scriere consacrată creatorului psihanalizei, pe care nu puțini îl considerau a fi o slugă a Satanei, ieșea de sub teacurile Tipografiei diecezane din Arad, deci ale oficinei unei episcopii ortodoxe...

Cuvîntul înainte al profesorului Parhon este un text plin de interes, dar despre el vom vorbi mai târziu.

În continuare, doctorandul își îngăduia să facă o scurtă prezentare istorică a etapelor afirmării freudismului. Aflăm de-aici despre faptul că „școala psihanalitică a întîmpinat totuși mari și mai ales numeroase dificultăți în difuziunea ideilor ei prin țări străine; îndeosebi «spiritul» latin a primit-o cu multă rezervă”, situație pe care F. de Saussure o explică prin „lipsa de spirit practic a popoarelor latine”. Cît despre stările de lucruri din România, sînt menționate doar articolele publicate în franțuzește de G. Marinescu și curele practicate de C. Vlad, care „se impun prin succesul lor, evidențiind valoarea utilă, reală a noii psihoterapii, atunci cînd condusă cu îndemînarea și răbdarea necesară aplicării acestei metode subtile”<sup>3</sup>.

Trecînd la expunerea sistematică a doctrinei psihanalitice, autorul insistă asupra „psihologiei inconștientului” și asupra „psihosexualității”. În legătură cu „psihonevro-

1. Pentru a înlătura dezagrementele la care-l expunea „banalitatea” numelui și prenumelui său, medicul avea să-și adauge la patronimic numele orașului de baștină.

2. N-am întîlnit însă în scrierile acestuia ecouri ale unor asemenea discuții...

3. I. I. Popescu (Sibiu), *Doctrina lui Freud (Psihanaliza)*, Arad, Tipografia diecezană, 1927, pp. 20-24.

zele" se consemnează un caz tratat cu bună reușită de doctorul Vlad. În capitolul consacrat „psihanalizei ca metodă terapeutică” este menționată, de asemenea, vindecarea obținută de Vlad într-un caz de obesității și ticuri. În schimb, nu întâlnim în teză nici o relatare privind experiența proprie în materie de investigație și terapie psihanalitică. Este greu de presupus că Popescu-Sibiu se abținuse până atunci de la practicarea analizelor. În privința aceasta, dispunea cel puțin de îndemnurile și îndrumările lui Révész și ale lui Vlad, dar se vede că doctorandul a preferat să treacă sub tăcere rezultatele pe care le obținuse, poate fiindcă ele nu erau suficient de concludente sau fiindcă a preferat să nu-și sperie cititorii prin scoaterea la iveală a unor aspecte prea șocante. Singura observație personală notată de autorul tezei pare să fie cea referitoare la un lapsus comis de „un prieten B..., revoltat în contra oricărei autorități”, care, într-un raport menit să-i justifice absența de la serviciu, a scris: „nu vreau”, în loc de „nu pot din cauză de boală” să se prezinte la lucru<sup>1</sup>.

Această utilizare exclusivă a „bibliografiei” nu poate să nu-i confere un caracter impersonal și cumva școlăresc lucrării inaugurale a lui Popescu-Sibiu, lucrare ce se înfățișează ca o sîrguincioasă expunere succintă a principiilor psihanalizei, cu invocarea regulată a „surselor”, dar fără formularea vreunei observații critice sau divergențe de opinie. Capitole speciale sînt consacrate complexelor, viselor, psihonevrozelor, perversiunilor sexuale, „sublimizării”, psihanalizatorilor disidenți. Încheierea este rezervată aplicațiilor metodei la interpretarea creației literare și artistice sau a altor manifestări semnificative ale spiritului uman; dar în numai două pagini nu se puteau spune prea multe lucruri consistente în această privință.

Abia în ultimul din cele douăzeci de puncte ale „concluziilor” tezei se aduc freudismului și unele imputări, care însă, pînă la urmă, se retrag sfoase dinaintea valului aprecierilor laudative: „Lăsînd la o parte exagerările făcute mai ales în domeniul simbolismului și al psihosexualității, atît de adepți entuziaști, cît și de adversarii infocați (aceștia, prin exagerările lor tendențioase ce le găsim prin diferitele critici), geniala doctrină freudiană se afirmă prin însemnata contribuție pe care a adus-o în psihologia atît normală, cît și patologică, individuală, cît și colectivă, studiul ei impunîndu-se astfel oricărui pregătiri intelectuale.”<sup>2</sup>

Bibliografia însumează peste 250 de titluri, marea majoritate publicații în franțuzește, căci autorii de limbă germană (în frunte cu Freud) sau engleză figurează mai ales cu versiunile franceze ale operelor lor. Privilegiînd astfel franceza, doctorandul se arată a fi mai mult ieșean decît sibian. Sînt semnalate în bibliografie și scrieri ale lui Marinescu, Obregia, Parhon, Preda, Stocker, Westfried, Vlad (acesta din urmă cu zece lucrări) sau ale lui Rădulescu-Motru și Ralea.

Trebuie subliniat că, încă din această scriere de debut, Ioan Popescu-Sibiu a manifestat calități de pedagog înăscut, capabil de a face expunerii clare și bine sistematizate, chiar dacă uneori aceste calități sînt puse în valoare printr-o anumită simplificare a fondului problemelor.

Publicul nostru aștepta cu nerăbdare o carte de popularizare corectă și inteligentă a ansamblului învățaturii freudiene, și trebuie recunoscut că lucrarea inaugurală a lui Popescu-Sibiu a corespuns așteptărilor, fiind perfect adaptată mentalității și nivelului cultural al unei largi categorii de cititori ce își doreau o inițiere „pașnică” în psihanaliză,

1. *Ibidem*, p. 82.

2. *Ibidem*, p. 198.

inițiere care să nu implice compromiterea imaginii tradiționale despre substratul activității psihice și să nu jignească iremediabil amorul propriu al fiecăruia.

Fiindcă a ținut seama de aceste cerințe, scrierea lui Popescu-Sibiu s-a bucurat de un succes de necrezut. Se spune că teza a fost tipărită în 3 000 de exemplare, tiraj colosal, la vremea aceea, pentru o publicație științifică. Foarte repede, cartea s-a epuizat și autorul a trecut imediat la pregătirea unei ediții ameliorate și amplificate.

### C. I. Parhon despre psihanaliză

Cînd e vorba de lucrarea inaugurală a lui Ioan Popescu-Sibiu, un aspect mai puțin obișnuit, pe lângă destule alte singularități pe care le prezintă această tipăritură, este prefața pe care profesorul Constantin I. Parhon a acceptat să o scrie la teza pe care o patrona. Dar și mai neobișnuit este faptul că acea prefață abundă în luări de poziție împotriva multora din teoriile expuse fără rezerve de către doctorand în corpul lucrării.

Lipsa de entuziasm a profesorului Parhon față de psihanaliză nu constituia un secret pentru nimeni. Redactînd în 1924 un îndrumător de consultații destinat neurologilor, psihiatrilor și endocrinologilor, șeful clinicii de la Socola nu a omis să descrie sumar și tehnica psihanalizei, „metodă cu însemnate pretenții terapeutice”; dar, cum aflăm îndată, „valoarea medicală a metodei e încă foarte discutată; era totuși necesar — precizează Parhon — să spunem cîteva cuvinte asupra ei”<sup>1</sup>. Această ultimă afirmație lasă parcă de înțeles că profesorul s-a decis să se ocupe *totuși* de psihanaliză doar pentru a-și îndeplini obligația de a face o expunere „completă”.

Într-o ședință din aceeași perioadă a Societății de Neurologie, Psihiatrie, Psihologie și Endocrinologie din Iași, în care a vorbit „despre un caz de eretofobie”, adică teama maladivă de a nu roși a unora, profesorul a insistat mai întîi asupra eventualei componente endocrine a unor asemenea fenomene și deci asupra posibilității tratării lor cu mijloace antitiroidiene, după care i-a criticat pe cei care atribuie unor astfel de manifestări psihastenice un substrat psihogen pur: de fapt, atare clinicieni au întreprins o analiză insuficientă a acelor cazuri, „chiar dacă au făcut «psihanaliză»”<sup>2</sup>. Săgeata îndreptată aici împotriva psihanalizei pornea din convingerea lui Parhon că, practic, nu există tulburări somatice avînd un mecanism de producere strict psihic.

Tot în 1924, profesorul de neurologie și psihiatrie de la Iași a patronat teza de doctorat *Masa și psihozele masei* susținută de Moisei Vainșelboim și consacrată aspectelor psihiatrice ale mișcării frankiste, mișcare inițiată în secolul al XVIII-lea de evreul galițian Iacob Frank, „un paranoic degenerat”. După ce a slujit într-o prăvălie din București, acesta a trecut în Turcia, de unde s-a înapoiat musulman, ca apoi să se convertească în Austria la catolicism și să predice o doctrină eclectică avînd pretenții mesianice și incluzînd îndemnuri la libertinaj. Lucrarea se bazează pe concepția lui Gustave Le Bon despre „psihologia mulțimilor”; doctorandul semnalează totodată, ca fiind „foarte interesantă și originală”, scrierea recent apărută, în 1921, a lui Sigmund Freud *Psihologia masei și analiza eului*, în care se afirmă că sugestia colectivă „este o exprimare a lui «libido» din partea tuturor indivizilor masei față de un erou oarecare, real sau ima-

1. C. I. Parhon, *Directive generale cu privire la examinarea bolnavului în neurologie, psihiatrie și endocrinologie*, Iași, Tip. Viața românească, 1924, p. 38.

2. C. I. Parhon, *Sur un cas d'éretophobie*, în „Bulletin de la Société roumaine de neurologie, psychiatrie, psychologie et endocrinologie”, I (1924), nr. 1, pp. 6-8.



ginar, cu încredințarea că acesta îi iubește pe toți cu o iubire egală<sup>1</sup>. Tînărul autor s-a simțit obligat să-i mulțumească, „pentru indicațiile ce i le-a dat”, doctorului Anatolie Koțovski, fost director al Spitalului de Boli Mintale de la Costiujeni, de lângă Chișinău, profesor din 1916 la Universitatea din Odessa și care, în 1920, revenise ca liber profesionist în orașul de pe Bic<sup>2</sup>; este însă de presupus că nu acest adept al orientărilor psihiatrice „tradiționale” a fost cel care l-a determinat pe Vainșelboim să manifeste o anumită bunăvoință față de freudism<sup>3</sup>.

Trebuie arătat că prefața scrisă de profesorul Parhon pentru teza lui Popescu-Sibiu începe cu o enumerare destul de amănunțită a unor aspecte pozitive ale psihanalizei: „Freud are meritul, mai mult decît oricare altul, de a fi cercetat adîncurile sufletești ale bolnavilor, de a fi studiat raporturile ce unesc unele din manifestările lor psihopatice cu anumite traume afective care au lăsat urme persistente, al căror element ideativ doarme de mult în inconștient sau subconștient, afectul care le-a însoțit continuînd să-și prelungească existența și să tulbure cursul normal al vieții psihice. De asemeni, aceluiași autor îi revine în bună parte [meritul] de a fi arătat că aducerea în conștiința bolnavilor — evidențierea pentru ei — a raporturilor ce unesc unele tulburări psihopatice cu aceste traume afective constituie un mijloc terapeutic de care trebuie ținut seamă.”

Dar după ce semnalează și alte cuceriri științifice incontestabile pe care le poate revendica freudismul, savantul ieșean ține să pună lucrurile la punct: „Cele spuse nu înseamnă însă că scrierile lui Freud trebuie considerate ca adevărate evanghelii. Sînt dintre cei care cred că ele conțin și numeroase exagerări.”

Așa este, de pildă, cazul cu sexualitatea copilului, în legătură cu care notează: „A considera actul sugerii laptelui ca un fenomen erotic, ce aduce satisfacțiuni de natură sexuală, mi se pare cel puțin o largă exagerare... Fiziologia ne arată că funcțiunile apar atunci cînd e nevoie de ele, și necesitatea psihosexualității nu se simte decît după ce dezvoltarea organismului e completă sau aproape, deci după epoca puberală.” Parhon se ferește să cadă în excesul contrar, de a adopta în această problemă o inflexibilă atitudine negativistă: „Fără a contesta în mod absolut existența unei psihosexualități infantile, voi continua să cred că, în stare normală, aceasta e, de regulă, în stare potențială, așteptînd să fie trezită sub influența unor hormoni specifici, în momentul cînd ea devine necesară perpetuării speciei.” Aici vorbește endocrinologul Parhon...

În cele ce urmează, critica freudismului devine și mai tăioasă: „Nu pot de asemenea trece cu vederea partea de subiectivism pe care o au interpretările psihanalitice, care, uneori, nu sînt prea departe de a ne aminti sistemele unor deliranți... Este, cred, îndoielnic dacă asociațiunile pe care bolnavul le face cînd reproduce diferite episoade dintr-un vis pe care căutăm să-l analizăm și să-l interpretăm sînt în mod necesar aceleași care au condiționat visul însuși.”

Ca mijloc de tratament, psihanaliza se dovedește a fi „o armă cu două tăișuri”, drept care profesorul recomandă minuțios ei „cu o extremă prudență și numai de specialiști cu multă competență”.

1. M. Vainșelboim, *Masa și psihozele maselor (mișcarea frankistă din punct de vedere al psihozelor colective)*, Tip. Viața românească, Iași, 1924, p. 24.

2. Cf. E. Popușoi și I. Stoev, *Profesorul Koțovski*, Ed. Cartea moldovenească, Chișinău, 1980.

3. Semnalăm o teză de doctorat în medicină cu tematică înrudită, susținută în 1930 la București de I. R. Rothenberg, *Cazul Sabbetay Zwi*, în care este vorba tot de un pseudomesia evreu: în secolul al XVII-lea, acesta a reușit, prin predici delirante, să inducă în populația anumitor regiuni din Imperiul otoman fenomene de psihoză mistică însoțite de exaltarea sexualității. Concepțiile lui S. Freud sînt pomenite și aici, în trecere.

Ceea ce nu-l împiedică pe savant să conchidă: „Cu aceste rezerve, opera lui Freud nu rămîne mai puțin însemnată, și cercetările psihanalitice făcute într-un spirit obiectiv vor contribui să lumineze cît mai mult psihologia normală și patologică.” Interesant este că profesorul Parhon îi recunoaște psihanalizei statutul de specialitate medicală atunci cînd își exprimă convingerea că „d. dr. Popescu-Sibiu e chemat desigur să fie unul din reprezentanții cei mai merituoși ai acestei noi specialități la noi în țară”<sup>1</sup>.

Distinsul endocrinolog și neuropsihiatru n-avea să-și revizuiască opiniile mai degrabă defavorabile freudismului. Într-un interviu acordat în 1932 lui Liviu Munteanu, după ce profesorul prezidase un faimos simpozion despre Freud organizat de asociația bucureșteană Criterion, eveniment pe care-l vom prezenta mai departe, el declară că „nu admite teoriile lui Freud decît cu multe rezerve”. Pe cînd unii psihologi ai epocii apreciau că psihanaliza este o disciplină eminentemente medicală, iar nu psihologică, Parhon era, dimpotrivă, de părere că „psihanaliza trebuie să rămînă mai mult o metodă de cercetare psihologică decît o metodă de tratament... Această metodă nu-și poate găsi aplicațiile în tratamentul medical decît în mod excepțional”.

Profesorul nu s-a sfiit să facă publice aprehensiunile sale în privința terapiei analitice: „Cred, într-adevăr, că psihanaliza poate foarte adeseori să agraveze starea bolnavilor și mai cu seamă a bolnavelor, trezindu-le dorințe, emoții pe care nu le-ar fi avut altfel, și răscolește sufletul, agravînd starea bolii lor.”<sup>2</sup> Este probabil o atitudine tipic românească această respingere a tot ce pare să primejduiască stabilitatea psihică, chiar cînd e vorba de o stabilitate foarte precară; orice compromis capabil să oculteze conflictele devine astfel preferabil scoaterii la iveală a unor realități amenințătoare.

În 1933, Constantin Parhon a avut marea satisfacție de a fi numit titular al nou-createi catedre de clinică endocrinologică de la Facultatea de Medicină din București. Părăsind după douăzeci de ani Socola, el a lăsat moștenire psihiatrilor ieșeni atitudinea suspicioasă față de freudism. Timp de multe decenii, cea mai mare parte din urmași au rămas credincioși acestei tacite „dispoziții testamentare” a inegalabilului maestru.

### La Cluj, G. Retezeanu și C. I. Urechia, precum și M. Elekes

Psihanaliza și-a făcut intrarea la Facultatea de Medicină din Cluj în 1928, prin lucrarea inaugurală a mehedințeanului Gheorghe G. Retezeanu (1887-1951) intitulată *Visele în demența precoce*. Juriul de promoție a fost prezidat de profesorul Constantin I. Urechia, din el făcînd parte cîțiva reprezentanți de vază ai medicinei clujene, printre care Iuliu Hațieganu și Iacob Iacobovici.

Doctorandul își susținea teza la vîrsta de peste patruzeci de ani, după ce studiasse filologia, psihologia și dreptul în diverse centre universitare din Occident și începuse o oarecare inițiere psihanalitică, pare-se, încă pe cînd se afla la Londra.

În lucrare sînt descrise trei cazuri clinice reprezentate de bărbați tineri necăsătoriți. Autorul a procedat la interpretarea sumară a viselor acestora, încercînd să obțină și asociații libere declanșate de elementele onirice. Ni se atrage atenția asupra faptului că doi

1. Cele patru pagini ale prefeței lui C. I. Parhon nu sînt numerotate, ceea ce lasă de bănuț că ele au fost introduse în lucrarea inaugurală a lui I. Popescu-Sibiu după încheierea operațiilor de tipărire a acesteia.

2. *Părerile d-lui profesor Parhon despre psihanaliză*, în „Sănătatea și Viața fericită”, XXXII (1932), nr. 19-20 din dec., p. 427.

dintre pacienți aveau un nivel intelectual destul de scăzut, ceea ce a contrariat într-o anumită măsură eforturile desfășurate în vederea precizării biografiei erotico-sexuale a persoanelor investigate. Nu ni se oferă nici un fel de informații asupra unor eventuale rezultate terapeutice.

Redactarea tezei a constituit o operație delicată, întrucât doctorandul se vedea pus în situația de a alege între relatarea brutală a informațiilor culese în cursul analizei și eliminarea amănuntelor care puteau părea scandaloase. Tânărul medic s-a decis pentru a doua eventualitate: „Unele considerațiuni și unele asociațiuni, în cuprinsul tezei, au fost lăsate la o parte; câteva simboluri n-au fost suficient explicate din discrețiune și din respect pentru etica curentă, într-un mediu neobișnuit cu investigațiunile psihanalitice.”<sup>1</sup> Din însăși această opțiune „metodologică” se poate deduce că la Cluj, în acea perioadă, freudismul nu era la el acasă.

În concluziile tezei, demența precoce este pusă pe seama denaturărilor suferite de sexualitatea infantilă ca urmare, mai ales, a erorilor educative. „Lipsit de educațiunea morală potrivită mediului înconjurător, individul intrînd în conflict cu societatea sau cu reprezentantul ei — conștiința —, forțele care îl țin în viață, nemaiavînd direcțiune, sînt îndreptate de instinctul de conservare către inconștient; întărit prin aceste forțe, inconștientul deschide drum complexelor care se manifestează prin simptome morbide psihice.”<sup>2</sup> Am reprodus această greoaie și puțin convingătoare explicație și pentru a oferi o mostră a vocabularului psihanalitic utilizat pe atunci la noi.

Trecînd peste prejudecățile mediului, profesorul Urechia va fi de acord, în anii următori, să semneze alături de Retezeanu (sau, mai bine zis, înaintea lui Retezeanu) cîteva articole cu orientare psihanalitică. Aceste texte contrastează, de altminteri, cu întreaga producție științifică a titularului catedrei de psihiatrie de la Cluj, care s-a străduit îndeobște să promoveze, în studiile sale clinice, ideea etiopatogeniei materiale a psiho-patiilor<sup>3</sup>.

Chiar în anul susținerii tezei de care a fost vorba, cei doi colaboratori au luat în tratament un caz de „crampă a scriitorilor”, obținînd vindecarea după ce au stabilit „prin analiză” că tulburările neuromusculare se datoresc întreruperii bruște a practicilor solitare<sup>4</sup>. Curînd după aceea, profesorul și asistentul său au studiat împreună un alt caz de psihonevroză, pe care au avut iarăși impresia că l-au rezolvat prin psihanaliză; de data aceasta era vorba de un mitoman care i-a declarat analistului Retezeanu că și-a ales profesia de chimist „în scop criminal”, pentru a pregăti o groaznică răzbunare omenirii ce-l persifla bănuindu-l că este impotent și onanist<sup>5</sup>.

Poate că sub impresia acestui caz, tînărul psihiatru a încercat să abordeze, în lumina psihanalizei, problema orientării profesionale. Influențat și de preocupările eugenistice și biopolitice ale profesorului Iuliu Moldovan, Retezeanu a publicat în revista acestuia

1. G. G. Retezeanu, *Visele în demența precoce (considerațiuni psihanalitice)*, Cluj, Tip. Corvin, 1928, p. 6.

2. *Ibidem*, p. 46.

3. Dar bunăvoința manifestată de profesor față de freudism în cursul conlucrării lui sporadice pe acest teren cu G. G. Retezeanu l-a determinat pe C. Vlad să-i propună în 1935 lui C. I. Urechia să figureze și el în comitetul de patronare a efemerei „Reviste române de psihanaliză”, ceea ce magistrul clujean a acceptat.

4. C. I. Urechia și G. Retezeanu, *Psihanaliza în crampa scriitorilor*, în „Clujul medical”, IX (1928), nr. 8 din aug., pp. 493-497.

5. C. I. Urechia și G. Retezeanu, *Psihanaliza și orientarea profesională*, în „Clujul medical”, X (1929), nr. 1 din 1 ian., pp. 1-7.

un articol privind geneza „spiritului contrariant”, manifestare nevrotică foarte dăunătoare în viața socială. Acest „spirit contrariant” este mai ales apanajul „elementelor dotate”, care, părănd a fi apte pentru orice carieră, ajung, datorită unei greșite orientări profesionale, la eșecuri și deci la nevroză. Psihanaliștii sînt cei chemați să precizeze „capacitatea virtuală” a unor asemenea persoane, ceea ce „asigură dezvoltarea firească a fiecărui individ și deci prosperitatea biologică a națiunii”<sup>1</sup>.

Dar așa cum se dovedește a fi un auxiliar valoros în domeniul orientării profesionale, psihanalistul poate să aducă, opinează doctorul Retezeanu, o contribuție efectivă la depășirea anumitor impasuri survenite în practica stomatologică. Astfel, „intervențiile dentare pot fi precedate și urmate de stări afective care, ulterior, pot da naștere la tulburări nervoase” (este cunoscută teza freudiană potrivit căreia extracția unui dinte se identifică simbolic cu castrarea...), drept care, în unele împrejurări, se impune „colaborarea la timp între stomatolog și psihanalist”. Inspirindu-se din unele afirmații ale psihanalistei Marie Bonaparte, psihiatrul clujean constata: „Cel ce scoate un dinte fără a avea puțința de a pune altul în loc e un simplu castrator și prin urmare inspiră oroare; cel ce știe să pună un dinte frumos, să repare pe unul stricat e un realizator și ca atare e simpatizat, iubit.”<sup>2</sup> Nu știm în ce măsură articolul acesta va fi atras atenția stomatologilor...

Urechia a mai publicat împreună cu Retezeanu o notă privind tulburările psihice induse de procedurile spiritiste; cele patru cazuri prezentate nu par totuși să fie de resortul strict al psihanalizei<sup>3</sup>.

Trebuie remarcat că la catedra de psihiatrie din Cluj s-au susținut, în al patrulea deceniu al secolului nostru, mai multe teze de doctorat pe teme legate de psihanaliză decît la celelalte două facultăți de medicină din țară luate împreună.

În ianuarie 1930, Nicolae Guzner a prezentat aici lucrarea inaugurală *Parafrenia din punct de vedere psihanalitic*. Parafrenia este o entitate nosologică botezată ca atare de către Kraepelin, alții denumind-o paranoia halucinatorie. În teză se fac referiri la scrierile lui Freud, în special la publicația din 1911 a acestuia *Observații psihanalitice despre un caz de paranoie descris autobiografic*, interpretare a autobiografiei unui anume doctor Schreber.

Doctorandul clujean se străduiește să descopere în două cazuri de parafrenie inter-nate în clinica psihiatrică locală (dintre care unul observat personal) o componentă homosexuală în determinismul fenomenelor morbide<sup>4</sup>. Dar în paragraful conclusiv al tezei, psihanaliza este invocată doar aluziv, în vreme ce teoriile „organiciste” ale lui Kraepelin sînt plasate în centrul discuției. De notat că în bibliografie sînt totuși menționate zece scrieri ale lui Freud, trei ale lui Stekel, două ale lui Ferenczi etc<sup>5</sup>.

Peste trei ani, în noiembrie 1933, Ștefan Miokovits a solicitat titlul de doctor în medicină la Cluj pe temeiul lucrării inaugurale *Psihanaliza în psihoze*. Din juriul de pro-

1. G. Retezeanu, *Spiritul contrariant și orientarea profesională*, în „Buletin eugenic și biopolitic”, III (1929), nr. 11-12 din nov.-dec., pp. 321-326.

2. G. Retezeanu, *Dentiție — conflicte și complexe psihice (considerații psihanalitice)*, în „Revista stomatologică”, V (1934), nr. 3 din nov., p. 166.

3. C. I. Urechia și G. Retezeanu, *Contribution à l'étude du délire spirite*, în „Bulletin de l'Académie de Médecine de Roumanie”, II (1937), nr. 2, pp. 148-164.

4. N. Guzner, *Parafrenia din punct de vedere psihanalitic*, Cluj, Tip. Corvin, 1930, pp. 21-33.

5. Cariera de psihanalist a lui Guzner s-a oprit aici. Destinul său profesional îl amintește pe cel al lui M. Ilian, primul medicinist din România care a prezentat o teză cu subiect freudist; ca și Ilian, doctorul Guzner a optat îndată pentru dentistică. La mai bine de trei decenii după absolvirea Facultății de Medicină din Cluj, îl vom regăsi conferențiar de stomatologie la cea din Tirgu Mureș.

moție, prezidat desigur de profesorul C. I. Urechia, făceau parte unele din cele mai proeminente figuri ale facultății: I. Hațieganu, I. Goia, V. Papilian și alții.

Avem însă de-a face cu o pură compilație, banală și inabilă, care-și propune doar să ofere „unui începător în acest nou curent o bază, «o unitate rotundă» [sic] pe care să poată construi cunoștințele lui detaliate”<sup>1</sup>. Dar trebuie recunoscut că, după ce Popescu-Sibiul își tipărise teza de doctorat, nu se mai simțea nevoie în literatura noastră de informare științifică elementară de o altă scriere asemănătoare.

Și totuși publicația aceasta merita pomenită măcar pentru imprevizibila dedicație pe care o poartă: „În memoria nașului meu iubit + Mayer Antoniu, canonic, prelat papal, administrat apostolic al diecezei rom. cath. Oradea-Satu Mare”... Plasarea, mai ales la vremea aceea, a unei scrieri de exegeză freudiană sub patronajul unei figuri din ierarhia clericală amintește de imaginea, dragă suprarealiștilor, a întâlnirii întâmplătoare pe o masă de disecție a unei umbrele cu o mașină de cusut...

În martie 1935, Bruno Weinstein și-a susținut la Facultatea de Medicină din Cluj teza de doctorat intitulată *Concepțiunea psihoanalitică a delirurilor*, teză redactată sub îndrumarea profesorului C. I. Urechia, care, de data aceasta, și i-a alăturat în juriul de promoție pe I. Hațieganu, V. Papilian, M. Kernbach și V. L. Bologa.

Doctorandul dovedea că a studiat literatură psihanalistă: Freud, Bleuler, Abraham, Ferenczi, Bibring, Bikovski etc. sînt menționați nu numai în bibliografia finală<sup>2</sup>, dar și în expunerea propriu-zisă. Pentru Weinstein, psihiatria și psihanaliza par să-și aibă fiecare existența lor separată, întrucît nici obiectivele, nici tehnicile și nici chiar domeniile lor nu se suprapun întocmai. Autorul constată că psihanaliza nu e capabilă să elaboreze metode de tratament al psihozelor, ci doar să înlesnească, eventual, o înțelegere mai profundă a determinismului acestora. De aceea el își interzice să preconizeze aplicarea metodei analitice în terapia delirurilor, fiind convins că psihanaliza poate cel mult să favorizeze eforturile de interpretare a substratului dereglărilor psihice cu caracter delirant, ba uneori să ne ofere și „cheia genezei psihozelor și a simptomelor lor”.

În această privință, Weinstein aduce cîteva „contribuțiuni personale”, și anume trei observații, consemnate în clinica psihiatrică de la Cluj, privitoare la deliranti în ale căror antecedente pot fi puse în evidență importante traumatisme cu specific erotic<sup>3</sup>.

\*

După primul război mondial a trăit la Cluj un adept convins al freudismului, dar care avea să dobîndească o excelentă reputație pentru cu totul alte considerente decît propaganda metapsihologiei sau practicarea terapiei analitice, cărora li se consacrase cu prea mare discreție.

Este vorba de Miklós Elekes, născut în 1897 la Stari Becej, pe teritoriul actual al Iugoslaviei, elev de liceu la Brașov și student în medicină la Budapesta, Viena și Cluj.

În perioada Comunei maghiare a ținut conferințe proletarilor budapestani, întreținindu-i și despre învățatura lui Freud, în privința căreia căpătase, probabil, o anumită inițiere la Viena, către sfîrșitul războiului, cînd își satisfăcea stagiul militar. În orice caz, la transferarea sa din 1920 la Facultatea de Medicină din Cluj, el poseda cunoștințe teo-

1. Șt. Miokovits, *Psihanaliza în psihoze*, Cluj, Tip. Gloria, 1933, p. 4.

2. Dintre români, doar C. Vlad figurează în această bibliografie, cu scrierea sa *În domeniul inconștientului (Psiho-analiză)*.

3. B. Weinstein, *Concepțiunea psihoanalitică a delirurilor*, Cluj, Tip. Victoria, 1935, pp. 17-19 și 21.

retice și practice în materie de freudism, ceea ce i-a permis, de pildă, ca mai târziu, în 1927, să țină un curs de psihanaliză, însumând șase lecții, în fața muncitorilor organizați.

În 1921, Elekes a fost numit preparator bugetar la clinica psihiatrică din Cluj, iar peste un an a devenit asistent al profesorului C. I. Urechia. Împreună cu acesta a publicat în anii următori peste 30 de lucrări în cele mai importante periodice medicale europene, lucrări primite cu interes de confrăți, fiind semnalate cu aprecieri pozitive în literatura mondială de specialitate. Și trebuie precizat că toate aceste articole și comunicări aparțin domeniului neurologiei, mai cu seamă al morfoneurologiei și cu deosebire al histoneurologiei. Doctorul Elekes a elaborat și un proiect de înființare, în cadrul clinicii neuropsihiatrice din Cluj, a unui „institut pentru cercetarea creierului”. Dar parcurgând memoriul lucrărilor științifice tipărite de M. Elekes, nu-ți poți da seama că ai de-a face cu un medic care manifesta un interes permanent și pentru problemele de psihologie și psihiatrie, abordate îndeobște dintr-o perspectivă psihanalistă.

Din informațiile pe care ni le-a oferit cu puțin înaintea decesului ei din 1990 farmacistă Erzsébet Elekes, rezultă că, în perioada interbelică, fostul ei soț a condus, fără multă gălăgie, două cercuri de studii: unul în care și-au perfecționat cunoștințele de marxism-leninism câțiva fruntași ai intelectualității ardelenne de stînga, precum Gábor Gaál, Hillel Kohn, Victor Chereșteșiu sau Iuliu Deheleanu, și altul, intitulat „Introducere în psihanaliză”, pe care-l frecventau vreo 20 de persoane, printre care Dezsó Diamant, Ferencz și Erzsébet Dobó, chirurgul Marcel Roth, muzicologul Júlia Szegő<sup>1</sup>, care va conduce ea însăși cure analitice, internistul Ferencz Köpich, Rudolf și Ilse Löw, cît și un număr de studenți. Erzsébet Elekes apreciază că „cel mai valoros cursant a fost Walter Widman, regizor al Operei Române din Cluj, care și-a notat rezultatele psihanalizei, documente din păcate pierdute”. Este vorba de analiza la care se va fi supus sub îndrumarea doctorului Elekes sau de analizele pe care el însuși le va fi efectuat unor pacienți?

În orice caz, din datele de mai sus pare să rezulte că Elekes nu se mulțumea să țină prelegeri și să conducă discuții despre psihanaliză, ci proceda și la instruirea cursanților în tehnicile analizei terapeutice.

În 1936, doctorul Elekes a ieșit din „conspirativitate”, prezentînd comunicarea *Sigmund Freud și știința medicală* într-o ședință organizată la Cluj de Societatea științifică medicală „Paul Ehrlich” a medicilor evrei din Transilvania<sup>2</sup>. În cadrul aceleiași reuniuni din 11 iunie 1936 a mai vorbit și doctorul Miklós Brunner, alt psihanalist clujean, despre sărbătorirea în mai, la Viena, a celor 80 de ani ai lui Freud.

Miklós Elekes, care în 1928 fusese numit medic-șef al Spitalului Evreiesc din Cluj, a avut de suferit necazurile rezervate „nearienilor” aflați, după septembrie 1940, în Ardealul de nord. În 1942-1943 a fost deportat într-un lagăr de muncă din Ucraina (rodul experienței sale de medic care i-a îngrijit atunci pe exantematici, ca și de individ care a trecut prin acea boală este lucrarea rămasă în manuscris *Considerațiuni neuropsihiatrice asupra tifosului exantematic*), iar în 1944 a fost trimis în lagărele de concentrare din Germania.

1. În a sa *Cantata profana (Romanul vieții lui Bartók)* publicată în 1970 (cu versiunea românească din 1972), se percepe cumva o firavă preocupare freudistă de a sugera ce a însemnat pentru micul Béla dragostea plină de duiosie pe care i-a arătat-o mama sa.

2. Vezi M. Elekes, *Sigmund Freud és az orvostudomány*, în „Revista medicală — Orvosi szemle”, IX (1936), nr. 9 din 15 sept., pp. 410-411. Acest text rezumativ pare să reprezinte singura tipăritură pe temă freudistă a doctorului Elekes.

După eliberare a devenit șef de lucrări onorific la clinica neuro-psihiatrică din Cluj. Printre hîrțile lui s-au găsit și notele pentru conferința *Procesul vindecării în tratamentul psihanalitic*, programată la 29 septembrie 1945. Nu știm în ce cadru trebuia ținută această prelegere și nici măcar dacă ea a fost efectiv ținută.

Doctorul M. Elekes a murit la Cluj în decembrie 1947, în urma unei afecțiuni cardiace. Înhumarea sa a prilejuit o tîrzie recunoaștere a meritelor excepționale ale acestui „om desăvîrșit“, cum îl caracteriza profesorul de istoria medicinei Valeriu L. Bologa, în „cuvîntul la mormînt“. La *psihanalistul* Elekes a făcut atunci aluzie doar doctorița Irina Becski: „În domeniul cercetărilor sufletului, profesorul Freud i-a fost maestru. Datorită legilor de înrudire ale sufletului, a ajuns unul lingă celălalt cu tripla sa carte de meșter a învățatului, a artistului și a oratorului.“ A reieșit, într-adevăr, din discursurile funerare că Miklós Elekes era nu numai un competent cercetător științific, dar și un mare iubitor al artelor plastice și al literaturii, un vorbitor apreciat și mai cu seamă un om de inimă, sfătuitor al celor în impas și gata să dea oricui o mîină de ajutor<sup>1</sup>.

În 1949 a apărut, la Editura „Cartea rusă“ din București, traducerea maghiară semnată de M. Elekes a unei cărți mai vechi a sovieticului Aleksei Iugov, *Pavlov și enigmele creierului*, publicație care, în ambianța științifică de atunci a Estului european, urmărea să consfințească triumful pavlovismului asupra ereziilor din psihologie, printre care și freudismul. Este drept că, în 1930, Elekes ținuse la cercurile muncitorești un ciclu de conferințe despre *Pavlov și reflexele condiționate*, dar la vremea aceea el era încredințat că între concepțiile savantului din Leningrad și ale celui din Viena nu există o incompatibilitate de esență<sup>2</sup>.

În introducerea pe care doctorul Elekes a redactat-o pentru versiunea maghiară a scrierii lui Iugov se vorbește despre psihanaliză cu măsură și urbanitate, fără să se încerce „demascarea“, la modă mai ales după 1950, a „fondului idealist și reacționar“ al freudismului (nu trebuie însă uitat că această introducere fusese scrisă nu mai tîrziu de 1947, anul decesului doctorului Elekes). Se arată în prefața redactată de medicul clujean că „psihanaliza și școlile derivate din ea i-au privit pe oameni, în primul rînd pe cei bolnavi de nervi, iar plecînd de-aici și pe cei sănătoși, drept entități integrate în societate, dar determinate totodată de calitățile lor biologice și de viața instinctuală a indivizilor“<sup>3</sup>. Nici în acest ultim text Miklós Elekes nu și-a renegat, prin urmare, convingerile freudiste.

## Adlerianul E. Kahana

Freudismul ortodox a dominat în mișcarea psihanalitică din România interbelică, dar nu exclusiv și nestingherit. Într-o anumită măsură, disidența adleriană s-a făcut simțită

1. Vezi *Necrolog — Dr. Nicolae Elekes (1897-1947)*, în „Ardealul medical“, VIII (1948), nr. 3 din mart., pp. 187-190.

2. Un cercetător din anii '60 aprecia că în articolul său *I. P. Pavlov és a reflexológia (I. P. Pavlov și reflexologia)*, publicat în „Korunk“ (nr. 5 din 1936, pp. 404-410), Elekes „caută într-un mod cu totul eclectic să împace pavlovismul cu freudismul“ (I. Spielmann, *Revista „Korunk“ (1926-1940) și problemele filozofice ale științelor naturii*, în „Cercetări filozofice“, VIII (1961), nr. 6, pp. 1429-1430).

3. M. Elekes, *Bevezetés a A. Jugov, Pavlov és az agy rejtelmei*, București, Az „Orosz könyv“ kiadása, 1949, pp. 8-9.

la noi încă din anii '20. Unul dintre primii și cei mai activi reprezentanți ai săi a fost Ernő (Ernest) Kahana<sup>1</sup>.

Acesta s-a născut în Bicazul Ardelean, la 2 decembrie 1890. Studiile secundare și bună parte din cele universitare le-a făcut la Cluj; în 1914 a obținut diploma de doctor la Facultatea de Medicină din Viena, după ce frecventase acolo ultimele trei trimestre reglementare. Până în 1917 a funcționat ca asistent suplinitor la clinica neuro-psihiatrică din Cluj, condusă de distinsul savant Károly Lechner. Sfârșitul războiului l-a găsit în uniformă militară.

Ca medic de circumscripție la Ditrău, în județul Harghita, s-a îmbolnăvit de tuberculoză. Fratele său Bernath, proprietarul ziarului „Brassoi lapok”, i-a asigurat mijloacele materiale pentru a se îngriji la Viena. Aici, alt frate, Mozes, fost militant de vază al Comunei ungare și care avea să se afirme în mișcarea comunistă internațională ca literat în slujba proletariatului, l-a inițiat în marxism-leninism.

În intervalul 1920-1922, cit a zăbovit în capitala Austriei, Ernő Kahana a studiat de asemenea scrierile lui Freud și mai cu seamă pe cele ale lui Adler, orientarea sociologică a ultimului corespunzând mult mai bine vederilor revoluționare ale tânărului medic. A participat cu tot mai mare interes la reuniunile, conduse de însuși Alfred Adler, ale Societății de psihologie individuală din Viena, ca după încheierea ședințelor să asiste la continuarea discuțiilor științifice în cadrul îmbietor al unei cafenele vecine.

Încă din acea perioadă, doctorul Kahana s-a preocupat să pună de acord concepțiile adleriene cu învățătura lui Marx. Era convins că sexualismul exacerbât pe care-l promovau freudiștii ortodocși este incompatibil cu gândirea cea mai progresistă a epocii, întrucât îl îndepărtează pe individ de la obiectivul imediat al eliberării social-economice prin eforturi colective.

Reinstalându-se în 1922 la Ditrău, Kahana s-a grăbit să înjghebeze un cerc de studii cu tinerii din localitate, unde a ținut prelegeri pe teme de „psihologie individuală”. În 1924 a tipărit la Brașov lucrarea *A freudizmus után. Bevezetés Adler Alfréd individualpszichológiájába (După freudism. Introducere în psihologia individuală a lui Alfred Adler)*. Este vorba, aflăm de la fiica autorului, de o broșură de propagandă în favoarea concepțiilor adleriene, axată pe ideea că, „în psihanaliză, și mai exact în psihoterapie, esențial nu este conceptul de «libido», ci încadrarea psiho-socială a individului. Astfel, sentimentul de inferioritate (*Minderwertigkeitsgefühl*), care poate duce la stări negative și chiar la tulburări psihice grave, poate și trebuie să fie compensat prin sentimentul comunității, prin adaptarea individului la clasa socială din care face parte. Autorul broșurii sublinia că există o relație dialectică între sentimentul de inferioritate și cel al comunității”<sup>2</sup>.

După ce a lucrat un an la Miercurea-Ciuc, medicul nostru s-a instalat în 1924 la Brașov, unde avea să deschidă un bine dotat cabinet de consultații pentru boli interne, neurologie și psihiatrie, în care a aplicat și procedeele adleriene. Despre activitatea desfășurată în această ultimă direcție ni se relatează: „Psihoterapia de tip adlerian practică de Kahana a prilejuit obținerea multor rezultate favorabile, dintre care poate cel mai spectaculos a fost cel înregistrat în cazul unui tânăr tratat fără succes, timp de ani de zile, prin tehnica psihanalitică freudistă de către doctorul Miklós Elekes din Cluj. Pa-

1. Vezi Judith Kahana-Moscu, *Un medic militant revoluționar în Transilvania interbelică (Notații biografice despre doctorul E. Kahana)*, în vol. *Momente din trecutul medicinei*, București, Ed. Medicală, 1983, pp. 791-794.

2. Judith Kahana-Moscu, *op. cit.*, p. 792.



cientul suferea de o tulburare anxioaso-depresivă, manifestată prin incapacitatea de a rămîne singur, fără prezența directă a tatălui său, medic practician din Cluj. Primul rezultat pozitiv a fost obținut de doctorul Kahana doar după zece zile de tratament, cînd bolnavul a acceptat ca tatăl său să se întoarcă la Cluj, iar el să rămînă singur la Brașov, unde a continuat cura. El avea să se vindece definitiv și să se încadreze normal în colectivitate.<sup>1</sup>

Nu mult după instalarea la Brașov, prin 1925-1926, Ernő Kahana a trecut la organizarea unui cerc de studiere a psihologiei individuale. Inițiativa a găsit un anumit ecou, la ședințele de referate, ținute în limba germană, prezentîndu-se medici sași, evrei și români, dornici să dobîndească informații despre concepțiile lui Adler. Acesta, încunștințat fiind de doctorul Kahana despre constituirea cercului, a transmis felicitări participanților. Dar numai la cîteva săptămîni de la primirea încurajatorului mesaj, reuniunea adleriană de la Brașov s-a destrămat, mai cu seamă fiindcă sașilor li s-a atras atenția de către persoane binevoitoare ce puțin onorabil este să se lase îndrumați de către un evreu pe o cale suspectă atît din punct de vedere medical-științific, cît și politic.

Devenind în 1928 membru al Partidului Comunist din România, doctorul Kahana s-a simțit dator să intensifice participarea lui la acțiunile de luminare a maselor mai ales prin conferințe, programate la „casele muncitorilor” din orașele Transilvaniei, pe teme medicale, psihologice și educative, expuse toate, fără îndoială, de pe o platformă politică foarte precisă. Potrivit doctrinei adleriene adaptate viziunii marxiste, el constata, de pildă, că „în familiile proletare pot apărea conflicte între părinți și copii datorită faptului că generația adultă manifestă uneori față de tineri tendințe represive, similare celor pe care le adoptă burghezia față de clasa muncitoare”<sup>2</sup>.

Tot în această perioadă s-a remarcat ca un harnic publicist în presa democrată de limbă maghiară. În afara unor articole de știință popularizată (în care se simte adeseori influența vederilor sale psihanalitice, precum în notele intitulate *Din activitatea neurologului*, *Psihologia sadismului*, *Sinuciderea în rîndurile studenților* etc.), Ernő Kahana a tipărit în „Korunk”, cunoscuta revistă de cultură cu netă orientare de stînga, studiul *Psihologia modernă și socialismul*, apărut în două numere consecutive din toamna lui 1930<sup>3</sup>; dătător de seamă pentru interesul stîrnit de acest text este faptul că, îndată, revista a inserat, la rubrica „Disputa”, o replică la articolul medicului brașovean primită de la un cititor din Tîrgu Mureș și de la un altul, din Karlsbad<sup>4</sup>.

Competența sa în problemele psihanalizei a fost apreciată și peste hotare, ca atunci cînd a conferențiat la Cercul de Psihologie Individuală de la Budapesta, de sub conducerea profesorului Máday.

Pentru convingerile lui politice de extremă stîngă, doctorul Kahana era în permanență urmărit de Siguranță; în 1932 a și fost deferit justiției.

În perioada războiului a locuit la București, unde, în cabinetul său particular de medicină internă, a aplicat „ocazional” tratamente analitice adleriene.

După 23 august 1944 va lucra la Spitalul Ministerului Afacerilor Interne, devenind apoi și director al acestei instituții, de unde avea să fie transferat, ca medic primar internist, la Spitalul Elias. Primind sarcina de a se îngriji îndeaproape de sănătatea anu-

1. *Ibidem*, p. 792.

2. *Ibidem*, p. 793.

3. E. Kahana, *A modern pszichológia és a szocializmus*, în „Korunk”, V (1930), nr. 10 din oct., pp. 681-689; nr. 11 din nov., pp. 797-805.

4. S. Turnovsky și B. Neufeld, în „Korunk”, V (1930), nr. 12 din dec., pp. 919-923.

mitor notabilități ale regimului, desigur că n-a mai găsit prilejul să utilizeze tehnicile, acum proscrise, ale psihanalizei de orice tip. Dobândise renumele unui competent cardiolog, cu bună pregătire și în alte ramuri ale medicinei interne, printre care fiziologia și laboratorul clinic. S-a pensionat în 1972, la vârsta de 82 de ani.

În 1966 a publicat în „Korunk”, împreună cu fiica sa Judith, un studiu despre *Freudism și neofreudism*<sup>1</sup>.

L-am vizitat la locuința sa din Calea Victoriei pe la începutul lui 1981. În prezența doamnei Judith Moscu, nonagenarul mi-a răspuns cu amabilitate la toate întrebările. Memoria nu-i era ezitantă. Vorbea cu glas potolit și cu o anumită detașare despre lungul parcurs al existenței sale.

Dar s-a însuflețit brusc atunci când a evocat dezbaterea publică din jurul anului 1930, de la Cluj, când Miklós Elekes a apărat punctele de vedere ale lui Freud, iar el însuși pe cele ale lui Adler. Răspunsul său la întrebarea dacă a întreținut legături cu psihanaliztii de peste munți, precum Vlad sau Popescu-Sibiu, a fost categoric: cum putea fi vorba de așa ceva, când ei erau freudiști militanți? Incompatibilitatea funciară dintre Adlerism și freudism rămăsese pentru doctorul Kahana o realitate indiscutabilă.

M-a impresioant și energia cu care a subliniat că, în 1954, a fost transferat de la Spitalul M.A.I. la Elias în urma cererilor lui stăruitoare; am înțeles că bătrînul luptător nu voise să-și încheie cariera încadrat într-o anume instituție...

S-a stins din viață la 28 aprilie 1982.

### Scrisoarea lui S. Freud către I. Westfried

O scriere ce pretindea că se inspiră și din cuceririle științifice ale psihanalizei a fost publicată în 1924 de Iosif Westfried (1893-1970) sub titlul *Perversiuni sexuale*. Autorul obținuse titlul de doctor în medicină la București în 1921, funcționa ca medic de spital și era totodată licențiat în drept. Broșura (de 63 de pagini) voia să constituie doar un capitol dintr-o serie de „studii psiho-sexuale” menite să împlinescă un mare gol, deoarece, constata autorul, „în literatura științifică românească nu există pînă în prezent o lucrare documentată care să cuprindă noțiuni clare asupra sexualității și mai cu seamă asupra psihosexualității”<sup>2</sup>.

Westfried se arată a fi un freudist moderat. El apreciază meritele psihanalizei ca deschizătoare de orizonturi în știința psihiatrică, dar recunoaște că, cel puțin în terapeutică perversiunilor, rezultatele obținute prin această metodă „sînt încă infidele”. Omul de știință e totuși dator să dea dovadă de prudență: „Încercările de a contesta cu desăvîrșire rezultatele psihanalizei nu vor putea lovi această metodă, tot așa precum și încercările de a ridica la o dogmă «pansexualismul» nu pot fi cu ușurință acceptate.”<sup>3</sup>

De fapt, preocuparea majoră a lui Westfried cînd a elaborat acest studiu era de a atrage atenția asupra serviciilor pe care psihanaliza le poate face medicinei legale. Autorul se străduiește să formuleze „anumite păreri și considerațiuni personale” cu privire la criminalitate pornind de la principiile psihologiei abisale, ca să ajungă la concluzia că „metoda psihanalitică freudiană e menită să aducă mari contribuțiuni medicinei legale

1. E. Kahana și Judith Moscu, *Freudismus és neofreudizmus*, în „Korunk”, XXV (1966), nr. 5, pp. 693-703.

2. I. Westfried, *Perversiuni sexuale*, f. 1., 1924, p. 7.

3. *Ibidem*, p. 47 și 51-52.

în materie de expertiză". Cu ajutorul psihanalizei, psihiatrii și medicii legiști vor reuși să adincească investigațiile în legătură cu „adevăratele mobile și intenții criminale”. Dar ca această „profeție” să se realizeze este indispensabilă „perfecționarea tehnică” a analizei freudiene, deziderat referitor la care nu ni se spune însă nimic explicit<sup>1</sup>.

Un merit cert al lui Westfried este de a-l fi raliat punctului său de vedere pe profesorul Mina Minovici, directorul Institutului Medico-legal din București, împreună cu care a publicat, în foarte răspândita revistă franceză „La presse médicale”, un articol despre *Medicina legală față cu psihanaliza*, în care se regăsesc multe idei și chiar enunțări din *Perversiunile sexuale*. În concluzia articolului se insistă iarăși asupra faptului că, „în pofida neajunsurilor ei actuale, psihanaliza e chemată să constituie o anexă pentru studiul medicinei legale”; se impune însă ca psihanalistul care se dedică unei asemenea misiuni să se fi specializat în medicina legală și să lucreze efectiv în acest domeniu. Nici de data aceasta nu este uitată recomandarea ca rezultatele analizelor să fie folosite cu băgare de seamă, „înlăturându-se tendințele exagerate pansexualiste”<sup>2</sup>.

Îndrăznim să afirmăm că principalul interes al volumului *Instinctul sexual*, publicat de Iosif Westfried în 1928, nu constă în tezele dezvoltate pe mai bine de două sute de pagini de către autorul cărții, ci în scrisoarea introductivă din 26 februarie 1928, semnată de Sigmund Freud. Nu știm ca părintele psihanalizei să fi purtat corespondență cu alți psihanalști români (în afara unui schimb de misive protocolare cu I. Popescu-Sibiu).

De altfel, și această „scrisoare deschisă” adresată lui Westfried începe cu o afirmație având, s-ar spune, un caracter mai mult formal: „Cu o deosebită satisfacție urmăresc străduințele d-voastră de a face cunoscute în cercurile științifice ale patriei d-voastră învățămintele psihanalizei.” Freud își exprimă apoi regretul că nu poate da curs invitației de a vizita România, întrucât renunțase să întreprindă „călătorii mai îndepărtate”. Să fi fost atât de mare distanța dintre Viena și București acum șaiszeci de ani?...

Mai important este ceea ce urmează: „În toate părțile lumii, după cum știți, psihanaliza a deșteptat rezistențe puternice; — e evident că vă veți lovi și d-voastră de mari dificultăți. Dar nădăjduiesc că, în cele din urmă, eforturile d-voastră vor fi încoronate de succes și se vor recunoaște aportul important și marile progrese ce se pot realiza în știință și terapie prin influența psihanalizei.”<sup>3</sup>

Numai că în privința doctorului Westfried așteptările lui Freud au fost zadarnice: medicul român n-a mai continuat eforturile pentru a impune doctrina psihanalitică la noi în țară.

Cartea *Instinctul sexual* trebuie inclusă în categoria „manualelor” de educație sexuală, din care au mai apărut câteva la epoca aceea. Scrierea doctorului Westfried se distinge doar prin relativ frecvența invocare a concepțiilor freudiene și prin rezervarea unor paragrafe speciale „psihanalizei” și „pansexualismului”. În legătură cu această din urmă noțiune se exprimă speranța că înșiși psihanalștii vor proceda la înlăturarea exagerărilor pe care le conține „teoria pansexualistă”<sup>4</sup>.

Apariția lucrărilor lui Iosif Westfried care-și revendicau o orientare freudistă a prilejuit o vehementă luare de poziție din partea lui Constantin Vlad. În prefața pe care a

1. *Ibidem*, p. 8 și 44.

2. M. Minovici și I. Westfried, *La médecine légale devant la psychanalyse*, în „La presse médicale”, XXXIV (1926), nr. 7 din 23 ian., p. 99.

3. I. Westfried, *Instinctul sexual*, București, Ed. Cartea românească, 1928, p. 5.

4. I. Westfried, *op. cit.*, pp. 193-194. De remarcat că scrierea din 1924 a lui Westfried *Perversiuni sexuale* este reproducută aproape ca atare în volumul din 1928 *Instinctul sexual*.

scris-o, către sfârșitul lui 1928, la versiunea destinată marelui public a tezei de doctorat a lui Traian Corozel, Vlad constata că adevărații dușmani ai psihanalizei sînt „așa-zișii prieteni” ai acesteia, care „o admit ca s-o compromită... luîndu-și chiar atitudini de apostoli, de propagatori ai noilor curente, în timp ce ei rătăcesc pe o colaterală care se varsă în nimic”. Bătăiosul apărător al freudismului autentic denunță publicațiile lui Westfried, care, „în afară de cîteva citate, n-au nimic comun cu psihanaliza, deși autorului i-a reușit să obție o scrisoare de la Freud (care nici nu bănuiește conținutul «lucrării»), intitulînd-o «cuvînt introductiv de prof. S. Freud»”. Și Vlad socotește util să precizeze: „A vorbi despre organele genitale, despre bolile lor, ...a enumera cîteva perversiuni sexuale, greșit interpretate și acelea, aceasta nu înseamnă psihanaliză... Freud nu e întru nimic vinovat de cele scrise de d. dr. Westfried.”<sup>1</sup>

Nu putem ști dacă această critică tăioasă va fi contribuit să-l determine pe Westfried să renunțe la calitatea de reprezentant „autorizat” al psihanalizei în România și chiar la publicistica pe linie freudistă<sup>2</sup>.

### P. Pandrea și psihanaliza judiciară

Articolul semnat de Mina Minovici și Iosif Westfried despre implicațiile medico-legale ale psihanalizei a apărut la începutul anului 1926, ca numai peste cîteva luni, în numărul din octombrie al „Vieții românești”, să fie publicat, pe aceeași temă, un studiu de 33 de pagini al lui Petre Marcu, cel care avea să devină bine cunoscut în viața culturală și politică sub numele de Petre Pandrea. Datorită temeinicei sale pregătiri juridice, dar și unui orizont intelectual foarte larg, Petre Marcu a abordat problema validității freudismului în domeniul teoriei și practicii judiciare la un nivel mai înalt decît cel la care se plasaseră medicii noștri legiști.

Tînărul jurist ne avertizează din capul locului: „Nu este vorba în paginile ce urmează de o posibilă aplicație în drept a sistemului filozofic al lui S. Freud, în care libido are un rol central, ci mai mult de o aplicație la interogatoriul judecătoresc a mijloacelor *tehnice* de sondare a sufletului uman pe care școala psihanalitică le-a găsit.” N-avem deci a face cu modificări de sens ale conceptelor juridice fundamentale, precum responsabilitatea, culpabilitatea, sancțiunea etc., ci doar cu o perfecționare a procedeelelor de explorare criminalistică. Psihanaliza judiciară, subliniază Petre Marcu, prezintă un „interes mai mult practic... Țelul ei este să civilizeze interogatoriile judecătorești, atît de brutale și de inumane, punînd la îndemîna tuturor un manual de reguli și exemple cu ajutorul cărora ciomagul și bicepsul să fie înlocuite cu subtilitatea și inteligența omului din veacul al XX-lea”<sup>3</sup>.

La stabilirea vinovăției unor delincvenți sau la elucidarea mobilului crimelor, „psihanaliza judiciară poate fi o metodă fecundă în mîinile unui magistrat”. Căci „oricît de prudent ar fi acel căruia i se ia interogatoriul judecătoresc, oricîte precauții ar lua, adevăratele preocupări ale sale apar în detalii insignifiante în aparență, dar de o incontestabilă semnificație pentru psihanalist”. Autorul se arată foarte încrezător în posibilitățile

1. Vezi Tr. Corozel, *Vis și nevroză*, p. II.

2. Pe acest teren îl vom reîntîlni doar în 1931, semnînd *Dr. Jo. W.* o notă în care saluta „opera monumentală și genială” a lui Freud cu prilejul celei de a 75-a aniversări a savantului vienez (în „Noua revistă medicală”, III (1931), nr. 1 din mai, p. 31).

3. P. Marcu, *Psihanaliza judiciară*, în „Viața românească”, XVIII (1926), nr. 10 din oct., p. 63.

psihanalizei judiciare: „Nu este nevoie de bătaie și violențe pentru a face pe acuzat să-și mărturisească vina. Unul, două sau mai multe interogatorii atent urmărite, analiza lor la microscopul metodei celei noi pe care o preconizăm în interogatoriul judecătoresc, și va fi suficient pentru a găsi adevărul pe care inculpatul zadarnic caută să-l ascundă. Gîndul ținut în umbră este un element perturbator al mecanismului său psihologic. Între ceea ce ascunde și ceea ce vrea să spună se petrece o luptă. Rezultatul este o deviere și o tulburare sufletească reflectată prin comiterea unui lapsus, prin uitare sau prin deformarea cuvintelor.”<sup>1</sup>

Fiind convins că cititorii săi nu posedă cunoștințe destul de precise în materie de psihanaliză, Petre Marcu își îngăduie să expună sistematic concepția freudiană despre inconștient și refulare. Dar el nu se mărginește să culegă „din literatură” argumentele și exemplele pe care le invocă, ci, ajutat de fantezia care de pe atunci îi caracteriza stilul, procedează adesea la transfigurarea bogatei sale experiențe personale. Amintim în privința aceasta paragraful consacrat „explicării unui lapsus al «delincventului»” politic I. Gh. Duca“...

În legătură cu specificul metodei pe care o recomandă, Petre Marcu consemnează o observație deosebit de interesantă: „Obiecția cea mai serioasă care se poate aduce psihanalizei judiciare, ca disciplină independentă de psihanaliza medicală, ar fi că, în ultimul caz, bolnavul are tot interesul ca să ajute pe medic să găsească motivele ascunse care tulbură sentimentul [sistemul?] nervos, pe cînd delincventul va pune la contribuție toată reaua lui credință și toată șiretenia, uneori înnăscută, pentru a se eschiva; mefianță față de analist n-are însă numai delincventul, ci și bolnavul.” Așadar, faptul că persoana interogată nu este dispusă deloc să colaboreze cu anchetatorul nu contraindică utilizarea metodică a psihanalizei în cursul investigațiilor judiciare, deoarece „asociația liberă de idei apare ca mijlocul cel mai sigur pentru a face pe delincvent să se lase în voia pornirii sale naturale de îndepărtare a elementelor refulate, de unde se pot extrage dovezi ce militează în sensul vinovăției sale”<sup>2</sup>.

Autorul face frecvente trimiteri la scrierile lui Dostoievski, convins fiind că ilustrul literat și gînditor rus „a avut ca nimeni altul înaintea lui Freud intuiția felului cum se exteriorizează inconștientul”<sup>3</sup>.

Deși la un moment dat declarase că îi recunoaște psihanalizei doar meritul de a fi imaginat noi metode de explorare a domeniilor conștientului și inconștientului („aceasta este adevărata sa glorie, partea rodnică, neîmpodobită cu trîmbițe și surle și, probabil, singura care va rămîne”<sup>4</sup>), Petre Marcu face constatarea că, în cadrul civilizației contemporane, psihanalizei îi revine o funcție de cea mai mare însemnătate: în măsura în care proliferarea nevrozelor se explică și prin „lipsa terapiei religioase... psihanalistul e menit să înlocuiască în lumea modernă pe preot și să devină directorul de conștiință al semenilor săi”. Oricît de temerară ar părea această „anticipație”, ea avea să fie cumva confirmată de situația ce se crease acum cîtăva vreme în SUA, unde mulți indivizi își aveau psihanalistul personal, de la care așteptau nu numai alinarea suferințelor de tot soiul, dar și sfaturi pentru comportamentul social curent.

Și mai șocantă apare paralela pe care autorul nostru o schițează în continuare: „Tendința irezistibilă a mărturisirii pentru întărirea și purificarea conștientului și subconștien-

1. *Ibidem*, pp. 64-65.

2. *Ibidem*, p. 70 și 95.

3. *Ibidem*, p. 74.

4. *Ibidem*, p. 63.

tului are rolul pe care, în domeniul fiziologic îl au fagocitele.<sup>1</sup> Nu știm câtă realitate „fiziologică” este în imaginea pseudopozilor spirituali trimiși de psihanalistul-globulă albă în subconștientul pacientului pentru a încorpora și a digera acolo reziduurile mentale patologice...

Articolul lui Petre Marcu nu putea trece neobservat. În numărul cel mai apropiat al „Revistei penale”, avocatul Sorin Negruzți a publicat o notă în care aprecia că apariția studiului despre psihanaliza judiciară nu reprezintă decît „un aspect interesant” al fenomenului de „prodigioasă vulgarizare prematură a psihanalizei freudiene” în toate domeniile de cunoaștere.

În afara unor „lapsusuri” de informație și documentare (Negruzți și-a permis să întreprindă o „analiză” umoristică a substratului acestor „greșuri”), recenzentul îi impută lui Marcu graba cu care a îndemnat să se treacă la aplicații practice pe temeiul unor concepții insuficient verificate, căci „pînă astăzi psihanaliza n-a putut dovedi că descoperirile pe care ea le face în sufletul omenesc și concluziunile pe care ea le trage de aci reprezintă adevăruri științifice indiscutabile... În psihanaliză nu există certitudine, ci numai probabilități”<sup>2</sup>.

Netăgăduindu-i psihanalizei anumite merite, Negruzți subliniază că ea nu a depășit „epoca de formațiune” și, în consecință, poate fi acceptată „numai cu multe rezerve”; pe de altă parte, rezultatele liberei asociații sînt „dubioase”, adică incerte, ca urmare a însuși mecanismului lor de producere, nemaivorbind că incoștientul analistului care operează cu asemenea rezultate contribuie și el, cu întreaga lui forță de sugestie, la elaborarea unor concluzii pline de subiectivitate, prea puțin capabile așadar să ofere organelor de anchetă un material de nădejde cînd e vorba de demascarea infractorilor. Iată pentru ce, exclamă Negruzți, „psihanaliza este astăzi încă litigioasă în știință, iar admiterea ei ca metodă de investigație judiciară este prematură”.

Singurele merite pe care i le recunoaște lui Petre Marcu sînt acelea de a fi ridicat problema și de a fi făcut „o expunere exactă” despre concepțiile lui Freud<sup>3</sup>.

Promotorul psihanalizei judiciare a avut însă satisfacția să constate că studiul său este apreciat favorabil de către freudiștii autohtoni. Într-un articol din „Viața românească”, doctorul Constantin Vlad declara fără reticențe: „D. Marcu a sesizat spiritul psihanalizei, fapt ce l-am descoperit pentru prima oară în literatura românească.”<sup>4</sup> O atare afirmație poate să surprindă, dar dacă ne gîndim că, pînă la acea dată, psihanaliza fusese întîmpinată la noi cu deplină aprobare doar de un grup destul de restrîns de slujitori ai lui Esculap, înțelegem incîntarea doctorului Vlad de a fi descoperit rîvna „creatoare” pe tărîm freudist a unui reprezentant al științelor juridice.

În nota aceasta, intitulată *Eterna revenire*, C. Vlad se ocupă de un „simptom” menționat în studiul lui P. Marcu, tendința „ce-l mină pe criminal să dea mereu tîrcoale locului unde a săvîrșit o crimă”; încercînd să ofere o explicație psihanalitică acestui „simptom”, medicul atrage atenția asupra coexistenței a „două instanțe psihice” în sufletul infractorului: prima, cea care ține de impulsurile incoștientului individual, ordonă crima, ca, după comiterea acesteia, să-și piardă potențialul energetic; cealaltă, cea care ține de „eul social”, începe să se manifeste abia atunci, cerînd și ea satisfacție, adică,

1. *Ibidem*, p. 95.

2. S. Negruzți, *Psihanaliza judiciară*, în „Revista penală”, V (1926), nr. 11-12 din nov.-dec., pp. 552-554.

3. *Ibidem*, pp. 554-555.

4. C. Vlad, *Eterna revenire*, în „Viața românească”, XIX (1927), nr. 2 din febr., p. 210.

în cazul de față, pedepsirea crimei. „Pe acest aliat al societății — cum caracterizează doctorul Vlad *superego*-ul — trebuie să se bazeze judecătorul instructor psihanalist, și deci să învețe a descifra șoaptele discrete, gesturile furișe ce i le trimite eul social al criminalului.”<sup>1</sup>

La mijlocul lui 1927, Petre Marcu-Balș (așa semnează el acum) a răspuns, în „Revista de drept penal”, celor doi comentatori ai studiului său despre psihanaliza judiciară, pentru a respinge pe un ton caustic obiecțiile ridicate de Sorin Negruzți și a-și exprima acordul cu sugestiile binevoitoare formulate de Constantin Vlad<sup>2</sup>.

În același an, Marcu-Balș publica în „Pandectele române” un articol, trimis de la Berlin, în care preciza că textul pe care-l încredinșase „Vieții românești” în 1926 viza obiective mai ambițioase decât acela de a propune anchetatorilor folosirea unor tehnici psihologice în stare să le înlesnească descoperirea criminalilor: „Nu este vorba în studiul nostru numai de o ramură necunoscută a dreptului penal, deoarece interogatoriul și dreptul psihanalitic pot avea aplicații generale în interogatoriul civil, penal, comercial etc., ci mai degrabă de o încercare de problematică juridică, un capitol nou la enciclopedia și filozofia dreptului, capitol necesar pentru îndrumarea și educația științifică a viitorului judecător de instrucție și cu aplicații *practice* de mare ajutor în greaua sa misiune.”<sup>3</sup>

Luînd poziție împotriva vederilor lui Cesare Lombroso și Enrico Ferri referitoare la determinismul crimei și la semnificația pedepsei, teoreticianul român observa că cei doi celebri reprezentanți ai școlii juridice antropologice nu urmăreau decât o „transpunere a legii talionului”, neinteresîndu-se și de realitatea mobilurilor inconștiente ale actului criminal. Dimpotrivă, psihanaliza „pune mai ales accentul pe depozitele sociale aflate în subteranele sufletului uman, deci și ale delinventului”<sup>4</sup>. Cu alte cuvinte, doar psihanaliza permite o instruire a crimei și o sancționare a ei cu adevărat în cunoștință de cauză și dintr-o optică ce ia în considerare personalitatea profundă a infractorului.

Că tentativa lui Petre Pandrea de a impune noua disciplină a psihanalizei judiciare nu a fost un simplu foc de paie (cum pare să se fi petrecut lucrurile cu alte inițiative ale aprigului cărturar oltean) o dovedește apariția peste șapte-opt ani, sub semnătura sa, a unei cărți consacrate acestui subiect. De fapt, este vorba de reproducerea (dar pe alocuri cu ample dezvoltări) a textului din 1926, căruia i s-au adăugat câteva capitole, reprezentînd fie articole deja publicate, fie contribuții inedite de critică literară cu alură psihanalistă: *Explicarea psihanalitică a palimpsestelor lombrosiene, Subconștientul în romanul lui Leonardo da Vinci, „Delinventul” oedipian Panait Istrati etc.*

Caracteristică și aici pentru viziunea „psihanalitică” a lui Pandrea este minimalizarea conceptului de libido. Pansexualismul este și de data aceasta repudiat: „Nu ne interesează dacă este exagerată sau nu importanța dată instinctului de reproducere, deși faima lui Freud are întîmplător la bază această picantă polemică.”<sup>5</sup> Pentru Pandrea importantă în psihanaliză este investigarea subconștientului (dar și a conștientului), fără a privilegia în vreun fel rolul sexualității în dinamica vieții psihice.

Ni se pare extrem de semnificativă din acest punct de vedere „blindețea” nefreudiană cu care el întreprinde sondarea, de pe o platformă declarat psihanalistă, a adîncurilor personalității lui Leonardo da Vinci (pe baza materialului furnizat de... romanul lui Me-

1. *Ibidem*, p. 214.

2. P. Marcu-Balș, *În jurul interogatoriului psihanalitic*, în „Revista de drept penal și știință penitenciară”, VI/XI (1927), nr. 5-6 din mai-iun., pp. 96-106.

3. P. Marcu-Balș, „*Psihanaliza judiciară și lombrosianismul*”, în „Pandectele române”, 1927, partea a IV-a, p. 36.

4. *Ibidem*, p. 38.

5. P. Pandrea, *Psihanaliza judiciară*, București, Ed. Cultura românească, 1934, p. 5.

rejkovski) sau a creației lui Panait Istrati<sup>1</sup>, evitând să zăbovească asupra unor aspecte mai crude ale erotismului celor doi. Pandrea declară categoric că nu-și însușește pretenția acelor „discipoli ai lui Freud, care, prin patografia sexuală a scriitorului, cred că înlocuiesc definitiv critica literară”. De fapt, critica psihanalitică este, după părerea lui, „o ramură mai nouă a criticii psihologice și o completează pe cea literară, oferindu-i ipoteze și orizonturi nouă”<sup>2</sup>.

Trebuie să remarcăm că, dincolo de reticențele sale în privința anumitor aspecte ale freudismului, Petre Pandrea părea a fi atunci dacă nu un adept, cel puțin un susținător al noii doctrine<sup>3</sup>. De aceea când, peste un deceniu — după ce perioada terorii spirituale exercitate și la noi de partizanii totalitarismului fascist fusese depășită —, apreciatul jurist, sociolog și literat a fost din nou prezent în vitrinele librăriilor, de data asta cu o *Criminologie dialectică*, era cumva de așteptat că vom face cunoștință cu noi mărturii ale interesului manifestat de Pandrea pentru implicațiile judiciare ale psihanalizei. Iată însă că în această scriere de „bio-sociologie criminală”, pusă sub semnul marxismului, nu mai întâlnim nici o referință la convingerile profesate de autor în 1926 și în anii următori. Tot ce ar mai putea aminti (într-o carte de peste 450 de pagini) despre acele convingeri se concentrează într-o frază, o singură frază: „Psihologia martorilor și tehnica psihanalitică a interogatoriilor judecătorești (instrucție și judecată) sînt capitole prelucrate în românește de psihologul C. Rădulescu-Motru (în ceea ce privește psihologia martorilor) și în încercarea noastră despre *Psihanaliza judiciară* (relativă la tehnica interogatoriilor, utilizîndu-se citeva din cuceririle psihologiei abisale înțiate de Dostoievski, Freud și Nietzsche).”<sup>4</sup> Iată deci problematica psihanalizei judiciare pusă pe același plan cu cea a psihologiei martorilor, iată-l deci pe Freud flancat de Dostoievski și Nietzsche cînd e vorba de constituirea psihologiei abisale.

În scrierile sale literare și memorialistice de după ultimul război, Petre Pandrea mai pomenește cîteodată de freudism și chiar se angajează în piruete psihanaliste<sup>5</sup>. Este însă limpede că entuziasmul teoretic ce-l stăpînise atunci cînd a întocmit eseul despre psihanaliza judiciară se risipise pe de-a-ntregul.

### Psihologii, pedagogii și filozofii: M. Ralea, G. G. Antonescu, Nae Ionescu, T. Vianu

Deși cu oarecare întîrziere, contribuțiile lui Freud și ale școlii sale din domeniul psihologiei au atras atenția unora dintre cercetătorii noștri.

1. Caracterizarea „psihanalitică” a operei marelui brăilean este epurată de orice aluzii la o sexualitate „reprobabilă”: „La Panait Istrati, ca și la Leonardo, am avut... fixarea infantilă în complexul matern, din care au rezultat instabilitatea, vagabondajul intelectual, curiozitatea de a afla lucruri nouă, dorința impetuoasă de a-și transforma sufletul într-o caravană aflată veșnic în copilărie.” (P. Pandrea, *op. cit.*, p. 116)

2. *Ibidem*, p. 115.

3. Ba încă, în 1934, el dădea impresia că e gata să revendice calitatea de promotor pe plan internațional al „psihanalizei judiciare”, o dată cu tipărirea cărții sale purtînd acest titlu.

4. P. Pandrea, *Criminologie dialectică*, București, Fundația Regele Mihai I, 1945, p. 375. În carte mai figurează o mențiune fugară la reprezentanții psihologiei abisale — Jung, Adler, Freud (în această ordine) — ca unii care au denumit rachiuna „complex de inferioritate” și i-au scos în evidență „compensațiile agresive” (*op. cit.*, p. 171).

5. În „Jurnalul intim 1944”, el notează la un moment dat: „O boală învinsă este orice carte, spune Lucian Blaga, transpunînd în vers psihanalitic vechiul catharsis aristotelic.” (*Pomul vieții*, București, Ed. „Bucur Ciobanul”, [1946], p. 48)



Într-un articol publicat în „Convorbiri literare” din 1922, în legătură cu testul de psihodiagnostic prin imagini aplicat la elevii din liceele ieșene se afirmă că asemenea investigații, „alături de experiențele lui Jung făcute în laboratorul de la Zürich, sînt de o capitală importanță pentru educație”<sup>1</sup>. Probele de diagnostic psihologic și psihiatric imaginate de Hermann Rorschach în ambianța mișcării psihanalitice elvețiene aveau de altfel să facă, și la noi, obiectul unor sistematice examinări de control, în perioada interbelică.

Constantin Rădulescu-Motru, decanul de atunci al psihologilor români, se arată informat despre psihanaliză încă în manualul de specialitate pe care l-a tipărit în 1923. El consemnează opinia școlii lui Freud că, pentru tratarea „unor fapte de psihoză”, este indispensabilă „o pacientă descoasere a trecutului: trebuie întrebât bolnavul cu de-amănuntul ce contrarietate afectivă a avut și, odată contrarietatea găsită, prin sfaturi apropiate ea să fie dezbătută la lumina zilei, pentru a i se lua caracterul de lucru ascuns și oprit”<sup>2</sup>.

Mai trebuie remarcat că Rădulescu-Motru nu părea să împărtășească temerile și rezervele formulate de mulți dintre intelectualii noștri după ce aflau cîte ceva despre rolul deosebit ce-i revine libidoului în sistemul de concepte al psihanalizei. Respectabilul membru al Academiei Române a înregistrat fără repulsie teza freudiană potrivit căreia libidoul explică nu numai „psihozele afective” individuale, dar și „manifestările simbolice pe care le aflăm în cultul vechi religios de la toate popoarele”. Cît despre opinia psihanalizatorilor că „emoția sexuală a fost o continuă cauză de perturbare afectivă în omenire, și aceasta, pentru a-i găsi o derivație, a exprimat-o prin simboale de cult”, Rădulescu-Motru nu se simte deloc îndemnat să se desolidarizeze de o atare afirmație: „Orisicare ar fi valoarea acestor generalizări, faptul descris mai sus nu se poate contesta.”<sup>3</sup>

Deschis față de anumite aspecte ale freudismului se arată savantul și atunci cînd, în scrierea sa *Personalismul energetic*, semnaleză tendința culturii europene contemporane către „o înțelegere cît mai adîncă a corelației dintre om și natură”. În sprijinul acestui punct de vedere, Rădulescu-Motru menționează „marele succes al filozofiei lui Fr. Nietzsche, care este o filozofie a adîncului biologic omenesc”, precum și „marele succes al scrierilor psihiatrului vienez Freud, care cercetează inconștientul”<sup>4</sup>. Este clar că termenul „natură” nu are aici înțelesul său curent, să-i spunem ecologist, ci desemnează fundamentul biologic, adică inconștient și instinctual, al vieții psihice.

La sărbătorirea din 1936 a octogenarului Freud, profesorul Rădulescu-Motru l-a omagiat pe cel care a reînnoit psihologia „tocmai prin introducerea metodei de observație medicală”. Recurgînd în investigația psihologică la „o metodă totalitară, care ține seamă în explicarea unui fapt sufleteș de întreaga viață a individului, Freud a izbutit să dea explicarea multor fapte sufletești, și încă dintre cele mai obișnuite, care, pînă atunci, păreau de domeniul hazardului”, precum visele<sup>5</sup>.

Interesul, ba chiar simpatia pentru psihanaliză a lui Mihai Ralea s-a manifestat de vreme<sup>6</sup>.

1. D. Soare și Ot. Vlaicu, *Diagnosticul mintal prin imagini*, în „Convorbiri literare”, LIV (1922), nr. 1 din ian., p. 59.

2. C. Rădulescu-Motru, *Curs de psihologie*, București, Ed. Cultura națională, 1923, pp. 258-259.

3. *Ibidem*, p. 259.

4. C. Rădulescu-Motru, *Personalismul energetic*, București, Ed. Casei școalelor, 1927, p. 216.

5. C. Rădulescu-Motru, *Sigmund Freud ca psiholog*, în „Adevărul”, L (1936), nr. 16 038 din 7 mai, p. 5.

6. Mulțumirile pe care I. Popescu-Sibiu i le aduce, în prefața tezei sale de doctorat din 1927,

Încă în 1924, în micromonografia sa *Problema inconștientului*, psihologul și filozoful ieșan insistă asupra teoriei lui Freud, „una din cele mai celebre, mai discutate și mai fecunde teorii psihologice ale timpului”. Este adevărat că nu lipsesc din prezentarea pe care Ralea o face metapsihologiei freudiene nici imputările aduse în mod curent părintelui psihanalizei și în primul rînd aceea de a fi comis exagerări „care au transformat fecundele sale observațiuni clinice ori psihologice într-un pansexualism metafizic și universalist”<sup>1</sup>.

Remarcăm că unele din formulările conținute în această scriere de tinerețe pot fi regăsite citeodată aproape aidoma în publicațiile ulterioare ale lui Ralea, chiar peste decenii. Astfel, *Problema inconștientului* va fi inclusă, într-o formă amplificată, în volumul de studii psihologice din 1926 *Ipoteze și precizări în știința sufletului*, ca în 1938 să fie reluată în culegerea *Psihologie și viață*, iar în 1958, cu rețușuri de circumstanță, în *Istoria psihologiei*, publicată în colaborare cu C. I. Botez.

Definitorie pentru modul de receptare a psihanalizei de către Ralea este poziția acestuia față de concepția freudiană despre rolul dominant al sexualității în dinamica inconștientului. Gînditorul român consideră că, acordînd „o importanță capitală și aproape exclusivă” impulsurilor sexuale reprimite, „psihiatrul vienez depășește cu mult concluziile legitime ale unei investigații pozitive”<sup>2</sup>.

Așa se face că, atunci cînd își propune să ne înfățișeze tabloul efectelor determinate de „reprimarea afectivă” (expresie echivalentă termenului de „refulare”, încă neadmis în vocabularul nostru științific la acea dată<sup>3</sup>), Ralea înșiruie „cazurile de înăbușire de ambiții, de aspirații sociale, abulii, blazări premature etc.”, care „se întîlnesc peste tot”<sup>4</sup>. Refulările cu substrat erotic, cele cărora psihanaliztii le recunosc însemnătatea decisivă, sînt deci vîrite de psihologul ieșean în acel indefinit „etc.” de la capătul enumerării. S-ar spune că, în viziunea lui Ralea, psihanaliza freudiană nu are a face cu ființa umană dominată de libido, ci cu individul ahtiat de afirmare pe plan social. Este vorba aici nu numai de mereu invocata „pudicitate” românească, dar, poate, și de influența concepțiilor lui Adler.

Mergînd pe aceeași linie de dedramatizare a tensiunilor psihice de proveniență libidinală, Ralea simplifică și banalizează schema logică a investigației și terapiei analitice. Astfel, după părerea lui, „tendința infrînată” născătoare de stări patologice este cel mai adesea „actul sexual, *libido* — cum îl numește Freud”. Dar a-l identifica pe libido cu copulația echivalează cu o deformare greu admisibilă a teoriei freudiene.

Consecința directă a acestei atitudini reduționiste este alterarea imaginii despre mecanismele puse în joc în cursul psihanalizei, la tratarea tulburărilor provocate de refulări: „Remediul indicat de psihiatrul vienez e... căutarea prin «psihoanaliză» a acestei dorințe oprimate și normalizarea ei printr-o satisfacție rațională și evolutivă.”<sup>5</sup> Terapia analitică pare așadar să fie o treabă de „bun-simț”: după ce aflăm „prin psihoanaliză” ce porniri nepotolite îl chinuie pe pacient, îi recomandăm acestuia „să se normalizeze” prin satis-

lui M. Ralea nu par să aibă un caracter protocolar și „monden”; este de presupus că doctorandul a primit din partea proaspătului profesor universitar utile observații și sugestii.

1. M. Ralea, *Problema inconștientului*, Iași, Tip. Viața românească, [1924], p. 24 și 27.
2. M. Ralea, *Ipoteze și precizări în știința sufletului*, București, Tip. Jockey-Club, 1926, p. 47.
3. În aceeași lucrare, refularea este desemnată și cu termenii „înăbușire”, „inhibiție” sau „inhibiție sentimentală” (p. 16). De notat că franțuzescul *refoulement* este pomenit ca atare, fără ca autorul să îndrăznească să-i dea înfățișare lexicală românească.
4. M. Ralea, *op. cit.*, p. 19.
5. *Ibidem*, pp. 18-19.

facerea lor chibzuită și treptată, mai ales cînd e vorba de psihopatiile stîrnite de neîmpliniri erotice. Am putea spune că Ralea are o viziune „gospodărească” despre psihanaliza medicală.

Pe lîngă concepțiile lui S. Freud, în aceeași lucrare mai sînt prezentate cele ale lui A. Adler, C. G. Jung și ale psihanalistului britanic W.H.R. Rivers<sup>1</sup>.

Adler se înfățișează ca un „psihanalist nietzschean”, care consideră că „nevropatul nu caută să-și satisfacă atît instinctul sexual, cît nevoia de afirmare, de putere, de dominație”<sup>2</sup>. În ce-l privește pe Jung, acesta s-ar fi străduit să concilieze sexualismul lui Freud cu instinctul de oprimare și dominație al lui Adler, ajungînd la o „sinteză-compromis” constînd din recunoașterea unei singure tendințe ce animă inconștientul, „un fel de elan vital”.

Despre „inconștientul colectiv sau ancestral” al lui Jung, Ralea a scris o pagină avîntată: „Dorm în noi toate achizițiunile strămoșilor și ale societăților care ne-au precedat. Un fel de strigoi necunoscuți ne terorizează din noaptea timpurilor. Toate evoluțiile succesive ale speței, toate achizițiile umanității în mersul ei istoric sînt înregistrate și reținute. Ele formează, deasupra inconștientului personal, un supraconștient (*Überbewusst*) colectiv.”<sup>3</sup>

Se simte pe alocuri în luările de poziție despre freudism ale comentatorului român că acesta se plasează mai aproape de automatismul psihologic al lui Pierre Janet decît de psihanaliza lui Sigmund Freud<sup>4</sup>, ca atunci cînd afirmă: „Ajutat de o metafizică universalistă, Freud a putut identifica toate formele de subconștient ca forme afective. Acest procedeu nu este însă cel curat științific. Dacă rămînem în limitele investigației pozitive trebuie să recunoaștem că automatismele psihice, ca și inconștientul funcțional, nu pot fi clarificate de teoria afectivă.”<sup>5</sup>

Din această grăbită inventariere a atitudinilor critice, dar și a impreciziilor sau inexactităților semănate de-a lungul paginilor pe care tînărul Ralea le-a dedicat psihanalizei, nu trebuie totuși să rezulte sentimentul că filozoful și eseistul ieșean ar fi fost un inamic sau măcar un răstălmăcitor al gîndirii freudiene. La epoca aceea, el nu a scăpat ocaziile de a-l evoca pe Freud ca deschizător al unor perspective inedite pentru științele sufletului și, în general, pentru cultura modernă.

Semnificativ pentru convingerile lui Ralea cel de la începutul anilor '30 este textul *Indiscreția lui Freud*, pe care l-a publicat în revista „Stînga” din 19 februarie 1933 (deci într-un moment de maxime tensiuni social-politice): „Se vorbește cu insistență de un deceniu despre un impertinent doctor vienez care... și-a permis cu brutalitate să strice visul roz al fetelor bătrîne, al idealiştilor și pedagogilor și al tuturor acelorora care veghează la inocența speței noastre... A susținut anume, cu probe adunate o viață întregă, că principalul motiv al acțiunilor noastre e impulsunea sexuală... Ca să fi fost complet ar fi trebuit să adauge epopeea foamei și a derivatului ei: gloria și reputația.” Radicalismul vederilor sale de atunci îl împinge pe Ralea către tonul de pamflet antiburghez: „Lipsit de gînduri sociale, supraalimentat, într-un permanent repaus, parvenitul își alungă spleenul obez cu paleativele lubricității. Asupra acestora demascarea lui Freud a căzut ca un

1. *Ibidem*, pp. 43-51.

2. *Ibidem*, p. 48.

3. *Ibidem*, pp. 48-49.

4. Să-și fi spus cuvîntul în privința aceasta și faptul că Ralea studiasse la Paris, într-un mediu marcat de rivalitatea dintre Janet și Freud?

5. M. Ralea, *op. cit.*, p. 51.

trăsnet. Liniștea orgiilor a fost tulburată de un nepofit indiscret. Ceea ce făcuse altădată asceticul Tolstoi, când cu glas de profet se ridicase contra Babilonului contemporan, făcut din senzualitate rîncedă și feroce lăcomie, a săvîrșit-o astăzi Freud cu răceală potolită de savant", Freud, acest „periculos detectiv al sufletului”<sup>1</sup>.

Dintre reflecțiile adunate în cartea lui Ralea, *Valori*, mai semnalăm alte cîteva privitoare la psihanaliză. Iată o comparație între *Freud și Marx*: „Același substrat psihologic, aceeași filozofie pesimistă. Aceeași tendință de explicare a omului prin apucături inferioare, unul indicînd stomacul, celălalt sexul, adică foamea și amorul ca singurele mobiluri sincere și profunde ale vieții omenești.”<sup>2</sup>

Interesantă e și completarea pe care M. Ralea propune să fie adusă teoriei freudiene a refulării. El consideră a fi greșit să vorbești despre un singur tip de refulare, cel erotic; conceptul trebuie lărgit cu alte soiuri de refulări „achizitive”, precum cea „a săracului care visează palate și grămezi de aur”, nepierzînd din vedere nici refularea „geografică” de care suferă „ațiția cetățeni onorabili și bătrîni ai unui mic orașel din provincie pe care nu l-au părăsit decît o dată sau de două ori toată viața și care, adeseori, seara, la lampa de petrol, întîrzie melancolic pe un atlas, ca adolescenții pe «Jurnalul călătoriilor»”<sup>3</sup>.

Este evident că gînditorul român încerca să „îmblînzească” freudismul, interzicîndu-i sexualității să exercite o dominație absolută. În materie de refulare, nostalgia după tîrîmuri exotice revendică, în concepția „psihanalistului disident” Mihai Ralea, drepturi egale cu tînjirea erotică.

În lucrarea sa din 1930 *Psihologia germană contemporană*, viitorul profesor la Universitatea din Cluj Nicolae Mărgineanu a inclus, în capitolul consacrat „directivelor unilaterale”, o expunere de peste treizeci de pagini despre „psihanaliza lui Freud”, precum și paragrafe mai concentrate despre „psihologia individuală a lui A. Adler” și despre „tipologia lui Jung”.

Referindu-se la contribuțiile științifice ale fondatorului metapsihologiei, Mărgineanu arată: „Toate aceste idei și principii au fost susținute și documentate cu atîta lux de argumente noi, cu totul nebănuite de ceilalți psihologi, încît indiscutabil psihanaliza lui Freud rămîne cea mai originală directivă psihologică contemporană.”<sup>4</sup> Un spațiu apreciabil este acordat criticilor de tot felul aduse psihanalizei, ca totuși să se conchidă: „Foarte probabil că psihologia, adică știința vieții sufletești, nici nu începe, nici nu sfîrșește cu psihanaliza, cum mulți aderenți ai lui Freud, din prea mult exces de zel, cred, dar în orice caz psihologia nu mai poate trece peste contribuțiile psihanalizei, care sînt cu totul prea importante pentru a mai fi neglijate.”<sup>5</sup>

Și unii din pedagogii români ai timpului s-au arătat binevoitori față de freudism<sup>6</sup>.

Aprecieri favorabile la adresa psihanalizei a consemnat în cîteva articole educatoarea și publicista Izabela Sadoveanu<sup>7</sup>. Ea avertizează, în 1927, împotriva judecăților pripite

1. M. Ralea, *Valori*, București, Fund. pt. Lit. și Artă „Regele Carol II”, 1935, pp. 82-84.

2. *Ibidem*, p. 108.

3. *Ibidem*, pp. 10-11.

4. N. Mărgineanu, *Psihologia germană contemporană*, Cluj, Col. „Studii și cercetări psihologice”, 1930, p. 243.

5. *Ibidem*, pp. 243-244.

6. În 1924 a apărut, în Editura Casei școalelor din București, traducerea, semnată de Virgil N. Duiculescu, a manualului profesorului genevez Édouard Claparède *Psihologia copilului și pedagogia experimentală*, cuprinzînd numeroase și consistente referințe la doctrina lui Freud.

7. Izabela Sadoveanu, *Psychanaliza*, în „Lamura”, V (1924), nr. 12 din sept., pp. 560-568; idem, „Freudismul”, în „Adevărul literar și artistic”, VIII (1927), nr. 338 din 29 mai, p. 1.

ale unor incompetenți: „Cei care citesc cărțile lui Freud fără pregătirea necesară nu-și dau socoteală că au de-a face cu cazuri patologice și confundă doctrina, care e de interes general, cu aplicația la nevroze, care aparține exclusiv medicinei... Aceste polemici... au contribuit, desigur, în mare parte, la popularitatea psihanalizei și la faptul că a devenit un lucru la modă și o atitudine snobistă.“

Izabela Sadovenu nu se arată speriată de faptul că Freud acordă o importanță specială vieții erotice; ea este de părere că pedagogii sînt datori să tragă toate concluziile din cuceririle științifice ale psihanalizei, concluzii ce trebuie să fundamenteze orientarea eforturilor educative, mai cu seamă în direcția inițierii tineretului în problemele sexualității<sup>1</sup>.

Un eveniment care nu poate fi trecut cu vederea este tipărirea în 1928 a textului unei prelegeri intitulată, atît de promițător: *Psihanaliză și educație*, pe care profesorul G. G. Antonescu, de la Universitatea din București, a ținut-o în cadrul ciclului „Curentele noi în pedagogie“ organizat de Casa școalelor.

Interesîndu-se de „originile psihanalizei“, vorbitorul descoperă o întreagă pleiadă de precursori, printre care Schopenhauer și Hartmann în filozofie, Shakespeare, Pascal, Rousseau și Ibsen în literatură, Wagner în muzică.

Antonescu se declară convins de necesitatea explorării subconștientului (el evită sistematic termenul „inconștient“), întrucît „viața sufletească conștientă este condiționată de cea subconștientă“; de aici, importanța psihanalizei<sup>2</sup>.

Merită, credem, atît pentru pitorescul ei, cît și pentru revelațiile pe care le oferă în privința chipului în care Antonescu concepea freudismul, să reproducem „analogia“ prin care conferențiarul a încercat să-și familiarizeze auditoriul cu principiile psihanalizei: „Să ne închipuim că, în momentul în care eu vorbesc, cineva din sală vociferează, rîde, face zgomot și nu lasă pe ceilalți să asculte conferința. Neapărat că ceilalți ascultători îl vor scoate afară din sală și, poate, cîțiva din ei vor baricada ușa, pentru ca individul turbulent să nu mai poată reveni... Sala de conferințe ar reprezenta conștientul, iar coridorul — subconștientul. Individul turbulent reprezintă stările sufletești care devin dezagreabile sau inoportune și pe care căutăm să le reprimăm în subconștient, pe cîtă vreme indivizii rămași în sală reprezintă stări sufletești ce pot sta împreună în lumina conștiinței. Paza la ușă reprezintă măsurile de siguranță pe care le iau elementele din conștiință pentru ca elementele dezagreabile să nu mai revină în conștiință... Se întîmplă însă că individul turbulent nu se astîmpără, face gălăgie pe sală, bate cu pumnii în ușă, fluieră etc... Atunci cineva din sală iese afară, îl convinge să fie liniștit și să asculte conferința, îl readuce și-l ia pe garanție față de ceilalți auditori că va fi liniștit. Prin aceasta s-au lămurit cauzele care provocau tulburarea și conferința se va ține în liniște. Aceasta înseamnă că am adus în lumina conștiinței, prin psihanaliză, acele elemente tulburătoare, le-am readus la liniște, și deci conștientul și-a recăpătat viața lui normală.“<sup>3</sup> Analogia este destul de simplistă, mai ales cînd despre terapeutică analitică dă o imagine aproape idilică, prezentînd-o ca pe un proces de anihilare prin „convingere“ a factorilor perturbatori. Bănuim însă că ascultătorilor din 1928 această analogie le-a dat curaj să

1. De aceea nu poate decît să ne mire constatarea că în cărțile sale apărute la scurtă vreme după ce formulase asemenea îndemnuri: *Educația nouă*, București, Ed. Cultura națională, 1930, și *Psihologia copilului* (în colaborare cu C. I. Angelescu), București, Tip. I. Văcărescu, 1933, nu se pomenește nimic, nici măcar în paragrafele consacrate „instinctului sexual“, despre însemnătatea pentru pedagogie a teoriilor psihanalitice.

2. G. G. Antonescu, *Psihanaliză și educație*, București, Ed. Casei școalelor, 1928, pp. 5-6.

3. *Ibidem*, pp. 9-10.

asculte restul conferinței, ca unii care, în sfârșit, priceuseră ce este psihanaliza... Propunându-și să trateze despre „aplicațiile pedagogice” ale psihanalizei, Antonescu stăruie asupra necesității de a cunoaște „substratul psihic al conștiinței elevilor”. El apreciază că principala modalitate de explorare a subconștientului elevilor este autoanaliza, deci introspecția. Ulterior poate interveni și observarea celor studiați de către cel care-i studiază, „ca un sprijin pe care acesta îl acordă observării de sine a celor dinții... Esențialul rămâne însă autoobservarea”<sup>1</sup>. Dar ce mai are comun cu psihanaliza această simplă stimulare a introspecției, eventual susținută prin sugestiile unui observator?

G. G. Antonescu ne împărtășește principala concluzie ce decurge din asemenea „cercetări psihanalitice” efectuate la școlari: „Mai ales la elevii mai mari nu e recomandabilă constrângerea, întrucât aceasta provoacă... continue refulări, deci resentimente și rezerve, ranchiune, ură etc.... Disciplina liberă va avea un efect contrar, deoarece... reduce considerabil acele refulări în subconștient, atât de dăunătoare raporturilor dintre elev și educator și provocatoare de atitudini false.” În definitiv, declară conferențiarul, „rolul pedagogic al psihanalizei este de a ne face să cunoaștem și să influențăm integral sufletele elevilor noștri”<sup>2</sup>.

Plasînd accentul pe rezolvarea prin introspecție a conflictelor survenite între școlari și anturaj (în special cele cu educatorii), conflicte care pun la încercare mai ales simțul demnității și mîndria, profesorul Antonescu se arată a fi mai degrabă un Adlerian atent la complexele de inferioritate ale tinerei generații.

De notat totala lipsă de preocupare pentru aspectele specifice ale erotismului adolescenților, ca și cum o investigare a subconștientului acestora ar fi cu puțință ignorîndu-li-se activ sexualitatea. Din acest punct de vedere, expunerea despre psihanaliză a lui Antonescu se prezintă perfect... castrată. În definitiv, cititorul neavizat nu putea înțelege mare lucru despre dimensiunile revoluționare ale freudismului dintr-o prelegere atât de „cuvîncioasă”.

Vom recunoaște teze și paragrafe din *Psihanaliză și educație* în scrierile ulterioare ale lui G. G. Antonescu<sup>3</sup>, iar în volumul *Educația morală și religioasă în școala românească*, din 1937, regăsim *Psihanaliza și educația* transcrisă întocmai și în întregime.

Nu putem să nu semnalăm o neașteptată utilizare a psihanalizei în mediul studentesc propusă de Antonescu într-una din lucrările menționate. Se constatase că persoane interesate îi manevrau, la vremea aceea, pe studenți, însușindu-le „sentimente periculoase, am putea zice aproape anarhice”. Dar „ce facem în cazuri de acestea?”, se întrebă profesorul, care se grăbește să ofere și soluția: „Aici apare psihanaliza. Vom căuta să scoatem acele forțe latente în lumina conștiinței, și acolo, împreună cu individul căruia ne adresăm, să le analizăm cu toată obiectivitatea. Vom reuși de multe ori să-i convingem și să-i îndemnăm pe calea cea bună.”<sup>4</sup> Este evident că prin „psihanaliză” se înțelege aici discuția „de la suflet la suflet” menită să provoace o tresărire de conștiință. Dar freudismul nu are, desigur, nimic comun cu asemenea demersuri pedagogice și morale.

Psihologul, sociologul și esteticianul Eugeniu Speranția a arătat și el o anumită prețuire operei lui Freud. De pildă, în broșura sa din 1925, *Mic tratat despre corelațiunile psihice în viața copilului*, apărută în „Biblioteca pedagogică” a Casei școalelor, scrierile

1. *Ibidem*, p. 51.

2. *Ibidem*, pp. 54-55.

3. Precum în *Pedagogia generală*, București, Institutul pedagogic român, 1930, pp. 64-80, sau în *Pedagogia contemporană*, București, Ed. Cultura românească, 1935, pp. 224-230.

4. G. G. Antonescu, *Pedagogia contemporană*, p. 229.

savantului austriac sînt citate de două ori. Într-o lucrare ulterioară, Sperantia se declară de acord cu unele recomandări pedagogice ale lui Freud: „Dacă vrei să domolești instinctele nu e suficient să le oprești... Copilului căruia vrei să-i zăgăzuiesti instinctul combativ trebuie să-i găsești prilejul de a-și cheltui energiile sale războinice în chip pașnic: concursuri sportive, jocuri, emulație intelectuală.”<sup>1</sup> În împrejurarea aceasta, termenul „sublimare” nu este însă folosit.

O surprinzătoare afirmație întîlnim în cartea lui Sperantia *Introducere în sociologie*, tipărită în 1944, cînd era profesor la Universitatea din Cluj (la Sibiu): „Teoria complexelor psihice din psihanaliza actuală e... o completare și o extindere a vederilor lui Marx. S-ar putea spune că marxistii nu admit decît complexele tendințelor economice;... Freud și Adler, cu adepții lor, aduc prin aceste completări o răsturnare a exclusivismului economic marxist, dînd o indicație asupra abundenței și măsurii influențelor ce se exercită asupra gândirii individuale.”<sup>2</sup> Cu alte cuvinte, Freud a izbutit să depășească limitările „economiste” ale explicațiilor oferite de marxism în problema determinismului proceselor de conștiință. Nu știm, de altfel, pe ce se întemeia Eugeniu Sperantia cînd a formulat afirmația: „Se pare că Sigm. Freud are o puternică înclinare spre concepțiile marxiste.”<sup>3</sup> Căci dacă ne gândim la eforturile tenace depuse de freudo-marxiștii de toate nuanțele pentru a demonstra că între vederile lui Marx și cele ale lui Freud există totuși o afinitate, eforturi care nu prea adesea au dat rezultat suficient de convingătoare, aprecierea formulată de Sperantia, ce e drept, pe un ton precaut, trebuie supusă unui examen mai aprofundat.

O anumită uimire trezește „consultația cerută din afară” pe care, în 1926, Nae Ionescu a publicat-o sub titlul *Religie și psihanaliză* în „Cuvîntul”, ziarul pe care-l conducea. Despre împrejurările în care a fost acordată această „consultație” nu ni se furnizează informații prea explicite: „Diverse secte erotice clandestine..., în lipsă de altă ocupație mai ordonată, își caută o justificare «științifică» a aberațiilor lor trupești. Adeptul unei asemenea secte neliniștește cu biata lui dialectică analfabetă pe o seamă de tineri dintr-un oraș de margine a țării. Ei ni se adresează deci cu rugămîntea de a le da, prin ziar, cîteva lămuriri cu privire la interpretarea freudistă a religiei.”<sup>4</sup> Să înțelegem cumva de aici că o anumită propagandă în favoarea „amorului liber”, hrănită eventual cu argumente „psihanalitice”, pusese la grea cumpănă pe niște tineri (se pare basarabeni) cu convingeri religioase? Dar ce legătură poate fi între activitatea „sectelor erotice clandestine” și concepția freudiană despre religie?

Propunîndu-și deci să-i lămurească pe frămîntații săi cititori, profesorul distinge două aspecte ale „așa-numitei interpretări psihanalitice a religiei”: problema vieții personale a omului religios și problema semnificației fenomenului religios.

În legătură cu prima problemă, Nae Ionescu își concentrează atenția asupra explicațiilor oferite de freudiști referitor la „vedeniile, halucinațiile, ispitele la care sînt supuși sfinții”. El prezintă foarte succint concepția psihanalitică despre refulare, mecanismul viselor și substratul manifestărilor nevrotice. Astfel, „Freud afirmă că toate stările de conștiință de natură instinctuală, care dintr-un motiv sau altul ne sînt neplăcute, sînt

1. Eug. Sperantia, *Factorul ideal*, Oradea, Tip. C. Béres, 1939, p. 91.

2. Eug. Sperantia, *Introducere în sociologie*, vol. I, București, Ed. Casei școalelor, 1944, pp. 308-309. În această scriere, la paragraful „Factorul instinctiv și afectiv al vieții sociale”, figurează o prezentare a concepțiilor sociologice ale lui Freud și ale lui Adler (pp. 371-375).

3. *Ibidem*, p. 373.

4. Nae Ionescu, *Roza vînturilor (1926-1933)*, București, Ed. Cultura națională, f. a., pp. 36-37.

comprimate de noi și alungate oarecum cu voință în subconștient, unde o bucată de vreme rămân ca moarte". Formula „stările de conștiință de natură instinctuală” ar fi fost desigur repudiată de către Freud pentru confuziile pe care le poate prilejui, dar nu-i putem pretinde autorului unui simplu articol de gazetă (nemaivorbind de faptul că acest autor era un adversar...) să utilizeze cu rigoare vocabularul tehnic psihanalitic; cu totul inacceptabilă este însă aserțiunea că anumite stări neplăcute sînt „alungate oarecum cu voință în subconștient”, ceea ce ar echivala cu recunoașterea unui substrat voluntarist al procesului refulării.

Originalitatea freudismului, apreciază profesorul, constă în afirmația că „dintre toate reprezentările care nu ne convin și care prin urmare sînt mai ales comprimate, cele mai supărătoare sînt cele de natură sexuală”, acestea provocînd mai frecvent nevrozele de tipul neurasteniei și isteriei.

Dar psihanaliza se arată incapabilă să clarifice evenimentele din viețile sfinților întrucît, pe de-o parte, este cu neputință de dovedit că „ispitirile” sînt de natură isterică (fără a mai aminti, remarcă logicianul, că nimeni nu știe precis „ce înseamnă isteria...”), iar pe de altă parte este cu neputință de dovedit că originea „vedeniilor isterice stă exclusiv în reprezentări de natură sexuală”.

Nae Ionescu se socotește totuși obligat să avertizeze că, „spre dezolarea amatorilor de teorii pornografice”, conceptul de sexualitate folosit de Freud „este cu mult mai larg decît cel curent”, dar nu se poate abține să nu adauge caustic: „așa de larg, încît el devine neprecis și irelevant”.

Dincolo de această punere la punct, autorul „consultației” își proclamă convingerea că „noua știință a psihanalizei nu se dovedește capabilă să explice viața personală a omului religios”<sup>1</sup>.

În opinia profesorului, nici în problema adiacentă a esenței fenomenului religios psihanaliza nu poate aspira la rezultate consistente. Religia nu este pentru psihanalisti decît un efect al sublimării, adică al devierii pe linie creatoare a unei energii sexuale comprimate; dar, remarcă oponentul, conceptul freudian de sexualitate se dovedește a fi „insuficient”, astfel încît psihanalistii s-au văzut nevoiți să apeleze la teoria lui Hans Blüher, care „înlocuiește noțiunea cvasifiziologică de sexualitate prin aceea metafizică de *eros*”<sup>2</sup>.

Contemporanii depun mărturie că, la catedră, Nae Ionescu se înfățișa ca un dialectician fascinant, în stare să demonstreze succesiv și fără tranziție, cu egală virtuozitate și putere de persuasiune, tezele cele mai contradictorii, după care formula încheieri pe care auditoriul vrăjit n-avea cum să nu le accepte. Cînd însă asemenea concluzii sînt fixate în scris, scurt-circuitările argumentării, ignorarea sau depășirea premiselor multora din raționamente, șubrezenia unor afirmații apodictice sînt foarte adesea în ochi. Așa ni se pare că e cazul, cel puțin în privința logicii formale, cu aprecierile profesorului în privința teoriei psihanalitice a faptului religios:

„Care este semnificația și valoarea acestei teorii? Să mărturisim: mediocră, nesigură și, din punct de vedere al disciplinei științifice, inferioară.

1. Ea nu contestă existența fenomenului religios și nici a unui plan religios ontologic; ci încearcă numai o descriere a procesului religios din om. Deci, în cel mai bun caz psihologie, și nu metafizică. Metodă falsă și analfabetă.

1. *Ibidem*, pp. 39-40.

2. În realitate, *erosul* freudian nu s-a cantonat niciodată în parametri fiziologici, după cum nu prezintă nici coloratură metafizică.



2. Teoria sublimării poate fi cel mult sugestivă. Ea nu e însă nici precisă, nici științificește stabilită ca corespunzând unor fapte.

3. Conceptul de eros nu are nici un fel de limite. Contactul lui cu vechea sexualitate freudiană este aproape nul. Deci chiar dacă interpretarea psihanalitică a religiei ar fi stabilă, aceasta nu însemnează că religia e în funcție de sexualitate.<sup>1</sup>

Lucrul cel mai derutant la examinarea unor asemenea concluzii este amestecul inextricabil de observații critice corecte și de inexactități exprimate prin enunțuri percutante.

Mai trebuie remarcat că, la data când controversatul gânditor român redacta această „consultație”, Sigmund Freud încă nu-și publicase lucrarea *Die Zukunft einer Illusion* (*Viitorul unei iluzii*), apărută în 1927 (și urmată în 1939 de scrierea *Der Mann Moses und die monotheistische Religion — Omul Moise și religia monoteistă*), în care-și adâncește și își precizează concepția privitoare la semnificațiile psihologice și culturale ale fenomenului religios.

Atitudinea lui Tudor Vianu față de freudism constituie un caz singular în cultura noastră: când a pășit la studierea asiduă a psihanalizei, el nu a făcut-o ca un cărturar împins de nesațiul erudiției, nici ca un psiholog ori ca un psihiatru preocupat să aprofundeze cunoașterea omului sănătos sau bolnav și nici măcar ca un artist interesat să-și îmbunătățească mijloacele de expresie. Tînărul care stăruia atunci asupra paginilor lui Freud era însuflețit de idealul perfecționării nu numai pe plan intelectual, cît mai cu seamă pe cel etic.

O tulburătoare mărturie în această privință o aflăm în scrisoarea din 22 august 1922, ora 2 noaptea (precizare ce sporește patetismul de care e impregnat documentul!), trimisă de Vianu de la Norderney, o insulă din Marea Nordului, prietenului său giurgiuvean Simon Bayer: „Îmi spui că citești pe Freud. Ce terapeutică superioară, ce perspective admirabile de curățenie deschide în morală! Și asta nu pe calea, întoarsă și ineficace, a tartufismului, ci cu un curaj eroic și cu o privire de meduză menite să conjure realitatea.”

Declarația pe care Vianu o face în continuare putea, eventual, provoca un scandal, dacă ar fi văzut lumina tiparului la vremea aceea: „Mă gîndesc foarte serios la morala freudiană și o compar, în avantajul ei, cu moralismul kantian. În locul catehismului, al conversațiilor morale, al preceptelor («Lucrează astfel încît legea acțiunii tale etc. etc.»), admir aici liberalismul absolut al concepției, convingerea că singurul mijloc de a extirpa răul este să-l lași să se desăvîrșească, optimismul metafizic care afirmă substanțialitatea binelui — esență pură a sufletului, încît prezența răului tulbură funcțiunea lui normală și-l detrachează.”

Asemenea gînduri reprezintă, de fapt, o contribuție originală a cărturarului român la edificarea unui sistem etic întemeiat pe psihanaliză. Vianu era conștient de dificultățile unei atare întreprinderi: „Toate acestea nu le spune Freud, dar cu siguranță sînt închise în învățătura lui psihiatrică după cum e închis simburele în fructă. O morală freudiană ar trebui să se aplice încă pentru întreg domeniul vieții (și pentru toate instinctele bestiei!).”

Cînd mulți denunțau freudismul ca pe cel mai primejdios adversar al moralității, Vianu își mărturisea admirația tocmai pentru caracterul ofensiv al eticii bazate pe psihanaliză: „Tipul moralistului freudian este divulgatorul, nu acela care poate găsi o formulă și în ironia apatică a scepticului, ci acela care împreună realismul viziunii cu eroismul

1. *Ibidem*, pp. 40-41.

transcendent al concepției. El este, de fapt: Revoluționarul, pe care lumea se căznește să-l nască de atîta vreme.”

Freudismul promite să inagureze o etapă de apogeu în istoria eticii: „Morala a trăit un moment mare la vremea lui Socrate și epoca întregă care a urmat a culminat în Kant. În tot timpul acesta și de-atunci nu s-a mai inventat nimic în morală. Nietzsche a întrezărit desigur ceva foarte important, dar felul favorabil pentru observația vieții în care ne pune teoria freudiană va permite o cristalizare etică nouă. Deosebirea dintre cele două morale se va putea rezuma astfel: în ce privește *metoda* — în loc de *inhibiție, incitație*; drumul către bine nu este educația, ci *liberarea*; și în ce privește problema raportului dintre bine și capacitatea etică umană («păcatul originar»), în locul unui bine *transcendent condițiilor realității*, unul *imanent moralității sufletului*.”<sup>1</sup>

Despre ce a însemnat psihanaliza pentru consolidarea formației sale morale și intelectuale, Tudor Vianu ne vorbește, peste cîteva decenii, într-un text autobiografic publicat, sub titlul *Idei trăite*, în „Viața românească” din aprilie 1958: „Am început să citesc operele lui Freud încă de la Viena și am continuat să le studiez și mai tîrziu, împreună cu acele ale elevilor și continuatorilor lui, atras mai ales de numeroasele consecințe pe care ele le dădeau în atîtea domenii ale științelor spiritului, în etnologie, în istoria civilizațiilor, în estetică, chiar în știința limbii. *Prelegerile de psihanaliză* ale lui Freud alcătuiesc o carte foarte bogată în idei, plină de îndemnuri noi și sugestive. Este o sinteză cum nu se mai dăduse din epoca marilor sistematizări romantice, din care de fapt descinde.”

Și în acest text confesiv se aduce un omagiu forței înnoitoare a viziunii lui Freud: „Opera lui întreagă este și o manifestare a iluminismului, a gândirii eliberatoare a omului. Voltaire ar fi apreciat-o. Psihanaliza a mijlocit omului de azi citirea mai clară în sine însuși și l-a scuturat de persecuția subconștientului său. Psihanaliza a făcut să înainteze stăpînirea științifică a vieții, raționalismul, cu un mare pas înainte și a introdus liniștea cunoașterii acolo unde se agitau în confuzie multe din teoriile și superstițiile omului arhaic.”<sup>2</sup>

Dar la trei-patru ani după ce redactase la Norderney acel impresionant atestat de moralitate acordat psihanalizei, aprecierile atît de entuziaste ale lui Vianu în legătură cu meritele pe plan etic ale freudismului au început să fie revizuite.

Într-un articol din 1926, anume intitulat *Psihanaliza și morală*, el se referă la opinia lui Freud despre rău și păcat ca surse ale remușcării și deci ale suferinței: „În psihanaliză, și remușcarea urmează să fie considerată ca un rău, ca orice suferință. Ea este prima formă a nevrozei și cea mai ușoară.” Gînditorul român nu se raliază însă acestui punct de vedere: „Departea de a o privi ca pe un rău care trebuie înlăturat, vedem în remușcare mai degrabă un izvor de neconținută regenerare morală.”<sup>3</sup>

Vianu nu se arată dispus să accepte nici „depășirea” moralei săvîrșită de freudism cu prețul dizolvării conștiinței morale: „Omul freudian este omul fără subconștient, ființa care nu mai comprimă sub limita conștiinței clare nici una din pornirile pe care va avea curajul să le manifeste. El este omul care a învins morală, dacă sancțiunile interne ale acesteia din urmă le înțelegem tocmai ca pe granițele arzătoare ridicate de conștiință

1. T. Vianu, *Correspondență*, București, Ed. Minerva, 1970, pp. 61-62.

2. T. Vianu, *Opere*, vol. I, București, Ed. Minerva, 1971, pp. 125-126.

3. T. Vianu, *Psihanaliza și morală*, în „Universul literar”, XLII (1926), nr. 3 din 17 ian., pp. 11-12; inclus apoi în culegerea *Generație și creație*, „Biblioteca pentru toți”, București, Ed. Universală, [1936], pp. 61-63.

în fața subconștientului. Ființa plutitoare *deasupra binelui și răului*, despre care vorbea Nietzsche.<sup>1</sup> Totodată, Vianu se socotește dator să avertizeze împotriva pericolului pe care-l prezintă pentru cultură eventuala atingere a obiectivului utopic pe care unii i l-au prescris psihanalizei, acela de a desființa suferințele născute din conflicte sufletești: „Păstrăm în fața psihanalizei conștiința că binele pe care l-ar putea aduce omenirii suferințe este mai mic decât neajunsurile pe care le-ar provoca în același timp. Cultura omenească este un rod al durerilor și al luptelor omului cu sine însuși, al nesfârșitelor sale conflicte intime. Cine dorește să mintuiască pe om de soarta sa de suferință și frământare atacă puterea creatoare a culturii în temeliile ei cele mai adânci.”<sup>2</sup>

Revenind la textul autobiografic din 1958, constatăm că Vianu a păstrat pînă la sfîrșitul vieții rezerve în legătură cu pretențiile psihanalizei de a asigura echilibrul și deci fericirea individului prin suprimarea sistematică și radicală a tensiunilor de la nivelul inconștientului: „Liniștea, eliminarea conflictelor interne pe care le aduce psihanaliza par a nu fi folositoare creației de cultură... Freud a înțeles bine originea conflictuală a creației de cultură, dar de aici n-a tras consecințele unui etician, ci ale unui medic preocupat numai de vindecarea bolnavilor săi. Este limpede apoi că conflictele omului cu sine însuși nu sînt singurele existente și că, alături de ele, apar acele impuse de orînduirea socială, de lupta de idei în munca de stăpînire teoretică a lumii. Pe acestea însă Freud, care scria în epoca psihologismului, nu le-a luat deloc în seamă.” T. Vianu îi contestă psihanalizei calitatea de ideologie atotcuprinzătoare și atotclarificatoare: „Există limite importante în psihanaliză, probleme pe care această disciplină nu și le-a pus sau unele rezolvate de ea fără preocuparea de marile interese ale culturii. M-am depărtat deci de Freud și, astfel, am putut să discut ideile sale cu deplină libertate critică în diferite puncte ale scrierilor mele.”<sup>3</sup>

Nu trebuie să se creadă că această atitudine foarte critică a lui Vianu față de anumite aspecte ale freudismului ar fi cumva urmarea „excomunicării” oficiale a psihanalizei de la începutul anilor '50. Filozoful expusese atare vederi cu decenii mai-nainte.

Îndepărtarea lui Tudor Vianu de freudism nu echivalează deci cu o trădare a elanurilor sale juvenile; căci această îndepărtare se datorează tocmai temerilor provocate de amenințarea entropiei psihice și deci a secătuirii capacităților creatoare ca o consecință a promisei stăpîniri absolute de către om a adîncurilor lui sufletești.

## L. Blaga salută freudismul

Adresîndu-i-se de la Sebeș multiubitei sale Cornelia Brediceanu în ziua de 27 ianuarie 1917, Lucian Blaga făcea o declarație mai puțin obișnuită într-o scrisoare de dragoste: „Mi-ai reamintit inconștientul. Mi-e foarte drag cuvîntul acesta. Nu atît în sensul de ceva vag simțit, de ceva nespuse de nebulos, ci mai mult în alt sens. Inconștientul este principiul activ, pozitiv, creator în noi. Este un demon care *afirmă*, un demon care făurește, inventează și organizează. Lucrează mai mult pe bază de instinct decît cu *logică*. Inconștientul este partea generală din fiecare muritor — și e un demon tocmai opus lui Lucifer distrugătorul și negativul, profesorul de logică și calculatorul. Inconștientul are entuziasmul — iar Conștientul de obicei scriba și sarcasmul... Dacă aș fi

1. *Ibidem*, p. 65.

2. *Ibidem*, p. 66.

3. T. Vianu, *Opere*, vol. I, p. 126.

sculptor aş modela un demon care să exprime un nemărginit belşug de putere creatoare — şi-aş ridica un templu în care l-aş pune pe altar. Ceva foarte păgîn. «Templul inconştientului».<sup>1</sup>

O asemenea înflăcărată venerare ar putea lăsa de presupus că Blaga era perfect pregătit, încă de pe-atunci, să devină un adept al psihanalizei, care şi ea proclamă întîietatea inconştientului în determinismul proceselor creatoare.

Numai că inconştientul pe care-l avea în vedere tînărul poet nu este cel freudian, ci cel romantic, un inconştient a cărui încercătură de mister se cere ocrotită şi cultivată, iar nu trasă brutal la lumină şi risipită, aşa cum procedează psihanaliza.

Că Blaga nu confunda inconştientul romantic cu cel freudian o dovedeşte şi articolul său din 1922 (nesemnat<sup>2</sup>) *Tălmăcitorul de visuri*, publicat în gazeta „Voinţa” de la Cluj<sup>3</sup>. Sintem foarte departe aici de tonul exaltat al misivei expediate din Sebeş cu cinci ani mai-nainte.

Fără să fie cumva ireverenţios faţă de Freud<sup>4</sup>, întreg articolul urmăreşte ironizarea modei freudismului, care pare-se bîntuia în cercurile mondene din Anglia şi mai cu seamă din Franţa: „Toate parizienele — femei şi fecioare — au făcut iarna aceasta numai psihoanaliză. În saloane îşi comunicau reciproc visurile, în nădejdea că se va găsi un Iosif tălmăcitor, care să le descopere un adînc înţeles ascuns.”

Din expunerea sumară a principiilor psihanalizei nu puteau fi absente referinţele la libido: „Tot ce se petrece în sufletul nostru n-ar fi decît o deviere şi o derivaţiune a instinctului sexual. De aici, din nefireasca lipsă de satisfacere, ar urma creaţiunile artistice, filozofice, religioase, ca şi neurastenia şi isteria.”

Pentru psihanalişti, remarcă Blaga, „numai *visurile* sînt produse sincere şi mediate ale îndemmurilor subconştiente. Ca să faci analiza unui suflet trebuie să analizezi conţinutul visurilor sale. Visul nu e un act incoerent, cum se crede, el e cea mai adecvată expresie a personalităţii într-un moment dat”. Tocmai de aceea este regretabilă înjosirea visului în lumea bună, fenomen ce se înfăţişează ca „un simptom social al freudismului: fecioarele îşi spovedesc în saloane cu mult interes şi cu tot atîta nevinovăţie — visurile. Şarlatani tălmăci de visuri nu vor întîrzia să-şi facă apariţia”<sup>5</sup>.

Faptul că satirizează decriptarea viselor cu ajutorul grilei freudiste la modă nu înseamnă că Lucian Blaga ar fi antipatizat sau ar fi dispreţuit psihanaliza... Scurta prezentare a concepţiilor lui Freud înţilnită aici este corectă şi parcă străbătută de o anumită cordialitate. Dar articolul acesta nu poate da nicidecum mărturie despre o eventuală adeziune a lui Blaga cel din 1922 la doctrina psihanalitică.

La fel, nici nota destul de anodină pe care a publicat-o în 1925, într-o revistă săptămînală, pentru a semnala apariţia la Viena a cărţii lui Fritz Wittels *Freud, omul, doctrina şi şcoala* nu dezvăluie perspectiva apropierei lui Blaga de freudism. Interesantă este aici mai ales o remarcă referitoare la neînţelegerile dintre Freud şi Adler: „Evident, Adler avea dreptate”<sup>6</sup>...

1. L. Blaga, *Correspondenţă (A-F)*, Col. „Testimonia”, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1989, pp. 91-92.

2. Pentru stabilirea paternităţii acestui text, vezi D. Vatamaniuc, *Lucian Blaga (1895-1961). Biobibliografie*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1977, poziţia 1441.

3. *Tălmăcitorul de visuri*, în „Voinţa”, II (1922), nr. 175 din mart., p. 1.

4. Pe tot parcursul se ortografiază *Frend* şi *frendism*: corectorul clujean nu auzise de celebrul psihiatru vienez!

5. Textul se curmă brusc aici, probabil din considerente de paginajie.

6. L. B., *Sigmund Freud*, în „Adevărul literar şi artistic”, VI (1925), nr. 264 din 27 dec., p. 10.

Acest an 1925 este totuși marcat de un eveniment cu adevărat memorabil: afirmarea lui Lucian Blaga, potrivit opiniei cvasiunanime a criticilor, ca dramaturg de orientare freudiană.

De fapt, așa cum observa Dragoș Protopopescu într-un articol despre teatrul lui Blaga, acesta șovăise „între mit și freudism” încă în drama sa *Tulburarea apelor*, din 1923<sup>1</sup>. Într-adevăr, în această piesă de factură expresionistă, a cărei acțiune se petrece în Transilvania secolului al XV-lea zguduită de cutremurul Reformei, pot fi întrevăzute multe din elementele proprii schemelor psihanaliste: scena în care își fac apariția, ca din inconștient, personaje semnificând, precum insesizabila Nona, impulsuri erotice refulate, conflicte între voința de afirmare în ierarhia socială și aspirația către sublimarea pe plan religios, pînă și o evocare a fericirii unice pe care individul o trăiește, cum arăta Otto Rank, în existența sa intrauterină: „O dată, numai o dată-am avut / liniște de mormînt în viață, / nouă luni în sinul celei ce m-a născut.”<sup>2</sup>

Dar în *Daria* și mai cu seamă în *Fapta*, piesele din 1925, înfrîurirea freudismului apare mult mai distinct.

Daria, eroina dramei omonime, este o psihopată care se recunoaște ca atare: „În singele meti mocnesc catastrofe. Lucru de necrezut, dar adevărat așa cum mă vezi: sînt sufletește bolnavă.”<sup>3</sup> Îndrăgostindu-se de scriitorul Loga, se simte dintr-o dată eliberată de torturante obsesii și fobii și redescoperă gustul vieții pe care-l pierduse cînd și-a legat soarta de profesorul Petru Filip, un om mai în vîrstă decît ea. Acesta îi va interzice brutal să-l revadă pe Loga, ceea ce duce la reactualizarea tuturor frustrărilor resimțite cîndva. Adolescentul Puiu, fiul Dariei, se sinucide după ce ea îl trimite cu o scrisoare la Loga; Ov. S. Crohmălniceanu recunoaște în acest gest o manifestare a „complexului oedipian”<sup>4</sup>.

Pentru Felix Aderca, piesa aceasta, în care este pusă în evidență „energia «refulată» de timpuriu” a unei femei nefericite, constituie „o mlădiță artistică a marelui trunchi ideologic și moral datorit tulburătorului doctor Freud”<sup>5</sup>. Dar dacă *Daria* se înfățișează ca o dramă cu „infiltrații freudiene”, cum o caracterizează Al. Tănase<sup>6</sup>, în schimb *Fapta* (devenită ulterior *Ivanca*) își revendică explicit, prin intrigă, ba chiar și prin vocabular, filiația freudistă.

Spre exemplificare vor reproduce unele replici din versiunea originală<sup>7</sup>, căci tocmai aceste replici, pentru motive pe care le vom discuta mai tîrziu, aveau să fie suprimate sau „emasculate” la retipăririle piesei.

Tînărul doctor, un personaj care trebuia să joace rolul *raisonneur*-ului, explică de ce s-a devotat interpretării operelor de artă: „M-a prins patima de a face cercetări în domeniul subconștientului. Ca pe orice doctor de astăzi. Descoperirile mele vor fi o sen-

1. D. Protopopescu, Blaga și mitul dramatic, în „Gîndirea”, XIII (1934), nr. 8 din dec., p. 331.

2. L. Blaga, *Opera dramatică*, vol. I, Sibiu, Ed. Dacia Traiană, 1942, p. 82.

3. *Ibidem*, p. 198.

4. Ov. S. Crohmălniceanu, *Literatura română și expresionismul*, București, Ed. Eminescu, 1971, p. 79.

5. F. Aderca, *Lucian Blaga: „Daria”, dramă în 4 acte*, în „Sburătorul”, IV (1926), nr. 2 din apr., p. 21.

6. Al. Tănase, *Lucian Blaga — filozoful poet, poetul filozof*, București, Ed. Cartea românească, 1977, p. 435.

7. L. Blaga, „*Fapta*” — *joc dramatic. „Înviere” — pantomimă*, vol. „Cartea vremii”, București, Ed. Fundației Culturale Principele Carol, [1925].

zație. Lucrurile sînt destul de complicate. Dar răsplătesc osteneala. Mă interesează îndeosebi relațiunea dintre artă și pornirile ascunse ale omului. Cam acesta e și titlul unui studiu de psihanaliză ce mă muncește.” (p. 14)

Tot de la doctor aflăm că Luca a suferit în copilărie un traumatism psihic plin de consecințe pentru comportamentul său ulterior: „Slujnica i-a povestit că mamă-sa a murit cînd l-a născut pe el... Se ferește de oameni ca să nu aibă vreun prilej de *alt omor*, cum zice el.” (pp. 15-16)

Și iată un dialog între doctor și tatăl lui Luca pe care-l nedumerește pasiunea fiului său pentru artă, ca și pornirea lui către asceză: „*Doctorul*: Ai auzit vreodată de doctorul Freud? Noi doctorii, meticuloși cum sîntem în disecare, găsim ușor o explicație... Arta ce o face și asceza ce-o practică fiul dumitale sînt un fel de ventil de siguranță împotriva pornirilor sale criminale. Nu trebuie să te sperii, dar așa e. — *Tatăl*: Porniri criminale? Ei spune-mi, nu-i nebun? — *Doctorul*: Cine? Freud sau fiul dumitale? — *Tatăl*: Fiul meu, se-nțelege. — *Doctorul*: Nu-i nebun, trebuie numai cruțat.” (pp. 16-17)

Același doctor încearcă să-l lămurească pe tată că „porniri criminale” au toți oamenii, numai că cei mai mulți și le stăpînesc: „Eu le am, dumneata le ai... Dar cine nu le are, Părinte?... Deosebirea între noi și fiul dumitale? Noi excelăm prin virtutea de neînvins a somnului, iar el își face scrupule pînă la obsesie din niște îndemnuri oarbe ale inconștientului.” (pp. 17-18)

În această piesă, Blaga îi spune așadar pe nume lui Freud și nu se sfiește să folosească anumiți termeni din lexicul psihanalitic. Dar însăși intriga *Faptei* pare a nu fi decît o ilustrare a „complexului lui Oedip”: bărbosul tată, un răspopit, este prototipul masculinității agresive și izbutește să o fascineze pe Ivanca, iubita fiului său. Acesta îndreaptă revolverul spre doctor, care încearcă să-i contrarieze dorința de răzbunare, dar glonteile nimerește într-un orologiu. „Asasinatul” simbolic va provoca defularea salvatoare.

Comparînd din punct de vedere artistic cele două opere bligiene din 1925, Aderca își declară preferința pentru *Fapta*, ale cărei personaje „sînt mai puțin realiste, și deci înzestrate de autor cu mai multă putere de sugestie”. Criticul îi obiectează însă dramaturgului artificialitatea finalului, credibil doar pentru „cine e convins de terapeutica lui Freud”<sup>1</sup>.

S-a făcut totuși auzită atunci și o voce distonantă, cea a lui Camil Petrescu, care, într-o cronică dramatică de după premiera *Faptei*, condamnă fără menajamente tezisul freudist al piesei: „A întemeia opere de artă pe o teorie medicală e o profundă eroare. E ca și cum le-ai întemeia pe o teorie socială: marxism, naționalism sau oricare alta. Pentru că nicăieri moda nu e mai schimbătoare ca în medicină.” O atare prudență se dovedește a fi cu atît mai necesară în cazul modelor literare inspirate de „medicina psihologică”: „De pe acum Freud e privit cu destulă neîncredere de către unele cercuri științifice serioase și sigur că, în orice caz, teoriile lui vor fi radical amendate.”<sup>2</sup>

Aceasta nu l-a împiedicat pe Petre Comarnescu să aprecieze mai tîrziu că „*Fapta* și *Daria* rămîn două lucrări profund impresionante prin problematica lor freudiană, prin obsesiile subconștientului, prin realizarea lor scenică”<sup>3</sup>.

Blaga însuși îi declara lui Aderca, într-un interviu din faimoasa serie a *Mărturiei unei generații*: „În teatrul pe care-l scriu mă preocupă îndeosebi problema psihanalitică.

1. F. Aderca, *Lucian Blaga*: „*Fapta*”, *joc dramatic*, în „Sburătorul”, IV (1926), nr. 2 din apr., p. 21.

2. Camil Petrescu, *Teze și antiteze*, București, Ed. Cultura națională, [1936], pp. 326-327.

3. P. Comarnescu, *Blaga dramaturg*, în „Ultima oră”, I (1929), nr. 49 din 24 febr., p. 2.

Ea oferă un imens material, cu extraordinare efecte dramatice. De altfel, cred că inconștientul, cu toate tragediile lui, numai prin psihanaliză poate fi azi tratat. Ideea lui Freud e de o fecunditate rară.”<sup>1</sup>

Dar nu mult după apariția volumului ce înmănunchia aceste interviuri, Lucian Blaga a publicat nota *Pe urmele psihoanalizei*, inclusă apoi în cartea sa *Daimonion*. Se face auzit aici cu totul alt sunet decât cel perceput mai-nainte. Este vorba tocmai de precizarea deosebirilor de specific dintre inconștientul romantic, cel despre care o întreținuse pe Cornelia Brediceanu în scrisoarea de la începutul lui 1917, și inconștientul freudian: „Inconștientul divinizat al romanticilor nu are comun cu inconștientul psihanalizei actuale decât numele — ține să sublinieze poetul și filozoful. ... Inconștientul cu hotare nestatornice al romanticilor era țesut din ițe magice: derivau din el pentru știința și estetica romantică atât darul de a umbla lunatic peste case, cât și darul de a crea o poezie, atât paradoxele nimicoitare de spații ale telepatiei, cât și capriciile independente de timp ale inspirației... Inconștientul romantismului e profund miraculos și în aceeași măsură obiect de venerație pentru inițiați. Cu totul altceva inconștientul psihanalizei: o mașinărie psihică încă nu de tot cunoscută, dar în întregime despoiată de orice miracol. O moară adâncă în care se macină și se transformă vechi și uitate zăcăminte de conștiință... Inconștientul psihanalitic, departe de a fi substanță divină, păstrează în sine, închiși ca în beciuri subterane, monștrii tuturor pornirilor rele. Inconștientul psihanalizei e și el izvor: de artă și gânduri mari — ca «terapie», cel mai adesea însă numai de boale care elimină pe individ din rosturile sale sociale. Scurt: izvor de cîntece și nebunie”<sup>2</sup>...

Este drept că Blaga crede de cuviință să admită că, probabil, ceva „rămîne definitiv din psihanaliza timpului nostru”, și anume „mecanica psihică a transformărilor subconștiente, acele suprimări și alungări din conștiință în inconștient, acele procese de alterare ale organismului psihic prin elementele în veșnică răzmiriță, numai închise, dar nu și sufocate în pivniți”. Dacă prin urmare Blaga recunoaște, la data aceasta, realitatea fenomenului de refulare, el nu se arată deloc convins de valabilitatea pansexualismului<sup>3</sup>. Zelul lui freudist începuse, fără îndoială, să se potolească.

Lucrul acesta avea să devină evident mai ales în producția sa filozofică din deceniul următor, dar și cu ocazia revizuirii la care va supune cîndva preafreudiana piesă *Fapta*.

### Cezar Petrescu: „Freud — mersi!”

Cezar Petrescu n-a scăpat prilejurile de a se dezice de freudism, ba chiar de a-și mărturisi repulsia față de psihanaliză, ca într-un interviu acordat în 1931 unui gazetar de la „Curentul”: „Scriu romane fiindcă așa îmi largesc viața, evadez din ea, o stilizez, o racomodez cum îmi cere fantezia. Sînt suveran pe o sută de alte vieți, cu drept de viață și de moarte asupra eroilor. Îmi realizez o sută de alte vieți. Dacă n-aș avea oroare de exagerările lui Freud, aș spune că mă eliberez de o sută de refulări.”<sup>4</sup>

1. F. Aderca, *Mărturia unei generații*, București, Ed. S. Ciomei, 1929, p. 49.

2. L. Blaga, *Daimonion*, Cluj, Ed. revistei „Societatea de miine”, 1930, pp. 39-41.

3. *Ibidem*, p. 42. Tot aici Blaga examinează vederile lui Goethe asupra inconștientului, conchizînd: „Goethe avea despre inconștient o concepție mai vastă decât a romanticilor și întru citva mai largă decât a psihanalizei actuale.” (p. 45)

4. N. Părvu, „Greta Garbo” — roman de Cezar Petrescu, în „Curentul”, IV (1931), nr. 1 406 din 25 dec., pp. 7-8.

Despre imputările pe care fecundul și, la vremea sa, atât de apreciatul prozator le aducea psihanalizei, aflăm cite ceva din epilogul intitulat „Lîngă lacul negru, asfaltit”, al celui mai popular roman al său, *Întunecare*.

Pe plaja de la Techirghiol discută două cucoane, dintre care una izbucnește cînd vede ce carte are în mînă prietena ei: „Freud? — se zbirli glasul Laurei Vardaru. Dar e o oroare<sup>1</sup>, Eleno! Cum pot admite că Mimi îl iubește mai mult pe Radu, iar Mihai mai mult pe Luminița, numai fiindcă așa vrea doctorul Freud pînă în complexul lui Oedip și alte asemenea monstruoziități?... Ajunși să te dezgusti de cele mai nevinovate sentimente ale copiilor... Și pe urmă, cum să cred că toate visurile absurde sînt realizarea unor dorinți ale noastre, secrete?... Toate interpretările acele scabroase, de care roșești!... Ne-ar fi rușine să mai gîndim la ceea ce visăm!... Alțeva, Eleno, dacă găsești, cu plăcere... Dar Freud — mersi!”

Acest „Freud — mersi!” pare să sintetizeze starea de spirit nu numai a mării majorității a „cetățenilor onorabili” de la noi, dar și pe a scriitorului însuși.

Aceeași Laura Vardaru i s-a adresat apoi lui Radu Comșa, eroul principal al romanului: „Vorbeam de Freud, domnule Comșa!... Și spuneam că prefer teoriilor acestora nemțești și fără nici un haz cheia visurilor!... Erau mai naive aceste tălmăciri, dar cu simboluri mai poetice! *On ne peut pas vivre dans l'absolu*, înțeleg prea bine, dar nu înțeleg să cobori visul, adică ceea ce e mai imaterial, la o realitate atât de respingătoare.”<sup>2</sup>

În legătură cu conversațiile mondene pe teme freudiste sau parafreudiste purtate de eroii lui Cezar Petrescu pe plaja de la Techirghiol, nu ne putem abține să nu semnalăm un savuros amănunt de *petite histoire littéraire*. În versiunea inițială a *Întunecării*, publicată în „Viața românească” din vara lui 1926, figurează și o intervenție a personajului Radu Șerban, care combate teoria, împărtășită și de Freud, cum că visele de la trezirea bruscă din somn pot să conțină, pe durata efectivă a unei clipe, o acumulare de evenimente a căror desfășurare obișnuită ar fi pretins ceasuri întregi, ba poate și mai mult: „Aici cred că e adevărata cheie a visurilor pe care n-a încercat încă să o dezlege nici Freud, nici nimeni. Visul scapă noțiunilor de timp și de spațiu, iar omul, prin somn degajîndu-se de impresiile succesive ale lumii fenomenale, se pare că se lipsește foarte ușor de prejudecățile timpului și ale spațiului, ca să trăiască într-o lume în care eternitatea devine instantanee.”<sup>3</sup>

Incursiunea în oniropsihologie a lui Radu Șerban ne îndeamnă să-i atribuim autorului romanului temeinice cunoștințe și chiar vederi originale în acest gîngăș domeniu. Numai că Doctorul Ygrec, reputatul publicist medical din perioada interbelică, ne atrage atenția, într-o notiță publicată curînd după prima tipărire a epilogului *Întunecării*, că subtilele considerații puse în gura eroului menționat sînt preluate, cuvînt cu cuvînt, dintr-o recenzie la versiunea franceză a scrierii lui Freud *Visul și interpretarea sa*, recenzie publicată de Gaston de Pawlowski în revista „Les Annales”<sup>4</sup>.

Zadarnic i-a sugerat împăciuitor Doctorul Ygrec romancierului ca, în această împrejurare, să nu dea înapoi, ci să procedeze precum Balzac, care nu se rușinase să proclame: „Iau ce-i al meu de oriunde-l găsești!”<sup>5</sup>; Cezar Petrescu nu ajunsese, la vremea aceea,

1. Acest „oroare” este, cum am văzut, exact termenul folosit de Cezar Petrescu în declarațiile făcute „Curentului”, pentru a caracteriza „exagerările lui Freud”...

2. Cezar Petrescu, *Întunecare*, cartea II, București, Ed. Cugetarea, 1942, p. 392 și 395.

3. Cezar Petrescu, *Întunecare*, în „Viața românească”, XVIII (1926), nr. 7-8 din iul.-aug., p. 153.

4. Dr. Ygrec, *Freudismul în literatura română. Note pe marginea romanului „Întunecare” al d-lui Cezar Petrescu*, în „Adevărul literar și artistic”, VII (1926), nr. 307 din 24 oct., p. 1.

5. De fapt, nu lui Balzac, ci lui Molière îi aparține această formulă.



să se convingă de dreptul prozatorilor de a cultiva „colajul”, împrumutînd de pretutindeni pasaje pentru a le include în ficțiunile lor, ci a preferat să elimine din text pe tăcute polemica închipuită a lui Radu Șerban cu Sigmund Freud<sup>1</sup>.

Și un detaliu de cronologie: acțiunea din finalul *Întunecării* se petrece în vara lui 1925. Cînd Laura Vardaru s-a interesat de lectura în curs a Elenei, aceasta i-a arătat „coperta albastră a cărții: autorul cu teoriile la modă de trei ani”, ceea ce înseamnă că putem plasa prin 1922 începuturile vogăii psihanalizei în țara noastră...

Curînd după *Întunecare*, Cezar Petrescu a dat la iveală nuvela *Somnul*, în care visul erotic se înfățișează ca incontestabilul *primum movens* al intrigii. La trezire, într-o bună dimineață, Cordelia îi povestește soțului ei visul în care îl avusese ca partener de zburdălnicii senzuale pe cunoscutul lor, Bibi Glogoveanu.

Despre violenta reacție de frustrare încercată de soț aflăm dintr-un monolog tîrziu al acestuia: „Un mare gol și un plin de spaimă gol se căscase negru, în juru-mi... Atunci am presimțit înția oară existența unei lumi invizibile, perfide și dezgustătoare. Și îndată m-a cuprins scîrba care încrețește pielea spinării și face să se întoarcă privirea, cînd descoperi încolțăcirea viscoasă a amfibiilor, slujenia lor tîrtoare și îmbrățișările lor spurcate, în fundul apelor imobile, oglindind cu nevinovăție cerul... Pentru mine, din acel moment, cerul a rămas pentru totdeauna întunecat.”<sup>2</sup> Eroul a avut așadar revelația străfundurilor colcăitoare ale inconștientului, de care nu este chip să te desprinzi.

Gelos pînă la exasperare, soțul o silea zilnic pe Cordelia să-i povestească amănunțit aventurile sale onirice. Cînd a devenit ministru, l-a palmuit pe Glogoveanu, vechiul rival din vis, ceea ce a dat semnalul unei degringolade în cariera lui politică. După compromiterea totală a statutului său civic, nu i-a mai rămas eroului decît să-și ucidă soția!

Paul Dugneanu găsește că *Somnul* „nu este, întru cîtva, decît ilustrarea un pic tezistă, nu însă și supărătoare, a unei obsesii și alienări psihanalizabile”. Eroul are „o revelație traumatizantă ținînd de resorturile insondabile, freudienii ar spune ale subconștientului, adepții lui Jung ale inconștientului, și ar fi mai aproape de adevăr”. După acest neașteptat *distinguo* terminologic, criticul afișează o atitudine nițel zeflemistă, caracteristică pentru mulți dintre intelectualii noștri atunci cînd se referă la fondul presupus psihanalitic al anumitor producții literar-artistice: tema *Somnului*, „rezumată foarte plastic de Caragiale, cu mult înainte de freudieni, drept o «idee ce dă în ipohondrie și de-acolo fandacsia-i gata», Cezar Petrescu o tratează grav, dramatic într-o nuvelă din cele mai izbutite din categoria «fantasticului interior», mai propriu fiind însă a «stranietății psihologice»”<sup>3</sup>.

Am crede însă că substratul psihanalitic al acestei nuvele este extrem de subțire, dacă el totuși există. Nu orice producție literară pe o temă mai mult sau mai puțin fantastică, în care sînt explorate taințele unui suflet bolnav, vădește influența freudismului. *Somnul* lui Cezar Petrescu putea ieși prea bine de sub pana unui scriitor naturalist de la sfîrșitul secolului trecut.

Dar Cezar Petrescu s-a bucurat multă vreme în țară, dar mai ales peste hotare, de renumele unui creator marcat de metoda psihanalistă. În prefața lui Mario Ruffini la versiunea italiană, din 1935, a *Căii Victoriei*, se insistă nu numai asupra calităților stilistice

1. Vezi și M. Ilovici, *Negativismul tinerei generații*, București, Ed. Gruparea intelectuală Litera, 1934, pp. 133-134.

2. Cezar Petrescu, *Somnul*, în „Viața românească”, XIX (1927) nr. 6-7 din iun.-iul., p. 311.

3. P. Dugneanu, *Straniul psihologic*, în „Luceafărul”, XXXI (1988), nr. 45 (1382) din 5 nov., p. 6.

ale operei compatriotului nostru, dar și asupra „studiului freudian al sufletului” întreprins de acesta<sup>1</sup>. Despre *Simfonia fantastică*, R. Petrinelli Montagna afirmă, într-un articol apărut în „Il nuovo giornale” din 1940, că este vorba de o lucrare comparabilă cu *Dublul* lui Dostoievski și cu *Pavilionul nr. 6* al lui Cehov prin calitatea analizei clinice, căreia i se adaugă „o notă freudiană mai hotărâtă”<sup>2</sup>.

De altfel, Cezar Petrescu, cel care și-a datorat invidiabila-i popularitate mai cu seamă frescelor „sociale” pe care le-a zugrăvit sîrguincios, în spirit postsămănătorist, pînă la sfîrșitul vieții, năzuia să se realizeze cu adevărat în opere de analiză psihologică. Într-un „interviu” pe care l-a acordat în 1936 „dublului” său fictiv Valer Donea, el se exprimă cît se poate de limpede în această privință: „Am de gînd să scriu acuma cîteva cărți interesante. Eu am înclinare mai mult pentru problemele psihologice, în ciuda criticilor și a publicului, care așteaptă de la mine teme sociale. Cărțile însă de care vorbesc sînt pe jumătate cu preocupări sociale și pe jumătate cu probleme tehnice. După ce le isprăvesc pe acestea, mă cufund de tot în romanele de psihologie, slăbiciunea mea.”<sup>3</sup>

Destinul său literar nu i-a îngăduit totuși să-și satisfacă această „slăbiciune”, obligîndu-l să stăruie în genul hibrid al romanului pe care-l voia cel puțin psihologico-social. Așa a fost cazul cu *Carlton*, stufoasă scriere avînd ca pretext prăbușirea, la cutremurul din toamna lui 1940, a unui bloc bucureștean, considerat la vremea aceea a fi o construcție semeață. Multe pagini sînt rezervate aici povestirii viselor făcute într-o singură noapte de locatarii clădirii blestemată, procedeu literar menit să scoată la iveală dorințele cele mai intime ale fiecăruia.

Din „argumentul editorului”, o postfață redactată de însuși autorul, aflăm că, în 1902, fiind elev de școală primară, Cezar Petrescu a fost profund șocat de știrile despre memorabilul cataclism din Martinica, constînd din asfixierea cvasiinstantanee a celor 30 000 de locuitori ai orașului Saint Pierre în urma erupției de gaze din craterul unui vulcan ce părea stins. Pe întrebările fără răspuns „subzistînd latent în conștiința” scriitorului, „s-a grefat, a cristalizat, în noaptea dintre 9-10 noiembrie 1940, catastrofa blocului Carlton. Romanul a fost virtual scris chiar în acea noapte”.

Departate de a se simți îndemnat să recurgă la teoria psihanalitică pentru explicarea unui atît de bizar proces de creație, Cezar Petrescu nu a pierdut prilejul de a mai plasa o malițiozitate la adresa întemeietorului acelei teorii: el notează că scrierea romanului a echivalat cu eliberarea de o obsesie a copilăriei, altminteri „fiind din fericire crușat de celelalte obsesii și refulări puse la modă acum cîțiva ani de faimosul dr. Freud”<sup>4</sup>...

Într-o recenzie din aprilie 1944, Șerban Cioculescu nu apreciază în chip deosebit performanța scriitoricească a relatării setului de vise care dezvăluiau pornirile și aspirațiile celor din imaginarul *Carlton*: „Vom mărturisi fără înconjur că tratarea viselor în sensul optim al soluțiilor de viață dorite de fiecare partener e elementară și ca atare inferioară ținutei serioase a romanului privit în întregime; de la d-rul Freud încoace, pomenit cu sumar dispreț de autor, și mai în genere de la cercetările noi asupra sub-

1. Ruffini are în vedere romanul *Omul din vis*, care tocmai prin acest demers psihanalitic i-ar permite autorului „să iasă din umbra proiectată de marele său maestru” Mihail Sadoveanu (*Introduzione* la Cesare Petrescu, *La Capitale*, Torino, Unione tipografico-editrice torinese, 1935, p. 7).

2. Vezi M. Popa, *Cezar Petrescu și străinătatea*, în „Luceafărul”, XXVIII (1985), nr. 32 (1214) din 10 aug., p. 2.

3. V. Donea, *Judecata din urmă a lui Cezar Petrescu*, în „Adevărul literar și artistic”, XV (1936), nr. 787 din 5 ian., p. 5.

4. Cezar Petrescu, *Carlton*, ed. II, vol. II, București, Ed. Naționala-Mecu, 1946, p. 346.

conștientului, visele nu sînt așa cum le arată Cezar Petrescu, simple, clare și fericite dezlegări ale dorințelor neîmplinite.<sup>1</sup>

Observațiile criticului vin să întărească opinia că despre psihanaliza pe care a desconsiderat-o și pentru care a manifestat un soi de lehamite Cezar Petrescu nu a avut noțiuni destul de clare și corecte.

### Hortensia Papadat-Bengescu, marea doamnă a prozei noastre analitice

La vremea cînd se înșiriau aparițiile romanelor din ciclul Hallipilor, ca și în anii imediat următori, nu puțini critici începuseră să manifeste convingerea că mai ales doctrina psihanalitică este cea care furnizează Hortensiei Papadat-Bengescu armătura metodologică a creației sale. O asemenea atitudine contrastează cu ignorarea cvasitotală, de către majoritatea comentatorilor mai recentî, a prezenței unor incluziuni freudiene în scrierile controversatei prozatoare.

Anton Holban aprecia, în momentul publicării *Concertului din muzică de Bach*, că „romanele doamnei Hortensia Papadat-Bengescu nu sînt numai construcții de viață, dar și studii psihologice. O psihologie rară însă, oarecum artificială... O aplicație românească a teoriilor lui Freud<sup>2</sup>. Pentru Tudor Vianu, în *Fecioarele despletite* aveam de-a face cu „nevropatia de origini psihanalitice<sup>3</sup>. La rîndul său, Alexandru Piru constata, în prima cronică literară pe care a semnat-o, că „doamna Hortensia Papadat-Bengescu descoperă în *Rădăcini* multiple și variate procedee de cercetare a spiritului, care, deși duc uneori pînă la psihanaliza freudistă, nu devin niciodată fastidioase. Metoda scufundării în subconștient n-are — amănunt prețios — nici o artificialitate<sup>4</sup>. Trebuie subliniat că, spre deosebire de alți critici și cronicari, debutantul din 1939 nu-i imputa romancierii eventualul caracter nefiresc și plicticos al unor pagini din romanele ei, poate tocmai acele pagini în care s-ar fi spus că preocupările psihanalitice apăreau mai evident.

Probabil că cel mai „freudian“ personaj din galeria Hallipilor era, în opinia criticilor de acum 50-60 de ani, Lenora, eroina *Fecioarelor despletite*, o femeie care, deși trăia mai cu seamă prin simțuri, se dovedise o soție cum nu se poate mai devotată și mai fidelă, dar numai pînă cînd flusturatica-i fiică Mika-Lé a încercat să compromită proiectata căsătorie a surorii sale mai mari. Dintr-o dată, comportamentul Lenorei față de cei din jur și cu deosebire față de bărbatul ei s-a modificat radical. Lenora va ajunge să resimtă pentru omul adorat „una din acele repulsiuni sexuale căreia psihanaliza singură îi poate descifra tainele“, remarcă Perpessicius<sup>5</sup>. Și astfel, soția posesivă de pînă atunci uneltește ca să-l arunce pe Doru Hallipa în brațele unei prietene a casei. Așa cum va ieși mai tirziu la iveală, Lenora începuse să fie chinută de gîndul că trebuie să ispășească o vină pe care cîndva o alungase în străfundurile sale sufletești: Mika-Lé nu

1. Ș. Cioculescu, *Aspecte literare contemporane. 1932-1947*, București, Ed. Minerva, 1972, p. 446.

2. A. Holban, *Hortensia Papadat-Bengescu*, în „Sburătorul“, IV (1927), nr. 11-12 din mai-iun., p. 142.

3. T. Vianu, *Arta prozatorilor români*, București, Ed. Contemporană, 1941, p. 344.

4. Al. Piru, „*Rădăcini*“ I-II, roman, în „Jurnal literar“, I (1939), nr. 1 din 1 ian., p. 3.

5. Perpessicius, *Mențiuni critice*, seria IV, București, Fundația Regală pt. Lit. și Artă, 1938, p. 196.

era fata lui Doru, ci fusese fructul nedorit al unei fugare legături cu un zidar italian angajat pentru o lucrare la conac. „Aceste remușcări tîrzii — notează Anton Holban — nu pot fi bine lămurite, jocuri misterioase ale firii; un șoc neașteptat poate face să apară cu forță un fapt de mult înmormîntat în ascunzișurile conștiinței noastre adormite. Travaluiul freudian al acestei conștiințe întunecate, pentru eliminarea ideii chinuitoare, e notat cu o artă desăvîrșită, care se întâlnește rar în exemplele cele mai celebre ale literaturii occidentale.”

Reflecțiile lui Anton Holban în legătură cu „freudismul” Hortensiei Papadat-Bengescu demonstrează interesul tînărului și înzestratului prozator pentru psihanaliză și creațiile artistice tributare viziunii psihanalitice. Cît despre cunoștințele în materie de freudism ale lui Holban, semnificativă poate fi o observație a acestuia referitoare la mecanismele nevrozei care o stăpînea pe Lenora: „În conștiința ei, ceea ce era de eliminat era trecutul și, neputînd schimba ordinea lucrurilor, singura posibilitate era dezordinea completă, distrugerea vieții ei clădite pe baze false. De altfel, ce îi e esențial e tocmai acest *instinct al distrugerii* (ceea ce e prin excelență feminin), plasat acum pe ce constituie unica ei preocupare, *amorul conjugal* cu etapele: mai întîi ucise pe Doru în ea, apoi căută să seucidă în el.”<sup>1</sup> În rîndurile acestea se deslușesc unele indicii ale concepției freudiene (formulate explicit în perioada primului război mondial) despre instinctul de autodistrugere exprimînd „pulsiiunile tanatice”, imboldul spre moarte, ce se manifestă în situații fără ieșire pentru individul asaltat de tensiuni copleșitoare.

Dar criticul care și-a propus atunci să verifice sistematic, măcar într-un caz concret, pertinenta logicii psihanalitice aplicate la conturarea personajelor și la construirea intrigii romanelor Hortensiei Papadat-Bengescu a fost Mihail Sebastian. Ancheta sa și-a ales ca obiect destinul Lenorei Hallipa, „fată liniștită dintr-un umil tîrg de provincie”, care, după ce „își descoperă în patul conjugat temperamentul ei de sexualitate profundă și needucată”, are o obscură aventură despre care va trebui să-și amintească plină de remușcări peste mulți ani, ceea ce o va duce pe pragul nebuniei. „Doctorii deznădăjduiesc, sanatoriile o primesc zadarnic. Dar iată o intervenție miraculoasă: doctorul Walter supune bolnava unui tratament moral. Nici medicamente, nici operații. O severă pază a memoriei și grija amănunțită în urmărirea simptomului, un joc de asociații de idei. Bolnava se pretează acestei terapeutici și în scurt timp își revine.” Doctorul Walter se dovedește a fi un maestru al terapiei analitice: „El știe că nu fugind de trecut și nu uitîndu-l Lenora își va recîștiga luciditatea, ci asimilînd amintirea, lăsînd-o să trăiască în deplină conștiință și luînd act de prezența ei, pacienta trebuie să se integreze în zilele de altădată, să le reia firul și să se identifice cu sine: mărturisirea se impune.”

M. Sebastian îi recunoaște autoarei *Fecioarelor despletite* o anumită informare în problemele psihanalizei: „Avem suficiente motive să credem că trăsătura freudistă a nevrozei acesteia a fost limpede în mintea doamnei Bengescu: nu numai elementele perfect clasice ale cazului, nu numai tratamentul precis psihanalitic al doctorului Walter, dar chiar terminologia («terapeutică morală»). Nu lipsește nici amănuntul ultim al lecurii unei nevroze: relațiile galante dintre doctor și pacientă, care în tratate speciale se cheamă *transfert*.”<sup>2</sup>

Nu mai că freudismul aproape ostentativ cu care Mihail Sebastian era convins că are de a face în scenariul nevrotic al Lenorei se arată a fi pe alocuri mai degrabă o plămăuire

1. A. Holban, *Viața și moartea în opera d-nei H. Papadat-Bengescu*, în „România literară”, I (1932), nr. 17 din 11 iun., p. 1.

2. M. Sebastian, *Hortensia Papadat-Bengescu*, în „Tiparnița literară”, II (1930), nr. 2-3 din jan.-febr., pp. 27-28.

binevoitoare a criticului. Ovid S. Crohmălniceanu a supus de curînd unui examen exigent argumentația desfășurată de Sebastian în favoarea utilizării psihanalizei ortodoxe la dirijarea acțiunii romanești din *Fecioarele despletite* și a ajuns la concluzia că, în această argumentație, el „se îndepărtează... de materia epică a ficțiunii, substituindu-i o schemă reductivă. Interpretarea lui nu explică astfel psihologia personajului, așa cum făgăduia, ci, urmărind a o face să corespundă neapărat și evident teoriilor freudiste, are un efect sărăcitor”<sup>1</sup>. Pe de altă parte, afirmația că vindecarea pacienților doctorului Walter a fost marcată de „transferul” înregistrat atunci, adică de dirijarea energiei erotice a Lenorei către cel care conducea cura analitică, nu corespunde doctrinei freudiene, întrucît „*transfertul* substituie vechii nevroze o alta nouă, al cărei rezultat este. Abia cînd medicul reușește să o înlătore și pe ea se poate vorbi de vindecare”<sup>2</sup>.

Cît despre „terapeutica morală” aplicată cu atîta succes de către Walter, nu avem motive să-l urmărim pe Sebastian cînd afirmă categoric că este vorba de un „tratament precis psihanalitic”. Fiindcă iată ce aflăm din relatarea unei prietene a Hallipilor în legătură cu acea faimoasă „terapeutică morală” de care a beneficiat Lenora<sup>3</sup>: „La Predeal a stat patru-cinci luni pline. I-a mers admirabil. Avea o vilă cu vedere pe valea Te-meșului, un rai!... Un doctor extraordinar... O metodă de tratament! Inedit și foarte interesant!... O artă întregă! Cultivarea sistematică a «atenției», îngrijirea «bunei dispoziții», exercitarea «voinței», supravegherea și dezvoltarea «aspirațiilor» și reînvierea «cochetăriei». Somnul, apetitul, gimnastica corporală — *cela va sans dire*.”

Dar ce au comun toate aceste prescripții (și fiecare în parte) cu efortul de sondare a inconștientului individual? Mai mult încă, doctorul Walter nici măcar nu și-a interogat metodic pacienta, ci a cules date despre experiența de viață a acesteia și despre eventualele cauze ale declanșării manifestărilor nevrotice de la doctorița Lina, cea care o condusese pe Lenora la sanatoriu: „Cînd a văzut întii bolnava, [Walter] a luat Linei un interogatoriu de inchizitor. Ca la cărturăreasă, unde te duci să nu dai nici un indiciu, și de la prima întrebare spui tot, așa și Lina, s-a mărturisit pe contul Lenorei...”<sup>4</sup> În asemenea condiții este greu de presupus că ar mai fi putut surveni fenomenul de „transfer”, acesta întemeindu-se și pe crearea unei intimități specifice între analist și pacient, intimitate ce rezultă mai cu seamă din dezvăluirea efectivă, cu prilejul curei, a celor mai tainice ascunzători ale sufletului.

În același studiu din 1930, Mihail Sebastian declară că, în materie de explorare a psihicului personajelor sale, Hortensia Papadat-Bengescu posedă „o admirabilă intuiție și prinde dintr-o serie de fapte punctul nevralgic, momentul care rezumă esențial, treapta care definește. Îi rămîne cititorului sarcina de a descifra sensul anecdotei și de a-l specula el singur, de vreme ce autoarea se refuză”. Pînă la urmă, abținerea scriitoarei de la talmăcirea sistematică și coerentă a feluritelor acte și gânduri ale eroilor săi, talmăcirea vizînd justificarea demersurilor pe care aceștia le întreprind, este însă considerată de Sebastian a fi un neajuns stilistic. Astfel, privitor la nevroza Lenorei, i se reproșează prozatoarei că se mărginește la descrierea reacțiilor exteriorizate ale acesteia, fără să amănunțească și trăirile ei interioare: „Deși anecdota boalei, fazele ei esențiale au fost

1. Ov. S. Crohmălniceanu, *Cinci prozatori în cinci feluri de lectură*, București, Ed. Cartea Românească, 1984, p. 105.

2. *Ibidem*, p. 103.

3. De altminteri, există numeroase specii de „terapeutică morală” care n-au aproape nimic comun cu psihanaliza. Să ne gîndim, de pildă, la diversitatea tehnicilor de tratament bazate pe sugestie.

4. Hortensia Papadat-Bengescu, *Opere*, vol III, București, Ed. Minerva, 1979, pp. 142-143.

fixate, nimic din jocul adinc al inconștientului n-a fost prins.“ Pentru acest motiv, explicațiile furnizate de romancieră ar fi „și insuficiente și false“. Criticul își îngăduie să remarce ironic că „doamna Bengescu ar fi trebuit să-l consulte pe doctorul Walter“<sup>1</sup>, ceea ce vrea desigur să spună că scriitoarea încă nu reușise să dobândească suficientă competență în investigarea psihicului uman.

Mihail Sebastian era totuși nedrept dojenind-o pe artistă pentru faptul că nu oferă cititorului suficiente elemente în vederea elaborării unor justificări încheiate ale trăirilor și acțiunilor fiecărui personaj. Cum am putea uita că explicațiile psihanalitice cu iz didactic sînt în măsură ele singure să compromită valoarea artistică a unei opere, ca în cazul primei versiuni a *Faptei* lui Lucian Blaga? Dimpotrivă, freudismul cultivat de Hortensia Papadat-Bengescu (cît va fi fost el!) avea în vedere tocmai salvagardarea autenticității artistice, drept care nu-și propunea să confere o cu totul îndoielnică valabilitate științifică plăsmuirilor românești.

Și E. Lovinescu se arată neînțelegător cu procedeele analitice la care a recurs doamna Papadat-Bengescu în saga Hallipilor. Cu privire la capitolele din *Fecioarele despletite* consacrate dramei Lenorei, prestigiosul critic și „protector“ al prozatoarei notează: „Toată partea aceasta, nu atît de analiză psihologică, cît de alăturare de atitudini succesive într-o linie de psihologie morbidă, e magistrală, deși nu totdeauna explicabilă pentru discernămintul logic... Pentru ochiul normal e un gol în această psihologie morbidă, peste care arta scriitoarei aruncă sîrmele fin împletite ale podurilor suspendate.“<sup>2</sup> Este clar că E. Lovinescu vede o prăpastie între psihologia propriu-zisă și cea „psihologie morbidă“ care pare să echivaleze pentru el cu psihanaliza. Criticul era încredințat că atît reacțiile curente, cît și comportamentul uman nu pot fi cu adevărat deslușite, chiar cînd e vorba de personaje literare, decît apelînd la „discernămintul logic“, afirmație care sună ca o condamnare a deprinderii recente a scriitoarei de a iți poduri suspendate (cu ajutorul psihanalizei, putem adăuga noi) peste abisurile sufletești. Cu alte cuvinte, în măsura în care se concentrează asupra aspectelor morbide, psihanaliza n-ar mai opera potrivit „discernămintului logic“; boala sufletească (efectivă sau doar aparentă) ar ieși așadar din cîmpul de cercetare al logicii. — Ceea ce arată cît de îmbătrînite deveniseră criteriile pe temeiul cărora judeca E. Lovinescu producțiile mai noi ale unei creatoare la afirmarea căreia contribuise realmente.

De altfel, aceeași slabă permeabilitate la meritele artistice ale producțiilor Hortensiei Papadat-Bengescu din faza „creației obiective“ a manifestat mai tînărul Mihai Ralea, care observa după publicarea *Concertului din muzică de Bach*: „Doamna Papadat-Bengescu a debutat în literatură cu o serie de autoanalize, am zice mai degrabă cu auto-psihoanalize, în multe privinți remarcabile. D-sa a inaugurat un gen, lirismul psihologic, analizînd arzător, pasional, anumite stări de puternic erotism feminin.“ Calificativul de „autopsihoanalize“ aplicat primelor tipărituri ale Hortensiei Papadat-Bengescu nu este însă defel convingător, metoda preconizată de Freud neimplicînd investigarea erotismului (fie el feminin...) prin prisma „lirismului psihologic“. Mai interesantă, dar și mai discutabilă este o afirmație cu caracter mai general al lui Ralea: „O femeie poate face autoanaliză, dar nu poate face observație psihologică asupra altuia, fără s-o falsifice prin punctul propriu de vedere. Ea nu se poate depersonaliza. Romanul doamnei Papadat-Bengescu dovedește îndeajuns aceasta.“<sup>3</sup> Este neașteptată această sentință fără drept de

1. M. Sebastian, *op. cit.*, pp. 27-28.

2. E. Lovinescu, *Istoria literaturii române contemporane*, vol. II, București, Ed. Minerva, 1973, pp. 249-250.

3. M. Ralea, *Perspective*, București, Ed. Casei școalelor, 1928, pp. 77-78.

apel pronunțată de un gânditor și un om politic democrat împotriva aspirației femeilor de a se realiza creator în domeniul psihologiei și, implicit, al psihanalizei.

Istoricul literar Liviu Petrescu atrăgea atenția asupra mutației pe care romanele ciclului Hallipa au înfăptuit-o în domeniul prozei noastre de analiză; de la practicarea observației directe, bazată pe principiul că „esența lăuntrică a ființei umane se confundă cu propria ei fenomenalitate”, a fost omologată, o dată cu prozele de după 1925 ale Hortensiei Papadat-Bengescu, o nouă viziune asupra realităților sufletești, acestea înfățișându-se sub două forme distincte de existență: „o stare a lor de simplă virtualitate, pe de o parte, și o stare de act, pe de alta. În fiecare din aceste stări, sufletul se prezintă ca o realitate corporală; romanciera se referă, astfel, cu insistență la caracterul «trupesc» pe care l-ar avea sufletul chiar și în starea lui de pură interioritate”<sup>1</sup>. De aici posibilitatea ca trupul „eului interior”, al intimității psihicului, și cel al „eului real”, care intră în contact nemijlocit și perceptibil cu lumea exterioară, să se găsească într-un dezacord născător de conflicte și neputințe.

Unii exegeți ai operei Hortensiei Papadat-Bengescu s-au simțit îndemnați să insiste asupra importanței și semnificației noțiunii de „trup sufletesc”. Într-un articol din 1938, Șerban Cioculescu aprecia că n-ar fi vorba decît de o formulă desemnînd „interdependența psihofizică”<sup>2</sup>. Pentru alți comentatori, printre care și Liviu Petrescu, „trupul sufletesc” este un original concept-cheie, indicînd o anumită corporalitate sau materialitate a sufletului, dar și necesitatea adoptării de către această entitate psihosomatică a unei forme delimitate.

Ne întrebăm dacă nu cumva „trupul sufletesc” desemnează, de fapt, o structură psihică insesizabilă cu mijloacele conștiinței, dar bine constituită din punct de vedere funcțional, cevacare poate evoca inconștientul psihanalitic, acea formațiune plină de dinamism, dar avînd o organizare și dimensiuni precise. De aici tensiunile și dramele ce se produc datorită neconcordanței dintre „trupul sufletesc” și eul activ al individului sau, ca să folosim schema elementară psihanalitică, dintre impulsurile inconștiente și instanțele conștiente.

În romanele de maturitate ale Hortensiei Papadat-Bengescu se întîlnesc destul de frecvent notații care nu numai că dezvăluie o neîndoioasă inițiere în problemele psihanalizei, dar parcă trădează uneori și o vocație de psihanalistă... disidentă.

Citim, de pildă, în *Fecioarele despletite* (1926) despre Mini, care întîrziase să-i plătească birjarului: „Dar l-am uitat! mărturisii încet, confuză, ca și cum ăra o vină de care se temea, nu o neglijență care o costa. Ca și cum avea o a doua conștiință, superioară, către care nu vrea să dea greș...”<sup>3</sup> Mini reflectează în legătură cu „trupul sufletesc” al doctorului Rim (personaj care îl amintește caricatural pe profesorul Francisc I. Rainer): „Doctorul Rim, ca și atîția, avea un trup sufletesc care contrazicea pe celălalt. Arareori cele două trupuri se suprapuneau desăvîrșit, dar un așa de mare contrast era totuși ceva rar. Cu un creion fin în degetele cugetării, Mini acum făcea un desen în care trupul sufletesc al lui Rim, plin de ispite, iubitor de alcov și parfumuri, nevoit să-și exteriorizeze aptitudinile personale prin fizicul aceluiasi Rim, făcea contorsiuni desperate și comice. Acel *fra-diavolo* interior, cu poftă și voce groasă, făcea pe Mini să ridă înăuntru ei cu hohot. Ideea că Rim are în el pe frate-su, dracu', o distra așa de mult că surise,

1. L. Petrescu, *Papadat-Bengescu, Hortensia*, în *Scriitori români. Mic dicționar*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 350.

2. Ș. Cioculescu, *Aspecte literare contemporane*, București, Ed. Minerva, 1972, p. 381.

3. Hortensia Papadat-Bengescu, *Opere*, vol. III, p. 47.

de fapt.<sup>1</sup> Avem impresia că, cel puțin în împrejurarea de față, „trupul sufletesc” este perfect identificabil cu structurarea inconștientului.

În *Concert din muzică de Bach* (1927) întâlnim o notație referitoare la proiectul doctorului Rim de a cumpăra o casă: această idee „avea însă rădăcini mai adinci. În clădirea ființei sînt multe etaje și subsoluri ale conștiinței. Acolo, în profunzimi, acea idee se altoise pe alta mai esențială... Scoborînd mai adînc în gîndurile ascunse, doctorul Rim credea că acei bani ai femeii ar fi trebuit să-i aparțină lui”. Și mai departe, despre frămîntările intime ale lui Rim: „Era mizeria omului cu sine, pe care o cunoaște și n-o recunoaște. Toate celelalte caturi ale conștiinței lucrau însă pentru restabilirea aceluia scump dezmoștenit... Totuși, la suprafață, cuviința, solemnitatea, masca aderentă a tuturor virtuților nu putea părăsi pe doctorul Rim... În laboratorii tainice se pregăteau alte proiecte în vederea tratamentului reciproc între soți fără descendenți direcți.”<sup>2</sup>

„Infiltrațiile” psihanalitice nu mai sînt în *Concert din muzică de Bach* atît de vizibile ca în *Fecioarele despletite*, unde pe alocuri ele capătă un aspect aproape declarativ. În schimb, în romanul mai recent, metoda psihanalitică își află o aplicare mai stăruitoare și mai consecventă. Metamorfozele aparent paradoxale, ba chiar absurde ale comportamentului unor personaje, care, la un moment dat, încetează să mai fie „plauzibile”, precum Maxențiu, Lina sau Lică, nu pot fi explicate fără a recurge la vederile psihologiei abisale.

Indicii clare despre progresele realizate în familiarizarea cronicarei Hallipilor cu lexicul și teoriile psihanalitice pot fi surprinse și în *Drumul ascuns* (1932). Iată cum este evocată aici exteriorizarea presupusului „transfer” survenit între Lenora și doctorul Walter, psihoterapeutul ei: „Cînd Lenora se azvîrlise de gîtul lui Walter, negreșit nu era prima clientă care făcea asemenea încercare. Walter însă se salva din astfel de agresiuni destul de lesne: păstra atitudinea unui medic care nu ia nici în nume de rău, nici în nume de bine feluritele emoții ale bolnavilor și ale femeilor; atitudinea cuiva care nu înțelege și înțelege totodată.”<sup>3</sup>

Referitor la scandaloasa căsătorie a prințesei Ada cu plebeul Lică, este pomenit și freudismul, singura dată cînd el apare nominalizat pe parcursul ciclului Hallipilor: „Vorbînd de el [de Lică], fiecare suspina și recurgea la freudism pentru a o scuza pe Ada.”<sup>4</sup>

Titlul romanului este tălmăcit într-o frază în care este vorba de noua locuință a doctorului Walter: „Treptele casei somptuoase erau treptele unui drum ascuns, mai puternic ca orice rațiune.”<sup>5</sup>

Trebuie totodată subliniat că substratul psihanalitic al ficțiunii se consolidează de-a lungul *Drumului ascuns*. Principala atenție a scriitoarei se va concentra tocmai în direcția a ceea ce nu este linear, logic, învederat, deci a ceea ce nu este conștient. Marile prefaceri în comportamentul individual și social al eroilor decurg dintr-un travaliu ocult, orientat de impulsuri originare nedeliberate, impulsuri născătoare de contradicții între aspirația atingerii unor poziții cît mai proeminente și voința de satisfacere a apetiturilor îndeobște cu caracter erotic<sup>6</sup>. Lucrul acesta este evident chiar la indivizii care par să

1. *Ibidem*, p. 99.

2. *Ibidem*, pp. 172 și 174-175.

3. *Ibidem*, p. 349.

4. *Ibidem*, p. 494.

5. *Ibidem*, p. 566.

6. Constantin Ciopraga remarcă în această privință: „Premeditat sau nu, Hortensia Papadat-Bengescu practică... portretul psihanalitic minuțios, căci ce altceva e urmărirea *drumului ascuns* decît o aplicare a teoriei refulării? Cînd individul, supraveghindu-și tendințele (refuzînd să dea



prezintă un deficit libidinal, precum Aimée sau Walter, la care însă precumpănește, la dimensiuni „monstruoase”, instinctul de afirmare și dominație. De altminteri, mediul unde se plasează acțiunea romanelor doamnei Papadat-Bengescu predispune la parvenitism, impulsurile erotice fiind adesea canalizate către „jocuri de societate” în care energia este cheltuită prin efortul de cucerire a unor rivnite poziții în ierarhia politică, economică și mai cu seamă mondenă. Personajele par să se împace destul de lesne cu situația lor „civilă”, dar de fapt continuă să acționeze pe căile cele mai deturnate, și uneori de-a dreptul bezmetic, în vederea atingerii țelurilor ariviste pe care și le propun ca pe un fel de succedaneu al împlinirii sexuale. Ținând seama de rolul precumpănitor pe care afirmarea individuală îl joacă în ciclul Hallipilor, s-ar putea afirma că în scrierile etapei culminante a creației Hortensiei Papadat-Bengescu domnește cumva o atmosferă adleriană.

În *Rădăcini* (1938), ultimul apărut dintre romanele memorabilului ciclu, referințele directe la tehnicile și la vocabularul psihanalitic sînt incontestabil mai sărace. Abia dacă întîlnim undeva exclamația: „Aneta Pascu, tu ai un complex!”, altă dată se pomenește despre „un caz de refluxare ca al Diei”, iar despre o eroină se relatează că „povestea cu animație, chiar cu un fel de libido”<sup>1</sup>.

Nu însă asemenea timide simptome lexicale sînt dătătoare de seamă pentru abordarea psihanalitică manifestă în atîtea pagini ale *Rădăcinilor*. Destinul surorilor vitrege Dia și Nory Baldovin, mai preocupate decît bănuiesc ele însele să elucideze problema unor încilcite rădăcini familiale, destinul tinerei vasluience Aneta Pascu, care alunecă, pe durata falsei sale studenții bucureștene, în delir erotic, sau destinul lui Ghighi Drăgănescu, care nu găsește decît în sinucidere „soluția” unei complicate crize de adolescență, toate acestea nu dobîndesc verosimilitate și coerență decît considerate din unghiul psihologiei abisale. A ne mulțumi să o proclamăm pe Hortensia Papadat-Bengescu drept cea mai valoroasă reprezentantă a proustianismului în România sau drept promotoarea unei metode specific feminine de analiză a subiectivității anumitor medii de ariviști înseamnă a trece cu vederea un aspect esențial al creativității sale, și anume stimulul primit de această creativitate din partea cuceririlor recente ale psihanalizei.

Pronunțîndu-și verdictul în privința *Rădăcinilor*, G. Călinescu arăta că, „luat sub absolutul artistic, romanul e lipsit de valoare... În roman sînt numai cîteva relatări, nicidecum fapte. Totuși, cine a avut răbdarea să citească toată scrierea rămîne cu impresia unui material înecat în fraze. Aci se petrec drame feminine, fiziologice, disparente pentru ochiul epic... De altfel înaintarea romanului e atît de nămolosă încît nimic nu iese din zona bunelor intenții. Așa cum este, H-a P.-Bengescu merită să ocupe un loc de frunte în stima criticii nu prin realizări, uneori impure, ci prin unghiul de la care își pornește observația, pentru nivelul estetic teoretic”<sup>2</sup>. Dar toate gravele obiecții formulate de prea exigentul critic (lipsa „faptelor”, înlocuite prin „relatări”; „înecare în fraze”; disparența „pentru ochiul epic” a unor drame fiziologice; înaintarea „nămolosă”; „impuritatea realizării”) tind parcă să circumscrie și să definească stilul, substanța și ritmul

---

curs instinctelor), păstrează aparența eticii — refluxarea devine o realitate... Autoarea Hallipilor are slăbiciune pentru depistarea mobilurilor secrete, confruntînd cu pasiune relațiile dintre viața externă și impulsurile din zone profunde.” (*Hortensia Papadat-Bengescu*, București, Ed. Cartea românească, 1973, p. 164)

1. Hortensia Papadat-Bengescu, *Rădăcini*, București, Ed. Naționala Ciomei, 1938, vol. I, p. 195; vol. II, p. 44 și 50.

2. G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, Fundația Regală pt. Lit. și Artă, 1941, p. 658.

obișnuitului demers psihanalitic. Marea problemă este dacă artistul care mînuiește un asemenea material precar, inform și aparent nesemnificativ izbutește pînă la urmă să realizeze, pe planul emoției estetice, o iluminare decisivă, vecină cu catarsisul rezultat din contemplarea trează a zbaterilor omenești. Marea doamnă a prozei analitice românești s-a dovedit a fi, în cîmpul literaturii, o veritabilă emulă a practicienilor de performanță ai terapiei abisale.

### Alți scriitori, critici și esești despre psihanaliză: F. Aderca, P. Zarifopol, D. Caracostea

Este oarecum surprinzător să constați că „teoreticienii” avangărzii literare românești a anilor '20 nu au făcut mare caz de freudism. Astfel, în articolele sale din 1925 în care critica suprarealismul pentru lipsă de originalitate și de „virilitate”, Ilarie Voronca își exprima totodată convingerea că teoriile psihiatrice ale lui Sigmund Freud nu pot servi drept suport realizărilor artistice, întrucît transpunerea lor din domeniul medical în cel al literaturii ar însemna „o denaturare”. Mai mult decît atît, explorarea subconștientului n-a putut determina o veritabilă revoluție în artă deoarece „subconștientul a fost întotdeauna utilizat de artiști”<sup>1</sup>. Voronca refuza așadar să recunoască deosebirea dintre plonjonul în incoștient pe care artiștii din trecut îl practicau „intuitiv” și investigația deliberată a adîncurilor sufletești, călăuzită de principiile metapsihologiei și tehnicile analitice.

Nu cu mult înainte, Voronca formulase și în alt context ideea că „îndrăznelile creatorilor artiști premerge viitoarele elaborări științifice”, ilustrînd această teză cu observația că „freudismul și toate principiile psihanalitice au fost demult încă vestite de incoștient cercetătorii poeți”. În lumina acestei constatări, suprarealismul lui André Breton nu ar reprezenta decît „o tardivă reeditare pe baze freudiene a realizărilor de la Zürich” datorate în primul rînd lui Tristan Tzara, inițiatorul dadaismului<sup>2</sup>.

Cu totul ostil se arăta Mihail Sebastian față de modernismul afișat de cei grupați în jurul revistei „Contemporanul”, „modernism simulat și creat voit din îndrăzneli și pornografie, care nici măcar nu scandalizează, pentru că înainte de asta repugnă. Puțin Freud (am urmărit odată — povestește Sebastian —, cu o listă de simboluri psihanalitice, o schiță iscălită de d. Romulus Dianu, amuzîndu-ne această lipsă de gust a unui om inteligent), puțin André Breton, puțin Apollinaire și mult, foarte mult tupeu”<sup>3</sup>. Freudismul acestui detașament al tinerei noastre avangărzi literare ar fi reprezentat deci mai degrabă o manifestare de mimetism.

Un admirator al lui Freud era însă, la epoca aceea, scriitorul și criticul Felix Aderca. Într-un articol din 1925 dedicat lui Frank Wedekind, părintele expresionismului în teatrul german, el nota totuși, privitor la faima pe care creatorul psihanalizei începea să o dobîndească și la noi: „Toată lumea a auzit de Freud — cel puțin în măsura în care e legat de pornografia apetisantă pe care o căutăm, cu toată familia, la unele teatre, cinematografe și reviste, și o gustăm singuri în unele romane franceze și indigene.” Cît despre creația lui Wedekind, ea anticipează în bună măsură „ideea freudiană” a „jocului

1. I. Voronca, *Suprarealism și integralism*, în „Integral”, I (1925), nr. 1 din 1 mart., p. 45.

2. I. Voronca, *Glasuri*, în „Punct”, II (1925), nr. 8 din 9 ian., p. 2.

3. M. Sebastian, *Între experiență și temperament. Reflexii asupra modernismului român (II)*, în „Cuvîntul”, III (1927), nr. 950 din 8 dec., p. 2.

sexual ca temei al funcțiilor noastre cerebrale, afective și voliționale, cu repercusiuni ciudate în viața de familie și în viața socială<sup>1</sup>.

Deosebit de interesante sînt considerațiile pe care Felix Aderca le formulează în legătură cu schița de analiză a personalității lui Eminescu pe care doctorul Constantin Vlad o inclusese în volumul său din 1928 *În domeniul inconștientului*. Dacă nu putea trezi obiecții constatarea psihanalistului nostru cum că în opera eminesciană își găsește cea mai clară verificare „conflictul dintre eul social și cel individual” al poetului, de îndată însă ce doctorul Vlad începe, din „exces profesional”, să transpună în domeniul artei criteriile de valoare cu care se operează în medicină, confuzia devine inevitabilă. Astfel, Vlad împarte arta în două categorii, potrivit unui punct de vedere axat, s-ar spune, pe „sociabilitatea” creației: „arta progresivă, care, după doctorul Vlad, e aceea care duce la „întărirea legăturilor dintre individ și societate, adică la coeziunea socială», și arta regresivă, care, tot după doctorul Vlad, «lucrează contra intereselor societății, adică te îmbie să guști nepermisul». De fapt, putem noi adăuga, „interesele societății” sînt privite aici dintr-un inadmisibil unghi reduționist, dîndu-se o apreciere negativă oricărei manifestări de revoltă sau măcar de insatisfacție a individualităților contrariate de interdicțiile sociale. Împotriva unei anumite viziuni vulgarizatoare puse sub semnul meta-psihologiei, Aderca îi atrăgea atenția lui Vlad că „Eminescu, publicînd *Melancolia*, nu s-a gîndit la psihanaliză sau la societate și nici n-a crezut că face «artă regresivă» scriind *Sărmanul Dionis*”<sup>2</sup>.

Dacă C. Vlad ar fi ținut mai mult seama de observațiile metodologice și sugestiile consemnate aici de criticul literar, poate că mult disputata sa lucrare din 1934 *Mihail Eminescu din punct de vedere psihanalitic* ar fi fost scutită de anumite aspecte vulnerabile, de care adversarii freudismului vor ști să profite.

Pe parcursul bogatei sale activități publicistice, Felix Aderca a arătat, dincolo de oarecare rezerve neangajante, multă considerație psihanalizei. Cu atît mai uimitoare este luarea sa de poziție categoric ostilă din 1934 față de anumite implicații pedagogice ale doctrinei freudiene.

Este drept că nici psihanaliza ca atare și nici Sigmund Freud personal nu sînt făcuți vinovați de excesele intolerabile ale pedagogiei zise științifice, promovate de „discipolii freudiști”: copiii „au fost preschimbați de tinerii psihanalisti în aparate de creat «complexe», «refulări» și «sublimări». Întinde copilă mîna după un măr?... Nu înseamnă că-i e poftă de dulceața lui acrișoară, ci că s-a deșteptat în ea șarpele străvechi de sub copacul binelui și răului din rai. Plînge băiețașul după sînul mamei?... Asta e «libido». Se strîmbă copilul la zgîrietura mustăților și duhoarea de mahorcă din gura scumpului său părinte, asta e «complexul lui Oedip», care înseamnă că mamă-sa îi va fi la noapte amantă, iar pe tată-său îl va strînge de gît, din gelozie. Asemenea grosolăniilor nu se petrec decît în mintea tinerilor freudiști. Copiii sînt mult mai nevinovați”...

Concluzia lui Aderca echivalează cu o proclamare a nocivității anumitor teorii și practici psihanaliste, cel puțin a celor din sfera pedagogiei aplicate: „Nu există mijloc mai sigur de a-l preschimba pe copil din «bestie latentă» în fiară autentică decît scoțînd, din umbra lor prielnică, în lumina crudă mișcările sufletului lui de fire de funigei. Nu copilul, educatorii lui psihanalisti sînt vicioși, nebuni și criminali.”<sup>3</sup>

1. F. Aderca, *Frank Wedekind*, în „Rampa”, VIII (1925), nr. 2 185 din 8 febr., p. 1.

2. F. Aderca, *Eminescu și psihanaliza*, în „Adevărul literar și artistic”, IX (1928), nr. 401 din 12 aug., p. 3.

3. F. Aderca, „Bestia latentă”, în „Adevărul”, XLVIII (1934), nr. 15 566 din 13 nov., p. 1.

Acest articol pare să marcheze un moment de ruptură: Felix Aderca nu se va mai angaja de partea adeptilor freudismului, ci va adopta față de psihanaliză acea atitudine neîncrezătoare, dacă nu neprietenoasă, caracteristică pentru „opinia publică” românească a epocii.

Scriitorul D. V. Barnoschi (Dumitru Vasiliu), cunoscut mai ales prin proza sa literară îmbibată de erotism, dar și prin propaganda desfășurată în vederea închegării unei mișcări nudiste în România, a publicat în 1929 o recenzie foarte favorabilă cărților tipărite recent de doctorul C. Vlad. Despre psihanaliză ni se spune în această recenzie că „e o știință dintre cele mai impresionante, care are la dispoziție mijloace destul de sigure pentru a descurca probleme psihice, individuale și colective despre care se credea că nu vor putea fi niciodată descurcate”.

Barnoschi îl îndeamnă pe „primul nostru psihanalist să se manifeste și prin conferințe”, adăugând o altă propunere, care n-avea să prindă viață niciodată: „Și mai bine însă decât prin conferințe, ar trebui să încerce înjghebură a unui centru de difuziune. Adică o mică sală în care să facă regulat cursuri de psihanaliză. Lucrul nu-i așa de ușor. Mai întâi trebuie găsit filantropul care să-i pună localul la dispoziție, apoi trebuie să găsească în d-sa curajul de-a vorbi de două-trei ori pe săptămână, poate numai în fața citorva osteniți, intrați acolo să se încălzească.”<sup>1</sup>

De la un cercetător de azi aflăm că Barnoschi „a înțeles exact sensul teoriilor lui Freud, pe care le-a popularizat la noi fără preget, considerându-le aplicabile realităților postbelice”<sup>2</sup>. În realitate, nu o propagandă a freudismului a întreprins Barnoschi în prelegerea sa *Mărturisirea trupului*, ci a cultivării voluptății, antidotul „refulării instinctului sexual” ca izvor al tuturor psihonevrozelor<sup>3</sup>. Dar teoria consumării „păcatului” pentru obținerea lecuirii nu este nicidecum de esență freudiană.

Menționăm în treacăt tableta *Psihanaliză: Freud* pe care poetul, pamfletarul și eseistul minor Horia Bottea o semna în „Bilete de papagal”. Acesta se declară încântat de calitățile poetice și de neconformismul scrierilor lui Sigmund Freud, dar își exprimă îndoiala în ce privește competența științifică a profesorului vienez, pe care-l bănuiește cu „educație universitară nedeșăvârșită” și făcându-și cursul „anapoda”<sup>4</sup>. Textul totuși laudativ al lui Bottea este caracteristic pentru tonul „miticesc” întâlnit și la alți admiratori români ai freudismului, care consideră că psihanaliza este un soi de aiureală, dar plină de farmec...

În studiul *Expresionismul dramatic*, criticul și istoricul literar Ion Sân-Georgiu afirmă despre Freud că a dat o lovitură „psihologiei obișnuite”, astfel că poezii expresioniști, „înainte de a fi disprețuitori de forme uzate, sînt disprețuitorii locului comun psihologic. Freud le-a dat oareșicum expresioniștilor justificarea științifică a poeziei lor haotice”<sup>5</sup>.

Inimitabilul critic și eseist Paul Zarifopol a găsit prilejul în câteva rînduri să-și spună răspicat părerea despre psihanaliză în general și, cu deosebire, despre aplicarea metodei

1. D. V. Barnoschi, *Psihanaliza în România*, în „Adevărul literar și artistic”, IX (1929), nr. 427 din 10 febr., p. 7.

2. D. M. [Dan Mănuță?], *D. V. Barnoschi sau fronda evghenistă*, în „Convorbiri literare”, XCV (1988), nr. 9 (1 225) din sept., p. 6.

3. D. V. Barnoschi, *Mărturisirea trupului*, Col. „Analelor române”, București, Ed. Cultura românească, 1933, p. 21.

4. H. Bottea, *Psihanaliză: Freud*, în „Bilete de papagal”, I (1928), nr. 185 din 10 sept., p. 4.

5. I. Sân-Georgiu, *Cercetări critice*, vol. I, București, Ed. Cultura neamului românesc, 1923, pp. 92-93.

analitice la descifrarea sensurilor și evaluarea creațiilor artistice. Mai întâi în 1925, în legătură cu romanul *Imago*, publicat cu două decenii mai-nainte de poetul elvețian Carl Spitteler, laureat din 1919 al Premiului Nobel pentru literatură.

Pornind de la observația lui Spitteler că romanul său, în care zugrăvește cu penelul omului de 60 de ani o dragoste nefericită de la 20 de ani, confirmă teoriile freudiene, Zarifopol caută să se arate concesiv: „Poate că în cazul acestor tipuri extreme care nu vor să primească de la viață, în nici o parte a ei, decît ori tot ori nimic, construcțiile lui Freud își află potrivită, dar totuși relativă aplicare. Fiindcă nici aici nu e de înțeles ca erotica perturbată să fie izvorul unic al producției poetice.”

Criticul atrage atenția asupra pericolului pe care îl prezintă construcțiile teoretice generalizatoare avîndu-și punctul de plecare în „ideile fixe” ale minților speculative: „Pansexualismul doctorului vienez este o obsesiune personală costumată ca teorie medicală cu pretenții filozofice. Autorul acestei doctrine, la constituirea căreia a contribuit poate și simplismul grăbit caracteristic disciplinelor empirice care ar vrea să fie exacte, este probabil el însuși «cazul» clasic din care a ieșit «teoria». Afară de specificii bolnavi erotici, oamenii sînt mînași mult mai violent de apetituri economice și de setea supremă a stăpînirii și a gloriei decît de poftă și ambiții sexuale.”

Zarifopol neagă valabilitatea generală a tezelor psihanaliste potrivit cărora motorul întregii vieți psihice ar fi sexualitatea, iar tulburările psihice de tot felul s-ar datora îndeobște contrarietii impulsurilor sexuale: „Mulțimea oamenilor se consolează lesne și simplu de primele insuccese erotice, ca și de cele următoare... Obstacolele pe care viața civilizată le pune în calea instinctului de reproducție iau proporții grozave numai pentru cîteva suflete, uneori de elită, dar mai adesea simplu bolnave din născare printr-o nenorocită împerechere a orgoliului cu timiditatea și stîngăcia socială. Lumea mare este mult mai sănătoasă și rezolvă greutățile psihologice și sociale ale activității erotice mult mai lesne și mulțumitor decît își închipuiesc psihiatrii bolnavi de obsesiuni, fie ele cît de original și amuzant manifestate.”<sup>1</sup>

Peste cîțiva ani, Paul Zarifopol avea să recidiveze cu cîteva „note despre freudism” puse sub ireverențiosul generic *Din ideologiile de piață*. Din capul locului, criticul își exprimă dezaprobarea față de deprinderea psihanalistilor de a călca dincolo de granițele medicinei: „Psihiatrul freudist nu mai e medic curat: este un diletant cu avînt de apostol. Prin această hotărîtă trecere mult peste atribuțiile pur medicale, învățătura și agitația aceasta cad numaidecît sub judecata celor care nu sînt medici.”

Remarcabile sînt declarațiile lui Zarifopol în legătură cu inadecvarea psihanalizei la spiritul românesc, inadecvare funciară, întrucît decurge din însuși specificul temperamental al românului: „Îndeosebi nu cred că românii ar avea vocație pentru ceea ce se cheamă *refoulement* sexual. Sîntem cumînți cît se poate, atît bărbații cît, din fericire pentru noi, și femeile. Freudismul în România este o snobistică maimușărie, ca multe altele — mai comică poate decît aiurea, fiindcă realitățile noastre sexuale sînt tot ce poate fi mai voios.”

Părintele psihanalizei este înfățișat ca un maniac gata să descopere la oricine fenomene psihopatologice similare celor manifestate de el însuși: „Promotorul pansexualismului este un obsedat patent. Cu obsesiunile sale, el împodobește memoria pacienților și apoi activitatea de orice fel a omenirii întregi. Cine află pînă și în instinctul conserării individuale esență «libidinoasă», cine explică dragostea unui bărbat cu femeii mări-

1. P. Zarifopol, *Spitteler și Freud*, în „Adevărul literar și artistic”, VI (1925), nr. 218 din 8 febr., p. 1.

tate ca o tardivă satisfacție a unei pretinse poftă, din prima copilărie, de a trăi cu mamă-sa și a încornora pe tată-său, cine vede în cîntarea la clavier și în prăjituri simboluri ale actului sexual, acela neîndoielnic se dedă la interpretări delirante.“<sup>1</sup>

Despre pretențiile psihanalizei de a îmbrățișa toate domeniile activității și cunoașterii omenești, Paul Zarifopol vorbește pe-ndelete și cu sarcasm în articolul *Artă literară și simplă literatură*. Nici de data aceasta nu-l menajează pe Freud ca persoană: „Era, și este încă, la Facultatea de medicină din Viena, un profesor de boli nervoase, Siegmund [sic] Freud, om prea original, cum sînt adeseori doctorii de nebuni. Freud a construit o filozofie bogată în consecințe și aplicații foarte distractive, întemeiată pe credința absolută că singura funcțiune cu adevărat naturală și normală este funcțiunea sexuală.“ Criticul recurge la hiperbolă pentru a pune în evidență ceea ce socotește el că reprezintă punctele slabe ale freudismului: „De necaz că fatalitățile vieții sociale nu i-au lăsat și nu-i lasă a se ocupa numai de singurul lucru pentru care au într-adevăr vocație, oamenii au inventat — curios efect, într-adevăr! — religie, filozofie, artă, știință, tehnică, în sfîrșit tot ce face omul în afară de ce ar trebui și ce ar vrea el, sincer vorbind, să facă... Supraingeniosul Freud a inventat o metodă, numită psihoanaliză, care, de la orișice manifestare tehnică sau speculativă, te duce fără greș pînă la izvorul ei prim și autentic, adică la o supărătoare stăvilire socială a actului sexual.“

Zarifopol îi șfichiuieste deopotrivă pe medicii și pe literații care se lasă ispițiți de amăgirea psihanalistă: „Această colosală descoperire a avut succes foarte frumos la medici; mai frumos încă la literați. Aceștia s-au arătat să aibă, în timpurile noastre, o deosebită slăbiciune pentru noutăți senzaționale cu parfum științific. S-a ridicat astfel o strașnică recoltă de monografii care studiază istoria artelor și a științelor după minunata metodă, cu rezultate de multe ori hazlii, totdeauna grav prezentate.“<sup>2</sup>

Satira îndreptată de Paul Zarifopol împotriva a ceea ce considera el a fi păcate ale freudismului față de bunul-simț amintește întru cîtva pe cea a lui I. L. Caragiale, nemilosul dușman al pozițiilor „delirante“ în politică, dar și în cultură. Nu știm dacă pe timpul șederii sale la Leipzig, cînd îl întîlnea frecvent pe Caragiale stabilit la Berlin, Zarifopol va fi avut ocazia să discute cu marele său prieten despre teoriile lui Freud, care începeau să atragă atenția cercurilor științifice și literare din țările de limbă germană. În orice caz, Paul Zarifopol reprezintă, în viața noastră culturală, un caz mai rar de intelectual care, deși și-a desăvîrșit formația în lumea germanică, a manifestat o atitudine absolut negativă față de psihanaliză. Căci iată-l pe Dumitru Caracostea, universitar de prestigiu, îmbrățișînd acum șase decenii și mai bine cauza freudismului: atitudinea sa cît se poate de favorabilă psihanalizei ne duce cu gîndul la studiile filologice și filozofice pe care le-a efectuat la Viena după 1909, deci în perioada cînd Freud își consolidase poziția de „copil teribil“ în viața spirituală a capitalei austriece. Trebuie subliniat că, spre deosebire de mai toți istoricii și teoreticienii literari din generația sa, Caracostea nu a manifestat față de freudism doar curiozitate, ci s-a străduit să utilizeze tehnicile psihanaliste în cercetările sale privind „factorii generativi“ în determinismul creației artistice.

Întreprinzînd în 1929 investigații de comparativă literară și folclor în legătură cu tema „Lenore“, a legăturii incestuoase dintre frate și soră, D. Caracostea mărturisea că

1. P. Zarifopol, *Din ideologiile de piață. Note despre freudism*, în „Adevărul“, XLVII (1933), nr. 15 196 din 21 iul., pp. 1-2.

2. P. Zarifopol, *Pentru arta literară*, București, Fundația pt. Lit. și Artă „Regele Carol II“, 1934, pp. 18-19.

explicațiile pe care le formulează stau „sub influența recentelor teorii ale lui Sigmund Freud despre psihanaliză”, teorii care „au azi o tot mai largă aplicare în domeniul științelor morale”. Călăuzitoare pentru savantul român fusese mai cu seamă lucrarea freudistului Otto Rank *Das Inzest-Motiv in Dichtung und Sage (Motivul incestului în poezie și mit)*<sup>1</sup>.

Profesorul bucureștean revendica pentru studiul său meritul unei duble noutăți: „explorarea amănunțită a tuturor mărturiilor înrudite românești și chestiunea aplicării metodei freudiene în studiul acestui motiv”<sup>2</sup>.

Merită semnalat faptul că D. Caracostea nu avea să se lepede de psihanaliză nici chiar în împrejurări cînd alții se osteneau să li se facă uitată eventuala bunăvoință pe care cîndva o arătaseră concepțiilor lui Freud. Într-o scriere publicată în 1943, el constata că specialiștii au opus o „îndirjită rezistență” încercărilor de a se extinde cîmpul de acțiune al psihanalizei în domeniul „științelor morale”, precum mitologia, religia, lingvistica, estetica, biografia, caracterologia, folclorul etc.; după părerea lui Caracostea, o asemenea atitudine de categorică respingere a investigațiilor psihanalitice nu-și mai are însă justificarea: „Azi, unii istorici literari afirmă, în certe cazuri, legitimitatea acestor investigații, întrucît ele sînt făcute cu tact și nu introduc procedeele spiritului geometric acolo unde se cere spiritul de finețe. Ceva mai mult: ...unii poeți au găsit în Freud o lămurire a procesului lor creator.”<sup>3</sup>

Profesorul ține totuși să adauge că vederile lui Freud în materie de interpretare a fenomenului literar-artistic „trebuie privite cu multă rezervă critică”. Astfel, stîngăciile și erorile comise de doctorul C. Vlad în materie de exegeză eminesciană pot constitui un avertisment pentru toți cei care și-ar îngădui să minuiască orbește instrumentele analitice în încercarea de a pătrunde tainele creației neasemuitului poet. Ceea ce nu înseamnă că sondajele freudiene nu se dovedesc a fi deosebit de rodnice la abordarea unor probleme speciale; spre exemplificare, Caracostea a și indicat anumite aspecte ale eroicii eminesciene care sînt mai bine clarificate folosind vigilent tehnicile freudiste. Important este mai ales ca, la explicarea faptelor din sfera creației artistice, psihanalistul să nu formuleze „interpretări de patologie.”<sup>4</sup>

### Psihanaliza „implicită”: T. Arghezi și L. Rebreanu

Într-o recenzie, despre care am mai amintit, la cartea lui C. Vlad tipărită în 1928 *În domeniul inconștientului*, Felix Aderca observa că marii creatori au elaborat și elaborează opere susceptibile de interpretări psihanalitice fără ca ei să fie conștienți de conflictele sufletești intime care au generat asemenea realizări artistice.

Spre exemplificare, criticul menționa „melopecta sfișietoare” *O, mamă* a lui Eminescu, precum și „o bijuterie literară” a lui Arghezi, apărută la 27 iulie 1928 în „Bilete de papagal”, poemul în proză *Rîpi cu stele* (inclus ulterior, sub titlul *Rîpa cu stele*, în volumul *Ce-ai cu mine, vîntule?*), poem care vădește „elemente psihanalitice” cu deosebire

1. D. Caracostea, *Lenore — o problemă de literatură comparată și folclor*, București, Tip. Cultura națională, 1929, p. 22.

2. *Ibidem*, p. 28.

3. D. Caracostea, *Creativitatea eminesciană*, București, Fundația Regală pt. Lit. și Artă, 1943, p. 57.

4. *Ibidem*, pp. 57-60.

în încheiere: „Suflet, suflet unde ești? Departe de pasul meu zguduit pe piatră. Suflet absent, care ai plecat din mine ca o luntre cu o pînză. Unde ești mamă? Strig în cer și-n pustietate: «Suflete!» — și tace. Chem din răsărit: «Mamă!» — și răsăritul tace. Nu întîlnesc pe lac pe nimeni din ai mei. Cine ești?»<sup>1</sup>

După multe decenii, scriitorul I. D. Sîrbu relatează că, într-o convorbire din jurul lui 1945 cu Lucian Blaga, acesta i-a atras atenția asupra unei perechi de versuri argheziene în care recunoștea „o metaforă prin excelență revelatoare”: „Mă-ndrept încet spre mine și sufletul mi-l caut / ca orbul, ca să cînte, spărturile pe flaut.” Și comenta Blaga: „Arghezi are noroc că în tînăra și sănătoasa noastră cultură nu sînt exegeți psihanalisti: despre versul acest s-ar fi scris, în Germania, volume.”<sup>2</sup>

Se poate desigur discuta în ce măsură textele citate de Aderca sau de Blaga se caracterizează printr-un fond freudist semnificativ. În prealabil s-ar pune însă întrebarea dacă Tudor Arghezi s-a interesat activ de doctrina psihanalitică.

În lipsa unor informații precise în această direcție, sîntem tentați să credem că „dezvăluirile” ce par uneori să vădească, în lirica argheziană, forme ale unei gândiri de resortul flagrant al metapsihologiei țîn, în realitate, de ceea ce s-ar putea numi „psihanaliza implicită”, datorîndu-se demersurilor analitice spontane și nedeliberate ale artiștilor de totdeauna, care, în momente de creație privilegiate, se pleacă asupra abisului lor sufletec fără să se orienteze după vreo hartă doctrinară.

Un anume filon psihanalitic ar putea fi bănuț și în romanul din 1934 *Ochii Maicii Domnului*, unde, cum nota Șerban Cioculescu într-o cronică din anul următor, „Tudor Arghezi și-a propus să exalte iubirea maternă și adorarea filială a mamei”. Criticul se socotește însă dator să adauge: „Ne place să alunecăm peste posibilele interpretări freudiene ale așa-zisului complex Oedip și să ocolim caracterul patologic al pasiunii dincolo de mormînt pe care o nutrește Vintilă pentru Sabina.”<sup>3</sup>

Tot psihanaliză implicită întîlnim și în *Ciuleandra* lui Liviu Rebreanu, despre care Dana Dumitriu arată că poate fi socotit „unul din primele romane din literatura noastră în care este epicizată... o criză psihică acută, petrecută într-un context social-moral determinat”; comentatoarea precizează însă imediat că, în *Ciuleandra*, „maniera narativă este neanalitică”, fiind vorba de un „roman de observație” elaborat pe baza „tehnicii conservatoare” a povestitorului „obiectiv și constatativ”<sup>4</sup>.

La fel se îndoiește Gheorghe Lăzărescu că Rebreanu va fi luat direct cunoștință cu opera lui Freud, măcar că „ideile acestuia aveau o largă răspîndire în perioada scrierii romanului *Ciuleandra*”. Un indiciu, deși foarte firav, al influenței freudismului ar putea fi descrierea visului repetat al eroului, vis sintetizînd simbolic împrejurările crimei<sup>5</sup>.

1. F. Aderca, *Eminescu și psihanaliza*, în „Adevărul literar și artistic”, IX (1928), nr. 401 din 12 aug., p. 3.

2. I. D. Sîrbu, *Lucian Blaga despre Tudor Arghezi*, în „Tribuna”, XXXIII (1989), nr. 33 (1 704) din 17 aug., p. 5. Distihul figurează în poezia *Toamnă din Cuvinte potrivite*.

3. Ș. Cioculescu, *Aspecte literare contemporane 1932-1947*, pp. 299-300. În legătură cu poemul în proză *Robul*, inclus și el în culegerea lui Arghezi *Ce-ai cu mine, vîntule?*, Cioculescu, care folosește prilejul de a-și mărturisii „toată rezerva față de valabilitatea metodei psihanalitice aplicate la literatură și artă”, se declară totuși de acord cu aprecierea pe care doctorul C. Vlad o făcuse nu demult despre „vitalitatea argheziană ca factor generator de împrăștiare lirică” (*ibidem*, p. 59). Dar în fugara exegeză a lui Vlad nu este menționat nici un semn patognomic al prezenței freudismului în acea creație argheziană.

4. Dana Dumitriu, „*Psihologia și obiectivitatea*”, postfață la L. Rebreanu, *Ciuleandra*, București, Ed. Minerva, 1976, pp. 161-162.

5. Gh. Lăzărescu, *Romanul de analiză psihologică în literatura română interbelică*, București, Ed. Minerva, 1983, p. 161.



## Freudismul — alte semnalări în publicistica românească

Pentru o mai justă evaluare a ecourilor generate de teoriile freudiste în cultura și în medicina românească de după primul război mondial, vom înregistra aici, în ordine cronologică, un șir de prezentări, mai mult sau mai puțin consistente, ale doctrinei psihanalitice apărute în publicațiile de la noi.

Mai întâi însă o promisiune neonorată. La începutul anilor '20 a fost tipărită traducerea unei broșuri intitulată *Cauzele nervozității*, avându-l ca autor pe freudistul disident austriac Wilhelm Stekel, născut în 1868 la Boian, în Bucovina. Cărțulia poartă subtitlul: *Noi privim asupra apariției și preîntâmpinării nervozității și cu o expunere a ideilor profesorului Freud*; dar zadarnic vom parcurge cele 44 de pagini în căutarea făgăduitei relații despre freudism.

În prefață, Stekel declară privitor la relațiile sale cu Freud: „Cu mândrie mă numesc elevul său<sup>1</sup>, dar prin aceasta nu voiesc să spun că toate încheierile la care am ajuns în această carte sînt vederile lui. Dimpotrivă! Sînt convins că multe din cele spuse aici îl vor face să clatine din cap în semn de dezaprobare.”<sup>2</sup>

Tălmăcitorul acestei scrieri este doctorul I. Duscian (Dușan Isailovici), același care în 1914 publicase în Occident o monografie despre reflexele condiționate, ca urmare a unei vizite la laboratoarele lui I. P. Pavlov de lângă Petersburg. Menționăm acest amănunt amintindu-ne de tendința manifestată și la noi acum trei-patru decenii de a-i opune, la modul absolut, pe Pavlov și Freud<sup>3</sup>.

Un extern al spitalelor bucureștene, pe nume Theodor Dumitrescu, a semnat în „Adevărul literar și artistic” din 1923 o prezentare școlărească a psihanalizei, trimițînd atît la operele lui Freud, cit și la comentariile francezului S. Jankélévitch sau ale altora. Aflăm din articolul doctorandului că „vederile lui Freud se aseamănă întru cîtva cu cele ale lui Bergson” și că „marele merit al psihoanalizei asupra psihiatriei e de a fi arătat importanța în nevroze a inconștientului psihic”<sup>4</sup>.

Profesorul de filozofie Mihail Moldovan a conferențiat în mai 1924 la Ateneul Român despre *Doctorul Freud și psihologia inconștientului*, după care a tipărit textul prelegerii în broșură. Este vorba de o xpunere întemeiată pe folosirea îndemînică a celor mai importante scrieri ale lui Freud. Concluziile sînt în genere favorabile psihanalizei, vorbitorul străduindu-se ca, pentru omologarea metapsihologice, să afle în istoria filo-

1. De fapt, Wilhelm Stekel i-a fost lui Freud mai mult decît un discipol. Freud remarcase și citase încă în 1896 un articol despre sexualitatea infantilă publicat în anul precedent de tînărul bucovinean. Stekel a fost în 1901 pacientul lui Freud, pentru ca, după reușita curei, să devină el însuși analist, fiind vorba deci de prima analiză didactică din istoria mișcării psihanalitice. Lui Stekel îi revine meritul de a-i fi propus, în 1902, lui Freud organizarea unor întîlniri săptămînale ale adepților săi vienezi, ceea ce a dus la înființarea Societății Psihologice de Miercuri, prima „instituționalizare” a mișcării psihanalitice. Dacă în 1910-1911 Stekel s-a îndepărtat de Freud, a făcut-o mai ales din considerente personale, iar nu datorită unor importante divergențe teoretice. Pînă la sinuciderea sa în 1940 la Londra, Stekel a rămas fidel psihanalizei și fondatorului ei.

2. W. Stekel, *Cauzele nervozității*, București, Ed. Cartea românească, [1921], p. 3.

3. Doctorul Sigmand-Sigma, editorul popularei reviste „Sănătatea”, va tipări, după 1930, o suită de traduceri: *12 scrisori adresate unei mame*, *14 scrisori adresate unei mame* și alte *12 scrisori adresate unei mame*, broșuri întocmite de W. Stekel, cuprinzînd sfaturi medicale și pedagogice, care vădesc influența concepțiilor psihanalitice.

4. Th. Dumitrescu, *Psihoanaliza lui Freud*, în „Adevărul literar și artistic”, IV (1923), nr. 119 din 4 mart., p. 2 și nr. 124 din 8 apr., p. 7.

zofiei anticipări și prefigurări ale gândirii freudiene. Astfel, Moldovan e de părere că psihanaliza lărgeste teoria kantiană a conștiinței, iar pe de altă parte reprezintă „o sistematizare a metodei socratice”. În final este formulat dezideratul de a apărea cât mai curînd „acei muncitori ai gândirii care, descleștați din ideile și teoriile rigide tradiționale, să continue opera începută pe căi științifice — nu așa cum fac mulți din actualii elevi ai școlii [psihanalitice]”<sup>1</sup>.

Partizan decis al freudismului se arăta a fi doctorul B. Ocsinoit<sup>2</sup>, care, într-un articol din 1925, publicat în buletinul bilingv al asociației medicilor din Chișinău, își însușea explicațiile oferite de maestrul vienez în privința fenomenului de „rezistență față de psihanaliză”. Teoria lui *Zigmund Freud* (numele savantului este transcris potrivit ortografiei ruse...) a trezit reacții ostile prin faptul că a afectat sentimentele cele mai profunde ale omului, clătînd covîngerile lui tradiționale în materie de viață psihică și sexualitate. Așa s-a întîmplat și cu teoria lui Darwin, care a distrus bariera dintre om și animal, așa s-a întîmplat și cu teoria lui Copernic. „Dar — profetizează încrezător Ocsinoit — timpul trece, pasiunile se potolesc și adevărul învinge.”<sup>3</sup>

Cu prilejul celei de a 70-a aniversări a lui Sigmund Freud, „Adevărul literar” a inserat la „Cronica științifică” o notiță neiscălită, redactată pe un ton frivol. Ni se spune despre savantul vienez că „...are foarte mulți admiratori și încă mai multe admiratoare; nu fără temei, adversarii lui Freud îl numesc «psihologul de salon» sau «psihologul de alcov». Adversarii lui Freud nu sînt atît de numeroși ca admiratorii lui, fiindcă ei aparțin mediului savant, relativ puțin numeros.” Despre pansexualism se arată că el „constituie călcîiul lui Ahile al lui Freud”<sup>4</sup>.

Din darea de seamă asupra congresului internațional de sexologie ținut în octombrie 1926 la Berlin, publicată de doctorul M. Căhănescu într-un periodic științific ieșean, luăm cunoștință că, la acea reuniune, temele cele mai dezbătute au fost psihanaliza lui Sigmund Freud și tehnicile de „regenerare” ale lui Eugen Steinach. Din informațiile oferite de medicul care practica la București și la Karlsbad rezultă că, la începutul congresului, s-a observat o „oareșicare ostilitate sau reacțiune în contra ideilor lui Freud”, ca la încheierea lucrărilor să se admită că „doctrina lui Freud formează o importantă etapă, un progres vădit în cunoașterea intimă a firii omenești, dacă se lasă deoparte exagerările făcute de urmașii și elevii acestuia și mai ales simbolismul exagerat de care fac uz aceștia ca și de o dogmă”<sup>5</sup>.

În periodical medical timișorean de limbă maghiară „Praxis medici” a apărut în 1926 un articol informativ referitor la „teoria lui Freud despre nevroză” sub semnătura neropsihiatruului Ödön Szediák din Arad<sup>6</sup>.

1. M. Moldovan, *Doctorul Freud și psihologia inconștientului*, București, Tip. Lucia, 1924, pp. 29-31.

2. Dintr-o listă a medicilor domiciliați în 1937 în județul Lăpușna aflăm că doctorul Boris Ocsinoit din Chișinău era specialist în boli nervoase și, cel puțin la acea dată, lucra ca liber profesionist (*Anuarul medical al României — 1938*, București, Ed. Esculap, 1938, p. 243).

3. B. Ocsinoit, *Despre psihanaliză și critica ei*, în „Buletinul Asociației profesionale a medicilor din or. Chișinău — Biulleten Professionalnogo soiuza vracei g. Kișiniova”, I (1925), nr. 9 din nov., p. 193.

4. *Psihanaliza*, în „Adevărul literar și artistic”, VII (1926), nr. 287 din 6 iun., p. 6.

5. M. Căhănescu, *Primul congres internațional de sexuologie (INCLOSE)*, în „Revista științifică V. Adamachi”, XIII (1926), nr. 1 din nov., pp. 13-14.

6. Ö. Szediák, *Freud neurosis-elméletéről*, în „Praxis medici”, III (1926), nr. 1 din ian., pp. 3-10.

Dacă menționăm aici teza de doctorat *Concepții nouă asupra isteriei*, susținută în 1926 la Facultatea de Medicină din București de Constantin T. Iordănescu, o facem fiindcă această tipăritură figurează în unele bibliografii ale psihanalizei în România. De fapt, lui Freud i se acordă mai puțin de o pagină din cele 20 ale broșurii. Semnificativ este că termenul „psihanaliză” nici nu este folosit. Doctorandul preia, în ce privește patogenia isteriei, concepția profesorului G. Marinescu, pe care avea, în anii următori, să-l secondeze conștiințios în diverse cercetări de clinică și terapeutică neurologică.

Cunoscutul publicist medical I. Glicsman, care semna Doctorul Y grec, a inclus într-o carte a sa din 1927 un capitol de confruntare a opiniilor lui Freud cu ale lui Bergson. Caracterizarea pe care medicul bucureștean o face aici revoluției psihanalitice este nițeluş bombastică: „Astăzi, geniul psihologic al lui Freud vine și, prin savante cercetări de psihofiziologie infantilă, completează teoria materialistă a tuturor sentimentelor și ideologiilor noastre.”<sup>1</sup>

La rubrica „Aș vrea să știu”, inaugurată în 1929 de „Adevărul literar și artistic”, s-a răspuns într-un stil impersonal, de dicționar enciclopedic, cititorului N. I. Vineșiu din București, care întrebase „în ce constă teoria psihanalizei a lui Freud și care sînt principiile ei fundamentale”<sup>2</sup>. S-ar părea deci că, la vremea aceea, „opinia publică” românească se vroia informată despre psihanaliză.

Peste cîteva luni a apărut în același săptămînal traducerea (iscălită de publicista Olga Monta) a unui articol al psihanalistului vienez Paul Federn<sup>3</sup>.

Neașteptată este tipărirea la Făgăraș a unei broșuri în care un anume I. Adămoiu, despre care aflăm că trăise și în SUA, prezenta cu stîngăcia autodidactului „teoria psihanalitică freudiană”, căreia încerca să-i precizeze locul în contextul mișcării psihologice actuale<sup>4</sup>.

Probabil că primul text al lui Freud tradus la noi este cel apărut în „Adevărul literar și artistic” din 1926 sub titlul *Ceva din psihologia liceanului*<sup>5</sup>. Avea să treacă însă multă,

1. Doctorul Y grec, *Pe urmele înțelepților*, București, Ed. I. Brănișteanu, (1927), p. 71.

2. „Adevărul literar și artistic”, IX (1929), nr. 458 din 15 sept., p. 2.

3. P. Federn, *Sinuciderea din amor și doctrina lui Freud*, în „Adevărul literar și artistic”, IX (1930), nr. 487 din 6 apr., pp. 1-2.

4. I. Adămoiu, *Probleme de psihologie contemporană. Teoria psiho-analitică freudiană*, Făgăraș, Tip. I. Lazăr, 1930; 39 pag.

5. S. Freud, *Ceva din psihologia liceanului*, în „Adevărul literar și artistic”, VII [1926], nr. 311 din 21 nov., p. 5. Putem face unele supoziții privitor la împrejurările care au determinat tălmăcirea și publicarea cu prioritate a acestui text. O comisie de bacalaureat care funcționase în 1926 la Cernăuți a respins mulți candidați, mai ales germani și evrei, pe motiv că nu stăpînesc satisfăcător limba română. S-au iscat manifestații, cu busculade în cursul cărora unii membri ai comisiei au fost loviți. O gazetă clujeană de limbă maghiară a publicat un comentariu intitulat *Scandalul de la Cernăuți și freudismul*, în care era menționat un articol al lui S. Freud despre mentalitatea gimnazistului (*A csernovici botrány és a freudizmus*, în „Keleti ujság”, IX (1926), nr. 241 din 24 oct., p. 1). Tensiunea s-a menținut în capitala Bucovinei, iar în ziua de 10 noiembrie liceanul Nicolae Tăutu din Iași l-a impușcat pe David Falik, un tînăr evreu invinuit că agresase pe un examinator din comisia de bacalaureat. Decesul lui Falik a impresionat profund opinia publică. Tipărirea în „Adevărul literar” a articolului lui Freud despre care pomenise „Keleti ujság” încerca prin urmare să contribuie la explicarea regretabilului fenomen al participării tineretului studios la manifestații politice extremiste. Titlul original al textului din 1914 al lui Freud este *Zur Psychologie der Gymnasiasten*. Materialul avea să fie republicat la Viena de către Editura psihanalitică internațională, în „Almanach der Psychoanalyse 1927”. Vezi S. Freud, *Studienausgabe*, vol. IV, *Psychologische Schriften*, Frankfurt am Main, S. Fischer Verlag, 1970, pp. 235-240.

foarte multă vreme pînă la editarea versiunilor românești ale celor mai semnificative opere freudiene.

\*

În cel de-al treilea deceniu al secolului nostru, românii au început, în sfîrșit, să se familiarizeze cu doctrina freudiană. Un șir de medici au făcut operă de pionerat în această privință, dar luările lor de atitudine favorabile sau potrivnice metapsihologiei au trezit, cum probabil și era de așteptat, mai puțin ecou în opinia publică decît aprecierile, nu arareori pe ton polemic, privitoare la psihanaliză formulate de filozofi, literați sau ziariști.

Din păcate, imaginea pe care și-o făceau despre psihanaliză intelectualii noștri și, în special, membrii corpului medical se dovedea a fi, către 1930, destul de imprecisă, dacă nu inadmisibil de distorsionată, mai ales datorită ignoranței, dar și prejudecăților multora din cei care își îngăduiau să emită aprecieri asupra valabilității freudismului și asupra consecințelor pe plan social și moral ale propagării acestuia. Foarte mulți auziseră la noi despre Freud și nu puțini erau gata să-și spună părerea despre concepțiile lui, numai că operele reprezentative ale școlilor psihanaliste erau practic ignorate de publicul nostru.

Un pumn de medici, dintre care însă nici unul nu trecuse prin probele inițiatice de rigoare, au îndrăznit să efectueze la noi cure analitice. Terapia psihanalitică era totuși departe de a obține drept de cetate în psihiatria românească.

Totul — sau aproape totul — rămînea de făcut.

## CĂTRE O AFIRMARE A PSIHANALIZEI ÎN CULTURA NOASTRĂ? (1930-1940)

### Interesul față de persoana și învățătura lui Freud

În pragul celui de-al patrulea deceniu al acestui secol, unele semne ale faimei de care freudismul începea să se bucure și la noi se întâlnesc acolo unde te-ai fi așteptat mai puțin.

Din memoriile poetului și animatorului literar Sașa Pană (pseudonimul doctorului Alexandru Binder) aflăm, de pildă, că locuitorii Dorohoiului doreau, la vremea aceea, să știe cât mai multe despre teoriile savantului vienez: „Între 17 și 19 martie 1928, sub auspiciile Cercului Cultural al Tineretului, am ținut — în trei seri consecutive — o conferință în care am expus (cu «va urma») doctrina psihanalitică a lui Sigmund Freud. La ultima expunere, sala devenise neîncăpătoare pentru cei doritori să fie prezenți: mese-riși, elevi, intelectuali.“<sup>1</sup>

Deși într-un „mesaj“ tipărit la scurt timp după aceea în revista „unu“, scriitorul Ion Călugăru își inveciva concetățenii: „Dorohoieni, sinteți raci [aluzie și la racul de pe stema respectivului județ]... Sinteți gușați!“ — acești retrograzi prin destinație heraldică se arătau totuși receptivi la concepțiile de „avangardă“. Am putea fi tentați să explicăm asemenea disponibilități sufletești prin faptul că în târgul din nordul Moldovei trăiau atunci destui tineri intelectuali predispuși parcă să îmbrățișeze convingeri radicale înnoitoare pe plan politic și cultural.

Dar interesul pentru psihanaliză era manifestat și de publicul din alte colțuri ale țării, cu totul străin de orientarea „internaționalistă“ care-i caracteriza pe amintii dorohoieni. Vasile Netea, un cărturar mereu preocupat de slujirea cauzei naționale, mărturisește că, în tinerețe, fusese și el „un mare admirator al teoriilor lui Sigmund Freud, pe care le pusesese într-o largă circulație românească teza de doctorat a medicului I. Popescu-Sibiu“. Așa se face că, prin 1931, activînd la secția din Reghin a ASTREI, a fost programat cu prelegerea *Conștient, subconștient și inconștient*, în care urma să-și informeze ascultătorii cu privire la doctrina lui Freud. Netea a păstrat o amintire pozitivă despre acest eveniment: „Atît subiectul, și îndeosebi teoriile asupra existenței și funcționării inconștientului, cît și debitul și siguranța expunerii mele au făcut o bună impresie asupra intelectualilor Reghinului.“<sup>2</sup>

Desigur că reuniuni cu tematică similară au fost organizate la epoca aceea și în alte orașe de la noi. Ne vom opri însă doar asupra uneia care a beneficiat cu adevărat de un

1. Sașa Pană, *Născut în '02*, București, Ed. Minerva, 1973, p. 226.

2. V. Netea, *Memorii (X)*, în „Vatra“, IX (1980), nr. 11 (116) din 20 nov., p. 8.

ecou excepțional. Este vorba de dezbaterea consacrată lui Freud și psihanalizei de către gruparea tinerilor intelectuali bucureșteni, Criterion.

Criterioniștii își propuneau să stimuleze discutarea liberă și creatoare a problemelor semnificative ale actualității social-politice și culturale, aceasta în cadrul unor simpozioane la care erau invitate să-și exprime opinia personalități cu vederi diferite și adesea contradictorii. Și astfel, momentul Criterion a reprezentat în istoria vieții noastre publice o luminoasă afirmare a libertății de gândire, a emulației intelectuale și a spiritului critic. În toamna lui 1932, gruparea a inițiat zece colocvii, rezervate, fiecare, unuia dintre „idolii” la ordinea zilei. Pe lângă Freud, lista acestor „idoli” cuprindea numele lui Lenin, Chaplin, André Gide, Mussolini, Bergson, Krishnamurti, Greta Garbo, Gandhi și Valéry, personalități din cele mai controversate și la vremea aceea.

Simpozionul dedicat lui Sigmund Freud a avut loc la 20 octombrie, în aula Fundației Carol I, fiind prezidat de filozoful Ioan Petrovici. Despre aspectele psihiatrice ale operei freudiene au vorbit doctorii Ioan Popescu-Sibiu și Anghel Radovici, primul în calitate de adept al psihanalizei, iar celălalt (așa cum aflăm dintr-un rezumat al intervenției sale redactat de doctorul M. Schächter-Nancy și publicat într-un număr special al revistei „Sănătatea și Viața fericită”) formulând anumite observații referitoare la „punctele slabe” ale doctrinei și terapiei psihanaliste. Freud psihologul a fost prezentat de medicul și eseistul Ion Cantacuzino, care a conchis (potrivit relatărilor aceluiași „reporter”) că „determinismul freudian luminează psihologia, căci Freud arată că și viața inconștientului, a instinctivului, are o logică, un determinism riguros, care se poate studia”. Schächter-Nancy ne informează că „au mai vorbit admirabil d. H. H. Stahl — *Freud ca sociolog*, d. Mircea Eliade — *Freud ca om de cultură*, d. Al. Mironescu — *Literatura freudiană*” și își exprimă regretul de a nu publica și rezumate ale „remarcabilelor d-lor causeries”<sup>1</sup>. Timp de trei ceasuri, conferențiarul ținuseră încordată atenția celor din sală, semnaleză Mihail Sebastian într-o notă publicată peste două săptămîni în ziarul „Cuvîntul”<sup>2</sup>.

Disponem de o prețioasă mărturie în legătură cu acest eveniment de excepție al vieții intelectuale bucureștene. În memoriile sale, Mircea Eliade relatează emoționat despre peripețiile simpozionului inaugural al grupării Criterion: „Cînd am intrat, nu ne venea să ne credem ochilor. Amfiteatrul Fundației Carol I era arhiplin. Biletele la parter fuseseră de mult vindute și lumea se năpustise la balcoane și galerii. Ședeau pe unde apucau, pe scări, pe balustrade. Apoi, pentru că nu-i mai putea opri nimeni, pătrunseseră în sală, se rezemau de pereți, se așezau chiar pe estradă. Probabil că nici n-am fi putut începe dacă Petru Comarnescu n-ar fi anunțat, în sală și în foaier, că vom repeta simpozionul după cîteva zile și, cu ajutorul pompierilor de serviciu, n-am fi închis și zăvorît poarta de la intrare. Lipisem acolo și un afiș, anunțînd repetarea simpozionului. Dar unul dintre noi s-a sacrificat și a rămas afară, în stradă, două ceasuri, lămurind și liniștînd grupurile de auditori fără noroc.”<sup>3</sup>

Într-adevăr, succesul fulminant a determinat reluarea dezbaterilor. Eliade afirmă în memoriile sale că simpozionul a fost „repetat de trei ori, și apoi de nu mai știu cîte ori

1. *Despre Freud și freudism*, în „Sănătatea și Viața fericită”, XXXIII (1932), nr. 19-20 din dec., pp. 425-426. Pe afișul simpozionului a apărut și numele lui Mircea Vulcănescu, care anunțase o intervenție despre *Freud și filozofia etică*.

2. M. Sebastian, *Psihanaliza și ordinea publică*, în „Cuvîntul”, VIII (1932), nr. 2 708 din 4 nov., p. 1.

3. M. Eliade, *Memorii (1907-1960)*, Ed. Humanitas, București, 1991, pp. 251-252. Eliade își amintea că fuseseră vreo cinci-șase vorbitori, printre care un psihanalist, apoi Mircea Vulcănescu și Paul Sterian; de fapt, ultimul n-a luat cuvîntul la acest simpozion.

în provincie<sup>1</sup>. Nu avem însă date certe decât despre o singură reprogramare: „la cererea generală”, organizatorii au convocat o nouă ședință închinată lui Freud, în seara de 29 octombrie și în aceeași sală ca prima oară. Urmau să ia cuvîntul vorbitorii invitați la reuniunea precedentă, mai puțin A. Radovici și Al. Mironescu; președinția trebuia să fie asigurată de data aceasta de către profesorul C. I. Parhon.

„Toate biletele erau vîndute”, notează M. Sebastian în relatarea amintită adineauri. Dar la orele 8, cînd se aștepta deschiderea porților Fundației, un comisar de poliție, însoțit de un detașament de sergenți de stradă, a anunțat că adunarea „s-a interzis”. Întrebîndu-l pe I. Mihalache, ministrul de interne, ce a determinat o asemenea decizie a autorităților, acesta i-a declarat lui Sebastian că „vrea să prevină orice propagandă comunistă”...

După conciliabule între miniștrii I. Mihalache, Armand Călinescu și V. Madgearu, poliția a fost retrasă<sup>2</sup>. Simpozionul a putut să se desfășoare începînd de la orele 10.30, cînd rămăseseră doar cîțiva inși „în fața cărora doctrinele lui Freud au fost expuse”<sup>3</sup>.

De ce li se va fi părut guvernanților de atunci că Freud este un bolșevic periculos? De fapt, nici unul dintre vorbitori nu avea reputația de comunist sau de simpatizant comunist (cu excepția, eventual, a profesorului Parhon). Prejudecățile legate de apartenența etnică a părintelui psihanalizei să fi declanșat lamentabila încercare de a pune căluș celor care nu-și propuneau decât să examineze temeiurile unei litigioase creații științifice?

De-a lungul deceniului 1930-1940 s-au înregistrat totuși, în publicistica de la noi, și cîteva momente de omagiere a lui Sigmund Freud.

„Adevărul literar și artistic” a tipărit, în mai 1931, un număr special pentru cea de a 75-a aniversare a medicului, savantului și umanistului. Articolul introductiv, semnat de Constantin Vlad, se remarcă prin elanul său encomiastic: „Pe Freud nu-l putem lăuda, după cum nu-ți vine să lauzi un cer înstelat sau o mare frămîntată. Lauda i-o aduce însăși opera sa. Tot ce putem face este să-i dorim cu ocazia împlinirii celor 75 de ani să mai trăiască încă pentru noi, căci pentru el și-așa n-a trăit niciodată.”

După ce apreciază că ansamblul cărților maestrului de la Viena „trebuie să devie Biblia omului modern”, Felix Aderca stăruie asupra rolului pe care îl au aceste cărți în revoluționarea prozei de analiză: ca urmare a cunoașterii operei lui Freud „nu se vor mai putea scrie toate năzbîtiile și elucubrațiile pseudoartistice care umplu tomurile celor mai de seamă «psihologi literari»; și cînd va cerceta sufletul unui copil, al unei fete, sau visele unei mame, scriitorul care nu va cunoaște pe Freud va orbecăi jalnic, ca un bețiv fără luminare în pivnița de bezne, printre poloboace”. În finalul articolului sînt însă consemnate cîteva observații critice la adresa freudismului, care par să vestească acele reticențe în privința psihanalizei pe care, cum am mai amintit, Aderca avea să le proclame în anii imediat următori. Scriitorul român se întreabă dacă noțiunea de *libido* nu se cere cumva elucidată și revizuită: „N-ar fi oare timpul să se facă și distincții de natură între diferitele manifestații ale libidinei originare?... Nu cumva voluptățile copilului care sugerează sînul mamei sau ale mamei care ține copilul la sîn sînt de altă natură decât voluptățile sexuale, deși au aceeași origine fundamentală?”<sup>4</sup>

1. *Ibidem*, p. 252.

2. M. Sebastian, *op. cit.*, p. 1.

3. Hippokrat, *Freud interzis în Capitală*, în „Dimineața”, XXVIII (1932), nr. 9 293 din 8 nov., p. 6.

4. F. Aderca, *Revoluția lui Freud*, în „Adevărul literar și artistic”, X (1931), nr. 544 din 10 mai, pp. 1-2.

În restul numărului, doctorul Vlad inserează câteva note despre Freud (repere biografice, *Freud și Premiul Goethe, Cum a ajuns Freud la psihanaliză*). Sînt reproduse crîmpeie din studiul lui Fritz Wittels *Tipuri de femei în lumina psihanalizei*. Trebuie, în sfîrșit, menționată publicarea unor *Fragmente caracteristice* din scrierile lui Freud: *Artă și psihanaliză* și *Morală și psihanaliză*, fără să se indice însă cine este traducătorul.

Am pomenit despre numărul pe care revista „Sănătatea și Viața fericită” l-a dedicat psihanalizei la sfîrșitul anului 1932. În afara materialelor privind simpozionul *Freud* organizat de către criterioniști, numărul mai cuprinde însemnări ieșite de sub pana lui C. Vlad (iscălite sau neiscălite de acesta): o schiță a biografiei lui Freud, o prezentare generală a psihanalizei, remarci despre complexul lui Oedip sau despre „narcism”. Sînt de asemenea publicate în traducere articolele *Psihanaliza și sexualitatea* de R. Laforgue și R. Allendy și *Despre psihanaliză* de Paul Federn. Tot aici a apărut textul *Părerăa d-lui prof. Parhon despre psihanaliză*, redactat pe baza unor declarații făcute lui Liviu Munteanu.

Pentru sărbătorirea celor 80 de ani ai lui Sigmund Freud, „Adevărul literar și artistic” din 7 mai 1936 a publicat o pagină omagială, cu contribuții din care câteva purtau semnături de maximă rezonanță: *Un explorator al subconștientului* de P. P. Negulescu, *Freud și critica literară* de E. Lovinescu, *Sigmund Freud ca psiholog* de C. Rădulescu-Motru, acestor articole adăugîndu-li-se un excurs biografic întocmit de M. Grindea, precum și notele *Succesul lui Freud* de A. Radovici și *Aportul lui Sigmund Freud* de C. Vlad. Sub titlul prea promițător *Studii psihanalitice în românește*, sînt reproduse trei scurte extrase din opera sărbătoritului, iarăși fără precizarea provenienței și a tălmăcitorului.

Cu același prilej, „Cuvîntul liber” a inserat în paginile sale două articole omagiale, subliniind, măcar în titlul lor, semnificația socială a învățaturii freudiene: *Freud — marile psihanalist și evoluția societății* de Miron Grindea și *Aspectul medico-social al freudismului* de docentul Artur Kreindler, care constata că „metoda de cercetare psihică pe care ne-a dăruit-o Freud nu este... numai una de interes strict individual, ci are cu siguranță și o deosebită importanță medico-socială”<sup>1</sup>. Un scurt text despre sexualitate purtînd titlul *Principii* și semnătura lui Sigmund Freud a fost inserat pe aceeași pagină a revistei.

Un articol fără caracter festiv, dar care poate fi privit ca un original omagiu adus lui Freud, este cel în care Corin Eugeniu Grosu făcea o paralelă între psihanaliză și homeopatie, aceste curente medicale fiind puse, ambele, sub semnul neohipocratismului. Prin ce se înrudește doctrina lui Freud cu cea a lui Hahnemann? Psihanaliza, ca și homeopatia, are în vedere numai cazul strict individual. În demersurile ei, și ea se orientează după simptomatologie, și ea caută să reactiveze stări și tendințe patologice anterioare în vederea lichidării structurilor morbide prin efortul propriu al subiectului<sup>2</sup>. În ambele cazuri avem deci a face cu o hipocratică individualizare pe temeuri simptomatologice, urmărindu-se favorizarea autoreglării și autoechilibrării.

Fără îndoială că în presa românească a timpului nu au apărut, despre persoana și opera lui Freud, doar articole respectuoase și admirative. La rubrica „Miscellanea” a „Vieții românești” a fost tipărită, în aprilie 1938, o notă iscălită S. (inițială indicîndu-l pe D. I. Suchianu), în care este blamată persecutarea ilustrului savant de către nașiști

1. A. Kreindler, *Aspectul medico-social al freudismului*, în „Cuvîntul liber”, III (1936), nr. 28 din 16 mai, p. 5.

2. C. E. Grosu, *Considerațiuni asupra mișcării neo-hipocratice*, în „Revista fundațiilor regale”, VII (1940), nr. 4 din 1 apr., p. 208.



care tocmai pusese răstăpînire pe Austria și este mai ales înfierată atitudinea iresponsabilă a unui gazetar de la noi care și-a îngăduit să afirme că Freud n-ar fi decît un „pseudosavant”. Mai grav era că un tînăr psihiatru preluase, într-o declarație de presă, această revoltătoare afirmație.

După ce amintește despre strălucitele merite ale lui Sigmund Freud ca incomparabil erudit și ca vindecător al „celeia mai dureroase boli —nebulia”, S. notează: „Că învățătura lui Freud conține o serie de exagerări și de erori, aceasta se prea poate și chiar nici nu s-ar fi putut altfel. Dar miezul doctrinei lui a trecut în patrimoniul științei, definitiv.”

Revenind la defăimătorii autohtoni ai profesorului vienez, autorul notei îndrăznește să facă o profeție a cărei împlinire, și încă pentru un răstimp îndelungat, n-avea, din păcate, să întîrzie prea mult: „Și totuși, va veni o vreme cînd vom regreta pe acești calibani. Vom suspina după ei, ca după niște amici, ca după niște frați. Căci, la viteza cu care merg lucrurile, peste foarte puțin timp nimeni nu va mai putea zice că, de pildă, Freud e pseudosavant sau că Einstein e un farsor. Ne vom mulțumi să ignorăm frumos și complet că Freud sau Einstein există.”<sup>1</sup>

Surprinzător pentru oricine vrea să evalueze prestigiul științific de care a beneficiat Freud în România interbelică este faptul că, din principalele scrieri ale acestuia, la noi nu s-a tradus atunci mai nimic. Această lacună de ordin editorial a devenit și mai evidentă după 1930, cînd, deși numele părintelui psihanalizei era mereu invocat în discuțiile curente și în publicistică, nici una din cărțile sale nu a văzut lumina tiparului în țara noastră. Presupunerea că intelectualii de aici puteau prea bine să se documenteze despre opera lui Freud consultînd originalele germane și mai cu seamă versiunile franceze ale lucrărilor acestuia nu corespunde realității istorice. Se poate afirma, fără teama dezmințirii, că în afara unui cerc restrîns de „inițiați”, fundamentele doctrinei freudiene au rămas practic ignorate de grosul „intelligenței” noastre. Și în anii '30, informarea despre psihanaliză a fost obținută fie „după ureche”, fie din recenzii la cărți apărute în alte limbi<sup>2</sup>, fie din debile materiale „de popularizare”. Fapt este că, în acel deceniu, au apărut în tîlmăcire românească abia două texte reprezentative ale lui Sigmund Freud. Este vorba mai întîi de scurtul eseu publicat anonim în 1914 și „recunoscut” de autor abia peste zece ani, *Moise al lui Michel Angelo*<sup>3</sup>; dar această scriere nu a putut ajunge cu adevărat la cunoștința publicului nostru, căci a văzut lumina tiparului într-un periodic cu circulație extrem de redusă, „Revista internațională de psihanaliză”, editată în 1934 la București de doctorul Paul H. Schwartz, periodic din care, de altfel, n-a apărut decît un singur număr...

În același an, Tudor Vianu a publicat, într-o crestomație de texte din istoria esteticii, articolul lui Freud *Poetul și fantazarea*<sup>4</sup>, făcînd parte din culegerea de *Studii psihanalitice despre poezie și artă* editată de savantul vienez în 1924.

1. S., *Pseudo-savantul Freud*, în „Viața românească”, XXX (1938), nr. 4 din apr., p. 125.

2. De pildă, în „Adevărul literar și artistic” întîlnim, în patru numere din intervalul 30 mai — 4 iulie 1937, o amplă recenzie, semnată M. Croitoru, la ediția franceză, nu demult apărută, a cărții lui Freud *Noi conferințe asupra psihanalizei*. Avem de-a face cu cea ce se va numi, în anii „învățămîntului politic” de la noi, un „conspic”, adică un inventar al ideilor cuprinse în cele șapte conferințe pe care Freud le-a gîndit, dar pe care nu le-a mai rostit pînă la urmă în fața vreunui auditoriu.

3. Prof dr. Sigm. Freud, *Moise de Michel Angelo*, trad. de P. H. Schwartz, în „Revista internațională de psihanaliză”, I (1934), nr. 1, pp. 3-24.

4. Vezi T. Vianu, *Istoria esteticii de la Kant pînă azi în texte alese*, București, „Colecția textelor filozofice” [1934], pp. 236-246. Traducerea aceluiași text va fi publicată în 1980 de Vasile Dem. Zamfirescu sub titlul *Scriitorul și activitatea fantasmatică*.

Mai notăm că în mensualul timișorean de limbă maghiară „Praxis medici” a fost reprodus, în 1933, omagiul adus de Freud mult prețuitului său discipol Ferenczi, cu prilejul decesului acestuia<sup>1</sup>.

### P. H. Schwartz și „Revista internațională de psihanaliză”

În aprilie 1929, Paul H. Schwartz și-a susținut la Facultatea de Medicină din București teza de doctorat tratând despre *Disjunctia traumatică a pubisului*. Lucrarea fusese redactată în clinica de chirurgie a profesorului Constantin Angelescu, mai puțin renumit operator, cât om politic liberal de mare vază.

Se părea așadar că doctorandul era sortit nobilei cariere chirurgicale. Dar la numai patru ani după obținerea atestatului universitar, tânărul medic s-a înfățișat publicului cu o tipăritură care nu putea decît să intrige. Volumașul de 52 de pagini cuprindea, sub titlatura generală „Biblioteca psihanalitică”, două scrieri: prima — *Freud și Dumnezeu*, cealaltă — *Tratamente psihanalitice*.

Însușindu-și una din concepțiile de bază ale cărții lui Freud din 1927 *Viitorul unei iluzii*, Schwartz se declară convins că religia poate fi identificată cu o nevroză obsesională. Această descoperire îi prilejuiește exclamația: „Iată cum psihanaliza pătrunde ca un ferment și dezgroapă rădăcinile ideilor religioase, minează și dărimă edificiul milenar al tronului ceresc!” Și fiindcă se silea să fie consecvent cu sine însuși, autorul nu putea eluda întrebarea: „Nu este logic, în fața evidenței, să ne dezbarăm de iluzia Dumnezeirii?” Însă atunci, cu ce îl înlocuim pe Dumnezeu? „Răspunsul este pregătit — ne asigură adeptul freudismului: cu rațiunea, cu primatul inteligenței. Omenirea trebuie educată în spiritul realității, persistarea în religie însemnînd infantilism, deci stavilă în progres. Fără religie, omul nu este dezarmat. Dimpotrivă. Are o armă puternică: Știința. Ea a dat dovada realității și eficacității sale.” Concluzia medicului liber-cugetător se vrea mobilizatoare: „Să atingem primatul științific într-o omenire educată în spiritul realității, dezbarată de iluzii, vindecată de religie, nevroză obsesională colectivă.”<sup>2</sup>

A doua secțiune a cărții, cea rezervată unor „tratamente psihanalitice”, se deschide cu *Psihanaliza unui caz de isterie anxioasă (nevroza inimii) tratat de autor prin „pătrunderea în straturile adînci ale psihicului inconștient”, mai ales recurgînd la „tălmăcirea viselor pacientului”*. Pe un fond de extremă anxietate manifestată din fragedă copilărie, apăreau la bolnav accese repetate de tahicardie paroxistică, ajungîndu-se, o dată cu pubertatea, la „nevroza inimii”. S-a putut dovedi că acele accese constituiau „reacții de apărare față de puternica homosexualitate latentă a pacientului”. În cursul tratamentului, acesta „umple prin analiză lacunele din memorie, conștientul mai puternic judecă inactualitatea dorințelor”. Se reușește astfel o instaurare a calmului și, timp de un an, suprimarea acceselor. Medicul proclamă: „Nevroza inimii este vindecată.”

Acest text are însă și un post-scriptum: „După un an de zile, în care timp nu mai prezintă nici un simptom, în urma ruinării în afaceri, [pacientul] se refugiază din nou în boală, manifestată de data aceasta printr-o anxietate; accesese de tahicardie paroxistică nu s-au mai produs.”<sup>3</sup>

1. Freund [sic] Zsigmond, *Ferenczi Sandor*, în „Praxis medici”, X (1933), nr. 7 din iul., pp. 304-305.

2. P. H. Schwartz, *Biblioteca psihanalitică*, București, Tip. Cultura, 1933, p. 18.

3. *Ibidem*, p. 51.

Cît privește *Frigiditatea femeii*, autorul relatează cazul unei bolnave care prezenta frecvente tulburări în sfera genitală și cea digestivă. Tratamentul psihanalitic permite descoperirea, în două săptămîni, a „rădăcinii patogene“ a suferințelor: pacienta avea „anestezie în raporturile sexuale“ cu soțul mai în vîrstă cu 23 de ani. Și astfel „boala, care durează de 17 ani, se vindecă după aceste cîteva zile de tratament; scurt timp după terminarea tratamentului, se desparte de soțul ei. Au trecut patru ani fără să se mai fi produs vreun simptom: pacienta este vindecată“<sup>1</sup>.

Prin urmare doctorul Schwartz conducea cure psihanalitice cel puțin din anul cînd devenise doctor în medicină. El nu ne spune nimic despre modul în care își însușise tehnicile analizei. Uimitoare ni se pare rapiditatea cu care obținea ceea ce el aprecia a fi vindecarea bolnavilor.

În anul care a urmat inaugurării „Bibliotecii psihanalitice“, tînărul medic va oferi încă o tipăritură: primul număr, însumînd 56 de pagini, al „Revistei internaționale de psihanaliză“, pe al cărei frontispiciu se arată că publicația „apare sub conducerea unui comitet“ și că îl are director pe doctorul Paul H. Schwartz. Apariția trebuia să fie trimestrială, în noiembrie, februarie, mai și august<sup>2</sup>.

În *Editorial* se subliniază pe bună dreptate că avem de-a face cu „prima publicație psihanalitică de specialitate în limba română“. Fondatorul periodicului se simte dator cu o explicație: „Am intitulat simbolic publicația «Revista internațională de psihanaliză» fiindcă, trebuie s-o recunoaștem, în actuala stare de la noi, viabilitatea și nivelul unei asemenea publicații nu pot pentru moment să fie asigurate prin colaborarea exclusivă a psihanalizatorilor indigeni. Contăm pe o colaborare internațională care, avem motive să fim convinși, în scurtă vreme va ridica revista noastră aproape de nivelul publicațiilor similare din Apus.“ Nu ne sînt împărtășite motivele pentru care editorul era încredințat de succesul internațional al revistei sale, dar sîntem avertizați că aceasta nu e destinată marului public: „Ținem să atragem atențiunea că nu intenționăm să popularizăm psihanaliza. Ne adresăm medicilor și intelectualilor, care vor afla în paginile revistei probleme medicale, pedagogice, de sociologie, criminologie, critică de artă etc.“

Cum am mai semnalat, la rubrica „Psihanaliza aplicată în artă“ este reprodus studiul mai vechi al lui S. Freud, *Moise de Michel Angelo*.

O contribuție originală este inserată la rubrica „Partea medicală“: o notă, semnată de Artur Kreindler, pe atunci docent al Facultății de Medicină din București, privitoare la raporturile psihanalizei cu fiziologia scoarței cerebrale. Pornind de la cercetările pe care tocmai le efectua împreună cu profesorul Gheorghe Marinescu și doctorul Oscar Sager în legătură cu contribuția doctrinei reflexelor condiționate la clarificarea mecanismelor isteriei, autorul se străduiește să pună în evidență relativa importanță a factorului biologic în psihanaliză. Doctorul Kreindler se arată optimist în ce privește eventualitatea ca teoria reflexelor condiționate a lui Pavlov să lumineze anumite aspecte ale teoriei freudiene: „Prin faptul că metoda reflexelor condiționate e o metodă de laborator, aplicarea ei la interpretarea proceselor psihice descoperite de psihanaliză ne poate ajuta la priceperea lor.“<sup>3</sup>

După traducerea articolului lui Wilhelm Stekel *Analiza unui caz de frigiditate prin interpretarea unui vis* este tipărită nota *Transferul și dominarea contratransferului*, re-

1. *Ibidem*, p. 52.

2. Faptul că prima lună din înșiruire e noiembrie pare să indice că numărul princeps al revistei a văzut lumina tiparului în noiembrie 1934.

3. A. Kreindler, *Psihanaliza și dinamica fiziologică a scoarței cerebrale*, în „Revista internațională de psihanaliză“, I (1934), nr. 1, p. 29.

dactată de Paul Schwartz nu numai pe baza literaturii de specialitate, dar și a propriei experiențe de terapeut. Sînt prezentate aici unele aspecte tehnico-metodologice și deontologice ale comportamentului analistului față de pacient.

Întîlnim în revistă și rubrica „Puncte de vedere individual-psihologice”, ca o mină întinsă adlerienilor, altminteri atît de repudiați de către adepții psihanalizei freudiene ortodoxe. La această rubrică este publicată nota *Aprecieri psihologice și de igienă mentală asupra criminalității la tineri și copii*, iscălită de medicul bucureștean M. Schächter (care ulterior va semna M. Schächter-Nancy).

Pe ultima pagină a revistei se poate citi un anunț redacțional: „În numărul viitor vom da lista comitetului de redacție și a colaboratorilor din țară și străinătate.” Din păcate, acest număr n-a mai apărut niciodată, după cum nici din „Biblioteca psihanalitică” n-a mai fost să se tipărească vreun titlu. Inițiativa prea temerară ale lui P. H. Schwartz s-au risipit atunci cînd au trebuit să se confrunte cu neîndurătorul „principiu al realității”.

Activitatea-i ulterioară de psihanalist, cîtă va fi fost ea, s-a desfășurat cu discreție în cadrul cabinetului său particular de medicină internă de pe str. General Berthelot nr. 99, unde îl înregistrează anuarele medicilor din 1938, 1943 și 1948.

A ieșit din anonim doar în aprilie 1947, cînd, la ședința publică a Societății de Psihopatologie și Psihoterapie de sub președinția doctorului C. Vlad, a vorbit despre *Eros, instinctul morții și personalitatea*.

A murit în decembrie 1965, la 61 de ani, în împrejurări „tragice”, cum ne încunosește anunțul dintr-un ziar.

### C. Vlad și „Revista română de psihanaliză”

La numai cîteva luni după lansarea „Revistei internaționale de psihanaliză”, o publicație cu profil aproape identic, „Revista română de psihanaliză”, avea să fie redactată tot la București. Atît de apropiate sînt datele de apariție ale celor două tipăriri, încît pare foarte probabil ca neașteptata ieșire de sub teascuri a revistei lui Paul H. Schwartz să-l fi îndemnat pe Constantin Vlad să grăbească editarea unui demult plănuit periodic al psihanalizatorilor din țara noastră.

„Revista română de psihanaliză” revendică din capul locului o reprezentativitate științifică de care, în orice caz, era lipsită surata ei mai în vîrstă cu un trimestru: publicația aflată „sub conducerea d-lui docent dr. C. Vlad” se declara a fi „organul oficial al Cercului Român de Studii Psihanalitice”. În paginile revistei nu găsim însă nici un amănunt despre data constituirii Cercului, despre membrii săi, despre statutul sau programul său, ceea ce ne îngăduie să presupunem că organizarea lui se afla încă în stadiul de deziderat.

Pe frontispiciu figurează însă lista colaboratorilor, în ordine alfabetică: S. Cupcea (Sibiu), dr. I. Neuman (București), Petre Pandrea (avocat București), dr. I. Popescu-Sibiu (medic primar), dr. G. Preda (directorul Ospiciului din Sibiu), dr. G. Retezeanu (asistent universitar, directorul Institutului Medico-Pedagogic din Cluj), dr. T. Stoescu (Ospiciul din Sibiu), dr. C. I. Urechia (profesor universitar Cluj). Examinînd această listă, trebuie să constatăm că majoritatea celor menționați nu făcuseră vreodată ceea ce s-ar putea numi o „profesiune de credință” psihanalistă. Dacă e adevărat că doctorii Popescu-Sibiu și Neuman erau cunoscuți ca practicieni ai analizei, doctorii Urechia și Retezeanu se remarcaseră doar prin bunăvoința arătată intermitent concepției psihanalitice în publicațiile lor științifice sau în calitate de îndrumători ai unor teze de doctorat; doctorii Preda și Stoescu, ca și Cupcea, manifestau un anumit interes față de teoriile și

practica psihanalitică, fără să se implice totuși activ în această direcție, iar Pandrea, autor, ce e drept, al unei *Psihanalize judiciare*, începuse să-și îndrepte atenția către cu totul alte orizonturi intelectuale. Era deci îndoielnic ca o astfel de echipă eterogenă să poată contribui decisiv la afirmarea freudismului în țara noastră prin intermediul unei publicații de specialitate. Căci, asemenea revistei conduse de doctorul Schwart, „organul oficial” al insesizabilului Cerc Român de Studii Psihanalitice nu se voia o tipăritură destinată publicului larg, ci își propunea ca obiectiv principal informarea științifică a medicilor, mai ales a celor dispuși să adincească problematica metapsihologiei.

În *Cuvîntul introductiv*, semnat „Redacția” și datat 5 februarie 1935, se exprimă regrete pentru faptul că Freud este cunoscut atît de puțin, ba chiar atît de greșit la noi: „Deoarece fiecare «știe» mai mult sau mai puțin ce e aceea «sexualitate», își închipuie cu toții că-l cunosc pe Freud și, în consecință, toți iau anumite atitudini față de el — atitudini însă care sînt determinate de atitudinea fiecăruia față de complexul *sexualitate*.” Cu toate acestea, noua revistă nu militează „pentru a modifica atitudinea mulțimii, care a reacționat întotdeauna la fel și în toate colțurile pămîntului, ci 1. pentru orientarea celor puțini [și] obiectivi, care vor *într-adevăr* să se orienteze și 2. pentru a tăia drumul tuturor nechemărilor care amenință să compromită încetățenirea unei noi ramuri științifice prin faptul că o prezintă strîmb. Pericolul nu stă atîta în lipsa de știință, cît în alterarea ei” (pp. 1-2).

Tonul polemic și chiar nițel iritat al cuvîntului înainte poate cumva să-l intrige pe cititorul deprins să găsească în articolul redacțional al unei noi reviste formularea calmă și optimistă a programului pozitiv pe care și-l fixează publicația. Credem că nu greșim bănuind că în acest text răbufnește și amărăciunea provocată doctorului Vlad de atacurile înverșunate la care erau deopotrivă supuși freudismul îndeobște și el personal după apariția, în 1932, a cărții sale *Mihail Eminescu din punct de vedere psihanalitic*. Dar despre istoria acestei scrieri care avea să devină faimoasă vom vorbi pe-ndelete mai departe.

Piesa de rezistență a primului număr din „Revista română de psihanaliză” a fost un articol despre obsesii, publicat de C. Vlad sub titlul *Mîinile Ladyi [sic] Macbeth*. În preambul, autorul face o observație de ordin general, dedusă din propria-i practică de analist: „Dacă la originea obsesiunii Ladyi Macbeth era o crimă singeroasă, o crimă regală, «nobilă», despre care se poate vorbi atît de frumos în domeniul artei, apoi «crimele» pacienților noștri sînt de obicei de o natură ceva mai «vulgară», indecente chiar, și nu pot apărea așa de deschis pe scenă, mai ales că nu sînt capabile să provoace nici emoții estetice. De-abia le putem expune în revistele noastre medicale, și chiar și aice provoacă destule indignări. Ba mai mult încă, acele «crime» nici nu sînt măcar crime adevărate de cele mai multe ori, ci numai ei le iau ca atare, ceea ce însemnează că pentru psihicul lor și pentru mecanismul de producere al obsesiunilor joacă același rol ca și o adevărată crimă singeroasă, deci «nobilă».”<sup>1</sup>

Sînt apoi relatate două cazuri de obsesie tratate cu succes de doctorul Vlad prin psihanaliză: cazul unei domnișoare suferind de „mania curățeniei” și cel al unui individ cu obsesia sinuciderii prin spînzurare, ambele vădînd tendințe autoerotice refulate. În ciuda făgăduielii redacției de a nu ceda tentației vulgarizării cunoștințelor științifice, doctorul Vlad le oferă aici profanilor unele amănunte privitoare la tehnicile elementare ale tratamentului analitic.

1. C. Vlad, *Mîinile Ladyi Macbeth*, în „Revista română de psihanaliză”, I (1935), nr. 1 din ian.-mart., pp. 9-10.

Ioan Popescu-Sibiu a încredințat revistei articolul *Fata de azi la lumina psihanalizei*, care demonstrează că autorul începuse deja să pună psihanaliza în serviciul moralei practice tradiționale.

În același număr al revistei, doctorul Justin Neuman publica unele *Aprecieri psihanalitice asupra luptei dintre generații: părinți și copii*, studiu prilejuit de recenta apariție a romanului lui Mircea Eliade *Întoarcerea din rai*. Doctorul Neuman tipărise, până la acea dată, și alte încercări de interpretare pe temeuri freudiste a materialului psihologic oferit de anumite opere beletristice.

Fără îndoială că rubrica „Din domenii învecinate”, unde găsim notele *Cîteva teste de temperament aplicate la bolnavii mintali* de G. Preda, T. Stoenescu și S. Cupcea și *Cîteva date asupra etiologiei psihonevrozelor* de G. Preda, țintea să-i aducă alături de „Revista română de psihanaliză” pe neuropsihiatrii și psihologii care, deși nu se declarau adepți ai freudismului, puteau contribui, datorită valorii lor profesionale, la întărirea prestigiului publicației.

În cea de-a doua din notele menționate mai sus, doctorul Preda își îngăduia să afirme că, deși recunoaște meritele ce-i revin lui Freud în problema etiologiei psihonevrozelor, propriile sale observații îl determină „să se apropie mai mult” de felul în care abordează problema anatomistul, fiziologul și neuropsihiatru elvețian Constantin von Monakow, întrucît nu este convins că traumatismele care determină asemenea afecțiuni ar fi numai de natură sexuală.<sup>1</sup> Pentru o publicație psihanalitică, tipărirea unei atare declarații echivala însă cu o discutabilă concesie pe plan teoretic.

Doctorul C. Vlad (semnînd de data aceasta „C. V.”) inaugurează rubrica „Pagina eminesciană” cu nota *Mite*, în care insistă asupra revelațiilor pe care un manuscris — descoperit în arhiva lui Eminescu de către D. Caracostea și pus de acesta la dispoziția psihanalistului — le aducea referitor la faptul că poetul era conștient de „nediferențierea sa psihosexuală” (p. 55).

Tot C. V. este autorul „observațiilor și reflecțiilor” reunite sub titlul *Din orele de analiză*. Iată două din aforismele și „indiscrețiile” consemnate la această rubrică: „E interesant că tocmai acei oameni degradează sexualitatea, care, în copilărie, au fost așa fel educați ca să vadă ceva degradant în ea”, sau: „Femeia normală să află la mijloc între mînăstire și bordel” (p. 58 și 60).

Cele cinci recenzii din cadrul rubricii „Critici și referate” sînt iscălite de dr. C. V. sau de dr. V. Costin (pseudonimul aceluiași C. Vlad). Merită să zăbovim puțin asupra dării de seamă consacrate studiului *Psihologia individuală* publicat de Trude Beraru în „Analele de psihologie” din 1934.

Doctorul Vlad se arată mai întîi destul de îngăduitor cu psihanaliza adleriană: „Noi nu ne putem permite luxul de a primi sau respinge anumite feluri de a vedea numai pentru motivul că vin de la cutare sau cutare «școală». Tot ce se dovedește ca adevărat și folositor ne e binevenit... Așa, de exemplu, noi vedem în *psihologia individuală* a lui Adler un adevărat tezaur practic în ceea ce privește scoaterea la lumină a sistemelor de educație oarbe, automate, afective și deci iraționale.” Numai că după ce declară ritos: „Noi personal am fi fericiți dacă *psihologia individuală* adleriană s-ar răspîndi cît mai mult și s-ar încetățeni și la noi”, doctorul Vlad ține să atragă atenția: „Dar e vorba de altceva. Trude Beraru..., în dorința de a ridica metoda lui Adler pe un pedestal singular, cît mai înalt, se străduiește, oarecum, să împingă psihanaliza freudiană mai în jos

1. G. Preda, *Cîteva date asupra etiologiei psihonevrozelor*, în „Revista română de psihanaliză”, I (1935), nr. 1 din ian.-mart., p. 49.

și mai în colț“. Ceea ce i s-ar mai putea tolera maestrului de departe devine inadmisibil când e vorba de o oarecare discipolă din România: „Dacă Adler singur are motivele lui să încerce aceasta, nu știu care ar fi motivul Trudei noastre.“ (pp. 65-66) După acest calambur, C. Vlad se mai răfuiește pe încă două pagini cu părintele „psihologiei individuale“.

Dar ce obiecții îi adusesese freudismului „Trude a noastră“? Poate că lucrul cel mai supărător pentru Vlad a fost aprecierea cercetătoarei bucureștene că psihanaliza ortodoxă promovează o cauzalitate mecanicistă: „Freud, ca orice adept al științelor naturale [...], reduce toate fenomenele la un raport de «cauzalitate» între «cauză și efect», pe cînd Adler concepe viața ca un raport de «finalitate» între «mijloc și scop». Adler combate astfel punctul de vedere al unei cauzalități psihice mecanice.“ Pe de altă parte, Trude Beraru opune pesimismul lui Freud, care socotește că individului îi este dat prin naștere și natură să înfrunte necurmata ofensivă a instinctelor, niciodată total zăgăzuită, optimismului lui Adler, care consideră că destinul depinde de modul cum individul face uz de fondul său ereditar și de circumstanțe.<sup>1</sup>

Dacă, așa cum semnalăm adineauri, doctorul Vlad i-a permis lui G. Preda să-și manifeste preferința pentru teoriile etiologice ale lui von Monakow în defavoarea celor ale lui Freud, ar fi fost totuși de neconceput ca un freudist autentic să pactizeze, fie și din considerente tactice, cu susținătoarea unor asemenea detestabile erezii. Se verifică încă o dată constatarea că, pe terenul politicii și al ideologiei, ruda cea mai apropiată reprezintă adversarul cel mai de temut, asupra căruia trebuie să te concentrezi cu prioritate...

Redacția „Revistei române de psihanaliză“ era instalată la domiciliul doctorului C. Vlad (str. Frumoasă nr. 34, București III). Publicația, care însuma 68 de pagini, urma să apară trimestrial. Dar, ca și în cazul periodicului întemeiat de P. H. Schwartz, acest prim număr al „Revistei române de psihanaliză“ a fost și ultimul.

Editarea unui atare „organ de presă“ va rămîne visul niciodată împlinit al lui Constantin Vlad. În memoriile pe care le-a redactat în pragul „mării treceri“, el își exprima regretul că materialele științifice de orientare psihanalitică elaborate de-a lungul timpului la noi n-au putut vedea lumina tiparului „în inexistenta revistă română de psihanaliză, pentru uzul strict al publicului medical“<sup>2</sup>.

### **Practica psihanalizei mai mult sau mai puțin ortodoxe: J. Neuman, L. Berghoff, N. Pojoga, precum și enigmaticul H. Winnik**

În vederea redactării unui raport despre „practica psihoterapiei în România“, care urma să fie citit la cel de-al IV-lea Congres de Psihoterapie organizat la Paris în iulie 1937, doctorii G. Preda, T. Stoenescu și I. Popescu-Sibiu au alcătuit un chestionar pe care l-au trimis la adresele a o sută de medici<sup>3</sup> de la noi, „cunoscuți a fi persoane ce se interesează de psihoterapie și o practică științific“. Au răspuns la anchetă 28 din cei solicitați.

1. Trude Beraru, *Psihologia individuală*, în „Analele de psihologie“, I (1934), pp. 67-69.

2. C. Vlad, *Limba ancestrală*, ms. dactilografiat, p. 27.

3. Trebuie neapărat ținut seama că în anchetă au fost cuprinși doar medicii; nu s-au cerut deci informații de la psihologii care, eventual, practicau analiza freudiană și mai ales adleriană.

Despre opiniile lor privitoare la virtuțile psihoterapiei în general și ale psihanalizei în special, ne vom referi mai departe. Deocamdată vom consemna doar unele aspecte statistice dezvăluite de investigația pe care a inițiat-o colectivul de conducere al Societății de Psihologie Medicală din Sibiu.

La întrebarea privind „tehnicile psihoterapeutice utilizate” de cei anchetați s-au obținut răspunsuri ce pot fi sintetizate astfel:

1. *Metode sugestive*: a. Directe (simple): asigurare — 28; încurajare — 28; metoda Coué — 4; Christian Science — 2; miracole — 2; mesmerism — 2; hipnoză — 4; exemplu — 19. b. Indirecte (asociate): aplicații electrice — 28; ope atorii — 1; medicamente neplăcute — 16; exerciții — 2; metoda Weir-Mitchell — 0.

2. *Metoda „catarsisului”*: spovedanie — 22; discuție — 25; persuasiune — 28; încheierea unui compromis — 17; aerisirea conflictului mintal — 8 etc.

3. *Desensibilizare și reeducare* — 11.

4. *Derivație psihică* — 9.

5. *Tehnica psihanalitică*: Freud — 4; Stekel — 3; Adler — 4; Jung — 3; Rank — 1.

Am reprodus acest tabel pentru a da posibilitatea să se aprecieze, desigur cu multă aproximație, care era greutatea specifică a tratamentelor psihanalitice folosite la noi acum 50-60 de ani în ansamblul psihoterapiei.

În paragraful conclusiv al anchetei apare însă o discordanță de cifre care dă de gândit: „Tehnica psihanalitică este aplicată efectiv, cu observații, comentarii, critici publicate în domeniul psihanalizei, de către patru neuropsihiatri (București, Cluj, Sibiu).”<sup>1</sup> Deci numai patru medici din cei care au răspuns la chestionar desfășurau o activitate sistematică și consecventă în acest domeniu, deopotrivă pe planul practicii vindecătoare și pe cel al valorificării publicistice a rezultatelor obținute.

Este oare vorba în cazul de față doar de reprezentanții psihanalizei ortodoxe, sau sînt luați în considerare și partizanii lui Adler, Stekel sau ai altor disidenți? Nu dispunem de alte precizări, însă dat fiind numărul foarte mic de practicieni astfel „omologați”, bănuim că autorii sibieni nu i-au reținut decît pe discipolii lui Freud. Cît depre faptul că în detalierea statistică a celor care recurg la „tehnica psihanalitică” se menționează patru adepți ai lui Freud, trei ai lui Stekel, patru ai lui Adler, trei ai lui Jung și unu al lui Rank, avem impresia că unul și același medic s-a putut declara favorabil procedeelelor mai multora dintre savanții menționați. În orice caz, răspunsurile la chestionarul din 1937 nu ne pot oferi o imagine clară și completă a amplitudinii dobîndite de practica psihanalizei în România la acea dată.

Sigur este că, în cel de-al patrulea deceniu al secolului nostru, dirijau cure bazate pe tehnicile freudiene Constantin Vlad, Ioan Popescu-Sibiu, Miklós Elekes, Miklós Brunner, Paul H. Schwartz, Justin Neuman; acestora am putea să le adăugăm pe eventualii lor confrăți care ne-au rămas necunoscuți întrucît nu s-au manifestat prin contribuții publicistice.

O înștiințare tipărită în toamna lui 1938 atrage atenția asupra faptului că practica psihanalizei căpătase, la un moment dat, chiar un anume caracter instituțional: „Policlinica «Dr. Iuliu Baraș» din București, str. Dr. Iuliu Baraș nr. 15, și-a redeschis *Serviciul de psihanaliză*. Consultații gratuite pentru tratamentul bolilor sufletești, impulsii, stări de frică, obsesii, tulburări sexuale, ticuri. Serviciul este condus de dr. Justin Neuman. Consultațiile au loc de două ori pe săptămîină, marți și vineri, de la 4-6 d. a.”<sup>2</sup>

1. G. Preda, T. Stoenușcu, I. Popescu-Sibiu, *La pratique de la psychothérapie en Roumanie*, în „Societatea de Psihologie Medicală — Sibiu. Buletin”, IV (1937), pp. 16-17 și 24.

2. *Anunț*, în „Adam”, X (1938), nr. 127-128 din 15 oct.-1 nov., p. 17.



Este de presupus, întrucît se vorbește despre un „serviciu de psihanaliză“ aflat *sub conducerea* doctorului Neuman, că cel puțin încă un alt analist acționa acolo pentru tămăduirea fără plată a „bolicilor sufletești“. Cine va fi fost el? Și mai cu seamă cine va fi avut inițiativa organizării acestei destul de singulare forme de asistență medicală?

Nu știm cum se desfășurau consultațiile și tratamentele psihanalitice la Policlinica „Dr. Iuliu Baraș“, nu știm care era afluența solicitorilor de atare prestații, nu știm din ce categorii socio-culturale se recrutau aceștia (putem doar presupune că erau mai cu seamă evrei, dat fiind specificul fundației care patrona Serviciul de psihanaliză).

Nu trebuie pierdut din vedere nici faptul că era vorba de *redeschiderea* acestui serviciu, care funcționase deci și mai-nainte, în condiții probabil similare celor menționate în anunț.

Cît despre Justin Neuman, el s-a născut la Ploiești în 1898 și a obținut în 1924 titlul de doctor la Facultatea de Medicină din București, cu teza *Contribuțiuni la stadiul pancreatitei catarale*, o cercetare clinică și de laborator din domeniul medicinei interne; profesorul Victor Babeș a acceptat să prezideze juriul care a validat această lucrare inaugurală.

În *Anuarul medical al României* din 1938, doctorul Neuman, domiciliat în strada Azilul de Noapte nr. 4, figurează ca specialist în boli nervoase. Este însă sigur că notorietatea pe care o cîștigase în cercurile „avangărzii medicale“ a epocii nu s-a datorat strădaniilor sale de practician, fie ele și de practician analist, ci mai ales rivnei de publicist pe teme freudiene.

Într-adevăr, în anii '30, Justin Neuman a tipărit o serie de articole și eseuri în care s-a silit să utilizeze tehnica psihanalitică la interpretarea fondului unor creații literare și pentru explicarea anumitor fenomene social-politice de actualitate.

Astfel, în 1932 a apărut lucrarea sa de 95 de pagini *Psihologia unei sinucideri*, subintitulată *Studiu psihanalitic asupra romanului „Bacalaureatul elevului Gerber“ de Friedrich Torberg*, scriere tradusă recent de Felix Aderca. Doctorul Neuman își dă osteneala să demonstreze că intriga povestirii foarte tînărului prozator austriac confirmă pe deplin teoria mecanismelor psihice inconștiente elaborată de Freud și școala sa.

Același obiectiv, dovedirea veridicității freudismului, și-l propune voluminosul eseu pe care l-a consacrat, în 1934, *Adelei* lui G. Ibrăileanu. Autorul acestui *Studiu psihanalitic al romanului „Adela“ de G. Ibrăileanu* argumentează abundent teza că Emil Codrescu, eroul povestirii, este, datorită unui complex matern de coloratură incestuoasă, un imatur din punct de vedere psihosexual.

Dat fiind că mulți dintre contemporanii avizați împărtășeau convingerea că Emil Codrescu nu-i decît un alter ego al lui Garabet Ibrăileanu, este un lucru îmbucurător că adversarii psihanalizei nu l-au învinuit atunci pe Justin Neuman de ultragierea marelui cărturar și artist, descoperindu-i, prin intermediul eroului romanului său, complexe erotico-infantile, tendințe incestuoase și chiar homosexuale...

Curînd după ce se ocupase de *Adela*, Neuman a publicat în „Revista română de psihanaliză“ câteva considerații „în legătură cu romanul d-lui Mircea Eliade *Întoarcerea din răi*“. Este iarăși vorba de urmărirea perseverentă a conduitei eroilor, în vederea tilcuirii acestei conduite de pe o platformă teoretică freudiană. Analistul constată că tinerele personaje „nu au izbutit să-și lichideze normal procesele sufletești inconștiente ale unei pubertăți întîrziate și tulburate“, de unde izbucnirile de revoltă sau sentimentul de înfrîngere iremediabilă pe plan social-politic<sup>1</sup>.

1. J. Neuman, *Aprecieri psihanalitice asupra luptei dintre generații: părinți și copii*, în „Revista română de psihanaliză“, I (1935), nr. 1 din ian.-mart., p. 28.

Nu numai cu profundă înțelegere, dar și cu compasiune a scris Justin Neuman un șir de „note psihanalitice” pe marginea romanului *Întimplări în irealitatea imediată*, al lui M. Blecher. Scriitorul decedase de curind, după o existență saturată de chinuri și de zbucium, dar autoanalizată cu o excepțională luciditate, care a rodit într-o creație literară fascinantă. La capătul studiului întocmit de doctorul Neuman este consemnat diagnosticul psihanalitic: „În mecanismul tulburat al sufletului personajelor *Irealității imediate*, suferințele morale și fizice, eșuarea și ratarea în viață și în sexualitate sînt consecințele inepuizabilului sentiment inconștient de vinovăție incestuoasă; ele corespund aspirației sufletești, compensatoare, de autobicuire, umilire, ispășire și purificare.”<sup>1</sup>

După 1935, o dată cu creșterea antisemitismului stimulată de instalarea în Germania a regimului nazist, J. Neuman și-a orientat activitatea publicistică mai ales în direcția examinării substratului psihologic al dramei istorice a poporului evreu și al amenințătoarelor progrese înregistrate de mișcările fasciste la noi și aiurea. Din această perioadă datează scrierile sale *Dictatura și dictatorii*, *Fascismul în lumina psihanalizei* și *De ce suferă evreii*. *Observații psihologice: cauze și soluții*, dar despre aceste lucrări ne vom ocupa într-unul din paragrafele următoare.

Pe lista propriilor cărți, tipărită în volumul său din 1936 *Dictatura și dictatorii*, doctorul Neuman anunța publicarea în perspectivă a unui *Tratat de psihanaliză*, aflat „în pregătire”. Nu știm dacă lucrarea va fi fost cîndva încheiată. În tot cazul, ea nu a mai apărut; nici măcar peste un deceniu, cînd, în 1946–1947, Justin Neuman a funcționat ca vicepreședinte al Societății Române de Psihopatologie și Psihoterapie, în cadrul căreia activau cei rămași credincioși psihanalizei, după amarnicele încercări din anii războiului.

Mărturisesc că pe doctorul Neuman îl încadram fără ezitare în categoria (atocuprinzătoare în România de ieri) a psihanalizatorilor autodidacți, știut fiind că mai nici unul dintre cei care, în trecut, se declarau la noi practicieni ai terapiei freudiene nu beneficiase de formația prevăzută cu atîta strictețe în regulamentele societăților de specialitate din lumea occidentală. Am aflat însă recent de la un psiholog cu care am stat de vorbă că, intenționînd în tinerețe să aplice tratamente psihanalitice, a început prin 1947 o analiză didactică dirijată de Justin Neuman; relația analitică a fost însă curînd întreruptă, subiectul nefiind prea mulțumit de modul în care maestrul organiza ședințele. Informatorul meu a aflat în acele împrejurări că Neuman fusese inițiat în practica psihanalizei la Viena, în ambianța școlii freudiene.

Mi-am amintit atunci că articolul publicat de Neuman în „Revista română de psihanaliză” despre romanul lui Mircea Eliade *Întoarcerea din rai* purta mențiunea finală: „Viena, 21 ian. 1935”. Am putea bănui că tocmai în cursul acestei șederi în capitala Austriei (o ședere mai îndelungată, întrucît a permis redactarea unui text destul de amplu și de pretențios) să fi avut loc „ungerea” lui Neuman ca psihanalist practicant. Greu de explicat e totuși faptul că, ulterior, acesta nu a făcut caz de o asemenea impozantă consacrare profesională.

Un alt medic bucureștean care, în aceeași perioadă, a recurs la anumite tehnici de terapie psihanalitică a fost Ludwig Berghoff (1897–1986). Aceasta s-a născut la Suceava, a obținut în 1929 diploma de doctor în medicină la Viena, a funcționat aici ca asistent la Ambulatoriul de Boli Nervoase al profesorului Erben, s-a stabilit în 1931 la București, pentru ca în anul următor să fie autorizat de L. Ghelerter, directorul Spitalului

1. J. Neuman, *Revelația literaturii lui M. Blecher*, în „Adam”, IX (1937), nr. 109–111 din I dec., p. 42.

„Iubirea de oameni“, să acorde consultații și să efectueze tratamente psihanalitice la policlinica acestui așezământ.<sup>1</sup>

De fapt, doctorul Berghoff a fost o personalitate complexă, oscilînd între vocația medicală și cea literară. În 1947 a publicat scenariul de film *Balul leproșilor* (tradus din germană de Eug. Relgis, cu o prefață de C. I. Parhon). Activitatea publicistică și-a încheiat-o în 1973, cu un „studiu biografic“ despre Ana Aslan (în colaborare cu Em. Berghoff).

S-a ocupat de bolile de nutriție, dar și de endocrinologie și de balneologie<sup>2</sup>, pentru ca în 1937 să recomande „metoda Suvorin de întinerire și asigurarea longevității“ prin „cura“ de foame. În domeniul psihanalizei s-a raliat, pare-se, vederilor lui W. Stekel, ceea ce nu l-a împiedicat să nutrească respect pentru freudismul ortodox.

Nu știm să fi beneficiat în Viena studenției sale de o inițiere sistematică în tehnicile psihoterapiei analitice. Ca o mărturie a atașamentului său față de gîndirea freudiană, el ne-a invocat faptul că a colaborat la revista „Psychoanalytische Praxis“ (vol. III, nr. 3) din 1933, cu articolul *Der Traum als Psychoanalytiker (Visul ca psihanalist)*. În convorbirea din 1980, doctorul Berghoff ne-a relatat că posedă un manuscris inedit, redactat în limba germană, cu aproape o jumătate de secol mai-nainte, împreună cu tînărul pe atunci doctor Artur Kreindler, despre unele *Probleme psihanalitice în operele lui Shakespeare*.

Ne vom mai întîlni cu Ludwig Berghoff și în 1946-1947, cînd era secretar general al Societății Române de Psihopatologie și Psihoterapie.

La unele variante ale psihanalizei știm că apela și doctorul Nicolae Pojoga, de la Spitalul de Boli Nervoase de la Costiujeni. Într-un articol pe care-l publicase încă în 1925, el amintea despre „strălucitele succese“ obținute de S. Freud și elevii săi prin utilizarea unor metode psihoterapeutice specifice la tratarea așa-numitelor psihonevroze.<sup>3</sup>

Nota despre „un caz de morfinomanie pe bază de isterie tratat prin psihanaliză“, tipărită de doctorul Pojoga la Iași, peste un deceniu, demonstrează că neuropsihiatrul basarabean își lua mari libertăți în utilizarea procedeeelor analitice. Astfel, o tînără morfinomană a fost supusă la Costiujeni unei terapeutici multiple, aplicată în două faze: „Mai întii, pacienta era ținută în stare de somn, cu ajutorul preparatului Pernocton Riedel. Faza a doua era psihanaliza combinată cu sugestia hipnotică“, această fază comportînd 12 ședințe eșalonate pe o durată de patru săptămîni. Analistul a descoperit că dependența față de drog se instalase pe fondul unui conflict sufletesc provocat de faptul că bolnava rămăsese însărcinată prin intervenția unui cumnat al ei. Folosirea psihanalizei la tratamentul morfinomaniei îi fusese sugerată medicului din Chișinău de lucrările lui Franc și Halm.<sup>4</sup>

1. Datele acestea ne-au fost comunicate de însuși L. Berghoff, în cursul unei convorbiri pe care am avut-o în primăvara lui 1980.

2. În *Anuarul medical* din 1938, L. Berghoff figurează ca practician al medicinei interne.

3. N. Pojoga, *Însemnarea [Însemnătatea] socială și științifică a spitalului contemporan de alienați*, în „Buletinul Asociației profesionale a medicilor din or. Chișinău“, I (1925), nr. 5 din oct., p. 153. De remarcat că, în acest buletin bilingv, aprecierea pozitivă a psihanalizei figurează doar în versiunea rusă; nu ne îngăduim să tragem din acest „lapsus“ concluzii asupra unei eventuale ostilități inconștiente față de freudism a traducătorului în limba română...

4. N. Pojoga, *Un cas de morfinomanie à base de l'hystérie traité par la psychanalyse*, în „Bulletin de la Société roumaine de neurologie, psychiatrie, psychologie et endocrinologie“, XV (1934), nr. 5, pp. 142-143.

Buna opinie pe care o avea despre „celebra psihanaliză a lui Freud“ va fi exprimată de doctorul Pojoga și într-o conferință ținută în 1939 la Societatea științifică a Colegiului medicilor din județul Lăpușna, cu care prilej a declarat: „În opoziție cu concepțiile nosografice sterpe și absolute, psihanaliza caută a studia întreaga personalitate a individului și a explica toate tulburările psihice numai din punctul de vedere al sensului psihic.“ Dar această concepție, la elaborarea căreia și Bleuler a avut merite deosebite, prezintă totuși un neajuns, constatase Pojoga: unilateralitatea ei, ceea ce a determinat, ca o reacție firească, apariția tendinței de „a neurologiza psihiatria“, tendință care ajunge să considere că tulburările psihice reprezintă doar „un fel de epifenomen“<sup>1</sup>.

\*

Despre prezența la București prin 1935-1940 a unui medic pe nume Winnik, practician al psihanalizei, aflasem din convorbirea avută cu Ludwig Berghoff, care însă n-a putut să-mi ofere date cît de cît precise în legătură cu acesta.

O sursă documentară procurată de Vasile Dem. Zamfirescu ne dezvăluie însă faptul că avem de-a face cu o persoană ce părea menită să dețină un rol de seamă în mișcarea freudistă din România. Într-adevăr, lucrarea pentru obținerea gradului de magistru în filozofie prezentată în mai 1990 la Universitatea din Viena de către Elke Mühlleitner, *Membrii de sex masculin ai Asociației psihanalitice vieneze 1937-1938 (Date bibliografice, cu considerații speciale privind emigrația)*, furnizează informații revelatoare despre șederea la București a doctorului Heinrich Winnik și despre misiunea ce i se încredințase aici, la un moment dat, de către conducerea psihanalizatorilor austrieci de obediță freudiană.<sup>2</sup>

H. Winnik s-a născut la 29 iulie 1902 în satul bucovinean Nepolocăuți din viitorul județ Cernăuți, într-o familie de evrei cu carte. A urmat liceul la Cernăuți și la Viena, apoi a studiat filozofia și a obținut în 1926 titlul de doctor în medicină la Breslau; stagiile de specializare în neuropsihiatrie le-a efectuat la Chemnitz, Leipzig, Berlin și Viena. A început psihanaliza didactică la Berlin, ca să o încheie la Viena, sub conducerea unor personalități de talia lui Wilhelm Reich, Otto Fenichel și Helene Deutsch<sup>3</sup>. S-a angajat după aceea ca medic asistent la un spital berlinez.

În 1933 a fost sfătuit de către un superior al său, membru al partidului nazist, să părăsească Germania, drept care s-a înapoiat la Viena, de unde, după ce s-a căsătorit cu Lucie Pick, a plecat îndată la București cu soția.

Că în capitala României nu a încetat să se ocupe de psihanaliză putem deduce și din faptul că a fost ales, în 1936, membru corespondent al Asociației Psihanalitice Veneze. De altminteri, în același an, însăși Anna Freud i-a făcut propunerea să fondeze în țara noastră o grupare de psihanalisti. Iar din raportul organizatoric prezentat la 5 august

1. N. Pojoga, *Din progresele psihiatriei moderne*, în „Chișinăul medical“, I (1939), nr. 5 din oct., p. 230. Profesorul Eugen P. Popușoi de la Chișinău figura în programul celui de al XXVII-lea Congres internațional de istoria medicinei, organizat la Barcelona în 1980, cu comunicarea *Atitudinea psihiatrilor moldoveni de la începutul secolului al XX-lea față de freudism*, text care însă n-a fost tipărit în volumul cuprinzând materialele congresului și nici în vreo publicație ulterioară.

2. Vezi Elke Mühlleitner, *Die männlichen Mitglieder der Wiener Psychoanalytischen Vereinigung 1937/38 (Bibliographische Daten mit besonderer Berücksichtigung der Emigration)*, Diplomarbeit zur Erlangung des Magistergrades der Philosophie an der Grund- und Integrativwissenschaftlichen Fakultät der Universität Wien, Mai 1990, pp. 126-127 (multigrafat).

3. De remarcă că acești trei corifei ai mișcării psihanalitice austriece împărtășeau, la vremea aceea, bine conturate vederi politice de stînga (vezi J. Reichmayr, *Spurensuche in der Geschichte der Psychoanalyse*, Frankfurt am Main, Nexus Verlag, 1990, p. 72).

1936 de către Ernest Jones, președintele celui de-al XIV-lea Congres Internațional Psihanalitic ținut la Marienbad, putem afla: „Și România posedă un analist în persoana doctorului Winnik, care întâmpină dificultățile curente într-o țară nouă, unde nu se cunoaște deosebirea dintre psihanaliză și celelalte forme de psihoterapie.”<sup>1</sup> Această afirmație nu sună numai ca un îndemn presant pentru Winnik de a pune în România bazele unei autentice asociații de psihanalști ortodocși, dar și ca o mustrare adresată localnicilor care se declarau adepți ai freudismului fără însă a se strădui să se disjungă de „slujitorii” întâmplători și improvizați ai unei psihanalize sui-generis<sup>2</sup>.

Doctorul Winnik a luat parte, în mai 1937, la a doua reuniune a psihanalștilor din cele patru țări ale Europei Centrale: Austria, Ungaria, Germania și Polonia. Nu avem cunoștință ca el să fi adus cu acel prilej adeziunea unor specialiști din cea de-a cincea țară a regiunii, România; dar trebuie să recunoaștem că participarea la reuniune a unui grup omogen de freudiști de la noi era imposibilă, măcar din considerentul „lipsei de luptători”.

Mai aflăm din lucrarea doamnei Elke Mühlleitner că „Winnik a deținut un cabinet particular de psihiatrie și psihanaliză și a fost analist didactic la București pînă în 1941”. Prima parte a acestei informații este întărită de *Anuarul medical al României — 1938* (p. 86): „Winnik Heinrich, str. Spătarului 32, tel. 2.25.63, specialist în boli nervoase”, dar faptul că psihiatrul bucovinean a condus la București analize didactice, deci că i-a inițiat pe unii profesioniști (medici sau psihologi) în tehnicile analitice, îndrumîndu-i în demersurile de explorare a propriilor adîncuri sufletești, reprezintă o mare surpriză. Azi știm prin urmare cu certitudine că, în Bucureștii de la sfîrșitul perioadei interbelice, a poposit un psihanalist care a beneficiat de o pregătire profesională completă și de înaltă calitate și care, mai mult decît atît, s-a preocupat la rîndul său de formarea, potrivit regulilor deontologice, a altor specialiști în acest domeniu. Dar care vor fi fost elevii bucureșteni ai lui Winnik? Nu ne-a rămas nici o mărturie de la vreunul din aceștia!

H. Winnik a decis, după începerea războiului în Est, să emigreze în Palestina. Mai întîi a încercat, dar fără succes, să tranziteze prin Viena, iar apoi a reușit, la sfîrșitul lui 1941, să părăsească România cu o ambarcațiune ilegală.

În Israel, doctorul Winnik a desfășurat o stăruitoare activitate mai cu seamă în direcția înființării de instituții psihiatrice. În 1954 a fost numit profesor agregat de psihiatrie la Facultatea de Medicină din Ierusalim, iar în 1972 profesor titular. În 1961-1965 a condus Asociația Neuropsihiatrică din Israel și, în repetate rînduri, a fost ales președinte al Societății Psihanalitice din Israel. A publicat peste o sută de lucrări științifice<sup>3</sup> și a fondat periodice de specialitate.

Heinrich Winnik a decedat la Ierusalim la 11 noiembrie 1982. Într-un anunț necrologic, el este caracterizat drept „intemeietorul și inițiatorul psihiatriei academice” în țara în care a dorit să-și încheie existența.

Din punct de vedere al țelului cristalizării și consolidării unei veritabile mișcări psihanalitice la noi în țară, trecerea prin București a doctorului Winnik se prezintă ca „o ocazie pierdută”. Ar însemna să-i pretindem prea mult acestui medic dezrădăcinat și necăjit dacă i-am imputa lui confuzia și neorînduiala care domneau pe atunci în cercurile

1. *Bericht über den XIV. Internationalen Psychoanalytischen Kongress*, în „Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse”, XXIII (1937), p. 186. În aceeași publicație aflăm „lista membrilor Asociației Internaționale Psihanalitice”, listă în care „doctorul în medicină Heinrich Winnik, București I, str. Spătarului 32”, figurează ca membru corespondent al Asociației Psihanalitice Vieneze (*ibidem*, p. 596).

2. Menționăm amănuntul că, potrivit listei amintite adineauri, Societatea Psihanalitică Maghiară număra la acea dată 21 de membri titulari și patru corespondenți (*ibidem*, p. 588).

3. Este curios că, din cîte știm, n-a tipărit nici un articol în presa medicală românească.

psihanaliste de la noi, unde, în afară de câțiva, puțini, profesioniști destoinici și devotați cauzei științifice pe care o îmbrățișaseră, întâlneau o sumedenie de veleitari, freudiști, dar și adlerieni, incapabili să-și dea seama de dimensiunile propriiei incompetențe.

### Practica pedagogiei terapeutice adleriene: E. Weigl, Em. Feder, L. Aronescu și eventual M. Schaechter-Nancy

Prin 1930, câțiva tineri bucureșteni, mai cu seamă studenți și absolvenți ai facultăților de filozofie și medicină, obișnuiau să organizeze discuții pe teme de psihologie și psihanaliză, discuții din care pentru unii dintre ei s-a desprins concluzia că teoriile adleriene prezintă un interes aparte datorită atât încărcăturii lor științifice valoroase, cât și largii lor deschideri către problematica socială de actualitate. Sub înfrurirea unor asemenea discuții, Thema Mendelsohn a pregătit lucrarea sa de licență la Facultatea de Litere și Filozofie din București, tratând despre „psihologia individuală a lui Alfred Adler”; Lorentz Aronescu, unul din animatorii reuniunilor adleriene, i-a fost îndrumător la redactarea lucrării.

În 1932-1933, membrii grupului au hotărât să constituie un „cerc de studii de psihologie individuală”, care să activeze atât în domeniul teoretic, cât și în cel practic. Mai întâi s-a programat un ciclu de expuneri menite să delimiteze domeniul de preocupări. Astfel au fost prezentate referate privind: psihologia adleriană — noțiunea de suflet uman; personalitatea umană ca un tot dirijat de un scop; copilul și lumea din jurul său; sentimentul de inferioritate și elementele ce-l amplifică; structura organică a copilului (supracompensarea); condițiunile social-economice ale evoluției psihice; sex și caracter; rolul educației în evoluția personalității etc. La rîndul lor, seminariile au fost axate pe mari teme adleriene: psihanaliza și psihologia individuală; situarea psihologiei individuale în cadrul curentelor psihologice moderne (W. Stern, Ed. Spranger, S. Freud, C. G. Jung etc.); formarea și deformarea sentimentului de sociabilitate; aspectul individual-psihologic al problemei erotice și sexuale; „ficcionalismul” lui H. Vaihinger și rolul său în nevroză; educația sugarului, a copilului mic, a copilului de școală, a puberului din punct de vedere al psihologiei individuale etc.

Sediul cercului se află pe Strada Sf. Apostoli nr. 30, unde medicii, profesorii și părinții, în special mamele „purtînd interes viitorului copiilor lor”, erau invitați pentru a li se pune la dispoziție „tot ce privește problemele atât teoretice, cât și cele practice ale psihologiei adleriene”.

În afara ședințelor științifice cu caracter teoretic și aplicativ, cercul a organizat și cîteva activități practice: a. tratarea copiilor „nervoși, arierăți, greu educabili” de către o echipă condusă de L. Aronescu, „care a studiat medicina la Berlin”, acesta fiind asistat de „cîțiva colegi care s-au ocupat intens de problemele educației”, printre care pedagogul terapeut Emil Feder; b. îndrumarea educativă a unui orfelinat mixt din Capitală; c. instituirea unor „după-amiezi pentru mame” (*Mütternachmittage*), în care părinților li se dădeau sfaturi educative.

În august 1933, cercul a luat legătura cu Societatea de Psihologie Individuală de la Viena.<sup>1</sup>

1. Din activitatea Cercului de studii de psihologie individuală, în „Dimineața”, XXX (1934), nr. 9 705 din 4 ian., p. 8. Vezi și documentele depuse de Em. Feder la Arhiva Centrului pentru Studiarea Istoriei Evreilor din România.

După un an de la începerea activității sale, Cercul de Psihologie Individuală și Pedagogie Terapeutică a inițiat crearea unui „institut pentru copii greu educabili”, în care urmau să fie tratați, potrivit principiilor adleriene, copiii cu probleme (excepție făcând idiozii, epilepticii și bolnavii)<sup>1</sup>.

Timp de câteva luni, din mai pînă în octombrie 1934, „Gazeta medicală” a publicat aproape număr de număr o serie de note, semnate mai toate de Emil Feder, dar și de Lorentz Aronescu și Marga Bloch, privitoare la *copiii greu educabili*: „copilul care se udă în pat”, „copilul fricos”, „copilul care face greutăți la masă”, „copilul încăpățînat”, „copilul care face greutăți la școală”, „copilul mincinos”, „copiii bolnăvicioși sau infirmi”, „copilul furios”, „copiii de care nimeni nu se interesează”, „copilul orfan”, „copilul poznaș și viclean”, „copilul lenes”, „copilul sărac” etc. Toate aceste texte sînt pătrunse de principiile psihologiei individuale: „În numele acestei psihologii care, aplicată în case de reeducare, în orfelinate, în leagăne de sugari și copii mici și în grădini de copii, a dat adevărate minuni, în numele ei ne ridicăm noi azi și cerem forurilor competente din țară să discutăm și să pătrundem acolo unde misiunea noastră pedagogică și socială ne cere.”<sup>2</sup>

În cursul verii lui 1934 s-a organizat la Rîșnov, în numele Institutului Experimental pentru Copiii Greu Educabili, o colonie de vacanță în care s-au aplicat tehnici pedagogice adleriene urmărind reeducarea micilor „coloniști”<sup>3</sup>.

Tot mai serioasele greutăți întîmpinate i-au determinat pe conducătorii Cercului de Psihologie Individuală să solicite sprijinul material și mai ales moral necesar bunei funcționări a plăpîndului Institut pentru Copiii Greu Educabili. Se spunea în apelul lansat în august 1934: „Nu cerem bani. Nici unul. Cerem să ni se pună la dispoziție localul — și acesta redus la două-trei camere, o curte eventual — în care noi să ne putem vedea de treabă, tăcuți, așa cum am făcut și pînă acum, cînd, fără nici o subvenție, am condus și întreținut un cămin de zi pentru copiii greu educabili, am lucrat la Oficiul de Sfaturi Educative pentru Părinți și Învățători, am ținut cursuri de educație pentru mame și am avut o colonie model pentru reeducarea copiilor nervoși... Cerem în primul rînd bunăvoința tuturor celor ce poartă interes pentru copii.”<sup>4</sup>

Trebuie să precizăm că, la vremea aceasta, funcționa în București încă o instituție de ocrotire și tratament a „copiilor nervoși”, Serviciul de Consultațiuni Educative (igienă și profilaxie mintală) înființat de doctorul Egon Weigl în cadrul Spitalului și Policlinicii „Iubirea de oameni”. Dar despre această instituție, la bunul mers al căreia își dădeau concursul psihologii Em. Feder, L. și Ana Aronescu, va fi vorba mai departe.

Începînd din martie 1937, Emil Feder a deținut, în „Gazeta medicală” a doctorului G. D. Ionașescu, responsabilitatea rubricii *Sfaturi educative*. Desigur că aceste sfaturi erau îndeobște redactate în spirit adlerian, uneori mărturisit.<sup>5</sup>

Necrologul lui Alfred Adler, publicat în „Gazeta medicală” din 1937 sub semnătura lui Emil Feder, scoate în evidență meritele incomparabile ale părintelui psihologiei individuale: „Spre deosebire de Freud, care s-a izolat într-un sistem psihologic încîlcit,

1. E. F., *Copiii greu educabili*, în „Gazeta medicală”, XXIII (1934), nr. 20 din 8 mai, p. 4 și 7.

2. Em. Feder, *Copiii de care nimeni nu se interesează*, în „Gazeta medicală”, XXIII (1934), nr. 35 din 21 aug., p. 7.

3. Em. Feder, *Copilul încăpățînat*, în „Gazeta medicală”, XXIII (1934), nr. 27 din 26 iun., p. 4.

4. *Din problemele educației — Un apel către cei ce poartă grijă de copii*, în „Dimineța”, XXX (1934), nr. 9 938 din 28 aug., p. 6.

5. Asemenea note educative a tipărit Em. Feder în 1938-1940, după dispariția „Gazetei medicale”, în periodicele „Sănătatea”, „Popularul” și „Femeia modernă”.

neaccesibil tuturor și cu rezultate reduse, Adler a oferit poporului cheia și temele unui sistem educativ, *pedagogia medicală* pentru copii și *psihoterapia* pentru adulți.<sup>1</sup>

\*

Doctorul Ernest Kahana, despre a cărui activitate la Brașov pe linie adleriană am făcut mențiune în capitolul precedent, își amintea că, aflându-se la Viena la începutul anilor '20, îl întâlnea la ședințele Societății de Psihologie Individuală pe Egon Weigl, un student german care se remarcă prin atitudinea de fervent adept al lui Adler și de critic al lui Freud.<sup>2</sup> Hazardul a vrut ca, la mai bine de un deceniu de la întâlnirea celor doi tineri în umbra lui Adler, Egon Weigl să poposească nevoit în România, pentru a rămâne pe meleagurile bucureștene peste un sfert de secol.

Se născuse la Hamburg, în 1901. Tatăl său era inventatorul primei mașini de sortat „vizual” culorile, ceea ce l-a îndemnat pe Egon să se îndrepte și el către ocupațiile tehnice, drept care s-a înscris la Institutul Tehnologic din München. Atenția i-a fost însă curînd acaparată de psihologia individuală a lui Adler, care „se afla angajată, la vremea aceea — va nota Weigl peste vreo șase decenii —, într-o crîncenă controversă cu psihanaliza lui Freud, mie pîrîndu-mi-se a fi mult mai progresistă decît aceasta”.<sup>3</sup> Inițierea în adlerism a constituit cumva un eveniment hotărîtor pentru destinul său: „Cunoștința mea personală cu Adler, care avea să se transforme mai tîrziu în colaborare (am fost unul dintre coeditorii *Manualului de psihologie individuală* publicat în 1926<sup>4</sup>), și profunda lui înțelegere a complicatului «caracter nervos» — înțelegere pe care am considerat-o a fi de-a dreptul fascinantă — au fost principalele motive pentru care interesul meu față de psihologie l-a depășit pe cel de față de inginerie.”

Dar fiindcă se simțea și mai atras de cercetarea în domeniul științelor naturale, a părăsit institutul mîunchenez îndată după obținerea diplomei prealabile (*Vordiplom*) și a început la Universitatea din Berlin studii de psihologie experimentală, în paralel cu cele de matematici superioare și fizică. Astfel s-a alăturat curentului *Gestalt*-psihologic, beneficiind mai ales de preșuirea lui Max Wertheimer. Aflînd de realizările școlii psihologice din Frankfurt, conduse de psihologul Adh mar Gelb și neurologul Kurt Goldstein, s-a mutat în orașul de pe Main, unde i s-au oferit posibilități de a activa în domeniul neuropsihologiei care „au depășit toate așteptările”. În 1927 și-a susținut aici teza de doctorat în științele naturale *Despre psihologia așa-numitelor procese de abstractizare*, lucrare foarte elogiou apreciată în Germania și peste hotare.

Drept urmare a devenit asistent al lui Géza Révész la catedra de psihologie experimentală de la Universitatea din Amsterdam; la grădina zoologică din acest oraș a desfășurat investigații de psihologie animală referitoare la comportamentul maimuțelor în „situații de alegere” și tot la Amsterdam a pregătît o carte despre „psihologia vieții de întreprindere”.

1. Em. Feder, *La moartea unui mare educator*, în „Gazeta medicală”, XXVI (1937), nr. 25, din 22 iun., p. 13.

2. Iudith Kahana-Moscovici, *Un medic militant revoluționar în Transilvania interbelică*, în vol. *Momente din trecutul medicinei*, București, Ed. Medicală, 1983, p. 792.

3. Datele autobiografice referitoare la activitatea sa dinaintea venirii în România sînt extrase din introducerea pe care a scris-o pentru o culegere de studii și articole proprii: Egon Weigl, *Neuropsychology and Neurolinguistics*, Haga-Paris-New York, Mouton Publ., 1981, p. 1 și urm.

4. Vezi *Handbuch der Individualpsychologie* (sub red. lui Erwin Wexberg), München, J. F. Bergmann, 1926; în colectivul de redactare figurează și E. Weigl din Frankfurt am Main.



Spre sfârșitul anilor '20 a abordat, din însărcinarea Institutului Central pentru Educație și Învățământ de la Berlin, unele probleme aplicative ale psihologiei pedagogice. În aceeași perioadă a reluat colaborarea cu Kurt Goldstein pe teme de neurolingvistică.

A survenit însă atunci năpraznica instalare a regimului nazist. Evreul Kurt Goldstein s-a refugiat în Olanda și apoi în Statele Unite, iar evreul Egon Weigl s-a îndreptat, prin Praga, spre România, unde se afla o soră a sa, căsătorită cu un industriaș.

Legenda spune că, de fapt, el voia să ajungă în URSS, unde ar fi fost invitat să lucreze, ca specialist consacrat în domeniul cercetărilor pe maimuțe, la stația de psihozoologie de lângă Suhumi. Dar complicațiile politice care se agravau, la vremea aceea, în țara vecină cu noi l-ar fi determinat pe Weigl să renunțe la tentanta invitație sovietică.

Din păcate, în România el nu și-a mai putut continua promițătoarea activitate de neuropsiholog experimentator. „În primii mei ani în această țară necunoscută — remarcă el — am lucrat mai ales în domeniul psihopedagogic, potrivit orientărilor psihologiei individuale, nemaiputând să cercetez decât sporadic problemele afaziei.”<sup>1</sup>

La numai câteva luni de la sosirea în capitala noastră, Egon Weigl s-a dovedit totuși capabil să-și afle un rost aici, punând bazele unei instituții modeste, dar de reală utilitate socială. Încă în decembrie 1933, proaspătul bucureștean a reușit să întemeieze, pe lângă Spitalul și Policlinica „Iubirea de oameni”, în colaborare cu doctorul A. Kreindler, sub patronajul științific al profesorului C. I. Parhon și beneficiind, fără îndoială, de solicițudinea doctorului L. Gheleter, conducătorul așezământului-gază, „o consultație de igienă și profilaxie mintală”<sup>2</sup>.

Era vorba de o înghebare bazată pe principiile adleriene, prezentându-se ca „un oficiu unde să se poată da sfaturi psihopedagogice acelor care aveau copii greu educabili sau care manifestau dificultăți la învățare”. Noua instituție, care inițial purta denumirea Serviciul de Profilaxie Mintală al Spitalului „Iubirea de oameni”, a acordat, în intervalul 22 decembrie 1933–28 septembrie 1934, un număr de 207 consultații copiilor și tinerilor prezentând anumite tulburări psihice. Așa cum se precizează în darea de seamă asupra activității din primele nouă luni de existență ale serviciului, orientarea măsurilor profilactice și a tratamentelor prescrise aici, ca și interpretarea rezultatelor obținute s-au făcut pe linia teoretică și practică inițiată de Alfred Adler.<sup>3</sup>

Un alt bilanț, referitor de data aceasta la activitatea de un an și jumătate a Serviciului de Consultațiuni Educative, a fost publicat în ziarul „Dimineața”. Astfel aflăm că serviciul oferea sfaturi și îndemnuri psihopedagogice timp de trei-patru ceasuri în după-amiaza fiecărei vineri. Despre conținutul muncii desfășurate acolo ni se spune: „Copiii aduși spre consultare și indicați de către părinții lor drept «nervoși» primesc un tratament care nu are deloc a face cu cel medicamentos, electro-fizioterapeutic etc. Metoda și mijloacele sînt cele psihologico-pedagogice, care evoluează mai curînd înspre o educare a educatorilor.” După ce se precizează motivele solicitării consultației „...urmează o discuție atît cu copilul, cît și cu părinții, în care li se dau îndrumările educative spe-

1. *Ibidem*, p. 3. În două din publicațiile sale bucureștene ale anilor '30 a mai încercat să-și „actualizeze” preocupările dinainte de 1933: *Raporturi social-psihologice în lumea animalelor*, în „Analele de psihologie”, II (1935), pp. 121-126, unde amintește despre investigațiile efectuate, sub conducerea lui G. Révész, la Grădina Zoologică din Amsterdam privitor la „relațiile sociale în care trăiau maimuțele prizoniere”, și *Adhémár Gelb*, în „Analele de psihologie”, III (1936), pp. 420-422, necrolog al eminentului său maestru de la Frankfurt pe Main.

2. *Un serviciu de igienă mintală*, în „Dimineața”, XXIX (1933), nr. 9 698 din 28 dec., p. 6.

3. E. Weigl, *Tratatamentul tulburărilor psihice la copii și tineri*, în „Analele de psihologie”, I (1934), p. 3 și 9.

cifice cazului... Sintem foarte mult ajutați de vizitele la domiciliu și la școala copilului, pentru care un colaborator al nostru e special ocupat<sup>1</sup>. Aceste vizite, la fel ca și consultațiile date la policlinică, sint absolut *gratuite*."

Rezultatele obținute sint considerate a fi „foarte însemnate”. Jumătate din cele 400 de cazuri tratate (băieți și fete, de la sugari pînă la tineri de 20 de ani) „au fost favorabil influențate”. O treime continuau să se afle în tratament. Nereușitele nu sint trecute sub tăcere: „În cazurile unde nu putem influența este vorba de tulburări somatice care au nevoie de tratamente ce ies din cadrul sfătuirii educative (aici se arată lipsa de clase de copii arierăți pentru copiii greu educabili). La fel, nu putem face mai nimic acolo unde situația social-economică a părinților necesită mai curînd un tratament social, fiind vorba de cazuri ce aparțin de Asistența socială, cu care, de altfel, în ultima vreme colaborăm.”<sup>2</sup>

Printre cercetările pe care Egon Weigl le-a condus la Serviciul de Profilaxie Mintală o menționăm pe cea întreprinsă asupra a 200 de copii enuretici (comparativ cu alți 200 de copii „nervoși”), cercetare în cursul căreia s-a manifestat o preocupare deosebită pentru punerea în evidență, pe temeuri psihanalitice, a unor traume psihice deosebite (decesul unei persoane iubite, nașterea unui frate, șocuri anxioase etc.), capabile să motiveze instalarea enurezisului după o perioadă de micțiune normală. Neizbutind să descopere asemenea traume, investigatorii au ajuns la concluzia că explicația diverselor tipuri de enurezis trebuie căutată în perioada „trecerii de la micțiunea de sugar la cea normală”. Sint citați aici, ca autorități în materie, atît Freud cît și Adler.<sup>3</sup>

În 1939, Egon Weigl a publicat un amplu articol despre „bandele de copii vagabonzi” care începeau să mișune în unele cartiere periferice din București. Materialul pentru acest studiu de psiho-sociologie îi fusese furnizat de serviciul de îndrumare educativă pe care continua să-l conducă la Spitalul „Iubirea de oameni”. Dintre cele 30 de cazuri luate în investigație, asupra a 24 s-au putut depune stăruințe în vederea influențării adecvate a părinților și copiilor, dar cercetătorul s-a văzut obligat să admită că 15 din acele cazuri au evoluat defavorabil, mai cu seamă datorită nefericitelor condiții materiale și morale în care își duceau traiul familiile respective. Pedagogul adlerian recunoaște că pacienții săi aveau nevoie în primul rînd de un tratament „social” și abia în al doilea rînd de unul psiho-pedagogic: „Cu părinți complet demoralizați din cauza mizeriei groaznice în care trăiesc, e greu de discutat asupra copiilor, pentru a-i convinge că nu trebuie să-i maltrateze, să-i bată, să-i umilească.”<sup>4</sup>

Egon Weigl este înregistrat în *Anuarul medical* din 1938, indicîndu-se acolo că domiciliază în București pe strada Ionescu-Gion nr. 5 și că practică medicina generală.<sup>5</sup> De fapt el n-a fost doctor în medicină, ci în științele biologice (și psihologice). Înscrierea lui în amintitul anuar medical (trebuie precizat că acea tipăritură nu fusese editată de autoritățile statale, ci de o firmă particulară) constituie un subiect de nedumerire: într-adevăr, E. Weigl era un autentic profesionist al psihoterapiei, angajat al unei fundații medicale cu personalitate juridică, și un om de știință care publicase lucrări remarcabile, dar, potrivit legislației în vigoare, el nu avea dreptul la libera practică terapeutică<sup>6</sup>.

1. Era vorba de psihologul Emil Feder, cel care, de altminteri, a întocmit și această notă anonimă.

2. *Un serviciu de consultațiuni educative în Capitală*, în „Dimineața”, XXXI (1935), nr. 10 203 din 23 mai, p. 3.

3. E. Weigl, *Psihologia copilului enuretic*, în „Analele de pedagogie”, IV (1937), p. 22.

4. E. Weigl, *Bande de copii vagabonzi*, în „Asistența socială”, VIII (1939), nr. 1-2, pp. 108-109. În articol nu mai întîlnim nici o referință explicită la psihanaliză sau la corifeii acesteia.

5. *Anuarul medical al României — 1938*, București, Ed. Esculap, 1938, p. 86.

6. Nu e deci de mirare că în anuarele medicilor din 1943 și 1948, tipărite amîndouă sub egida oficialității, nu-l mai găsim înmatriculat pe doctorul Egon Weigl.

Cum am văzut, în primii ani după stabilirea sa la București, doctorul Weigl s-a arătat în permanență preocupat de difuzarea concepțiilor adleriene, urmărind cu prioritate sensibilizarea opiniei publice față de aspectele medico-sociale ale igienei mintale<sup>1</sup>.

Pînă în preajma războiului, Weigl a organizat un curs liber de „psihologie abisală”, autorizat de oficialități, avînd ca obiectiv principal informarea intelectualității în privința doctrinei adleriene. Ședințele, constînd din prelegeri urmate de discuții și chiar de „prezentări de cazuri” (cu concursul lui Emil Feder și al soților Lorentz și Ana Aronescu, colaboratorii lui Weigl pe linia igienei mintale), erau programate săptămînal; ele se țineau la locuința unora din cursanți. Auditoriul, în care predominau persoanele culte de sex feminin, plătea o modestă cotizație.

Unele discuții pe teme psihopedagogice au avut loc în aceeași perioadă la Spitalul „Noua maternitate”.<sup>2</sup>

\*

O personalitate cu un profil științific anevoie de sesizat, personalitate care, în perioada interbelică, s-a manifestat fugitiv și în domeniul psihanalizei, a fost doctorul M. Schächter. Acesta și-a prezentat în 1930 lucrarea inaugurală la Facultatea de Medicină din Nancy, abordînd problema consecințelor psiho-medicale ale maltratării copiilor. Pagina de titlu a tipăriturii precizează prenumele, data și locul nașterii doctorandului: „Schachter [sic] Mendel, né le 13 juillet 1903 à Zalutza (Roumanie).”<sup>3</sup> Nu întîlnim în această teză referiri explicite la psihanaliză. De remarcat că tînărul autor solicitase informații și de la profesorul Mina Minovici, directorul Institutului Medico-legal din București, care i-a transmis, prin intermediul doctorului Theodor Vasiliu, șeful său de lucrări, unele date privind cazuri de mutilare a copiilor mici în vederea pregătirii lor pentru „cariera” de cerșetori<sup>4</sup>.

Pe aceeași temă a maltratării minorilor, Schächter-Nancy a publicat în anul următor două note în „Revista de igienă socială” din București, tot fără să recurgă la comentarii psihanaliste.

În schimb, într-un articol tipărit în revista „Adam” aduce elogiul freudismului, „disciplină care merge din ce în ce mai victorios”<sup>5</sup>. Cum am mai menționat, doctorul Schächter-Nancy este cel care a publicat, în numărul din decembrie 1932 al revistei „Sănătatea și Viața fericită”, rezumatele intervențiilor unor participanți la simpozionul despre Freud organizat recent de gruparea Criterion în aula Fundației Carol I din București.

Dar iată-l încredinșind, în 1934, „Revistei internaționale de psihanaliză” un text care a fost repartizat de P. H. Schwartz, directorul publicației bucureștene, la rubrica „Puncte

1. În sinteza de istorie a psihologiei în România publicată în 1976, numele lui E. Weigl figurează (fără nici un comentariu) la capătul listei celor care, în perioada interbelică, au abordat problemele „psihologiei medicale” (*Istoria științelor în România — Psihologia*, București, Ed. Academiei R. S. România, 1976, p. 117). Nu întîlnim în această înșiruire pe nici unul din reprezentanții psihanalizei freudiene.

2. Informațiile privitoare la activitățile pe linie adleriană desfășurate la București în anii '30 ne-au fost furnizate de domnul Emil Feder, apreciat psihopedagog, și de domnul Sen Alexandru, elev și colaborator al lui Weigl în jurul lui 1950 și un pasionat practician și istoric al psihologiei clinice.

3. Satul Zaluca era situat în plasa Lipcani din județul Hotin.

4. M. Schächter, *Les sévices envers les enfants*, Nancy-Metz, Libr. R. Poncelet, 1930, pp. 22-23.

5. Schächter-Nancy, *Izbînda freudismului*, în „Adam”, III (1931), nr. 42 din 1 oct., pp. 15-16.

de vedere individual-psihologică". Nu știm dacă Adlerianismul promovat aici de M. Schächter era de dată mai veche sau se înfățișa cumva ca efectul unui contact recent cu Egon Weigl. „Grație înțelegerii adleriene a problemei — declară doctorul de la Nancy — putem spera într-o profilaxie ușor aplicabilă [a criminalității la tineri și copii], tocmai fiindcă ea trebuie să se facă înainte de izbucnirea pornirilor antisociale ale viitorului infractor la ordinea socială.”<sup>1</sup> Anumite afirmații din acest articol par să îngăduie presupunerea că M. Schächter lucra atunci în cadrul unei instituții bucureștene profilate pe prevenirea medico-socială a delinvenței juvenile, fiind vorba, eventual, chiar de nucleul Adlerian cu sediul la Spitalul „Iubirea de oameni”.<sup>2</sup>

În *Anuarul medical* din 1938, M. Schächter-Nancy, cu cabinetul pe strada Lt. Col. Papazoglu nr. 16, este înregistrat ca specialist în boli de copii. Dintr-un articol apărut în luna mai a aceluiași an în „Lyon médical” aflăm însă că el era asistent la serviciile neurologice de la spitalele „Filantropia” și „Iubirea de oameni” din București.

Apoi îi pierdem urma în viața medicală din capitala noastră. Numai că, în 1941, un doctor M. Schächter publică la Marsilia, împreună cu domnișoara S. Cotte, asistentă socială, o broșură despre copilul enuretic. Că era vorba de mai vechea noastră cunoștință o dovedește citarea de câteva ori a lucrărilor lui Egon Weigl, precum și menționarea la bibliografie a lui I. Iacobovici, C. I. Urechia și Em. Țeposu. Autorii acestui „studiu clinic și medico-social” se declară convinși că tulburările neuropatice prezentate de copiii enuretici sînt de natură psihologică, drept care și tratamentul trebuie să fie „psihoterapeutic în sensul cel mai larg al acestui termen”.<sup>3</sup> Dar despre psihanaliză nu se vorbește nimic aici. Tot la Marsilia, M. Schächter va tipări peste patru ani, împreună cu A. Crémieux și S. Cotte, un „studiu medico-social și psihologic” privitor la „copilul devenit delinquent”, studiu în bibliografia căruia îi întîlnim, printre alții, pe Florica Bagdasar, Fl. Ștefănescu-Goangă, I. M. Nestor, Al. Roșca, C. I. Urechia (nu însă și pe E. Weigl, deși acesta se ocupase stăruiitor de problema discutată).<sup>4</sup> Cunoscutul psiholog ieșean V. Pavelcu semna în cartea sa din 1974, *Culmi și abisuri ale personalității*, un „interesant studiu”, publicat cu trei ani mai-nainte, despre *Nevrozele dismorfice (complexele urîțeniei) și delirul sau convingerea delirantă de dismorfie*, întocmit de psihiatrul francez M. Schächter. În sfîrșit, M. Schächter (Marseille) a tipărit în 1979, într-un periodic medico-istoric, o recenzie la recent apăruta carte în care A. Kardiner relatea cum fusese cîndva analizat de însuși S. Freud.<sup>5</sup>

1. M. Schächter, *Aprecieri psihologice și de igienă mintală asupra criminalității la tineri și copii*, în „Revista internațională de psihanaliză”, I (1934), nr. 1, p. 46.

2. Menționăm publicarea în 1935 de către M. Schächter de Bucarest [sic] a articolului *Nouveaux aspects de la neuro-psychiatrie et psychologie expérimentales roumaines* (în „Strasbourg médical”, nr. 12, 15 și 16), în care și-a găsit locul și un scurt, dar corect istoric al psihanalizei în țara noastră (p. 255). În anul precedent, același autor tipărise în aceeași revistă (nr. 25 și 26) o valoroasă sinteză despre realizările științifice ale neurologiei noastre (*Quelques aspects et contributions de la neurologie roumaine*).

3. M. Schächter și S. Cotte, *L'enfant énurétique*, Marsilia, Libr. universitaire des Allées Maupeit, 1941, pp. 67-68.

4. În 1949 a apărut la editura pariziană PUF traducerea din germană, semnată de M. Schächter, medic al Comitetului Copilăriei Deficiente din Marsilia, a *Manualului de psihiatrie infantilă generală* al lui M. Tramer.

5. M. Schächter (Marseille), *Discussion critique autour du livre d'Abraham Kardiner: „Mon analyse avec Freud”*, în „Revue d'histoire de la médecine hébraïque”, XXXII (1979), nr. 4 (131) din dec., pp. 77-78.

Și astfel, Schaechter–Nancy cel de pe malurile Dimboviței s-a transformat pe Coasta de Azur în Schachter (Marseille). Neschimbată s-a păstrat atenția sa binevoitoare față de psihanaliză, indiferent dacă era vorba de cea adleriană sau de cea freudiană.

### Eminescu analizat de C. Vlad

Doctorul Constantin Vlad a avut acum vreo 60 de ani satisfacția de a-și vedea împlinită o mare dorință: publicarea unei monografii în care viața și opera lui Mihai Eminescu să fie examinate sistematic prin prisma freudismului. „Cartea românească”, una dintre cele mai importante case de editură ale României de atunci, a acceptat să fie chezașă pentru ținuta și seriozitatea temerarei lucrări. Și astfel, la sfârșitul toamnei lui 1932, scrierea *Mihail [sic] Eminescu din punct de vedere psihanalitic* s-a înfățișat publicului cu cele vreo 230 de pagini ale ei adunate sub o copertă barată de-o dungă aurie verticală. Cartea aceasta a trezit, la vremea ei, mult interes, ba chiar dezlănțuiri de patimi.

Încă de la cea dintâi propoziție a prefeței, doctorul Vlad ține să declare că „nu are veleități de scriitor” (p. 3). Publicația sa nu trebuie așadar privită ca o încercare de istorie sau de critică literară. În dorința de a fi cât mai explicit, autorul adaugă: „Dacă l-am studiat pe Eminescu în lucrarea de față, aceasta n-am făcut-o cu scop anume de a contribui la cunoașterea specială a poetului nostru, ci pentru că Eminescu e un pacient al națiunii întregi și pentru că se pretează foarte bine pentru o excursie într-un suflet omenesc.” (p. 5) Din păcate, expresia „pacient al națiunii întregii”, folosită aici, nu pare deloc fericită, întrucât, cu sau fără voie, pune accentul pe afectarea psihicului survenită în etapele finale ale existenței lui Eminescu, afectare totuși nicidecum definitorie pentru creația Luceafărului nostru.

Presimțind înțelesurile greșite și răuvoitoare care puteau fi atribuite considerațiilor sale despre substratul abisal al operei eminesciene, doctorul Vlad li s-a adresat „de la suflet la suflet” celor care aveau să-i deschidă cartea: „Iubite cititor sau cititoare, dacă ai observat vreodată — indiferent de gradul de cultură pe care îl ai — că îți scade respectul față de un om mare după ce l-ai surprins mîncînd sau îndeplinindu-și alte funcțiuni fiziologice, atunci nu mai citi cartea aceasta, dă-o încolo, căci ar putea să-ți scadă admirația față de Eminescu și n-aș vrea să se întîmple aceasta cu nici un chip.” Psihanalistul n-a știut totuși să prevadă cîtă revoltă va stîmi o asemenea tentativă de a scotoci prin adîncurile simțirii și gîndirii poetului, căci altfel ar fi insistat asupra ideii că explorarea inconștientului personalităților excepționale, departe de a echivala cu un gest profanator, năzuiește să contribuie la iluminarea multor aspecte altcum invizibile ale creației acestora.

Propunîndu-și ca în primul capitol al cărții să ofere o „schiță a structurii mintale” a celui „mai mare și mai nenorocit poet pe care l-a avut pînă azi neamul românesc”, doctorul Vlad începe prin a enunța un diagnostic global: „Mihail Eminescu a prezentat tot timpul... tabloul clinic al unui bolnav care era continuu în pericol de a deveni *schizofrenic*, [suferind de] o maladie numită și demență precoce.” (pp. 7-8)

Putem fi siguri că brutalitatea unei atare afirmații le-a prilejuit un șoc dureros multora dintre cititori. Este de crezut că remarcile adăugate de doctorul Vlad pentru a atenua într-o oarecare măsură efectul acestui șoc nu au izbutit decît să mărească deruta publicului neavizat: „A fost o minune de echilibristică faptul că, deși se afla neconținut pe muchia prăpastiei, [poetul] s-a menținut totuși deasupra, fără să se prăbușească în întunericul acelei maladii care, ce e drept, l-ar fi scăpat pentru totdeauna de frămîntări, dar

ne-ar fi lipsit în același timp și pe noi de acele curcubeie de lumini feerice pe care le-a produs mistuindu-se pe sine. S-ar fi menținut cu siguranță și mai departe, pînă la o senilizare precoce, dacă firava spirochetă palidă nu i-ar fi subminat lent, dar catastrofal de sigur, minunatul său creier." (p. 8) Prin urmare, sifilisul trebuia să contribuie și el la explicarea prăbușirii psihice a poetului. În unele studii elaborate de neuropsihiatri în ultimele decenii se aduc însă argumente convingătoare împotriva diagnosticului de lues pe care anumiți contemporani ai lui Eminescu se grăbiseră să-l propună.

Cel mai grav reproș care i se poate aduce doctorului Vlad este acela că, observînd în constituția psihică a lui Eminescu prezența unor trăsături schizoide, el le-a atribuit acestora o semnificație eminentă patologică: „Diagnosticul clinic incontestabil care rezultă din studiul vieții și operei eminesciene e ceea ce numim *schizoidie*, o treaptă premergătoare schizofreniei." (p. 8) În realitate, schizoidia nu este obligatoriu antimeră schizofreniei, ci, așa cum o găsim definită în dicționare, reprezintă o „constituție mintală caracterizată prin tendințe la singurătate, la replierea către sine însuși, și prin dificultatea de a stabili contacte cu altul și de a se adapta la realitățile exterioare”<sup>1</sup>. Totodată trebuie constatat că alte trăsături ale personalității lui Eminescu se opun invocării exclusive a schizoidiei, întrucît din biografia poetului nu lipsește alternarea fazelor de expansivitate și de vitalitate exuberantă cu cele de dureroasă întoarcere spre sine.

Și totuși doctorul Vlad stăruie în aprecierea că „lui Eminescu nu i-a lipsit nimic din cadrul de simptome al schizofreniei, deși el nu era... decît un schizoid și deși sint, pe de altă parte, schizofrenici adevărați care nu prezintă o simptomatologie așa de completă cum o găsim la poetul nostru" (p. 8).

Inventarul „tulburărilor psihoafective” prezentate de genialul schizoid ar cuprinde următoarele „simptome schizofrenice”, simptome cărora doctorul Vlad le consacră paragrafe speciale în primul capitol al lucrării sale: neadaptare la realitate și negativism, narcisism, întoarcere spre sexul propriu, grandomanie, mizofilie (complacerea în murdărie), masochism, raptusuri (impulsivități și accese furioase), bizarerii, verbigerajație (joc obsesiv de cuvinte), scindarea eului.

De menționat că multe din aceste „simptome” pot fi regăsite în manifestările unora dintre cei mai tipici reprezentanți ai curentului romantic. În scrierile eminesciene, fie că este vorba de creația poetică, fie de proza literară, asemenea elemente „morbide” nu sînt în nici un caz mai privilegiate decît la ceilalți mari romantici ai epocii.

Recurgînd la schemele freudiene, doctorul Vlad face observații notabile despre eventualul substrat inconștient al temelor abordate de Eminescu, al tipologiei personajelor acestuia sau al fondului de imagini care declanșează emoția artistică. Din păcate, aceste considerații psihanalitice nu vădesc preocuparea de a adapta expunerea științifică la posibilitățile de recepționare ale cititorului și de a nu confunda planurile în discuție: planul „ideal” al creației propriu-zise cu planul realității biografice a creatorului. Nu e greu de imaginat ce oroare va fi provocat multor cititori de acum o jumătate de secol afirmația

1. Cf. L. Manuila, A. Manuila și M. Nicoulin, *Dictionnaire médical*, Paris, Masson, 1977, *sub voce*. Despre schizoidia poetului vorbise de curînd doctorul Alfred Dimolescu: „Un studiu psihopatologic care să privească pe Eminescu sub acest unghi ne pare deosebit de interesant”, un asemenea studiu fiind în măsură să prezinte personalitatea celui mai de seamă scriitor al nostru nu ținînd de „circumstanțele externe” sau de „accidentele vieții”, ci ca „un produs direct al structurii sale sufletești”. De altfel, doctorul Dimolescu făgăduia ca într-o lucrare viitoare să demonstreze că „noțiunea de constituție nu dă formula caracterului marelui poet mai bine decît orice altă explicație care s-a dat pînă acum” (*Constituție, caracter, temperament*, București, Tip. Arta, 1931, pp. 130-131). Dacă studiul promis n-a mai fost elaborat, aceasta se datorește poate și gilcevii stîmte de apariția cărții lui C. Vlad.

că din narcisism derivă „toate tulburările psihosexuale ale schizofrenicilor în general și ale lui Eminescu în special” (p. 22), afirmație care nu se sprijină decît pe citarea din nuvele a unor pasaje vădînd modul „inadecvat” de a se comporta al eroilor; dar de unde nevoia ca Eminescu să fie identificat pe de-a-ntregul cu aparițiile din plăsmuirile sale artistice?

Cu multă ușurință și ușurătate, doctorul Vlad se arată dispus să proiecteze asupra creatorului însuși și reacții ale personajelor acestor plăsmuiri, chiar cînd este vorba de „trăsături de invertit asociate cu vampirism”, „amestec de feminin-masculin”, „sexualitate nediferențiată”, „necrofilie”, „idei canibale” etc. Deși medicul știa fără nici o îndoială că în scrierile lui Eminescu putea fi vorba doar de exteriorizarea unor *tendințe* inconștiente, stîngăcia multor exprimări ale sale trezea în cititorul mai puțin binevoitor bănuiala că psihanalistul îi atribuie poetului *intenții* perverse și criminale.

În capitolul următor, consacrat „automatismului psihoafectiv”, centrul de greutate al gîndirii lui Eminescu este plasat de doctorul Vlad „în epoca reveriilor, deci a pubertății”, cu toate că în scrierile sale se întîlnesc, firește, dezvoltări logice de excepțională valoare (pp. 97-98). De fapt, Eminescu cel „fixat” la pubertate „uneori nici nu atingea culminațiunea” acesteia, ci se situa doar „pe povîrnișul prepuberal”. Aceasta părea să-l îndreptățescă pe psihanalist să caute cu stăruință, în producțiile eminesciene, „regresiuni” către fazele mai îndepărtate ale copilăriei, chiar și către cea „magic-animistă”. Erotica lui Eminescu, opina C. Vlad, „e de tip familial, adică, mai precis, *matern*” (p. 116). Întrucît „era un *fixat* de mamă-sa”, poetul trăia un chinuit sentiment de autoculpabilizare ori de cîte ori se îndrăgostea de o femeie (pp. 152-153).

În capitolul al treilea, rezervat „factorilor determinanți”, doctorul Vlad afirmă că, în ce-l privește pe Eminescu, factorul ereditar rămîne „o cantitate necunoscută și nici nu are atîta importanță din punct de vedere psihologic” (p. 172). În schimb, Gheorghe Eminovici, tatăl poetului, a constituit o întrupare tipică a principiului freudian „al realității”. Psihanalstul își formase o anumită părere despre modalitățile prin care „complexele infantile” s-au răsfrînt în creația eminesciană: „Aproape în toate operele lui Eminescu găsim același motiv repetîndu-se stereotip sub diferite forme și variante: lupta cu un al treilea (imagine paternă) pentru cîștigarea unei femei de tip matern, o femeie la care nu se poate ajunge sau, dacă se ajunge, urmează în mod fatal o pedeapsă.” (p. 185) În legătură cu aceasta, analistul se oprește asupra *Geniului pustiu*, a *Sărmanului Dionis*, a *Cezarei* și mai cu seamă asupra *Luceafărului*, cu care prilej confruntă schema psihologică a capodoperei eminesciene cu cea a basmului lui Kunisch, din care s-a inspirat poetul.

Trudînd la acest *Mihail Eminescu din punct de vedere psihanalitic*, Constantin Vlad era desigur încredințat că ridică un adevărat monument geniului nostru, care se întîmplase să-și aibă obîrșia în acea Moldovă de nord din care se trăgea și psihanalistul. Nu putea să nu spera că toți cei care vor încerca pe viitor să descifreze sensurile adînci și ascunse ale operei eminesciene vor trebui să zăbovească și asupra tilcuiii freudiene pe care el o oferea publicului românesc, măcar că acesta nu se arătase pînă atunci îndeajuns de receptiv față de psihanaliză.

În definitiv, cartea lui C. Vlad se înfățișa ca o întreprindere „de unul singur”. Autorul apare aici într-o postură de franc-tiror, acționînd exclusiv pe temeul inspirației personale și propunînd explicații psihanalitice la elaborarea cărora nu putuse beneficia de recomandările sau de observațiile critice ale cuiva. Mai mult decît atît, doctorul Vlad nu face nici o referință, în eseuul său, la metodologia faimoaselor analize la care Freud și discipolii acestuia supuseseră un șir întreg de creații literare și artistice memorabile.<sup>1</sup>

1. În toată cartea sa, C. Vlad nu citează decît studiul unui anume Neufeld: *Dostoiewski — Skizze zu seiner Psychoanalyse*.

S-ar zice că psihanalistul român n-a consultat revista „Imago”, care apărea din 1912, urmărind, potrivit inițiativei lui Freud însuși, „aplicarea psihanalizei la științele spiritului”, deși, pe de altă parte, ni se pare imposibil ca Vlad să nu se fi informat asupra demersurilor întreprinse de tovarășii săi de idei din Occident în direcția explorării cu instrumente freudiene a domeniului atât de îmbietor al culturii.

Trebuie să admitem că viziunea doctorului Vlad despre sensurile creației eminesciene este destul de simplificatoare. Această viziune pare marcată de o tentă aproape catastrofică, în măsura în care fiecare gest și fiecare declarație a poetului sînt puse sub semnul amenințării de neînălțurat a bolii și a prăbușirii în abis. În privința aceasta, cartea lui C. Vlad este, într-adevăr, cartea unui medic predispus să descopere la fiecare pas manifestări patologice, incapabil să deslușească fondul stenic al creației eminesciene și să recunoască suflul apolinic de care, pînă la urmă, se arată a fi pătrunsă această creație.

Propunîndu-și să-l „analizeze” pe Eminescu, doctorul Vlad s-a înhămat la o treabă care-l depășea, atît în privința orizontului cultural și a posibilităților de expresie, cît și a înseși competenței sale de psihanalist. Nu putem totuși trece cu vederea faptul că autorul acestei prea ambițioase lucrări s-a străduit să meșteșugărească cinstit, drept care a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a pătrunde prin coltoanele, mai mult sau mai puțin semnificative, ale biografiei și scrisului covârșitoarei personalități studiate. De aceea, disprețul pe care unii l-au manifestat în chip subliniat față de cartea lui Vlad ni se pare a fi nejustificat. Cine ia în mină fără prejudecăți această carte va fi cumva răsplătit pentru bunăvoința sa, căci va afla aici destule sugestii capabile să-i îmbogățescă imaginea despre Eminescu omul și artistul.

Tocmai aceasta este și aprecierea consemnată în recenzia pe care „Revista de filosofie” a publicat-o curînd după apariția cărții: „Făcînd abstracție de tendința autorului de a-l vîrî pe Eminescu în unul din tipurile mai dinainte fixate, lucrarea d-lui dr. Vlad nu este din acelea peste care se poate trece cu ușurință, căci ea pune o seamă de probleme de un înalt interes științific.”<sup>1</sup> Un colaborator al „Vieții românești” s-a mulțumit să facă o aluzie foarte critică la cartea doctorului Vlad, fără a-i spune acestuia pe nume: „Am privit totdeauna cu o neîncredere justificată, în parte, studiarea fenomenului literar prin psihanaliză... Viața scriitorului, cu măruntele și inerentele sale păcate, era alăturată rosturilor sublime ale operei sale, unde, în realitate, personalitatea omenească este depășită și spiritualizată. O asemenea ocazie am avut-o, de curînd, și la noi, cînd poezia a fost coborîtă într-o nedemnă discuție pe care bunul-simț trebuie s-o respingă și s-o înfiereze.”<sup>2</sup>

Dar reacțiile cronicarilor literari au fost îndeobște mult mai energice decît cele semnalate adineauri. Într-o notă publicată în „Curentul”, Romulus Dianu se răstește la doctorul Vlad: „Stimate domnule Vlad, de ce faci eforturi să fii prost? De ce umbli prin izmenele poetului cu acest nas de linjereasă și cu această știință de broșuri ieftine?” După care ziaristul se adresează publicului larg: „Iar pe dumneata, stimate cititor, dacă nu te-am convins că această carte e cea mai rușinoasă din cîte s-au scris asupra lui Eminescu, te rog cel puțin să nu crezi în minunile psihiatriei [psihanalizei?]. E o escrocherie prea simplistă ca să reducem un univers întreg de frumusețe la principiile ei.”<sup>3</sup> Cronicarul anonim al „Vieții literare” se leagă și el de psihanalistul eminescolog: „Medic fără

1. N. Stănescu, *Recenzii*, în „Revista de filosofie”, XVIII (1933), nr. 1 din ian.-mart., p. 105.

2. C. N. Negoită, *Psihanaliza literară*, în „Viața românească”, XXV (1933), nr. 1-2 din ian.-febr., p. 101.

3. R. Dianu, *Cronica literară*, în „Curentul”, VI (1933), nr. 1 783 din 19 ian., p. 2.



clientelă palpabilă probabil, d. dr. C. Vlad și-a găsit, în fine, un bolnav perpetuu, pe «pacientul națiunii întregi».<sup>1</sup>

Recenzia inserată în ziarul naționalist „Calendarul” denunță vehement aceeași „infamie științifică”. Fără să nege valoarea curelor psihanalitice, inginerul E. D. Boroianu, semnatarul recenziei, este de părere că, atunci când psihanalistii „cutează să se aciuieze cu scientismul lor în explicarea operelor de artă, cad în ridicul și prostie. Unul dintre aceștia, d. dr. C. Vlad, este de o mărginire profesională care atinge absurdul”. După ce reproduce copios din cartea doctorului, i se adresează direct acestuia: „Fără a fi psihiatru, vă dau un sfat... Cereți un concediu de un an, doi, părăsiți casa de sănătate, pe Freud și duceți-vă să faceți «excursii» pe munți, nu în sufletul poezilor. Căci sinteți pe marginea prăpastiei nebuniei. Și între prăpastia freudistă și cea a unei înălțimi de granit, e preferabilă ultima. Este o prăbușire sănătoasă.”<sup>2</sup>

Dar seria atacurilor împotriva lui *Mihail Eminescu din punct de vedere psihanalitic* abia începea...

### G. Călinescu față cu psihanaliza

Fără îndoială că lui G. Călinescu i se datoresc observațiile cele mai consistente în privința analizei freudiene la care C. Vlad se încumetase să supună personalitatea lui Eminescu.

Poate că agresivitatea ce caracterizează dintru-nceput luările de poziție ale criticului referitoare la cartea doctorului Vlad își găsește una din explicații în atenția specială pe care psihanalistul nostru o acordase studiilor consacrate de Călinescu biografiei și operei eminesciene. Încă din primele rînduri ale prea controversatei sale scrieri, Vlad ține să precizeze că a urmărit „cursul vieții lui Eminescu așa cum ni l-a expus, centralizat, în recenta sa lucrare [*Viața lui Mihai Eminescu*] d. G. Călinescu”<sup>3</sup>. Nu-i atunci de mirare că acesta s-a simțit îndemnat să se desolidarizeze tranșant de „scandaloasele” opinii pe care medicul încercase să le întemeieze invocînd fapte scoase la iveală de către Călinescu.

Cea dintîi, în ordine cronologică, recenzie la cartea lui C. Vlad a apărut, încă la sfîrșitul lui 1932, în „România literară”, sub semnătura lui G. Călinescu. Criticul s-a considerat obligat să-și asigure cititorii că încercarea medicului de a interpreta în lumina psihanalizei creația eminesciană nu reprezintă prin ea însăși un demers ilicit: „Deși opinia mea este că d. dr. Vlad putea să-și exercite cunoștințele medicale în altă direcție și să lase în pace pe nefericitul Eminescu, a cărui existență fizică nu ne interesează<sup>4</sup>, nu mă scandalizez deloc de asemenea afirmații și nu m-aș speria dacă ar fi adevărate. Ceea ce mă surprinde la d. dr. Vlad este inaptitudinea profesională, lipsa de inteligență psihologică și de spirit științific.”

Scrierea doctorului Vlad i se pare „vițioasă din trei puncte de vedere: *a.* al documentării istorice; *b.* al interpretării faptelor și *c.* al confuziei dintre estetic și psihologic”.

1. *O profanare. Eminescu la vizită medicală* în „Viața literară”, VIII (1933), nr. 140 din ian., p. 4.

2. E. D. Boroianu, *O infamie științifică*, în „Calendarul”, II (1933), nr. 286 din 3 febr., pp. 1-2.

3. C. Vlad, *Mihail Eminescu din punct de vedere psihanalitic*, București, „Cartea românească”, 1932, p. 7.

4. Curioasă totuși exprimarea unei atare păreri tocmai de către cel care publicase de curînd o monumentală biografie a lui Eminescu...

Verdictul criticului și istoricului literar e implacabil: avem de-a face cu o lucrare ratată în toate privințele.

Interesantă este deosebirea pe care Călinescu o remarcă între rezultatele investigațiilor întreprinse de Freud în domeniul creației literar-artistice și cele obținute de discipolul român al acestuia: „Teoriile lui Freud sînt geniale, pline de scilipiri și de exagerări, și ca orice teorii sînt discutabile și în nici un caz nu pot fi utilizate servil în cercetările științifice. Freud e un mare literat, un om de o pătrundere excepțională, un Paganini al subconștientului. Vioara lui e construită după legi fizice, și mînuirea ei se face cu respectarea legilor fizice. Dar în degetele groase ale altuia, e numai o cutie de lemn. Pentru ca cineva să poată scoate o utilitate profesională din ipoteza lui Freud trebuie să fie dotat cu o inteligență fină ca un ac de purice. Nu este cazul d-lui dr. C. Vlad.”

Călinescu trece apoi la examinarea argumentelor prezentate de doctorul Vlad pe parcursul exegezei sale: mărturiile de ordin biografic nu i se par întru totul vrednice de încredere, iar cele extrase din operă sînt cel mai adesea fanteziste: „Tot studiul d-lui Vlad e plin de astfel de baliverne ce ar face pe Freud să zîmbească și care, în fond, sînt înrudite mai mult cu teoria lombroziană a geniului ca formă de demență.”

Articolul are și un post-scriptum frizînd oarecum senzaționalul: „D. dr. Vlad mi-a făcut deosebita onoare de a-mi oferi înainte de tipărire manuscrisul operei sale, ca să-l citesc. Am făcut pe scurt aceleași observații.”<sup>1</sup> Prin urmare, C. Vlad a întreținut cu G. Călinescu anume „legături de creație”. Criticul avea deci încă un motiv, și un motiv foarte serios, să se desolidarizeze grabnic de cartea lui C. Vlad: acesta putea încerca să se apere de învinuirile de tot felul dezvăluind amănuntul că beneficiase de „controlul științific” (cum se spunea mai ieri) al lui G. Călinescu, care era transformat astfel în părtaș la răspunderea morală implicată de conținutul inadmisibil al cărții...

Doctorul Vlad a răspuns imediat, tot în „România literară”, care a ținut să precizeze, într-o notă redacțională, că tipărește această replică „în virtutea dreptului de apărare” și din dorința ca discuția „să ia o cit mai amplă și frumoasă întindere”. Medicul se plînge că G. Călinescu îi deformează și îi falsifică argumentele, dedîndu-se la „o critică afectivă tip, o critică unde găsim raționamentul pus în slujba afectului și nu invers, după cum se întîmplă în [critica] rațională”. Deplîngînd modul pătimaș în care a fost personal atacat, el notează o observație nu lipsită de interes: „Ca să nu vie în conflict cu Freud, d. Călinescu l-a făcut *literat*, ceea ce înseamnă că d-sa n-a citit niciodată vreo carte de psihanaliză.”<sup>2</sup> Să fi crezut cu adevărat Vlad că așa stăteau lucrurile?

Deși declara că scrierea doctorului Vlad „nu are nimic a face cu literatura și cu cultura” și ca atare nu poate constitui obiectul unei cronici literare, G. Călinescu s-a ocupat de *Mihai Eminescu din punct de vedere psihanalitic* și la rubrica recenziilor din „Adevărul literar și artistic”, permițîndu-și să reproducă aici și concluziile articolului pe care-l publicase recent în „România literară”. „Demonstrația” prin care Vlad voia să impună ideea că Eminescu „a suferit mai mult sau mai puțin, toată viața, de demență precoce” este calificată a fi „dintre cele mai hazlii”.

În continuare, Călinescu formulează unele considerații demne de luat în seamă referitoare la problema „dacă *opera de artă* poate fi document pentru psihanaliză. Eu susțin — afirmă categoric criticul — că nu, pentru motivul că psihanaliza urmărește descoperirea complexelor subconștiente, pe dedesubtul afecțiunilor și impulsurilor noas-

1. G. Călinescu, *Eminescu examinat de un medic*, în „România literară”, I (1932), nr. 45 din 24 dec., p. 3.

2. C. Vlad, *Critica afectivă*, în „România literară”, II (1933), nr. 47 din 7 ian., p. 3.

tre, în vreme ce opera de artă este un produs al conștiinței pure. Avînd o finalitate și o tehnică, opera de artă este un produs *obiectiv* ce nu poate documenta decît cu excesivă analiză și prudență sufletul nostru, ca stare individuală”.

În acest moment, criticul enunță o idee care oferă cheia atitudinii negative pe care el o va păstra pînă la capăt în privința dreptului medicilor de a se amesteca în interpretarea creațiilor literar-artistice: „Chiar numai pe cale deductivă trebuie să respingem examenul medical al operei de artă, căci altfel operele s-ar împărți automat în *sănătoase* și *nesănătoase*, ceea ce ar răpi libertatea stării estetice. Există o fantezie subiectivă, activă, și una estetică, obiectivă, supusă unor legi aparte. Aceasta din urmă nu poate fi obiect de studii medicale pentru că atunci... sănătoși la minte ar rămîne numai oamenii mîrginiți și necreatori.”<sup>1</sup> Respingînd așadar teza freudiană a absenței unei nete și definitive linii despărțitoare între normal și patologic în materie de viață psihică și negînd inconștientului un rol efectiv în elaborarea operei de artă, G. Călinescu ajunge, de fapt, să atribuie psihanalizei pretenția absurdă de a supune creația artistică unor expertize medicale menite să pună în evidență elementele morbide pe care, eventual, ea le conține. Poate că atitudinea aceasta constituie și expresia unei anumite iatrofobii, de care eminentul critic și istoric literar nu a fost scutit.

La începutul lui februarie 1933, Constantin Vlad a publicat în „România literară” un răspuns plin de mîhnire la criticile care i se adresaseră pînă atunci. Pe Romulus Dianu și pe E. D. Boroianu îi acuză fără ocoliș de lipsă de urbanitate, dar medicul mărturisește că nu pentru ei doi scrisese articolul de față: „L-am scris pentru d. G. Călinescu, singurul de care-mi pare rău. L-am scris pentru d-sa pentru că, o știu de mai înainte, îi va fi jenă de atitudinea pripită și regretabilă pe care a luat-o.” De fapt, criticul n-a mai avut prilejul, pînă către sfîrșitul vieții, să retracteze aprecierile consemnate în recenziile din 1932-1933. Ba chiar dimpotrivă...

În calitate de psihanalist, doctorul Vlad se străduiește să găsească o explicație a comportamentului prea bătaios al adversarului: „Faptul că s-a pretat la aceasta d. Călinescu trebuie să se datorească unui defect undeva, și de aceea aștept cu nerăbdare apariția *Miresei Libanului* și a *Operei lui Mihai Eminescu* pentru a-mi putea da seama de motivele irascibilității și impulsivității sale consecutive.”<sup>2</sup>

Greu de închipuit o ieșire mai neîndemînică din partea lui Vlad, căci Călinescu n-a putut să nu presupună că, vorbind despre „defectul” pe care criticul l-ar ascunde pe „undeva”, medicul a vrut să facă aluzie la anumite tulburări psihice prezentate cîndva de actualul potrivnic al psihanalizei. Mai mult decît atît, fîgăduiala lui Vlad de a stabili motivele nervozității lui Călinescu prin examinarea unor lucrări ale acestuia care stăteau să apară putea lua înfățișarea unei năstrușnice „amenințări cu psihanaliza”.

Că susceptibilul critic s-a și văzut pîndit de pericolul ca medicul să comită un *G. Călinescu din punct de vedere psihanalitic* o dovedește articolul pe care l-a publicat în „Adevărul literar” din săptămîna următoare. După ce constată că psihanaliza cultivată de Vlad „este așa de naivă și de trivială încît ne vine să deplîngem ușurința cu care Universitatea conferă titlul de docent”, Călinescu dezvăluie pricina neliniștilor sale: „Mai curios este să vezi că un medic de boale nervoase își pierde calmul nervilor pînă acolo încît să evite legea morală de căpetenie a profesiei sale, și anume *discrețiunea*. D-sa crede că opiniile mele critice provin dintr-un defect al sănătății și așteaptă cu nerăbdare apariția noilor mele cărți spre a-și putea da seama de motivele irascibilității și impulsivității mele. Ciudată amenințare în gura unui medic!” Drept care, obsedat de pri-

1. G. C., *Dr. C. Vlad: Mihail Eminescu din punct de vedere psihanalitic*, în „Adevărul literar și artistic”, XII (1933), nr. 631 din 8 ian., p. 7.

2. C. Vlad, *Capul meduzei*, în „România literară”, II (1933), nr. 52 din 11 febr., p. 2.

mejdia la care se bănuia expus, criticul promite represalii: „Să zicem că d. dr. Vlad, medic și docent universitar, găsește într-adevăr defectul, cu alte cuvinte boala de care crede că sufar, și că diagnosticul său este, hai să zicem, adevărat! Ei bine, aștept să văd pe d. dr. Vlad călcînd imperativul discreției profesionale și divulgînd suferința care mă face să scriu critică! Atunci vă asigur că d. doctor va polemiza cu «motivele din afară de sine» și cu justiția.»<sup>1</sup>

După apariția acestui articol, doctorul Vlad n-a mai prelungit gilceava. Desigur că nu „avertismentul” lansat de oponentul său a fost cel care i-a tăiat pofta de discuție, ci faptul că a reușit să se convingă de sterilitatea unui asemenea dialog între surzi<sup>2</sup>. Pe de altă parte, este posibil ca doctorul Vlad să fi luat seama că disputa aceasta întreține în „cealaltă tabără” un sentiment de insecuritate, dacă nu de panică. Medicul se vedea așadar obligat să-și impună tăcerea pentru a-i permite „adversarului” să redobîndească echilibrul sufletesc<sup>3</sup>.

Nici G. Călinescu n-a mai reluat curînd criticile adresate direct lui C. Vlad. Dar în „cronica mizantropului” din numărul „Adevărului literar și artistic” de la sfîrșitul lui 1933, el a introdus o istorioară în care a continuat răfuiala cu psihanaliza: „Am un prieten doctor, care este un mare admirator al lui Freud... Nu poți să tușești, să faci un gest, să visezi ceva ca omul, că el vede numaidecît complexe și refuzări.” Relatîndu-i doctorului un vis oarecare, acesta a diagnosticat: „— E un vechi impuls incestuos în direcția fraternă și sororală, care refulează acum. — Refulezi tu, adică bați cîmpii, medic nerușinat.” Și Aristarc tîlmăcește visul invocînd banale impresii recente și unele proiecte nerealizate. La care doctorul s-a grăbit să replice: „— E o explicație simplistă, aparentă. Văd complexe... — Nu știu dacă vezi complexe, dar nu ești deloc complex, fiindcă n-ai băgat nici pînă acum de seamă că-mi bat joc de tine și de toată psihanaliza ta!”<sup>4</sup>

Aristarc va recidiva și mai violent la mai bine de un an după aceasta, deplîngînd năravul psihiatrilor de a-i declara iresponsabili pe anumiți criminali: „E cazul de a striga

1. G. Călinescu, *Un caz ciudat: dr. C. Vlad*, în „Adevărul literar și artistic”, XII (1933), nr. 637 din 19 febr., p. 8. Criticul a socotit potrivit să-l demaște și pe Camil Baltazar, redactor la „România literară”, pentru vina de a fi găzduit în paginile gazetei, „contra unei taxe”, textele polemice ale psihanalistului (*Inamicii „Vieții românești”*, în „Viața românească”, XXV (1933), nr. 4 din apr., p. 74).

2. Într-un articol publicat înaintea apariției textului fulminant al lui Călinescu, doctorul Vlad constata cu satisfacție că un document descoperit de către D. Caracostea confirmă ipoteza sa privitoare la erotismul „cu timbru matern” al lui Eminescu și punea un fel de concluzie la controversa în care se găsea angajat: „În studiul meu *Mihail Eminescu din punct de vedere psihanalitic* am încercat să dovedesc mai întîi că Eminescu-poetul l-a scăpat de nebunie pe Eminescu-omul și apoi că sistemul lui de afecțiune era cel familial, prepuberal, matern. D. Călinescu a citit cartea în fugă și a fost cuprins de o panică asemeni unor călugări medievali la ivirea unui eretic și n-a vrut să înțeleagă nici una, nici alta, susținînd pe de-o parte că l-am făcut pe Eminescu nebun și pe de alta — incestuos. Ce sînt eu de vină dacă oamenii vor să înțeleagă tocmai pe dos cele scrise în carte...” (*Timbrul matern al dragostelor eminesciene*, în „Cuvîntul”, IX (1933), nr. 2 803 din 12 febr., pp. 3-4.)

3. Starea psihică a lui G. Călinescu prin anii 1932-1934 este astfel caracterizată de Ion Bălu în lucrarea biografică pe care i-a consacrat-o: „Nerecunoașterea valorii sale de către contemporani reprezenta cel mai amar strat al întregului complex de neliniști călinescian. Consecința imediată a constituit-o intrarea treptată într-o stare de permanentă agresivitate. Criticile răuvoitoare, chiar dacă unele parțial îndreptățite, erau receptate toate cu sentimentul acut de nedreaptă persecuție, și au declanșat impulsul de apărare, enunțarea propriei «dreptăți». Convingerea aceasta evoluează implacabil spre un delir cronic, sindrom specific parafreniei, ce va atinge punctul culminant în decembrie 1933.” (*Viața lui G. Călinescu*, București, Ed. Cartea Românească, 1981, p. 173.)

4. Aristarc, *Freudism*, în „Adevărul literar și artistic”, XII (1933), nr. 682 din 31 dec., p. 8.

în felul lui Musset: *Es-tu content, Freud?* Căci din Freud se trag toate aceste veleități la iredponsabilitate și orgolii ale murdăriilor. De la Freud au învățat psihiatrții că mamele sînt pentru copiii lor Iocaste și copiii Oedipi, că în subconștient zac delictele și că, după ce calci cu tocul cizmelor o babă, deșteptîndu-ți-se în minte noțiunea maternă, trebuie să cazi în complexul lui Oedip.<sup>1</sup>

Cam în același timp, doctorul Vlad a publicat în a sa „Revistă română de psihanaliză” o cronică la romanul *Mite* al lui E. Lovinescu, cronică în care se arată bucuros că, spre deosebire de G. Călinescu, care „a văzut în Eminescu un bărbat împăroșat, de o virilitate ferină”, criticul devenit romancier „merge pe același drum” cu psihanalistul care susținuse că marele poet „se afla pe povîrnișul prepuberal, poate pe la 5-7 ani”. Prilej de a declara iarăși în legătură cu *Mihail Eminescu din punct de vedere psihanalitic*: „Eu n-am urmărit nici o glorie literară, ci numai să contribuie la stabilirea unui adevăr științific.”<sup>2</sup>

Către sfîrșitul lui 1935, G. Călinescu va încredința „Adevărului literar” un fragment din volumul al IV-lea al *Operei lui Mihai Eminescu*, în curs de publicare la Editura Fundațiilor. Din acest fragment, în care este vorba de rolul și semnificația visului în scrierile eminesciene (ceea ce îi oferă criticului ocazia de a-i cita pe Freud, Rank și Stekel), aflăm că „înțeleptul Iosif”, personaj secundar dintr-o încercare de nuvelă rămasă în manuscris, „tîlcuiește vise, fiind un Solomon al curții boierești și, lucru pitoresc, metoda sa de analiză psihologică, deoarece interpretarea lui e pozitivistă, e precursora a teoriei lui Freud, întrucît și el caută în vise «dorințele persoanei», ceea ce înseamnă că pentru el visul înfățișă o simbolizare a acestor dorințe”<sup>3</sup>.

Curînd, Călinescu avea totuși să se găsească în situația de a regreta asemenea inocente invocări ale teoriei psihanalitice. Cînd în ziua de 23 noiembrie 1936 și-a susținut, la Facultatea de Litere și Filozofie din Iași, teza de doctorat tratînd despre scrierea manuscrisă a lui Eminescu *Avatarii faraonului Tlă*, Octav Botez i-a reproșat „interpretarea oarecum freudistă a poeziei eminesciene”. Doctorandul a respins învinuirea, declarînd că „n-a folosit niciodată metoda” freudiană, „ci numai unii termeni de anume circulație”<sup>4</sup>.

Dar imputarea pe care profesorul Botez o formulase prudent se reîntîlnește enunțată în termeni vehemenți în recenzia pe care istoricul literar și editorul I. E. Toroușiu a consacrat-o impunătoarei creații călinesciene care este *Opera lui Mihai Eminescu*; despre arhitectonica primului volum al acestei scrieri, Toroușiu notează disprețuitor: „În mijloc rînjește vidul care a înghițit un material amorf, altul [este] alterat de vermina freudiană, ici și colo cîte un metal prețios.”<sup>5</sup>

Dar, în definitiv, cît de intens îl va fi contaminat freudismul pe eminentul exeget al lui Eminescu? Paragrafele pe care le-a dedicat „cadrului psihic” în cel de-al IV-lea volum al *Operei lui Mihai Eminescu* pot fi dătătoare de seamă în această privință.

Referindu-se la onirismul eminescian, G. Călinescu insistă la un moment dat asupra unui vis pe care poetul l-a avut în noaptea de 11/12 februarie 1876 și pe care a ținut

1. Aristarc, *Știință și responsabilitate*, în „Adevărul literar și artistic”, XIV (1935), nr. 742 din 24 febr., p. 8.

2. C. V., *Mite*, în „Revista română de psihanaliză”, I (1935), nr. 1 din ian.-mart., pp. 56-57.

3. G. Călinescu, *Factorul oniric la Eminescu*, în „Adevărul literar și artistic”, XIV (1935), nr. 781 din 24 nov., p. 9.

4. Cf. Al. Piru, *Teza de doctorat*, în „Luceafărul”, XVII (1974), nr. 24 (633) din 15 iun., p. 8 și 6.

5. I. E. Toroușiu: *G. Călinescu: „Opera lui Mihai Eminescu”*, în „Buletinul «Mihai Eminescu»”, VII (1936), nr. 14, p. 93.

să-l consemneze. În acest vis, el se arăta mîndru de maică-sa, socotind-o a fi vrednică să găzduiască regi, mai cu seamă că ea însăși se înfățișa ca doamnă a Moldovei. Criticul schițează o interpretare a acestui vis: „Este azi un lucru primit de toți că «împăratul și împărăteasa, regele și regina înfățișează cel mai adesea pe părinții visătorului».” Ghilimelele introduse în acest text anunță o neașteptată notă de subsol: „S. Freud, *Die Traumdeutung*, Leipzig, 1900.” Afirmînd că o asemenea interpretare a viselor „imperiale” sau „regale” ar fi azi „un lucru primit de toți”, Călinescu ținea să precizeze că el nu este neapărat un partizan al psihanalizei, dar menționarea numelui lui Freud nu este lipsită de semnificație pozitivă, căci echivalează cu recunoașterea implicită a meritelor acestuia în domeniul oniologiei. Chiar dacă, în continuarea notei, criticul se arată a fi precaut cînd e vorba de aprecierea *Explicării viselor*: „Cităm această operă științifică a lui Freud, mai puțin populară, pentru materialul și bibliografia ei. De altfel, autorul apare aici moderat și departe de pansexualismul ciracilor săi. În afară de această calitate de îndrumător în materie, volumul lui Freud nu mai are nici un rost în lucrarea noastră, care nu e o «psihanaliză» (termenul a devenit odios prin abuz), ci o simplă descripție a elementului oniric eminescian, indiferent de interpretarea lui, în lumina unor observații primite de toți, înainte și după Freud.”<sup>1</sup> Nici că se putea o desolidarizare mai lămurită de doctrina psihanalitică!

Călinescu nu s-a putut însă abține de a nu recurge la unele clișee freudiene cînd a purces la tilcuirea visului amintit adineauri: „Visul lui Eminescu are... un aer vădit erotic, întrucît poetul iubește pe femeia Don Carlos și-ar fi fericit să fie slujitorul ei... Eminescu are o preferință statornică pentru femeia «bărbată», cu mîini frumoase, reci, dar autoritară. Don Carlos e rege, intrunind în «ea» principiul autorității și al bărbăției.” Tocmai fiindcă a îndrăznit să formuleze asemenea coniecturi inacceptabile pentru gîndirea „ortodoxă”, Călinescu s-a socotit dator să respingă formal interpretarea imaginilor onirice conformă tipicului inaugurat la noi de doctorul Vlad: „Este de prisos să depășim măsura și să căutăm cu unii doctori rătăciți în critică (Vlad) orientări perverse. După toate aparențele, pe Eminescu îl bintuiau pe atunci gînduri matrimoniale, fiindcă numai așa, ca pe o mireasă posibilă, ar fi îndrăznit el să prezinte în vis pe Don Carlos mamei lui.” Și poate că „Don Carlos nu e decît Veronica”.<sup>2</sup>

În legătură cu viziunea, frecvent întîlnită în scrierile eminesciene, a „insulei înconjurată cu apă, avînd în mijloc o boltă sub care visătorul se închipuiește mort”, Călinescu constată că „Freud, Rank dau interpretări ce pot fi respinse într-un caz sau altul, dar care la Eminescu, dată fiind frecvența visului lacustru, devin în linii generale pline de substanță”. Tălmăcirea pe care Călinescu o aplica acestor „vise lacustre” este împrumutată în bună măsură de la Otto Rank: „Avem de a face dar cu un vis de naștere, în care amintirea apelor amniotice, a șederii în pîntecele matern, se traduce în această privesc.”<sup>3</sup>

Nu putea lipsi din capitolul tratînd despre „cadrul psihic” al creației eminesciene o fermă luare de poziție în legătură cu investigația psihanalitică la care doctorul Vlad încercase să-l supună pe poet: „Iată pe un doct medic psihiatru freudist încercînd să dovedească precum că Eminescu era un neprocreativ, rămas în stadiul afecțiunilor familiale, iubind platonice, nebărbătește, așa cum se întîmplă cu oamenii neîntregi care au să sfîrșească în casa de sănătate.” Cit privește istoria literară, „ființa fiziologică a omului

1. G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. IV, București, Fundația pt. Lit. și Artă „Regele Carol II”, 1936, p. 16.

2. *Ibidem*, pp. 16-18.

3. *Ibidem*, p. 20.

și starea organelor sale” nu constituie un subiect de preocupare, chiar când e vorba de erotismul unui mare creator: „Singurul lucru pe care-l caută istoricul este reprezentarea pe care poetul și-o făcea despre această latură a vieții.” Problemele „aspirațiilor venerice” ale creatorului, probleme „pe care le-a născocit psihanaliza, disciplină atât de supusă divagațiilor când cercetătorul care o minuieste nu este îndeajuns de cult și de chibzuit, aparțin în fond medicinei și, pentru ca răspunsul să aibă cât de puțin aer de cuminenție, omul trebuie să fie de față. Însă Eminescu a murit de mult și nu se poate susține fără calomnie, pe cale speculativă, că era inapt de «o viață sexuală normală».”<sup>1</sup>

În darea de seamă pe care I. E. Toroușiu a consacrat-o *Operei lui Mihai Eminescu* întâlnim o răutăcioasă caracterizare a atitudinii ambivalente a lui G. Călinescu față de psihanaliză: acesta „ar dori să fie și freudian, dar să se împace și cu cei care sînt în opoziție cu psihanaliza lui Freud”<sup>2</sup>. Aceeași poziție duplicitară ar fi adoptat-o criticul și în privința doctorului Vlad: „Surprinde în lucrările [lui G. Călinescu] suficiența cu care tratează pe înaintașii în studiile eminesciene. Încearcă mai întîi să-i discrediteze, pentru ca în paginile următoare să-și însușească și metoda și rezultatele lor obținute. Un caz tipic este atitudinea față de d. dr. C. Vlad, care, se știe, a aplicat metoda psihanalitică a lui Freud la interpretarea poeziei lui Eminescu. Noul interpret condamnă metoda, îl găsește pe C. Vlad din tagma «doctorilor rătăciți în critică», dar îi aplică metoda pretutindeni. Căci ce altceva ar putea fi cercetarea subconștientului, paginile dezlinate despre uranism și neptunism, comicele pasagii în care se arată înclinarea spiritului lui Eminescu pentru regiunile umede «uterine», interpretarea dată poeziei erotice a lui Eminescu decît o exagerare chiar a metodei freudiste?” Și criticul criticului se complace în prelungirea inventarului delictelor de exegeză psihanalitică făptuite de Călinescu.<sup>3</sup>

Referințele și aluziile la psihanaliză sînt destul de sărăcăcioase în *Istoria literaturii române — de la origini pînă în prezent* pe care G. Călinescu ne-a dăruit-o în 1941. Astfel sînt menționate „ideile freudiste” prezente în primele piese de teatru ale lui Lucian Blaga sau preocuparea pentru subconștient din nuvelele lui Victor Papilian; chiar dostoevskianismul care transpare în romanul *În credința celor șapte sfeșnice* al acestuia ar fi „freudist”... Surprinzător este că, amintind despre „ingenioasa ironie” cu care Paul Zarifopol tratează „orice sistem neuniversitar”, printre care și freudismul, G. Călinescu ia apărarea psihanalizei: „Valabil ori nu, ca simplu gest de gîndire, freudismul nu e mai puțin interesant decît orice altă teorie.”<sup>4</sup> Prin urmare, același Călinescu care nu o singură dată se delectase persiflînd nemilos psihanaliza, îi nega lui Zarifopol acest drept...

Prin 1947 (așadar înaintea declanșării la noi a campaniei oficiale de lichidare a freudismului), G. Călinescu a procedat la o revizuire a scrierii sale *Opera lui Mihai Eminescu*. Textul remaniat a trebuit totuși să aștepte mai bine de douăzeci de ani pînă să vadă lumina tiparului. Prefața noii ediții (devenită postumă) ne informează despre sensul eforturilor depuse de autor în vederea ameliorării versiunii inițiale: de pildă, „în *Cadrul psihic* — notează Călinescu — am înlăturat un aspect supărător de scientism psihologic. Fiind vorba de structura onirică proprie operei lui Eminescu (lucru firesc la un romantic), cu toate că am repudiat pe Freud, dădusem unor pagini un aer echivoc (în prima ediție) de psihanaliză, fapt ce mi s-a părut apoi de un mare, trebuie să recunosc, prost

1. *Ibidem*, pp. 99-100.

2. I. E. Toroușiu, *op. cit.*, p. 60.

3. *Ibidem*, pp. 57-58.

4. G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, București, Fundația regală pentru literatură și artă, 1941, p. 797, 825 și 843.

gust, fiindcă sînt de părere că critica nu trebuie să iasă din lumea himericului pentru a legifera în cîmpul pozitivului. Am spălat textul de astfel de impuritate<sup>1</sup>. Tot ceea ce în ediția princeps avea o legătură cu psihanaliza a fost deci eliminat fără șovăire. Demonii care se pitiseră cumva printre filele imprimate în 1934-1936 au putut fi astfel perfect exorcizați.

În scrierea memorialistică a doctorului Tiberiu Vlad, fiul lui Constantin Vlad, găsim consemnat un fel de epilog al zbuciumatelor raporturi dintre „psihanalistul” lui Eminescu și neîntrecutul comentator al biografiei și creației acestuia: „Tîrziu, abia în 1965, anul dureroasei și prematurei dispariții a strălucitului critic literar G. Călinescu, a venit și prilejul împăcării de ultimă oră. Medicul, aflat în postura de consultant în cadrul Policlinicii Academiei, mărturisea severului critic că, după scurgerea anilor, altfel ar scrie opusul asupra patografiei eminesciene. Ocazie pentru critic de a declara la rîndu-i că și poziția sa ar fi fără îndoială alta. O mărturisire indirectă, dar nu mai puțin emoționantă a reconcilierii o reprezintă faptul că ultimele concedii medicale ale ilustrului critic poartă semnătura doctorului C. Vlad pentru starea astenică determinată de grava afecțiune somatică de care suferea.”<sup>2</sup> Trebuie să mărturisesc că, transcriind acum această relatare, m-a încercat un anumit sentiment al zădărniceii împăcării realizate atunci între doi oameni care în mare măsură încetaseră să-și exercite liberul arbitru: de aproape două decenii Vlad nu mai avea posibilitatea să-și proclame fidelitatea față de freudism, iar Călinescu, pe lîngă că se știa la discreția birocrației ideologice, ajunsese în situația jenantă de a solicita atestate medicale de la o fostă „victimă” a elanurilor sale critice.

Mărinimos, Tiberiu Vlad și-a propus să explice, dacă nu chiar să justifice, aversiunea lui G. Călinescu față de psihanaliză: „Apriga pornire a criticului izvorăște după toate aparențele dintr-o pudoare delicată, din repulsia organică pe care o resimte ca o lezare ori de cîte ori cineva își permite și alte explicații în geneza ciudatelor înlănțuiri și involburări ale psihicului decît cele senine și de suprafață.”<sup>3</sup> Recunoaștem în această preferință a lui Călinescu pentru atitudinea apolinică o trăsătură psihologică fundamentală a românului.

Nemulțumirea lui G. Călinescu față de escapadele lui Constantin Vlad într-un domeniu strict rezervat criticii și istoriei literare<sup>4</sup> a fost fără îndoială exacerbată și de mișcările și iatofobia sa, despre care dau mărturie un șir întreg de articole publicate în anii '30, mai ales sub pseudonimul Aristarc. Il simțim pe acesta complet de acord cu presupusa lui soție, care-i declara tocmai în perioada de început a polemicii între G. Călinescu și C. Vlad: „Prostule!... *neurastenia* e o vorbă inventată de doctori ca să-ți ia banii. Noi îi zicem *supărare*! Dacă a dispărut cauza, s-a dus și *supărarea*!”, deci *neurastenia* care tot „s-ar fi vindecat fără doctorii, cu un pic de umanitate”<sup>5</sup>.

1. G. Călinescu, *Opere*, vol. XII, București, Ed. pentru literatură, 1969, pp. 5-6.

2. T. Vlad, *Confesiunile unui psihiatru*, București, Ed. Litera, 1985, p. 200.

3. *Ibidem*, p. 193.

4. De altminteri, criticul nu l-a apărat pe Eminescu numai de indiscreția doctorului C. Vlad. Cam în aceeași perioadă, G. Călinescu a luat poziție împotriva impietății pe care i se părea că o manifestase profesorul G. Marinescu în articolul *Geniul și nebunia lui Eminescu*, apărut în „Universul” din 19-22 august 1934. Criticul se arată revoltat de faptul că dezvelirea statuii de la Constanța a poetului i-a dat prilejul unui „mare savant român neurolog” să comemoreze pur și simplu „nebulia lui Eminescu”: „Astfel de lucruri se scriu și în alte țări, dar la locul lor și numai ca un apendice necesar la o cercetare asupra valorii operei.” (*O mare nenorocire*, în „Adevărul literar și artistic”, XIII (1934), nr. 718 din 9 sept., p. 1. Vezi și N. Liu, *Gheorghe Marinescu despre cauzele morții și despre genialitatea lui Mihai Eminescu*, în vol. *Momente din trecutul medicinei*, București, Ed. Medicală, 1983, pp. 505-507.)

5. Al., *Neurastenie*, în „Adevărul literar și artistic”, XII (1933), nr. 639 din 5 mart., p. 10.



Un malițios ar putea pretinde că G. Călinescu avea motive speciale să se teamă de psihanaliză. Dar de ce ți-e frică nu scapi, nici măcar după moarte... Recent, Marta Petreu remarca fenomenul de „rezistență”, în accepția freudiană a termenului, pe care criticul l-a manifestat permanent față de psihanaliză, fenomen explicabil și prin aceea că G. Călinescu reprezenta „el însuși un complicat caz psihanalitic”. Marta Petreu și-a îngăduit chiar să examineze sumar consecințele pe care anumite „frustrări inițiale” le-au avut în privința conduitei lui psiho-sociale, mai ales pe linia căutării de „părinți spirituali” și a năzuinței către performanțe culturale excepționale<sup>1</sup>. Așadar psihanaliza „divinului critic” a și început.

### Studiul eminescologic al lui C. Vlad, marcaj la o răscruce a itinerarului românesc al psihanalizei

Îndată după apariția sa, la sfârșitul lui 1932, și mult după aceea, pînă în pragul celui alt deceniu, studiul lui Constantin Vlad *Mihail Eminescu din punct de vedere psihanalitic* a beneficiat de atenția criticilor literari sau a unor medici. „A beneficiat” este însă doar un mod de a vorbi, căci, aproape în unanimitate, atît recenziții cît și comentarii de mai tîrziu nu și-au ascuns insatisfacția provocată de această scriere.

În cronică pe care a publicat-o în „Gîndirea”, Ovidiu Papadima mărturisea că „efortul de a discuta obiectiv și serios cartea d-lui Vlad” a fost „unul din cele mai ingrate și dificile” din cîte și-ar fi putut închipui, datorită „mormanului de informații greșite, de interpretări injuste, de afirmații pur și simplu uluitoare” din această lucrare ce respiră o „imensă, doctă și totuși incultă incompetență”. Dorința doctorului Vlad de „a-i împrieteni” pe Eminescu și Freud este de înțeles: „Apreciez curajul ideii — declara Papadima — și chiar mă impresionează efortul de a împămînteni la noi preocupări străine. Dar pentru acest lucru d. Vlad trebuia să fie de zece ori mai puțin doctor și de o sută de ori mai mult literat.”

Recenzentul nu se arată cu totul refractar față de aplicarea tehnicilor freudiene la investigarea actului de creație, dar atrage atenția că asemenea demersuri analitice nu sînt la îndemîna oricui: „Teoriile lui Freud or fi ele foarte ispititoare, un instrument de preț și capabil de multe surprize, însă [au] o claviatură dificilă pe care n-o poate stăpîni deplin decît constructorul” lor.

O. Papadima este gata să admită că doctorul Vlad ar fi putut realiza o lucrare destul de onorabilă dacă s-ar fi limitat „la însemnarea sobră a unor observații”, precum cele privitoare la mediul familial al lui Eminescu, la „timbrul matern (bineînțeles fără nici o notă maladivă) al eroticii” acestuia, la anumite aspecte ale „experienței cristalizate în *Luceafărul*”. Dar o asemenea „castrare” tematică a psihanalizei lui Eminescu era absolut inacceptabilă pentru un freudist care nu-și recunoștea alt merit decît cel de a fi inițiat explorarea ascunzîșurilor inconștientului celui mai de seamă poet român.<sup>2</sup>

Un fenomen semnificativ a fost ignorarea, am spune activă, de către cîțiva renumiți eminescologi a cărții lui C. Vlad. Ne gîndim în primul rînd la Nicolae Iorga, la D. Pănaïtescu-Perpessiciu și la Leca Morariu, care se dovedeau îndeobște foarte atenți la tot ce apărea în legătură cu aprofundarea și valorificarea critică a operei eminesciene. N-am

1. Marta Petreu, *Complexul lui Prometeu*, în „Apostrof”, I (1990), nr. 5-7, p. 30.

2. O. Papadima: *Dr. C. Vlad: „Mihail Eminescu din punct de vedere psihanalitic”*, în „Gîndirea”, XIII (1933), nr. 3 din mart., pp. 105-108.

putut descoperi în periodicele timpului luări de poziție ale acestora în privința exegezei psihanalitice încercate de C. Vlad. O asemenea abținere s-a datorat, probabil, nu atât perplexității comentatorilor în fața nemaipomenitelor teze susținute de medicul nostru, cât mai cu seamă grijii lor de a nu intra în contact prea intim cu un text „impur”.

Așa se face că în „Buletinul «Mihai Eminescu»”, publicația „de specialitate” (așa cum indică însuși numele ei) redactată de Leca Morariu, recenzarea studiului doctorului Vlad s-a făcut la trei ani după tipărire și a fost încredințată unui novice, Leon Țopa. De fapt, era vorba de o lucrare citită în cadrul Seminarului român de literatură modernă și folclor de la Universitatea din Cernăuți.

Despre psihanaliză se afirmă aici că „obsedează lumea modernă și snoabă”, măcar că Masaryk „a spus pur și simplu că freudismul este neserios”. Doctorul Vlad a servit ca instrument pentru atingerea scopurilor „jidovului Freud”, întrucât și-a propus să demonstreze că Eminescu „a fost deja foarte mare puet [sic], dar foarte decăzut și slab om”.

Psihanaliza, asemenea comunismului, nu este o știință. De aici concluzia practică: „Noi, prin felul nostru de a fi, refuzăm o astfel de concepție despre lume și viață... Freudismul nu este o metodă! Aceasta s-o știe toți Vlazi și Călineștii culturii și științei românești!”<sup>1</sup>

Nu începe îndoială că autorul acestor rînduri, care s-a remarcat ulterior prin atitudinea lui democrată (chiar social-democrată) și prin valoroase contribuții științifice în domeniul psihologiei, pedagogiei și sociologiei, avea să regrete amarnic penibilele ieșiri șovine din 1936.

Cît s-ar fi bucurat purtătorii de cuvînt ai extremei drepte să știe că doctorul Vlad nu este de origine română și ce comode explicații „etniciste” ar fi oferit ei atunci impietății comise de autorul eseului psihanalitic despre Eminescu! Dar, spre nemulțumirea lor, Constantin Vlad era fiu de țărani români bucovineni și-și demonstrase patriotismul părăsind în timpul războiului armata austro-ungară, pentru a se refugia la Iași.

Cartea lui C. Vlad a fost primită cu mari rezerve chiar de către unii simpatizanți declarați ai freudismului. În scrierea sa din 1940 *S. Freud și psihanaliza*, psihologul și pedagogul Th. Loewenstein constata că, în ultima vreme, determinismul creației artistice este studiat în legătură cu „represiunea și exprimarea simbolică”, de unde atenția deosebită acordată de o anumită orientare critică „figurilor afabulației” și biografiei autorilor. Asemenea investigații întreprinse pe temeuri psihanalitice au provocat adesea, observa Loewenstein, reacții ostile, mai ales cînd cercetătorii forțau explicațiile în sensul urmărit de ei, „ca în unele cazuri de la noi, cînd anumite sîngăcii de interpretare s-au repercutat asupra psihanalizei ca știință”<sup>2</sup>. Aluzia la studiul lui Vlad despre Eminescu și la pericolul compromiterii metodei psihanalitice datorită neajunsurilor acestui studiu este destul de transparentă.

Dacă Ioan Popescu-Sibiu nu s-a sustras îndatoririi de a lua apărarea controversatei scrieri a tovarășului său de idei, el s-a simțit totuși obligat să pună tacit la punct anumite aspecte nesatisfăcătoare ale cărții. Astfel, într-o notă publicată în 1933, Popescu-Sibiu insistă asupra noțiunii de „schizoidie”, tocmai fiindcă unii critici făcuseră „o tristă confuzie, identificînd schizoidia cu țicneala”<sup>3</sup>. Adversarii psihanalizei și ai studiului tipărit

1. L. Țopa, C. Vlad: „Mihail (sic) Eminescu din punct de vedere psihanalitic”, în „Buletinul «Mihai Eminescu»”, VII (1936), nr. 14, pp. 129-131.

2. Th. Loewenstein, *S. Freud și psihanaliza*, București, „Biblioteca pentru toți”, (1940), p. 122.

3. Docentul I.V. Bistriceanu atrăgea și el atenția, într-o recenzie, că pentru „vilva și scandalul” stîrnite în lumea literară de cartea lui C. Vlad „e vinovat oarecum și autorul, care trebuia să insiste mai mult asupra noțiunii de *schizoidie*, care a fost luată drept nebunie” („Buletinul medico-terapeutic”, X (1933), nr. 3-4 din mart.-apr., p. 83).

de Vlad sînt vestejiți fără menajamente în acea notă: „Lucrarea d-lui dr. Vlad... prezintă un deosebit interes, căruia ne așteptam să i se răspundă cu prudență și obiectivitatea turnată într-un limbaj adecvat problemelor științifice. Or, din contră,... imprudența nepriceperii, subiectivitatea necunoașterii și un limbaj de porecle au constituit canavaua pe care s-au brodat majoritatea recenziilor și criticilor făcute acestei lucrări.”<sup>1</sup>

Împotriva imaginii pe care Vlad încercase să o impună despre viața și opera lui Eminescu s-a pronunțat și Constantin Bacaloglu, profesor de clinică medicală la facultatea din București. Într-o conferință ținută în 1936 la Ateneul Român, el aprecia că „a studia pe Eminescu, cum face doctorul Vlad, prin prisma freudismului e întocmai ca acel care se privește prin oglinzi concave sau convexe, care dau imagini oribil de deformate. Cine va mai recunoaște pe Eminescu în lucrarea psihanaliticului [sic] doctor Vlad, în care poetul e desemnat nu ca schizoid, ci ca schizofrenic, nu pe marginea nebuniei, ci în deplină demență?”<sup>2</sup>

Critica lucrării lui Vlad este reluată de Bacaloglu într-un articol publicat în anul următor. Profesorul insistă asupra inconsistenței calificativului de „narcisic” prin care psihanalistul încercase să caracterizeze personalitatea poetului și mai cu seamă se arată nemulțumit de diagnosticul de schizofrenie pus *creatorului* Eminescu; așa cum subliniase și G. Ibrăileanu, genialul scriitor a dovedit în capodoperele sale un puternic simț auto-critic, un gust de o rară finețe, o adevărată sete de perfecție, trăsături care nu-i deosebesc nicidecum pe schizofrenici.<sup>3</sup>

Unul din recenzenții scrierii lui Vlad a considerat însă că meritul acesteia este tocmai de a fi axată pe discutarea eventualului diagnostic de schizofrenie al lui Eminescu, întrucît pînă atunci investigațiile nu avuseseră în vedere decît paralizia generală progresivă. Această apreciere era formulată de foarte tînărul critic literar Lucian Boz, care totuși îi reproșa psihanalistului faptul de „a se fi lăsat absorbit de subiect” și „a fi îngroșat trăsăturile schizoide ale lui Eminescu pînă a le conferi o semnificație patologică”. Și iată-l pe profanul într-ale medicinei polemizînd cu docentul universitar: „Părerea noastră este, într-adevăr, că Eminescu avea o structură schizoidă, ca orice om normal din această categorie, și citatele ilustrative din operă mărturisesc pentru schizoidie și nicidecum pentru o formă morbidă a acesteia, schizofrenia.” Imputarea pe care literatul i-o aduce medicului nu poate fi minimalizată: „Lipsa de tact, de finețe psihologică i-a fost fatală d-lui dr. Vlad. A crezut că poate analiza poemele și personalitatea ca pe o foaie de observație a spitalului. Chiar dacă unele pasaje erau mărturii grave, d. dr. Vlad a fost indus în eroare din cauza necunoașterii mecanismului creator.” Mai mult încă: o dată ce procesul sublimării artistice coincide pentru creator cu evitarea stării nevrotice, faptul că, prin opera sa, poetul găsisse „un drum de rezolvare a conflictelor” sufletești însemna deci — apreciază Boz — că Eminescu era sănătos în perioada marilor lui creații, contrar aserțiunilor lui Vlad.

Criticul refuză totuși să adopte o atitudine negativă față de psihanalist (Lucian Boz încercase el însuși, cum vom menționa mai departe, să interpreteze de pe poziții freudiene unele aspecte ale operei lui Eminescu), drept care, după ce își exprimă încă o dată regretul pentru „lipsa de finețe și brutalitatea medicală” manifestată de doctorul Vlad

1. I. Popescu-Sibiu, *Psihanaliza în literatură*, în „Provincia literară”, I (1933), nr. 7-8 din apr.-mai, p. 22.

2. C. Bacaloglu, *Frederic Chopin și Mihai Eminescu din punct de vedere medical*, București, „Biblioteca Ateneului Român”, 1936, p. 17.

3. C. Bacaloglu, *Cîteva precizări din punct de vedere medical asupra lui Eminescu*, în „Revista fundațiilor regale”, IV (1937), nr. 6 din iun., pp. 632-633.

în aceste împrejurări, îl îndeamnă pe medicul eminescolog să nu renunțe la adâncirea temei de care se ocupase cu prea puțin succes deocamdată<sup>1</sup>.

Poate că-i de necrezut, dar *Mihail Eminescu din punct de vedere psihanalitic* a avut totuși parte de o cronică și mai favorabilă (în această situație, calificativul este destul de relativ...) decât cea a lui Lucian Boz. Criticul Scarlat Struțeanu nu s-a lăsat intimidat de faptul că „toți recenzenții, fie că au citit, fie că s-au abținut de la aceasta, ca și simplii cititori care, în cazul de față, cei mai mulți n-au citit cartea, condamná pe autor cu vestita sentință: *opus igne, auctor patibulo...*”. Substratul acestei ostilități constă în deprinderea generală de a idealiza pînă la dezumanizare pe marile personalități culturale și politice. Urmind exemplul unor cercetători de peste hotare, „d. dr. C. Vlad și-a luat curajul, în literatura noastră medicală, să facă un studiu freudian de psihanaliză asupra celui mai mare poet al nostru”. Din păcate, „cei nedeprinși cu astfel de operațiuni... socotesc că lucrarea d-lui C. Vlad e o profanare, după cum multă vreme biserica noastră a socotit de asemeni că e o profanare disecarea unui cadavru”.

Psihanaliza lui Eminescu, remarca Struțeanu, reprezintă o operație foarte dificilă datorită, printre altele, „eredității foarte încărcate” a poetului, cît și faptului că acesta a murit într-un ospiciu. Doctorul Vlad a comis marea greșeală de a nu fi precizat de la început „granițele înăuntrul cărora avea să-și desfășoare operația sa de cercetare medicală”; cu alte cuvinte, de a nu fi delimitat domeniul normalului de cel al patologicului atunci cînd și-a propus să interpreteze ca psihanalist o sumedenie de indicii furnizate de biografia și opera eminesciană.

Dar ceea ce neglijașe Vlad s-a apucat să facă Struțeanu, adică să lămurească școlărește deosebirea, stabilită de Ernst Kretschmer, dintre „schizotimie”, ca stare psihică specifică, dar în granițele normalului, „schizoidie”, ca stare de accentuare a unor trăsături schizoide, fără totuși să se treacă în domeniul morbidului, și „schizofrenie”, ca stare patologică patentă. Este regretabil, aprecia criticul, că „d. C. Vlad n-a insistat asupra acestei clasificări și acestei interpretări mai ales, și astfel spiritul public, vorbesc de cel cu bunăvoință, a fost ofensat, iar cartea, condamnată”. Semnalînd această deficiență esențială, Struțeanu continuă să se arate foarte îngăduitor: „E aici o greșeală de metodă, dacă voiți, dar nimic altceva.” El ne asigură că „restul lucrării” doctorului Vlad reprezintă „o contribuție serioasă în ce privește structura mintală a marelui nostru poet”. Cît despre enumerarea componentelor schizoide ale acestei structuri, „cîtitorii, în genere, au înțeles de-a-ndoaselea toată nomenclatura aceasta medicală și au crezut că se găsesc în fața unei cărți în care autorul își bate joc de nebunia lui Eminescu și deci îl insultă”, neînțelegînd că invocarea schizoidiei reprezintă, de fapt, „o caracterizare a genialității eminesciene”.

Scarlat Struțeanu îl îndeamnă și el pe doctorul Vlad să continue cercetările, depășind punctul de vedere strict medical prin realizarea unei sinteze dintre acesta și cel estetic.<sup>2</sup>

La exact patruzeci de ani după tipărirea studiului dedicat de Constantin Vlad lui Eminescu apărea cartea lui Ion Nica *Mihail Eminescu, structura somato-psihică*. Întemeindu-se pe cunoștințele de nosologie actuale, doctorul Nica socotește că diagnosticul de schizofrenie aplicat poetului este cu totul „riscant”. Pe de altă parte, el e de părere că „argumentarea de coloratură freudistă” nu ne poate ajuta defel la „elucidarea cauzelor

1. L. Boz, *Eminescu din punct de vedere psihanalitic*, în „Discobolul”, II (1933), nr. 7-8 din iul.-aug., p. 11.

2. S. Struțeanu, C. Vlad: „*Mihail Eminescu din punct de vedere psihanalitic*”, în „Convorbiri literare”, LXVI (1933), nr. 3 din mart., pp. 281-285.

reale ale bolii și morții” lui Eminescu (trebuie, de altminteri, recunoscut că, în general, nu lămurirea unor asemenea cauze constituie scopul analizei freudiene a creațiilor literar-artistice).

Doctorul Nica este convins că, în ce-l privește pe Eminescu, supunerea lui postumă la investigații psihanalitice reprezintă „o tentativă tristă și periculoasă”: tristă, „pentru că se aplică rău la «scara» Eminescu”, deși în alte cazuri poate fi cumva „interesantă și utilă, cel puțin pentru explorarea îndrăzneală a spațiilor lumii interioare”, și primejdioasă „pentru că exagerează și absolutizează importanța instinctelor, în special a instinctelor sexuale (*libido*) față de conștiință.”<sup>1</sup>

Iată deci că vreme de patru decenii, și fără îndoială chiar după aceea, unele din învinuirile aduse lui *Mihail Eminescu din punct de vedere psihanalitic* au persistat.

Nu-i mai puțin adevărat că, în multe privințe, alegerea de către doctorul C. Vlad a acestei teme de studiu a reprezentat o inițiativă nefericită. Desigur că „psihanalizarea” lui Eminescu făgăduia rezultate deosebit de interesante: era vorba de un poet autentic și de mare anvergură, chiar de un incontestabil poet național, a cărui operă exprimă în felul ei potențialitățile spirituale ale unui întreg popor, de un reprezentant eminent al romantismului european, de un om care a cunoscut teribile sfîșieri sufletești, de un creator care a transfigurat ca nimeni altul experiența sa erotică și, în sfîrșit, de autorul lui *O, mamă...*, poem fascinant pentru freudieni.

Doctorul Vlad nu și-a dat totuși seama că publicul nostru era complet nepregătit, atît ca stil de civilizație, cît și ca informație culturală, pentru a suporta spectacolul cotrobăirii inverșunate prin tainele psihicului, mai cu seamă prin acelea legate direct sau indirect de sfera sexualității. Plin de bune intenții științifice și chiar încredințat că face operă de interes național, Vlad și-a îngăduit să-l ia ca obiect de studiu psihanalitic pe Eminescu, uitînd că grava afectare a psihicului pe care acesta a prezentat-o în anumite intervale constituia un obstacol aproape de netrecut pentru desfășurarea unei analize solide a *creativității* eminesciene. Medicul nu s-a priceput să ocolească primejdia de a arunca, prin investigațiile sale neprecaute, o anumită umbră asupra a tot ce este strălucitor în opera lui Eminescu, operă care ajungea astfel să li se înfățișeze nu numai ignoranților și răuvoitorilor ca fiind produsul direct al unor conjuncturi psihopatologice.

Este de crezut că doctorul Vlad a bravat aceste pericole deoarece era deopotrivă un fanatic al psihanalizei și un fanatic al cultului lui Eminescu.<sup>2</sup> Drept urmare, „afacerea” psihanalizei lui Eminescu a devenit un moment de referință în istoria freudismului în România.

Ar fi totuși complet greșit să afirmăm, cum par să gîndească unii, că apariția cărții doctorului Vlad a compromis pentru multă vreme doctrina psihanalitică în țara noastră. Nu este mai puțin adevărat că scandalul iscat de această apariție a prilejuit o anumită coalizare tacită a dușmanilor freudismului, coalizare materializată prin campania de pre-

1. I. Nica, *Mihail Eminescu, structura somato-psihică*, București, Ed. Eminescu, 1972, pp. 350-356.

2. Într-o scrisoare din 1933, adresată prietenului său Anastasie Tomiță Răzășul, neurochirurgul Dumitru Bagdasar, pe atunci medic primar la Spitalul de Boli Mintale și Nervoase din Cernăuți, se declara exasperat de lipsa de orientare dovedită de Constantin Vlad, fostul său coleg de la Spitalul Militar din București, atunci cînd s-a apucat să scrie cartea despre Eminescu: „Cît privește pe Vlăduțul matale și opera lui, aș subscrie și eu articolele critice ale lui Romulus Dianu și Călinescu! Sărmanul de el! În îngîmfarea lui credea că a făcut lucru mare... Desigur că n-a voit să ceară părerea nimănui cînd opera lui era doar în manuscris, căci bunul-simț al unui cunoscut oarecare din cercul în care trăiește l-ar fi împiedicat desigur să comită un astfel de sacrilegiu.” (Text inedit comunicat nouă de Ștefan I. Niculescu.)

să împotriva doctorului Vlad și a doctrinei al cărei reprezentant principal în România el a fost proclamat ad-hoc.

Desigur că relativul declin al psihanalizei înregistrat în țara noastră începând de pe la mijlocul anilor '30 nu poate fi pus îndeosebi pe seama ecoului negativ stîrmit de monografia doctorului Vlad. Multe elemente au contribuit la manifestarea acestui declin, dintre care nu cel mai puțin important a fost creșterea valului de extremism, cu deosebire de tip fascist, în Europa ca și la noi. Trebuia să dai dovadă de un anumit curaj civic, mai ales după ce, în 1938, Sigmund Freud a fost nevoit să părăsească Viena și să se exileze în Anglia, ca să te mai declari partizan devotat al psihanalizei.

Pînă prin 1937, Constantin Vlad a rezistat fără șovăire asalturilor, nelăsîndu-se demoralizat de acuzațiile și invecivele cu care era gratificat.

Astfel, în 1934 a publicat punerea la punct a unei probleme pe care socotea că o tratase nesatisfăcător în cartea consacrată lui Eminescu; de data aceasta a ținut să atragă atenția asupra faptului că „jocul frumos” cu noțiunile de timp și spațiu întîlnit în *Sărmanul Dionis* nu se datorește doar „regresiunii afective”, ci și unui „mecanism de încălcare sincretică și confundare a noțiunii de timp cu cea de spațiu.”<sup>1</sup>

Anul 1935 este marcat pentru doctorul Vlad de apariția, sub conducerea sa autorizată, a „Revistei române de psihanaliză”, decedată însă după primul număr. Tot atunci, Vlad tipărește în „Viața românească” unele considerații psihanalitice pe marginea *Năpastesi* lui I. L. Caragiale, cu care prilej respinge o învinuire nedreaptă: „Nebunia, departe de a fi o cauză a geniului, ea nu face decît să-l devasteze... Aceasta am încercat s-o arăt și în studiul meu despre Eminescu. Cu toate acestea mi s-au atribuit tocmai acele păreri pe care eu însumi le combăteam.”<sup>2</sup> În același an dă la iveală o broșură de 16 pagini, tipărită la București în limba germană, *Lenore. Psychoanalytische Beitrage zum Studium des Brudergespenstproblems* (*Lenore. Contribuții psihanalitice la studiul problemei fantomei fratelui*), în care, pornind de la lucrarea lui D. Caracostea *Lenore, o problemă de literatură comparată și folclor*, apărută în 1929, se ocupă de aspectele mitologice și folclorice ale relațiilor incestuoase dintre frate și soră<sup>3</sup>.

În 1936, C. Vlad a încercat să interpreteze psihanalitic visele consemnate de I. Al. Brătescu-Voinești în „Revista fundațiilor regale” din ianuarie 1935<sup>4</sup>. De remarcat că tiltucitorul freudist al viselor s-a abținut de la explicații de tip sexualist prea subliniate; sfiala aceasta se datora cumva grijii de a nu-l ofusca pe pudicul și supărăciosul scriitor?

1. C. Vlad, *Noțiuni de timp și spațiu în opera lui Eminescu*, în „Convorbiri literare”, LXVII (1934), nr. 10 din oct., p. 843.

2. C. Vlad, *Corelațiile dintre vis, artă și nevroză*, în „Viața românească”, XXVII (1935), nr. 1 din ian., p. 22

3. Tot în 1935, Constantin Vlad a răspuns invitației ziarului „Zorile” de a participa la o discuție privitoare la substratul „fenomenului Maglavit”, fenomen care, în cel de-al doilea semestru al celui an, devenise o preocupare majoră a opiniei publice. Polemizînd cu doctorul Dem. Em. Paulian, care considera că Petruche Lupu, ciobanul ce „stătuse de vorbă cu Dumnezeu”, era pur și simplu un psihopat, Vlad a enunțat o teorie proprie cu iz psihanalitic: în evoluția societății se înregistrează perioade de „eliberare a instinctelor egoiste”, urmate de perioade cînd predomină „simțul social”; astfel, „fenomenul Maglavit” este expresia inconștientă a nevoii de depășire, pe teren religios, a demoralizării care cuprinsese societatea românească bîntuită de individualism. În consecință, recomanda el, „să nu ne batem joc de misticismul izbucnit în punctul Maglavit, căci dacă nu reușește nici acesta, atunci nu le mai rămîne maselor decît agresiunea... Se impune captarea și dirijarea rațională [...] a celui misticism, de către niște preoți special instruiți... spre luminșuri care să ne ție în contact cu treptele de evoluție ale celorlalte popoare.” (C. Vlad, *Nu Petre Lupu este eroul unei minuni, ci mulțimea vrea o minune*, în „Zorile”, I (1935), nr. 136 din 17 sept., pp. 1 și 3.)

4. C. Vlad, *Ceva despre visuri*, în „Revista de filosofie”, XXII, (1936), nr. 2 din apr.-mai, pp. 150-162.

Un caracter aparte prezintă articolul *Dinamica instinctelor și morala socială*, publicat în anul următor de C. Vlad în „Revista sanitară militară”. Respingind acuzațiile de imoralitate ce erau aduse tot mai stăruitor freudismului, autorul constată că, dimpotrivă, psihanaliza se opune „desfrînării” instinctelor, întrucît „fără stăvilirea instinctelor e limpede că n-ar fi posibilă nici o viață sufletească mai bogată și n-ar rămîne nici prisoșuri de energie pentru sublimizare, adică pentru o îndreptare a lor spre planul social”. Cît despre obiectivele tratamentului psihanalitic, ele se înfățișează astfel: „a. readucerea la normal a stărilor absurde și redresarea devierilor; b. «antrenarea» bolnavilor pentru a putea suporta tensiuni cît mai mari; c. pregătirea sublimizării.” Cum se vede, Vlad evită să folosească vocabula „sublimare”, temîndu-se, eventual, de posibilitatea confuziei cu termenul din fizică. Și fiindcă acest text urma să apară într-o revistă militară, în fraza conclusivă se face referință și la utilitatea psihanalizei pentru... oștire: „Concepția etică a psihanalizei nu intră deloc în conflict cu morala socială, ci dimpotrivă, această concepție fiind folositoare societății va fi deopotrivă și armatei, care se recrutează din cea dintîi”<sup>1</sup>...

În articolele tipărite în anii imediat următori, freudismul nu pare însă a mai constitui, ca pînă atunci, preocuparea majoră, dacă nu chiar exclusivă a lui Constantin Vlad. Un lucru poate mărunț, dar nu lipsit de semnificație, cuvîntul „psihanaliză” sau oricare alt termen din vocabularul tehnic psihanalist nu mai figurează în titlurile acestor publicații.

Sub titulatura generală *Psihologia ca prelungire a fiziologiei* a apărut în „Revista sanitară militară” din intervalul iunie 1938–iunie 1939 o suită de note semnate de doctorul C. Vlad. În „nota prealabilă”, acesta își mărturisește intenția de a demonstra, „printr-o prismă personală”<sup>2</sup>, că psihologia nu e decît o prelungire a fiziologiei sau o abstractizare a ei și deci că, atunci cînd se întrebuițează termenul de tulburare «psihogenă», nu e nevoie să înțelegem că acea tulburare s-ar datora numaidecît unei leziuni oarecare, dar nici că ar fi străină de fiziologie. În astfel de cazuri e vorba de o tulburare funcțională, adică dinamică, a unor mecanisme — în ultimă instanță fiziologice —, care au fost puse un timp prea îndelungat în condițiuni de desfășurare nefirești<sup>3</sup>.

În definitiv, doctrina semnalată în această notă nu este decît o variantă a medicinei psihosomatice, dar accentul deosebit pus pe mecanismele fiziologice ale proceselor psihologice și psihopatologice sună oarecum ca o încercare (poate inconștientă!) de „depășire”, dacă nu de revizuire a freudismului. În tot cazul, poziția adoptată aici de doctorul Vlad prevestește cumva disputa care, în Uniunea Sovietică, avea să se întîlnească după 1948 între partizanii independenței psihologiei și cei ai subordonării acesteia, în numele pavlovismului, de către fiziologia nervoasă.

Studiul este alcătuit din note speciale despre „actul gîndirii”, „funcțiunea vorbirii”, „afecte, visuri și nevroze”, „tipurile instinctuale” (cu care ocazie Vlad își expune teoria privitoare la cele trei instincte fundamentale: al foamei, sexual și de apărare-agresiune), „instanțele psihice” (eul vegetativ, eul social și eul rațional) și „somnia”<sup>4</sup>. Prezența lui Freud și a psihanalizei se fac simțite de-a lungul întregului text, dar cu oarecare discreție.

1. C. Vlad, *Dinamica instinctelor și morala socială*, în „Revista sanitară militară”, XXXVI (1937), nr. 2 din febr., p. 162 și 164.

2. Desigur că o asemenea precizare nu echivalează cu o desolidarizare de concepțiile freudiene; ea pare menită să sublinieze doar caracterul original al cercetării întreprinse, care nu este înfeudată nici unei doctrine existente.

3. C. Vlad, *Psihologia ca prelungire a fiziologiei*, în „Revista sanitară militară”, XXXVII (1938), nr. 6 din iun., p. 479.

4. *Ibidem*, nr. 7 din iul., pp. 565–569; nr. 9 din sept., pp. 727–732; XXXVIII (1939), nr. 1 din ian., pp. 17–20; nr. 3 din mart., pp. 133–140; nr. 4 din apr., pp. 201–207; nr. 6 din iun., pp. 353–358.

În același periodic al medicilor militari a apărut un articol privitor la tratamentul schizofreniei, articol ce cuprindea, printre altele, o relatare despre bunele rezultate obținute de doctorul Vlad și colaboratorii săi utilizând psihanaliza terapeutică de lungă durată, după externarea unui schizofrenic care fusese tratat cu șocuri de Cardiazol; de fapt, acestea urmăriseră doar să ajute la „dezinhibarea” pacientului și la „aruncarea lui brutală în afară”. Autorii recomandă stăruitor ca aplicării șocurilor la schizofrenici să-i urmeze imediat psihoterapia, deoarece „dacă viața psihoafectivă mizerabilă [a schizofrenicilor] n-a determinat în totul boala, în orice caz a contribuit într-un grad foarte mare la dezlănțuirea ei”.<sup>1</sup> Pare îndoielnic ca psihanalizii ortodocși ai epocii să se fi declarat de acord cu o asemenea schemă de tratament a schizofreniei.

La cel de-al XVIII-lea Congres al Societății Române de Neurologie, Psihiatrie, Psihologie, Endocrinologie și Medicină legală, ale cărui lucrări s-au desfășurat la Sibiu în octombrie 1938, docentul C. Vlad a prezentat o comunicare interesantă nu numai pentru rudimentele de gândire „psihosomatică” (fără ca termenul să fie folosit) întâlnite iarăși aici, dar și pentru descrierea unui experiment efectuat pe un lot de deținuți comuniști internați la Spitalul Militar din București spre a fi supravegheați medical în cursul unei îndelungate greve a foamei: „Acum opt-nouă ani aveam, în Serviciul de boale nervoase și mintale de la Spitalul Militar «Regina Elisabeta», un grup de deținuți politici care declaraseră greva foamei. Cu această ocaziune am putut observa că, după mai multe zile de nemîncare, acei inși nu mai simțeau deloc foamea, și mi-a venit atunci ideea să încerc a le excita cumva acest instinct, pentru a vedea ce se întîmplă. Și-am început atunci a le vorbi pe cît se poate de intuitiv despre tot felul de alimente gustoase sau a mîncea noi singuri în fața lor diferite sandvișuri sau prăjituri. «Pacienții» au început atunci a mă implora să încetez aceste experiențe, deoarece le fac extrem de rău. Acest rău consta în palpitații, amețeli, transpirații, sîrșeală, dureri gastro-intestinale etc., au alte cuvinte, o serie de simptome neurovegetative. Urmărind mai multe zile acest soi de experiențe, am putut să constat un fapt precis, și anume că atunci cînd excităm instinctul foamei la un individ care n-a mîncat mai multe zile, acel individ nu simte excitația respectivă ca foame, ci ca simptome-fenomene ce se manifestă ca un fel de reflexe visceroviscerale.”

Trecem peste problema implicațiilor etice ale unui asemenea experiment efectuat pe indivizi aflați în imposibilitatea de a-și exercita liberul arbitru (înaintea celui de-al doilea război mondial, regulile deontologice în materie de experiențe pe oameni nu erau încă suficient precizate) și remarcăm doar că, pornind de la teza psihanalistă potrivit căreia instinctul sexual contrariat poate da naștere unui întreg complex de simptome morbide, doctorului Vlad „i-a venit ideea” să urmărească acest mecanism în domeniul tuturor instinctelor. Așa a ajuns el să constate că „instinctele primare” sînt în număr de trei, cele pe care le-am menționat adineauri.<sup>2</sup> Fără să fi renunțat la preocupările pe linie freudiană, Constantin Vlad vădea, la vremea aceea, o anumită deplasare a centrului intereselor sale științifice către o psihologie să-i spunem „fiziologizată”.

O mărturie a descumpănirii suferite de doctorul Vlad datorită campaniei dușmănoase la care a fost supus în urma apariției lui *Mihail Eminescu din punct de vedere psihana-*

1. C. Vlad, I. I. Lupulescu, Gh. Stroescu, *Contribuțiuni la studiul tratamentului schizofreniei prin șocuri cardiazolice*, în „Revista sanitară militară”, XXXVII (1938), nr. 10 din oct., pp. 852-853

2. C. Vlad, *Schișarea unei biopsihologii normale și patologice*, în „Societatea de Psihologie Medicală Sibiu — Buletin”, VI (1939), pp. 40-41.



*litic* este probabil și faptul că monografia *Criminalitatea văzută prin prismă psihanalitică*, anunțată, pe coperta cărții amintite, a fi „în pregătire”, nu a mai văzut niciodată lumina tiparului (dacă va fi fost cîndva redactată pînă la capăt, ceea ce pare însă îndoielnic).

În lucrarea memorialistică *Limba ancestrală*, dictată de C. Vlad în preajma morții sale, acesta consemnează: „După comiterea unei crime oribile — prin 1934 — de către trei elevi de liceu, s-a publicat prin ziare o listă de cărți interzise școlarilor, iar în listă figurau la loc de cinste cărțile mele.” Ar fi fost poate de așteptat ca doctorul Vlad să protesteze împotriva măsurii arbitrare, și în tot cazul inoperante, de a se împiedica demoralizarea adolescenților indicîndu-li-se acestora ce anume tipărituri nu au voie să citească; dar în loc să-și exprime indignarea că scrierile de psihanaliză sînt considerate periculoase, el se declară de acord cu acea măsură: „Printre cititorii unei cărți pot fi bolnavi care se pot simți mai rău la citirea ei decît mai înainte... Psihanaliza, ca să fie științific convingătoare, trebuie să prezinte *tot* materialul, și acest material nu e bine să fie prezentat, cel puțin aici, către marele public.”<sup>1</sup> Mai ales primirea ostilă făcută lucrării sale despre Eminescu de către „marele public” îl va fi convins pe doctorul Vlad că, la noi, studiilor științifice de orientare psihanalitică nu trebuie să li se asigure o circulație prea largă.

Oricare ar fi slăbiciunile și deficiențele sale, *Mihail Eminescu din punct de vedere psihanalitic* merita totuși o altă apreciere în ansamblul literaturii de exegeză eminesciană, măcar pentru bogăția observațiilor de amănunt, dar și pentru anumite considerații teoretice care puteau servi la închegarea unor discuții lămuritoare. Din păcate, ecoul atît de negativ trezit de cartea lui C. Vlad a fost în măsură să-i demobilizeze în continuare pe cei care se vor fi simțit îndemnați să cerceteze personalitatea poetului recurgînd la tehnicile freudiene.

Că o asemenea întreprindere nu se învecinează cu sacrilegiul sau cu impostura o dovedesc și unele însemnări despre „genitale”, adică, într-un înțeles mai larg, despre sexualitate și erotism, ale lui Eminescu: „Atît e de adevărat că la genitale e punctul central, care dictează toate mișcărilor celelalte, încît aproape toate prostiile capului sînt făcute sub dictatul penisului”; sau „Cine știe durerea și furia voluptoasă cu care omul lucrează pe femeia pe care-o iubește recunoaște că energia grămădită în el de mult timp are o *singură direcție*, aceea pe care o are Universul întreg, și că această energie nu este decît o fracțiune a aceleiași energii universale, care crește cu abstenența, se-nțelege”; sau „Pe la genitale e punctul de gravitație. Ele se dezvoltă mai întîi la foetus”<sup>2</sup>. Comentînd unele din aceste afirmații, I. M. Ștefan este de părere că ele ne fac să ne gîndim „la teoria pe care o va dezvolta Freud”<sup>3</sup>.

Eminescu încă își așteaptă analistul competent și scrupulos.<sup>4</sup>

1. C. Vlad, *Limba ancestrală*, p. 27 (dactilogramă).

2. Cf. M. Eminescu, *Fragmentarium* (transcriere și aparat critic de Magdalena D. Vatamaniuc), București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 103 și 371.

3. I. M. Ștefan, *Eminescu și universul științei*, Iași, Ed. Junimea, 1989, p. 121.

4. Nu demult, profesorul Ioan Guția de la Universitatea din Roma nota că „Eminescu este foarte potrivit pentru analizele psihanalitice”, cu care prilej a amintit, fără să formuleze obiecții majore, de tentativele lui C. Vlad în această direcție (*Significato della Madonna di Raffaello nella poesia di Eminescu*, Roma, La Goliardica Ed., 1982, pp. 154-155). În schimb, Gabriel Țepelea, care a semnalat la noi recenta scriere a filologului și istoricului literar din diaspora, nu se arată binevoitor față de asemenea „asocieri freudiene”: „Tributar unor lecturi reactualizate din Freud și discipolul său român dr. C. Vlad (*Eminescu din punct de vedere psihanalitic*), I. Guția vorbește... de «fixarea» la mamă a poetului, de «complexul Oedip» și de imaginea maternă, care fără via

De altminteri, i-a fost dat lui Constantin Vlad să scrie un fel de post-scriptum la „afacerea” pe care o stîmîse în încercarea de a-l analiza pe Eminescu. În lucrarea memorială pe care a dictat-o cu ultimele forțe în 1970, el a formulat ultimul său cuvînt în această privință: „Literatura românească a înregistrat primul studiu psihanalitic al nostru asupra unui geniu literar, iar critica literară a lui Eminescu nu va putea face niciodată abstracție de punctul de vedere exprimat acolo, indiferent de concluziile ce le va trage vreun critic și de poziția lui personală în problemă. Nu am nici o îndoială că, peste un număr de ani, studiul meu va fi reeditat, fie pentru uzul psihanalizatorilor, fie pentru al literaturii.”

Exprimîndu-și convingerea că, în fond, concepțiile formulate acolo „pot rămîne așa cum au fost scrise”, doctorul Vlad admitea că, din cîte s-au petrecut după 1932, trebuie totuși trasă concluzia că, tactic, lucrarea putea să se prezinte altfel: „Nu aş mai scrie că Eminescu era schizofrenic și nici măcar schizoid sau că avea simptome de schizofrenie sau schizoidie, pentru că aici sînt nuanțe neinteresante pentru publicul larg sau pentru literați și pentru că Eminescu, fiind român, nu putea beneficia de tratament analitic aplicat azi din plin cehului și evreului Kafka... Pentru publicul mare rămîne numai de spus ceea ce Eminescu a exprimat excelent și cu fantastică forță, stări asemănătoare celor din schizofrenie și din alte domenii ale patologiei psihice. Se va insista asupra cuvîntului *asemănătoare*.”

Dar această „autocritică” axată pe ideea că, în 1932, o concepție perfect justă a fost expusă neîndemînic este anulată de cele ce urmează: „Dacă nu se va spune «schizofrenie», ci se va spune că geniul este vecin cu nebunia, dacă nu se va scrie «autism», ci se va scrie că poetul este retras de lume și singuratic, dacă se va șterge cuvîntul odios de «refulare» și se va înlocui cu considerente asupra unor stări sau conținuturi ascunse, poate nici lui însuși cunoscute, dacă se va înlocui «complexe» cu «complexitate» și dacă în loc de «psihanaliză» se va zice peste tot «psihologie», atunci *Eminescu din punct de vedere psihanalitic* va putea să nici nu poarte numele meu, va putea fi suficient de anost ca să între în recomandările de lecturi școlare”<sup>1</sup>...

### Opțiunile lui I. Popescu-Sibiu

În 1927, deci cu un an înainte de a susține la Facultatea de Medicină din Iași faimoasa lui teză de doctorat *Doctrina lui Freud (Psihanaliza)*, Ioan Popescu-Sibiu își începuse cariera de medic militar la un regiment din Botoșani. Dar îndeplinind cu conștiințiozitate ingratele sarcini ale șefului de infirmerie ostășească, tinărul doctor nu înțelegea să renunțe la preocupările științifice.

Iată-l deci prezentînd la cel de-al X-lea Congres al Societății Române de Psihiatrie, Neurologie și Endocrinologie, care a avut loc la Iași în octombrie 1930, o comunicare despre „psihologia psihonevrozelor”. Avem de-a face cu o foarte discretă pledoarie în favoarea psihanalizei, pledoarie în care, după ce era subliniată însemnătatea „etiopatogeniei psihologice” și a psihoterapiei, se insistă asupra psihonevrozelor de ori-

copilului — oricare ar fi el — ar constitui punctul de plecare în formarea idealului de frumusețe feminină. Este, după noi, o aserțiune reduționistă, care transformă cazurile maladive în etalon, predeterminîndu-ne, prin mamă, idealul de frumusețe feminină.” (*O interpretare eminesciană în Italia*, în „România literară”, XVI (1983), nr. 2 din 13 ian., p. 20.)

1. C. Vlad, *Limba ancestrală*, pp. 126-128 (dactilogramă).

gine presupus sexuală, fără totuși să fie pusă în lumină contribuția decisivă a lui Freud în această materie. Referențul ținea să nu-i nemulțumească pe partizanii teoriilor organiciste despre substratul psihonevrozelor, ceea ce nu l-a împiedicat să atragă atenția, cu modestie și prudență, că „o completare a lacunelor cu care apare insuficiența explicativă și terapeutică a gândirii numai biologice se va face ținând seama — neapărat — și de competența gândirii psihologice, de care nu trebuie să avem aversiunea pe care sîntem obișnuiți s-o manifestăm ca partizani ai științei față de speculațiunile care vizează constituția noastră abstractă, a vieții noastre interioare, — ci din contră, să căutăm așezarea vederilor psihologice în concordanță cu cele biologice”<sup>1</sup>. Adeptul freudismului se dovedește așadar dispus să facă și el anumite concesii de dragul recunoașterii de către organicisti a rolului ce-i revine activității sufletești în apariția tulburărilor psihice.

Ediția a doua a *Doctrinei lui Freud (Psihanaliza)* a fost tipărită la Sibiu, în 1931. Din foaia de titlu aflăm că, la acea dată, autorul era „medic onorific” la Spitalul de Boli Mintale din Sibiu. Într-adevăr, Popescu-Sibiu tocmai își încheiase misiunea la Botoșani și fusese numit medic de regiment în orașul de pe Cibin, ceea ce l-a îndemnat să solicite aprobarea de a lua parte, neretribuit, la activitățile din spitalul psihiatric ce funcționa acolo, aprobare care, desigur, i-a fost prompt acordată. De notat amănuntul semnificativ că, în anii imediat următori, doctorul Popescu-Sibiu și-a semnat lucrările științifice menționînd aproape de fiecare dată calitatea de „medic onorific al Spitalului de Boli Mintale din Sibiu”, fără să considere necesar să mai facă vreo referință la atribuțiile și gradul său din cadrul Serviciului sanitar al armatei.

Noua ediție, de 292 de pagini, a tezei de doctorat redactate cu trei ani în urmă nu se deosebește prea mult de versiunea inițială.

În capitolul *Istoricul psihanalizei* și-a făcut acum apariția un paragraf special despre destinul publicistic al freudismului în România, cu semnalarea lucrărilor lui C. Vlad, I. Wesfried, G. Retezeanu și Tr. Corozel. Dintre literații în opera cărora se percep ecouri ale psihanalizei se pomenește despre Cezar Petrescu și L. Blaga. În aceeași ordine de idei sînt amintiți pedagogul G. G. Antonescu, psihologul M. Moldovanu și juristul P. Marcu-Balș (Pandrea).<sup>2</sup>

Expunerea asupra principiilor și tehnicilor psihanalitice n-a fost modificată. Au căpătat totuși extindere considerațiile în legătură cu funcția erotică a anumitor organe, mai ales a celor senzoriale, și a apărut un paragraf referitor la nudism.

O inovație a noii ediții este *Vocabularul medico-psihologic (pentru termenii tehnici)*, etalat pe 37 de pagini. Trebuie însă precizat că, propriu-zis, nu e vorba aici de un dicționar psihanalitic, ci numai de explicarea anumitor termeni medicali de uz curent în do-

1. I. Popescu-Sibiu, *Psihologia psihonevrozelor*, în „Spitalul”, LIII (1933), nr. 1 din ian., p. 29. În programul aceluiași congres, I. Popescu-Sibiu a figurat cu încă două lucrări, de astă dată în colaborare. Astfel, el a prezentat împreună cu L. Ionașiu, medic primar la Spitalul de Boli Mintale din Sibiu, comunicarea *Rolul factorilor afectivi și psihosexuali în geneza psihonevrozelor*, în care întîlnim o raliere mărturisită la teoriile lui Freud (vezi „Spitalul”, LI (1931), nr. 3 din mart., pp. 106-112). În schimb, comunicarea *Asupra diagnosticului în psihonevroze*, pe care a semnat-o alături de G. Preda, directorul aceluiași spital, nu mai conține nici o mențiune despre Freud și psihanaliză, psihonevroza fiind definită ca „o afecțiune psihică de origine socială (paramedicală) și de natură medicală”; autorii afirmă că se realizează metodei „concentrice” de diagnostic preconizate de Laignel-Lavastine. Va fi refuzat doctorul Preda să includă în textul citit la Iași unele luări de poziție freudiene sugerate eventual de Popescu-Sibiu?

2. I. Popescu-Sibiu, *Doctrina lui Freud (Psihanaliza)*, ed. II, Sibiu, Tip. Școlii militare de infanterie, 1931, pp. 23-24.

meniu anatomiei și patologiei, mai cu seamă în cel ai psihiatriei. Problema elaborării sistematice a lexicului psihanalitic românesc nu a fost niciodată abordată frontal nici de Popescu-Sibiu și nici de vreun alt contemporan al lui.

Cea de-a doua ediție a *Doctrinei lui Freud (Psihanaliza)* a fost încununată cu un premiu academic, recompensă capabilă, într-un anume fel, să-i ateste acestei cărți nu numai valoarea științifică, dar și onorabilitatea, lucru important când e vorba de o lucrare consacrată mult hulitei învățături despre rolul capital al inconștientului în desfășurarea vieții sufletești.

Acordarea premiului s-a întemeiat pe raportul înaintat în mai 1932 Academiei Române de către profesorul G. Marinescu. Pentru caracterizarea concepțiilor freudiene, acesta a recurs îndeobște la formulări din articolele pe care le publicase cu nouă ani mai-nainte în „Revue générale des sciences pures et appliquées”. Savantul ia poziție împotriva exagerărilor sexualiste din scrierile lui Freud, exagerări care au produs „un fel de revoltă în spiritul psihiatrilor”. Monumentul ridicat de Freud psihologiei dinamice a inconștientului „amenință să se ruineze”, dar trebuie admis, declară eminentul neurolog român, că în pofida „explicărilor îndrăznețe și a concluziilor greșite”, printre publicațiile lui Freud și ale elevilor săi se află „un mare număr de studii prețioase asupra nevrozelor și a diferitelor forme ale instinctului sexual. De aceea se poate afirma că psihanaliza a adus oarecare servicii analizei psihologice și sintem de părere a se atribui d-lui dr. Popescu-Sibiu o parte din Premiul Lazăr, a cărei realizare însă depinde de împrejurările financiare dificile în care se găsește statul nostru”.<sup>1</sup>

Remarcăm mai întâi faptul că propunerea de premiere înaintată de G. Marinescu avea în vedere nu atât meritele intrinseci ale scrierii lui I. Popescu-Sibiu, cât cele ale doctrinei pe care acesta s-a străduit să o popularizeze. Totodată, academicianul se arată foarte înțelegător în privința dificultăților de ordin pecuniar în stare să tulbure acordarea premiului. De notat că, pînă la urmă, Popescu-Sibiu n-a mai primit o parte din Premiul Gh. Lazăr, cea mai prestigioasă recompensă acordată atunci publicațiilor științifice, ci o parte din Premiul I. Oroveanu, și anume suma de 5 000 de lei din cei 70 000 alocați anual pentru această distincție. Dar chiar dacă, efectiv, răsplata bănească avea în cazul de față doar un caracter pur simbolic, important este că, acum 60 de ani, doctorul Ioan Popescu-Sibiu s-a numărat printre laureații Academiei Române, supremul for cultural al țării, pentru o carte tratînd despre psihanaliză.<sup>2</sup>

S-ar părea că Popescu-Sibiu nu aspira la vremea aceea să devină un practician, nici măcar un practician emerit al analizei terapeutice. Deducem asta și din faptul că în 1933 a înjghebat pe lângă Spitalul de Boli Mintale din Sibiu un laborator de psihologie al cărui conducător onorific a rămas pînă în 1938, cînd s-a mutat la București. În acest laborator, tînărul medic militar a întreprins unele investigații nu de psihanaliză propriuzisă, ci de „clasică” psihologie experimentală.

De altfel, în 1934 a obținut la Universitatea din București titlul de licențiat în filozofie și litere (specialitatea psihologie, pedagogie și sociologie), după prezentarea unei

1. „Academia Română — Anale”, LII (1932), pp. 263-264.

2. Se relatează că, în urma recenziei elogioase pe care doctorul Béla Révész, directorul Spitalului de Boli Mintale din Sibiu, îndată după 1918, o publicase despre cea de-a doua ediție a *Doctrinei lui Freud (Psihanaliza)* într-un periodic de specialitate vienez, profesorul István Hollós de la Budapesta i-a solicitat autorului acordul pentru tipărirea unei versiuni germane a cărții, proiect care însă n-a mai fost finalizat (vezi Marilena Luiza Sărmășanu-Cortez și P. Cortez, *Contribuția lui Ioan I. Popescu-Sibiu la dezvoltarea psihiatriei în România*, în vol. *Momente din trecutul medicinei*, București, Ed. Medicală, 1983, p. 798).

lucrări despre „psihologia psihonevrozelor” (temă pe care, cum am mai semnalat, o abordase încă în 1930, la congresul Societății de Psihiatrie).

Una din direcțiile de cercetare către care părea să se simtă atras era psihologia ac-tului de creație artistică. Într-un articol publicat în 1933 despre determinismul (în cazul de față am putea spune despre „supradeterminismul”) producțiilor literare, Popescu-Si-biu dădea glas convingerilor sale freudiene: „Un vers nu se scrie la întâmplare; eroii unui roman nu sînt aleși după vreun criteriu arbitrar, după bunul plac al creatorului, și revenirea persistentă — uneori pînă la obsesie — asupra unui erou sau asupra unei pro-bleme (din cauza acelui sentiment iritant al «incompletitudinii») își are determinantele bine stabilite, condiționări și combinări sufletești care nu ajung în conștiința creatorului.”<sup>1</sup>

Dar curînd preocupările lui I. Popescu-Sibiu s-au deplasat în chip evident dinspre psihanaliză către psihologie și etică. De la problema genezei operei literare, el a trecut la cea a cauzelor proliferării în societatea contemporană a anumitor tipuri de literatură sau de pseudoliteratură.

Cîțiva ani în șir a participat cu sîrg la campania desfășurată atunci împotriva por-nografiei, campanie avîndu-l ca protagonist pe Nicolae Iorga. Se poate chiar afirma că Ioan Popescu-Sibiu a fost unul dintre inițiatorii acestei cruciade pentru moralizarea pu-blicisticii și a activității editoriale, întrucît primele sale luări de poziție în problema „li-teraturii de scandal” s-au produs înainte de apariția în 1936 a „Cugetului clar — Noul «Sămănător»”, revista prin care marele istoric și cărturar a încercat să mobilizeze opinia publică de la noi împotriva producțiilor „stricătoare de suflet”.

Denunțînd în 1934 ofensiva pornografică, Popescu-Sibiu atrăgea atenția asupra afa-cerismului ca principală cauză a degradării morale în care părea că se cufundă fenom-enul literar. El considera că măsurile administrative de stăvilire a pornografiei nu aten-tează la libertatea de creație: „Dacă inspirația și elaborarea operei literare nu trebuie să fie îngrădite de norme eterogene, i se poate cere [acestei opere] — și trebuie să i se impună — să respecte ansamblul valorilor sociale în cadrul cărora creatorul și opera trăiesc, oricît de liberi s-ar crede.”<sup>2</sup>

Noțiunea de „pornografie” avea însă în accepțiunea pe care i-o acorda Popescu-Sibiu un conținut destul de imprecis, ea extinzîndu-se la toate producțiile în care sexualitatea este înfățișată fără ocolișurile și menajamentele impuse de tradiția moralizatoare. Va-loarea artistică și sensurile filozofice ale operei literare nu sînt luate în considerație, ast-fel că pentru el broșurile din seria „Amantelor celebre”, istorioarele libertine ale lui Pi-tigrilli sau romanele erotice cu problematică existențială ale lui D. H. Lawrence țineau deopotrivă de domeniul pornografiei. Ne-am fi așteptat ca psihanalistul Popescu-Sibiu să schițeze în acest articol o prezentare cît de sumară a fenomenului pornografic re-curgînd la schemele freudiene. Abia dacă întîlnim aici termenul „sublimare”, în legătură cu literatura de frumoasă ținută etică...

Cu atît mai puțin putea să fie vorba de psihanaliză în conferința *Nervozitatea ca fenomen social*, ținută în august 1934 la Universitatea Populară „N. Iorga” din Vălenii de Munte, un cadru puțin propice prezentării teoriilor științifice „de avangardă”. Și to-tuși, în această conferință Popescu-Sibiu a izbutit mai mult ca în oricare altă expunere

1. I. Popescu-Sibiu, *Psihoanaliza în literatură*, în „Provincia literară”, I (1933), nr. 7-8 din apr.-mai, p. 18.

2. I. Popescu-Sibiu, *Pornografia literaturii noastre*, în „Provincia literară”, II (1934), nr. 1-2 din ian.-febr., p. 12.

a sa destinată marelui public să „vulgarizeze”, în sensul pozitiv al cuvîntului, concepțiile înnoitoare ale lui Freud.

De fapt, prin termenul vag de „nervozitate” medicul sibian înțelege starea psihică pe fondul căreia se desfășoară manifestările nevrotice. El este de părere că această stare a dobîndit actualmente o asemenea extindere și intensitate pe planul „exteriorizărilor colective”, încît secolul nostru poate fi numit „secolul nervozității”.<sup>1</sup>

Principala sursă a nervozității rezidă nu în caracteristicile substratului organic individual, ci în dezechilibrarea dinamicii psihosociale. Pînă la afirmarea școlii psihanalitice, în medicină dominase concepția materialistă potrivit căreia „patologia sufletului” este consecința modificării structurilor nervoase; „în felul acesta a scăpat investigațiilor medicale tocmai esența vieții omenеști: ...simțirea, afectivitatea, ideile, năzuințele, visele, idealurile, într-un cuvînt, întreaga țesătură a frământărilor sufletului omenesc”. Psihanaliza este cea care a pus pe deplin în lumină conflictele sufletești cu determinism social, cele izbucnite din ciocnirea directivelor impuse de „principiul social” cu tendințele rezultînd din „principiul plăcerii” înrădăcinat în biologicul individual. Aceste conflicte se prezintă ca niște adevărați germeni creatori de „infecție mintală și morală”, capabili să producă și să întrețină „nervozitatea” și alte forme grave de tulburări psihice.<sup>2</sup>

Popescu-Sibiu enumeră „forțele sociale” în stare să declanșeze asemenea conflicte prin contrarierea sau împiedicarea proceselor de canalizare a energiei individului: familia, școala, moravurile, politica, literatura, arta, statul, religia, dar și „valorile spirituale subiective (opinia publică)”. Dacă pe plan individual combaterea nervozității și a altor manifestări patologice este posibilă recurgînd la psihoterapie și apelînd la examenul psihologic de laborator, pe planul vieții colective „se impune colaborarea tuturor forțelor sociale spre realizarea unei *asanări a mediului social*”. Întrucît „germenii tuturor dezaxărilor posibile” plutesc în ambianța noastră morală, trebuie recunoscut „caracterul eminent social al fenomenului de nervozitate” și trebuie procedat în consecință. „Înrădirea nervozității”, care constituie „una din cele mai grave probleme de stat, de organizare socială”, nu poate fi înfăptuită decît prin aplicarea unui complex de măsuri cu caracter statal, ceea ce implică „o grijă deosebită de valorile sociale, o raționalizare a muncii, deci realizarea unei *etici de stat* pentru o efectivă consolidare [și o] clară orientare necesară individului și societății”.<sup>3</sup>

S-ar putea spune că acela care a formulat asemenea propuneri de profilaxie și tratament al nevrozelor la nivelul ansamblului comunității nu a fost Popescu-Sibiu adeptul freudismului, ci Popescu-Sibiu medicul militar. Individualismul funciar al psihanalizei, manifestat cu deosebire cînd e vorba de terapeutică, a cedat aici în fața respectului pentru demersurile autoritare vizînd țeluri colectiviste.

Un text cu evidentă destinație educativă este articolul *Fata de azi în lumina psihanalizei*, reprezentînd intervenția doctorului Popescu-Sibiu în cadrul unui simpozion organizat în 1934 la Brăila. Înseși timidele aluzii la freudism presărate ici-colo sînt menite să furnizeze argumente partizanilor unei conduite bazate pe bunul-simț și pe normele moralei curente, norme adaptate, desigur, cerințelor și ritmului civilizației contemporane: „Fata de azi va învinge nu prin excese sportive, venerice (efective sau «literare») și tendințe de masculinizare, care o vor lipsi de forțele morale spirituale (dominate de bio-

1. I. Popescu-Sibiu, *Nervozitatea ca fenomen social*, Tg. Mureș, Ed. revistei „Progres și cultură”, 1934, p. 3.

2. *Ibidem*, pp. 9-12.

3. *Ibidem*, p. 14.

logie), ci prin cultivarea (sublimarea, în sens psihanalitic) a sensibilității spiritului feminin.“ Dacă „fata de ieri, prin supraestimarea castității, cădea în chinurile nevrozei... cea de azi se ruinează prin trup. Pe aceste ruine poate se va ridica fata care... va împleti, într-o armonie nouă, firul visului și al realității, «răceala» spiritului cu căldura simțurilor, în cadrul valorilor individuale și sociale”<sup>1</sup>. Anevoie am putea percepe în asemenea afirmații cumiști și alinaătoare cite ceva din accentele radicalismului freudian.

Și în nota *Geneza socială a eredității patologice*, tipărită în 1936, I. Popescu-Sibiu insistă asupra necesității unei igiene sociale care să urmărească prevenirea „infecțiilor” morale.<sup>2</sup> De fapt, în acest text nu e vorba de ereditate, ci doar, cel mult, de congenitalitate.

Consemnăm nota despre „asociația liberă în stările delirante” publicată tot atunci de G. Preda și I. Popescu-Sibiu, întrucît înțelînim aici menționarea numelui lui C. G. Jung, chiar dacă numai în legătură cu utilizarea testului de o sută de cuvinte al lui Kent-Rosanoff pentru investigarea „stratului subconștient al neuro-mentalităților”<sup>3</sup>.

Colaborările lui Popescu-Sibiu din primele numere ale buletinului Societății de Psihologie Medicală din Sibiu se remarcă și ele prin importanța acordată „factorilor sociali” și „aspectelor sociale” în psihopatologie și psihoterapie.<sup>4</sup> În general, avem iarăși de-a face cu propunerea de a se contribui, prin măsuri de „igienă social-mentală”, la asanarea mediului social. Ca și cum medicul și psihologul sibian și-ar fi descoperit o nouă vocație!

A treia versiune a lucrării inaugurale a lui Ioan Popescu-Sibiu a apărut în 1936. Victor Săhleanu consideră că aceasta este „cea mai reprezentativă ediție” a cărții, datorită căreia Popescu-Sibiu ocupă pînă astăzi un loc de frunte printre freudiștii din țara noastră. Timp de decenii, ediția aceasta a reprezentat la noi, apreciază Săhleanu, „monografia cea mai completă și mai bine documentată de psihanaliză, în primul rînd medicală”.

Poate nu este lipsit de semnificație amănuntul că pe frontispiciul lucrării a intervenit o modificare constînd din inversarea celor două elemente care alcătuiau titlul: în loc de *Doctrina lui Freud (Psihanaliza)*, cartea se va chema *Psihanaliza (Doctrina lui Freud)*. Accentul s-a deplasat de la persoana lui Sigmund Freud către învățătura pe care acesta a inaugurat-o.

Istoricul psihanalizei în România a fost adus la zi prin semnalarea unor contribuții relativ recente ale lui C. Stănescu, Maxim Pop, C. Vlad, J. Neuman, C. Rădulescu-Motru, E. Sperantia, C. Narly, C. Georgiade, L. Blaga, T. Vianu, C. I. Urechia, G. Retezeanu etc.

1. I. Popescu-Sibiu, *Fata de azi la lumina psihanalizei*, în „Revista română de psihanaliză”, I (1935), nr. 1 din ian.-mart., p. 24.

2. I. Popescu-Sibiu, *Geneza socială a eredității patologice*, în „Buletinul activității Spitalului de Boli Mintale și Nervoase Sibiu pe anul 1935”, I (1936), pp. 57-60. Între altele este vorba aici despre eventualitatea traumatizării fătului prin imagini șocante receptate de gravidă: asemenea imagini îi provoacă gestantei tulburări endocrine, cu repercusiuni asupra embrionului (de exemplu, excitația sexuală a mamei influențează funcția tiroidă a acestuia); și astfel impresiile colectate de gravidă „pot determina viața noului-născut, temperamentul și constituția sa”, ba ar putea chiar să-i inducă modificări teratologice...

3. G. Preda și I. Popescu-Sibiu, *Asociația liberă în stările delirante*, în „Buletinul activității Spitalului de Boli Mintale și Nervoase Sibiu pe anul 1935”, I (1936), p. 55.

4. I. Popescu-Sibiu, *Factorii sociali în mecanismul isteriei*, în „Societatea de Psihologie Medicală Sibiu — Buletin”, II (1936), pp. 89-92; I. Popescu-Sibiu și T. Stoeneșcu, *Geneza socială a sugestibilității în raport cu infracțiunile*, în aceeași publicație, pp. 101-105; I. Popescu-Sibiu, *Aspectul psihologic și social al psihoterapiei*, în „Societatea de Psihologie Medicală Sibiu — Buletin”, III (1937), pp. 71-74. Într-unul din aceste articole se fac doar timide referințe la psihanaliză, dar în celelalte două freudismul pare dat uitării.

Dar chiar în acest capitol de istorie întâlnim un paragraf dator de seamă pentru evoluția opiniilor lui Popescu-Sibiu în privința sensului inovațiilor pe plan social determinate și stimulate de doctrina lui Freud. După ce menționează câteva din realizările culturale ale adepților și simpatizanților români ai psihanalizei, autorul se simte dator să atragă atenția „și asupra unei repercusiuni a concepției psihanalitice, din cele mai nefaste nu numai literaturii noastre, ci întregii noastre organizații sociale”. Este vorba de constatarea că, și la noi, „o inepuizabilă literatură pornografică își justifică valoarea — atunci cînd teza «artei pentru artă» nu mai oferă argumente — utilizînd datele psihanalizei în legătură cu mecanismul psihologic al raporturilor dintre inconștient și conștient”. Mai mult decît atît, „anumite curente politice (și pedagogice, conexe celor politice), în tendința lor de răsturnare a orînduirii noastre sociale, utilizează concepția psihanalitică în subminarea familiei, întronînd dreptul absolut al sexualității (o formă periculoasă și ieftină a materialismului) asupra oricărei valori etice, etnice de sănătoasă tradiție”. Cu prilejul unor expertize psihiatrice efectuate asupra unor criminali „intelectuali”, Popescu-Sibiu descoperise că unii dintre aceștia „vor să-și justifice crima prin argumente culese din Freud sau Gide”... Trebuia de aceea tras semnalul de alarmă: „Se impune o stăvilire a acestei *exploatări* a concepției psihanalitice, în care atît adepții, cît și adversarii ei au [re]cunoscut «o armă cu două tășuri».”<sup>1</sup>

Cartea este simțitor îmbogățită față de edițiile anterioare, fără să avem însă de-a face cu o remaniere globală. A fost introdus un paragraf despre relațiile dintre gîndirea magică și cea simbolică, a căpătat o anumită dezvoltare capitolul despre „psihanalizii disidenți” (cu favorizarea lui Adler, Stekel și Rank, dar fără să se stăruie și asupra lui Jung), a fost individualizat un capitol referitor la „domeniile extramedicale ale psihanalizei” (literatură, artă, filozofie, estetică, psihologie, etică, pedagogie, criminalistică, teologie, dar și „influența psihanalizei în curentele politice”). Aici, Popescu-Sibiu revine asupra ideii care devenise pentru el subiect de preocupare majoră: „Medicii, pedagogii și-ndeosebi literații, fie dintr-un sentiment de sinceritate izvorîtă însă din incompetență, fie animați... de motive politice, dar mai ales de unele interese materiale sau de cîștig moral, au cultivat, în numele psihanalizei, o pedagogie a frivolității erotice.” Ne aflăm în fața unei „exploatări” vinovate a concepțiilor psihanalitice și, în orice caz, a unei „false adaptări” a lor la „structurile noastre etnice și etice”.<sup>2</sup> Ideea „adaptării” mecanismelor și explicațiilor psihanalitice la „structura etnică și etică” a colectivităților umane ni se pare a fi relevantă pentru modul în care evoluaseră vederile lui Popescu-Sibiu.

Un paragraf destul de amplu din această a treia ediție a cărții tratează despre substratul psihanalitic al concepțiilor religioase, preluînd teze din recenta scriere a lui Freud *Vîitorul unei iluzii*. După o conștiincioasă și calmă prezentare a ideilor de bază ale ateismului freudian, Popescu-Sibiu conchide mărturisindu-și insatisfacția în privința teoriei psihanalitice a genezei fenomenului religios: în această materie, școala freudiană „ne oferă o explicație științifică în plus (alături de altele cîte s-au dat), departe de a fi suficientă, definitivă”.<sup>3</sup> Rezultă din această apreciere că, de fapt, Popescu-Sibiu era totuși un psihanalist „cu frica lui Dumnezeu”...

Critica pe care o adresează freudo-marxismului se remarcă printr-o neobișnuită severitate. El denunță utilizarea armei psihanalizei în „insinuanta” luptă politică purtată

1. I. Popescu-Sibiu, *Psihanaliza (Doctrina lui Freud)*, ed. III. Sibiu, Tip. Cavaleriei, 1936, pp. 31-32.

2. *Ibidem*, p. 259.

3. *Ibidem*, p. 263.



în favoarea „doctrinei materialismului istoric”. Această utilizare abuzivă este înlesnită de existența efectivă a unor „aproprieri” între principiile materialismului istoric (precum „întronarea economicului, cu riscul sacrificării valorilor spirituale, și eliberarea individului de sub jugul conveniențelor sociale și al prejudecăților”) și unele teze freudiene fundamentale privind mai ales viața sexuală. Lupta împotriva constrângerilor sociale născătoare de nevroze și de „mizerie sexuală” psiho-fiziologică, dar și importanța acordată de psihanalisti vieții instinctuale (ca manifestare a substratului biologic de esență materială) „conveneau desigur revoluționarilor”: „urmarea acestei înfîlniri a doctrinei psihanalitice cu «politicul» a prilejuit o perfectă *incadrare a ei în marxism*”. Expresia cea mai consecventă a freudo-marxismului, ca formă de „utilizare marxisto-comunistă a psihanalizei”, era la epoca aceea teoria eliberării sexuale elaborată de Wilhelm Reich, teorie pe care comentatorul român o socotea a fi unul „din cele mai periculoase mijloace de zdruncinare a unei societăți, întrucît lovește în substratul cel mai subtil, fondul afectiv, structura neuro-emoțivă a unităților sociale fundamentale” și nu poate duce decît la „anarhism biologic”.

Popescu-Sibiu se declara convins de necesitatea ripostei împotriva tuturor încercărilor de a împinge psihanaliza pe asemenea „căi false și tendențioase”. Totodată, el cerea ca psihanaliza să fie consolidată „pe bazele ei adevărate, cele ale binelui nu numai individual”, dar și ale binelui care servește „întregii complexități a vieții sociale”. Nu putem crede că medicul și psihologul român nu era conștient că militează pentru o „depășire” a freudismului originar atunci cînd preconiza „o adaptare a doctrinei psihanalitice, acomodînd-o structurii noastre etice și etnice”. De altminteri, el ajunsese la concluzia că, „fără această adaptare, psihanaliza este nocivă societății noastre”.<sup>1</sup>

Interesul deosebit pe care-l prezintă ediția din 1936 a *Psihanalizei (Doctrina lui Freud)* nu constă prin urmare în notabila creștere a dimensiunilor lucrării (323 pagini, față de cele 292 ale ediției precedente; 324 repere bibliografice, față de cele 285 ale ediției precedente; 700 de termeni în *Vocabularul medico-psihologic*, față de cei 500 din ediția precedentă), ci tocmai în efortul de reconsiderare a anumitor poziții teoretice, reconsiderare care, în unele privințe, circumscrie o veritabilă atitudine „revizionistă” față de psihanaliza ortodoxă.

La al IX-lea Congres Internațional de Psihoterapie, care a avut loc la Copenhaga în octombrie 1937, I. Popescu-Sibiu a prezentat o comunicare în care a căutat să demonstreze utilitatea inițierii studenților în problemele teoretice și practice ale psihanalizei.<sup>2</sup> Trebuie însă recunoscut că, în această perioadă, el nu mai era prezent în publicațiile românești cu texte de propagandă a freudismului. Dacă a continuat să denunțe literatura imorală, a făcut-o de pe o platformă care avea prea puțin sau deloc a face cu psihanaliza.<sup>3</sup>

În 1938, Popescu-Sibiu a întocmit o „schia” pentru o conferință la orașe” privitoare la *Scrisul bolnav și scrisul sănătos*. Trata aici despre ambianța socială care favorizează pornografia, despre dezaxarea ce caracterizează structura sufletească și filozofică a „creatorilor pornografii”, despre consecințele dezastruoase ale demoralizării generațiilor tinere și a întregului neam sub înrîurirea „scrisului bolnav”. Vina pentru procesul de disoluție spirituală o poartă în mare măsură „socialismul, marxismul, ideologia comunistă”.

1. *Ibidem*, pp. 263-266.

2. I. Popescu-Sibiu, *Die Notwendigkeit psychotherapeutischer Vorlesungen an den Universitat*, în „Societatea de Psihologie Medicală Sibiu — Buletin”, IV (1937), pp. 68-73.

3. Vezi, de pildă, comunicarea sa *Pornografia și patologia literară în cadrul igienei sociale-mentale*, în „Societatea de Psihologie Medicală Sibiu — Buletin”, V (1938), pp. 63-67.

Într-o anumită privință, cultivarea pornografiei este reflexul negativ al recunoașterii rolului sexualității în determinarea tulburărilor cu caracter nevrotic. În legătură cu aceasta, și numai cu aceasta, Popescu-Sibiu își îngăduie să facă o mențiune, însoțită și ea de rezerve, despre psihanaliză: „Cercetările psihanalitice au relevat — uneori cu exagerări — importanța acestor tulburări în viața internă [sic] și socială a indivizilor.”<sup>1</sup> După ce pomenește despre „contribuția spiritului iudaic” la procesul de „transformare a spiritualității moderne” prin mijloace politico-literare și despre „reacțiunea eroică și salutară” înregistrată în Germania „în contra acestui val literar și artistic”, autorul declară că „problema pornografiei și a patologiei literare și artistice trebuie privită ca o problemă de stat și totodată ca subiectul unui capitol important al profilaxiei social-mentale”.<sup>2</sup>

Asemenea afirmații ieșite de sub pana unei persoane cum nu se poate mai blajine și mai omenoase dovedesc cât de puternică era, în preajma celui de-al doilea război mondial, presiunea politică exercitată asupra opiniei publice de la noi de către forțele de extremă dreapta. Mai cu seamă după ce a luat cunoștință de atacurile îndrjite la care era supus Constantin Vlad, presupus detractor al lui Eminescu, Ioan Popescu-Sibiu se va fi temut de învinuirea că a fost unul din cei mai activi popularizatori în țara noastră ai concepțiilor perverse ale nearianului Freud.

Lucrarea *Complexele ideo-afective ale conștiinței*, prezentată în 1938 la cel de-al XVIII-lea Congres al Societății Române de Neurologie, Psihiatrie, Psihologie, Endocrinologie și Medicină legală, marchează distanțarea în continuare a lui Popescu-Sibiu de principiile psihanalizei freudiene. După ce definește complexele ideo-afective ca fiind sistemele de tendințe ale inconștientului refulate de o conștiință excesivă, autorul deplinge faptul că aproape toți cei care au cercetat aceste complexe și-au îndreptat atenția doar către inconștient și sexualitate; de aici, observă referentul, „neglijarea, prin această mărginire științifică, a altor valori ale vieții psihice, îndeosebi a conștiinței, care n-are numai un rol pasiv, ci și de cenzurare în viața psiho-socială”. Constatînd, pe temeiul unor observații personale, că în „psihonevrozele moderne” se înregistrează importante „deformări ale conștiinței” datorită represiunii exercitate de un „inconștient excesiv, atît de cultivat în societatea de azi a crizei de conștiință”, ceea ce determină apariția unor „adevărate complexe ideo-afective ale conștiinței”, autorul consideră necesar ca investigațiile psihanalitice și psihologice să fie, în general, orientate cu precădere în direcția acelei „conștiințe creatoare” căreia i se opune inconștientul dinamic.<sup>3</sup> Nu este prea clar ce înțelegea Popescu-Sibiu prin „complexele ideo-afective ale conștiinței”, dar clar este că el se simțea îndemnat să deplaseze interesul cercetătorilor de la întunecoasele straturi abisale ale psihicului către zonele luminoase ale conștiinței. Ca și cum psihanaliza ar trebui, măcar din cînd în cînd, să se abțină de la sondarea încăpățînată a adîncurilor colcăitoare ale sufletului și să rămînă totodată psihanaliză!... Recunoaștem în derutanta atitudine adoptată aici de Popescu-Sibiu o manifestare a acelei irepresibile năzuințe către „luminos” caracteristică, pare-se, „temperamentului” românesc.

Către sfîrșitul anilor '30, doctorul Popescu-Sibiu s-a văzut așadar în situația de a-și reconsidera opțiunile pe plan științific, ca și pe plan moral-politic. Freudismul, căruia i se devotase cu un deceniu mai-nainte, nu-l mai mulțumea dintr-un șir întreg de pricini: fiindcă își concentra atenția asupra inconștientului în defavoarea actelor de conștiință,

1. I. Popescu-Sibiu, *Scrisul bolnav și scrisul sănătos*, Sibiu, Tip. „Dacia Traiană”, 1938, p. 8.

2. *Ibidem*, pp. 10-11.

3. I. Popescu-Sibiu, *Complexele ideo-afective ale conștiinței*, în „Societatea de Psihologie Medicală Sibiu — Buletin”, VI (1939), p. 65.

fiindcă neglija socialul din prea mare respect față de irepetabilul cazului individual, fiindcă nu apela la pîrghiile instituționale cu caracter statal pentru salubritatea vieții obștești, fiindcă desconsidera specificul etnic ș.a.m.d. Am crede, de altfel, că Popescu-Sibiu, spre deosebire de doctorul Vlad, nu s-a identificat niciodată cu cauza psihanalizei, nici atunci cînd a practicat analiza terapeutică și nici chiar atunci cînd, după apariția cărții sale, unii îl considerau a fi cel mai autorizat purtător de cuvînt al freudismului în țara noastră.

Pe de altă parte, medicul militar Popescu-Sibiu nu izbutea să rămînă nepăsător în fața presiunilor la care-l supuneau, fățiș sau tacit, dar tot mai amenințător, acele elemente șovine pentru care adeziunea la doctrina lui Freud constituia un act de trădare a idealurilor naționale. Intimidat și descumpănit, el a încercat să realizeze un soi de compromis între tezele fundamentale ale psihanalizei și anumite norme de morală practică deduse din tradiția „etică” și din presupusele imperative ale epocii.

O dată cu modificarea conjuncturii istorice, doctorul Popescu-Sibiu avea să refuleze acest moment penibil al activității sale publicistice. Dar noi încercări, și mai dureroase, îl așteptau.

### Alți medici militari: C. Săndulescu și Șt. Odobleja

„Interesant este că îndeosebi medicii de formație militară, supuși la o disciplină mai riguroasă, au fost aceia care s-au ocupat la noi de psihanaliză (G. Preda, C. Vlad, I. Popescu-Sibiu, C. Săndulescu)”, remarcă nu demult psihiatrul craiovean Alexandru Olaru<sup>1</sup>. Fenomenul este incontestabil: acum 60 de ani, medicii militari au constituit o prezență defel neglijabilă în lotul destul de restrîns al psihanalizatorilor români. Merită discutată ipoteza că medicii militari erau predispuși la freudism ca urmare a constringerilor impuse de disciplina ostășească: adeziunea lor la psihanaliză s-ar înfățișa cumva ca o formă de sublimare...

Poate însă că o explicație mai simplă a fenomenului este aceea că, printre medicii tineri din Serviciul sanitar al armatei, cîțiva (foarte puțini, dacă nu chiar unul singur, la început, Constantin Vlad) au manifestat un interes special pentru psihanaliză și au devenit propagandiști pasionați ai acesteia. Mai trebuie ținut seama că, în masa medicilor militari, putea atunci fi lesne evidențiat un grup nu prea mare de elemente foarte studioase și ahtiate de noutăți științifice, disprețuind spiritul de rutină și conformismul celor mai mulți din camarazii lor. Adepții freudismului s-au recrutat tocmai din acea elită sîrguincioasă.

Despre influența pe care Constantin Vlad a exercitat-o printre colegii săi ne-a relatat acum cîțiva ani colonelul doctor Aurel Morărescu, care își amintea că faimoasa „triadă” a instinctelor fundamentale (*iubirea, ura și frica*) descoperită de Vlad era sistematic luată în considerație de medicii militari din generațiile interbelice, chiar și de cei repartizați la regimente, atunci cînd trebuia examinat un bolnav cu simptomatologie psihiatrică.

Investigînd în 1940 la Spitalul Militar Central din București un asemenea caz, o echipă de trei medici, un locotenent-colonel și doi căpitani (nici unul freudist declarat, dar colaborînd toți cu C. Vlad în activitatea lor clinică), a procedat la o „incursiune psihanalitică” pe baza căreia s-au decelat anumite antecedente homosexuale și o serie

1. Al. Olaru, *Tradiții și orientări în psihiatria românească*, în vol. *Trecut și viitor în medicină*, București, Ed. Medicală, 1981, pp. 519-520.

de tulburări schizoide.<sup>1</sup> Nu știm cum se va fi desfășurat această analiză fugară, de-a lungul scurtei internări în spitalul armatei. Nu se menționează nimic, în articolul publicat ulterior, despre un eventual tratament psihanalitic aplicat bolnavului. Sigur este doar că acei medici posedau o oarecare inițiere în tehnicile de explorare psihanalitică.<sup>2</sup>

Medicul și omul de carte Constantin Săndulescu (1904–1981) s-a numărat și el printre militarii care, în pragul anilor '30, au făcut „profesiune de credință” psihanalistă. Era un distins poliglot, cunoscător desăvârșit al limbilor greacă și latină, familiarizat cu câteva din marile domenii literare europene, care n-a râvnit la onoruri și nici nu s-a lăsat robit de urmărirea succesului în carieră. În peregrinările din garnizoană în garnizoană a purtat cu el totdeauna dragostea arzătoare pentru Antichitatea clasică și cultul creațiilor de seamă ale spiritului.

Acest mare timid a îndrăznit în 1932 să semneze o lucrare de 103 pagini, în limba franceză, *Observații asupra psihanalizei*, cu subtitlul *Privire generală și critică asupra ideologiei freudiene*. Scrierea își propunea să ofere o imagine cuprinzătoare despre psihanaliza ortodoxă și să apere concepțiile lui Freud de atacurile și răstălmăcirile la care erau îndeobște supuse. Drept care un paragraf special al cărții este consacrat respingerii obiecțiilor aduse freudismului de psihiatrul münchenez Oswald Bumke.

Săndulescu se arată preocupat de relativ slabă difuzare a psihanalizei în țările latine și salută progresele pe care doctrina lui Freud începea să le înregistreze și în aceste țări. De altfel, nu-i exclus ca, redactînd eseul său în limba franceză, să fi urmărit tocmai să aducă o cît de modestă contribuție la realizarea unor asemenea progrese.

Într-atît de convins se arată a fi Săndulescu de valabilitatea învățăturii freudiene, încît, lucru rar la psihanalistii noștri de pe atunci, este gata să admită pînă și îndreptățirea orientării pansexualiste: „Cînd dobîndești mai multe cunoștințe referitoare la ansamblul sistemului psihanalitic și cînd ai pătruns și ai înțeles mai intim datele psihanalizei, ești mai puțin înclinat să rezizi ideilor pansexualiste.”<sup>3</sup>

Autorul făgăduiește o lucrare în care va încerca să precizeze „ce este fix și ce este variabil în mecanismul refuzării”, dar acest studiu n-a mai văzut lumina tiparului.

Din cartea publicată nu rezultă că doctorul Săndulescu ar fi practicat efectiv analiza terapeutică. Sfatul pe care-l adresează analiștilor de a conduce interogatoriul cu moderație și fără idei preconcepute<sup>4</sup> pare totuși să indice că el însuși poseda o oarecare experiență în această privință.

Clasicistul Săndulescu nu putea să nu întreprindă o confruntare între erosul platonian și cel freudian. Deși Erosul lui Platon are o „semnificație parasexuală”, trebuie remarcat că, atît la gînditorul antic, cît și la psihiatrul vienez, principiul erotic este investit cu atribuții creatoare pe plan spiritual: „Teoria Binelui suprem al lui Platon amintește de teoria psihanalitică a sublimării.”

1. O. Aramă, I. Lupulescu și I. Olteanu, *Interpretare psihanalitică a unui caz de dezechilibru psihic constituțional cu multiple obsesii, fobii și tulburări de timbru schizoid*, în „Revista sanitară militară”, XXXIX (1940), nr. 10–12 din oct.–dec., pp. 527–532.

2. Într-o publicație documentară întîlnim semnalată comunicarea *Psihanaliza în aviație*, pe care au prezentat-o C. Vlad și Odiseu Apostol la Reuniunea Medicilor Aeronauticii Militare Române din februarie 1934 (*Material bibliografic și documentar 1912–1970*), în *Studii și cercetări de medicină și psihologie aeronautică și spațială*, București, Centrul de medicină aeronautică, 1977, p. 60.

3. C. Săndulescu, *Remarques sur la psychanalyse. Aperçu général et critique sur l'idéologie freudienne*, Iași, Tip. Progresul, 1932, pp. 28–29.

4. *Ibidem*, p. 103.

În schimb, libidoul freudian, care își propune și el să se opună morții, se îndepărtează de Erosul antic în măsura în care acționează pe un plan „aproape fiziologic”. În acest punct, Săndulescu se consideră dator să formuleze unele rezerve în legătură cu „sistemul psiho-sexual al freudismului”, sistem în care se întâlnește și „o remarcabilă proporție de neștiințific și poate de banal”, dat fiind faptul că, din considerente de ordin social, sexologia este puțin aptă de a trezi preocupări savante perfect obiective: „Avem impresia că studiile sexuale pretind totdeauna o atitudine critică deosebit de marcată”, opina medicul și clasicistul.<sup>1</sup>

Finalul cărții îndeamnă totuși la optimism: „E adevărat că sistemul nosografic al psihanalizei este cam prea simplu, dar succesele psihoterapeuticii analitice obținute până-n prezent ne autoriză să avem o mare încredere în această doctrină.”<sup>2</sup>

Opt ani mai târziu, părerea lui Constantin Săndulescu despre psihanaliză s-a modificat însă radical. Într-un articol publicat în ianuarie 1940 în „România medicală”, fostul admirator al metapsihologiei își manifesta mai întâi regretul că doctrina freudiană nu s-a menținut în cadrul patologiei neuropsihice, ci a pretins să se transforme „într-o teorie generală a fenomenului existențial”, aplicabilă și domeniului literar, artistic, social etc.<sup>3</sup>

Dacă în micromonografia din 1932 Săndulescu afirma: „Nimic mistic, nimic extraordinar nu se află în opera lui Freud: nu exagerăm admișind că aproape totul este aici logic și științific...; psihanaliza reprezintă azi expresia cea mai acceptabilă a medicinei psihologice”<sup>4</sup>, în articolul din 1940 tot el declară: „Principiile în sine ale freudismului nu se înfățișau științific, ci incert metafizic.” Dacă în scrierea mai veche își mărturisise admirația pentru rezultatele obținute recurgând la tratamentul prin psihanaliză, în articolul din 1940 el constată că bilanțul acestei terapetutici justifică o atitudine de scepticism.

Trecerea de care se bucurase freudismul „în lumea cultă” a scăzut simțitor în ultimii ani, observa doctorul Săndulescu, adăugând cu amărăciune: „Pe vremuri am întrebuițat fiecare dintre noi destulă vreme cu lecturile freudiene. Azi ne rămîne să ne întrebăm, fie și ca nespecialiști, ce a rămas *valabil medical* și ce s-a irosit din toată teoria freudistă, după iureșul neofit de la început.” Apreciind că psihanaliza a eșuat atît pe planul teoretic, cît și pe cel practic, autorul se vedea nevoit să proclame autocritic că „adevărata psihiatrie se dezvoltă mai degrabă în cadrele organic-materialiste desemnate de Kraepelin”.

Chiar și bagajul conceptual al psihanalizei se dovedea a fi inconsistent: „Refulare, sublimare, simboluri etc. nu sînt decît puri termeni pretențioși, insuficient verificați și deci susceptibili permanent de o discuție critică, după cum este cazul cu concepția pansexualistă însăși, de un anume tîlc genetic rasial.”<sup>5</sup>

Această ultimă notație demonstrează că nici Săndulescu n-a reușit să se sustragă impactului tendințelor antidemocratice ale epocii. Renegarea psihanalizei de către medicul clasicist amintește întru cîtva de „schimbarea la față” suferită tot atunci de Popescu-Sibișiu. Numai că doctorul Săndulescu n-a mai revenit la trădarea lui dragoste dintîi...

Cu totul altfel au stat lucrurile în privința atitudinii față de freudism a lui Ștefan Odobleja (1902-1978), și el, la vremea aceea, mărunt medic militar și studios împătimit. Cel care avea să dobîndească peste cîteva decenii o fulgerătoare celebritate ca unul din

1. *Ibidem*, pp. 57-62.

2. *Ibidem*, p. 103.

3. C. Săndulescu, *Sigmund Freud și psihanaliza*, în „România medicală”, XVIII (1940), nr. 2 din 15 ian., p. 17.

4. C. Săndulescu, *Remarques sur la psychanalyse*, p. 18.

5. C. Săndulescu, *Sigmund Freud și psihanaliza*, pp. 17-18.

precursorii de seamă ai gândirii cibernetice nu poate fi încadrat în categoria deziluzio-  
nașilor de psihanaliză: doctorul Odobleja a fost întotdeauna un adversar sincer și tenace  
al freudismului, așa cum reiese limpede și din opera sa capitală *Psihologia consonan-*  
*tistă*, tipărită în limba franceză la Lugoj în 1938-1939 și patronată de o mare editură  
medicală pariziană.

„Definiția” dată de Odobleja „teoriei (psihologiei) lui Freud” excelează prin expresi-  
vitate stilistică, prin minuirea ingenioasă a paradoxului, dar și printr-o cu totul nedi-  
simulată vrăjmășie<sup>1</sup>: „Freudismul este o psihologie raționalistă travestită în veșminte  
materialiste. E misticism psihologic și animism deghizat. E un sistem de psihologie cen-  
trat în jurul inconștientului și al sexului. O varietate de psihologie inconștientistă mar-  
cată de erotomanie. O erotizare a psihologiei: psihicul privit prin sex și considerat ca o  
anexă sexuală. O naivitate și, totodată, pedanterie psihologică. O teorie subversivă care,  
sub egida și aparența științei, propagă imoralitatea și viciul, nerușinarea și destrăbălarea,  
pornografia și trivialitatea, exhibiționismul și nudismul, comunismul și bestialitatea<sup>2</sup>,  
anarhia și iresponsabilitatea. O filozofie a decadenței și libertinajului, care exploatează  
prestigiul științei și al artei medicale. O varietate de șarlatanism psihologic și medical.”<sup>3</sup>

Avem prin urmare a face cu o sinteză destul de cuprinzătoare a învinuirilor aduse  
freudismului de către cei mai agresivi dintre adversarii săi. Lipsesc doar, amănunt ce  
se cuvine subliniat, atacurile cu substrat șovin și rasist.

Urmează o expunere critică în stil aforistic, dar adesea pe ton de pamflet, cu violențe  
verbale, cu folosirea de imagini și metafore șocante, cu împletirea pateticului și satiri-  
cului, cu mînioase accente „profetice”, toate jîntind să convingă despre absurditatea și  
periculozitatea freudismului.

De exemplu, iată ce ni se spune în privința refulării: „Freud a conceput refularea ca  
o reprimare a unor amintiri reprobabile. Încarcerare sau întemnițare a unei idei perverse.  
Condamnare la închisoare a unei idei delincvente de către un tribunal de idei-judecători.  
Expulzarea (izgonirea) de idei din paradisul conștiinței. Interzicerea anumitor idei de a  
apărea în public. Trimiterea, sub escortă, a unor idei dezvățate la o casă de toleranță...  
Idee chinută de remușcări și care fuge pentru a se ascunde... Sinuciderea unei idei tor-  
turate de rușine și de remușcări.” Dar cînd trece la amănunțirea caracteristicilor refulării,  
autorul dă dovadă cel puțin de lipsă de informare, căci își îngăduie să afirme că, pentru  
Freud, refularea este voluntară, este patologică, este ineficace, inutilă, provizorie și ne-  
reușită, se limitează la îndepărtarea doar a plăcerilor<sup>4</sup>; oricine a luat cunoștință de con-  
cepțiile psihanalitice își dă seama că atributele și funcțiile refulării sint prezentate tocmai  
de-a-ndoaselea.

Pagini mustoase sînt consacrate demascării misticismului și ocultismului freudist,  
antropomorfismului freudist, metempsihozei freudiste, vampirismului freudist, simplis-  
mului freudist, pedanteriei freudiste etc., și mai cu seamă imoralității freudiste, despre  
care aflăm: „Freudismul incită la imoralitate: el justifică și încurajează necuviința și des-  
frîul, decadența și degradarea morală. Prin exercițiul său (psihanaliza), el distruge pu-  
doarea și decența, rezerva și candoarea — resorturi delicate și fragile, dar cu atît mai

1. Citatele sînt extrase din versiunea românească, realizată de P. Iacob (pseudonim al lui I. Pecher) și publicată în 1982, a cărții lui Șt. Odobleja, *Psychologie consonantiste*, 2 vol., Paris, Libr. Maloine, 1938-1939.

2. Cuvintele „comunismul și bestialitatea” au fost desigur cenzurate în traducerea din 1982.

3. Șt. Odobleja, *Psihologia consonantistă*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1982, p. 642.

4. *Ibidem*, pp. 643-644.

active și mai eficace. Prin teoria sa, el distruge regretul și remușcarea, teama de păcatul sexual ca și de orice păcat, în general.<sup>1</sup> De altfel, ședințele de psihanaliză ne sînt zugerăvite sub înfățișarea unor orgii, în care analistul (neapărat un bărbat) se hîrjonește imprudent cu persoana analizată (neapărat o femeie).

„Definiția” analizei terapeutice elaborată de Odobleja reprezintă, în felul ei, o piesă de virtuozitate literară, dar, din păcate, nu și o mostră de obiectivitate științifică: „Psih-analiza nu este o analiză, așa cum ar vrea să o indice denumirea ei: ea este mai curînd o sinteză, o psihosinteză. E o asociație liberă. Un vis himeric și obscen. Un tratament prin vis al maladiilor visate: un tratament iluzoriu al unor maladii imaginare. E o elucubrație sau un delir în doi. E o cursă cu doi concurenți (pacienta și medicul ei), avînd ca scop găsirea cît mai rapid posibil a semnificațiilor sexuale pentru toate visurile, pentru toate ideile, pentru toate lucrurile. Un concurs de pornografie și nerușinare. E o pledoarie, un raționament a cărui concluzie e cunoscută dinainte și ale cărui premise urmează să fie eșafodate. E o nebunie sugerată: o contagiune de delir erotic sistematizat. O reverie erotică provocată. Un flirt deghizat. Un proxenetism camuflat și savant, cu un antrenor de profesie. O exploatare și o tocmeală a sex-appeal-ului clasat printre perversiunile sexuale. O varietate de desfrîu la modă. Prostituiție psihică, introducere și tranziție spre prostituția totală.”<sup>2</sup>

Uluiți de spectacolul unei atare încrîncenări, psihanaliztii ar recomanda probabil autorului acestei diatribe să se supună neîntîrziat analizei exploratoare, pentru precizarea cauzelor exasperării sale. În realitate, doctorul Odobleja a fost și a rămas un autentic *paysan du Danube* (de altminteri se născuse prin părțile Severinului, în satul Izvorul Aneștilor, la puțini kilometri de bătrînul fluviu), un țaran ca înfățișare, ca gesturi și ca deprinderi, îngrozit de amplexarea pe care tindea să o ia stricăciunea în lumea contemporană, stricăciune pe cale să dobîndească drept de cetate și în domeniul științei medicale și îndeobște al culturii, mulțumită „uneltirilor” freudiste. Așa se face că același Odobleja care denunțase reducționismul (sau „simplismul”, cum spunea el) freudian n-a luat în considerație, la abordarea problematicii psihanalizei, decît aspectele strict legate de așa-numitul pansexualism.

Cît de discutabilă era orientarea lui în privința mecanismelor sufletești invocate de psihanaliztii putem deduce, de pildă, din „invitația” provocatoare pe care o făcea acestora de a se proceda la o verificare a temeiniciei practicii lor printr-o investigație supervizată de un juriu: „să se aleagă un bolnav care să fie analizat de zece psihanaliztii, pentru a demonstra că sînt perfect de acord asupra diagnosticului pus, precum și asupra tratamentului aplicat”<sup>3</sup>. Dar fie că cei zece psihanaliztii ar acționa toți împreună, fie că ar intra în contact cu bolnavul pe rînd și separat, asemenea modalități de „analiză” sînt principial inadmisibile: fiecare demers analitic prilejuiește remanieri apreciable la nivelul psihicului, ceea ce face cu neputință ca rezultatele „analizelor” succesive să mai fie identice. „Proba” solicitată de Odobleja este deci inoperantă și de-a dreptul absurdă din punct de vedere doctrinar.

Sîntem de părere că ostilitatea manifestată freudismului de către Ștefan Odobleja are însă și o altă explicație: intervine aici incompatibilitatea dintre schemele logice curente ale psihanalizei și anumite scheme logice agreeate de părintele „psihologiei consonantiste”. Am putut astfel constata că, în perioada 1935-1945, cea mai rodnică în bio-

1. *Ibidem*, p. 653.

2. *Ibidem*, pp. 653-654.

3. *Ibidem*, p. 658.

grafia spirituală a lui Odobleja, acesta recomanda un tip de raționament care amintește funcționarea mașinilor de calcul prin promovarea sistemului binar în operațiile efectuate cu noțiunile și calitățile. Într-un articol din 1941, el remarca: „Orice noțiune este un pol magnetic, și după cum la fiecare pol de un sens (pozitiv sau negativ) corespunde un pol de sens opus, tot astfel la fiecare idee corespunde o contra-idee, o antiteză... Toate științele pot fi dezmembrate în perechi de noțiuni antagoniste.”<sup>1</sup> Un gânditor deprins să-și conducă tacticos judecățile prin eliminarea succesivă a uneia din cele două unice posibilități în prezență simte, fără îndoială, un soi de repulsie dînd ochii cu labirintul logic prin care psihanalistii sînt nevoiți să circule aproape orbește.

### Atitudinea psihiatrilor

Într-unul din primele numere ale periodicului „Bulletin de la Société de psychiatrie de Bucarest” a apărut un articol în legătură cu rolul traumatismelor afective în declanșarea psihozelor emoționale, semnat de trei figuri reprezentative ale mișcării noastre psihiatrice, profesorul Al. Obregia și doi din colaboratorii săi apropiați, doctorii Petre Tomescu și Alfred Dimolescu. Autorii apreciază că pentru stabilirea schemei terapeutice a unei psihoze emoționale important este să se determine originea psihopatiei, deoarece, în funcție de această origine, tulburarea trebuie tratată „fie etiologic, prin psihanaliză (!), persuasiune, fie simptomatic”<sup>2</sup>. Se admite deci să se recurgă la psihanaliză, dar hotărîrea în această privință urmează să fie luată de medicul curant, care poate aplica în același timp tehnicile persuasiunii sau se poate limita la terapia simptomatică.

Recomandarea aceasta este cumva semnificativă pentru poziția marginală ocupată atunci de psihanaliză în ansamblul teoriei și practicii psihiatrice de la noi: o orientare licită, s-ar putea spune tolerată, despre principiile și procedeele căreia specialistul trebuie să fie informat, dar totuși o orientare periferică, cu multe aspecte incerte și insolite, căreia nu merită să-i consacri toată energia ta de profesionist. După cum semnificativ este și faptul că, în toți cei șapte ani de apariție a „buletinului”, n-a fost publicat aici nici un material redactat de pe poziții freudiste.

Cum am mai menționat, psihiatrul Gheorghe Preda, directorul Spitalului de Boli Mintale din Sibiu, a manifestat încă înaintea primului război mondial, cînd era medic militar, interes pentru psihanaliză și apoi a încurajat eventuala aplicare, în instituția pe care o conducea, a terapiei analitice. Nu întîmplător tînrul Ioan Popescu-Sibiu a ținut să capete un post de medic de regiment în localitatea unde activa doctorul Preda: autorul *Doctrinei lui Freud (Psihanaliza)*, beneficiase de ocrotirea acestuia în anii studenției și avea toate motivele să spera că va fi admis să lucreze în calitate de colaborator benevol la ospiciul sibian, ceea ce s-a și întîmplat.

În recenzia pe care a scris-o în 1932 despre pomenita carte, G. Preda și-a precizat încă o dată atitudinea față de psihanaliză. Din capul locului, el declară că nu poate accepta „părțile sau ideile extremiste” ale învățaturii freudiene. Nefiind de acord cu ad-

1. Șt. Odobleja, *Simetria și dualismul în știința războiului*, în „Spirit militar modern”, III (1941), nr. 2-3 din apr.-iul., p. 47. Vezi și G. Brătescu, *Despre vechile „mici scrieri” ale lui Ștefan Odobleja*, în vol. *Retrospective medicale*, București, Ed. Medicală, 1985, pp. 563-566.

2. Al. Obregia, P. Tomescu și Alf. Dimolescu, *Les psychoses émotiionnelles. Le rôle psychogène des traumatismes affectifs*, în „Bulletin de la Société de Psychiatrie de Bucarest”, I (1936), nr. 2, p. 160.



versarii acesteia care pretind, de pildă, că teoria psihanalitică este „opera unui mistic”, nu se arată totuși dispus să adere la exagerările pansexualiste. El își afirmă convingerea că „cercetările doctrinei freudiste, atrăgând atenția intelectualității asupra domeniului inconștientului, analizei psihice a nevropaților, psihologiei sexualității și a celei infantile etc., au produs un curent puternic în psihologia generală, primenind-o de oarecare idei învechite și creînd noi și interesante probleme”<sup>1</sup>. Pentru Gheorghe Preda și pentru alți contemporani ai săi, freudismul constituia așadar un izvor de sugestii utile, nu însă un îndreptar al activității profesionale.

Teza de doctorat în medicină din 1935 a neuropsihiatruului și endocrinologului Louis S. Copelman a tratat despre testul Rorschach, instrument de investigație psihologică și psihiatrică folosit curent de unii psihanalisti. Doctorandul notează în această privință: „Testul este prețios pentru partizanii școlii freudiene, când vor să stabilească indicațiunile tratamentului”, deoarece terapia analitică nu trebuie aplicată în nevrozile survenite la indivizii care, potrivit testului, prezintă o „constituție schizoidă”<sup>2</sup>. Merită reținut un amănunt relatat de Copelman în introducerea lucrării sale inaugurale: despre testul Rorschach a prezentat în mai 1934 o comunicare la Societatea Română de Neurologie împreună cu profesorul G. Marinescu și docentul A. Kreindler, dar încă de atunci cei trei cercetători considerau că interpretările testului preconizate de Rorschach sînt oarecum „arbitrare”, întrucît se bazau doar pe date statistice: „de aceea — precizează doctorandul —, noi studiem programele în lumina activității dinamice a scoarței cerebrale, după legile enunțate de Pavlov”<sup>3</sup>. Prin urmare, la noi, viziunea pavlovistă începuse încă de pe atunci să exercite un fel de dominație asupra conceptelor de sorginte freudiană...

Deși nu e vorba de o lucrare de psihiatrie elaborată de un psihiatru, vom pomeni aici despre „studiul biologic-clinic și social” *Psiho-fiziologia sexuală*, publicat în 1938 la Paris de Leon Strominger, docent în urologie la Facultatea de Medicină din București. În paragraful consacrat sexualității infantile, acesta elogiază „frumoasele cercetări ale profesorului Freud și ale școlii psihanalitice”, cercetări care au înlesnit cunoașterea mai aprofundată a psihicului individului și, în special, al copilului. Doctorul Strominger citează cu comentarii favorabile multe teze freudiene, la fel cum, de altminteri, își însușește și anumite puncte de vedere asupra sexualității formulate de Wilhelm Reich în *Criza sexuală*<sup>4</sup>...

Am semnalat într-un paragraf precedent organizarea, în 1937, a unei anchete de către medicii sibieni G. Preda, T. Stoescu și I. Popescu-Sibiu pentru a se preciza amploarea utilizării tehnicilor psihoterapeutice în țara noastră și a se cunoaște opinia specialiștilor în privința eficacității acestor tehnici. Au răspuns 20 de medici, în majoritate neuropsihiatri, din cei o sută cărora li se expediasse chestionarul întocmit atunci. S-a putut astfel stabili că la noi existau cîțiva susținători ai procedeelor psihoterapeutice elaborate de Freud, Adler, Jung, Stekel sau Rank și că, în orice caz, cel puțin patru medici publicau lucrări cu orientare psihanalitică și conduceau cure analitice.

Nu sînt lipsite de interes nici răspunsurile dezvăluind atitudini puțin favorabile psihanalizei. Astfel, la întrebarea privind inconvenientele psihoterapiei, au fost exprimate

1. G. Preda, *Dr. I. Popescu-Sibiu: „Doctrina lui Freud”*, în „România medicală”, X (1932), nr. 3 din 1 febr., p. 37.

2. L. S. Copelman, *Psihodiagnosticul lui Rorschach în lumina activității dinamice a scoarței cerebrale*, București, Soc. Română de Cercetări Psihologice, 1935, p. 14.

3. *Ibidem*, p. 7.

4. L. Strominger, *Psycho-physiologie sexuelle*, Paris, Doin, 1938, p. 22 și 138.

rezerve față de acele metode care „îl unesc prea mult pe bolnav cu medicul său” sau care „necesită o durată îndelungată” ori „sînt prea costisitoare”. La întrebarea: „care sînt metodele psihoterapeutice pe care le considerați (în principiu) fără valoare sau de utilitate redusă?”, mai mult de jumătate din cei anchetați au judecat sever psihanaliza: spiritalismul — 28; mesmerismul — 26; metoda interpretării viselor — 6; sugestia — 2; metoda catarctică — 11; *psihanaliza* — 18; Christian Science — 26; metoda Mitchell — 26. Profesorii Parhon și Ballif, conducătorii școlii psihiatrice ieșene, au apreciat că tehnicile psihoterapeutice au îndeobște „o valoare redusă”.

Dar la întrebarea: „psihoterapia acționează etiologic sau doar simptomatic?”, nouă din cei chestionați au răspuns că „numai psihanaliza este o terapie etiologică”.

În sfîrșit, la întrebarea: „ce valoare au aplicațiile sociale ale metodelor aparținînd psihoterapiei (explicarea fenomenelor sociale, a mișcărilor sociale, a războiului cu ajutorul psihanalizei etc.)?”, majoritatea celor anchetați n-au răspuns, cîțiva au admis eventualitatea unor „deosebit de valoroase aplicații sociale”, iar profesorul Urechia de la Cluj a declarat că „metoda psihanalitică este singura recomandabilă în acest sens”<sup>1</sup>.

### Psihologii și pedagogii

Constantin Săndulescu remarcă în 1940 că „la noi, problema freudismului a fost fără obiecțiuni îmbrățișată în special pe latura dialectică doctrinară și mai puțin pe latura metodică analitică a așa-numitei *talking cure*”<sup>2</sup>. Ceea ce vrea să spună că, la noi, psihanaliza a fost receptată și apreciată mai ales sub aspect teoretic, acordîndu-se o importanță mai redusă aplicațiilor ei practice.

Constatarea aceasta, fără îndoială valabilă în ce privește medicina, se dovedește a fi exactă într-o măsură și mai mare cînd e vorba de psihologie și pedagogie. Într-adevăr, bună parte din psihologii și îndeosebi din pedagogii acelei perioade au manifestat o deosebită complezență față de învățătura psihanalitică, fără totuși a se grăbi să-și restructureze vederile științifice și „sistemul” educațional potrivit concepțiilor lui Freud și ale discipolilor acestuia. Doar Adlerismul avea să găsească un șir de partizani activi printre pedagogii din România.

Deși reprezentant al psihologiei „clasice”, specializat în problematica experimentului pe animale, Mihai Beniuc omagia în 1936 freudismul, proclamîndu-i meritele multiple: „Ca sistem științific și, am putea adăuga, filozofic, psihoanaliza înseamnă cel mai cuprinzător cadru pentru interpretarea vieții sufletești a omului și una din cele mai interesante concepții despre viață și cultură, în genere.”<sup>3</sup>

Am amintit în capitolul precedent despre moderatele, dar constantele luări de poziție în favoarea psihanalizei, ca inspiratoare a anumitor demersuri pedagogice, din scrierile profesorului G. G. Antonescu.

Plin de admirație față de „doctrina lui Freud și aplicațiile ei în educație” se arată Constantin Narly, care în cartea sa *Patru mari educatori* îi așază pe părintele psihanalizei alături de J. Locke, V. Conta și G. Kerschensteiner. Narly se declară încredințat că, „în atitudinea educativă față de copil, părintele sau profesorul care stăpînește cu

1. G. Preda, T. Stoenescu și I. Popescu-Sibiu, *La pratique de la psychothérapie en Roumanie*, în „Societatea de Psihologie Medicală Sibiu — Buletin”, IV (1937), pp. 19-23.

2. C. Săndulescu, *Sigmund Freud și psihanaliza*, p. 18.

3. M. Beniuc, *Sigmund Freud*, în „Satul și școala”, V (1936), nr. 10-12 din ian.-aug., p. 317.

noștințe de psihanaliză va fi mai pregătit în rezolvirea multor probleme". Psihanaliza înlesnește găsirea unor soluții eficiente în domenii precum cel al educației sexuale, în care „educația obișnuită nu a parvenit întotdeauna” să ofere dezlegările așteptate; pedagogul român crede că pînă și în domeniul educației religioase psihanaliza se poate dovedi utilă. Concluzia la care ajunge C. Narly este că se poate de măgulitoare pentru freudiști: „Psihanaliza, punîndu-ne la îndemîină mijlocul de a transforma, în mod conștient și metodic, energia celor mai puternice instincte în manifestări de valoare morală eternă, înseamnă pentru educație un mare pas înainte.”<sup>1</sup>

Un microstudiu despre „psihanaliza la copil” semnează Oscar Jianu în „Viața românească”. Textul poartă mențiunea „Viena, april 1933”, ceea ce ne îngăduie să bănuim că autorul articolului se afla la acea dată în capitala Austriei tocmai pentru a se documenta „la sursă” asupra realizărilor celor mai recente ale primei școli psihanalitice.

Prezentarea freudismului întreprinsă de O. Jianu îmbracă pe alocuri aspecte ditirambice. Autorul insistă asupra importanței sexualității și a inconștientului ca „factori sufletești fundamentali”. Concepția lui Sigmund Freud despre sexualitatea infantilă este clarificată cu ajutorul unor referiri la lucrările Annei Freud și ale Melaniei Klein.

Autorul ne atrage atenția asupra unei ipoteze proprii „absolut originale... exprimată aici cu toate rezervele științifice”. Este vorba de fenomenul apariției succesive și corelate la copil a zonelor erogene bucală, anală și genitală, fenomen care și-ar putea găsi explicația în localizarea în aceeași arie cerebrală și în imediată apropiere a centrilor nervoși corespunzînd inervației respectivelor orificii. „În orice caz — conchide Jianu —, *filogenetic* această înrudire a rămas adînc săpată în inconștientul nostru de-a lungul generațiilor, și *ontogenetic*, pe baza legii biogenezei lui Haeckel, înrudirea apare în anumite perioade de dezvoltare ale copilului.” În continuare este emisă presupunerea că întrebuintarea roșului de buze a fost inventată, pe baza unui impuls inconștient, de către femeile mai în vîrstă pentru a sugera că și buzele lor de jos sînt capabile de excitație sexuală [...]. Aceste coniecturi vor să contribuie la „explicarea adîncă, îndepărtată în inconștientul indivizilor și al generațiilor, a fundamentului moravurilor și moralei societății”<sup>2</sup>. Nu știm ce s-a întîmplat mai departe cu acest psihanalist debutant care ținea atât de mult să contribuie la îmbogățirea tezaurului teoretic al freudismului.

Una din metodele valoroase de studiere a psihologiei copilului este, în opinia lui Constantin Georgiade, interogatoriul psihanalitic, mai cu seamă în cazul micilor pacienți atinși de anumite nevropatii sau perversiuni. Psihologul are însă în vedere nu „marea” analiză, cea care vizează deopotrivă punerea diagnosticului și aplicarea tratamentului, ci doar investigația primară prin conversație directă, dirijată mai ales în direcția examinării clinice „a asociațiilor mintale libere, a viselor și a altor narațiuni ale copiilor”. Această formă rudimentară de psihanaliză asigură adeseori rezultate substanțiale: „aplicată cu talent, prudență și răbdare, ea poate furniza informațiuni sugestive pentru a sesiza subconștientul în care germinează și din care răsar multe din conduitele bizare ale copiilor”. Eficacitatea metodei sporește, după părerea autorului, în perioada pubertății și cu deosebire la adolescență. Recomandările tactice pe care le consemnează aici ne fac să credem că a făcut uz el însuși, în cercetările sale, de această sumară „psihanaliză”: „Psihologul care va aplica o asemenea metodă va trebui... să aibă întotdeauna grijă să nu sugestioneze copiii prin propriile sale întrebări și nici să se lase sugestionat de po-

1. C. Narly, *Patru mari educatori*, București, Ed. Cultura românească, 1933, pp. 201-202.

2. O. Jianu, *Psihanaliza la copil*, în „Viața românească”, XXV (1933), nr. 6-9 din iun.-sept., pp. 331-333.

vestirile lor, căci în mod nativ au înclinație spre fabulare, psihoplastic și, în cazurile patologice, chiar spre mitomanie.<sup>1</sup>

Într-o altă lucrare, Constantin Georgiade apreciază că, dincolo de bine cunoscutele ei defecte, psihologiei lui Freud „ii revine gloria de a fi umanizat oarecum psihiatria, de a o fi apropiat mult de viață prin perfecționarea aceluia instrument de cunoaștere și de relativă vindecare care este psihanaliza”<sup>2</sup>.

Unul din principalele merite ale freudismului, remarcă la rândul ei scriitoarea Izabela Sadoveanu într-un articol de omagiere a savantului vienez, este acela de a fi demonstrat că problema centrală a igienei mentale este cea sexuală, „mult mai primejdioasă pentru sănătatea omenirii decât chiar problema veneriană”. Pe de altă parte, psihanaliza a determinat atât deplasarea centrului de interes al educației, mutându-l în prima copilărie, cât și stilul însuși al educației, care sub influența învățării lui Freud devine „mai mult o educație a tendințelor decât o instrucțiune propriu-zisă”. Date fiind responsabilitățile pe care le incumbă o atare acțiune de reorientare a moralei și a pedagogiei în țara noastră, trezește îngrijorare „marea incompetență a celor care vor să întreprindă reforme la noi”<sup>3</sup>. Inițierea în psihanaliză căpăta astfel caracterul unei adevărate obligații pentru factorii de decizie din sistemul nostru educațional.

Scrierile de pedagogie sexuală redactate după 1935 de Theodor Loewenstein, doctor în filozofie și profesor secundar, se sprijină în mare măsură pe concepțiile lui Freud însușite fără reticențe deosebite. Mai sînt citate în aceste scrieri lucrările lui A. Adler, ca și cele ale lui O. Rank, O. Pfister, Anna Freud, S. Ferenczi, Fr. Wittels și ale altora. Autorul consideră că „pedagogia psihanalitică e încă prea tinăra ca să fi avut vreme să mediteze suficient” asupra obiectului ei de studiu, ceea ce nu umbrește totuși perspectivele aplicațiilor pedagogice ale metodei făurite de Freud și elevii săi. Cît despre utilizarea curentă a psihanalizei de către educatori, Loewenstein avertizează că procesul de „conștientizare” a unor stări sufletești refulate poate avea un efect pedagogic negativ, invers celui urmărit prin analiza terapeutică<sup>4</sup>.

Despre anumite merite ale psihanalizei au vorbit și practicienii din domeniul pedagogiei medicale. C. P. Timofte din Iași atrăgea atenția, într-o publicație de specialitate editată la Cernăuți, asupra unor tulburări psiho-sexuale întâlnite la surdo-muți în măsura în care, datorită infirmității lor, ei „nu se pot bucura de acele haine sociale ale sexualității permise de societate, ca muzica, dansul, tachinearea, curtarea etc.” Trebuie deci ca „fiecare educator să fie un bun psihanalist”, în stare să urmărească, în internatele de surdo-muți, aplicarea sistematică a „principiului sublimării”, care „preconizează înnoibilarea instinctelor, deci formarea de sentimente în direcția binelui, deci și în acord cu legile codificate și necodificate ale societății omenești”<sup>5</sup>.

În aceeași revistă, un revizor școlar al județului Cernăuți a publicat în 1935-1936 câteva note referitoare la folosul pe care-l poate aduce psihanaliza copiilor cu „anomalii

1. C. Georgiade, *Metodele de studiu în psihologia copilului*, în „Analele de psihologie”, II (1935), pp. 31-32.

2. C. Georgiade, *Probleme și idei noi în psihologie*, București, Soc. Română de Filosofie, 1936, p. 50.

3. Izabela Sadoveanu, *Sigmund Freud — la a optzecea aniversare*, în „Adevărul literar și artistic”, XV (1936), nr. 806 din 17 mai, p. 4.

4. Th. Loewenstein, *Elemente de pedagogie sexuală. Psihologia și pedagogia adolescenței*, București, Institutul Pedagogic Român, 1937, pp. 44-45. Vezi și broșura aceluiași — *Viața sexuală a copilului*, București, Ed. Cultura românească, 1937.

5. C. P. Timofte, *Psihanaliza și educația surdo-mușilor*, în „Revista Asociației Corpului Didactic Medico-Pedagogic din România”, VI (1936), nr. 7-10 din sept.-dec., p. 160.

sufletești". Nemaipomenit este că, la sfârșitul fiecăreia din aceste note destul de buimace, autorul, care pare-se că se credea deopotrivă savant și artist, a plasat câte un mic, să-i spunem, „poem didactic”, unde sintetiza sirguincios vederile sale „psihanalitice”. Iată câteva stihuri edificatoare dintr-o poezie intitulată *Psihosexualitatea*: „Dragă, tu ai refuzat / Tot ce te-a preocupat / În legătură cu sexul. / Ți-ai stricat singur reflexul. // Bade, știi ce-i refulare? / Este doar o alungare / A celor ce nu poți primi / Fiindcă lumea te-ar birfi; // Și atunci tu izgonești / Ce nu poți să împlinești. / O trimieți subconștient, / Unde s-ascunde-un moment, // Pentru ca de-aci să iasă, / Fiindcă conștiința-ți apasă [...] / Dacă tu ai tot greșit / Și firea ți-ai pervertit, / Pe tine te-ai tot mințit, / Cu nevroze-ai isprăvit: // Simptome de nebunie, / Chiar de neurastenie; / Ba mai faci și histerism / Ori poate că faci sadism! [...] Dacă prin mărturisire / Tu ajungi la-nsuflătoare, / Apăi, dragă, prin voință / Te vindeci, ai biruință!”<sup>1</sup> S-ar zice că aici avem de-a face cu formularea anumitor teze freudiene cărora trebuie să li se asigure o cât mai largă răspîndire, dar o formulare în stilul „strigăturilor” de la hore și șezători...

Alfred Adler s-a bucurat de un prestigiu aparte printre psihologii și pedagogii români ai anilor '30. De data aceasta îi avem în vedere pe oamenii de catedră și de laborator, căci am văzut că la București activau pe atunci cîțiva psihologi preocupați de aplicațiile socio-pedagogice „de teren” ale învățăturii adleriene, precum E. Weigl, Em. Feder, L. și Ana Aronescu, Trude Beraru și alți cîțiva.

La moartea fondatorului „psihologiei individuale”, cercetătorul român I.-M. Nestor sublinia că „exprimarea regretului pentru dispariția lui Adler nu este o simplă curtoazie”, căci a fost vorba de un savant ale cărui idei „lărgesc posibilitățile de înțelegere a sufletului uman și a vieții interioare a copilului”<sup>2</sup>. În 1940, Nestor a publicat lucrarea *Concepția despre copil în psihologia individuală a lui Alfred Adler*, prezentare elogioasă a pedagogiei adleriene, cu punerea în lumină a asemănarilor și mai cu seamă a deosebirilor dintre teoriile lui Freud și cele ale eminentului, dar infidelului său discipol. Autorul a insistat asupra meritului psihologiei individuale de a avea „și un pronunțat caracter educativ, pe lângă cel terapeutic”<sup>3</sup>.

În studiul său despre *Bazele psihologiei caracterului*, clujeanul Dimitrie Todoranu nu apreciază concepția lui Freud privitoare la caracter, care i se pare a fi „în mare măsură obscură”. Îi reproșează corifeului psihanalizei încercarea de a deriva caracterul din erotica anală, bizarerie pe măsura altora din sistemul psihologic freudian. Todoranu reproduce informația pe care i-o furnizase într-o scrisoare doctorul Popescu-Sibiu, „un bun cunoscător al psihanalizei la noi”, care l-a asigurat că „în practica d-sale de alienist n-a avut ocazie să constate conexiuni între erotismul anal și trăsăturile de caracter”<sup>4</sup>. Detaliul acesta este revelator pentru prestigiul pe care-l cîștigase Popescu-Sibiu în urma tipăririi primelor două ediții ale *Doctrinei lui Freud*.

Dacă în privința valorii științifice a scrierilor freudiene Todoranu nu se arată prea convins, vederile lui Adler i se par mult mai întemeiate, drept care dedică un întreg paragraf „teoriei compensației”, conform căreia dinamica psihică se înfățișează adeseori ca o expresie a efortului urmărind compensarea sentimentului de inferioritate resimțit

1. I. I. Georgescu, *Anomalii sufletești, psihonevroze, psihanaliză*, în „Rev. Asoc. Corpului Did. Medico-Pedagogic din România”, V (1935), nr. 1-2 din ian.-febr., p. 19.

2. I.-M. Nestor, *Alfred Adler*, în „Revista de filosofie”, XXII (1937), nr. 3 din iul.-sept., p. 363.

3. I.-M. Nestor, *Concepția despre copil în psihologia individuală a lui Alfred Adler*, Constanța, Tip. Lucrătorii asociați, 1940, p. 16.

4. D. Todoranu, *Bazele psihologiei caracterului*, Cluj, Din publicațiile revistei „Satul și școala”, 1935, pp. 40-41.

de individ în ambianța lui socială. Cercetătorul clujean impută totuși acestei teorii neajunsul de a transforma tendința către afirmare și putere în „unicul principiu de viață și unicul izvor de activitate psihică”<sup>1</sup>.

Într-o amplă lucrare ulterioară despre *Prima copilărie*, „studiu evolutiv-experimental al copilului de la 0-7 ani”, Todoranu nu-l mai pomenește deloc pe Freud, dar consemnează opinia lui Adler referitoare la determinismul „fazei îndărătniciei” manifestate la vârsta de trei-patru ani: „Indiferent dacă acceptăm sau nu ideea «sentimentului» inferiorității în chipul în care e formulată de Adler, trebuie să admitem că, din conflictul cu ambianța, deschis în această fază evolutivă, își face apariția, în mod definitiv, *intenționalitatea* conștientă (*eul*).”<sup>2</sup>

Reputatul popularizator al cunoștințelor medicale Doctorul Y grec a publicat în 1936, în „Biblioteca pentru toți”, broșura de 103 pagini *Copiii criminali*, subintitulată *Copiii leneși — copiii mincinoși. Cauzele, remediile (în lumina „psihologiei individuale” și a fiziopatologiei medicale și sociale)*. Fără îndoială că în această lucrare A. Adler este frecvent citat, dar și Fr. Künkel, discipolul acestuia.

Înrîurirea ideilor adleriene este evidentă și în cartea de vulgarizare a noțiunilor de pedagogie a doctorului Gilbert Robin *Copilul fără defecte*, a cărei traducere semnată de învățătorul ploieștean I. Gr. Șerban a fost tipărită în 1938 la imprimăria ziarului „Universul”.

O altă tălmăcire din literatura de informare asupra doctrinei psihanalitice este *Psihanaliza și educația*, lucrare a lui Pierre Bovet, de la Institutul Jean-Jacques Rousseau din Geneva. Versiunea românească, realizată de Victor N. Popescu, a fost editată în 1937 de Librăria „Principele Mircea” din București. Prefața traducătorului ne avertizează că scrierea, inspirată din cartea pastorului freudist Oskar Pfister *Psihanaliza în serviciul educației*, apărută în 1921 la Berna, este destinată mai cu seamă preoților, pentru a le înlesni activitatea de duhovnici și de titulari ai catedrelor de religie din școlile publice. Nu-i de mirare că psihanaliza de care este vorba aici are o înfățișare blîndă și cuviincioasă, pierzînd cu totul „agresivitatea” pe care i-ar fi conferit-o implicațiile pansexualismului, absent din această lucrare.

Editura Ram din Aninoasa-Gorj a publicat în preajma lui 1940 traducerea eseului *Psihanaliză și sinteză* scris de neuropsihiatru italian Roberto Assagioli, care expune o concepție personală despre fundamentele personalității umane și despre „reconstituirea” acesteia prin „psihosinteză”, pornind de la tezele învățaturii freudiene<sup>3</sup>.

## Psihanaliza și medicina legală

Referitor la raporturile stabilite pe plan teoretic prin anii '30 între psihanaliză și medicina legală românească, trebuie recunoscut că, în această privință, evenimentul capital l-a constituit apariția în 1934 a cărții lui Petre Pandrea *Psihanaliza judiciară*. Despre această carte ne-am ocupat în capitolul anterior, întrucît mai tot materialul care alcătuiește volumul fusese publicat în diverse periodice către sfîrșitul anilor '20. Este in-

1. *Ibidem*, pp. 42-43.

2. D. Todoranu, *Prima copilărie*, în „Revista de psihologie”, III (1940), nr. 3 din iul.-sept., p. 276.

3. Lucrările lui Roberto Assagioli (1888-1974) aveau să se bucure, către 1970, de o deosebită prețuire în mediile *hippies* californiene...

contestabil că lucrarea lui Pandrea a avut un puternic ecou și a stimulat interesul față de freudism în cercurile juriștilor și criminaliștilor de acum o jumătate de veac și mai bine.

Profesorul Mina Minovici, care abordase în 1926, împreună cu Iosif Westfried, problema folosirii tehnicilor psihanalitice la investigațiile de medicină judiciară, a acceptat în 1932 să colaboreze cu Constantin Vlad pe o tematică similară. Articolul despre responsabilitatea penală a delincvenților, tipărit de Minovici și Vlad în „*Annales de médecine légale*” din Paris, se voia o punere la punct în legătură cu „contribuția psihanalizei la expertiza medico-legală”. Este adevărat că în articol înfățișăm și unele formulări preluate ca atare din lucrări mai vechi ale freudistului român, dar aceasta nu ne dă dreptul de a pune la îndoială aportul efectiv al profesorului la elaborarea textului, aport care va fi constat măcar în impunerea unei atitudini mai circumspecte în ce privește posibilitatea fundamentării psihologiei și psihiatriei judiciare pe scheme doctrinare psihanalitice: servind drept „complement” psihiatriei, psihanaliza „poate și trebuie să aducă servicii expertizei medico-legale, dar cu condiția de a nu cădea în exagerare, așa cum fac anumiți discipoli ai lui Freud care preconizează pur și simplu suprimarea pedepselor dictate de cod și înlocuirea lor prin terapia psihanalitică”<sup>1</sup>.

Aceasta nu înseamnă că psihanaliza n-ar prezenta o certă utilitate în materie de recuperare socială a delincvenților: „Psihanaliza îi consideră pe criminali drept copii vicioși, rău crescuți. De aceea societatea are datoria de a-i trata ca pe niște bolnavi, străduindu-se să-i vindece, pentru a face din ei indivizi corecți și folositori. Declarându-i anormali și supunându-i unui tratament corespunzător, delincvenții vor sfârși prin a-și însuși această opinie privitoare la ei înșiși și vor înceta să se mai pretindă eroi; dimpotrivă, vor manifesta rușinea de care sînt copleșiți toți foștii alienați conștienți că s-au vindecat.” Practic, „tratamentul delincvenților trebuie să fie cel aplicat indivizilor atinși de psihonevroze, cu singura deosebire că, în timp ce ultimii se bucură de libertate, delincvenții vor trebui constrinși să se interneze, ca niște adevărați alienați. Durata internării este condiționată de vindecarea completă; incurabilii trebuie să suporte internarea pe viață, independent de gravitatea actului delictuos”<sup>2</sup>.

Conferindu-i psihanalizei atribuții importante în direcția „însănătoșirii” anumitor criminali, autorii refuză să subscrie la „postulatul integral” al școlii neopsihanalitice, care năzuiește către abrogarea oricărei sancțiuni penale aplicabile acestora: „Avem de-a face cu o viziune utopică, desfătătoare pentru simțămintele noastre umanitare; dar în vălmășagul social actual, ea nu reușește să se impună judecății sănătoase. Poate că nepoții noștri, martori norocoși ai miracolului scăderii vertiginoase a criminalității, se vor putea mindri cu isprava de a fi dărîmat închisorile pentru a clădi pe ruinele lor aziluri de psihopați.”<sup>3</sup>

1. M. Minovici și C. Vlad, *La responsabilité du délinquant*, în „*Annales de médecine légale*”, XII (1932), nr. 6, p. 417.

2. *Ibidem*, p. 423.

3. *Ibidem*, p. 424. Această colaborare științifică a doctorului Constantin Vlad cu profesorul Mina Minovici pare să se fi desfășurat spre deplina satisfacție a ambelor părți, cum rezultă și dintr-o notiță apărută nu mult după publicarea articolului în „*Annales de médecine légale*”, notiță din care aflăm că freudistul nostru avea „în pregătire” cartea *Criminalitatea din punct de vedere psihanalitic* „împreună cu d-l prof. Mina Minovici” (vezi „Sănătatea și viața fericită”, XXXIII (1932), nr. 19-20 din dec., p. 424). Cum am semnalat deja, aceeași lucrare, cu titlul ușor schimbat, era anunțată a fi „în pregătire” și pe coperta cărții, tot din 1932, a lui Vlad *Mihail Eminescu din punct de vedere psihanalitic*, dar fără să se menționeze că profesorul M. Minovici va fi coautor.

Cu totul pe alt ton este redactată „expunerea obiectivă a doctrinei lui Freud” pe care doctorul I. Stănescu, diplomat și fost asistent al Facultății de Medicină din Paris, a publicat-o sub titlul *Doctrina lui Freud în vederile medicinei legale*. Este vorba de textul unei lecții ținute la Institutul de Medicină Legală „Mina Minovici” din București în ziua de 20 mai 1933, deci la numai câteva săptămâni după decesul savantului al cărui nume era purtat de așezământul înființat de el și care cu un an mai-nainte se arătase atât de culant cu psihanaliza.

Dacă recunoaște că psihanalizei lui Freud îi revine „incontestabilul merit de a constitui într-o oarecare măsură o metodă de explorare a vieții psihice”, doctorul Stănescu ține să declare că este vorba de o doctrină „prin esență” psihologică, întrucât, din punctul de vedere al practicii medicale, ea constituie „o armă cu două tăișuri”, fiind „mai mult vătămătoare decât terapeutică”: „Eu — ne încredințează medicul legist —, deși am frecventat foarte multe clinici de psihiatrie și de neurologie, atât în țară dar mai ales în străinătate, n-am întâlnit bolnavi mintali vindecați sau cel puțin ameliorați prin această metodă: a explora sufletul, a-l scormoni nu însemnează a-i închide rănilor, a i le tămădui.”<sup>1</sup>

Prezentarea învățăturii freudiene pe care o încearcă Stănescu se sprijină cu predilecție pe lucrările lui Vlad și ale lui Popescu-Sibiu. Nu lipsesc din această expunere sarcasmele groase prilejuite de „analiza” unor simboluri întâlnite în producțiile literare și plastice „de avangardă” de la noi.

Autorul apreciază în concluzie că psihanaliza nu-și poate afla rosturi practice nici în domeniul dreptului penal și nici în cel al medicinei legale<sup>2</sup>.

Împotriva nihilismului manifestat de I. Stănescu în problema utilității psihanalizei avea să ia atitudine destul de curînd doctorul în drept Maxim Pop, și anume tot într-o prelegere universitară. Adresîndu-se la 17 aprilie 1934 studenților Facultății de Drept din Cluj, în cadrul cursului de medicină legală al cărui titular era profesorul Mihai Kernbach (care deținea aceeași catedră și la Facultatea de Medicină), juristul Pop a respins afirmația categorică a medicului Stănescu cum că nu există bolnavi mintali vindecați prin procedee psihanalitice. Conferențiarul dovedea o bună cunoaștere a scrierilor lui Freud, ceea ce i-a înlesnit prezentarea corectă și nuanțată a teoriilor acestuia.

Pe de altă parte, M. Pop își exprima dezacordul față de teza lui P. Pandrea referitoare la posibilitatea ca psihanaliza să devină un instrument curent de anchetă judiciară. Invocînd afirmații ale lui Freud însuși, el arăta că „mijloacele de investigațiune psihanalitică sînt cu totul improprie pentru descoperirea vinovăției faptice la delinvenți”, constatare verificată și în cursul „cercetărilor analitice” pe care le-a efectuat personal sub egida Institutului Preventiv de Minori din Cluj. Cu acel prilej, el a observat că „indiciile” urmărite de Pandrea puteau să apară și cînd bănuitul nu comisese faptul incriminat, ci doar avea o conștiință de culpabilitate „cu caracter nevrotic”<sup>3</sup>.

Asemenea rezerve metodologice nu-l împiedicau totuși să pledeze în favoarea „psihanalizei criminale”, disciplină ce nu poate aspira la rolul de auxiliar în anchetele urmărind descoperirea marilor infractori, ci numai să contribuie la studierea fenomenului criminalității<sup>4</sup>.

O mărturie a interesului trezit de noua disciplină este și redactarea, în această perioadă, a două teze de doctorat (în medicină!) care își propuneau să discute despre apli-

1. I. Stănescu, *Doctrina lui Freud în vederile medicinei legale*, în „Buletinul medico-terapeutic”, X (1933), nr. 6-7 din iun.-iul., p. 153.

2. *Ibidem*, nr. 10-11 din oct.-nov., pp. 236-237.

3. M. Pop, *Psihanaliza și științele criminale*, Cluj, Col. „Gînd românesc”, 1935, pp. 15 și 19.

4. *Ibidem*, pp. 20-21.



cațiile metapsihologiei în domeniul medicinei legale. Ambele teze au fost susținute la Cluj, unde clinica psihiatrică de sub conducerea profesorului C. I. Urechia manifesta o anumită receptivitate față de concepțiile freudiene.

În noiembrie 1936, Francisc Keresztesi a prezentat aici lucrarea inaugurală *Psihanaliza și criminalitatea*. Avem de-a face cu o compilație modestă, în care autorul cel mai citat este francezul Genil Perrin.

Probabil că principalul merit al publicației de care ne ocupăm este acela de a fi reprodus opiniile privitoare la psihanaliză ale profesorului Mihai Kernbach: „1. Psihoanaliza, ca o metodă psihoscopică, a adus mari și reale servicii psihologiei și psihiatriei. Interpretarea unor probleme dificile a găsit în psihoanaliză explicațiuni satisfăcătoare. — 2. În domeniul psihiatriei legale și psihologiei criminale, psihoanaliza utilizată de psihologii și psihiatrii competenți a furnizat indicii prețioase pentru elucidarea adevărului. — 3. În starea actuală și în posesia metodelor mai pozitive ale psihiatriei, antropologiei criminale și psihologiei experimentale, metodele psihoanalitice vor putea fi utilizate: a) pentru furnizarea unor indicii ce nu pot fi dovedite prin celelalte metode; b) în scop de a se adăuga un nou indiciu la faptele deja dovedite. — 4. Psihoanaliza nu poate să constituie prin ea însăși o metodă de diagnostic propriu-zis în domeniul psihiatriei și psihologiei criminale.”<sup>1</sup> Cum se vede, aprecierile profesorului Kernbach nu diferă prea mult de cele ale lui Pandrea.

În „concluziunile” tezei lui Keresztesi se stăruie asupra utilizării virtualităților pedagogice ale psihanalizei în vederea prevenirii delincvenței criminale: „Psihoanaliza are în domeniul crimei o valoare diagnostică, terapeutică, dar în special profilactică. Valoarea profilactică consistă în aplicarea ei în educația copilului în general și în analiza precoce a copiilor cu caracter nevrotic. În scopul introducerii în educație este neapărat necesară o reformă radicală a educației copilului în familie și a educației copilului în general, prin introducerea noțiunilor sumare ale doctrinelor freudiene în instrucția școlară, dar în special în instruirea personalului didactic.”<sup>2</sup> Propunerile formulate aici de doctorandul clujean (mai cu seamă sub înfrigurarea unui articol din 1931 al lui R. de Saussure) frapează prin caracterul lor irealist: cum să procedezi la instruirea psihanalitică a ansamblului educatorilor într-un mediu în care freudismul era privit mai degrabă cu dușmănie?

În iunie 1939, Ladislau Bretter a obținut titlul de doctor în medicină la Cluj cu teza *Raportul psihanalizei cu medicina legală*, lucrare elaborată de data aceasta nu la clinica psihiatrică, ci la catedra de medicină legală, ceea ce arată că, și la vremea aceea, profesorul M. Kernbach se afla alături de profesorul C. I. Urechia în ce privește atitudinea complezentă față de freudism. În introducere, Bretter aducea mulțumiri și doctorului Salvator Cupcea, de la Institutul Psihotehnic din Cluj, pentru lucrările de specialitate „puse la dispoziție cu atîta amabilitate”.

Teza nu reprezintă, de fapt, decît o „sinteză” a acelor lucrări împrumutate, fără nici o intervenție critică. Și în cazul de față, „concluziunile” sînt de un optimism iresponsabil: „1. Medicina legală, în ramura ei criminologică, apelează la metode psihanalitice: a) cunoașterea criminalului în vederea depistării factorilor criminogeni; b) cercetarea prezumțiilor în legătură cu identificarea criminalului; c) serierea infractorilor și eliminarea cazurilor patologice dificile. — 2. Medicina penitenciară poate utiliza și metode psihanalitice în vederea reeducațiunii sociale a infractorilor, precum și în vederea profilaxiei

1. Fr. Keresztesi, *Psihanaliza și criminalitatea*, Cluj, Tip. Albert, 1936, pp. 25-26.

2. *Ibidem*, p. 29.

crimiale a delincvenților minori.<sup>1</sup> Va fi luat cineva în serios, măcar pentru o clipă, sugestiile lui Bretter vizînd încetățenirea tehnicilor psihanalitice în practica medicinei judiciare?

Din păcate, amintitele două tipărituri se încadrează perfect în seria „lucrărilor inaugurale” cu caracter formal care, la epoca aceea, nu aveau alt rost decît să asigure obținerea diplomei de doctor în medicină și chirurgie...

O notă nesemnată, apărută în „Revista cultului mozaic” din 1992, ne informează despre meritele științifice ale lui Benjamin Mendelsohn, creatorul victimologiei, „domeniu al criminologiei care cercetează relațiile dintre criminali și victima sa”<sup>2</sup>.

Născut la București în 1900, B. Mendelsohn a devenit în 1934 membru al baroului din orașul său natal. Încă de la începutul carierei profesionale s-a văzut în situația de a apela la luminile psihanalizei: apărînd din oficiu pe un tînăr șofer de camion care efectuase o spargere, după ce evadase din închisoarea unde execută, ca recidivist, o condamnare la zece ani detenție, avocatul a decis să-și axeze pledoaria pe ideea că la clientul său se manifestă în permanență un impuls sexual de nestăpînit; delictele de care se făcea vinovat se datorau invariabil nevoii de a procura în orice chip banii pentru a plăti prostituatele. Mendelsohn a crezut că e bine să-i ceară și lui Freud opinia în privința aceasta.

Marele psihanalist a binevoit să-i scrie la 6 decembrie 1934, arătînd că, țînînd seama de „urgența pulsionii sexuale și de caracterul constrîngător al acestui elan”, se poate răspunde pozitiv la întrebarea dacă, împins de dorința sexuală, un tînăr sănătos și de constituție robustă este capabil să-și pună efectiv în pericol însăși viața, evadînd din închisoare. Avocatul apărării a prezentat tribunalului scrisoarea lui Freud, iar magistrații bucureșteni au fost, pare-se, foarte impresionați de argumentația celebrului savant referitoare la raporturile dintre pulsionea sexuală și „instinctul morții”. În orice caz, tribunalul n-a satisfăcut cererea procurorului de a se majora pedeapsa pe care acuzatul o ispășea.

La scurtă vreme după aceea, Mendelsohn i-a solicitat iarăși lui Freud o consultație scrisă, fiind vorba acum de un atentat la pudoare comis asupra a doi băieți de un profesor cocoșat. Maestrul vienez a răspuns la 22 ianuarie 1938, manifestînd prudență mai ales în ce privește punerea homosexualității pe seama diformității fizice pe care o prezenta acuzatul. Mendelsohn relatează că și în aceste împrejurări tribunalul a țînut seama de părerile lui Freud, manifestînd o neașteptată clemență.<sup>3</sup>

Pentru prima oară și-a prezentat Benjamin Mendelsohn concepțiile „victimologice” în ședința Societății Române de Psihopatologie și Psihoterapie<sup>4</sup> programată la 29 martie 1947 în amfiteatrul Spitalului Colțea din București<sup>5</sup>. Curînd după aceea, în 1951, pro-

1. L. Bretter, *Raportul psihanalizei cu medicina legală*, Cluj, Tip. Albert, 1939, p. 29.

2. *Cariera lui a început ca portar*, în „Revista cultului mozaic”, XXXVII (1992), nr. 745 din oct., p. 9.

3. Referitor la acest ultim caz, avocatul bucureștean a trimis un chestionar și lui C. G. Jung, care a răspuns la 16 iunie 1938. Vezi Émile Malet, *Quand Freud et Jung répondaient à un avocat inconnu*, în „Les Nouvelles littéraires”, 1980, nr. 2 705 din 27 sept.-4 oct., pp. 16-17. Vezi și Haim Mass, *A victim of circumstance*, în „The Jerusalem Post Magazine” din 13 sept. 1991, p. 23.

4. Aceasta este denumirea sub care, în primii ani de după război, a funcționat, sub președinția lui C. Vlad, reuniunea bucureșteană de psihanaliză. În biografiile lui Mendelsohn se face mențiune în mod eronat la Societatea de Psihiatrie din București (de exemplu, în articolul lui B. Mendelsohn, *Victimology and contemporary society's trends*, în „Victimology: An International Journal” (Washington), 1976, nr. 1, p. 10.).

5. Textul amplificat al comunicării avea să apară la Geneva, în „Revue internationale de cri-

motorul victimologiei a emigrat în Israel, unde, după depășirea dificultăților inerente perioadei de adaptare (pentru o vreme a trebuit să accepte un post de portar la Ministerul Finanțelor), a început o campanie sistematică pentru a face acceptată noua disciplină de către juriștii și criminologii de pe toate continentele. Și astfel a avut satisfacția, în 1973, să asiste la primul Colocviu internațional de victimologie, anume programat în Israel.

Mai consemnăm amănuntul că, în 1990, când și-a serbat cea de-a nouăzecea aniversare, Beniamin Mendelsohn a respins oferta de a vinde unui colecționar scrisorile primite cândva de la Freud; a declarat atunci că „ar fi dispus să facă acest lucru numai când beneficiul ar folosi la stimularea cercetărilor de victimologie”.

Iată deci încă un nume care ar trebui adăugat pe lista corespondenților din România ai lui Sigmund Freud.

### **Ecouri în domeniul filozofiei: P. P. Negulescu și M. Vulcănescu**

În 1937-1941, Societatea Română de Filozofie a patronat editarea tratatului *Istoria filozofiei moderne*, operă colectivă impunătoare măcar prin dimensiunile sale (cele cinci tomuri însumează 3 150 de pagini). În volumul al III-lea, rezervat aproape în întregime gândirii germane a epocii contemporane, cu prezentarea relativ amplă a unor curente științifico-filozofice avîndu-și rădăcinile în disciplinele biologice sau în psihologie, nu și-a aflat însă locul și un paragraf despre implicațiile filozofice ale psihanalizei. Omișiunea aceasta este simptomatică în ce privește atitudinea față de freudism a celor mai mulți filozofi români de acum o jumătate de secol, care, în scrierile lor, fie că ignorau complet psihanaliza, fie că se mărgineau la enunțarea anumitor rezerve privind cutare sau cutare aspect al doctrinei freudiene.

De pildă, Ion Petrovici, cel căruia îi fusese dedicată *Istoria filozofiei moderne*, remarca într-un eseu despre „instinctul iubirii” că amorul sexual nu este singura formă a puternicului sentiment al dragostei, „aceasta în ciuda unor teorii recente care au susținut că totalitatea afectelor noastre nu sînt decît degradări sau camuflări ale aceluiași «libido» sexual, aducîndu-se exemple mai mult sau mai puțin impresionante (deși ușor răstălmăcite)”<sup>1</sup>. Aluzia la teoriile lui Freud este incontestabilă.

Au existat însă și gînditori români care s-au apropiat de psihanaliză cu un interes nedisimulat. Așa a fost cazul cu profesorul P. P. Negulescu, care, ocupîndu-se de factorii determinanți ai „formelor culturii”, s-a simțit dator să poposească și la ceea ce el numea „răspîntia sublimării”. Sublimarea însăși este definită de Negulescu în conformitate cu vederile „psihopatologului austriac Freud”, care o consideră a fi o „formă nouă de abateri a energiei pornirilor organice de la obiectul lor firesc la un alt obiect ce nu mai are cu cel dintîi decît o înrudire îndepărtată, întemeiată pe o analogie vagă”. Filozoful român nu se mulțumește să expună conștiincios teoria freudiană a sublimării, ci adaugă și cite-

---

minologie et de police technique”, nr. 2 din 1956, și la Paris, în „Revue française de psychanalyse”, nr. 1 din ian.-febr. 1958, pp. 95-119.

1. I. Petrovici, *Fulgurații filozofice și literare*, București, „Biblioteca pentru toți”, [1943], p. 125. În manualul de psihologie întocmit de I. Petrovici și N. Bagdasar pentru elevii de liceu este semnalată explicația dată viselor de „medicul vienez Sigmund Freud”, care considera că visele sînt manifestări mai ales de tipul „refulării”, apărute „pe baza stărilor sufletești nesatisfăcute în stare de veghe” (*Manual de psihologie* pentru cl. a VI-a și a VII-a secundară, București, Ed. Universală Alcalay, 1934, p. 146).

va exemple personale, demonstrând realitatea și varietatea fenomenului devierii pe plan social-cultural a tendințelor instinctuale<sup>1</sup>.

Raliindu-se celor care în primăvara lui 1936 au sărbătorit cea de-a optzecea aniversare a savantului, P. P. Negulescu a ținut să sublinieze valoarea științifică a psihanalizei: „Marele merit al lui Freud a fost că, fără a fi animat de tendințe metafizice, menținându-se în limitele științei pozitive, a putut stabili, în unele cazuri, realitatea influențelor oculte ce nelinișteau pe unii și încântau pe alții — după structura lor sufletească și după scopurile lor speculative —, dar erau încă contestate. Și, mai mult încă, a izbutit să le lumineze, mai mult sau mai puțin, mecanismul obscur.” Fără să se declare partizan necondiționat al psihanalizei, magistrul bucureștean a admis că aceasta reprezintă „un mijloc ingenios de a explora adâncimile întunecate ale vieții sufletești... care, pe căi invizibile, tulbură și uneori domină întreaga ei desfășurare... Răscolind pulberea amintirilor, trezind fantomele adormite ale trecutului, redând asociațiilor de idei ceva din vioiciunea lor de altădată, punind, în sfârșit, în mișcare tot ce zăcea în letargia uitării, psihoanaliza lui Freud izbutește — nu totdeauna, desigur, dar uneori cu un succes incontestabil — să descopere izvorul misterios al stărilor sufletești de acest fel”<sup>2</sup>.

În monografia pe care i-a consacrat-o lui Spinoza, I. Brucăr a crezut că poate pune în lumină anumite paralelisme între concepțiile acestuia și cele ale lui Freud privitoare la raporturile corpului cu sufletul. E totuși o oarecare doză de supralicitare în afirmația că „întreaga explicare psihanalitică a teoriei lui Freud asupra visurilor” este cuprinsă „în aceste două fraze singure” din scrierile marelui filozof evreo-olandez: „Noi credem, dormind, că avem de păstrat un secret și îl ascundem prin aceeași hotărâre a sufletului, așa cum l-am ascunde și când am fi în stare de veghe” sau „Noi credem că în timpul somnului facem anumite lucruri pe care în timp de veghe nu am îndrăzni să le săvârșim”<sup>3</sup>.

Intitulându-și *Filosofia lui Freud* un articol publicat în 1935, Mircea Vulcănescu aduce un discret, dar consistent omagiu părintelui psihanalizei, căruia, în continuare, îi recunoaște argumentat calitatea de filozof, atât de contestată la acea vreme, ca și mai târziu. Dacă Vulcănescu ne previne din capul locului că „Freud nu este un filozof în sensul propriu al cuvîntului, ci un om de știință”, el demonstrează apoi că întreaga doctrină a savantului este pătrunsă de un veritabil suflu filozofic, nemaivorbind că în scrierile sale târzii, cele consacrate interpretării psihanalitice a artei, religiei și moralei, Freud trece „pragul unui domeniu filozofic propriu-zis: filozofia culturii”<sup>4</sup>.

Prezentarea fundamentelor metafizice ale freudismului întreprinsă de Vulcănescu impresionează prin onestitatea efortului de a surprinde esențialul din metodologia psihanalitică, dar și prin originalitatea exegezei.

În privința contribuțiilor lui Freud la delimitarea „chipului psihologic al omului”, comentatorul notează: „Ființa sufletească a omului apare astfel ca un fond primitiv și inconștient instinctiv, ajuns să exercite asupra-și un fel de autocontrol, sub influența unor noi structuri născute sub înriurirea ciocnirilor lui cu realitatea și cu ființele iubite.”<sup>5</sup> Două sînt întrebările care definesc orizontul filozofic al freudismului: „Care-i esența ultimă a energiilor iubirii?” și „Care-i esența ultimă a fenomenului de autocontrol, a cen-

1. P. P. Negulescu, *Geneza formelor culturii*, București, Tip. Bucovina, 1934, pp. 79-81.

2. P. P. Negulescu, *Un explorator al subconștientului*, în „Adevărul”, L (1936), nr. 16 038 din 7 mai, p. 5.

3. I. Brucăr, *Filosofia lui Spinoza*, București, Societatea Română de Filosofie, 1930, p. 131.

4. M. Vulcănescu, *Filosofia lui Freud*, în „Familia”, II (1935), nr. 2 din apr.-mai, p. 13.

5. *Ibidem*, p. 14.

zurii, adică a acelei funcțiuni specific omenești prin care eul și eul ideal opresc revărsarea puhoiului de instincte, stilizează viața omului și-i dau ținuta pe care o numim civilizație?" Pentru a răspunde la aceste întrebări, Vulcănescu a socotit util să precizeze ce înțelegea Freud prin iubire (libido), concept căruia trebuie să i se atribuie „un sens apropiat de cel al erosului platonice, atât în ce privește originea și manifestările lui, cât și în privința relațiilor lui cu viața”. O asemenea precizare era cu atât mai necesară cu cât, sublinia întru apărarea freudismului autentic filozoful, „nu este subiect asupra căruia să fi circulat mai multe prostii decât asupra acestuia”<sup>1</sup>.

Întreaga problematică a iubirii, a sexualității și a sublimării stă sub semnul permanenței tensiunii dintre Eros și Thanatos. Întrucât, pînă la urmă, erosul nu poate depăși, cel puțin la nivel individual, entropia, deci în cazul de față moartea ființei purtătoare a instinctelor fundamentale, Vulcănescu se vede obligat să conchidă; „Freudismul nu cunoaște mintuirea.”

Dar nu această constatare dezolantă reprezintă ultimul cuvînt în eseul despre metafizica freudiană, ci o imagine care echivalează cu o tacită adeziune la sensurile luminoase pe care totuși le conține doctrina psihanalitică: „Fără să pot rosti aici, asupra ei, vreo judecată — nu știu de ce, în acest văzduh problematic, plin de tot felul de reminiscențe, mersul adeseori confuz și svînturatec, dar totdeauna scilpitor și ascuțit în intuiții, al argumentelor lui Freud mi-aduce-n minte nu balaurul subpămîntean în care văd cei mai mulți chipul lui Freud, ci un desen al lui Léon Paul Fargue, în care acesta se închipuie pe sine însuși în văzduh, urcînd spre soare, pe o schelă arcuită-n vid.”<sup>2</sup> Nu poate să nu tulbure faptul că acela care respinge aici clișeu satanismului lui Freud și care dă mărturie despre virtualitățile eliberatoare ale psihanalizei este un cărturar care va plăti cîndva cu viața vina de a fi slujit valorile etnice, etice și religioase.<sup>3</sup>

Despre „freudism și psihanaliză” a scris în 1938 ieșeanul Dan A. Bădărău, pentru a aduce la cunoștință că „soarta freudismului pare astăzi să fie pecetluită, pe cînd psihanaliza este cu siguranță sortită unui viitor strălucit”. În consecință, cercetătorul moldovean recomanda să se facă o netă deosebire între ținuta științifică a doctrinei lui Freud și cea a metodei psihanalitice în general. Principalele motive pentru care învățătura freudiană „este cu desăvîrșire discreditată” ar fi: a) incompetența totală a medicului Freud în problemele de psihologie; b) înfeudarea psihanalizei freudiene față de cerințele practicii medicale curente, ceea ce de altfel a permis „îmbogățirea subită a promotorului” acestui sistem; c) „lansarea” lui Freud de către bogata-i clientelă din *high-life*-ul european, fără

1. *Ibidem*, pp. 15-16.

2. *Ibidem*, pp. 15-16.

3. Acest articol al lui M. Vulcănescu a fost reprodus în ultima vreme nu mai puțin de trei ori, mai întîi în seria nouă a „Familiei”, XVIII (1982), nr. 3 (199) din mart., p. 6; apoi ca „prefață” la broșura S. Freud, *Feminitatea*, Vaslui, Ed. Pan, [1991], pp. 7-12 (text prescurtat); și în culegerea M. Vulcănescu, *Pentru o nouă spiritualitate filosofică. Dimensiunea românească a existenței*, București, Ed. Eminescu, 1992, pp. 177-181. Într-o notă întocmită de Marin Diaconu pentru această ultimă retipărire se arată că textul respectiv este cel al conferinței ținute de Vulcănescu la 20 oct. 1932, deci cu trei ani înaintea publicării articolului, la Fundația Carol I, în cadrul simpozionului despre Freud organizat de gruparea Criterion (*ibidem*, p. 277). În volumul tipărit în 1992 a fost inclus (pp. 182-184) și un text al lui Vulcănescu rămas în manuscris, intitulat *Marxism și freudism*, de fapt partea introductivă a unui studiu al cărui titlu exact, mărturisise autorul, „ar trebui să fie: *Dialectică și fenomenologie*”; din păcate, filozoful n-a mai redactat paragrafele în care urma să pună în evidență „ceea ce, pe de o parte, apropie *dialectica marxistă* de *psihanaliza freudiană* și ceea ce, pe de altă parte, le desparte [pe acestea două] de *tipologia diltheyană* și de *reducția fenomenologică*”.

ca el să mai beneficieze de o consacrare științifică normală: 4) faptul că *metoda freudiană* se bazează pe o *doctrină* „cu totul discutabilă” și „adesea gratuită”.

Reabilitarea psihanalizei, ne liniștește autorul articolului, este totuși asigurată de Roland Dalbiez, cel care publicase recent „însemnata sa lucrare” *La Méthode psychanalytique et la Doctrine freudienne*, o „grandioasă expunere”, în care metodologia psihanalitică și speculațiile freudiste sînt separate cu grijă, fără însă, din păcate, ca freudismul propriu-zis să fie criticat acolo cu rigoarea cuvenită.<sup>1</sup>

Este de presupus că, atunci cînd s-a hazardat în formularea unor asemenea „anticipări”, Dan Bădărău era victima credulității sale, lăsîndu-se impresionat de campania desfășurată sub conducerea lui Édouard Pichon, prieten al lui Roland Dalbiez, în publicațiile pariziene de dreapta, pentru elaborarea unei „psihanalize franceze”<sup>2</sup>. Și astfel „Însemnările ieșene” s-au grăbit să dea de veste despre „restaurarea psihanalizei” de către azi cu desăvîrșire uitatul Dalbiez...

În același spirit (și la aceeași dată!), D. I. Suchianu informa publicul românesc în privința unei alte înfrîngerii ireparabile suferite de freudism: „Conceptul metafizic al «inconștientului», pus în onoare de Leibniz și tras, pentru o ultimă oară, de pîr de Freud, este astăzi părăsit prin ignorare indirectă.”<sup>3</sup>

Crahul final al metapsihologiei nu putea deci întîrzia prea mult.

### Ecouri în sociologie și în antropologia „profundă”: M. Eliade

Printre dedicațiile înscrise de Ioan Popescu-Sibiu în fruntea tezei sale de doctorat în medicină din 1927 figurează și cea adresată lui Petre Andrei, titularul catedrei de sociologie de la Universitatea din Iași, căruia îi exprima recunoștința pentru dragostea ce i-a insuflat-o „față de psihologia generală” pe vremea cînd îi fusese profesor la liceul militar.

Că Petre Andrei era inițiat în problematica psihanalizei reiese și din tratatul de *Sociologie generală*, principala lui realizare științifică: pentru a răspunde la întrebarea ce este mulțimea, el recurge la explicațiile formulate de Sigmund Freud în *Psihologia masei și analiza eului*, remarcînd că, în „stările de mulțime”, conștientul individual cedează în fața inconștientului „comun tuturor oamenilor”, astfel că legătura dintre componentele mulțimii se realizează prin intermediul lui *libido*, deci al instinctului sexual, care de astă dată se manifestă prin identificarea fiecărui ins în parte cu conducătorul iubit și ascultat „întocmai ca și în hipnoză”, ceea ce presupune pierderea spiritului critic și a inițiativei, precum și adoptarea unei atitudini de perfectă obediență. „Oricît de mult ar fi criticată această concepție a lui Freud, și în mare parte pe bună dreptate, nu se poate tăgădui totuși — remarca profesorul ieșean — că există un fel de identificare a membrilor unei mulțimi sau ai unei mase cu conducătorul ei și cu masa ca un întreg.”<sup>4</sup> Așternînd aceste rînduri, sociologul n-avea cum să prevadă că, la cîțiva ani după aceea,

1. D. A. Bădărău, *Freudism și psihanaliză*, în „Însemnări ieșene”, III (1938), nr. 1 din 1 ian., pp. 124-128.

2. Vezi Elisabeth Roudinesco, *La bataille de cent ans*, vol. I, pp. 306-307.

3. D. I. Suchianu, *Un nou Claude Bernard*, în „Revista fundațiilor regale”, V (1938), nr. 1 din 1 ian., p. 198.

4. P. Andrei, *Sociologie generală*, Craiova, Ed. Scrisul românesc, 1936, pp. 402-404.

se va sinucide de groază că ar putea avea a face cu gloata dezlănțuită ca urmare a „victoriei legionare”...

Mircea Eliade nota în jurnalul său, la 24 mai 1974: „Eu, care de treizeci sau de patruzeci de ani nu conțenesc să denunț tezele lui Freud în materie de religie”<sup>1</sup>...

Într-adevăr, prodigiosul istoric al religiilor a fost, încă din tinerețe, un adversar al învățaturii freudiene despre esența personalității umane și fundamentele existenței sociale. Fiindcă în primele sale producții beletristice a acordat o anumită importanță unei erotici în care sexualitatea nu se lăsa ignorată, mulți vor fi presupus totuși că, alături de alte câteva influențe, cea a lui Freud a prezidat și ea la închegarea viziunii lui literare.<sup>2</sup> În măsura în care această influență a freudismului a fost efectivă, ea nu era decît inconștientă, deoarece Eliade teoreticianul și metodologul ar fi respins-o categoric.

Cînd, după 1960, își va redacta memoriile, el va simți parcă nevoia să ne spună, în chip de justificare, de ce și-a luat sarcina să-l prezinte pe Freud „omul de cultură” la simpozionul organizat în toamna lui 1932, la București, de către gruparea Criterion: „Acceptasem să vorbesc despre Freud, pentru că mi se părea că pot descifra în opera lui o ultimă fază de desacralizare a monoteismului și profetismului Vechiului Testament. Certitudinea lui Freud că găsise explicația unică și globală a vieții psihomentele și a creativității umane, că făurise cheia magică cu care putea decifra toate enigmaticele — de la vise și *actes manqués* la originea religiei, a moralei și a civilizației — certitudinea aceasta, spuneam, trădează fervoarea monoteistă a geniului ebraic... Într-un anumit fel, Freud credea că descoperirile lui sînt menite să transforme omenirea, s-o «salveze». Psih analiza satisfacea setea de absolut a geniului iudaic, credința că există o singură cale regală a Spiritului, și trăda repulsia specific ebraică față de pluralism, politeism și idolatrie.”<sup>3</sup>

Într-un articol din tinerețe, Mircea Eliade compara succesul înregistrat de hegelianism în prima jumătate a secolului trecut cu cel de care beneficia la vremea aceea freudismul: ambele doctrine sînt „chei prin care se explică realitatea și experiența în mod absolut”. Avem astfel a face cu „vulgarizarea și automatizarea explicațiilor; toți pot înțelege totul; explicația în serie. Nu mai există individualul, neprevăzutul, gratuitul, saltul liber, aristocraticul”. Semnificative sînt mai ales deosebiri pe care eseistul le descoperă între cele două curente de gîndire: hegelianismul este abstract, freudismul este „semiabstract, diletant, demagogic, libertin; la cel dintîi, Absolutul cu majusculă, la cel din urmă, degradarea absolutului, laicizarea lui”. Declinul ce se observă comparînd ținuta filozofică a hegelianismului cu cea a freudismului are o explicație simplă: „În această sută de ani care îi desparte, a intervenit ceva: democrația, cultura în serie, pentru toți și pentru oricine. Hegelianismul îți cerea să fii filozof ca să poți înțelege totul, dar absolut totul; freudismul îți cere numai să fii semidict.”<sup>4</sup> Atare ironii mușcatoare demonstrează

1. M. Eliade, *Fragments d'un journal*, vol. II, Paris, Gallimard, 1981, p. 187.

2. Justin Neuman a încercat, așa cum am mai semnalat, o valorificare psihanalitică a intrigii romanului *Întoarcerea din rai*, apărut în 1934. Pornind de la considerentul că „opera literară exteriorizează și altruizează, sub forma personagiilor, propriile tendințe latente ale autorului”, doctorul Neuman identifică în adolescentul „bine evoluat sufletește” care-și persiflează colegii imberbi „însăși personalitatea matură evoluată” a lui Mircea Eliade, după cum ceilalți doi tineri eroi „personalizează reminiscențele prepuberale existente latent în sufletul autorului”. Parcă anticipînd obiecțiile lui Eliade față de o asemenea interpretare, „analistul” avertizează că „de multe ori autorul nu-și recunoaște tendințele propriului său suflet afectiv psihanalizate în lumea personajilor” (*Aprecieri psihanalitice asupra luptei dintre generații*, în „Revista română de psihanaliză”, I (1935), nr. 1 din ian.-mart., pp. 42-43).

3. M. Eliade, *Memorii (1907-1960)*, vol. I, p. 252.

4. M. Eliade, *Oceanografie*, București, Ed. Cultura poporului, [1934], pp. 281-282.

că, pe-atunci, Eliade împărtășea fără multă rețineră opiniile conservatoare și elitiste ale maestrului său Nae Ionescu.<sup>1</sup>

Condamnarea de către Mircea Eliade a psihanalizei freudiene ținea, într-adevăr, de un întreg sistem de reprezentare a problematicii lumii contemporane. Tinărul cărturar plasa metapsihologia printre teoriile decăzute, care operează cu concepte incapabile să se ridice la înălțimea fenomenului uman ca atare: „Cînd libertatea ajunge libertinaj și omul caută sensul unei *forme* (normă, instituție, simbol) în niveluri joase, subumane (marxismul, freudismul, pozitivismul etc.) — asistăm la o completă confuzie de planuri, care conduce, în cel mai bun caz, la un baroc spiritual.”<sup>2</sup> / pare limpede din această afirmație că Eliade judeca freudismul nu ca pe un instrument de explorare a adîncurilor abia bănuite ale psihicului, ci ca pe o aglomerare de insanități care nu au alt merit decît pe cel al furnizării de explicații facile sau al eventualului lor pitoresc.

Tot la vremea aceea, el se declara de acord cu G. Călinescu cînd acesta, invocînd anumite procedee psihanalitice la interpretarea unor texte eminesciene, respingea totuși „afirmațiile prea apăsate ale psihanalizei”. Istoricul religiilor îi reproșa însă „eminentului critic” faptul că uneori „pare a se lăsa fascinat de explicația freudiană a viselor de naștere”. În privința aceasta, Eliade atrăgea atenția asupra „slabei documentări” a teoriei amintirilor prenatale, teorie ce poate ilustra „greșelile de metodă, lipsa de informație și discernămint, optica de maniac a freudienilor care au explicat psihanalitic miturile și riturile.”<sup>3</sup>

Practica analizei terapeutice îi apărea lui Mircea Eliade al anilor '30 ca fiind relevantă pentru manifestările de individualism și anarhie din medicina de la începutul secolului nostru: „Niciodată «bolnavul» n-a dominat mai despotic gîndirea medicală ca în domeniul de suprație al psihanalizei. În psihanaliză, «bolnavul» și-a găsit tehnica ideală: un medic care să se ocupe de el vreme îndelungată, o știință care îi crede tot, îi scuză tot, îi iartă tot. O știință, mai ales, care ține seama de tot ceea ce e *personal* și *intim* în maladia lui, care nu-l confundă cu o clasă întreagă de pacienți, ci îi respectă autonomia.” Care e semnificația terapiei preconizate de Sigmund Freud aflăm din aceeași *Notă despre „bolnavi”*: „Medicul psihanalist, conștient de universalitatea anarhiei, nu mai crede într-o restaurare totală a ordinii. El se mulțumește cu un armistițiu organic și subliminal. El ar fi fericit să-și scape pacientul de nebunia furioasă, de anarhia absolută. Nu-i nimic dacă face din el un nebun rezervat, căci într-un anumit sens toți sîntem nebuni. Important este ca acest armistițiu să dureze.”<sup>4</sup>

Rezultă de aici că Eliade manifesta, în general, o atitudine destul de negativă față de psihanaliză. Este drept că, ulterior, istoricul religiilor a făcut o declarație mai „nuanțată” în această privință: „Trebuie fără îndoială să deosebim marea contribuție a

1. Referindu-se, într-un text din aceeași perioadă, la ceea ce el denumea „mentalitatea franc-masonică” (potrivit căreia „toate se pot prevedea, toate se pot explica; toate și *pentru oricine*”), Eliade considera că psihanaliza constituie un exemplu perfect de atare mentalitate: „Freud *laicizează* Absolutul, adică pune la îndemina oricui o cheie unică prin care, crede el, se explică toate cele sufletești... Psihanaliza oferă tuturor această înțelegere în schimbul a trei sau patru cărți, accesibile *oricui*, costînd aproximativ o mie de lei. Freud este un grav exemplu de trădare a spiritualității iudaice, adică de monovalență transferată și de laicizare a Absolutului.” (*Ibidem*, pp. 170-171.)

2. M. Eliade, *Fragmentarium*, București, Ed. Vremea, 1939, p. 58.

3. M. Eliade, *Insula lui Euthanasius*, în „Revista fundațiilor regale”, VI (1939), nr. 7 din 1 iul., p. 108.

4. M. Eliade, *Fragmentarium*, pp. 14-18.



lui Freud la cunoaștere — adică elaborarea unei teorii a inconștientului și punerea la punct a psihanalizei — de ideologia freudistă, care nu este decît o doctrină printre nenumăratele ideologii pozitiviste.<sup>1</sup> Discutînd despre raporturile dintre *Symbolism și psihanaliză*, Eliade constată că Freud, care se credea „Marele treaz”, nu este, de fapt, decît „Ultimul pozitivist”. Lucrul acesta devine neîndoios, consideră Eliade, cînd trebuie apreciată semnificația cultural-istorică a sexualității umane: „Freud nu putea să-și dea seama că sexualitatea n-a fost niciodată «pură», că ea a fost pretutindeni și totdeauna o funcție polivalentă, a cărei valență primă și poate supremă este funcția cosmologică; că a traduce o situație psihică în termeni sexuali nu înseamnă defel să o umilești, căci, cu excepția omului modern, sexualitatea a fost pretutindeni și totdeauna o hierofanie, iar actul sexual un act integral, deci și un mijloc de cunoaștere.”<sup>2</sup> Așadar, Eliade îi impută lui Freud faptul de a fi cantonat iremediabil înțelegerea sexualității pe planul fiziologiei și psihologiei curente, neridicînd-o pînă la nivelul unde concepțiile despre funcția sexuală dobîndesc virtuți epistemologice și sensuri creatoare derivate din noțiunea de sacru.

În jurnalul său, Eliade nu-l cruță pe acel Freud care s-a hazardat să teoretizeze despre fenomenul religios. La 23 aprilie 1953, el notează după o convorbire cu cineva care-i reproșează că minimalizează opera părintelui psihanalizei: „Nefiind psiholog — i-am răspuns —, nu pot să judec tehnica sau teoria lui Freud. Dar am dreptul să spun că explicațiile pe care le dă despre experiențele religioase și alte activități spirituale sînt pur și simplu inepte.” Cîteva săptămîni mai tîrziu îi mărturisea unui medic că „explicațiile” freudiste asupra religiei și artei i se par „infantile și demente deopotrivă”<sup>3</sup>.

Schițînd o paralelă între yoga și psihanaliză din punctul de vedere al orientării și profunzimii investigațiilor la nivelul subconștientului, Eliade se arată dispus să proclame superioritatea lui Patañjali asupra lui Freud. Astfel, el remarcă printre altele că, în contrast cu defetismul psihanalizei, „yoga crede că subconștientul poate fi dominat prin ascetă și chiar cucerit prin intermediul tehnicii de unificare a stărilor de conștiință”<sup>4</sup>.

Faptul că nu a devenit adept al psihanalizei nu l-a împiedicat totuși pe Eliade să-i acorde, pînă la urmă, atenția pe care o merită un corp doctrinar în care se manifestă preocuparea, deși sub forme atît de neașteptate, pentru anumite străvechi năzuințe latente ale psihicului individual și colectiv. Savantul român abordează psihanaliza nu în calitate de psiholog, nici de moralist și nici de sociolog, ci de hermeneut, străduindu-se să deslușească substratul s-ar putea spune „mitic” al construcției ideologice înălțate la începutul acestui secol de către Freud. Printre altele, Eliade observă că, asemenea omului din societățile arhaice, psihanalistul practică tehnicile „întoarcerii îndărăt”, pentru a reactualiza, în scop terapeutic, stadiul „primordial” de perfecție și beatitudine, reprezentat în acest caz de prima copilărie: „E interesant de constatat că, dintre toate științele vieții, numai psihanaliza ajunge la ideea că «începuturile» oricărei ființe omenești sînt beatifice și constituie un fel de paradis, în timp ce celelalte științe ale vieții stăruie mai ales asupra precarității și imperfecțiunii începuturilor.”<sup>5</sup>

1. M. Eliade, *La nostalgie des origines*, Paris, Gallimard, 1972, pp. 108-109.

2. M. Eliade, *Images et symboles*, Paris, Gallimard, 1972, p. 16. Cu același prilej, Eliade observă lipsa de consistență a argumentelor istorico-documentare pe care încearcă să se fundamenteze teoria „complexului lui Oedip” și cea a „sacrificiilor totemice”, teorii cărora le revine totuși un rol de seamă în doctrina socio-culturală freudiană (*ibidem*, pp. 27-28).

3. M. Eliade, *Fragments d'un journal*, vol. I, Paris, Gallimard, 1973, p. 206 și 209.

4. M. Eliade, *Le Yoga, immortalité et liberté*, Paris, Payot, 1960, p. 59.

5. M. Eliade, *Aspecte ale mitului*, București, Ed. Univers, 1978, p. 73.

Eliade mai notează că alungarea individului din acest paradis primordial se produce, la fel ca în schemele mitice, printr-o „ruptură” sau o „catastrofă” reprezentată de „traumatismul infantil”, care devine un factor morbigen în cazul neasumării lui de către conștiință. „Vindecarea constă — remarcă Eliade — tocmai în a «reveni înapoi», în a face cale-ntoarsă pentru a reactualiza criza, a retrăi traumatismul psihic și a-l integra în conștiință. Această practică operatorie ar putea fi tradusă în termenii gândirii arhaice, spunând că vindecarea constă în reînceperea existenței, deci în repetarea nașterii, în a te face contemporan cu «începutul».” Freud și-a propus prin urmare să introducă Timpul și Istoria în studierea existenței biopsihice și a fenomenelor psihopatologice, ca și în tehnica tratamentului psihiatric.<sup>1</sup>

Fără să accepte „cheia visurilor” propusă de Freud, Eliade îi recunoaște acestuia, într-o însemnare din 6 noiembrie 1972, meritul de a fi proclamat coerența sui-generis a limbajului oniric: „Geniul lui Freud a fost de a dovedi ceea ce ni se pare astăzi evident, și anume că întreaga fantasmagorie a viselor, care pînă la el era considerată a fi cu totul gratuită, este de fapt un limbaj cifrat.”<sup>2</sup>

Analiza cu scop terapeutic a personalității reprezintă, după părerea lui Eliade, o variantă medicală a ritualurilor de inițiere practicate sistematic în comunitățile arhaice: „Pacientul este invitat să coboare foarte adînc în el însuși, să facă să retrăiască trecutul lui, să înfrunte din nou traumatismele sale, iar din punct de vedere formal această operație primejdioasă seamănă cu coborîrile inițiatice în «infernuri», printre strigoi, și luptele cu «monștri».” Din asemenea încercări, analizatul trebuie să iasă ca „renăscut”, dobindind sănătatea psihică și puțința integrării în societate.<sup>3</sup>

Neașteptată este întrebarea pe care Eliade și-o pune în privința eventualului „revoluționarism” politic sau măcar „democratism” al lui Freud, căci dacă pînă la elaborarea teoriei complexului oedipian mitul lui Oedip trecea drept „o tragedie regală”, părintele psihanalizei s-a străduit să demonstreze că acel complex sălășluiește în fiecare dintre noi, de la începuturile omenirii, și în colectivitățile de pretutindenii. Promovînd o asemenea „viziune universalistă”, Freud „nădăjduiește să înlocuiască unitatea de ordin biologic (Darwin, Frazer) printr-o unitate de ordin psihic. Oamenii nu sînt cu toții asemenea întrucît coboară din maimuță, ci fiindcă umanitatea este rezultatul aceleiași tragedii preistorice (uciderea tatălui etc.)”<sup>4</sup>.

Avem impresia că rezervele atît de net exprimate de Mircea Eliade față de psihanaliză țin și de atitudinea aproape generală de scepticism și chiar de opoziție deschisă adoptată în România, pînă mai ieri, față de doctrina lui Freud. S-ar spune că și pe Eliade l-au înrîurit, în luările lui de poziție privitoare la freudism, oroarea românului față de scormonirea prea insistentă în adîncuri nu totdeauna pure, ca și o anumită tendință a acestuia de a se abține de la dezvoltarea brutală a contradicțiilor, îndreptîndu-și eforturile în direcția echilibrării și armonizării „antitezelor”<sup>5</sup>.

1. M. Eliade, *Mythes, rêves et mystères*, Paris, Gallimard, 1972, pp. 56-57. Punînd în lumină unele similitudini — referitoare la obiectivele terapeutice — între psihanaliza medicală și ritualurile inițiatice care presupun „regresiunea” la stadiul „începuturilor” binecuvîntate, precum cel al existenței intrauterine, Eliade avertizează în privința identificărilor „metodologice” grăbite, drept care precizează în scrierea sa *Aspecte ale mitului*: „Nu avem nicicum intenția să comparăm psihanaliza cu credințele și tehnicile «primitive» sau orientale. Rostul apropierii propuse aici e de a arăta că «întoarcerea în urmă», a cărei importanță pentru înțelegerea omului și, mai ales, pentru vindecarea lui a văzut-o Freud, era deja practică în culturile extraeuropene.” (p. 75)

2. M. Eliade, *Fragments d'un journal*, vol. II, p. 90.

3. M. Eliade, *Le sacré et le profane*, Paris, Gallimard, 1965, p. 176.

4. M. Eliade, *Fragments d'un journal*, vol. I, p. 453.

5. Am reprodus în paragraful de față unele notații din articolul nostru *Mircea Eliade și istoria*

Dacă Mircea Eliade nu a pierdut prilejurile de a se distanța față de freudism, cu totul altă atitudine a manifestat el în privința concepțiilor lui Carl Gustav Jung, emulul și rivalul lui Freud întru psihanaliză.

Cu Jung, Eliade va face cunoștință personală în 1950, la reuniunea anuală de la Ascona, în Elveția, a cercului Eranos, dar savantul român se întâlnise încă pe la mijlocul anilor '30 cu preocupările jungiene, ba chiar anticipase atunci unele aprecieri ale gânditorului elvețian referitoare la sensurile spirituale ale tehnicilor alchimiei.<sup>1</sup>

Cînd Jung l-a mustrat tăios pe Eliade că îi răstălmăcise părerile în privința naturii inconștientului, acesta a răspuns, la 22 ianuarie 1955, cu o scrisoare justificativă conținînd această mărturisire capitală: „S-a întîmplat tîrziu, în viața mea, să vă cunosc (dacă ați ști cît de rău îmi pare!...), dar gîndirea dumneavoastră mi-a produs o impresie extraordinară și, deși propriile mele cercetări se plasează pe alt plan (căci — și poate că într-asta vedeți o contradicție! — consider istoria religiilor independentă de psihologie), opera dumneavoastră reprezintă cea mai mare descoperire a maturității mele spirituale; într-o asemenea măsură încît, dacă v-aș fi citit cu zece sau cincisprezece ani mai devreme, aș fi devenit cu siguranță un psiholog al religiilor, iar nu un istoric.”<sup>2</sup>

Tocmai datorită întîlnirii sale cu Jung, ilustrul creator al unei orientări majore în psihologia abisală și în filozofia culturii, Mircea Eliade s-a afirmat ca promotor al „antropologiei profunde”, socotește Gilbert Durand, care nu se poate reține să nu noteze aceste prea avîntate considerații: „Apropierea dintre Jung și Eliade nu este ea însăși nici întîmplătoare și nici plat evenimentială; ne mulțumim să spunem că în ea se dezvăluie o «sincronicitate», dacă nu o Providență.”<sup>3</sup>

I s-a imputat, de altminteri, lui Mircea Eliade, ne informează unul din comentarii lui americani, că a fost „prea mult influențat de Jung”, dar Douglas Allen apreciază că asemenea critici nu sînt întemeiate: dacă, de pildă, Eliade operează cu termenii „arhetip” și „inconștient colectiv” impuși de gînditorul elvețian, el atribuie sensuri proprii și originale noțiunilor din panoplia jungiană<sup>4</sup>.

O confruntare a opiniilor lui Sigmund Freud cu ale lui Mircea Eliade privitoare la semnificația demersului de „mergere înapoi la origini” a întreprins eminentul sociolog Henri H. Stahl. Acesta atrage atenția că problema a fost abordată și de Lucian Blaga, care însă „pusese accentul pe «abisalul colectiv», pe un proces psihic subconștient cu origini străvechi, care putea fi analizat și organizat în forma «matricilor stilistice»”.

Eliade s-a angajat într-o direcție diferită. Pentru el, „reîntoarcerea la origini” are „cu totul alt înțeles decît cel din teoria lui Freud”, din care nu reține decît teza stării de beatitudine paradiziacă din perioada prenatală și pînă la înțarcarea copilului și teza că revenirea la această stare privilegiată poate fi realizată prin tehnicile psihanalitice. Stahl

---

medicinii, din vol. *Trecut și viitor în medicină*, București, Ed. Medicală, 1981, pp. 654-656.

1. Vezi M. Handoca, C. G. Jung în dialog cu Mircea Eliade, în „Manuscriptum”, XVIII (1987), nr. 4 (69), pp. 178-179.

2. Vezi M. Handoca, *O polemică: Jung—Eliade*, în „Revista de istorie și teorie literară”, XXXVII (1989), nr. 1-2 din ian.-iun., pp. 324-325. În ziarul „Combat” din 9 oct. 1952 apăruse relatarea lui M. Eliade despre o convorbire cu C. G. Jung pe marginea cărții acestuia *Antwort auf Job*; relatarea dezvăluie atitudinea de reverență a cercetătorului român față de savantul elvețian. O versiune românească a acestui text a fost tipărită sub titlul *Jung—Eliade, o întîlnire semnificativă: Răspuns pentru Iov*, trad. de Cezar Baltag, în „Secolul 20”, 1978, nr. 2-3 (205-206), pp. 25-30.

3. G. Durand, *Eliade ou l'anthropologie profonde*, în vol. *Cahier de l'Herne — Mircea Eliade*, Paris, Ed. de l'Herne, 1985, p. 38.

4. D. Allen, *Mircea Eliade et le phénomène religieux*, Paris, Payot, 1982, pp. 40 și 124-125.

deosebește în felul următor cele două atitudini în prezență: la Freud, recuperarea stării paradisiace are caracter *individual* și este obținută prin psihanaliză, în timp ce la Eliade avem de-a face cu procese psihice *colective*, care presupun recurgera la ritualuri.

De fapt, H. H. Stahl nu manifestă prea multă simpatie pentru nici una din amintitele poziții: el a fost și a rămas adeptul unei interpretări materialist-economiste a cursului istoriei și a avut totdeauna oroare de intruziunea elementelor spiritualiste și mistice în explicarea vieții sociale de ieri și de azi. Dar dacă trebuia optat între concepțiile lui Freud și cele ale lui Eliade, sociologul nu putea sta multă vreme în cumpănă: freudismul, care se întemeiază pe recunoașterea determinismului instinctual (deci „material”) al tuturor proceselor psihice, fie ele conștiente, fie inconștiente, îi era mult mai aproape decât viziunea lui Eliade, care presupunea intervenția neapărată a suspectelor noțiuni de „arhetip” și de „sacru” în orientarea comportamentului specific uman. Astfel, acel *Homo religiosus* frecvent invocat de Eliade reprezenta pentru Stahl o simplă ficțiune, întrucât caracteristicile și câmpul lui de acțiune nu puteau fi studiate prin tehnici de investigație obiectivă: „La Freud era vorba de un proces biologic și psihic individual, real, adică putînd fi analizat și mînuit în laboratoarele biologice și cabinetele psihiatrice, problemă psihică prin excelență. Chiar în aplicările freudismului la analiza fenomenelor culturale, ideea de bază rămîne tot cea a unor fenomene psihice petrecute în timpul organic al oamenilor, pe cînd la Eliade ne aflăm în fața unor închipuiri ale oamenilor despre un paradis pierdut, existent numai în imaginația lor, neputînd fi surprins nici pe căile clinice de laborator medical și nici măcar pe calea reconstituirii istorice.”<sup>1</sup>

În asemenea împrejurări, freudismul devine oarecum acceptabil, căci se încadrează în categoria „răului celui mai mic”...

### L. Blaga și „noologia abisală”

Cel de-al patrulea deceniu al secolului nostru este perioada cristalizării doctrinei filozofice a lui Lucian Blaga. Anumite idei diriguitoare ale viziunii sale despre instanțele vieții psihice și despre obîrșia creației spirituale pot fi surprinse încă în scrierile dinainte de 1930, dar închegarea acelor idei într-un mod original și dezvoltarea lor ca elemente alcătuitoare ale unui ansamblu coerent aveau să se producă doar în anii '30. Procesul acesta a coincis, într-o oarecare măsură, cu distanțarea continuă a gînditorului și artistului de psihanaliză, mai ales de psihanaliza freudiană, al cărei admirator, dacă nu adept, fusese la un moment dat.

Plină de consecințe pentru fixarea fizionomiei sistemului său filozofic a fost redefinirea de către Blaga a raporturilor dintre conștient și inconștient, operație asupra căreia și-a concentrat atenția mai cu seamă în scrierea *Orizont și stil*, publicată în 1936. Dintru început, el precizează că socotește teza naturii psihice a inconștientului ca reprezentînd numai o ipoteză, dar o ipoteză indispensabilă în stadiul de astăzi al cercetărilor.<sup>2</sup> Pe această ipoteză, Blaga va construi întregul edificiu al teoriei sale de filozofie a culturii.

Recunoscînd că, în ce privește explorarea inconștientului, metodologia psihanalitică a înlesnit obținerea unor incontestabile rezultate practice, el nu poate totuși să nu remarce că psihanaliza „a desfigurat uneori pînă la caricatural” vederile noastre despre

1. H. H. Stahl, *Eseuri critice despre cultura populară românească*, București, Ed. Minerva, 1983, pp. 204-205.

2. L. Blaga, *Orizont și stil*, București, Fundația pt. Lit. și Artă „Regele Carol II”, 1936, pp. 24-52.

străfundurile sufletești, drept care, „dacă psihologia ține să recolteze roadele reale ale psihanalizei, va trebui să arunce peste bord un enorm balast de uscăciuni”<sup>1</sup>.

Cu totul inacceptabil i se pare lui Blaga modul în care freudiștii simplifică și sărăcesc imaginea curentă referitoare la conținutul și funcțiile inconștientului: „Psihanaliștii se cred în posesia inconștientului total, cită vreme, de fapt, ei nu au pus piciorul decât în zone marginase.” Și astfel, „ideea inconștientului e amenințată să devină manivela unei simple și prea vulgare flașnete”<sup>2</sup>.

Filozoful respinge fără ezitare concepția potrivit căreia inconștientul ar fi un simplu receptacol al produselor refulării. Punând pe seama modului de gândire „în genere prea material și mecanicist” al psihanalizatorilor elaborarea imaginii despre inconștientul „rezervor de conținuturi psihice refulate”, Blaga vorbește cu un anume dezgust despre acest aspect al psihologiei abisale freudiene: „Un miros de maidan te urmărește încă mult timp după frecventarea psihanalizei.”<sup>3</sup> În concepția psihanalitică, inconștientul ia aspectul de demnitate diminuată al unei magazii de vechituri unde se aruncă tot ce nu rezistă în ordinea conștiinței.

Psihanaliștii au inventat acest inconștient turbure și impur de dragul menținerii privilegiilor tradiționale ale conștiinței. După părerea lui Blaga, „raportul dintre conștiință și inconștient are în concepția psihanalitică similitudini cu acela mitologic dintre «cosmos» și «haos»”: de teama haosului, conștiința alungă produsele de degradare psihică în „subsolul” inconștientului. Dar prin aceasta „inconștientul e ca și condamnat”, remarcă filozoful, profund nemulțumit de faptul că, „pentru spiritul teoretic”, inconștientul „devine într-un fel sediul haosului psihic”. Tocmai de aceea psihanalizatorii s-au văzut nevoiți să inventeze conceptul de „sublimare”, desemnând procesul de „purificare a conținuturilor refulate” din inconștientul „anarhic și imoral”, proces urmărind reintegrarea pașnică în conștiință a acestora.

Blaga se scotoțește dator să opună „concepției despre inconștient ca rezervor de fosforescențe putride și haotice, o concepție care conferă inconștientului aspecte mai domestice și, în orice caz, o ampolare cosmică”<sup>4</sup>. El stăruie asupra ideii că inconștientul nu reprezintă defel „un simplu subsol al conștiinței, un subsol în care ar cădea fără curmare, ca efect al unui sever triaj, elemente de ale conștiinței”. Dimpotrivă, inconștientul trebuie privit ca „o realitate psihică amplă, cu structuri de o dinamică și cu inițiative proprii”, realitate posedând „un miez substanțial organizat după legi imanente”.

O importanță capitală pentru definirea sistemului blagian prezintă constatarea că „inconștientul nu e un simplu «haos» de zăcăminte de proveniență «conștientă»”, aceasta întrucât el trebuie neapărat conceput ca un mare complex înzestrat „cu funcții suverane”, capabil „de o ordine și de un echilibru lăuntric grație cărora el devine un factor în mai mare măsură sieși suficient decât e «conștiința»”. Ideea superiorității manifestate de către

1. *Ibidem*, p. 26.

2. *Ibidem*, p. 28.

3. Într-o notă adăugată în 1936, la retipărirea în volumul *Teze și antiteze* a cronicii sale din 1925 la piesa *Fapta* a lui Blaga, Camil Petrescu saluta cu satisfacție aprecierea negativă formulată în *Orizont și stil* la adresa psihanalizei, sursă a unui „miros de maidan”; considerând că aprecierea aceasta este relevantă pentru evoluția de-a lungul ultimului deceniu a opiniei lui Blaga în privința meritelor și îndeosebi a scăderilor freudismului, Camil își permitea să observe că această evoluție confirmă „sfatul” de moderație pe care i-l dăduse cândva dramaturgului fascinat de dezvăluirile prilejuite de psihanaliză (*Teze și antiteze*, București, Ed. Cultura națională, [1936], p. 330).

4. L. Blaga, *op. cit.*, pp. 40-41.

inconștient, mai ales când e vorba de potențialitățile creative, constituie temeiul și fundalul viziunii lui Blaga în materie de filozofie a culturii.

Fără să fie propriu-zis un cosmos, inconștientul „e totuși ceva ce aduce a cosmos”. Gînditorul a crezut necesar să expliciteze această opinie, care putea părea șocantă: „Dacă ni se îngăduie să alcătuim din substantivul «cosmos» un adjectiv, așa cum din substantivul «haos» s-a format adjectivul «haotic», am acorda inconștientului un epitet în consecință. Inconștientul are caracter «cosmotic», nu «haotic». «Cosmotică» e orice realitate de pronunțată complicație interioară, de-o mare diversitate de elemente și structuri, organizată potrivit unei ordini imanente, rotunjită în rosturile sale, cu centrul de echilibru în sine însăși, adică relativ sieși suficientă<sup>1</sup>. Potrivit sensului pe care-l atribuim acestui termen, vom risca afirmațiunea că inconștientul, ca realitate psihică, posedă un caracter mai «cosmotic» decît conștiința.”<sup>2</sup>

Cu deosebire școala lui Freud, apreciază Blaga, vedește o „perspectivă mult prea îngustă” în abordarea problemei inconștientului, cadrul acestuia fiind îndeobște încărcat „cu conținuturi de proveniență conștientă”. Filozoful român recunoaște însă că „jghebul a fost pe urmă lărgit din partea elvețianului Jung”, care, printre altele, admite elaborarea în sinul inconștientului a unor „plăsmuiri și conținuturi de compensație” față de „plăsmuirile și conținuturile conștiinței”, admite prezența în inconștient a unor „zăcăminte ale experiențelor ancestrale” și admite eventualitatea ca inconștientul să devanseze „anumite stări ale personalității conștiente”. Dar Blaga îi obiectează lui Jung faptul că și el „imaginează conținuturile inconștientului tot în funcție de conștiință”, deși ceva mai nuanțat și mai subtil decît obișnuiesc freudiștii.<sup>3</sup>

Concomitent cu elaborarea propriei teorii privitoare la esența structurilor spirituale ale inconștientului, Lucian Blaga a trecut la examinarea critică a unora din aspectele fundamentale ale psihanalizei.

Printre altele a zăbovit asupra teoriei freudiene a sexualității infantile și a rolului hotărîtor pe care experiențele erotice din cea mai fragedă copilărie îl au în determinarea personalității umane. Blaga apreciază că, formulînd atare teorii, psihanalistii n-au urmărit doar „să exaspereze sentimentalismul burghez”, ci au procedat cu bună credință, dar i se pare absurd că, în monografiile psihanalitice „de-o ținută care satisface toate exigențele unui scientism rău înțeles”, se afirmă despre cutare mare creator că ar fi conceput anumite conflicte dramatice „sub presiunea complexului oedipian statornicit în el în primii ani ai copilăriei sale”...

1. Atunci cînd Blaga atribuie inconștientului trăsături „cosmotice”, el are probabil în vedere nu numai sensul curent al termenului *cosmos*: lume, univers, ordine naturală supremă, dar și pe cel grecesc originar, cu implicații am spune estetice, *kosmos*, însemnînd podoabă, ornament, mijloc de înfrumusețare (de unde *cosmetica*). În legătură cu această modalitate de a-și reprezenta inconștientul, filozoful nostru declară: „Într-un sens am relua astfel — o spunem fără sfială — tradiția romantică. Viziunea romantică este însă sumară și goală, o promisiune, un cadru deșert, rămas nespeculat.” (*Op. cit.*, pp. 41-42) Blaga își propune să umple el acest cadru, folosind mai ales substanța prelucrată de virtuțile creatoare ale inconștientului etnic.

2. *Ibidem*, p. 30. Referindu-se tocmai la caracterul structurat și „cosmotic” al inconștientului blagian, Viorel Coljescu avansează ideea că, în această privință, compatriotul nostru a intuit, „într-o formă desigur vagă și speculativă, o proprietate reală a inconștientului, prefigurată încă la Freud, dar studiată pe larg abia astăzi: Jacques Lacan a arătat că inconștientul este într-adevăr *structurat ca un limbaj*” (*Filosofia culturii la Blaga*, teză de doctorat la Universitatea din București — Facultatea de Filozofie, 1975, p. 68 — dactilogramă). Trebuie totuși precizat că între respectivele scheme bligiene și lacaniene nu pot fi stabilite nici un fel de corespondențe.

3. L. Blaga, *op. cit.*, pp. 31-32.

În această privință, filozoful se socotește îndrituit să conchidă: „Nu vom împinge pudicitatea pînă la tăgăduirea sexualității infantile; vom nega însă cu toată hotărîrea *accentul de fatalitate* pe care psihanaliztii îl pun pe această sexualitate.”<sup>1</sup> Merită remarcat că, dincolo de rezervele fundamentale pe care le exprimă în privința conceptului de „sexualitate infantilă”, Blaga recunoaște realitatea acestei entități biopsihice, realitate negată vehement de covârșitoarea majoritate a oamenilor de cultură ai epocii.

Cît despre „fatalitatea” comportamentală decurgînd din specificul accidentelor erotice survenite în stadiul inițial al existenței fiecărui individ, fatalitate despre care Blaga afirmă cu mai multă sau mai puțină îndreptățire că reprezintă o teză psihanalitică, filozoful este de părere că primele manifestări libidinale nu sînt cele care *generează* „tipul vital-sufletesc”, întrucît ele nu fac decît să *releve* anumite potențialități spirituale ale respectivului individ; acea precoce experiență erotică nu hotărăște destinul biopsihologic, ci doar îl prevestește cumva: „primele comportări infantile nu sînt *cauze* ale unui tip psihic, ci prime *simptome* ale unui tip psihic”. Confuzia dintre cauză și simptom poate fi, de altminteri, privită și ca un efect al „penibilei deficiențe filozofice” manifestate de cei dinții psihanalizti, recrutați îndeobște dintre medici, acestora fiindu-le caracteristică o gîndire „foarte materială.”<sup>2</sup>

Lucian Blaga nu poate nicidecum să se împace cu teoria psihanalitică despre „libido” ca izvor al creației spirituale prin intermediul procesului de „sublimare”. El proclamă totalul eșec al tentativei freudiștilor de a demonstra ecuația: „creație spirituală = libido nesatisfăcut, deviat”. Filozoful concede că între cei doi termeni, creație și libido, poate exista uneori un raport, dar acesta nu-i niciodată interpretabil în limbaj psihanalitic. Singurul pas înainte realizat „prin ostenele psihanalizei” a fost constatarea că „spiritul își ia energiile de care are nevoie de oriunde acestea îi stau la dispoziție”.

Invocarea libidoului cînd este vorba de a desluși izvoarele creației spirituale i se părea lui Blaga a constitui o impietate condamabilă mai cu seamă fiindcă filozoful identifica „fluviul zeului Libido Atoputernicul” cu *cloaca maxima*, marele canal de scurgere a dejecțiilor. În această privință, gînditorul român împărțase prin urmare opinia detractorilor psihanalizei, care pretindeau că erotismul freudian se afla de fapt cantonat între granițele unei genitalități triviale. Psihanaliza n-a izbutit să trădeze nici unul din secretele creației spirituale, declara Blaga: „Cu o pasiune uluitoare și care dă de gîndit, ea ne-a vorbit tot timpul numai despre *cloaca maxima*.”<sup>3</sup> Ne întrebăm dacă nu cumva în această afirmație se percep și unele resentimente provocate de controversata încercare de psihanaliză la care Constantin Vlad supusese nu demult creația eminesciană...

Asupra anumitor aspecte ale interpretării psihanalitice privind procesele de creație (în artă, în filozofie etc.), Lucian Blaga revine critic în scrierea sa din 1937 *Geneza metaforei și sensul culturii*.

Aici el se ocupă de teoriile lui Freud și Jung referitoare la rolul ce-i poate reveni creației culturale active în recuperarea echilibrului psihic compromis dintr-un motiv sau altul. Ar fi vorba în asemenea cazuri de un proces într-o cîtva similar celui al refugierii într-o boală psihică pentru a rezista agresiunii unor tensiuni sufletești altminteri de ne suportat.

Constatarea că „psihanaliza înclină să vadă creația culturală ca un echivalent al unor anumite boale, iar anume boale ca un echivalent al creației culturale” îl îndeamnă pe

1. *Ibidem*, pp. 37-38.

2. *Ibidem*, pp. 38-40.

3. *Ibidem*, pp. 35-37.

Blaga să caracterizeze teoria psihanalitică a creației drept o teorie „construită după criterii și în perspective pur medicale”. Această observație pare să fie întărită de faptul că unii psihanalisti, mai cu seamă Jung, atribuie creației culturale certe virtuți terapeutice. Dar filozoful român respinge un asemenea punct de vedere pe considerentul că rezultatele într-adevăr pozitive obținute când e vorba de „indivizi aleși”, care-și redobîndesc echilibrul psihic exercitîndu-și capacitățile creatoare, nu dovedesc că „funcția creației în genere ar fi de natură terapeutică”, ci doar că revenirea la efortul creator de la care fuseseră împiedicați a unor inși „predestinați” creației prin geniul sau talentul lor le oferă acestora șansa efectivă a vindecării.<sup>1</sup>

Mai mult încă, demersul creator poate uneori constitui el însuși un motiv de pierdere a stabilității psihice: „Prin mutațiunea ontologică ce are loc în el, omul părăsește definitiv o stare de echilibru animalic-paradiziac și se lansează în  *existența întru mister și revelare*, plină de primejdii, tulburătoare, dinamică, creatoare.”

De altminteri, faptul că valoarea imanență a creațiilor culturale nu se judecă niciodată în funcție de eficacitatea lor terapeutică demonstrează, remarcă Blaga, lipsa de temeinicie a recursului la „perspectiva psihanalitic-medicală” când e vorba de aprecierea unor atare creații.<sup>2</sup>

Același dezacord îl manifestă Blaga față de afirmația psihanalistilor că în mituri poate fi pusă în evidență o întregă simbolică a structurilor psihice specifice umane, ca de pildă atunci când zeii stăpîni ai luminii sînt identificabili cu *conștiința*, iar demonii haosului cu *inconștientul*, astfel că „în luptele mitologice, de proporții cosmice, dintre zei și demoni s-ar oglindi și s-ar concretiza imaginar lupta dintre conștiință și pornirile inconștiente ale omului”<sup>3</sup>. Filozoful nostru se declara însă convins că psihanalistii n-au descoperit analogia dintre dinamica psihică și scenariul mitologic doar ca urmare a investigațiilor științifice asupra fundamentelor vieții sufletești, ci au imaginat, din capul locului, structurile psihice ale omului „în analogie cu imaginile mitologice!” Prilej pentru Blaga de a exclama „victorios”: „Iată o dovadă cît de mult omul modern, chiar în exemplare atît de intelectualizate și cu atîta maniacă grijă de a se deparazita de așa-zise prejudecăți, ca Freud și Jung, trăiesc sub sugestia mitice.”<sup>4</sup>

Unele considerații privitoare la hermeneutica psihanalitică a mitului se întîlnesc și în scrierea din 1941 a filozofului *Despre gîndirea magică*.

Blaga se oprește mai întîi asupra celebrei lucrări a lui Freud din 1913, *Totem și tabu*. Interesul comentatorului este atras de observația formulată de părintele psihanalizei cum că între mentalitatea arhaică dezvăluită în mitologii și mentalitatea psihonevroticilor contemporani cu noi există izbitoare asemănări, mai ales în privința tabuurilor. Astfel, interdicțiile întîlnite în societățile primitive le prefigurează pe cele pe care psihonevroticii de astăzi și le impun „pentru uzul lor particular”, după cum aceiași suferinzi adoptă, desigur inconștient, tipuri de comportament caracteristice omului arhaic.

Blaga socotește nimerit să atragă totuși luarea aminte asupra faptului că Freud s-a concentrat asupra *asemănărilor* dintre formele de gîndire ale primitivilor și cele ale nevroticilor, neglijînd cu totul *deosebirele*, măcar că tocmai acestea par să fie hotărîtoare: „Conceptiile primitive reprezintă în ultima analiză *forme de cultură*, condiționate de exis-

1. L. Blaga, *Geneza metaforei și sensul culturii*, București, Fundația pt. Lit. și Artă „Regele Carol II”, 1937, pp. 185-186.

2. *Ibidem*, pp. 186-187.

3. *Ibidem*, p. 74.

4. *Ibidem*, pp. 74-75.



tența anonimă a omului în orizontul misterului, și ele au un sens revelatoriu, câtă vreme ideile psihonevroticilor sînt fenomene psihice condiționate exclusiv de reacțiuni individuale în vederea autoconservării insului în împrejurări particulare, care au o importanță numai pentru el. Formele de cultură interesează totdeauna pentru *puterea lor revelatorie* și pentru *stilul* lor, câtă vreme fenomenele psihonevrotice au un interes pur clinic.<sup>1</sup>

Ori de cîte ori au intervenit discordanțe doctrinare între Freud și Jung, Blaga s-a raliat punctelor de vedere ale psihanalistului elvețian, apreciind faptul că, pentru acesta, „în biografia insului uman nu există numai libido refulat, ci și convingeri morale și religioase refulate, care de asemenea ar putea produce dezordini și anomalii sufletești”<sup>2</sup>. Cum era de așteptat, și în această lucrare Blaga manifestă o marcată preferință pentru vederile jungiene în materie de inconștient: „Dacă la Freud inconștientul este cît pivnița unei case, la Jung inconștientul este cît un imperiu subteran. Inconștientul nu este la Jung numai monstrul și bestia, căci este înzestrat și cu porniri profunde, de natură morală.”<sup>3</sup>

Se poate constata că, în general, după 1930, deci în epoca de vîrf a creației sale filozofice, Lucian Blaga nu a pierdut prilejurile de a se disjunge de teoriile și schemele psihanalitice. De pildă, în „încercarea metafizică” pe care a publicat-o în 1934 cu privire la „cenzura transcendentă” și la „Marele anonim”, instauratorul acestei cenzuri, el a ținut să sublinieze că între „cenzura morală”, invocată de freudieni pentru a da seama despre manifestări precum visele, uitarea sau lapsusurile, și „cenzura transcendentă”, prin care el urmărește să ofere „o vastă explicație a fenomenului «cunoaștere» în toată complexitatea sa”, nu există nici un fel de legătură.<sup>4</sup> Este evident că pe Blaga îl neliniștea perspectiva ca a sa „cenzură transcendentă”, noțiune de esență nobilă, să fie pusă cumva în relație (fie chiar în relație logică sau genetică) cu dubioasa „cenzură morală” a psihanalizatorilor.

În *Orizont și stil*, Lucian Blaga își exprima convingerea că „atitudinea ce o luăm față de ideea inconștientului afirmă în mare parte de orientările noastre metafizice”. Această simplă remarcă reușește să releve opoziția ireductibilă dintre concepția lui Blaga despre inconștient și principiile corespunzătoare ale metapsihologiei freudiene. Dar dezcîndu-se de psihanaliză (în bună măsură, chiar și de cea jungiană), gînditorul român se arată hotărît să elaboreze o metodă originală de pătrundere în adîncurile sufletești: „Aventura metafizică în care sîntem angajați ne face... să optăm pentru constructivismul perspectivă al psihologiei abisale.”<sup>5</sup>

La reeditarea, în 1944, a aceleiași cărți, fraza de mai sus a dobîndit o întregire semnificativă, sunînd acum astfel: „...Optăm pentru constructivismul perspectivă al psihologiei și al noologiei abisale, ale cărei temeuri dorim să le stabilim.”<sup>6</sup> Ceea ce înseamnă că, între timp, Lucian Blaga își asumase sarcina fundamentării *noologiei abisale*, o disciplină preocupată să stabilească rolul inconștientului ca izvor al vieții spirituale și al creației individuale și colective.<sup>7</sup>

1. L. Blaga, *Despre gîndirea magică*, București, Fundația Regală pt. Lit. și Artă, 1941, pp. 57-58.

2. De fapt, nici Freud nu neagă refularea unor convingeri morale și religioase incompatibile cu imperativele supraeului, mai cu seamă cînd asemenea convingeri au oarecare contingențe cu interdicțiile curente de ordin erotic.

3. L. Blaga, *op. cit.*, pp. 58-59.

4. L. Blaga, *Censura transcendentă*, București, Ed. Cartea românească, 1934, pp. 200-201.

5. L. Blaga, *Orizont și stil*, pp. 49-50.

6. L. Blaga, *Orizont și stil*, în *Trilogia culturii*, București, Fundația Regală pt. Lit. și Artă, 1944, p. 42.

7. De menționat că, în *Geneza metaforei și sensul culturii*, Blaga afirmase: „Din parte-ne ne-am

Despre această noologie abisală *in statu nascendi* (noologie abisală care, la vremea aceea, nici măcar nu-și spunea pe nume) a scris în 1938 Vasile Băncilă, devotatul exeget al operei filozofice blagiene. El observa că încercările de a explica strict raționalist realitatea esențială și viața sufletească a omului sînt sortite eșecului, drept care s-a și ajuns la „postularea inconștientului”, acesta fiind privit, pe rînd, „ca dinamism al materiei, ca ritm sau creație mecanică, ca o coordonare de reflexe, ca acumulare de întîmplări fericite și de eredități ori de experiențe căzute în stare de instinct, de acomodări inteligente ajunse cu timpul inconștiente... fără să mai insistăm asupra psihanalizei, care, în schimbul unui număr de observații bine făcute, a promovat o filozofie de o suspectă mediocritate”.

De pe platforma scientist-raționalistă, aprecia profesorul Băncilă, inconștientul nu poate fi înțeles cu adevărat: „Înțelegerea acestuia cere un mod de cunoaștere mai complex și mai liber, un simț al misterului și al majorului, o aderență la rațiuni organice mult mai adînci decît cele aflate în cîmpul logicii formale.”<sup>1</sup> Desigur că psihanaliza, și în special cea ortodoxă, nu răspundea unor atare pretenții metodologice, care depășeau în chip neîndoios exigențele îndeobște prescrise spiritului științific.

Lucian Blaga era însă sortit să izbîndească acolo unde ceilalți eșuaseră, căci el „a venit în cultura modernă aducînd de acasă o intuiție organică a poporului său și care era diferită de a raționalismului apusean”. Dacă Blaga a reușit să reabiliteze inconștientul, aceasta se datorește faptului că nu a fost străin de lumea țărănească, iar „pentru țăran ceea ce e lipsit de conștiință — afară de cazurile de anormalități — are totdeauna o ordine mai adîncă, fie pentru că are ordinea sa proprie tainică, fie pentru că e altcineva care se îngrijește de această ordine”. Și astfel, „inconștientul reabilitat va deveni pentru Blaga o idee de boltă”.

Căci Blaga era încredințat că un asemenea inconștient stă la baza „tuturor culturilor adevărate pe care le-a cunoscut istoria”, întrucît el este cel ce le determină felul de a fi și specificul, el le furnizează „matca stilistică” în care gastează creațiile lor. Blaga n-ar fi realizat performanțele sale din domeniul filozofiei culturii, consideră Băncilă, „dacă n-ar fi văzut în inconștient o ordine atît reală cît și virtuală, deci ceva care se împărtășește, în chip propriu, din ordinea cosmosului”<sup>2</sup>.

Străduindu-se să pună în lumină originalitatea „inconștientului” blagian, comentatorul insistă asupra fracturii pe care filozoful o descoperise în zona de contact dintre acest inconștient și conștiință: „Blaga nu se mulțumește să așeze în inconștient un principiu de ordine și de creație, ci îl separă în chip adînc de conștiință și caută să-i stabilească propriile lui categorii, am zice, de reprezentare a lumii.”<sup>3</sup>

Absența comunicării sistematice între conștient și inconștient a fost, într-adevăr, proclamată în repetate rînduri de către Blaga<sup>4</sup>, care nu putea admite pendularea „conținuturilor psihice” din conștiință în inconștient prin „refulare” și înapoi, din inconștient în

---

ridicat în *Orizont și stil* împotriva concepției despre inconștient ca haos și dezordine în favoarea unui inconștient cosmic și în favoarea chiar a unui *logos inconștient*.” (p. 75) Retipărind acest text în *Trilogia culturii*, autorul a socotit de cuviință să-l înlocuiască pe *logos* cu *noos* (p. 392).

1. V. Băncilă, *Lucian Blaga energie românească*, Cluj, Col. „Gînd românesc”, 1938, pp. 41-42.

2. *Ibidem*, pp. 42-43.

3. *Ibidem*. p. 45. Deosebirile radicale dintre inconștient și conștient sînt subliniate și de alt tălmăcitor al teoriilor blagiene: „Fiindcă inconștientul e *altfel* structurat decît conștiința, are altfel de orizonturi, de atitudini, de inițiative, trebuie să concludem că inconștientul și conștiința reprezintă *aceiași* fel de substanță psiho-spirituală, dar altfel de structuri.” (Ovidiu Drimba, *Filosofia lui Blaga*, București, Ed. Cugetarea — Georgescu Delafras, 1944, p. 45.)

4. De pildă, în *Orizont și stil*, p. 41.

conștiință, ca în cazul „sublimării”. Această atitudine teoretică „de detaliu” este și ea dătătoare de seamă pentru incompatibilitatea principială dintre noologia abisală blagiană și metapsihologia freudiană.

La aproape o jumătate de veac după apariția scrierilor care aveau să constituie *Trilogia culturii*, Henri H. Stahl a întreprins, de pe pozițiile „stingii” raționaliste, o analiză a concepțiilor lui Blaga referitoare la rolul inconștientului în făurirea acelor „matrici stilistice” proprii fiecărei etnii.

Neostenita năzuință a filozofului și mai ales a poetului Lucian Blaga de a reveni la „origini”, la „stratul mumelor”, la izvoarele ancestrale îi apare, la un moment dat, distinsului sociolog ca îmbinându-se perfect cu „mentalitatea freudistă, care, de asemenea, caută explicarea fenomenelor culturale printr-o reîntoarcere la «amintirile copilăriei»”<sup>1</sup>. Numai că acea reactualizare a evenimentelor înscrise în inconștientul infantil individual, reactualizare urmărită în cadrul curei analitice freudiene, nu are nimic comun cu afundarea în inconștientul colectiv arhaic preconizată de noologia abisală.

Prea puțin convingătoare este și afirmația lui Stahl că „matricile stilistice” ale lui Blaga reprezintă „ceva cam asemănător cu «complexele freudiene»”. Comentatorul observă totuși că „determinantele” stilistice abisale invocate de Blaga pătrund în conștient „în cu totul alt chip decât în teoria freudistă”, întrucât ele răzbat aici „printr-un proces de «personanță», fără a suferi vreo deghizare.”<sup>2</sup>

Pentru marxistul Stahl apărea cu totul inadmisibilă îndeosebi înclinarea lui Blaga de a reduce analiza vieții sociale la o analiză a „stilului”, iar analiza stilului la analiza unor procese psihice „subconștiente”.<sup>3</sup>

Interesant este că, ocupându-se în 1983 de neajunsurile filozofiei bligiene a culturii, H. H. Stahl s-a simțit obligat să avertizeze publicul intelectual românesc și împotriva primejdiilor pe care le putea ascunde utilizarea metodei psihanalitice la abordarea problemei statutului ontologic al culturii, ca și cum psihanaliza ar fi fost întru cîtva răspunzătoare pentru rătăcirile noologiei abisale: „Însistăm asupra acestei probleme a tratării psihanalitice a culturii pentru că teoria lui Blaga continuă a fi practică de unii din urmașii lui întârziți, astfel că socotim util să reanalizăm critic aceste probleme în nădejdea de a pune pe gânduri și a-i îndrepta spre cărările științei pe cei ce continuă a avea credința că frazele obscure, lipsa definițiilor clare și înlocuirea lor prin metafore constituiesc dovada unei filozofii adînci.”<sup>4</sup> Fără îndoială că ascuțișul criticii este îndreptat aici împotriva filozofiei lui Blaga, dar valabilitatea psihanalizei în general, și implicit a celei freudiene, este și ea pusă în cauză datorită presupusei sale complicități la edificarea sistemului blagian.

Cît despre gînditorul Blaga al anilor '30, iată în ce termeni își exprima el opinia despre consistența științifică și perspectivele freudismului: „Doctrina psihanalitică, după ce a izbutit să înmlădie un univers întreg după legea sa, începe în sfîrșit să se bucure de o popularitate meritată să dea de gîndit. Nu constituie oare această popularitate un semn că învățătura psihanalitică se apropie răsplatit de pragul judecății?!”<sup>5</sup>

1. H. H. Stahl, *Eseuri critice despre cultura populară românească*, p. 79.

2. *Ibidem*, p. 111.

3. *Ibidem*, p. 110. De remarcat că, în general, Stahl identifica psihanaliza cu freudismul, astfel că uneori se arăta dispus să-i impute lui Blaga acceptarea necritică a freudismului chiar atunci cînd filozoful român promova concepții înrudite mai degrabă cu cele ale lui Jung și în orice caz neîmpărtaşite de fondatorul psihanalizei.

4. *Ibidem*, p. 79.

5. L. Blaga, *Orizont și stil*, p. 26.

Care ar fi fost verdictul pe care Blaga însuși l-ar fi pronunțat în cazul când ar fi făcut parte dintr-un imaginar complet de judecată? Deceniul următor va aduce un răspuns destul de lămurit la această întrebare.

### Ecouri în estetică și în etică: Ș. Cioculescu, L. Rusu, T. Vianu, A. M. Frenkian

Criticii noștri literari de acum 50-60 de ani se deprinseseră să aibă în vedere manifestarea unor eventuale înfriuri ale freudismului în scrierile beletristice. Semnificative sînt considerațiile cu o anumită valoare de generalitate pe care Perpessicius le formula în legătură cu o carte din 1931 a lui Ionel Teodoreanu: „Investigațiile psihanalitice și aplicațiile freudiane în artă, pe de o parte, romanul de moravuri al lui Proust și literatura de sinceritate și critică a lui Gide, pe de altă parte, au sporit cîmpul cunoașterii literare.”<sup>1</sup> La rîndul său, Basil Munteanu aprecia că pentru formarea concepției „radical intelectualiste” pe care o profesează în *Teze și antiteze*, Camil Petrescu a apelat mai cu seamă la Bergson, la Hartmann, la Freud și la Husserl<sup>2</sup>; deși „freudismul” lui Camil poate constitui subiect de discuție, este interesant că istoricul literar s-a simțit îndemnat să-l numere și pe părintele psihanalizei printre inspiratorii romancierului și gînditorului român.

Numele lui Freud este pomenit reverențios în studiile publicate la noi despre unele personalități ale literaturii europene. De pildă, Anton Holban remarcă, în 1936, că „în preajma lui Proust se simte umbra lui Freud”<sup>3</sup>, iar Mircea Mancaș caracteriza astfel afinitățile dintre Arthur Schnitzler și Sigmund Freud: „Schnitzler e psihanalist în literatură, Freud este metafizicianul-poet al psihanalizei.”<sup>4</sup>

În substanțiala prezentare pe care a făcut-o operei lui Frank Wedekind, Alice Voinescu accentua asupra aspectelor psihanalitice, mai mult sau mai puțin spontane (bună parte din creațiile dramaturgului fuseseră elaborate înaintea deplinei cristalizări a concepțiilor freudiene), care abundă în scrisul prestigiosului înaintaș al teatrului expresionist: „Contemporan cu Freud și congenial lui, [Wedekind] e, ca și acesta, izbit de numeroasele victime ale ignoranței psihologice. Ideea lui Charcot, marele psihiatru francez, că psihozele nu sînt datorite numai tarelor ereditare de natură biologică a fost dezvoltată de Freud în teoria refulării și nevroza a fost explicată prin *înăbușirea elanului vital*. Wedekind, pătruns de aceeași înțelegere a dinamismului psihic, nu mai poate stigmatiza neorînduiele morale drept crime, ci denunță morala burgheză neștiutoare și strîmtă ca fiind singura vinovată de anomaliiile victimelor ei.”<sup>5</sup>

Trebuie observat că Alice Voinescu stăruie asupra determinismului social-istoric, nu asupra celui biologic al viziunii dramatice a lui Wedekind și, implicit, a celei psihologice a lui Freud, ceea ce nu impietează însă asupra valabilității generale a acestor viziuni: „Cultura secolului al XIX-lea, eminentemente burgheză, nu cunoștea decît planul con-

1. Perpessicius, *Opere*, vol. V, București, Ed. Minerva, 1972, p. 171.

2. B. Munteanu, *Littérature roumaine*, Col. „Panoramas des littératures contemporaines”, Paris, Ed. du Sagittaire, 1938, p. 204.

3. A. Holban, *Marcel Proust*, în „Azi”, V (1936), nr. 22 din mar.-apr., p. 2 075.

4. M. Mancaș, *Schnitzler și Freud*, în „Adevărul literar și artistic”, XI (1932), nr. 623 din 13 nov., p. 3.

5. Alice Voinescu, *Aspecte din teatrul contemporan*, București, Fundația pt. Lit. și Artă, 1941, pp. 43-44.

științei clare, nu recunoștea ca legitim decât pe omul rațional, în care subconștientul era închis cu șapte lacăte. Wedekind, ca și Freud, descoperind drumul spre irațional, se coboară pe povârnișul lui nu doar cu intenția de a da drumul negurilor să irumpă în claritatea conștiinței, ci pentru a scoate la iveală puterile cele tănuite ce hrănesc cu seva lor obscură conștiința de suprafață, oprind-o astfel de a se vesteji în forme abstracte.”<sup>1</sup>.

În orice caz, substratul psihanalitic al creației artistice nu mai constituia pentru mulți dintre criticii și istoricii literari de la noi din anii '30 o cantitate neglijabilă.

O veritabilă pledoarie în favoarea însușirii de către oamenii de literă a cuceririlor științifice acumulate prin strădaniile lui Freud și ale școlii sale întâlnim în studiul din 1938 al lui Șerban Cioculescu *Romanul Hortensiei Papadat-Bengescu*. De notat că, deși în acest text nu figurează ca atare termenul „psihanaliză”, noțiunea corespunzătoare este prezentă tacit, și încă foarte activ.

Respectivul paragraf se deschide cu o aluzie la înfruntarea care tocmai se desfășura pe cîmpurile de bătaie ale criticii literare între partizanii înnoirilor și acei apărători ai tradiției care pretindeau ca orice creație artistică să acorde o prioritate absolută „sănătății morale”. „Profesiuniștii criticii didactice” încearcă, în numele unui psihologism sumar și desuet, să impună o delimitare netă între așa-numita „artă sănătoasă” și „arta morbidă sau degenerată a modernilor”. Cioculescu recunoaște meritul literaturii clasice de a fi aruncat lumini valabile chiar și asupra psihopatologiei, măcar că opera cu instrumentele unei psihologii destul de schematică. Reprezentanții „criticii didactice” adoptă o atitudine retrogradă tocmai în măsura în care nu vor să ia act de „însemnătatea capitală a descoperirii domeniului iraționalului (a subconștientului și a inconștientului) în viața morală” și totodată de „corespondențele posibile dintre fenomenele de acest ordin ale noii psihologii și ruperile de echilibru moral, atât de semnificative, din arta clasică”. Și criticul remarcă mustrător: „Sănătatea morală e oarecum un mit puritan și raționalist contrazis de observație, care deslușește cu agerime pătrunderile reciproce între conștiința deliberativă și impulsurile subliminare ale inconștientului.”

Explorarea inconștientului nu reprezintă pentru literați o delectare în sine, ci un prilej de a dezvălui substratul atitudinilor umane atât pe planul practicii curente, cât și pe cel al ținutei etice; rostul literaturii, subliniază Cioculescu, nu este acela „de a proiecta automatismul vieții morale, care e lipsit de semnificație fenomenologică, ci de a descoperi mobilele inconștiente ale comportărilor, rațiunile ascunse ale actelor și simțirilor ome-nești. Ele sînt foarte adeseori nesănătoase, deoarece echilibrul sufletesc e o stare de provizorat și de aparență, în timp ce fiziologia individuală ne stăpînește, ne imprimă direcția actelor într-o cadență de care rămînem îndeobște neștiutori.”<sup>2</sup> Opiniile estetice și etice cu rezonanță psihanalistă ale autorului sînt destăinuie aici în termeni oarecum sibilinici și fără vreo preocupare deosebită pentru rigoarea formulărilor. Se vede că Șerban Cioculescu socotea nimerit ca, în acea perioadă de încrîncenare a confruntărilor, pe terenul moralității publice, dintre taberele literare, să nu se înfățișeze drept exponentul punctului de vedere freudist.

O ilustrare admirabilă a năzuințelor de cunoaștere proprii literaturii noi ne furnizează Eugen Ionescu, care, într-o succulentă pagină din *Nu*, aduce o mărturie unică în privința folosului de neînlocuit pe care psihanaliza îl prezintă pentru cel care vrea cu adevărat să-și descopere dimensiunile sufletești: „Psihanaliza arată clar cum noi fugim de noi

1. *Ibidem*, p. 46.

2. Ș. Cioculescu, *Aspecte literare contemporane. 1932-1947*, București, Ed. Minerva, 1972, pp. 378-379.

înșine; cum ne ascundem de noi înșine; ea dovedește clar că noțiunea nu corespunde conținutului, că expresia nu ne cuprinde de vreme ce, îndată ce numești o stare, starea se modifică, se transformă. O ciudată «tehnică instinctuală» realizează acest refuz de cunoaștere; frica de lumină. Mă întreb pe mine însumi de ce mi-e teamă de mine; mă îndemn cu dragoste, cu durere, deasupra propriilor mele adîncuri mute; dar am pierdut cheia tuturor porților mele.” Și scriitorul constată cu stupefacție în privința gândirii transpuse în cuvinte: „Expresia este tocmai ce nu sînt eu.”<sup>1</sup> Cultivarea consecventă a psihanalizei se dovedește astfel a fi un indiciu de curaj, dar poate și de nesăbuință, cînd e vorba de autocunoaștere.

Au existat la vremea aceea în România oameni convinși că psihanalistii au dreptate cînd atribuie creației artistice un rol efectiv în realizarea echilibrului sufletesc. Într-un articol publicat în 1938, reputatul fiziolog și imunolog Marius Nasta făcea mențiune despre teoria lui Freud referitoare la suferințele provocate individului ca urmare a reprimării „atîtor porniri instinctuale”, suferințe care sînt în bună măsură deturnate și îndepărtate cu ajutorul mecanismelor visului. „Ceea ce e visul pentru individ este arta pentru omenire — constată doctorul Nasta. În viața închipuită a artei, omenirea își trăiește pornirile înfrîinate, năzuințele nerealizate. Acel rol purificator, eliberator, rol de catarsis pe care încă Aristotel îl atribuia artei e confirmat azi de știință.”<sup>2</sup> Ceea ce înseamnă că savantul și omul de cultură Marius Nasta nu se îndoia de valoarea științifică a psihanalizei.

Dar alături de asemenea luări de poziție în favoarea freudismului se înregistrau tot atîtea fenomene de rezistență față de psihanaliză, o rezistență de obicei surdă și tenace, care însă, uneori, lua forme deschise. Printre adversarii statornici ai psihanalizei s-a numărat, de pildă, medicul și eseistul Ion Biberi, care într-un studiu consacrat „literaturii onirice” aprecia, în legătură cu teoria psihanalitică despre semnificația și geneza visului, că „rareori istoria științelor a putut nota o înfrînire mai tiranică a unei metode de lucru în interpretarea unor fapte”. Cei care, angajîndu-se în această direcție, se hazardează să și-l ia drept călăuză pe „profesorul Freud” sau pe adepții lui, dintre care unii posedă reale calități, se expun unor riscuri incomensurabile: „Sînt cîteva capitole ale cercetării freudiene care viciază examenul vieții onirice, cu deosebire simbolismul visului și explicațiile viselor de origine sexuală, pe care acești autori le acceptă fără simț critic și fără reacție împotriva lipsei de măsură și adesea a ridicolului acestor teorii. În aceste condiții, interpretările viselor sînt atît de aventuroase, iar concluziile obținute atît de nesigure, încît examenul își pierde eficiența, iar metoda valabilitatea.”<sup>3</sup>

Un grăitor exemplu de respingere sistematică a ispitei recurgerii la sugestiile psihanalizei ni-l oferă comentariile istorice și critice ale lui Petru Comarnescu privitoare la creația dramatică a lui Eugene O'Neill. În impozanta prefață la traducerea *Straniului interludiu*, ca și în studiul amplu despre teatrul lui O'Neill pe care comentatorul român l-a publicat în două numere din 1937 ale „Revistei fundațiilor regale”, numele lui Freud este „ocultat”, deși toți exegeții dramaturgului american sînt de acord că întreaga creație a acestuia vădește o incontestabilă viziune psihanalitică.

Abia în introducerea la culegerea din 1968 a tălmăcirilor din O'Neill, Comarnescu se învoiește să afirme: „Strindberg anticipase, prin temerarele sale introspecții, pe Freud, iar O'Neill, fiind contemporan cu Freud și Jung, acordă un și mai mare rol psihanalizei,

1. E. Ionescu, *Nu*, București, Ed. Vremea, 1934, p. 263.

2. M. Nasta, *Știința și morală*, în „Viața românească”, XXX (1938), nr. 2 din febr., p. 72.

3. I. Biberi, *Literatura onirică*, în „Revista fundațiilor regale”, VI (1939), nr. 9 din 1 sept., pp. 698-699.

introspecțiilor, subconștientului.“ Dar ca și cum această recunoaștere ar fi fost prea agajantă, ea este imediat „corectată” prin observația că, la laureatul Premiului Nobel pentru literatură din 1936, „chiar dacă, uneori, sentimentele apar în polivalența și ambiguitățile lor, personajele nu-și pierd identitatea, oricâte «bucăți de omenie» cuprind în ele, de la instincte primare, date ereditare, calități și defecte, la altele deprinse în mediul social”.<sup>1</sup> Nu credem că greșim deslușind în sforțarea eseistului bucureștean de a pune neapărat în lumină „normalitatea” eroilor lui O’Neill încă o manifestare a acelei neîncrederi în freudism întâlnite la majoritatea intelectualilor români ai epocii.

S-ar spune totuși că, în perioada interbelică, un conațional al nostru și-a propus să elaboreze o estetică de inspirație psihanalitică. Cel puțin așa ar părea să reiasă din mențiunea pe care o făcea Henri H. Stahl privitor la „teoria freudistă a lui Liviu Rusu” în materie de analiză a folclorului „ca sursă de informație despre «geniu» nostru național”.<sup>2</sup>

Este însă de ajuns să parcurgi paginile celor două cărți pe care cercetătorul clujean le-a tipărit în 1935 la Paris, în vederea obținerii la Sorbona a titlului de doctor, *Eseu despre creația artistică (Contribuție la o estetică dinamică)* și *Sensul existenței în poezia populară română*, ca să te încredințezi de netemeinicia presupunerii că el ar fi încercat să aplice freudismul în estetică, fie și „într-o versiune proprie”.

Dimpotrivă, prima dintre scrierile amintite abundă în notații care dovedesc grija autorului de a pune în evidență deosebirea dintre concepțiile psihanalitice și cele pe care le profesa el însuși. Rusu se socotea dator să respingă mai cu seamă „ideea unei origini sexuale a artei”, idee pe care, constata cu satisfacție, adepții lui Freud începuseră să o critice și ei<sup>3</sup>. Esteticianul român considera „banală și simplistă” afirmația lui Freud că „opera de artă este fructul slăbiciunii artistului”<sup>4</sup>. El se declara în dezacord cu școlile literare actuale de felul futurismului și suprarealismului care îi atribuie lui Freud sau altor contemporani meritul de a fi descoperit funcția creatoare a incoștientului și a fi izbutit cei dintii să sondeze adâncurile iraționale ale sufletului omenesc; Shakespeare a realizat în această privință incomparabil mai mult decât amintitele școli literare.

Se înșală grav artiștii care, astăzi, încearcă „să transpună incoștientul sub forma lui difuză”, oferind opere a căror obscuritate pretinde să reproducă fidel mecanismele incoștientului. Polemizând cu asemenea artiști, Liviu Rusu formula un deziderat parcă preluat dintr-o scriere de filozofie a culturii aparținând lui Lucian Blaga: „Arta nu-și atinge scopurile prin imitație, ci prin transformarea haosului în cosmos.”<sup>5</sup>

Cît despre *Sensul existenței în poezia populară română*, în cartea aceasta numele lui Freud (sau al lui Jung) nu este pomenit nici măcar o dată. Întîlnim aici cel mult unele dezvoltări cu o anumită „rezonanță” psihanalitică, precum: „Doar ca urmare a unei tulburări interioare cîntă poporul, iar cîntecele lui nu sînt decît atitudini determinate de neliniștile din fundul ființei sale” sau „Ca orice creație artistică, [poezia populară] e un simbol care se cere interpretat; ea dezvăluie tendințele cele mai adînc îngropate, tendințe care conferă un sens existenței noastre”<sup>6</sup>...

1. P. Comarnescu, *Coordonatele creației lui Eugene O’Neill*, în Eug. O’Neill, *Teatru*, vol. I, București, Ed. pt. Literatură Universală, 1968, p. 39.

2. H. H. Stahl, *Eseuri critice despre cultura populară românească*, p. 75.

3. L. Rusu, *Essai sur la création artistique*, Paris, Libr. F. Alcan, 1935, p. 44.

4. *Ibidem*, pp. 120-121.

5. *Ibidem*, pp. 305-307.

6. L. Rusu, *Le sens de l’existence dans la poésie populaire roumaine*, Paris, Libr. F. Alcan, 1935, p. 9 și 15. De altfel, după ce promisese să vorbească despre „teoria freudistă a lui Liviu Rusu”, Henri H. Stahl s-a văzut nevoit să constate cu resemnare că, în scrierile din 1935 ale acestuia,

În schimb, Tudor Vianu era convins că psihanaliza se dovedește capabilă să lumineze multe aspecte nebănuite ale originii creației artistice, drept care, cum am mai semnalat, a și inclus traducerea unui mic studiu al lui Sigmund Freud în *Istoria esteticii de la Kant pînă azi în texte alese*, pe care a întocmit-o în 1934.

Tratatul de estetică al lui Vianu, lucrare de referință în mai vechea literatură științifico-pedagogică românească, include un consistent capitol despre „teoria psihoanalitică a artei”<sup>1</sup>, capitol în care aflăm o expunere nu lipsită de bunăvoință privind concepțiile lui S. Freud și mai ales ale lui O. Rank în legătură cu „valoarea și condiționările sexuale ale artei”. După o prezentare sumară a implicațiilor pe planul esteticii ale doctrinei psihanalitice, Vianu trece la examinarea critică a unor teze formulate de autorii menționați adineauri.

Astfel, ocupîndu-se de teoria lui Rank potrivit căreia, din punct de vedere social-istoric, preocupările artistice devin manifeste o dată cu relativa slăbire a pulsionilor instinctuale, esteticianul român observă că etnografia nu confirmă o atare ipoteză, întrucît nu s-a putut demonstra existența unor grupări sociale atît de primitive, adică aflate într-atît sub dominația instinctului, încît să fie străine de orice exteriorizare a funcției artistice. Același lucru se constată și pe plan individual: copiii de trei ani execută desene pline de expresivitate, ceea ce este o dezmințire a teoriei psihanalitice care pretinde că realizările artistice sînt efectul sublimării obținute prin reprimarea pornirilor instinctive.<sup>2</sup> Aspecte contradictorii prezintă și concepția psihanalitică despre emoția estetică definită uneori de Freud ca o „plăcere anticipativă” (*Vorlust*); de fapt, satisfacția artistică derivă din „frumusețea estetică a formei”, fără să implice în vreun fel „plăcerea finală” ce rezultă din „liberarea tendințelor comprimate”. Pe de altă parte, remarcă Vianu, „dacă arta ar fi totdeauna produsul unei sublimări, ea ar trebui să aibă numai un conținut sexual latent, dar niciodată un astfel de conținut manifest”; în realitate, o sumedenie de creații artistice reprezintă totuși traduceri directe și netransfigurate simbolic ale sexualității.<sup>3</sup>

Aceeași atitudine, receptivă și totodată circumspectă, față de psihanaliză a fost manifestată de Tudor Vianu chiar și în perioada prigonirii freudismului la noi în țară. Retipărind în 1957 unele studii consacrate metaforei, el a menținut paragraful despre „funcțiunea psihologică a metaforei”, în care, printre altele, sublinia meritul lui Freud de a fi elaborat „o întreagă disciplină sistematică” a viselor, plină de consecințe pentru știința estetică.<sup>4</sup>

În legătură cu considerațiile lui Freud referitoare la *Regele Lear*, Vianu apreciază că exegeza profesorului vienez „dă adîncime și parcă o frumusețe nouă tragediei lui Shakespeare”, pe lîngă faptul că îngăduie verificarea teoriei psihanalitice despre raporturile dintre metaforele poetice și imaginile visului.<sup>5</sup> Cît privește însă valabilitatea mai generală

---

„nu găsim decît tot aceeași veche metodă de interpretare pur literară, pe baza unei psihologii care nu are nimic «abisal» în ea” (*op. cit.*, p. 76).

1. Acest capitol fusese publicat, sub o primă formă și sub titlul *Psihanaliza și teoria artei*, în „Minerva”, II (1929), nr. 3, pp. 1-12, iar apoi, într-o versiune revăzută, în volumul *Arta și frumosul. Din problemele constituției și relației lor*, București, Societatea Română de Filosofie, 1931, pp. 87-103.

2. T. Vianu, *Estetica*, vol. I, București, Fundația pt. Lit. și Artă „Regele Carol II”, 1934, pp. 205-206.

3. *Ibidem*, pp. 206-208.

4. T. Vianu, *Problemele metaforei și alte studii de stilistică*, București, Ed. de Stat pt. Lit. și Artă, 1957, p. 49. *Funcțiunea psihologică a metaforei* fusese tipărită prima oară în „Revista fundațiilor regale”, XII (1945), nr. 7 din iul., pp. 128-134.

5. *Ibidem*, p. 54.



a acestei teorii, comentatorul nostru manifestă serioase rezerve. El observă că psihanaliztii esteticieni ignoră deosebirile dintre funcția psihologică a visului, care e „cvietivă”, și cea a metaforei, care e, dimpotrivă, neliniștitoare: „Visul ne închide în nesimțirea somnului; metafora degajează însă în noi un fior și ne conduce către o potență superioară a vieții.”<sup>1</sup>

Problema contribuției inconștientului la făurirea operei de artă l-a interesat și pe Nichifor Crainic, partizanul unei viziuni estetice de esență teologală. De observat că mentorul „gîndirismului” anilor '30 își manifesta satisfacția că între Carl Gustav Jung și Sigmund Freud există divergențe serioase în legătură cu substratul procesului de creație, încercarea lui Freud de a explica acest proces „prin metoda reductivă a psihopatologiei” fiind calificată de emulul său elvețian drept „o platitudine”. Crainic ne îndeamnă „să remarcăm acest lucru prețios din partea unui medic psihanalist, care se ridică vehement să apere demnitatea artei tocmai împotriva școalei din care face parte”<sup>2</sup>...

Dar îndată, teologul și esteticianul român respinge fără apel și teoria jungiană a inconștientului colectiv ca principal inspirator al creației artistice: „Inconștientul colectiv construit de Jung cu o formidabilă putere de imaginație nu e decît o fantasmagorie seducătoare, debitată în numele științei.” Nu inconștientul, fie el individual sau colectiv, ci conștiința spirituală de esență divină este, în opinia lui Nichifor Crainic, răspunzătoare pentru inspirația artistică.<sup>3</sup>

Știut fiind cît de anevoioasă s-a dovedit la noi receptarea „în adîncime” a freudismului, nu poate surprinde constatarea că în România n-au existat la vremea aceea reprezentanți autentici ai esteticii psihanaliste. Studii fundamentale sau aplicative de estetică „abisală” nu s-au scris atunci în țara noastră, înregistrîndu-se numai oarecare încercări în direcția utilizării grilelor presupus freudiene la examinarea substratului psihologic al anumitor opere literare, așa cum a procedat doctorul Justin Neuman cînd a fost vorba de *Adela* lui G. Ibrăileanu, *Întoarcerea din rai* de Mircea Eliade, *Împlîri în irealitatea imediată* de M. Blecher sau *Bacalaureatul elevului Gerber* de Friedrich Torberg. Preocuparea majoră a unui astfel de critic psihanalist era verificarea modului în care reacțiile personajelor din scrierile analizate se conformau întru totul principiilor de bază ale doctrinei freudiene.

Se mai întîlnesc în literatura psihanalitică românească a epocii și cîteva lucrări de tipul „psihobiografiei”, specie în care viața și opera artiștilor sînt înfățișate sub forma „relatării de cazuri [clinice], făcînd din scriitură expresia unei nevroze sau a unei boli mintale”<sup>4</sup>. Cea mai faimoasă întreprindere de acest fel fusese desigur „psihobiografia” lui Eminescu publicată în 1932 de Constantin Vlad.

Într-un articol apărut în „Adevărul” cu prilejul celei de-a optzecea aniversări a lui Freud, Eugen Lovinescu și-a spus și el părerea despre „metoda freudiană aplicată lui Eminescu de doctorul C. Vlad”; analiza întreprinsă de acesta „s-a dovedit de o brutalitate care, într-adevăr, a îndreptățit respingerea; justa lui viziune a fost înăbușită de o violență de termeni barbari și de diagnostice dezonorante”.

1. *Ibidem*, p. 56. Problema afinităților visului cu arta fusese tratată și de Edgar Papu, care a confruntat, în această materie, opiniile freudiștilor cu cele formulate de unii reprezentanți ai școlilor estetice contemporane (*Experiența artistică și experiența onirică*, în „Revista de filosofie”, XIX (1934), nr. 4 din oct.-dec., pp. 353-367).

2. N. Crainic, *Nostalgia Paradisului*, București, Ed. Cugetarea, 1940, p. 253.

3. *Ibidem*, pp. 255-256.

4. Vezi Elisabeth Roudinesco, *La bataille de cent ans. Histoire de la psychanalyse en France*, vol. II, Paris, Seuil, 1986, p. 22.

De altminteri, criticul era de părere că aceleași deficiențe caracterizează și tentativele altora de a crea și la noi „o ramură de critică literară prin introducerea freudismului“. Astfel, articolele din „Adevărul“ ale doctorului Justin Neuman privitoare la romanele scrise de însuși Lovinescu, ca și încercările similare ale Doctorului Y grec, au fost urmări de critic și romancier „cu o satisfacție înveselită și de zîmbetul ușor pe care nu poți să nu-l ai în fața excesului interpretativ“.

„Critica psihanalitică — apreciază Lovinescu — va deveni un instrument mult mai util cînd va intra în mina criticilor profesioniști, bineînțeles cu oarecare cultură științifică, dar nu cu spirit de sistem, ci cu *spirit de finețe*. Fără să explice întreaga artă, fără să fie deci o cheie ce descuie toate lacătele universului sufletesc, deși parțială, viziunea lui Freud asupra artei ni se pare întemeiată și, în orice caz, bogată în urmări interpretative.“ O asemenea critică literară nu poate totuși aduce contribuții efective în domeniul esteticii, la „lămurirea intrinsecă a operei de artă“, ci numai în cel al psihologiei, deci în direcția „reconstituirii sufletești a creatorului“. Pe de altă parte, aplicațiile critice freudiene nu se pot limita la studierea „forțelor inconștiente, refulate ale sufletului“, ci trebuie să aibă neapărat în vedere și „voința conștientă a creatorului“.<sup>1</sup>

Merită consemnat că, înainte de apariția hulitei cărți a doctorului Vlad, literatul și eseistul Lucian Boz se angajase și el într-o tentativă de a interpreta psihanalitic anumite aspecte ale operei eminesciene. Într-un șir de articole risipite în periodice, Boz s-a străduit să recompună „masca lui Eminescu“, prin sondaje în inconștientul relevat de însăși nemuritoarea creație a poetului.

Această creație pare să stea îndeobște sub semnul a două zeități: *Eros Cosmogonos* și *Eros Sexualis*. Se poate verifica și în poezia filozofică a lui Eminescu, crede Boz, remarca psihanalizatorilor că „toate cosmologiile se exprimă în termeni sexuali“, deoarece „omul proiectează simboluri sexuale în spațiu și își închipuie cosmogonia ca un act sexual sau o fecundație“. Pentru ilustrarea acestei teze, el citează „cele mai frumoase versuri ale lui Eminescu“, acelea care dau chip facerii lumii din *Scrisoarea I*: „Dar deodată-un punct se mișcă... cel întâi și singur. Iată-l / Cum din haos face mumă, iară el devine Tatăl... / Punctu-acela de mișcare, mult mai slab ca boaba spumii, / E stăpînul fără margini peste marginile lumii.“ Comentatorul deslușește aici întâlnirea dintre principiul feminin și cel masculin, punctul în mișcare fiind eventual o întruchipare a spermatozoidului...<sup>2</sup>

Mergînd pe urmele „complexului lui Oedip“ în poezia lui Eminescu, Lucian Boz stăruie desigur asupra lui *O, mamă...*, dar se oprește și la anume versuri din *Rugăciunea unui dac*, precum: „Că pot să-mi blestem mama pe care am iubit-o“ sau „Să simt că de suflarea-ți suflarea mea se curmă / Și-n stingerea eternă dispar fără de urmă“, în acest ultim distih exegetul recunoscînd un „simbol al resorbirii în trupul matern“.<sup>3</sup> Dacă ținem seama de experimentul critic în bună măsură ratat de doctorul Vlad, psihanaliza lui Eminescu schițată de Lucian Boz se prezintă, dincolo de aerul ei oarecum rudimentar, la un nivel mai satisfăcător, măcar pentru considerentul că oscilațiile poetului între „erosul cosmogonic“ și „erosul sexual“ nu mai sînt reflectate în oglinda deformantă a elementelor psihopatologice din biografia acestuia.

1. E. Lovinescu, *Freud și critica literară*, în „Adevărul“, L (1936), nr. 16 068 din 7 mai, p. 5.

2. L. Boz, „*Erosul*“ lui Mihail Eminescu, în „Zodiac“, II (1931), nr. din nov. (Brumar), pp. 33 și 34-35. Autorul face și unele considerații, destul de discutabile, în legătură cu înjurătura ca formă de sublimare a tendințelor homosexuale și incestuoase în aria noastră de civilizație.

3. L. Boz, „*Complexul lui Oedip*“ la Mihail Eminescu, reproduc în culegerea multigrafată *Masca lui Eminescu*, Sydney, 1979.

Despre „complexul lui Oedip” ca impuls al creației artistice s-a ocupat în 1933 și Mihail Uță, într-un articol în care se fac trimiteri la biografia și opera lui Shakespeare, a lui Schiller, a lui Racine, a lui Lenau, a pictorului Segantini și mai ales a lui Leonardo da Vinci, pentru a se trage concluzia: „Arta s-a format așadar în paguba vieții biologice a omenirii. Elanul sexual originar, destinat să asigure înmulțirea și propagarea speței, a fost înfrînat, conservat și constrîns să se metamorfozeze în valori estetice.”<sup>1</sup>

Printre cei care, la vremea aceea, au manifestat convingerea că doctrina psihanalitică poate sluji drept suport teoretic unei critici literar-artistice posedînd virtuți originale, trebuie amintit Aureliu Weiss. El observa că „analiza operei literare s-a mărginit pînă acum la stabilirea cîtorva raporturi cu mediul social, național sau geografic, a unor afilieri intelectuale sau sentimentale cu temperamente înrudite, la oarecare considerații istorice, menite a situa în timp însemnătatea operei și la reflexiuni de ordin psihologic asupra dispoziției sufletești a autorului în momentul creațiunii”. Intervenția freudismului în cîmpul criticii literare prilejuește importante modificări de optică și făgăduiește rezultate inedite: „Prin contribuția noilor mijloace de cercetare psihanalitică se accentuează mai ales preocuparea [pentru] raporturilor dintre operă și spiritul creator, adîncindu-se analiza complexului din care a răsărit aspectul fanteziei.”<sup>2</sup>

Psihanaliza a fost în anii '30 pomenită, de obicei grăbit, în felurite lucrări de istorie și teorie literară, aproape totdeauna fără amabilitate. Așa a fost cazul și cu teza de doctorat în litere a lui Emilian I. Constantinescu, tipărită în 1932 sub titlul *Anarhismul poetic* și semnată cu pseudonimul Const. I. Emilian. Avem a face cu o producție care pendulează între monografia științifică și publicația „moralizatoare” destinată unui public larg ce trebuia sustras înrîuririlor nocive.

„Lucrarea inaugurală” a fost elaborată în conformitate cu vederile estetice (dar și etice) dogmatice și conservatoare ale profesorului Mihail Dragomirescu, la catedra căruia doctorandul funcționa ca asistent. Acesta urmărea să demonstreze în scrierea sa că toate curentele poetice de avangardă prezintă anumite caractere comune: „atitudinea negativă față de poezia anterioară”, „exaltarea individualismului” și „ostilitatea înverșunată împotriva oricărui element de ordine și disciplină”.

În legătură cu rădăcinile teoretice ale „dezagregării spirituale” specifice „anarhismului poetic” ne sînt semnalate „diverse ideaii de natură literară”, precum scrierile lui F. James, Dostoievski, Gide sau Proust, ori „de natură filozofică”, precum scrierile lui Bergson sau Nietzsche, toți acești factori de destabilizare fiind brusc activați „prin influența unei recente doctrine medicale: psihanaliza doctorului Sigm. Freud”.

Importanța pe care Freud o acordă inconștientului și instinctelor a determinat instalarea unor „raporturi directe între psihanaliză și literatura modernistă”: „Atîtea romane și drame de la noi și de aiurea nu sînt decît aplicații, mai mult sau mai puțin abile, ale unor aspecte din doctrina freudiană.” În sprijinul acestei afirmații este adusă o declarație „răspicată” a „extremistului” Geo Bogza, consemnată în revista „unu” din 1929: „Cred în orizonturile estetice deschise de psihanaliză.”

La un moment dat, Em. I. Constantinescu îi ia apărarea lui Freud împotriva denaturărilor la care discipolii și admiratorii i-au supus învățătura. Aceasta fiindcă savantul vienez, „cu toate erorile lui, a adus cîteva puncte de vedere în psihologie și medicină.

1. M. Uță, *Complexul lui Oedip în literatură și artă*, în „Viața românească”, XXV (1933), nr. 6-9 din iun.-sept., p. 353.

2. A. Weiss, *Psihanaliza și critica literară*, în „Viața românească”, XXVI (1934), nr. 19-20 din oct., p. 49.

Ele cad însă pe al doilea plan față de *elementele morbide și excitante* pe care le-a indicat în opera sa. Și tocmai acestea au fost dezvoltate și exploatate de scriitorii și cititorii amatori de scandal.<sup>1</sup> Verdictul apărătorului „ordinii și disciplinei” pe teritoriul culturii este categoric: „Psihanaliza lui Freud a avut un rol covârșitor în declanșarea anarhismului literar.”<sup>2</sup>

În aceeași ordine de idei, ar fi fost poate de așteptat ca Nicolae Iorga, protagonistul bătăliilor împotriva „literaturii de scandal”, să fi acționat și el întru demascarea psihanalizei. Dar oricât de atent vom parcurge colecția celor cinci ani de apariție a „Cugetului clar (Noul «Sămănător»)”, revista pe care marele istoric și animator cultural se străduia să o transforme în purtătoare de drapel a campaniei pentru „însănătoșirea” literelor românești, nu vom întâlni menționat numele lui Freud decât de două-trei ori, și atunci în treacăt. Pornirea lui Iorga era orientată mai ales contra lui Arghezi și a celorlalți „moderniști” localnici, astfel că eventualii inspiratori de aiurea ai literaturii „stricătoare de suflete” rămâneau îndeobște neglijați.

La începutul lui 1938, directorul „Cugetului clar” a început o ofensivă împotriva profesorilor secundari și universitari care contribuiau la demoralizarea tineretului prin promovarea scrierilor ce nesocoteau ca tematică și ca factură stilistică venerabila noastră tradiție culturală. A răspuns Șerban Cioculescu, remarcând că, în ultimele decenii, se dezvoltase o tradiție literară innoită, care „a absorbit foarte multe elemente de progres, dintre care unele de origine străină”.<sup>3</sup> Într-un articol ulterior, criticul dădea de înțeles că printre aceste „elemente de progres” se numără și psihanaliza, căreia totuși el s-a ferit să-i spună pe nume: „Astăzi cunoașterea omului pătrunde străfundurile «fondului omenesc» și descoperă, mai în adânc decât psihologia clasică și categorială, alte elemente mai greu de «mînuit» și de «echilibrat»: iraționalul, subconștientul, inconștientul, universul moral subliminar, care e pentru viața sufletească «normală» ceea ce e întunericul nopții față de lumina zilei. S-a schimbat așadar perspectiva de privire a structurii omenescii. Și literatura se străduiește a se adapta acestei noi perspective psihologice, ca să îmbogățească și ea, alături de științele morale, cunoașterea sufletului.”<sup>4</sup>

Iorga a priceput prea bine aluzia la freudism, fiindcă a declarat în replică: „Și iată că Sigmund Freud apare și cere ca literatura să intervină în tainele bestialității subconștiente, ca și cum instinctul marilor creatori nu le-ar fi găsit și fără descoperirile laboratoarelor de psihanaliză.”<sup>5</sup> N-avem deci a face cu o negare a valabilității teoriilor psihanaliste, ci doar cu proclamarea inutilității acestora cînd e vorba de explorarea cu mijloacele artei a sufletului omenesc.

Pentru cei neavizați, iar aceștia alcătuiau imensa majoritate a „clasei culte”, freudismul reprezenta o doctrină care viza cel puțin propagarea iresponsabilității morale. O

1. Const. I. Emilian, *Anarhismul poetic*, București, Tip. Bucovina, 1932, pp. 69-70.

2. *Ibidem*, p. 29. S-a păstrat de la Em. I. Constantinescu (care a decedat în 1977) un studiu, redactat probabil prin 1965-1968, despre poezia lui Ilarie Voronca. Remarcînd că în opera acestuia predomină „inconștientul, instinctualul, iraționalul și oniricul”, autorul *Anarhismului poetic* nu formulează nici un blam față de o asemenea situație (vezi Em. I. Constantinescu, *Studii literare*, Col. „Restituiri”, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1983, pp. 162-163). Să fie vorba de o „revizuire” a vechii sale atitudini negative față de infiltrațiile freudismului în creația literară?

3. Ș. Cioculescu, *O nouă tradiție literară*, în „Dreptatea”, XII (1938), nr. 3 068 din 11 febr., p. 2.

4. Ș. Cioculescu, *Literatura și școala*, în „Dreptatea”, XII (1938), nr. 3 092 din 11 mart., p. 2.

5. N. Iorga, *Aceeși confuzie*, în „Cuget clar (Noul «Sămănător»)”, II (1938), nr. 37 din 24 mart., p. 579.

publicație medicală bucureșteană reproducea în 1936, dintr-o „revistă de studii critice și literatură care apare în provincie” (al cărei titlu ne-a rămas necunoscut), un text redactat mai în glumă, mai în serios, dar în orice caz dătător de seamă pentru reputația de care beneficia psihanaliza la ceasul acela: „Vasăzică, după Freud, dacă-ți vine să te tăvălești în noroi, și asta te chinuiește ca o obsesie, dacă-ți vine să te culci cu mă-ta, să furi ceasul vecinului, să șuieri în biserică, să tragi cu revolverul în stradă — și dacă această îndelungată poftă se cheamă obsesie... —, atunci, strict științificește, ca să nu dai în nebunie, fă toate acestea, sau cel puțin măcar povestește-le la cât mai mulți, ca să nu te chinuiască în vis. Ce satan e Freud acesta!”<sup>1</sup>

Tot despre dubioasa faimă a psihanalizei vorbește o informație de gazetă în legătură cu reclamațiile primite din partea unor eleve de la liceul din Huși, cum că un profesor al acestora, arhiepiscopul Veniamin Pocitan, „are o concepție cu totul aparte de a preda religia (o concepție hiperfreudiană)”, drept care s-a deschis o anchetă, în urma căreia arhiepiscopul locotenent al Hușilor a fost trimis în concediu de la catedră pe timp neprecizat...<sup>2</sup>

Trebuie observat că freudismul ajunsese să fie asimilat, în mod curent, unei teorii care preconiza mai ales neînfrinarea sexuală. Nu numai publicul larg, dar și bună parte din oamenii de carte, de la care se putea pretinde o corectă informare în marile probleme sociale și culturale ale epocii, aveau despre psihanaliză o imagine simplificată pînă la desfigurare, cu punerea pe primul plan a indifferenței morale în materie de erotică.

Intelectualii noștri nu știau prea mult despre freudism, dar de un lucru erau convinși, anume că acesta ar cultiva o viziune „pansexualistă”. Așa cum, sub regimul comunist, prin încălcarea „moralei proletare” se înțelegea pur și simplu comiterea unui adulter, tot astfel, în perioada interbelică, acceptarea teoriei psihanalitice echivala pentru profani cu o atitudine cît se poate de îngăduitoare față de consecințele practice ale proclamării „pansexualismului”.

Cu atît mai merituosă este abordarea în cunoștință de cauză și nepătimașă a acestui fantomatic „pansexualism”, pe care a întreprins-o în 1938 eminentul filozof și filolog Aram M. Frenkian.

El remarcă mai întîi că doctrina freudiană a fost atacată „mai ales în numele demnității omenești”, întrucît psihanaliza „răscolea fonduri adormite în sufletul ancestral”. Dar omul de știință și filozoful nu trebuie să se teamă de adevăr, oricît de stînjenitor s-ar înfățișa acesta.

Dacă va constata că pansexualismul freudian corespunde adevărului, cum ar putea fi îndreptățit filozoful să pretindă că un asemenea adevăr „este reprobabil, urît, dăunător, de natură să-i nimicească pe oameni și societatea lor, așa că mai bine ar fi să-i preferăm mitul, minciuna care înfrumusețează viața”? O astfel de reacție este inadmisibilă după cum inadmisibilă se arată a fi și atitudinea cinică, de complacere „în propria noastră ticăloșie”. Singura soluție onorabilă este ca, recunoscînd valabilitatea „adevărului freudian”, omul să se străduiască „de a suprapune peste natura lui cvasianimalică altă natură, cu tendințe și idealuri mai înalte, de a-l subordona pe omul fizic unei lumi morale mai cuprinzătoare, în care dînsul să găsească o armonizare a ființei sale cu țelurile mai înalte ale semenilor săi, în care el să-și găsească satisfacerea năzuințelor sale celor mai înalte, celor mai omenești, celor cu adevărat omenești”.<sup>3</sup> Clasicistul ilustrează apoi cu pasaje

1. *Freud satanicul...*, în „Tribuna medicală”, IV (1936), nr. 34 din mai-iul., p. 24.

2. *Cazul arhiepiscopului Veniamin Pocitan*, în „Curentul”, VI (1933) nr. 1 913 din 1 iun., p. 5.

3. A. M. Frenkian, *Antichitatea și freudismul*, în „Făt-Frumos”, XIII (1938), nr. 2-3, pp. 3 și 5-6.

din Sofocle, din Herodot și din Platon efortul de „subordonare a părții josnice a sufletului uman celei care-i mai înaltă, mai valoroasă și care conduce viața omului în timpul zilei, când el este în stare de veghe”<sup>1</sup>. Este neîndoios că Sigmund Freud n-ar fi avut nimic de obiectat în privința dezideratului formulat de Aram M. Frenkian.

Încă în 1931, Mihai Uță anunțase că pregătește „o lucrare mai mare” intitulată *Pansexualismul freudian*, din care avea să publice doar capitolul introductiv, despre caracteristicile generale ale metapsihologiei<sup>2</sup>, și două scurte fragmente: *Cum a ajuns Freud la pansexualism* și *Libido, arta, mitul și legenda*, expuneri prea puțin concludente, în care punctul de vedere psihanalitic este prezentat desigur favorabil, dar parcă nu fără o anumită reținere.<sup>3</sup>

### Scriitorii și psihanaliza: O. Șuluțiu, G. Ibrăileanu, Gib I. Mihăescu

Basil Munteanu nota în legătură cu „literatura de analiză intimă” a celei mai tinere generații de scriitori din deceniul al patrulea al secolului nostru: „Un mare val de erotism... se revarsă peste tinăra proză românească. Viața sexuală furnizează o infinitate de teme citorva serioși autori tineri și unor numeroși autori de pornografie. Fiziologia amorului este descrisă în romanele lor cu o brutalitate absolută... Și este studiată gama întreagă a perversiunilor și refulărilor: Freud a făcut numeroși discipoli. De-a lungul acestor experiențe fără perdea se deslușește un efort sincer de a străpunge întunecimile subconștientului și de a surprinde tainele lui.”<sup>4</sup> Aceste observații îl aveau în vedere, de pildă, pe Mircea Eliade romancierul, învinuit stăruitor de unii că se complăce în pornografie, dar prezentat de alții ca un creator în proza căruia se disting filoane psihanalitice.<sup>5</sup>

Dacă scriitorul Mircea Eliade n-a ținut să revindică o ascendență freudiană (deși beletristica sa juvenilă vedește nu o dată familiarizarea cu schemele lui Freud), alți prozatori din aceeași generație nu s-au ferit să admită aportul psihanalizei la formarea viziunii lor artistice.

1. *Ibidem*, pp. 6-8. Atrage atenția o observație a lui Frenkian în legătură cu considerațiile lui Platon privitoare la substratul viselor: „E o lecție de mare tact pe care ne-o dă divinul Platon și pe care trebuie s-o înregistrăm: să nu căutăm a explica producțiile superioare ale geniului și spiritului omenesc plecând de la sau reducându-le la pomirile părții inferioare și obscure a sufletului uman. Altfel riscăm să reducem floarea, cu formele și culorile ei minunate, cu finalitatea superioară căreia îi răspunde, la gunoiul și îngrășăminta din care a ieșit.” (*Ibidem*, p. 8-9) S-ar părea că filologul îi avertizează aici pe analiști împotriva primejdiei de a se lăsa influențați, la judecarea performanțelor culturale și morale, de sugestiile negative prilejuite de dezvăluirea substratului in-conștient care a servit drept materie primă la realizarea procesului de sublimare.

2. M. Uță, *Metapsihologia freudiană*, în „Revista de filosofie”, XVI (1931), nr. 2 din apr.-iun., pp. 146-167. De notat remarca autorului că materialul de interes psihologic și psihiatric provenit din analizele terapeutice „aduce contribuții indispensabile în cunoașterea sufletului, însă nu poate să formeze materia exclusivă din care să se scoată o psihologie completă” (*ibidem*, p. 146).

3. M. Uță, *Pansexualismul freudian*, în „Adevărul literar și artistic”, X (1932), nr. 597 din 15 mai., pp. 5-6, și nr. 601 din 12 iun., pp. 1-2.

4. B. Munteanu, *Littérature roumaine*, p. 256.

5. Vezi mai demult semnalatul articol al lui J. Neuman, *Aprecieri psihanalitice asupra luptei dintre generații: părinți și copii*, în „Revista română de psihanaliză”, I (1935), nr. 1 din ian.-mart., pp. 25-43, în legătură cu romanul lui M. Eliade *Întoarcerea din rai*.

La 2 aprilie 1929, când încă nu împlinise 20 de ani, viitorul critic și romancier Octav Șuluțiu consemna în jurnalul său: „Asemenea eroului lui Gide vreau să evadesc, dar mă reține lașitatea... Și rămân mai departe să mă zbat cu mine însumi, cu sufletul meu înșecat și neostoit, de refutat, de erou al lui Freud.”<sup>1</sup> Același jurnal ne dezvăluie pretextul psihanalist al celor dintii incursiuni ale lui Șuluțiu în domeniul creației literare propriuzise; căci iată ce scria la 24 ianuarie 1931: „Primul roman, *Fantome* — pe care în curînd va trebui să-l reiau și să-l stilizez — are o istorie cauzală destul de complicată. Ideea mi-a venit citind *Psychanalyse de l'art* de Baudouin: ideea unei mame care păcătuiește cu propriu-i copil. Dar în roman am întors păcatul în vis. Cauza e un alt băiat, semănînd perfect cu fiul incestuoasei; freudian explicată.”<sup>2</sup>

Cît despre *Ambigen*, romanul publicat de Șuluțiu în 1935, amprenta freudismului poate fi frecvent recunoscută atît în maniera de a îndruma intriga, cît și în construirea personajelor, mai cu seamă cînd e vorba de manifestarea obsesivă a unui complex materno-infantil. Mai mult încă, Nicolae Florescu este de părere că „nota confesivă” adoptată de autor pentru a se elibera cumva „de propriile-i chinuri și fantasme”, așa cum se înfățișau acestea în jurnalul său intim, apare, dintr-o perspectivă freudiană, ca vizînd un obiectiv terapeutic.<sup>3</sup>

În postfața scrisă pentru *Ambigen*, Șuluțiu formulează propuneri stupefiant: pe de-o parte, să se înființeze un institut central de psihopatologie, iar pe de altă parte, „doctori specializați în psihiatrie și psihanaliză [!] să fie în mod special afectați pe lingă fiecare școală”. Acești „tehnicieni” ar fi urmat să întocmească pentru fiecare elev cite o fișă cu date rezultate din aplicarea unor teste psihologice și din consultarea părinților prin „investigații abile”; institutul nou creat ar fi avut sarcina să „țină la punct o statistică amănunțită psihopatologică” pe țară...<sup>4</sup>

Stînd de vorbă cu un confrate, scriitorul Dan Petrașincu<sup>5</sup> se apăra, în 1937, de învinuirea că romanul său *Monstrul*, recent apărut, ar fi promovat imoralitatea: „Știința este pornografică? Revoluția lui Freud în cunoașterea omului nu se poate să nu influențeze și pe literații moderni. E adevărat că s-a exagerat și că lipsa de talent se acoperă adeseori cu scabrozități.” Dar după ce recunoscuse caracterul științific al doctrinei freudiene, Pe-

1. O. Șuluțiu, *Jurnal*, Col. „Restituiri”, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1975, p. 81.

2. *Ibidem*, p. 163. Remarcăm mai întîi că Șuluțiu culesese sugestii din lectura *Psihanalizei artei*, una din principalele lucrări ale lui Charles Baudouin, pionier al „psihocriticii”. N. Florescu, care s-a îngrijit de publicarea *Jurnalului*, observa în legătură cu notația de mai sus: „Lecturile din Freud, riguros acumulate, deschid astfel, în literatura lui Șuluțiu, apetitul pentru înțelegerea problemelor inconștientului și a psihopatologiei vieții cotidiene.” (*Octav Șuluțiu sau patima confesiunii*, studiu introductiv la O. Șuluțiu, *Jurnal*, p. 12)

3. *Ibidem*, p. 14. Într-o cronică prilejuită de retipărirea lui *Ambigen* în 1992, Aurel Martin apreciază că „microromanul lui Octav Șuluțiu nu se vrea o ilustrare a unei doctrine ca aceea revoluționară a faimosului medic vienez, dar îi e, prin problematică, tributar” (*În lumina libidoului freudian*, în „*Jurnalul literar*” (serie nouă), IV (1993), nr. 1-4 din ian.-febr. 1993, p. 30).

4. O. Șuluțiu, *Paragraf pentru o eventuală istorie a gândirii românești*, apendice la *Ambigen*, București, Ed. Vremea, [1935], p. 234. Propunerile de mai sus trebuie puse în legătură cu starea de alarmă pe care i-o stîmîse lui Șuluțiu suspendarea de către autoritățile guvernamentale a publicării romanului *Ambigen* în foiletonul revistei „Vremea”; măsura fusese dictată ca urmare a fapturii, în primăvara lui 1934, de către trei liceeni bucureșteni, a unui asasinat pus de „opinia publică” pe seama influenței exercitate de literatura demoralizantă și corupătoare.

5. Angelo Moretta, cel care avea să adopte pseudonimul literar Dan Petrașincu, se născuse în 1910 la Odessa, dintr-o mamă romîncă și un tată italian; la vîrsta de zece ani a venit în România. După ce s-a afirmat aici ca scriitor și ziarist, avea să se stabilească în Italia spre sfîrșitul anilor '40.

trașincu a găsit cu cale să se desolidarizeze într-un fel de psihanaliză: „Îți mărturisesc însă... că nu-mi plac prea mult «motivele» freudiste în literatură și n-aș dori să se puie prea mult accentul pe acest lucru judecând *Monstrul*.”<sup>1</sup> Și totuși nucleul epic al *Monstrului* constă în descrierea eforturilor pe care le face eroul pentru a se elibera de complexe induse de erotismul agresiv al propriei mame.

Pe linia aceleiași atitudini ambigue față de psihanaliză, Petrașincu vrea să ia inițiativa ocrotirii lui Freud cel amenințat să fie compromis de elevii săi: „Ne gândim la o reabilitare a lui Freud prin purificarea lui de... freudiști! Pentru că niciodată discipolii n-au falsificat și exagerat mai mult pe un maestru decât în cazul lui Freud.”<sup>2</sup>

Cînd Angelo Moretta a vizitat România în 1970, aprehensiunile sale față de psihanaliză se risipiseră. Privitor la acuzația de „morbidity” pe care G. Călinescu o adusese cîndva prozei lui Petrașincu, el îi declara celui care-l intervieuva: „Freud este astăzi un clasic, ba încă un clasic depășit. Nu mi se pare nimic «morbidity» în teoriile lui. Petrașincu opta pentru situațiile-limită, situații în stare să declanșeze experiențe sufletești semnificative.”<sup>3</sup>

Deși Dan Petrașincu a putut fi socotit drept creator tipic de „romane psihanalitice”<sup>4</sup>, trebuie recunoscut că producțiile sale sînt departe de a constitui aplicații „practice” ale freudismului în cîmpul literaturii, măcar pentru considerentul că ereditatea patologică este cea care joacă în multe din aceste producții un rol de însemnătate adesea decisivă.

Eugen Lovinescu nu s-a sfiit să afirme că scriind romanul *Mite*, din ciclul dedicat lui Eminescu, a urmărit metodic să facă treabă de psihanalist: „Mi-am construit romanul cu intenții freudiene: intențiile au fost atît de bine mascate sub ficțiune poetică și discreție stilistică — se mărturisește cu o anumită candoare marele critic —, încît aproape nici unul din cei peste o sută de recenziți ai cărții n-a văzut în ea decît suavități poetice. Fac excepție, firește, cei trei doctori (d-nii dr. Vlad, Ygrec și Justin Neuman) ce au sesizat intenția pur freudiană a lucrării.”<sup>5</sup>

Dar această „intenție pur freudiană” l-a împins pe scriitor să comită, din exces de zel, un flagrant anacronism, așa cum notează Șerban Cioculescu, care atrage atenția că, în roman, „*Mite* cunoaște *refularea* înaintea doctorului Freud.”<sup>6</sup> Într-adevăr, Lovinescu descrie astfel reacția avută de *Mite* la o atitudine surprinzătoare a lui Eminescu: „Deși-i cunoștea puterea subită de absență spirituală, de *refulare* [!], de periegează pe mări îndepărtate întipărită pe față ca o mască, ea se uită la dînsul îngrijorată.”<sup>7</sup>

Dacă la Eugen Lovinescu întîlnim un freudism veleitar și declarat, la Camil Petrescu avem cumva de-a face cu unul ocult. Gheorghe Lăzărescu a remarcat acele pasaje din *Patul lui Procust* în care doamna T. și Fred Vasilescu sînt îndemnați să se destăinuie

1. George Doru Dumitrescu, „*Monstrul*” e un roman realist, ne spune d. Dan Petrașincu, în „Lumea românească”, I (1937), nr. 141 din 20 oct., p. 2.

2. D. Petrașincu, *Freud și psihanaliza*, în „România literară”, I (1939), nr. 33, p. 14.

3. N. Florescu, *Cu Dan Petrașincu despre „experiențe sufletești semnificative...”*, în „Cronica”, XVI (1981), nr. 13 (791) din 27 mart., p. 7.

4. I. Simuț, *Romanul psihanalitic: Dan Petrașincu*, în „Familia”, XVII (1981), nr. 11 din nov., p. 10.

5. Rep., *Cu d. E. Lovinescu despre „Bălăuca”*, în „Viața literară”, X (1936), nr. 4 din 15 dec., p. 2.

6. Ș. Cioculescu, *Aspecte literare contemporane. 1932-1947*, p. 332.

7. E. Lovinescu, *Mite*, București, Ed. Adevărul, [1934], p. 50. Și totuși *Petit Robert*, actualmente cel mai folosit dicționar al limbii franceze, precizează că *refoulement* este semnalat încă din 1857 (deci cînd *Mite* avea cinci ani, iar Freud abia se născuse) ca desemnînd „acțiunea de a refuza accesul în conștiință (al dorințelor, sentimentelor pe care nu poți sau nu vrei să le satisfaci) — *refularea instinctelor, a ambițiilor*” (ed. 1987, p. 1639)...



scriind „net, la întâmplare, totul ca într-un proces-verbal“, „prolix, cât mai prolix“, „fără ortografie, fără compoziție, fără stil și chiar fără caligrafie“, un deosebit interes prezentând în astfel de texte „alunecășurile din condei“<sup>1</sup>; comentatorul apreciază că această tehnică a scrisului „nu este fără legături (chiar dacă indirecte) cu anamneza practică de psihanaliști“, iar „alunecășurile din condei“ amintesc „lapsusurile“ pe care Freud pune mult temei când este vorba să se scoată la lumină „trauma originară“, declanșatoare a nevrozei. Desigur că asemenea extrem de firave indicii nu ne dau dreptul să recunoaștem neapărat în Camil Petrescu un „adept al psihanaliștilor“, dar ele demonstrează că, „trăind într-o epocă de efervescență a ideilor, cu spiritul său receptiv la tot ce era intelectualitate adevărată“, romancierul nu a putut „să nu le înregistreze ecoul“.<sup>2</sup>

În 1934, la un an după ce G. Ibrăileanu publicase romanul *Adela*, subintitulat *Fragment din jurnalul lui Emil Codrescu (iulie-august 189...)*, a văzut lumina tiparului un comentariu psihanalitic de o sută de pagini al acestei scrieri, elaborat de doctorul Justin Neuman. Freudistul constata cu încântare că „fantezia literară atât de desăvârșită în opera creatoare a domnului Ibrăileanu descoperă ceea ce psihanaliza, analizând direct sufletul omenesc în manifestările lui normale și morbide, relevase cu o nedeținută temeinicie“. Emil Codrescu, personajul principal al romanului, este supus de către medicul analist unei investigații psihologice minuțioase, care prilejuiește diagnosticul de „arierare afectivă“, diagnostic justificat astfel: „Imaginea Adelei reactivează, din profunzimiile eroului nostru, imaginea incestuoasă a mamei, decurgând tulburări sufletești, autoanalize sterilizante de orice conduită erotic masculină — inhibiție sexuală, incapacitatea iubirii senzuale, corolar al redeșteptării complexului matern, incestuos.“<sup>3</sup> Prea lungul titlu pe care-l poartă paragraful final al studiului redactat de doctorul Neuman se înfățișează aidoma unei epicurize consemnate pe ultima pagină a foi de observație: „*Emil Codrescu, suflet disociat, inactual, abstract, bizar — din cauza nematurizării psihosexualității sale. Dizarmonii psihosexuale infantile inconstiente determină caracterologic personalitatea de mai târziu.*“

La 40 de ani după apariția studiului lui Neuman, *Adela* a fost obiect al încă unei investigații psihanalitice, efectuate de data aceasta nu de un medic (sau psiholog de profesie), ci de criticul literar Nicolae Balotă. Și trebuie recunoscut că incursiunea criticului în abisurile sufletești ale lui Emil Codrescu, deși rapidă și întreprinsă cu „delicatețe“, nu a dat rezultate mai puțin convingătoare decât cele obținute de doctorul Neuman.

N. Balotă subliniază importanța faptului că eroul romanului își pierduse mama în copilărie, nepăstrând despre ea decât imaginea, împrumutată dintr-o fotografie ștearsă, a unei „fete tăcute, înalte, cu părul castaniu, cu ochii căprui“, imagine ce-l însoțea discret, dar statornic: „Iată un *imago* conform definiției psihanalitice, imagine formată în frageda pruncie, conjugată cu experiențele traumatizante ale copilăriei, cu frustrări și insatisfacții infantile.“ Această „fixație“ dă și cheia atitudinii lui Codrescu față de *Adela*: „Reprezentarea, purtând o puternică încărcătură afectivă, acționează mai târziu, prin mecanismul proiecției, ca o prismă deformantă: subiectul are tendința de a percepe la anumite persoane din anturajul său caracteristicile esențiale ale aceluși *imago* primitiv, conservat de-a lungul anilor.“

1. Camil Petrescu, *Patul lui Procust*, vol. I, București, Ed. Națională-Ciornei, [1933], pp. 9 și 36-37.

2. Gh. Lăzărescu, *Romanul de analiză psihologică în literatura română interbelică*, București, Ed. Minerva, 1983, pp. 80-90 și 93.

3. J. Neuman, *Studiu psihanalitic al romanului „Adela“ de G. Ibrăileanu*, București, Tip. Cartea românească, 1934, p. 52 și 88.

Urmărind „fără să știe” (precizează criticul de astăzi) o schemă freudiană, naratorul face să evolueze imaginea mamei-fete, care într-un prim stadiu corespundea mai cu seamă imaginii unei mame, ca apoi să se înfățișeze ca o soră, iar mai târziu ca o fiică.<sup>1</sup> Întregul erotism al naratorului s-a hrănit din acea imagine blindă și tiranică a mamei-fete, „imagine abisală, dar proiectându-se mereu în afară, îndemnând și mai ales inhibând, exercitând o cenzură, impunându-i bărbatului să refuze *in petto* trecerea de la stadiul de fată la acela de femeie... Evident, conservînd o asemenea iubire imaterială... dragostea lui Emil Codrescu pentru Adela era de la început condamnată”<sup>2</sup>.

Comentatorul a mai băgat de seamă că, de-a lungul timpului, „acel *imago* al mamei moarte, chemarea tinerei fete moarte, împrumută uneori chiar silueta atît de gingașă, evanescentă în cele din urmă, a Adelei”, astfel că „însăși iubirea poate să însemne în unele clipe o chemare a morții”. Lui Balotă îi pare că recunoaște aici triumful freudianului „principiu al morții” asupra „principiului plăcerii”.<sup>3</sup> Valabilitatea acestei observații este întărită cumva de constatarea că Ibrăileanu a încheiat redactarea *Adelei* în faza pre-finală a existenței sale, fază însoțită de multiple suferințe.

Cît timp autorul romanului a mai fost în viață (Ibrăileanu a murit în primăvara lui 1936), primejdia unor tîlcuiri „freudiene” nedelicate și chiar necuviincioase ale acestei opere nu trebuia ignorată. Identificarea lui Emil Codrescu cu Garabet Ibrăileanu părea totuși să se impună de la sine.<sup>4</sup> De altminteri, tocmai temerea, stîrnită de apariția *Adelei*, că examenul psihanalitic al creației artistice ar putea alimenta curiozitatea nesănătoasă a neinițiaților l-a îndemnat pe criticul literar Aureliu Weiss să recomande freudiștilor să nu se concentreze asupra unor scrieri aparte: „Fără a nega însemnătatea analizei operelor individuale după metodele freudiene, cred că momentului actual al luptei pentru pătrunderea și răspîndirea teoriei psihanalitice i se potrivesc mai bine studiile critice de sinteză, care înlătură tot ceea ce indiscreția, fatal legată de analiza freudiană, are jignitor și ostentativ cînd intră în considerarea cazurilor particulare.”<sup>5</sup>

Dacă eventualitatea urmării deliberate de către G. Ibrăileanu a unor scheme psihanalitice, atunci cînd a conceput și a așternut pe hîrtie istoria înfruntării erotice de-o vară dintre Emil Codrescu și Adela, nu pare a fi demonstrabilă, există unele indicii că lucrurile se prezintă astfel în ce privește creația lui Gib I. Mihăescu.

Încă în cronica sa la *Brațul Andromedei* (1930), Pompiliu Constantinescu remarca fugar că nici în volumele anterioare ale lui Gib „nu este exclusă o influență teoretică

1. N. Balotă aduce în această privință mărturia *Amințiilor din copilărie și adolescență*, redactate de G. Ibrăileanu în 1911: „Mama mea este mai tînără decît mine;... mama mea este o fată.” Este greu de crezut ca, la data aceea, cărturarul ieșean să fi fost îndeajuns de informat despre doctrina freudiană.

2. N. Balotă, *De la Ion la Ioanide*, București, Ed. Eminescu, 1974, pp. 135-136.

3. *Ibidem*, p. 143.

4. Recenzia (elogioasă) pe care I. Popescu-Sibiu a întocmit-o despre studiul consacrat de J. Neuman *Adelei* prilejuiește și formularea opiniei că romanul în cauză trebuie privit „ca un document sufletesc al d-lui G. Ibrăileanu” (vezi „Provincia literară”, II (1934), nr. 4-5 din apr.-mai, p. 28).

5. A. Weiss, *Psihanaliza și critica literară*, în „Viața românească”, XXV (1934), nr. 19-20 din oct., p. 52. Criticul apreciază „meritele documentare și de specialitate” ale lui J. Neuman, dar ține să remarce că „studiul psihanalitic al *Adelei* degajează o puternică aromă didactică și tezistă”. Se verifică încă o dată justetea observației că buna pregătire medicală și psihanalitică nu garantează ea singură reușita în critica producțiilor de artă: „D-rul Neuman a voit, desigur, să scrie mai mult o operă de popularizare științifică aplicată, decît critică psihanalitică cu caracter literar.” (*Op. cit.*, p. 51)

freudiană”.<sup>1</sup> Dar Nichifor Crainic, principalul ideolog al „Gândirii”, gruparea la a cărei constituire Gib I. Mihăescu participase efectiv, nu împărtașea acest punct de vedere: „Pe cât știu — declara el în 1935 —, Gib a ignorat pe Freud, iar literatura lui datează dinainte ca ideile medicului vienez să fie cunoscute în România. Senzualismul obsedant, care circulă în creația literară a lui Gib, s-ar putea lămurii atât ca o răbufnire deplasată în domeniul artei a unei porniri naturalmente constrinse ce-și caută cu orice preț forma sublimării<sup>2</sup>, cât și ca o expresie a cunoscutei psihologii ce caracterizează pe fizici.”<sup>3</sup>

Cîteva ani mai târziu, Octav Șuluțiu opina că autorul neasemuitei *Rusoaica* „a introdus în realitatea provincială o viziune psihanalitică”, fără să precizeze totuși dacă freudismul lui Gib este „spontan” sau însușit prin studierea unor lucrări de specialitate. Și Șuluțiu adăuga: „Personalismul pervers, de nuanță freudiană, al autorului... a așteptat mult pînă să izbucnească din plin” în *Rusoaica*.<sup>4</sup>

Cercetătorul craiovean Stelian Cincă s-a străduit, după ce explorase arhiva lui Gib, să clarifice problema posibilei utilizări intenționate de către scriitor a unor concepte și procedee psihanalitice. El atrage atenția asupra faptului că Gib nu cunoștea mulțumitor nici una din limbile de mare circulație, astfel că pentru inițierea în freudism a trebuit să recurgă la textele unor comentatori români și, în primul rînd, la *Doctrina lui Freud (Psihanaliza)*, teza de doctorat a lui Ioan Popescu-Sibiu, a cărui soție era nepoată de soră a romancierului. Într-adevăr, este greu de presupus ca Gib să nu fi citit cu interes această carte, mai cu seamă după ce unii cronicari literari au crezut că descoperă anumite infiltrații freudiene în proza lui.<sup>5</sup>

Rezerve serioase stîrnește însă afirmația: „Indiferent dacă Gib I. Mihăescu a cunoscut sau nu concepția psihanalitică, cert este faptul că personajele sale sînt construite într-un mod analog celui în care Freud și adepții lui concepeau omul.”<sup>6</sup> Dar simplul fapt că eroii lui Gib se înfățișează adeseori ca niște obsedați erotici, risipindu-și energia psihică în reverii provocatoare mai ales de angoase, nu dovedește că scriitorul ar fi fost tributar viziunii psihanalitice. Nu ne convinge prea mult despre freudismul *Rusoaicei* nici amănuntul că Gib a iubit fără speranță o evreică basarabeancă pe care o cunoscuse la Cluj prin 1921: „Neîmplinindu-i-se dragostea, Gib renunță la idealul viu pentru unul imaginar... creînd în *Rusoaica* cele mai strălucite pagini de încordată așteptare a clipei supreme, de înlînire cu imposibilul, pe care le-a dat vreodată literatura noastră și poate cea universală.”<sup>7</sup> Urmărirea obsesivă a unui ideal imaginar care vrea să răscumpere dezamăgirile provocate de „idealul viu” nu constituie însă neapărat simptomul unui comportament de resortul specific al psihanalizei; altminteri, și *Doamna Bovary* ar fi un roman tipic freudian...

Considerații pertinente despre „freudismul” lui Gib a formulat, în studiul *Gib Mihăescu nuvelist*, Nicolae Balotă, adversar al tezei că „descoperirea obsesiilor erotice, a

1. P. Constantinescu, *Scrieri*, vol. IV, București, Ed. Minerva, 1970, p. 23.

2. Așadar, în scrierile lui Gib se întîlnesc, după părerea lui Crainic, structuri psihanalitice „implicite”, de care însuși creatorul nu era conștient.

3. N. Crainic, *Gib I. Mihăescu*, în „Gândirea”, XIV (1935), nr. 10 din dec., p. 491. Cu acest prilej, poetul, gazetarul și teologul face o declarație semnificativă: „Freud n-are dreptate cînd pune în *libido* secretul întregii vieți omenești. Dar sînt cazuri particulare cînd teoria lui apare ca verosimilă” (*op. cit.*, pp. 490-491).

4. O. Șuluțiu, *Pe margini de cărți*, seria I, Sighișoara, Ed. Miron Neagu, 1938, p. 278.

5. St. Cincă, *Posibilități de orientare psihanalitică a operei lui Gib I. Mihăescu*, în *Philologica*, vol. I, București, Ed. Academiei R.S.R., 1970, p. 143.

6. *Ibidem*, p. 144.

7. *Ibidem*, p. 147.

fenomenelor de proiecție, de halucinație“, din opera eminentului prozator ar avea „o sorginte psihanalitică“. După ce subliniază că „scriitorul era irezistibil atras de straturile abisale, tenebroase ale inconștientului“, criticul face remarcă edificatoare că Gib nu coboară niciodată efectiv în asemenea zone; „el se mulțumește să urmărească proiecțiile imaginației, *aparențele* pe care le iau la suprafață, în comportamentul tulburat al personajelor sale, complexe de care suferă“.

Deosebit de interesantă este și constatarea că doar puține din reveriile eroilor lui Gib prezintă caracterul compensator al așa-numitelor, de către freudieni, „vise de dorință“ (*Wunschträume*): „Ele nu sînt împliniri pe planul imaginar al unor poftă neîmplinite pe planul realității. Cele mai multe sînt asemenea viselor de groază (*Furchtträume*).“ Altfel, „făpturile“ lui Gib „nu se refugiază de pe tărîmul realității cotidiene pe acela al închipuirii doar pentru a scăpa de răspundere, de greul luptei, ci sînt absorbite de acest tărîm al imaginarului, invadate de propria lor închipuire ca de o forță incoercibilă. Închipuirea lor e destinul lor“.

Rari au fost creatorii care să fi acordat, asemenea lui Gib I. Mihăescu, o atît de mare însemnătate fantasmelor ce domină existența personajelor însuflețite de ei, dar aceasta nu-i de ajuns pentru ca arta unui atare scriitor să fie pusă sub semnul psihanalizei. „Eroii lui Gib Mihăescu — conchide N. Balotă — simt o apetență spre imaginar (de unde complacerea lor în cele închipuite de ei) și o oroare de cele închipuite, de halucinațiile, obsesiile, delirul lor.“<sup>1</sup> Cu alte cuvinte, imaginarul unor astfel de eroi, oricît de pasionant și chiar de fascinant s-ar înfățișa el, nu ajunge să constituie, ca în cazul operelor cu substrat freudian, însuși motorul tainic al destinului acelor eroi.

### Grupul de la „unu“ și freudismul

„Contimporanul“, „Punct“ și „Integral“, revistele avangărzii literare de la mijlocul deceniului al treilea al secolului nostru, se remarcaseră prin atitudinea lor cel puțin rezervată față de psihanaliză: numele lui Freud aproape că nu se întîlnește în paginile acestor periodice, iar despre freudism se fac arareori referințe, și nici acelea prea binevoitoare.

Ar fi fost de presupus ca lucrurile să stea cu totul altfel în ce privește revista „unu“, apărută în 1928 ca organ al unei grupări declarat suprarrealiste. Se știe cît de îndatorată față de psihanaliză s-a recunoscut mișcarea suprarrealistă originară, cea din Franța. André Breton, inițiatorul, animatorul și „patronul“ acestei mișcări, a făcut „profesiune de credință“ psihanalistă și a ținut să intre în legătură directă cu Freud, pe care l-a și vizitat în 1921 la Viena. În „primul manifest al suprarrealismului“, cel din 1924, Breton proclama: „Trebuie arătată recunoștință descoperirilor lui Freud. Pe temeiul acestor descoperiri se desemnează, în sfîrșit, un curent de opinie de opinie datorită căruia omul explorator va putea să-și împingă mai departe investigațiile, întrucît va fi autorizat să nu țină seama doar de realități sumare.“<sup>2</sup>

Este semnificativ că istoricii psihanalizei și-au pus întrebarea dacă nu cumva freudismul s-a afirmat, în Franța, mai întîi în mediile literare și abia apoi în cele medicale. Numere speciale ale revistelor suprarrealiste franceze au fost axate pe teme împrumutate de-a dreptul din bagajul conceptual al psihanalizei.<sup>3</sup>

1. N. Balotă, *Labirint*, București, Ed. Eminescu, 1970, pp. 105-106.

2. A. Breton, *Les manifestes du surréalisme*, Paris, Ed. du Sagittaire, 1946, p. 23.

3. Vezi Elisabeth Roudinesco, *La bataille de cent ans. Histoire de la psychanalyse en France*, vol. II, pp. 19-49.

Nu regăsim mai nimic din această fervoare psihanalistă în luările de poziție ale așa-numitului „prim val al suprarealismului românesc”, cel din 1928-1932. N-a apărut în „unu” nici un text programatic în care să fie vorba și de psihanaliză, n-a fost reprodus aici nici un studiu al lui Freud referitor la infrastructura creației artistice, după cum nu găsim în această revistă nici un comentariu, nici o anchetă, nici măcar o recenzie privind valorificarea prin mijloace suprarealiste a unor teze freudiene.

Trebuie totuși semnalată o memorabilă excepție: omagiul pe care Sașa Pană, redactorul principal al revistei, l-a adus cuiva care „coboară cu salopeta și lampa minerului în noi”, acesta nefiind altul decât Sigmund Freud. Despre performanțele onirocriticii psihanalitice, Sașa Pană notează: „Continate pînă aseară intangibile se descoperă singure și fără rațiune. Un falus e o luminare, iar sexul iubitei o miriște peste care trîntești să-ți scarpini, ca un animal, pîntecele... În vis ard flacăra poemului și flacăra adevărului contopite într-un film cu cheie.”

Elogierea savantului vienez capătă cadența unui brutal poem în proză: „Infirmerul sufletului, Freud, a sfîrtecat precum un obuz subconștientul nostru, a violat expoziția polimorfă ascunsă în potire necercetate, a topit la incandescență cangrene mascate de pansamentul strălucirilor artificiale pentru a deschide cramele camuflate după temporali și începe din corn orchestrații nebănuite — nebănuite din lașitate convenabilă.”

Vechea psihologie, fundamentată pe atotputernicia conștiinței și invocarea liberului arbitru, nu-i în stare să se împotrivescă doctrinei ce dezvoltă substratul inconștient al actelor voluntare curente: „Cînd psihanaliza a deschis ușa, răspunsul a fost un chenar de ironie, un zîmbet de superbie: atuul savanților: «voința». Dar invincibila platoșă de rezistență de astă dată a cedat... Noua învățătură a opus adevărul *altei* voințe. Voința pe care o *execuțăm*: voința-teatru în care omul e doar spectator; voința rezultantă a unui scurtcircuit de *dorințe*. Atît.”

Medicul poet descoperă o mare desfătare în spectacolul determinismului absolut instaurat de freudism la nivelul activităților psihice și al vieții spirituale: „Psihanaliză, raze X ale sufletului, o sondă înșurubată în subconștient, acest generator al sufletului, o sondă pentru extragerea abecedarului de simboluri, o sondă pînă la zăcămintele ancestrale ale fiecărui gest, ale fiecărui cuvînt. Și la masa de joc a hazardului nu va rămîne nici o fisă, nimic fiind datorat întîmplării.”

Sensurile eliberatoare ale psihanalizei îi stîrnesc lui Sașa Pană accente lirice: „Și la balul reculegerilor, peste brazda fariseismului încenușat, sufletul se va desface întreg, ca un evantai, din toate încheieturile, ca o cale lactee fără aritmografe... Iar dorințele, dorințele se vor întîlni în libertate ca jaguarii în pampasul Americii de Sud.” Căci revoluția freudiană va culmina cu descătușarea dorințelor: „Dorințele zămislite nu vor mai hiberna în cămările tapisate cu surogat și manivela verbului nefalsificat va izbi în plin buzele de cîrpă ale convenționalului. Se ridică stururile și, de pe cugetul devenit fotoliu tabu, cămașa prăfuită va fi ridicată.”<sup>1</sup>

Avem a face așadar cu o parafrază sistematică a tezelor metapsihologiei freudiene, o parafrază care împrumută înfățișarea unei „mari ode” închinată forțelor sufletești inconștiente și luării lor în stăpînire prin intervenția psihanalizei.

În memoriile pe care le-a publicat către sfîrșitul vieții, Sașa Pană relatează cum, după 1930, medicul militar Alexandru Binder (adică el însuși, dar descotorosit de pseudonimul literar) petrecea în tren multe nopți, obligat fiind să facă mereu inspecții sanitare la companiile și detașamentele căilor ferate: „În tren, și... visam. Cum mă trezeam, re-

1. Sașa Pană, *Oglinda dindărătul frunții*, în „unu”, V (1932), nr. 43 din mart., pp. 2-3.

pede, uneori pe întuneric, le notam sumar pe hirtia ce o aveam la îndemână. Apoi le analizam, cu mare sinceritate, prin metoda profesorului Freud, a cărui psihanaliză o prețuiam în continuare.<sup>1</sup> Din prelucrarea a două asemenea vise avea să rezulte eseu în *subconștient*, inclus peste cîțiva ani în volumul *Sadismul adevărului*.

Aici, Sașa Pană își îngăduie să formuleze observația că „visul este mai mult decît *realitatea psihică* a lui Freud“, drept care este necesară „o revizuire a teoriei acestuia“. Dar în loc să dea curs de îndată pornirilor sale „revizioniste“, poetul eseist se mulțumește să transcrie pasaje din *Oglinda dindărătul frunții*, imnul pe care îl înălțase freudismului și de care ne-am ocupat adineauri.<sup>2</sup> Prin urmare, cel care în două seri din martie 1928 ținuse la Dorohoi, în fața unui public amestecat, dar care se arătase deopotrivă de interesat, o conferință despre doctrina psihanalitică avea peste cîțiva ani să se declare nemulțumit de aspectele „metafizice“ ale incoștientului freudian.

Există în jurnalul lui Geo Bogza o însemnare făcută la 24 mai 1932, zi petrecută de acesta în locuința soților Mary-Ange și Sașa Pană și alături de ei: „Între toți trei înțelegere perfectă. Seara, după o scurtă ploaie, cu ferestrele deschise spre primăvara de afară citeam toți trei. Sașa o carte de Freud, Mary una despre comunism și eu pe a lui Lawrence. Era frumos.“<sup>3</sup> Imaginea de pictură naivă a lui Sașa Pană citind tihnit din Freud este totuși reconfortantă...

*Crezul* lui Geo Bogza, predat în 1929 spre publicare revistei „unu“, vădește incontestabil, în cîteva din articolele sale, o perspectivă psihanalitică: „Cred în vîrsta mea, în atributele fiecărei vîrste, în datoria intensificării acestor atribute. Cred în neexistența existențelor imperios necesare. Cred în bronzul cuvintelor sunate în veacuri. Cred în pisici. Cred în miracolul vorbelor goale. Cred în absurd. Cred în perversitatea florilor, fecioarelor. Cred în orizonturile estetice deschise de psihanaliză. Cred într-o finalitate pe forme inimaginabile, dar cu repercusiuni anticipat retroactive asupra sufletului contimporan. Cred în sex. Cred în țișete. Cred în galoși și prezervative. Cred în vocea strămoșilor insinuată la fluxul inimii. Cred în sabia peniței. Cred în visuri. Cred într-o viziune sexuală a întregului univers viu.“<sup>4</sup>

Nu avem nici un motiv să ne îndoim de sinceritatea declarației: „Cred în orizonturile estetice deschise de psihanaliză“; apariția în 1929 a *Jurnalului de sex*, iar în 1933 a *Poemului invectivă* a demonstrat atracția pe care o exercita asupra tînarului Geo Bogza posibilitatea efectuării, cu instrumentele creației artistice, a unor sondaje cît mai îndrăznețe în adîncurile cele mai neguroase ale incoștientului.<sup>5</sup>

Dar adeziunea poetului la freudism se dovedea a nu fi necondiționată. Într-un amplu articol în care pledează patetic pentru „reabilitarea visului“, Geo Bogza face precizarea: „Importanța științifică pe care i-a acordat-o [visului] doctrina lui Freud... nu are nici o legătură cu ceea ce vreau; e vorba de o reabilitare a *ideii de vis*, de o galvanoplastie în platină a *atitudinii* pe care omul o ia în fața lui.“ Visul către care aspiră Bogza este, de fapt, dezbărat de multe din caracteristicile și conotațiile cu care-l investise Freud: „Vreau visul vis. Visul vis nu e visul-năzuință, nu e visul proiectare în viitor a unor dorinți ce s-ar vrea îndeplinite, ci e visul pur, visul trăit cu pasiune pentru farmecul, pentru substanța lui imediată.“<sup>6</sup> S-ar spune că, în materie de psihanaliză, și Geo Bogza se plasează

1. Sașa Pană, *Născut în '02*, București, Ed. Minerva, 1973, p. 314.

2. Sașa Pană, *Sadismul adevărului*, București, Ed. „unu“, 1936, pp. 66-68.

3. Geo Bogza, *Jurnal de copilărie și adolescență*, București, Ed. Cartea românească, 1987, pp. 428-429.

4. Geo Bogza, *Crez*, în „unu“, II (1929), nr. 12 din apr., p. 3.

5. Vezi și I. Pop, *Avangardismul poetic românesc*, București, Ed. pt. literatură, 1969, p. 225.

cumva pe o poziție „revizionistă” în măsura în care nu-l satisfăcea pe de-a-ntregul onirologia freudiană.

Numele lui Freud va mai fi pomenit în „unu” doar de Gheorghe Dinu (cel care-și iscălea poemele cu pseudonimul Stephan Roll), dar într-un context, ca să ne exprimăm cu blîndețe, cît se poate de „neîndatoritor”. Într-o notă din toamna lui 1932, Gheorghe Dinu se războia cu gruparea Criterion, care inițiase la București simpozioane consacrate unor controversate personalități culturale și politice: „Vor începe iar ciclurile conferințelor explicînd semnificația timpului nostru. Vor fi din nou aduse între noi filozofiile de birocrați ale lui Keyserling, Berdiaev, Freud — făcuți clăbuci și frecați în urechile domnișoarelor și ale studenților anoști care fac publicul conferințelor frontispiciului [?] Fundației Carol și Ateneu.”<sup>1</sup> Plasarea lui Sigmund Freud în compania filozofului „mondan”, contele Hermann Keyserling, și a gînditorului religios Nikolai Berdiaev urmărea, fără indoială, compromiterea pe plan intelectual și pe plan politic a părintelui psihanalizei, precum și minimalizarea succesului înregistrat recent de „criterioniști” prin organizarea unei discuții publice despre multiplele fațete ale operei savantului vienez.

Dar ce urmărea în fond acest atac contra lui Freud vom afla pe deplin dintr-un articol al lui Gheorghe Dinu din numărul următor al revistei „unu”. Este vorba de o răsădită luare de poziție împotriva avangardismului literar individualist, de esență burgheză, care caracterizează poemele suprarealiste ale lui Breton și ale fraților lui de arme, chiar și pe ale lui Aragon, măcar că acesta luase nu demult parte cu entuziasm la Congresul scriitorilor revoluționari de la Harkov.<sup>2</sup> „Falsul avangardism” al suprarealiștilor se hrănea, spre nemulțumirea lui Gheorghe Dinu, și din „formulele diagnostice ale lui Freud”, lucru care în nici un caz nu putea fi spre cinstea fondatorului psihanalizei.<sup>3</sup> Se face simțit în diatriba lui Gheorghe Dinu ecolul recentei condamnări în URSS atît a freudismului, cît și a suprarealismului, ca expresii odioase ale „descompunerii ideologiei burgheze”.

Aceasta este tot ce s-a scris despre Freud și psihanaliză în cele 50 de numere, cîte au apărut în cursul celor cinci ani de existență ai revistei „unu”.<sup>4</sup> Prezența atît de sărăcăcioasă a freudismului în această publicație de avangardă îndreptățește parcă aprecierea unora că, în realitate, „suprrealismul românesc” al anilor 1928-1932 n-a prea fost suprarealism.

### Psihanaliza și extrema stîngă

Despre raporturile freudismului cu marxismul s-a ocupat în 1932 tînărul gazetar originar din Basarabia, Ilie Constantinovsky, într-un articol din „Bluze albastre”, periodic despre care s-a aflat mai tîrziu că făcea parte din categoria „publicațiilor legale ale Partidului Comunist din România”. „Caracterul reacționar” al psihanalizei freudiene este denunțat aici fără menajamente: „Freudismul nu mai e o modă superficială a secolului

1. G. D., în „unu”, V (1932), nr. 48 din oct., p. 8.

2. Vezi și I. Pop, *Avangarda în literatura română*, București, Ed. Minerva, 1990, pp. 205-207.

3. Gh. Dinu, *Sugestii înaintea unui proces*, în „unu”, V (1932), nr. 49 din nov., p. 3.

4. Am mai putea adăuga, din exces de exactitate, simpla semnalare, la rubrica „Acvarium”, a două cărți de S. Freud de curînd intrate în librării: *Le mot d'esprit et ses rapports avec l'inconscient* (în nr. 15 din iul. 1929) și *Délire et rêves dans la Gradiva de Jensen* (în nr. 35 din mai 1931). Transcrierea defectuoasă a acestor titluri lasă de bănuit că redactorii revistei n-au avut în mină respectivele volume.

nostru, ci corespunde perfect organizării social-economice de azi, și fața spirituală a societății burgheze nu se poate înțelege fără o analiză critică a freudismului.<sup>1</sup>

Dar despre dezavuarea lui Freud în Uniunea Sovietică și în mediile comuniste din diferite țări scrisese de curînd Petre Pandrea. Acesta semnalase că, la Moscova, „condamnarea ideologică” a lui Freud în numele lui Marx era fapt îndeplinit. Juristul român oferea și o explicație a fenomenului: „Intrarea Rusiei în faza constructivă și a planurilor cincinale cerea o nouă morală”, astfel că relativul libertinaj dir anii postrevoluționari, libertinaj pe care unii încercaseră să-l justifice prin considerate ne psihanalitice, devenise inoportun. Referindu-se la „congresele” marxiste care se prot unțau în Europa împotriva freudismului, Pandrea menționa: „Mi se pare că nu demult s-a obținut o majoritate impozantă și într-o sală muncitorească română.”<sup>2</sup> N-ar fi exclus ca însuși articolul lui Constantinovsky din „Bluze albastre” să reflecte concluziile unei asemenea reuniuni...

Și totuși, atitudinea categoric negativă față de freudism pe care oficialitățile medicale și culturale sovietice au adoptat-o zgomotos avea de ce să trezească nedumeriri. În Rusia dinainte de Octombrie, psihanaliza fusese întîmpinată cu deosebită bunăvoință. Este grăitor faptul că scrierile lui Freud au început să fie traduse în rusește încă din 1909, deci mai curînd decît în orice altă limbă. Cercuri de psihanaliză au apărut la Kiev, Odessa, Moscova și Kazan înainte de 1917. Tot mai mulți psihiatri îndrăzneau să aplice tratamente analitice.

În 1921 s-a constituit Societatea Psihanalitică Rusă, iar în anul următor a fost înființat la Moscova, cu acordul forurilor de stat, un institut psihanalitic cu sarcini bine precizate pe linie terapeutică și de învățămînt, al treilea de acest fel în lume, după cele de la Berlin și Viena. Este drept că de prin 1920 s-au făcut auzite nu numai vocile care preamăreau spiritul revoluționar al freudismului, dar și cele care avertizau împotriva „fondului burghez” al acestei doctrine. Autoritățile nu se arătau însă dispuse să se amestece în asemenea controverse.<sup>3</sup>

Lucrurile s-au schimbat radical în pragul anilor '30: tot mai des scientismul fiziologist al învățaturii lui Pavlov era opus „idealismului” teoriilor lui Freud. De fapt, importanța acordată sexualității de către freudiști nu putea să nu șocheze într-o societate care cultivase dintotdeauna o „pudoare” mai mult sau mai puțin sinceră și care, mai cu seamă, trăia în condițiile mobilizării generale a forțelor individuale și colective pentru atingerea unor obiective gigantice în direcția producerii de bunuri materiale: erotismul promovat de psihanaliză apărea ca o diversiune în stare să-i împiedice pe oamenii muncii de a-și concentra strădaniile în vederea îndeplinirii și supraîndeplinirii cincinalului... Cu atît mai periculos se arată a fi freudismul, cu cît trădătorul Troțki se pronunțase, în perioada 1923-1927, în favoarea lui.

Așa se face că, o dată cu hotărîrea luată în 1929 de a se trece la fundamentarea unei „psihologii marxiste”, psihanaliza a devenit o disciplină suspectă, dată fiind, pe

1. I. Konstantinovsky, *Marxismul și freudismul*, în „Bluze albastre”, I (1932), nr. 4 din 30 iul., p. 3.

2. P. Pandrea, „Condamnarea” lui Sigmund Freud, în „Adevărul literar și artistic”, XI (1932), nr. 600 din 5 iun., p. 5.

3. O mărturie a coexistenței pașnice de atunci dintre freudism și pavlovism ne este oferită de o scriere sovietică de educație sexuală, a cărei versiune românească era semnată de un anume doctor A. Farcaș și care a fost tipărită la noi către sfîrșitul deceniului al patrulea al secolului acestuia. S-ar părea că autorul, eventual un odessit, era adept al psihanalizei (cu anumite preferințe pentru orientarea adleriană), dar și admirator al concepției reflexologice a lui I. P. Pavlov (L. Friedland, *Ceea ce nu se vorbește*, București, Ed. Rex, [1939?], vezi mai ales pp. 132-140).



de-o parte, originea ei burgheză, iar pe de altă parte orientarea ei subiectivistă și deci demoralizantă. Ofensiva împotriva psihanalizei s-a intensificat în 1931, teoriile lui Freud fiind denunțate în URSS ca „biologizante”, „psihologiste” și „individualiste”.<sup>1</sup>

Trebuie observat că principala învinuire adusă „dinspre stînga” (mai bine zis, dinspre extrema stîngă) psihanalizei a fost aceea că îi demobilizează pe revoluționari, adică în interiorul Uniunii Sovietice pe muncitori, distrăgîndu-le atenția de la efortul productiv, iar în lumea capitalistă pe cei care, deprinzîndu-se, ca urmare a sugestiilor freudismului, să urmărească doar satisfacerea pornirilor instinctuale, ajungeau să-și neglijeze îndatoririle din cadrul luptei de clasă.

Această problemă a răspunderilor pe planul moralității sociale ce-i revin psihanalizei a fost abordată de publicistul Miron Grindea într-un articol tipărit cu prilejul celei de-a optzecea aniversări a lui Sigmund Freud: „În ce măsură a oprit Freud rîvna multor intelectuali de a continua lupta pentru drepturile colectivității, silindu-i, dimpotrivă, să se oprească locului pentru a explora, pînă la granițele absolutului, tainele sufletului omenesc?” Dar la întrebarea mai precis formulată: „A oprit Freud înaintarea spre o nouă formă socială a omenirii?”, Grindea răspunde fără ezitare: „Nicidecum”, ca totuși să vină imediat cu unele rezerve: „Dar pe foarte mulți dintre cei care trebuiau să lupte pe baricadele revendicărilor de clasă i-a pus la îndoială, silindu-i să prefere scormonirea propriului eu luptei pentru dreptatea maselor.” De aici concluzia: „Sigmund Freud trebuie considerat ca un răscolitor negativ al conștiințelor moderne.”<sup>2</sup>

Nu știm dacă, la vremea aceea, Miron Grindea era legat în vreun fel de mișcarea comunistă, dar trebuie constatat că, cel puțin în împrejurarea de față, el se plasa pe pozițiile sectarismului antifreudist al acelei mișcări.

Cînd, în același an 1936, foarte tînărul Silvian Iosifescu a predat „Erei noi” (cel mai important „organ teoretic” al PCR apărut legal în perioada ilegalității) articolul intitulat *Natura și perspectivele psihanalizei*, în redacție „discuțiile au fost vehemente”; debutantul de atunci își va aminti că, în legătură cu orientarea articolului, „s-a vorbit — etichetă gravă — de freudo-marxism”. Pînă la urmă, grupul studenților comuniști de la filozofie, sprijinit de gazetarul și literatul Miron Radu Paraschivescu, a obținut acordul pentru publicarea aceluia mic studiu.<sup>3</sup>

Cu o temeritate de adolescent, Silvian Iosifescu se lepăda aici de cei care combăteau freudismul ca pe-o „expresie fetidă a burgheziei” și se alătura fără șovăire celor care, „pătrunși de esența sa nouă și revoluționară, au căutat să-l integreze în cadrul socialismului științific”. Și el socotea nepotrivită titulatura de „freudo-marxism”, întrucît nu putem admite „împerecherea într-un sistem hibrid” a tezelor lui Freud și Marx, drept care propunea realizarea unei „sinteze de natură cu adevărat dialectică, aplicînd asupra psihanalizei metoda marxistă”.

Iosifescu dezavua acuzațiile pătrunse de dogmatism aduse freudismului în presa stîngii, în care argumentarea concretă era înlocuită cu simpla aglomerare de citate din Marx și Engels, „metodă exegetică de polemică amintind de cea religioasă”. Erau apoi criticate atît pretențiile psihanalizei de a constitui un sistem atotcuprinzător de cunoaștere și explicare a fenomenului uman, cît și confuziile introduse de „epigonii freudiști”. De

1. Vezi J. M. Palmier, *La psychanalyse en Union Soviétique*, în *Histoire de la psychanalyse*, vol. II, Paris, Hachette, 1982, pp. 213-255.

2. M. Grindea, *Freud, marele psihanalist, și evoluția societății*, în „Cuvîntul liber”, III (1936), nr. 28 din 16 mai, p. 5.

3. S. Iosifescu, *M.R.P.*, în „România literară”, XV (1982), nr. 15 din 8 apr., p. 8.

altminteri, tocmai „degenerescenței psihanalizei”, ca urmare a erijării sale de către freud-iștii disidenți în sistem de interpretare sociologică, i s-a datorat „reacțiunea teoreticiei- nilor marxști”; tînărul eseist încerca să explice astfel, dar nu să și justifice, îndirjirea cu care mulți intelectuali comuniști se năpusteau asupra psihanalizei.

Viitorul poate fi deci privit cu încredere, aprecia Silvian Iosifescu: „Corectată de exagerări și lacune, psihanaliza poate furniza un prețios material nou metodei marxiste”, cu deosebire în domeniul psihologiei individuale, al psihiatriei și mai cu seamă al pedagogiei. Reflecțiile lui Iosifescu privitoare la perspectivele aplicațiilor pedagogice ale freudismului au o coloratură utopică, dar tocmai de aceea se constituie într-un sugestiv „document de epocă”: „Educația rațională, care va ține seama de postulatele psihanalizei, considerînd naturală evoluția normală a sexualității, va înlătura fixațiunile morbide, provocatoare de perversiuni și nevroze. În sensul acesta, progresul pedagogiei va merge proporțional cu regresul psihiatriei, devenită inutilă. Caracterul anarhic al sexualității va fi transformat, instinctul fiind adaptat vieții sociale; acest lucru va fi realizat luîndu-se în considerare importanța *sublimării*, adică orientării energiei libidinale către activități sociale. O viață normală sexuală, corespunzînd maturității genitale, va menține echilibrul sufletesc.”<sup>1</sup>

Recunoaștem în rîndurile de mai sus anumite accente radicale vîdînd influența lui Wilhelm Reich (de altfel citat în articolul lui Iosifescu), dar nota dominantă pare să decurgă din irezistibila aspirație către armonie și echilibru creator a autorului, atunci în vîrstă de 18 ani.

Replica nu putea să întîrzie și ea a venit sub semnătura lui Ilie Constantinovsky, care a pus lucrurile la punct arătînd că textul lui Silvian Iosifescu este lipsit de „partinătate științifică”. Polemistul n-a uitat să menționeze faptul semnificativ că Troțki manifestase bunăvoință față de freudism în cartea sa *Literatura și revoluția*.

Psihanaliza se dovedea a fi doar o variantă a psihologiei subiective. De fapt, problematica freudiană este lipsită de consistență: „Nu există luptă între «conștient» și «inconștient», ci numai conflicte între vorbirea «internă» și cea «externă», o luptă între motivele ideologice ale conștiinței, care depind cu totul de starea economică, și poziția de clasă a individului.” Cu alte cuvinte, „inconștientul” este un concept inventat de freud-iști doar pentru a oculta realitatea primordială a determinantelor social-economice ale psihismului uman.

Și Constantinovsky formulează întrebarea capabilă să spulbere orice nedumerire în privința aceasta: „Nu este simptomatic că toate conflictele despre care vorbește Freud sînt caracteristice micii burghezii contemporane și nicidecum tuturor veacurilor?”<sup>2</sup> Peste cîteva decenii, cînd a devenit un apreciat scriitor moscovit, Ilia Konstantinovski se va fi convins personal dacă, într-adevăr, în Uniunea Sovietică psihonevrozele au dispărut ca urmare a dispariției micii burghezii sau dacă nu cumva psihopatologia de care se ocupase Freud a găsit acolo un teren de manifestare din cele mai prielnice.

Recidive ale freudo-marxismului s-au înregistrat, la acea epocă, și în revista transilvăneană de limbă maghiară „Korunk”. Un istoriograf constata că, deși după 1930 această valoroasă publicație trecuse sub îndrumarea unor intelectuali apropiați de marxism-le-

1. S. Iosifescu, *Natura și perspectivele psihanalizei*, în „Era nouă”, I (1936), nr. 3 din apr., pp. 35-42. Studiul a fost reprodus în culegerile: S. Iosifescu, *Texte și întrebări*, București, Ed. Cartea românească, 1979, pp. 222-230, și *Era nouă*, București, Ed. Eminescu, 1987, pp. 26-32.

2. I. Constantinovsky, *Freudismul: discernăminte marxiste*, în „Cuvîntul liber”, III (1936), nr. 43 din 29 aug., p. 7.

minism, în frunte cu scriitorul și sociologul Gábor Gaál, în paginile revistei au continuat să apară studii favorabile „diferitelor curente ale psihologiei idealiste (freudism, Adlerism etc.), încercându-se, în mod greșit, aducerea acestor idei străbătute de spiritul partinității burgheze la același numitor cu marxismul”.<sup>1</sup>

Despre acțiunea de subminare a moralului maselor exercitată de mișcarea psihanalistă, Gheorghe Dinu a amintit în săptămânalul „Azi”, într-o notă care voia să se înfățișeze și ca un necrolog al lui Freud: „Cu psihanaliza s-a întâmplat un lucru foarte interesant — remarcă scriitorul comunist: acela că, în loc să rămâie o preocupare a savanților, a specialiștilor, ea a trecut în mase, constituind o preocupare generală, un panaceu, care explica o întreagă stare de lucruri, care alina cangrena psihică de care sufereau indivizii... Toate tările, toate tulburările sufletești erau rezolvate, fiindcă exista o explicație a lor: freudismul, inconștientul, împotriva căruia nu se putea nimic întreprinde. Și oamenii continuau să-și ducă mai departe plăgile sufletești, fiindcă erau lămurii asupra fatalității lor.”<sup>2</sup>

Freudismul se înfățișează așadar ca o nouă specie de „opiu pentru popor”, capabil, asemenea religiei, să „înstrăineze” personalitatea umană și să adoarmă elanurile revoluționare.

### Extrema dreaptă se răfuește cu evreul Freud

Dacă extrema stângă își întemeia campania împotriva psihanalizei mai ales pe considerentul că, prin cultivarea cvasimaniacală a interesului pentru sexualitate, freudiștii îndepărtează masele de la marile obiective ale transformării societății, Extrema dreaptă invocă, în aceleași împrejurări, argumentul salvării moralității.

Ioan Victor Vojen, unul din reprezentanții intelectualității legionare, își exprima regretul că în domeniul subconștientului, al „clar-obscurului conștiinței”, domeniu care trebuie să fie accesibil doar științei și „credincioșilor” ei, se recurge astăzi la psihanaliză: „Totul este lămurit ca derivând din instinctul genezic... Sufletele se simt dezamăgite. Zeii dispar. Îndemnul moare, și cu el entuziasmul. Ceea ce altădată conducea masele, crezurile mari, pentru care generațiile s-au sacrificat, apar azi ridicule, inutile — josnice”. În schimb, „ceea ce pînă acum cîțva timp era instinct refulat, diformitate a sufletului sau josnică moștenire ancestrală, azi este scormonit, explicat, scos la lumină, arătat tuturor și adorat”.<sup>3</sup>

Medicul și teoreticianul extremismului naționalist Nicolae Roșu înfierează „pornirea sălbatică și primitivă” pe care psihanaliza o nutrește față de „ipocrizia conștiinței”, pornire ce ne îndeamnă „să ne ferim de propria noastră personalitate, să ne înșelăm și să ne falsificăm viața intelectuală”, coborîndu-ne astfel la „primitivismul formelor subumane”. Stîrmit de vrăjmășia sa împotriva „evreului Freud”, N. Roșu se arată necruțător pînă și față de Biblie (fără să precizeze dacă are în vedere numai Vechiul Testament): „Toată trivialitatea și lubricitatea venerică a Bibliei s-a revărsat în interpretarea pansexualistă a lui Sigm. Freud.”<sup>4</sup>

1. I. Spielmann, *Revista „Korunk” (1926–1940) și problemele filozofice ale științelor naturii*, în „Cercetări filozofice”, VIII (1961), nr. 6, pp. 1421–1422.

2. Gh. Dinu, *Cu prilejul morții lui Sigmund Freud*, în „Azi”, VII (1939), nr. 31 din 8 oct., p. 7.

3. I. V. Vojen, *Arta în statul de mîine*, în „Axa”, I (1933), nr. 12 din 14 mai, p. 5.

4. N. Roșu, *Dialectica naționalismului*, București, Ed. Cultura națională, (1936), pp. 383–384.

Existența în cursul primului război mondial a unui complot care viza civilizația noastră, pus la cale de psihanalisti, dadaști și comuniști, sub oblăduirea spionajului german, i se pare lui N. Roșu a fi un lucru de netăgăduit: „Corelația dintre interpretarea exclusivist materialistă, monovalentă a teoriilor psihiatrului Freud și mișcarea dadaistă este astăzi bine stabilită... La Zürich, în preajma lui Tristan Tzara, Lenin și Romain Rolland, circulau nestingheriți agenții spionajului german și arginții de corupție teroristă.”<sup>1</sup> Aceeași viziune antifreudiană delirantă transpare în fiecare din scrierile doctrinare ale medicului hipernaționalist: „Viabilitatea [psihanalizei] se pierde în mocirla anarhiei și a imoralității. Dovadă: atitudinea disperată a dadaștilor și suprarealiștilor; o dovadă mai mult, fuzionarea între marxism și psihanaliză pentru a combate dictaturile naționaliste.”<sup>2</sup>

La rîndul său, poetul și teologul Nichifor Crainic dezvăluia racilele vieții culturale de atunci, cu acapararea „industriei cuvîntului” de către evreii care-i obligau pe scriitorii strîmtorați materialicește să-i tămîieze pe Marx, Freud și Troțki; chipurile, nici o editură nu accepta să tipărească un roman dacă paginile lui nu erau minjite „cu libidinozități freudiste, cu pederastie și înfrățire universală”<sup>3</sup>. De altfel, Crainic avea să-și proclame curînd convingerea că freudismul nu este decît o manifestare a „agresiunii rabinice” împotriva religiei lui Hristos, asemenea francmasoneriei, propagandei anticreștine, homosexualismului „științific” etc.<sup>4</sup>

Umilirea, cu grave consecințe pe plan moral, a conștiinței este imputarea pe care publicistul Ilariu Dobridor o aducea psihanalizei: „Ceea ce știm noi ca for superior al omului, *conștiința*, trebuie detronată și înlocuită cu *inconștientul*, subsolul în care se amestecă și se elaborează stările degradate ale conștientului în permanent proces de refluxare. De aici, ridicate printr-un proces invers de sublimare, putreziciunile, din cavernele al căror conținut e sexualitatea, devin primele materiale de confecționare a tuturor normelor, fie ele etice, estetice sau religioase.” Strădania lui Freud de a acorda sexualității un rol cit mai însemnat, ba chiar rolul de cauză unică, în determinismul „celor cîte se petrec în fața și în adîncul conștiinței umane” i se părea lui Dobridor a fi o atitudine tipic evreiască: „Eternul procedeu iudaic care caută într-o noțiune simplă unicitatea principiului explicator al lumii: procedeu ce se întilnește și la Spinoza, și la Bergson, și la Marx. Egalizarea cantitativă a întregului cu principiul presupus generator derivă din mentalitatea lor monoteică.”<sup>5</sup> Un punct de vedere de-a dreptul rasist era susținut de criticul și editorul I. E. Torouțiu, care vorbea despre „teoriile lui Freud, semite în fondul lor și aplicabile numai la bolnavi sau la semiții care din fire și prin însăși structura lor fizică sînt de o sexualitate bolnăvicioasă”<sup>6</sup>.

Asemenea afirmații se leagă de mult dezbătuta problemă a „evreității” lui Sigmund Freud și, prin extensie, a „evreității” psihanalizei înseși. Căci există cercetători care, manifestînd scrupule „internaționaliste” sau pentru alte considerente, dintre care unele se înfățișează foarte onorabil, se feresc să admită că demersurile filozofico-metodologice ale părintelui psihanalizei puteau fi cumva înfriurite, în ce privește orientarea sau forma lor, de apartenența — să-i spunem etnică — a acestuia. Într-adevăr, mulți sînt

1. N. Roșu, *Orientări în veac*, București, Ed. Cugetarea, 1937, p. 65.

2. N. Roșu, *Critică și sinteză*, București, Col. „Universul literar”, 1939, p. 107.

3. N. Crainic, *Naționalitatea în artă*, în „Gîndirea”, XIV (1935), nr. 3 din mart., p. 114.

4. N. Crainic, *Ortodoxie și etnocrație*, București, Ed. Cugetarea, [1938], p. 162.

5. I. Dobridor, *Decăderea dogmelor*, vol. I — *Cum au dizolvat evreii cultura europeană*, București, Ed. Cugetarea, 1941, p. 76 și 83.

6. I. E. Torouțiu, G. Călinescu: „Opera lui Mihai Eminescu”, în „Buletinul «Mihai Eminescu»”, VII (1936), fasc. 14, p. 58.

cei care socotesc că a vorbi despre o „mentalitate iudaică”, mai ales în cazul lui Freud, mentalitate avînd anumite trăsături distinctive, înseamnă a adopta o execrabilă atitudine naționalistă și antisemită. Și totuși, platforma cultural-religioasă pe care s-au situat îndeobște comunitățile evreiești, împrejurările istorice care le-au impus acestora un anumit stil de viață, formele de manifestare pe care le-a îmbrăcat de-a lungul timpului silința permanentă de conservare a specificului iudaic au determinat nu numai un mod oarecum specific de a reacționa în practică la solicitările pozitive și mai cu seamă negative venite din partea ambianței sociale, dar și anumite scheme de gândire și exprimare.

În privința aceasta, Henri Wald remarcă recent cît de semnificative sînt eforturile unor gînditori cu origine evreiască „de a concentra lumina rațiunii asupra a ceea ce nu este rațional și nici reductibil la rațiune: Spinoza asupra credinței, Bergson asupra intuiției, Husserl asupra intenționalității, Freud asupra instinctelor, Kafka asupra absurdului politic”. Ceea ce sugerează concluzia că „iudaismul se opune iraționalului nu pentru a-l desființa, ci pentru a-l civiliza”.<sup>1</sup>

Comparînd declarația mai sus citată a lui Dobridor cu cea a lui Wald, sare în ochi faptul că amîndoi se referă la vederile cam ale aceluiași impunătoare personalități. Numai că Wald urmărește să pună în evidență raționalismul care triumfă în opera eminenților creatori de obîrșie evreiască, în timp ce Dobridor încearcă să subrezească prestigiul acestora, prezentîndu-i ca pe niște simplificatori porniți spre monomanie. Datorită, mai ales, sistemelor diferite de iluminare logică și afectivă folosite de cei doi esești, Freud al unuia nu mai poate fi recunoscut în Freud al celuilalt...

Cît despre „evreitatea” viziunii psihanalitice, dispunem în această privință de cîteva edificatoare aprecieri ale lui Freud însuși, printre care cea consemnată în scrisoarea sa din 3 mai 1908 către Karl Abraham, freudist ortodox care se declara foarte nemulțumit de incapacitatea lui C. G. Jung de a se orienta corect în anumite sectoare ale psihanalizei: „Arătați-vă tolerant — îl sfătuiți Freud pe devotatul său discipol — și nu uitați că vă e cu adevărat mai ușor decît lui Jung să-mi adoptați vederile; mai întîi fiindcă sînteți perfect independent și apoi fiindcă afinități de rasă vă apropie de structura mea intelectuală, în timp ce el, creștin fiind și fiu de pastor, n-a aflat calea către mine decît învingînd mari rezistențe interioare. Ralierea lui are o valoare cu atît mai mare. Cît pe-aci să spun că intrarea sa pe scena psihanalizei a îndepărtat primejdia ca aceasta să devină o afacere națională evreiască.”<sup>2</sup>

Dar faptul că un medic evreu de la începutul secolului nostru se afla, în anumite privințe, într-o poziție mai favorabilă receptării prompte a concepțiilor freudiene nu înseamnă defel că psihanaliza ar fi o „știință iudaică”. În legătură cu aceasta trebuie ținut seama de strădania neîncetată a lui Freud de a proclama caracterul universalist al disciplinei științifice pe care o inaugurasă, strădanie ce s-a concretizat și în inițiativa de a-l deziudaiza pe însuși semilegendarul Moise,<sup>3</sup> inițiativă cu obiective declarat ateiste, pe care evreii tradiționaliști nu i-au iertat-o niciodată savantului vienez.<sup>4</sup>

1. H. Wald, *Despre evreitate*, în „Revista cultului mozaic”, XXXV (1990), nr. 694 din 15 iun., p. 1.

2. S. Freud — K. Abraham, *Briefe. 1907-1926*, Frankfurt am Main, S. Fischer, 1966, p. 47. Vezi și Marthe Robert, *D'Oedipe à Moïse. Freud et la conscience juive*, Paris, Calman Lévy, 1974, pp. 14-15.

3. Vezi în special scrierea sa *Moise și monoteismul*, publicată în 1938.

4. Despre iudaismul lui Freud, ca și despre atitudinea negativă a acestuia față de mozaism și, în general, față de orice religie, vezi articolul londonezului Joseph Leftwich, *Sigmund Freud*, în „Adam”, XII (1940), nr. 150 din 1 ian., pp. 4-10. Rezerva manifestată multă vreme în privința

Pe de altă parte, Freud a fost revendicat cu mândrie de cercurile evreiești democratice. În finalul unei note anonime despre „iudaismul lui Freud”, publicată în 1936 de „Curierul israelit”, organul Uniunii Evreilor Români, se constată că, deși a insistat asupra caracterului universal al doctrinei sale, creatorul psihanalizei „se simte evreu. Și a rămas așa cu întreaga lui seninătate și în minunata sa lume de cugetare. Un patriarh al înțelepciunii. Și e al nostru“...<sup>1</sup>

În legătură cu controversata problemă a „tendințelor psihice evreiești”, pedagogul și militantul sionist Th. Löwenstein și-a propus să examineze „în lumina psihanalizei” fenomenul asimilării evreilor de către națiunea majoritară cu care aceștia conlocuiesc. Löwenstein era convins că asimilarea nu-i niciodată realizabilă, deoarece „elementele de iudaism refulate” reușesc pînă la urmă „să iasă la suprafață” sau, în caz contrar, „să producă, prin marile concentrări de energie destinate refulării, o descumpănire a întregii vieți sufletești. Organismul, neputînd aplana conflictul dintre complexul refulat și conștient, se apără prin ceea ce Freud numește refugiul în maladie (*Flucht in die Krankheit*), care stă la baza tuturor nevrozelor”. În concluzie, „asimilarea integrală nu este numai imposibilă, dar încercarea de a o realiza închide grave pericole pentru viața sufletească individuală”.<sup>2</sup> Rămîne totuși de dovedit, eventual statistic, că proporția nevrozelor era mai ridicată printre evreii „asimilați” decît printre cei păstrători ai datinilor.

Într-o culegere de texte privitoare la „contribuția evreilor din toate ramurile de activitate”, doctorul Justin Neuman a redactat capitolul despre aportul evreiesc „în medicina sufletească”. Fără îndoială că în centrul atenției autorului s-a aflat psihanaliza, adică „știința care studiază geneza și evoluția stărilor sufletești”. Această știință, „opera profesorului evreu Sigmund Freud”, constituie „cea mai revoluționară descoperire a spiritului omenesc”, incomparabil mai prețioasă decît descoperirea unui continent geografic. Psihanalistul nostru nu se sfiește, de altminteri, să aprecieze că „ceea ce a fost Biblia pentru morala și credința universală este Psihanaliza pentru destinul științific al omenirii”.<sup>3</sup>

În anii precedenți, doctorul Neuman publicase cîteva studii în care a încercat să ofere explicații psihanalitice unor manifestări de actualitate pe plan politic și ideologic, precum rasismul, antisemitismul și fascismul. În articolul *Aprecieri psihanalitice asupra contelui Gobineau*, el caută obirșia faimoaselor teorii ale lui Joseph Arthur de Gobineau despre inegalitatea raselor umane și despre efectele dezastruoase ale „încrucișării raselor” în „inhibiția afectivă a actului sexual” determinată de dizarmoniile inconștiente ale copilului „tiranizat de tatăl său”.<sup>4</sup>

Totalitarismului nazist îi este consacrată lucrarea mai amplă *Dictatura și dictatorii*, în care Neuman dezvoltă ideea că „hitlerismul reprezintă un psiho-infantilism colectiv, adică retrogradarea spirituală colectivă inconștientă”. Între Hitler și mase se crease un „raport hipnotic”, exteriorizat prin atitudinea de „autosubestimare” adoptată de mulțimi-

psihanalizei de această revistă bucureșteană de studii iudaice se datora cumva și ireligiozității afișate de Freud? Tot despre năzuința lui Freud spre laicitate, coexistînd cu nevoia de afirmare a iudaității, vezi și A. Memmi, *La double leçon de Freud*, postfață la D. Bakan, *Freud et la tradition mystique juive*, Paris, Payot, 1964, pp. 249-262.

1. *Judaismul lui Freud*, în „Curierul israelit”, XXVIII (1936), nr. 18 din 10 mai, p. 3.

2. Th. Löwenstein, *Introducere în sionism*, vol. I — *Istoria mișcării și organizației sioniste*, București, Ed. Organizației Sioniste din România, 1934, p. 68.

3. Th. Loewenstein și N. Kitzler, *Israel în lume*, București, Ed. Scrisul evreiesc, [1939], pp. 329 și 333-334.

4. J. Neuman, *Aprecieri psihanalitice asupra contelui Gobineau*, în „Adam”, VIII (1936), nr. 90 din 15 nov. 1936, p. 6.

le dispuse să abdice de la libertățile cetățenești elementare și să îngăimeze, cuprinse de „imbecilitate afectivă”, formulele eretice lansate de dictator<sup>1</sup>.

Articolul *Evreii sînt „tabu”* al lui Justin Neuman, din numărul de la 1 februarie 1937 al revistei „Adam”, va fi tipărit concomitent, sub o formă dezvoltată și sub titlul *De ce suferă evreii. Observații psihologice: cauze și soluții*, într-o broșură separată. Întîlnim aici o singură referință nominală la Freud, „lampadoforul cosmosului sufletesc”. Deși psihanaliza nu este invocată ca atare, autorul caută să dezvăluie mecanismele inconștiente ale antisemitismului, „produs afectiv al mentalității păgîne, constrînsă și biciuită de sentimentul conștiinței morale a doctrinei iudaice”.<sup>2</sup> Rezolvarea pe plan mondial a problemei evreiești avea să fie asigurată, opina doctorul Neuman, prin crearea unui stat evreiesc.

După apariția broșurii, Miron Grindea, directorul revistei „Adam”, consemna într-o notă redacțională că lucrarea „intitulată atît de pregnant și dureros *De ce suferă evreii* a stîrnit ample și vii comentarii printre intelectuali, evrei și creștini”. Revista anunța deschiderea unei discuții pe marginea tezei lui Neuman, prezentate în „tălmăcirea atît de subjugătoare a freudismului”, cum că „evreii constituie, din clipa risipirii lor în lume, elementul ideal [sic!] pentru satisfacerea tuturor răbufnirilor și poftelor ancestrale ale popoarelor fixate pe teritoriile lor și împăcate cu sine, ori de cîte ori și-au putut deșerta gunoaiele instinctive pe spinarea, etern încovoiată și docilă, a neamului spurcat”.<sup>3</sup>

Că opinia despre Freud și psihanaliză nu depinde de naționalitatea sau confesiunea celui care o exprimă rezultă și din caracterizarea pe care Henric Sanielevici, cunoscutul critic, sociolog și antropolog român de origine evreiască, o făcea savantului vienez și „spurcatei sale teorii”: „Freud este un șarlatan fără scrupule, ordinar, prost și ignorant. Ceea ce-i adevărat în teoriile sale se cunoaște de veacuri. Iar noutățile lui... arată din ce mediu bestial s-a ridicat și în ce mediu bestial a trăit acest erotoman”.<sup>4</sup>

Apărătorii moralei și ai tradiției, dar și propagandiștii revoluției, cu toții se coalizau împotriva psihanalizei!

## La moartea lui S. Freud

Decesul lui Sigmund Freud, survenit la 23 septembrie 1939, n-a rămas fără ecou în România, deși toată lumea se afla aici sub impresia izbucnirii celui de-al doilea război mondial și a asasinării de către legionari a primului ministru Armand Călinescu, eveni-

1. J. Neuman, *Dictatura și dictatorii. Fascismul în lumina psihanalizei*, București, Ed. Bibliofilia, 1936, p. 27 și 41.

2. J. Neuman, *De ce suferă evreii*, București, Tip. Le Moment, 1937, pp. 3-4.

3. „Adam”, IX (1937), nr. 97 din 1 mart., p. 8. În numerele următoare ale revistei nu aflăm însă materiale referitoare la problemele ridicate de lucrarea recentă a lui J. Neuman.

4. H. Sanielevici, *În slujba Satanei?!...*, vol. II, București, Ed. „Adevărul”, 1935, pp. 238-239 și 255. Aprecierea formulată de Sanielevici corespunde cu aceea a profesorului Henri Baruk, reputat psihiatru francez și activ iudaizant, care considera și el, dar exprimîndu-se în termeni mai blînzi și abordînd alt registru, că Freud a acționat „asemenea falșilor profeți de care vorbește Deuteronomul și poate ca un pseudomesia, înlocuind idealul de *fedek* [dreptate] și de pace al profeților evrei cu o viziune a sfîșierilor deznădăjduite conformă fatalității atrizilor. În acest domeniu, Freud apare ca părintele neopăgînismului modern” (*La psychanalyse devant la médecine et l'idolâtrie*, Paris, Ed. Zikarone, 1978, p. 49).

ment petrecut cu numai două zile înaintea morții părintelui psihanalizei. Desigur că presa democrată de la noi a deplîns sfîrșitul marelui savant care, după înglobarea Austriei în cel de-al treilea Reich, își trăise ultimul an de viață în exil, la Londra.

O ochire aruncată asupra cîtorva din necrologurile apărute atunci ne permite să întred vedem imaginea pe care românii și-o făuriseră despre Freud.

Dar mai întii vom semnala un articol care, deși a apărut sub semnătura lui Salvator Cupcea în revista clujeană „Symposion” din octombrie 1939, deci după decesul marelui surghiunit, pare să fi fost scris mai-nainte, deoarece nu conține nici o aluzie la încetarea din viață a acestuia. După ce sînt înșiruite etapele creației lui Freud, stăruindu-se asupra accepțiunilor pe care el le acordase noțiunii de sexualitate și asupra însemnătății psihanalizei ca instrument terapeutic și ca mijloc de interpretare a manifestărilor sociale și culturale, doctorul Cupcea conchidea: „Ca orice școală nouă, psihanaliza a patronat, pe lingă mari adevăruri, și multe erori. Aceste erori nu vor putea scădea însă valoarea perspectivei extraordinare pe care a deschis-o Freud în cunoașterea sufletului omenesc. Generalizările pripite și nejustificate vor dispărea, dar concepțiile determinismului psihic, importanței inconștientului în motivația actelor de conduită și valorii patologice a traumelor și trăirilor psihice vor rămîne bunuri definitive ale psiho-biologiei umane.”<sup>1</sup>

În articolul plin de admirație și de respect pe care Nina Façon l-a publicat în „Revista de filosofie” este subliniat interesul deosebit pe care-l prezintă scrierile din ultima parte a vieții savantului și este adus un cald omagiu celui care „a aruncat o lumină aspră, dar mîntuitoare asupra adîncului tuturor actelor omenesti”.<sup>2</sup>

Doctorul Ion I. Cantacuzino, care începea să se afirme și în lumea teatrului și a cinematografului, i-a evocat într-o conferință ținută în ianuarie 1940 la Societatea de Psihiatrie din București pe cei trei celebri psihiatri recent decedați: Freud, Bleuler și Blondel. Referindu-se la opera științifică a lui Freud, vorbitorul a atras atenția că acesta a introdus în viața psihică „elementul *determinist*”. Deși tratamentele analitice sînt inaplicabile în clinicile de boli mintale, rămînînd de domeniul practicii de cabinet, meritele psihanalizei depășesc cu mult cercul de preocupări al psihoterapiei: „Degajîndu-se din cadrul unei doctrine pur și utilitar medicale, psihanaliza ajunge să fie o adevărată filozofie a vieții și a personalității, o adevărată concepție a lumii.” Critica civilizației și culturii formulată de Freud îl apropie pe acesta de alți mari gînditori romantici, precum Rousseau, Dostoievski, Kierkegaard, Tolstoi, Nietzsche.<sup>3</sup>

Necrologul apărut în „Analele de psihologie” a fost semnat de Rașela Felix, care conchidea: „Freud, savantul strălucit al timpurilor noastre, cercetător neobosit care nu și-a găsit spiritualicește odihna pînă în clipa morții, e sortit să intre definitiv în Pantheonul omenirii.”<sup>4</sup>

Foarte rezervată, iar pe alocuri neprietenoasă este, în schimb, nota publicată de B. Daroga în „România literară”. Se afirmă aici că Freud „a deschis, dacă nu căi noi, în

1. S. Cupcea, *Sigmund Freud*, în „Symposion”, II (1939), nr. 4-5 din oct., pp. 315-317.

2. N. F., *Sigmund Freud*, în „Revista de filosofie”, XXIV (1939), nr. 3-4 din iul.-dec., pp. 420-421.

3. I. I. Cantacuzino, *Trei psihiatri dispăruți: Freud, Bleuler, Blondel*, în „Revista fundațiilor regale”, VII (1940), nr. 5 din 1 mai, pp. 440-441. În mai 1935, tînărul psihiatru ținuse la Societatea Română de Cercetări Psihologice conferința *Probleme actuale în psihanaliză și în psihologie (Adler și Jung)*.

4. R. Felix, *Necrolog — Sigmund Freud*, în „Analele de psihologie”, VI (1939), p. 321. Rașela Felix, care între timp devenise cercetătoare la Institutul de Endocrinologie din București, avea să fie exclusă din PCR în cursul campaniei din 1952-1953 de îndepărtare a elementelor politicește nesigure. Una din principalele motivări ale excluderii a fost simpatia arătată cîndva freudismului.



orice caz discuții” și că „a murit la o vîrstă înaintată, cînd nu mai avea nimic de așteptat și nu se mai aștepta mare lucru de la dînsul”. Ba chiar s-ar putea spune că a dispărut la timp, întrucît „a murit în clipa cînd gloria lui era oarecum în declin, iar învățătura lui supusă la operația criticii obiective”. După asemenea aprecieri prea puțin măgulitoare sînt reproduse texte ale lui Fr. Wittels și St. Zweig de evocare a părintelui psihanalizei.<sup>1</sup>

Omagiul pe care i-l aducea lui Freud, în revista „Azi”, un anume D. Gr. Bărlădeanu, altminteri admirator declarat al ilustrului dispărut, se caracteriza, din păcate, prin imprecizia documentării și laxitatea formulărilor. Astfel ni se spune despre întemeietorul psihanalizei că „era, în fond, un mare idealist care a suferit de timpuriu deziluzii, decepții care l-au obligat să-și refuleze aspirațiunile”; nu-i atunci de mirare că doctrina sa „mișună de contradicții”. Pornind de la concepția freudiană despre nevroză ca modalitate de dobîndire a unui echilibru precar în prezența unor tensiuni psihice altcum cu neputință de suportat, Bărlădeanu presupune că, pe plan social, idealul lui Freud ar fi „un vis colectiv, o nevroză universală a umanității pentru a se despăgubi de răul pe care-l suferă refulîndu-și instinctele... Freud vede viitorul, în această privință, fără optimism”.<sup>2</sup>

Pentru scriitorul Ion Călugăru, Freud era, dimpotrivă, un mobilizator de conștiințe, „un descifrător al unei epoci ce se barbariza văzînd cu ochii, care nu-și păstra cifrul numai pentru sine, ci trăgea semnalul de alarmă, ca să-i avertizeze pe oameni de primejdia ce-i așteaptă”.<sup>3</sup>

Surprinzătoare din multe puncte de vedere este nota prilejuită de decesul lui Freud pe care a publicat-o pe prima pagină, sub iscălitura lui Fl. Stănescu-Gighera, cotidianul „Neamul românesc” patronat de N. Iorga. Tocmai fiindcă nota a apărut în ziarul îndrumat de campionul luptei împotriva imoralității și pornografiei, afirmația: „Greșesc acei ce se grăbesc să vadă în freudism o doctrină indecentă” este extrem de prețioasă. La fel de curioasă e constatarea că elogiul adus savantului dispărut era construit pe o temelie antisemită: „Freud, evreu de origine, aduce evident, în cugetarea sa, și elemente menite să promoveze rasa semită, dar gîndirea freudistă, în subtilitatea ei, privită obiectiv, își va avea partea sa de contribuție în pedagogia modernă. Semiții în general și comuniștii au exploatat freudismul în profitul lor politic, căutînd să-l monopolizeze în latura lui senzațională, dar aceasta nu ne împiedică să afirmăm că Freud a fost o adevărată valoare.” Finalul ne obligă să admitem că oricum avem de-a face cu un sincer admirator al învățăturii freudiene: „Freud a murit!... Dar rămîne freudismul”.<sup>4</sup>

Mirarea noastră în privința lui Florian Stănescu-Gighera nu poate decît să sporească aflînd că, la data aceea, era licențiat în teologie și aștepta să fie hirotonisit preot. Cum de va fi ajuns acest vlăstar de țărani olteni, adept al lui Iorga și în preajma îmbrăcării sutanei, să se intereseze de psihanaliză și să proclame perenitatea freudismului?

1. B. Daroga, *Octogenarul Freud și-a încheiat marea socoteală cu viața*, în „România literară”, I (1939), nr. 28, p. 18.

2. D. Gr. Bărlădeanu, *Sigmund Freud*, în „Azi”, VII (1939), nr. 32 din 15 oct., p. 7.

3. I. Călugăru, *Moartea în exil sau Sigmund Freud*, în „Curierul israelit”, XXXII (1939), nr. 33 din 28 oct., pp. 1-2. În aceeași gazetă a apărut ulterior o informație în legătură cu „comemorarea lui Freud la Institutul Cultural al Templului Coral” din București. La ședința publică din 9 noiembrie 1939 a institutului, filozoful I. Brucăr a prezentat studiul lui Th. Löwenstein *S. Freud și psihanaliza*, profesorul Th. Löwenstein a vorbit despre viața lui Freud, iar rabinul M. A. Halevy a polemizat cu savantul dispărut, care în scrierea sa *Moise în lumina psihanalizei* negase originea evreiască a celui mai de seamă dintre profeții lui Israel (vezi „Curierul israelit”, XXXII (1939), nr. 36 din 19 nov., p. 3).

4. Fl. Stănescu-Gighera, *Creatorul psihanalizei*, în „Neamul românesc”, XXXIV (1939), nr. 231 din 19 oct., p. 1.

În notița prin care „Adam”, revista de cultură evreiască, vestea plecarea lui Freud din lumea aceasta, stă scris: „Și când notiunea Om o să fie din nou respectată, n-o să se poată uita niciodată că Freud, ca și Luca din *Azilul de noapte*, mîngîia pe oameni și-i împăca.”<sup>1</sup> Părintele psihanalizei se înfățișa prin urmare, asemenea eroului gorkian, ca un dăruitor de iluzii ce te ajută să trăiești...

„A murit Sigmund Freud, psihologul, vindecătorul, filozoful care făcuse, în timpul vieții sale, mai mult zgomot în lume decît toți Napoleonii istoriei universale reuniți”, așa începe necrologul pe care D. I. Suchianu l-a publicat în „Revista fundațiilor regale”. De-a lungul acestui text, sentimentele de admirație se îngemănează cu efortul de obiectivitate, care, prin exces, duce uneori la rezultate discutabile: „Freud a făcut (sînt sigur că fără a urmări-o intenționat) plăcere oamenilor prin satisfacerea nevoii noastre de scandal, a voluptății fructului oprit, a gustului pentru exhibiționism și arătare pe față a nepermisului... Cărțile lui Freud au dat populației celor cinci continente euforia aceea specială omului care înjură sau care spune anecdote pornografice.”<sup>2</sup>

După ce trece în revistă meritele de neșters ale creatorului psihanalizei, Suchianu semnalează cele două „exagerațiuni” ale sistemului elaborat de Freud: pe de-o parte, pansexualismul, iar pe de alta „metoda de a studia bolile mentale «pe dinăuntru», nu prin simptomele clinice exterioare... ci prin analiza conținutului psihic, exegeza gândurilor pacientului”.

În încheiere, autorul necrologului mărturisea că este obsedat de o formulă citită cu un an mai-nainte pe afișul unei gazete bucureștene: „Plecarea din Viena a pseudo-savantului Freud.”<sup>3</sup>

Umbra lui Freud avea să-și continue pribegia la noi și aiurea, într-o lume sfișiată de teribile înfruntări.

Îndată după 1930 se părea că psihanaliza are în România perspective destul de încurajatoare. Simpozioanele consacrate lui Freud de către gruparea Criterion în toamna lui 1932 s-au bucurat de un neașteptat succes. N-au lipsit nici inițiativele editării unor periodice psihanaliste, dar nici una din cele două reviste „de specialitate” lansate în 1934-1935 nu a izbutit să depășească primul număr. S-a anunțat atunci și înființarea unui Cerc Român de Studii Psihanalitice, despre a cărui activitate nu ne-a rămas însă nici o măturie.

În intervalul 1930-1940 au condus efectiv cure analitice potrivit tehnicii freudiene probabil vreo zece-cinsprezece medici (dintre care zece sînt precis identificați). Cu excepția lui H. Winnik, nici unul din ei nu putea totuși dovedi, după știința noastră, că trecuse printr-o analiză didactică dirijată de o persoană autorizată.

Pe de altă parte, vreo șase-șapte medici sau psihologi au desfășurat o anumită activitate propagandistică în favoarea psihologiei individuale, unii dintre ei asumîndu-și sar-

1. A. G., *Sigmund Freud*, în „Adam”, XI (1939), nr. 146-147 din 15 sept.-15 oct., p. 4 copertă. În numărul următor, Miron Grindea, directorul publicației, deapănă amintiri despre încercările sale de a-l înfîlîni pe Freud la Viena și apoi la Londra (*Sigmund Freud*, în nr. 148-149 din 1 nov.-1 dec. 1939, p. 2 copertă).

2. D. I. Suchianu, *Moartea profesorului Freud*, în „Revista fundațiilor regale”, VI (1939), nr. 11 din 1 nov., pp. 457-458.

3. *Ibidem*, pp. 460-461.

cini în domeniul pedagogiei terapeutice și aplicind tratamente de tip adlerian. În aceeași perioadă s-au înregistrat și primele timide înfruntări publice între freudiști și adlerieni.

Un motiv de uimire îl constituie faptul că practicienii români s-au abținut atunci nu numai de la contactarea forurilor psihanalitice internaționale, dar și de la constituirea unei asociații de specialitate pe plan național. De vină vor fi fost anumite „complexe de inferioritate” decurgînd din caracterul mai degrabă „amatorist” al activităților desfășurate de psihanalistii noștri, dar o explicație mai plauzibilă pare a fi tendința la izolare a freudiștilor din România, care fie că acționau ca „frantirori”, fie că se complăceau în cadrul citorva grupusculor incapabile să stabilească raporturi sistematice cu confracții din țară și din străinătate: grupul medicilor militari, cel al maghiarilor din Cluj etc.

De altminteri, prin 1935 a început un reflux vizibil al mișcării noastre psihanalitice (în măsura în care se putea vorbi la noi de o mișcare psihanalitică bine structurată). Retragerea freudismului pe poziții defensive fusese marcată de campania împotriva psihanalizei purtată după apariția, la sfîrșitul lui 1932, a cărții lui C. Vlad *Mihail Eminescu din punct de vedere psihanalitic*, carte violent denunțată ca demoralizatoare, denigratoare și iremediabil antiștiințifică.

Principala cauză a crescîndei rezistențe pe care avea să o întîmpine psihanaliza în țara noastră era însă ofensiva tot mai amenințătoare, pe plan european și indigen, a extremei drepte, adversară cruntă a degradantei doctrine elaborate de „nearianul” Freud. Pe de altă parte, și extrema stîngă respingea psihanaliza, imputîndu-i o orientare contrarevoluționară de inspirație burgheză.

Trebuie totuși subliniat că, în ciuda insuficiențelor manifestate la noi de „psihanaliza medicală” și în ciuda faptului că nici una din operele lui Freud nu apăruse în versiune românească, freudismul beneficia la vremea aceea de un real interes din partea unor apreciați oameni de litere, psihologi, pedagogi, esteticieni etc., ca și a unui anumit sector al „opinieii publice”. Dar trebuie recunoscut că mulți dintre intelectualii noștri de marcă se desolidarizau zgomotos de concepțiile lui Freud și ale școlii sale.

Către sfîrșitul anilor '30, psihanaliza a intrat la noi într-un con de umbră adîncă. O parte din medicii cunoscuți pentru adeziunea lor la freudism au făcut, mai mult sau mai puțin explicit, *mea culpa* pentru o atare rătăcire, alții au renunțat la activitatea publicistică pe această linie, continuînd însă practica psihoterapiei analitice. Aparent, mișcarea psihanalitică românească își încetase existența la sfîrșitul celui de-al patrulea deceniu al secolului nostru.



Partea a doua

LUNGA NOAPTE A FREUDISMULUI  
ÎN ROMÂNIA  
(1940-1989)



## Capitolul 4

# IMPASURI ȘI SPERANȚE

### (1940-1950)

#### **Psihanaliza pînă la 23 august 1944**

Cei cinci ani care au urmat dispariției lui Freud n-au fost deloc prielnici propagării psihanalizei în România. Izbucnirea celui de-al doilea război mondial a provocat o înțepire a tensiunilor politice care în nici un caz nu putea favoriza dezbaterile creatoare într-un domeniu atît de gingaș și de controversat cum este cel al studiului fundamentelor psihicului uman. Aducerea la guvernare în septembrie 1940 a mișcării legionare, eveniment marcînd instalarea, la noi, a tutelei germane pe plan politic, militar și chiar cultural, a prilejuit exercitarea din partea autorităților statale a unei cenzuri destul de riguroase asupra vieții publice, inclusiv asupra activităților științifice. O doctrină întemeiată de un savant evreu n-avea cum să fie tolerată în „noua Românie”. Nici după îndepărtarea Gărzii de Fier de la cîrma țării, situația nu s-a schimbat prea mult, mai ales în perioada cînd armata română se găsea angajată, alături de cea germană, în campania din Est.

Aceasta nu înseamnă totuși că asupra freudismului s-ar fi așternut în acei ani tăcerea. Mai mult decît atît, dacă unii dintre comentatori se declarau în dezacord cu multe din tezele psihanaliste (fenomen am spune firesc, dată fiind esența „revoluționară” a doctrinei lui Freud), alții și-au putut mărturisi atunci aproape nestingherit, doar cu un minim de precauții „stilistice”, adeviziunea la această doctrină.

Astfel, cînd, într-un studiu din 1941 despre „conștiință și inconștient”, Vasile Pavelcu a stăruit asupra *erorilor* comise de freudiști în mult dezbătuta problemă a inconștientului, n-avem dreptul să afirmăm că o atare atitudine ar fi avut temeieri politice oportuniste: la vremea aceea, psihologul ieșean putea fi sincer convins că vederile lui Freud nu corespund realității „adîncurilor sufletești”.

De pildă, Pavelcu nu este de acord cu „imaginea spațială” pe care psihanalistii o propuneau pentru a pune în evidență deosebiriile dintre conștient și inconștient: „inconștientul este văzut ca ocupînd... o cameră mare și conștientul una mai mică” sau, alteori, „conștientul și inconștientul sînt comparate cu două camere despărțite cu o lentilă a unei lunete”. La fel de nesatisfăcătoare i se pare opinia lui Freud, a lui Jung și a altor psihanalisti că „faptele inconștiente s-ar deosebi de cele conștiente numai după origine, după vechime și mai ales după gradul de severitate al păzitorului moralității conștiente”. Dar cu totul inacceptabilă i se pare mai cu seamă ideea „reprezentărilor inconștiente”, care ar trebui să o legitimizeze pe aceea, la fel de absurdă, a „raționamentelor inconștiente”.

Referindu-se la felurile școli psihanalitice, Pavelcu formulează o apreciere puțin măgulitoare: „Există teorii numite psihologice care nu demonstrează altceva decît că autorii lor sînt lipsiți de elementară intuiție psihologică.”<sup>1</sup>

---

1. V. Pavelcu, *Conștiință și inconștient*, în „Analele de psihologie”, VIII (1941), pp. 190-192.

Nici Constantin Noica nu poate fi învinuit că a adoptat o atitudine „conjuncturală” față de freudism atunci când nota, privitor la „puritatea românească”, în *Jurnalul filosofic*: „Cînd moare omul, spune o legendă populară, «de a fost trupul fără păcat, sufletul îl sărută de sus pînă jos și zice: trupule, floare, cum m-ai purtat tu pe mine și m-ai păzit!» Un freudian de azi ar analiza afirmația cu sărutul de sus pînă jos. Dar să lăsăm, pentru o dată, lucrul în puritatea lui. Doar e legendă, și încă frumoasă.”<sup>1</sup> Îndemnul consemnat aici dezvăluie părerea intimă și dintotdeauna a lui Noica despre psihanaliză, părere întru totul corespunzătoare celei exprimate îndeobște de conaționalii săi: psihanaliza nu reușește decît să întîneze realitățile asupra cărora ea se pleacă...

În schimb, atitudinea din 1943 față de freudism a lui Dumitru Caracostea este cumva ambiguă, atitudine cu atît mai izbitoare cu cît valorosul istoric și teoretician literar formulase într-un trecut nu prea îndepărtat opinii foarte pozitive despre psihocritică, la care și recursese ca mijloc de investigație, în diferite împrejurări. Menționînd analiza creației eminesciene la care se încumetase Constantin Vlad, profesorul Caracostea remarcă: „Deși cînd citești încercări ca aceea a d-lui dr. Vlad sau chiar unele dintre contribuțiile publicate în revista freudiană *Imago*, închinată aplicărilor la științele morale, ai adesea o netedă impresie de caducitate, analoagă cu aceea deșteptată de explicările mitologizante, totuși găsești și unele vederi peste care nu poți trece cu ușurință.” Caracostea nu se dă înapoi de la a semnala anumite merite ale mult ponegritei scrieri despre Eminescu a lui Vlad, ba chiar reproduce, dintr-un manuscris al poetului, „o pagină surprinzătoare” care vine în sprijinul tezei psihanalistului român referitoare la „aspectul matern al eroicii eminesciene”.<sup>2</sup>

Dar cum să nu deslușești nefericita pecete a epocii pe afirmația notată în continuare de criticul și istoricul literar, care, în acel moment, ocupa poziția oficială de director al editurii Fundațiilor regale: „În genere, psihanaliza, întrucît răscolește tărîmurile destrămării, poartă tara originii semite a creatorului ei, al cărui dicton: *Acheronta movebo* este tipic”<sup>3</sup>

Considerațiile privitoare la doctrinele psihanalitice din paragraful rezervat „conceptului de individualitate” în cartea *Psihologia educației* a lui Dimitrie Todoranu nu par să se resimtă de pe urma unor opreliști impuse de oficialitatea nebinevoitoare. Cercetătorul clujean refugiat în 1942 la Sibiu a acordat, în această lucrare, trei pagini vederilor lui Freud despre individualitate, patru celor ale lui Adler și șase celor ale lui Jung. Despre părintele psihanalizei, el scria atunci: „Cu toate exagerările implicate de o concepție pansexualistă a vieții și de instaurarea unui principiu tiranic ce domină manifestările psihice, cel hedonist, S. Freud a încercat cea dintîi explicare a întregii arhitectonici psihice... Îndrăznează prin abordarea unor probleme de adîncime și prin precizarea atîtor zone nebănuite ale vieții noastre interioare, concepția freudiană, deși supusă inevitabilelor întregiri și corectări, rămîne una din construcțiile masive ale psihologiei actuale.”<sup>4</sup>

1. C. Noica, *Jurnal filosofic*, București, Ed. Publicom, 1944, p. 67.

2. D. Caracostea, *Creativitatea eminesciană*, București, Fundația Regală pt. Literatură și Artă, 1943, pp. 58-59.

3. *Ibidem*, p. 60. *Acheronta movebo*, voi muta din loc Aheronul (unul din fluviile Infernului).

4. D. Todoranu, *Psihologia educației*, Sibiu, Tip. Cartea românească din Cluj, 1942, p. 91. De menționat că, la retipărirea cărții în 1974 (de către Editura Didactică și Pedagogică din București), ultima frază reprodușă mai sus a dispărut, desigur fiindcă era prea favorabilă freudismului. Să-și fi schimbat între timp părerea D. Tudoran (căci așa este semnată acum cartea, care la reeditare poartă titlul *Individualitate și educație*) sau nu cumva libertatea de opinie era mai efectivă în 1942 decît în 1974?...



Cît privește „psihologia individuală”, autorul constata că teoria adleriană „despre dinamica psihică ca o acțiune *compensatoare* a inferiorității, înăuntrul căreia trăsăturile constante ale caracterului sînt mijloace ce organizează experiența în vederea realizării imaginii ideale, este deosebit de semnificativă pentru psihologia omului modern”.<sup>1</sup>

Vederile lui Freud în legătură cu „conflictele dintre motive” sînt prezentate sobru, dar obiectiv în monografia lui Alexandru Roșca *Motivele acțiunilor umane*<sup>2</sup>.

În 1944 a fost tipărită, tot la Sibiu, cea de-a doua ediție a cărții lui Nicolae Mărgineanu *Psihologia persoanei*. Teoriile lui Freud sînt expuse amplu și nuanțat în mai multe capitole, iar în lucrare figurează paragrafe speciale privitoare la psihanaliza freudiană (pp. 66-87) și cea adleriană (pp. 87-92). De reținut constatarea că „psihanaliza lui Freud reprezintă, fără îndoială, teoria cea mai *psihologică* emisă pînă acum asupra dinamicii umane. Caracterul psihologic al principiilor explicative cu care ea lucrează nu e numai *dominant*, ci pur și simplu *exclusiv*”. De aceea psihologul român critică faptul că Freud desconsideră total „principiile biologice și sociale în stare să arunce o puternică și importantă lumină asupra mobilului ce animă străduințele persoanei umane”. În continuare, Mărgineanu notează cu satisfacție că savantul vienez pare să-și fi dat seama, către sfîrșitul vieții, „de această unilateralitate a teoriei sale”.<sup>3</sup>

Psihanaliza n-a fost însă evocată, la epoca aceea, numai în asemenea scrieri științifice cu circulație destul de restrînsă. Într-un periodic de propagandă medico-sanitară cu tiraj relativ mare, cum era bilunarul „Trup și suflet”, editat de ziarul „Universul” și condus de medicul, istoricul și literatul Nicolae Vătămanu, doctorul Constantin Vlad a publicat, număr de număr, începînd din iulie 1943, articole de popularizare a cunoștințelor de psihologie, psihiatrie și igienă mintală cu o orientare freudiană tot mai evidentă.<sup>4</sup>

Tematica abordată era foarte diversă: *Femeia geloasă, Psihoinfantilii (neisprăviții), De ce se sinucid unii oameni?* (aflăm de aici că „sinuciderea e un omor în oglindă”, întrucît ura pretinde o ucidere care, neputîndu-se săvîrși în afară, se efectuează pe sine însuși), *Cleptomania (pornirea spre furt), Despre grandomanie (îngîmfarea bolnăvicioasă)* — text cu iz adlerian, *Frica, Proiecția fricii (ipohondria și fobia), Fuga de realitate, Pecetea instinctului* (freudism care se ferește să-și spună pe nume), *Despre nevroză* (prezentare a teoriei proprii despre cele trei instincte fundamentale), *Tîlcul viselor* (cu citarea nominală a lui Freud), *Idei și acțiuni obsedante* (reluare a articolului din 1934 *Mîinile Ladyi Macbeth*), *Suflete gîngave (boala ezitării)*, *Cele trei euri ale noastre* (despre mecanismele psihanalitice care acționează la nivelul eului vegetativ, al celui social și al celui rațional), *În luptă cu noi înșine* (teoria personală despre instincte), *Despre afectele primare: iubirea, ura, frica*. Cu acest ultim articol, din 15 martie 1944, colaborarea la „Trup și suflet” a lui C. Vlad se întrerupe pentru mai bine de o jumătate de an.

În șirul acestor texte s-a intercalat și unul intitulat *Falșii perversi*. Era vorba aici de contribuțiile științifice ale lui Freud, de „complexul lui Oedip, complexul castrației, sentimentul culpabilității și al autopedeșirii”, de alte aspecte psihologice și psihiatrice

1. *Ibidem*, p. 93. Epitetul *deosebit* de nu mai figurează în ediția din 1974.

2. Al. Roșca, *Motivele acțiunilor umane*, Sibiu, Ed. Inst. de Psihologie al Univ. din Cluj la Sibiu, 1943, pp. 136-145. La fel de atent sînt expuse punctele de vedere ale lui Adler și Jung.

3. N. Mărgineanu, *Psihologia persoanei*, ed. II, Sibiu, Ed. Universității din Cluj la Sibiu, 1944, p. 85.

4. În coloanele rezervate publicității și reclamelor a apărut atunci anunțul: „Dr. C. Vlad, docent universitar. Nervoase-mintale. Str. Popa Rusu nr. 9. Consultă 4-7 d.m. Tel. 2.87.55.” („Trup și suflet”, VIII (1943), nr. 238 din 15 iul., p. 17.) Într-un astfel de anunț nu se putea preciza, la vremea aceea, că titularul cabinetului medical efectuează tratamente psihanalitice.

avînd strînse raporturi cu concepțiile psihanalitice. Trebuie însă observat că acest articol de orientare parcă ostentativ freudiană este singurul nesemnăat dintre cele pomenite adineauri.<sup>1</sup> Să avem de-a face cu o scăpare imputabilă tipografiei? Sau poate că, din spirit de prevedere, doctorul Vlad a preferat ca în această împrejurare să rămînă în umbră?

### Despărțirea de psihanaliză a lui L. Blaga

În supraîncărcatul cu evenimente dramatice an 1941, atenția cercurilor noastre intelectuale a fost captată, la un moment dat, de „cazul Blaga”. Autorul *Spațiului mioritic* a reacționat energic în presă la învinuirea pe care i-o aducea poetul și eseistul Dan Botta cum că-l deposedase pe tăcute de ideea „spațiului ondulat” sau „unduit” ca topos specific spiritualității românești. Ca urmare a schimbului de acuzații, culminînd cu aprecierea lui Blaga că purtarea lui Botta este „obraznică și lașă”, acesta din urmă i-a trimis martori filozofului clujean, care însă a refuzat duelul, invocînd motive procedurale. Reținem din broșura publicată de Dan Botta după acest incident doar afirmația: „Ca agent al freudismului în România și al mai multor confuzii de ultimă oră, domnul Lucian Blaga fusese autorul a numeroase lucrări filozofice pe care, pînă atunci [pînă la apariția *Spațiului mioritic*], nimeni nu le luase în serios.”<sup>2</sup>

Retipărindu-și în anul următor *Opera dramatică*, la Editura Dacia Traiană din Sibiu, Blaga a avut prilejul să demonstreze încă o dată emanciparea sa față de schemele psihanalitice care-l seduseseră atunci cînd a scris primele sale producții teatrale. Știm prea bine că revizuirea la care a supus „jocul dramatic” *Fapta*, devenit *Ivanca* în versiunea definitivă din 1942, nu este efectul conjuncturii politice instalate o dată cu preluarea puterii de către extrema dreaptă; de-a lungul anilor '30, Blaga și-a exprimat în repetate rînduri rezervele față de anumite aspecte esențiale ale psihanalizei, ceea ce echivala cu o mărturisire a regretului că acordase freudismului o atît de mare însemnătate în dramaturgia sa din tinerețe.

La republicarea din 1942 au fost eliminate din *Ivanca* (fosta *Faptă*) toate referirile directe la Freud și psihanaliză, iar acestea nu fuseseră puține sau lipsite de semnificație scenică. Autorul a procedat și la o anumită modificare a profilului personajelor. Astfel, „Tînărul doctor” anonim din *Fapta* apare ca doctorul „Dinu” în *Ivanca*; acesta încetează să mai fie un diagnostician (cu argumentație medical-științifică) al evenimentelor, transformîndu-se în modestul lor comentator. Practic, el își pierde rostul dramatic: dintr-un *raisonneur* investit cu misiunea de a elucida prin demonstrații psihanalitice substratul acțiunii (al „faptei”), el preia sarcina de informator accidental al tatălui. Schimbarea titlului piesei se arată a fi pe deplin justificată: nu „fapta” ca fundal psihanalitic este definitivă pentru împlinirea „jocului dramatic”, ci prezența decisivă a Ivancai.

Apare limpede că Blaga artistul și gînditorul matur s-a simțit dator să-și „castreze” opera juvenilă, care probabil că-l nemulțumea nu numai prin „exotismul” ei ideologic, dar și datorită anumitor deficiențe de gust artistic. Reușita n-a fost însă completă, căci, deși din text au dispărut termenii „tehnic” și „dezvoltările teoretice” preluate nemijlocit din sistemul doctrinar al psihanalizei, piesa a rămas freudistă atît prin „pretextul” intrigii, cît și prin motivațiile (din păcate, adeseori destul de forțate) ale comportamentului

1. *Falșii perversi*, în „Trup și suflet”, VIII, (1944), nr. 252 din 15 febr., p. 13 și 16.

2. D. Botta, *Cazul Blaga*, București, Tip. Bucovina, 1941, p. 19.

personajelor. Datorită și acestui lucru, *Ivanca* rămîne o mostră de teatru expresionist „românesc”<sup>1</sup>.

Vasile Băncilă socotea că „dramele mari” ale lui Lucian Blaga, precum *Avram Iancu*, *Meșterul Manole* sau *Cruciada copiilor*, scrieri ce valorifică fiecare cîte „un mit de halucinantă transfigurare și de puternică tensiune”, constituie adevărate îndemnuri „la trăiri majore și la un idealism radical”. Nu totuși lipsite de interes, aprecia exegetul, sînt și acele producții cumva minore, în care Blaga „aplică în oarecare măsură o rețetă a timpului” (ingenioasă formulă eufemistică pentru a desemna freudismul!), cum ar fi *Daria* sau *Fapta*, deși asemenea „rare distracții” nu-l caracterizează pe filozoful poet.<sup>2</sup> Dar Blaga a trebuit să plătească destul de scump „distracția” sa freudiană...

Depășind amintiri din perioada studiilor la Viena, cînd îl cunoscuse pe Lucian Blaga, Nichifor Crainic ne încredințează că flăcăul din Lancrăm îi fusese lui și altor colegi de peste munți „o călăuză fermecătoare. Uneori — adaugă Crainic — sensibilitatea noastră de regăteni era contrariată oarecum de admirația lui prea lipită de lucrurile nemțești. El, cel de-atunci, nu era încă deplin român ca astăzi. Îl subjugă expresionismul, lozinca de artă a vremii.”<sup>3</sup> La fel cum prețuirea de către Blaga a „lucrurilor nemțești” se extinsese și asupra freudismului.

Elogios se va exprima Nichifor Crainic despre marele său prieten transilvănean și în 1940: „Un Lucian Blaga nu se găsește la toate răspîntiile, atît de puține, ale tinerei noastre culturi autohtone.” Faza „freudizantă” a lui Blaga nu-i trecută cu vederea, dar semnificația depășirii ei este apăsător subliniată: „Spirit pur, înalt și aristocratic aproape în tot ceea ce a scris — cu excepția a trei drame din perioada freudistă, pe care a respins-o apoi cu puternice argumente filozofice —, Lucian Blaga aduce în cugetarea românească un sistem magnific încheșat, în care îndrăznește idei metafizice ale timpului fuzionează, ca la nici un alt gînditor anterior, cu duhul nostru autohton.”<sup>4</sup>

Dar peste numai trei ani, Nichifor Crainic îl demască brutal pe Blaga ca agent al freudismului. Ca urmare a adîncirii unor divergențe pe teme estetice, politice și mai cu seamă teologice, directorul „Gîndirii” își îngăduie să-l identifice pe Blaga, într-un faimos text satiric, cu nimeni altul decît cu Iulian Apostatul, împăratul roman din secolul al IV-lea, care datorește slujirii păgînismului renumele cu care a intrat în istorie. Nici că se putea ocară mai mare pentru un intelectual român deprins să cutreiere pe meleagurile bogosloviei, și încă fiu de preot!

Ni se spune despre Iulian prefiguratorul lui Blaga că „nu era un metafizician propriu-zis, ci numai un filozof cu talent de pamfletar”, că fusese crescut în credința creștină, dar învățase în paralel și „filozofia păgînă”, maestru fiindu-i „celebrul retor păgîn Libanius, o figură seducătoare, cum ar fi pentru mulți din vremea noastră evreul Sigmund Freud”; contactul cu acesta l-a împins pe Iulian „să-și arunce toate preferințele unui suflet arzător asupra curentului elenistic al epocii, conglomerat hibrid de filozofie neoplatonică, de mituri perimate și de mistere asiatice abracadabrante”. Înșuruirea elementelor componente ale acestui oribil amestec „elenistic” vrea probabil să sugereze caracterul eteroclit al freudismului, în care pozitivismul științifico-filozofic face casă bună cu dogmele superstițioase și intuițiile mitologice.

1. Ea a fost inclusă de Valentin Silvestru, sub această formă „defreudizată”, în *Antologia pieșei românești într-un act*, vol. III, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1982, pp. 135-165.

2. V. Băncilă, *Lucian Blaga energie românească*, Cluj, Col. „Gînd românesc”, 1938, p. 135.

3. N. Crainic, *Cîteva notițe despre Lucian Blaga*, în „Gîndirea”, XIII (1934), nr. 8 din dec., p. 349.

4. N. Crainic, *Nostalgia Paradisului*, București, Ed. Cugetarea, 1940, p. 327.

Cultivarea de către Blaga alias Iulian a doctrinelor străine, printre care trona psihanaliza, este asemuită trebii la care se dedau „adunătorii resturilor de țigări”: în posesia „mucurilor de idei ale filozofiei păgâne”, acel Iulian se credea „un filozof și un profet” capabil „să incendieze cerul lui Dumnezeu”. Cît despre „etnicismul” cu care se făleau asemenea gînditori, el era „corupt de molima misterelor venite din Asia Mică și Egipt; tot așa ca la unii filozofi moderni, care cred că gîndesc național sub obsesia formulelor evreului Sigmund Freud”.

Purtătorul modern al măștii lui Iulian Apostatul făcea și el parte dintre filozofii „cu drac în ei”, care „se socot revoltați că nu pot cugeta din pricină că Dumnezeu a cugetat cosmosul întreg, o dată pentru totdeauna”.<sup>1</sup> Exploatînd nemilos fugara și superficiala adeziune a lui Blaga la freudism, acel aproape uitat „păcat al tinereților” dramaturgului, Crainic s-a silit așadar să zugrăvească imaginea terifiantă a unui filozof anticreștin, devotat cu trup și suflet păgînismului la modă și avînd în el „dracul” psihanalizei.

Dacă ne gîndim bine, freudismul lui Blaga de la mijlocul anilor '20 a fost mai degrabă un freudism veleitar, artistul fiind convins pe atunci că psihanaliza îi poate furniza materia primă pentru durarea unor construcții dramatice de efect. Dar nici cînd a apelat la psihanaliză în operele sale de filozofie a culturii el nu și-a dat silința să se conformeze principiilor enunțate de Freud sau Jung, ci a urmărit doar să selecteze din doctrina acestora anumite aspecte dispartate ce promiteau să fie de folos la închegarea viziunii proprii.

Într-o culegere de „aforisme și însemnări” pe care Blaga a publicat-o îndată după ultimul război, notația intitulată *O teorie a culturii* este relevantă în privința discrepanțelor dintre orientarea gîndirii lui Freud și cea a filozofului român: „După o teorie, care circulă de altfel în diverse variante, cultura este socotită ca o realizare improprie a unui dor, a unei poftes mai adînci a omului, a unui apetit care nu reușește să se satisfacă pe linia sa. Că numești această sete «libido», ca Freud, sau «nostalgia Paradisului», ca Novalis, nu schimbă întru nimic esența teoriei, prin care cultura e degradată la rol de surrogat. Cultura, dacă este ceva, trebuie să fie în sine și pentru sine. Altfel, pur și simplu, ea nu este.”<sup>2</sup>

Cum a evoluat, mai mult sau mai puțin spontan, gîndirea lui Lucian Blaga către sfîrșitul anilor '40 ne informează, mai mult sau mai puțin sincer, cursul de filozofia culturii ținut în 1947-1948 la Universitatea din Cluj<sup>3</sup>.

În tot acest curs, în care, printre altele, este vorba de relația dintre „biologic” și „social”, de instinct și inteligență, de sursele vieții psihice, numele lui Freud nu-i pomenit niciodată. În schimb se fac trimiteri la Marx și Engels, la biologul Marcel Prenant, la geneticienii contemporani, ceea ce indică o „apropiere de marxism, în tot cazul dorința de a-și însuși anumite idei de care, pînă în acel timp, era complet străin”<sup>4</sup>.

1. N. Crainic, *Iulian Apostatul*, în „Gîndirea”, XXII (1943), nr. 3 din mart., pp. 173-174.

2. L. Blaga, *Discobolul*, București, Ed. Publicom, 1945, p. 93. În aceeași carte figurează și altă observație referitoare la psihanaliză: „Psihanaliza, dacă și-ar fi expus teoriile și opiniile cu un pic de autoironie, s-ar fi apropiat de adevăr neasemănat mai mult decît s-a apropiat.” (*Ibidem*, p. 123) Sună foarte românește acest apel la autoironie ca mijloc de prevenire a infatuării și chiar a egolatriei sterilizante...

3. Textul respectiv a fost litografiat în 1948 sub egida Centrului Studențesc din Cluj și a fost tipărit la Timișoara în 1976 sub îngrijirea lui Ion Maxim.

4. I. Maxim, *Lucian Blaga și problema antropogenezei*, studiu introductiv la L. Blaga, *Aspecte antropologice*, Timișoara, Ed. Facla, 1976, p. 14.

Un interes aparte îl prezintă examenul la care Blaga supune aici din nou teoria arhetipurilor a lui Carl Gustav Jung. Magistrul clujean este de părere că această teorie poate fi repudiată când se înfățișează cu pretenții de exclusivitate, dar nu trebuie neglijată dacă este redusă „la elementele ei verosimile”. Inacceptabilă este concepția despre arhetipuri ca elemente ale unui „inconștient colectiv” echivalent cu o așa-zisă „memorie ereditară”.<sup>1</sup> De fapt, arhetipurile trebuie puse în conexiune mai ales cu problematica instinctului, întrucât ele sînt totdeauna „înrădăcinate în circuite instinctive” de natură animală.

În nici un caz activitatea creatoare specifică omului nu poate fi fundamentată cu precădere pe date arhetipale. Creațiile de cultură, precum miturile, concepțiile religioase, viziunile metafizice, teoriile științifice, operele de artă, sistemele și normativele morale, își află determinismul în „factori stilistici”, care nu pot fi puși în legătură cu circuitele biologic-instinctuale ale animalului, deoarece își au izvorul în „istoricitate”.<sup>2</sup>

Aceasta nu înseamnă că arhetipurile nu se manifestă la nivelul creațiilor culturale sau al unor fantezii ale psihopaților. Lui Jung i-a scăpat însă amănuntul esențial că, în procesele de creație, arhetipurile „apar totdeauna modelate în *tipare stilistice*, fiind dominate de acestea, cîtă vreme în fanteziile psihopaților arhetipurile își fac simțită prezența ca niște *complexe autonome*”.<sup>3</sup>

După ce, practic, se despărțise de Freud înainte de 1930, Blaga avea să se delimiteze strict de Jung la 15-20 de ani după aceea.

Semnalăm și teoria despre multiplicitatea psihanalizei pe care, în romanul *Luntrea lui Caron*, scris de Lucian Blaga prin anii '50, o face mai mult în joacă Leonte Pătrașcu, „dublul” filozofului și poetului: „Sînt posibile atîtea psihanalize cîte instincte fundamentale stau la baza vieții.” Pătrașcu vrea mai cu seamă să demonstreze că materialismul istoric este o specie de psihanaliză întemeiată pe recunoașterea rolului capital al instinctului foamei.<sup>4</sup> Concepția aceasta o amintește întru cîtva pe cea despre principalele manifestări instinctuale formulată prin 1925 de doctorul Constantin Vlad.

### Reînvierea speranțelor

În chiar numărul din august 1944 al „Revistei fundațiilor regale”, unde se saluta alăturarea României la forțele democrației, a apărut nota lui Adrian Marino „*Psihanaliză antică?*” După ani de penibilă supraviețuire aproape mută, freudismul revenea la ordinea zilei, o dată cu îndepărtarea opresiunii politice și culturale.

Luînd cunoștință de o relatare antică privitoare la Antifon Sofistul, Marino a descoperit o prefigurare a terapiei psihanalitice în cea de-a doua jumătate a secolului al V-lea a. Chr. Pseudo-Plutarh arată despre acel Antifon că „a compus o *Artă a nesuferinței*, așa cum este tratamentul pe care medicii îl prescriu bolnavilor; și construindu-și el la Corint o casă de sănătate lîngă piața publică, a anunțat printr-un afiș că el poate trata prin cuvinte pe cei năpăstuiți; și aflînd cauzele bolii, îi mîngîia pe suferinzi”.<sup>5</sup>

1. L. Blaga, *op. cit.*, pp. 167-168.

2. *Ibidem*, pp. 170-174.

3. *Ibidem*, p. 175.

4. L. Blaga, *Luntrea lui Caron*, București, Humanitas, 1990, pp. 197-199.

5. Am reprodus din tîlmăcirea lui Constant Georgescu pentru culegerea *Filosofia greacă pînă la Platon*, vol. II, partea a 2-a, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 409.

Adrian Marino remarcă mai întâi că Antifon, asemenea lui Freud, practica o psihoterapie prin întrebări menite să descopere cauzele bolii, procedînd „oarecum socratic, întocmai ca și medicul psihanalist“, care, „printr-un chestionar abil, caută să aducă la lumina conștiinței diferitele refulări și complexe ale pacientului, care este în felul acesta ajutat să-și cunoască impulsunea ascunsă, pentru a și-o satisfacă“<sup>1</sup>. Referitor la asemănările de structură și destinație pe care le prezintă modalitatea psihoterapeutică aplicată acum 2 500 de ani și tehnicile psihanalitice actuale, eseistul român constata cam grăbit: „Individul comun are... oricînd nevoie de un procedeu urgent, practic, imediat, neinteriorizat, oarecum «la modă», și aceasta atît sofistul Antifon cît și Freud s-au oferit să-l imagineze.“<sup>2</sup> Din păcate, cura analitică de tip freudian nu se înfățișează defel ca un procedeu „urgent“ și „immediat“; pentru a-i aprecia rezultatele este nevoie de eforturi sistematice desfășurate multe luni la rînd, uneori cîțiva ani. Nemaivorbind de faptul că numai de „neinteriorizare“ nu poate fi vorba în cadrul tratamentelor analitice.

Este totuși de admirat ingeniozitatea cu care Adrian Marino a formulat această ispititoare conjectură istorică pornind de la un material informativ extrem de sărăcăcios.

În octombrie 1944, Constantin Vlad și-a reluat colaborarea la „Trup și suflet“, de data aceasta fără să-și mai ascundă convingerile freudiste. A publicat atunci note referitoare la raporturile criminalității cu stările nevrotice, un articol *Despre ticuri* (cu menționarea cazului unui gornist militar, pe care-l prezentase în mai vechile lui scrieri de psihanaliză), un mai amplu *Studiu asupra isteriei* (în care schițează o sinteză a teoriilor lui Freud și Pavlov), apoi textele *Narcissus, Traume și complexe* (cu subliniată promovare a punctelor de vedere freudiene), *Rătăcirii individuale* etc. Colaborarea intermitentă la „Trup și suflet“ a doctorului Vlad ia sfîrșit în primăvara lui 1946; de altfel, la vremea aceea, revista nu mai izbutea să-și asigure apariția regulată.

Merită consemnată aici o inițiativă a lui C. Vlad materializată începînd cu numărul din august-septembrie 1945 al acestei publicații de popularizare a cunoștințelor medicale și igienice. Atunci a fost inaugurată *Rubrica psihoafectivă*, cu „sfaturi și răspunsuri date de d-l dr. C. Vlad“ cititorilor aflați la nevoie. Într-o notiță prealabilă se făcea cunoscut: „Scrisorile pentru această rubrică se vor trimite pe adresa: d-lui dr. C. Vlad, str. Popa Rusu 9, București. Rugăm a se da cît mai multe amănunte asupra vieții proprii și a tabloului familial — apoi întîmplări șocante și cel puțin unul sau două visuri, în special dintre cele care se repetă.“<sup>3</sup>

Ar fi vorba așadar de un soi de microconsultații „psihanalitice“ acordate prin corespondență. Dar examinînd cele cîteva „cronici psihoafective“ redactate de doctorul Vlad constatăm cu oarecare uimire că ele nu se deosebesc de obișnuita „poștă a cititorilor“ din publicațiile cu îndrumări igienico-sanitare: aceleași sfaturi banale și mai mult „de bun simț“ date celor necăjiți — lor personal sau prin cineva apropiat —, din pricina alcoolismului, onaniei, bolilor venerice, acneii juvenile etc., cu îndemnul de a se prezenta

1. De fapt, ancheta „detectivă“ a psihanalistilor contemporani (ca și, eventual, cea condusă de ateniianul Antifon) nu urmărește descoperirea „impulsunii“ în vederea „satisfacerii“ ei directe și prompte: decisivă în această privință este „conștientizarea“ cauzei care a determinat manifestările nevrotice.

2. A. Marino, „*Psihanaliză antică?*“, in „Revista fundațiilor regale“, XI (1944), nr.8 din aug., p. 480.

3. „Trup și suflet“, X (1945), nr. 284-285 din aug.-sept., p. 3 copertă. *Rubrica psihoafectivă* a figurat și în următoarele trei numere ale revistei, inclusiv în cel din ian.-mart. 1946, cînd semnătura lui C. Vlad apare pentru ultima dată în „Trup și suflet“.

la medic și mai ales de a nu pierde încrederea în ei înșiși. Nu întîlnim referințe explicite la psihonevroze propriu-zise și nici vreo aluzie la experiența onirică a „pacienților”.

Încă la sfîrșitul lui septembrie 1944, gazeta bucureșteană „Tribuna poporului”, de sub direcția lui G. Călinescu, inserase articolul lui Emil F. Pană *Heinrich Jacoby și stimularea creației*<sup>1</sup>, dedicat continuatorului elvețian al operei lui Alfred Adler. Peste cîteva luni, „Tribuna poporului” va face loc în paginile sale și altui material de orientare adleriană: în primăvara lui 1945, Emil Feder (care deci renunța la pseudonimul cu care semnase articolul din luna septembrie a anului precedent) a publicat aici o pledoarie în favoarea concepțiilor pedagogice ale creatorului psihologiei individuale: „Alfred Adler — remarca discipolul său român — este acela care a dat o descifrare mai amplă din punct de vedere social problemei psihogenezei nevrozelor. El a adus în explicațiile sale prezența factorilor sociali, caracterul omului fiind rezultatul interferenței și a altor factori, în afara celui sexual.”<sup>2</sup> Afirmția finală sună ca o aluzie polemică la „pansexualismul freudian”.

Dar trebuie menționat că, într-un articol despre „psihoterapie și pedagogia terapeutică” apărut peste un an, Feder subliniază în primul rînd meritele din acest domeniu ale lui Sigmund Freud, după care stăruie asupra contribuțiilor aduse de elevii săi Carl Gustav Jung, Alfred Adler și Fritz Künkel la explicarea nevrozelor și la fundamentarea teoretică și practică a psihoterapiei.<sup>3</sup>

Vom pomeni acum despre o manifestare minoră, dar care dă și ea seama, în felul său, de interesul pe care psihanaliza reîncepea să-l stîrnească la noi. În primăvara lui 1945 au fost programate la Societatea Studenților în Medicină din București, în cadrul ciclului de referate „Limitele medicinei”, de a cărui organizare mă ocupam, două expuneri avînd contingente cu freudismul: la 15 martie Gheorghe Brătescu a vorbit despre problema sexuală, iar la 12 aprilie Vasile Jemna a făcut o prezentare a psihanalizei.<sup>4</sup> Referatul meu urmărea, de fapt, familiarizarea tînărului nostru public cu ideile radicale ale freudistului disident germano-american Wilhelm Reich, așa cum apăreau ele în versiunea franceză (intitulată *La crise sexuelle*) a scrierii acestuia *Revoluția sexuală*. Amin-tita versiune franceză este însoțită de un text antifreudian al sociologului sovietic I. Sapir, dar la vremea aceea nu aveam suficient „discernămint partinic” pentru a mă solidariza cu criticii oficiali ai psihanalizei, iar nu cu reprezentanții eterodocși ai ei. De menționat și amănuntul că referatul despre psihanaliză a fost ținut de un lider al studenților național-țărăniști. Se părea deci că medicinii de cele mai diferite culori politice erau de acord să aprofundeze împreună, prin discuții libere, doctrina lui Freud...

La cea de-a șasea aniversare a morții lui Freud, medicul Corin Eugeniu Grosu, redactor la „Revista fundațiilor regale”, a publicat un articol omagial, în care sublinia că marele dispărut „nu este un filozof, ci un cercetător în planul științei”. Cu acest prilej, Grosu își exprima regretul că, în țările latine, psihanaliza a fost considerată „cu mare ușurință”.<sup>5</sup>

1. Em. F. Pană, *Heinrich Jacoby și stimularea creației*, în „Tribuna poporului”, I (1944), nr. 8 din 22 sept., p. 2.

2. Em. Feder, *Preliminarii la o pedagogie socială*, în „Tribuna poporului”, I (1945), nr. 103 din 16 mart., p. 2.

3. Em. Feder, *Psihoterapia și pedagogia terapeutică*, în „Sănătatea poporului”, II (1946), nr. 5 din 15 febr., p. 23.

4. Vezi „Spitalul”, LXV (1945), nr. 1-2 din ian.-febr., p. 48.

5. C. Eug. Grosu, *Șase ani de la moartea lui Sigmund Freud*, în „Revista Fundațiilor regale”, XII (1945), nr. 1 din sept., p. 226 și 229. Admiratorul român al lui Freud a consemnat și o amintire

Desigur că exprimarea de rezerve și insatisfacții în legătură cu freudismul nu a încetat, dar în perioada aceasta criticile aduse psihanalizei s-au caracterizat, spre deosebire de trecut, prin tonul lor îndeobște civilizată. De pildă, doctorul Ion Biberi mărturisea în eseul său de sinteză *Individualitate și destin*: „Deși formația noastră intelectuală a fost predominant biologică și medicală, nu am redus personalitatea umană la factorul biologic și somatic, după exemplul medicilor, dar nici nu am pus accentul exclusiv pe factorul psihic, după îndemnul unui S. Freud și Adler”; remarcă aceasta o făcea însă după ce arătase că Freud, Proust și Pirandello au deschis „orizonturi noi vieții interioare”, punând în evidență contradicțiile, inconsecvențele și metamorfozele psihicului.<sup>1</sup>

În continuarea preocupărilor sale din deceniul precedent de a dezvălui tenebrele suflatești ale reprezentanților extremismului de dreapta, Justin Neuman a tipărit lucrarea *Hitler și urgia nazistă*, purtind pe coperta exterioară subtitlul *Portretul medical, moral și sexual al Führerului*. Ni se oferă aici o „psihanaliză” schematică nu numai a lui Hitler și a lui Mussolini, dar și a popoarelor fascizate. În final se propunea ca, în scopul depășirii „umanizării biologice” a poporului german și pentru „educarea corectivă” a acestuia, să se impună pe teritoriul fostului Reich exercitarea, sub supravegherea Națiunilor Unite, numai a muncilor manuale brute, folosind unelte simple meșteșugărești, astfel ca indivizii să-și cheltuiască derivativ „energia primară” excesivă și să-și scadă „potențialul instinctual”, ceea ce ar putea înlătura pericolul „iminentei descărcări antisociale”.<sup>2</sup>

Și adlerismul și-a făcut din nou simțită prezența în România de după 1944.

Cartea de 177 de pagini *Cum să ne creștem copiii* a conducătoarei de grădiniță Trude Beraru nu cuprinde nici o mențiune expresă despre Adler sau despre psihologia individuală, dar e redactată pe de-a-ntregul în conformitate cu principiile pedagogice adleriene, chiar când face elogiul sistemului educativ din URSS. Aceste „sfaturi pentru părinți și educatori” vizează îndeosebi dezvoltarea „spiritului colectivității”: „Scopul principal trebuie să fie o cât mai reușită lucrare în comun. Și aceasta nu se poate face nicăieri mai bine decât la grădiniță sau la cămin de zi.”<sup>3</sup>

Un partizan convins al concepțiilor adleriene se arăta a fi, la epoca aceea, Constantin Ionescu-Gulian, care a consacrat, în cartea sa *Introducerea în etica nouă*, un paragraf special „psihologiei lui Alfred Adler”. Dintre toate teoriile psihologice, concepția adleriană a dovedit că este „cea mai cuprinzătoare și mai dialectică”, întrucât ea „explică comprehensiv viața sufletească normală, cât și cea anormală, cuprinde problemele sexualității și creației, caracterologia, pedagogia și sociologia... Din punct de vedere istoric, psihologia adleriană înglobează într-o sinteză cituși de puțin rigidă rezultatele psihologiei științifice moderne și intuițiile sugestive ale marilor moralști (artiști, istorici, moralști etc.)”. Un merit deosebit al savantului austriac a fost elaborarea unei pedagogii

---

personală: „În februarie 1939, cînd [Freud] porni pe drumul exilului, trecu prin Paris fără a se opri acolo; l-am văzut în Gare de l'Est, între două trenuri, bătrîn încovoiat, ros de-o implacabilă boală, purtînd restul de viață în ochii scrutători, nicidecum mirat că nu venise mai nimeni să-l primească.” Nepunînd la îndoială prezența la Gara de Est a lui Corin Grosu în ziua trecerii prin Paris a surghiunitului Freud, trebuie să semnalăm o nepotrivire de cronologie: ilustrul savant s-a îndreptat spre Londra, care-i oferea azil, nu în februarie 1939, ci în iunie 1938.

1. I. Biberi, *Individualitate și destin*, vol. II, București, Fundația Regele Mihai I, 1945, p. 81 și 222.

2. J. Neuman, *Hitler și urgia nazistă*, București, Ed. Institutului de Documentare, 1946, pp. 204-206.

3. Trude Beraru, *Cum să ne creștem copiii*, București, Ed. Apărării Patriotice, 1945, pp. 163-164.



sociale capabile „să educe individul pentru perfectă lui integrare în colectivitate”.<sup>1</sup> Adler este autorul cel mai bine reprezentat în bibliografia finală a cărții.

„Biblioteca de buzunar” a Editurii de Stat din București a găzduit, în 1947, traducerea cărții *Characterul, dragostea și căsnicia* a psihiatrului german Fritz Künkel, adept al lui Freud, Jung și mai cu seamă al lui Adler, așa cum aflăm și din această lucrare. Tălmăcirea a fost efectuată după cea de-a doua ediție germană, apărută în 1936 la Leipzig; de aceea, pentru cei care știm cât de atentă și de „principlă” era cenzura de la noi pînă în decembrie 1989, este neașteptată citarea nepătimașă în această scriere a psihanalizatorilor de origine evreiască.

În cartea lui Stefan Zweig *Tămăduire prin spirit*, reunire a trei eseuri despre creatorii unor sisteme psihoterapeutice cu orientare diversă, carte apărută atunci în traducere, figurează un consistent studiu literaturizat despre învățătura lui Sigmund Freud.<sup>2</sup>

Din păcate, revirimentul publicistic în materie de psihanaliză survenit după 1944 nu s-a concretizat și în mult așteptata tipărire sistematică a scrierilor lui Freud în versiune românească. Mai mult încă, seceta părea că tinde să se accentueze în această privință, căci în anii '40 n-au apărut la noi nici măcar nepretențioase texte freudiene de felul fragmentelor și micilor articole care văzuseră lumina tiparului în deceniul precedent.

În 1945 s-a înregistrat totuși un eveniment pe care unii îl vor fi socotit purtător de promisiuni: un adept al concepțiilor psihanaliste, István Benedek, elev și colaborator la Budapesta al lui Lipót Szondi — creatorul unui faimos test pentru precizarea tipului de personalitate —, a fost numit profesor de psihologie la Universitatea „Bolyai” din Cluj. Nu era vorba de un freudist „ortodox”, dar teoriile szondiene referitoare la „psihologia destinului”, teorii pe care Benedek și-a axat cursurile, își au fundamentul în viziunea psihanalitică despre instinctualitate. Foarte curînd, în 1947, I. Benedek a părăsit însă Clujul.<sup>3</sup>

### „Neopsihanaliza” lui I. Popescu-Sibiu

În anii războiului, doctorul Ioan Popescu-Sibiu a desfășurat o bogată și acaparantă activitate profesională la București. A funcționat ca medic-șef adjunct la Serviciul de psihiatrie din Spitalul Militar Central și totodată a condus o secție de neuro-psihiatrie dintr-un sanatoriu pentru ofițeri. Era expert oficial în problemele de psihiatrie judiciară și participa la organizarea Institutului de Psihotehnică al armatei. În același timp a fost titularul unui cabinet particular de psihiatrie, în care aplica, desigur, și tratamente psihanalitice sui-generis, fără să facă însă prea mare caz de asta.

Evenimentele politice și militare din vara lui 1944 și noul climat instalat în viața cultural-științifică românească l-au încurajat pe Popescu-Sibiu, care fusese numit profesor de biopsihologie la Școala Superioară de Război, să-și retipărească scrierea despre fundamentele psihanalizei. Cele trei ediții anterioare, din 1927, 1932 și 1936, fuseseră apreciate de un public destul de larg, așa cum o demonstrase epuizarea grabnică a fiecărui tiraj.

1. C. Ionescu-Gulian, *Introducerea în etica nouă*, București, Ed. de Stat, 1946, pp. 65-66 și 72.

2. St. Zweig, *Tămăduire prin spirit*, București, Ed. Vatra, [1945], pp. 237-327 (trad. de St. Freamăt).

3. Eug. V. Vargha, *Contribuție la istoria psihanalizei în România*, în „Buletinul de psihanaliză”, 1993, nr. 1, pp. 5-6.

Noua versiune (căci e vorba iarăși de o importantă remaniere a ediției precedente) a apărut în 1947 sub titlul *Concepția psihanalitică. Expunere și critică*. Cum am mai semnalat, primele două se intitulaseră *Doctrina lui Freud (Psihanaliza)*, pentru ca a treia să se înfățișeze cu frontispiciul modificat: *Psihanaliza (Doctrina lui Freud)*. Pentru motive de care va fi vorba mai departe, nici acest titlu nu-l mai mulțumea pe autor; așa se face că tipărirea din 1947 a devenit: *Concepția psihanalitică. Expunere și critică*. Ceea ce sare în ochi de astă dată este dispariția din titlu a numelui lui Freud (după ce, în ediția precedentă, acest nume fusese trecut pe al doilea plan). Un psihanalist ar spune că avem de-a face cu un comportament inconștient de tip oedipian: Popescu-Sibiu, fiul într-o psihanaliză, l-a ucis simbolic, potrivit unei reacții instinctuale, pe tatăl său sufletețesc. Justificarea conștientă a acestui gest ne este furnizată de prefața (datată octombrie 1946) a ediției respective.

Fără ocoluri retorice, Popescu-Sibiu își mărturisește insatisfacțiile culese din urmărirea îndeaproape, timp de 15 ani, a fenomenului psihanalitic sub toate aspectele sale, medicale, culturale și sociale. Astfel, din studiul efectelor psihoterapeutice ale psihanalizei ca și al reacțiilor „izvorite din contactul ei cu realitățile social-morale”, el a ajuns la unele „concluzii critice adeseori opuse dogmatismului freudian”. În multe privințe, psihiatrul român se simțea mai aproape de Jung, Adler sau Rank decât de Freud. De aceea titlul *Concepția psihanalitică. Expunere și critică* i s-a părut mai adecvat atitudinii sale actuale față de „dogmele psihanalizei”. De notat noua sa predilecție pentru termenii „dogmă” și „dogmatism” atunci când se referă la învățătura lui Freud. Cît despre evoluțiile din ultimul deceniu, Popescu-Sibiu observa că psihanaliza „se menține într-o accentuată stare de criză, nu numai la noi, ci și-n celelalte țări”, vorbindu-se uneori chiar de o „demodare” sau de o „învechire” a ei.<sup>1</sup>

În legătură cu rezultatele anchetei pe care o efectuase cu un deceniu mai-nainte asupra utilizării psihoterapiei de către practicienii români, prefațatorul remarca „poziția minoră” pe care o deținea la noi psihanaliza în ansamblul metodelor de tratament al afecțiunilor psihice. Despre „nerentabilitatea”, lentoarea și cerințele speciale ale practicii analizei, el nota: „Psihanaliza este expresia unei vaste doctrine, dificilă ca metodă de tratament, îndeajuns de migăloasă, care, pe lângă vocația inerentă oricărei îndeletniciri, pretinde nu numai obișnuita pregătire medicală ce-o oferă facultatea de medicină, ci și o vastă cultură extramedicală cuprinzând psihologia, sociologia, pedagogia, etica, arta, literatura, problemele religioase etc.”

Nu numai atare exigențe explică slaba atracție exercitată de psihanaliză asupra medicilor psihiatri, dar și o serie de motive ținînd de însuși conținutul științific al doctrinei și de consecințele pe plan social ale difuzării teoriilor psihanalitice. Printre aceste motive pot fi amintite: „pansexualismul ce-a caracterizat faza inițială a cercetărilor și literaturii psihanalitice; *senzaționalul* produs de «îndrăznețele» interpretări psihanalitice privind rolul sexualității în dinamica psihologică a individului...; *trivializarea* teoriilor psihanalitice efectuată pe calea unui val literar și științific *pornografic*, care, sub pretextul unor pretinse noi temeuri științifice, s-a revărsat în cercurile largi ale lumii intelectuale, îndeosebi literare și salonarde, deschizînd drumul unor procese spirituale de depravare erotică a moravurilor, focare de moral-insanitate în lumea intelectuală și mai ales filointelectuală”. În această ordine de idei, Popescu-Sibiu aduce psihanalizei o învinuire extrem de gravă, apreciînd că fenomenele de descompunere declanșate sub influența psih-

1. I. Popescu-Sibiu, *Concepția psihanalitică*, Sibiu, Ed. H. Welther, 1947, pp. V-VI.

analizei „au contribuit într-o largă măsură la subminarea valorilor morale, pregătind astfel terenul declanșării conflagrației spirituale mondiale contemporane”<sup>1</sup>.

Psihiatrul bucureștean revendică meritul de a fi atras atenția încă de prin 1934 asupra acestui „aspect negativ al curentului psihanalitic sau al «freudismului»”. El se destăinuie că se aștepta încă de pe-atunci la „o reacție socială justificată și masivă” împotriva freudismului, reacție „nu numai pe temeuri de natură științifică și politică, ci mai ales pe cele ale eticii, în general”. O confirmare a aprehensiunilor sale i se pare a fi recenta apariție la Zürich a cărții lui Emil Ludwig *Freud cel scos de sub puterea vrăjii*, carte ce „sintetizează numeroase și puternice argumente antifreudiste, acuzând dogmatismul psihanalizei școlii vieneze de provocarea unei mișcări ce-a dezaxat *Weltanschauung*-ul spiritului modern”.

Popescu-Sibiu era pătruns de importanța acordării de către psihanalisti a unei atenții cât mai mari „proceselor psihologice ale conștiinței, atît de neglijată sau negativ apreciată de către dogmatismul freudian”. În această ordine de idei, cartea *Concepția psihanalitică* trebuia să reprezinte o contribuție la promovarea orientării *neopsihanalitice*.<sup>2</sup>

Poate că ar fi exagerat să considerăm că asemenea declarații echivalează cu o dezi-cere formală a lui Popescu-Sibiu de freudismul „ortodox”. În tot cazul, autorul scrierii în discuție se înfățișează ca un freudist disident, decis să obțină revizuirea unora din tezele fundamentale ale doctrinei psihanalitice.

Semnificativă este și declarația doctorului Popescu-Sibiu că dorește ca, „prin sobrietatea stilului și prin utilizarea termenilor tehnici”, lucrarea de față să se prezinte „la nivelul tratatelor de anatomie, de fiziologie, de medicină legală, de ginecologie-obstetrică etc., care de asemenea, din alte puncte de vedere, au fireasca menire de a descifra problema atît de subtilă a vieții sexuale sub aspectul ei organic și psihofiziologic, normal sau patologic”. Autorul se teme așadar ca nu cumva *Concepția psihanalitică* să fie asimilată publicațiilor pornografice care-și datorau „succesul” sugestiilor lubrice rezultate din „îndrăznelile” de conținut și de exprimare.

O grijă permanentă a manifestat Popescu-Sibiu ca în prezenta ediție a cărții să combată tot ceea ce, fie și în numele științei, „caută să submineze temeliile morale sănătoase ale structurii sociale, temeliile ce nu sînt expresia modei, ci a permanențelor spirituale comune tuturor formelor de viață socială”<sup>3</sup>. Numai că acest involuntar elogiu al conservatismului și conformismului se află în flagrantă contradicție cu obiectivele „eliberatoare” ale psihanalizei.

Examinarea transformărilor la care a fost supus textul ediției precedente (mai cu seamă prin eliminări sau prin adaosuri) dă măsura „înțeleptirii” lui Popescu-Sibiu de-a lungul ultimului deceniu.

Un reflex al atmosferei politice din jurul lui 1940 este afirmația: „În expunerea noastră am ținut... să punem accentul în mod deosebit asupra laturii critice, tocmai spre a înfățișa elementele ce trebuie eliminate din cauza caracterului lor nociv sau tendențios, pentru ca încadrarea concepției psihanalitice în cultura și morala noastră să nu determine dezagregarea structurii noastre etice și etnice, servind interese străine de permanențele culturii și vitalității noastre moral-spirituale.”<sup>4</sup>

1. *Ibidem*, p. VII.

2. *Ibidem*, p. VIII.

3. *Ibidem*, pp. VIII-IX.

4. *Ibidem*, p. 35.

Privitor la rezultatele terapeutice obținute prin curele analitice sînt semnalate, de data aceasta, rezervele exprimate de unii psihiatri, menționîndu-se că există și voci care preconizează totala renunțare la această metodă de tratament.<sup>1</sup>

Un nou paragraf este consacrat „psihosintezei”, operație indispensabilă după efectuarea oricărei psihanalize. „Prin psihosinteză — afirmă Popescu-Sibiu — *umanizăm* analiza, în măsura în care [psihosinteza] promovează criteriul *conștiinței, voinței* în orientarea tendințelor primitive ale inconștientului supus destrămării analitice.” Psihiatrul român constată cu părere de rău că „spiritualitatea contemporană este mai mult predispusă spre analiză”, manifestînd chiar aversiune „față de armonie și permanențele vieții”; de aici „sursa neastîmpărului spiritual sub semnul căruia se desfășoară marea tragedie sufletească a ultimelor două-trei decenii, tragedie care pare că n-a atins încă culmea spre care tinde”.<sup>2</sup>

Un spațiu mai întins este acordat în noua ediție psihanalizatorilor disidenți, mai ales lui Jung și teoriei inconștientului colectiv. A fost în schimb suprimat paragraful (introdus în ediția a treia) despre afinitățile marxismului cu psihanaliza; să fie vorba de o măsură de precauție, ținînd seama că în România se instalase un regim marxizant?

În noua „încheiere” a cărții se insistă asupra necesității unei depășiri hotărîte și grabnice a situației „vulnerabile” existente în domeniul psihanalizei datorită exclusivei concentrări a preocupărilor „asupra proceselor psihobiologice ale inconștientului”. Autorul se arată încredințat că „orientarea viitoare a concepției psihanalitice spre un nivel psihologic *spiritual și moral-uman*, deci superior celui biologic «darwinian», va așeza temeliile mult mai largi ale *neopsihanalizei*, reliefînd, alături de caracterul animal, instințial inconștient al omului, valoarea *caracterului spiritual-moral al puterii de creație spirituală ce deosebește în mod fundamental pe om de celelalte ființe*”<sup>3</sup>.

Dar doctorul Popescu-Sibiu n-a mai reușit să facă nimic în favoarea acestei mîntuitoare *neopsihanalize*. Nu l-au ajutat în această privință poate nici puterile proprii, dar mai cu seamă, trebuie subliniat, nici circumstanțele social-politice. Așa se face că ediția a patra a cărții sale se prezintă mai degrabă ca o declarație de disjungere față de freudism decît ca o chemare la cultivarea în România a unei psihanalize regenerate.

## Societatea Română de Psihopatologie și Psihoterapie

Despre împrejurările în care a luat naștere, după ultimul război mondial, reuniunea bucureșteană a adepților psihanalizei dispunem de o mărturie consemnată în „Wiener medizinische Wochenschrift”, potrivit căreia inițiativa constituirii asociației a aparținut doctorului Ludwig Berghoff: „În unire cu Walter Davidescu, acesta a reușit la 19 aprilie 1946 ca, în pofida temperamentelor diferite și a opiniilor adesea cu totul divergente profesate de exponenții noii învățători, să fundeze prima Societate Română de Psihopatologie și Psihoterapie, împreună cu Vlad, ca președinte, și I. Popescu-Sibiu, J. Neuman și P. Schwartz, ca vicepreședinți.”<sup>4</sup>

1. *Ibidem*, p. 401.

2. *Ibidem*, pp. 403-404.

3. *Ibidem*, p. 443.

4. W. Davidescu, *Die Entwicklung der Psychoanalyse in Rumänien*, în „Wiener medizinische Wochenschrift”, LXXXVIII (1948), nr. 47-48 din 4 dec., p. 531. În acest articol, Berghoff este proclamat „precursorul și sufletul mișcării psihanalitice române actuale”...

Altminteri, în nota necrologică despre Constantin Vlad, publicată în 1971 de colegiul de redacție al revistei „Neurologie, psihiatrie, neurochirurgie”, se afirmă că, în 1936, doctorul Vlad întemeiasse, „împreună cu un larg grup de medici, psihologi, juriști și alți oameni de cultură”, Societatea Română de Psihanaliză, care a și tipărit primul număr al unei reviste „cu același profil”; „după o perioadă de întrerupere a activității, inerentă condițiilor de război, în 1945 societatea se reconstituie pe baze mai largi, sub titulatura Societatea Română de Psihopatologie și Psihoterapie”.<sup>1</sup> Avem însă a face aici cu o cascadă de inexactități: în 1935, iar nu în 1936 a apărut primul și unicul număr al „Revistei române de psihanaliză”, care se declara „organul oficial al Cercului Român de Studii Psihanalitice”, deci nu al unei Societăți Române de Psihanaliză; nu se cunoaște absolut nimic despre eventuala activitate a aceluia cerc, care se pare că nu a mai ajuns să funcționeze vreodată, și aceasta nu din pricina „condițiilor de război”. Nu se poate de aceea stabili nici o continuitate între fantomaticul cerc din 1935 și Societatea Română de Psihopatologie și Psihoterapie întemeiată în 1946, iar nu în 1945<sup>2</sup>.

Oricine ia cunoștință de activitatea acestei prime „reuniuni psihanalitice” bucureștene nu poate să nu fie uimit de absența termenului „psihanaliză” în titulatura societății. De ce se vor fi ferit Vlad și colegii săi din echipa de conducere să proclame deschis orientarea fundamentală a asociației? Credeau ei în continuare că, pentru publicul medical și nemedical, psihanaliza reprezintă o preocupare destul de „compromițătoare”? Deoarece nu încapă îndoială că inițiatorii și îndrumătorii societății, mai cu seamă C. Vlad, J. Neuman și L. Bergoff, dar într-o anumită măsură și I. Popescu-Sibiu, erau convingși că reuniunea lor nu va izbuti să-și afirme personalitatea decât încurajând interesul pentru psihanaliza teoretică și practică. Dar afișînd o denumire în care nu erau menționate decît psihopatologia și psihoterapia, era inevitabil să se creadă că noua asociație nu face decît să dubleze, în privința obiectivelor științifice, societățile de psihiatrie deja existente.

În prefața din 1946 a cărții sale despre psihanaliză retipărite în anul următor, Popescu-Sibiu saluta „binevenita înjghebare a celei dintîi Societăți Române de Psihopatologie și Psihoterapie, a cărei ședință inaugurală a avut loc în 19 aprilie al acestui an”. Referitor la scopurile și formele de activitate ale societății, vicepreședintele consemna: „Prin comunicările, conferințele și dezbaterile ce vor avea loc, credem că vom izbuti să orientăm și-nspre aceste domenii indemnul tinerilor psihiatri în cunoașterea dinamicii psihologiei umane și a psihoterapiei, pe cît de necesară pe atît de absentă din ansamblul cunoștințelor psihiatrice și terapeutice ce le-au primit ca studenți.”<sup>3</sup> Cum se vede, despre psihanaliză ca atare și pe nume nu este vorba în această declarație „programatică”, probabil fiindcă psihanaliza nu reprezintă decît o varietate a psihoterapiei. Și totuși, sintagma „dinamica psihologiei umane” nu este decît un pseudonim pentru psihanaliza care nu îndrăznește să-și decline identitatea...

Este evident că titulatura atît de cuprinzătoare a noii societăți urmărea să asigure programe cît mai variate și să atragă la ședințe un public cît mai divers și mai numeros,

1. Dr. doc. Constantin Vlad (1892-1971), în „Neurologie, psihiatrie, neurochirurgie”, XVI (1971), nr. 6 din nov.-dec., p. 562.

2. Tot eronat indică data constituirii doctorul I. Popescu-Sibiu în comunicarea pe care a prezentat-o la cel de-al XXIII-lea Congres Internațional de Istoria Medicinii de la Londra din 1972, unde afirmă că prima Societate Română de Psihopatologie și Psihoterapie a fost creată la București în 1947 (*Zur Entwicklung der Psychoanalyse in Rumänien*, în „Psyche”, XXVIII (1947), nr. 7 din iul., p. 651).

3. I. Popescu-Sibiu, *Conceptia psihanalitică*, p. IX.

pe toți cei care se interesau într-un fel sau altul de problemele psihologiei și psihiatriei, cu implicațiile lor în oricare din domeniile de activitate omenească.

Tocmai pentru a se sublinia această deschidere teoretică, vorbitorul programat la întrunirea inaugurală din 19 aprilie 1946, convocată în localul Cercului Medicilor Practiceni, n-a fost un psihanalist „consacrat”, ci un neuropsihiatru de prestigiu, docentul Anghel Radovici, care, ce e drept, manifestase un interes constant pentru freudism, începând cu articolul său *Metoda psihoanalitică a lui Freud*, publicat cu aproape un sfert de secol mai-nainte în „Viața românească”. De data aceasta, Radovici a făcut o expunere despre *Problemele actuale ale psihoterapiei*.<sup>1</sup>

La 28 aprilie, Constantin Vlad a citit comunicarea intitulată *Frica, în general*.<sup>2</sup>

La 19 mai a fost organizată, în amfiteatrul Spitalului Colțea, comemorarea lui Sigmund Freud cu prilejul celei de-a nouăzecea aniversări a nașterii sale. În continuare, doctorul Vlad a vorbit despre *Diagnosticul fricii nevrotice*, iar Justin Neuman a făcut prezentări de cazuri.

La 2 iunie s-au programat două comunicări: C. Vlad, *Vis, delir, halucinație* și L. Berghoff, *Influența complexelor afective asupra valorii asociației de idei*.

A intervenit apoi vacanța de vară. Dar la începutul lui august a apărut în „Universul” următoarea informație: „Din inițiativa unui grup de medici psihiatri a luat ființă prima *Societate Română de Psihoterapie*. Comitetul de inițiativă și de conducere este compus din d-nii prof. dr. C. I. Urechia, președinte de onoare, doc. dr. C. Vlad, președinte, d-rii I. Popescu-Sibiu, Justin Neuman și G. Retezeanu, vicepreședinți, și dr. L. Berghoff, secretar general. În sept. a.c., societatea își va reîncepe activitatea. Toți cei ce se interesează de problemele de psihologie medicală: medici, psihologi, profesori, magistrați, studenți etc. și doresc să devină membri ai acestei societăți se vor adresa pentru informațiuni la d-nii dr. I. Popescu-Sibiu..., între orele 14-18, și dr. L. Berghoff..., între orele 18-19.”<sup>3</sup> Omiterea cuvântului „psihopatologie” din titulatura societății reprezintă desigur o scăpare nedorită. Remarcăm însă afirmația că reuniunea îi are în vedere pe cei ce se interesează de „problemele psihologiei medicale”; iată deci încă o modalitate de a evita referința explicită la psihanaliză.

Cum aflăm din registrul păstrat de Berghoff, ședința de constituire avusese loc în ziua de 24 iulie, la domiciliul lui Popescu-Sibiu. Lista comitetului transcrisă în registru îi mai menționează pe Virgil Radovici și Walter Davidescu, ca secretari de ședință, și pe doctorul Tiberiu Ionescu (cunoscut pentru activitatea sa de homeopat și de participant la anchetele sociologice conduse de D. Gusti în mediul rural), ca bibliotecar. Prezența în comitet a profesorului Constantin I. Urechia și a doctorului Gheorghe G. Retezeanu, sprijinitori ai doctoranzilor care, în perioada interbelică, abordaseră o tematică psihoanalitică în lucrările inaugurale pregătite la clinica psihiatrică din Cluj, se explică prin dorința de a asigura un mai mare prestigiu științific reuniunii; nu știm însă ca aceste două personalități să fi activat efectiv în tînăra societate.

Curînd după definitivarea comitetului, societatea a solicitat statutul de persoană juridică.

1. Semnalăm mai jos programarea ședințelor după un registru pe care dr. L. Berghoff, fostul secretar general al Societății de Psihopatologie și Psihoterapie, ni l-a pus cîndva la dispoziție.

2. Bănuim că a dezvoltat cu acest prilej tezele „vulgarizate” în articolele *Frica* și *Proiecția fricii*, publicate în „Trup și suflet” din 1 și 15 oct. 1943.

3. *Prima societate română de psihoterapie*, în „Universul”, LXIII (1946), nr. 177 din 5 aug., p. 4.

Ședințele publice, adăpostite tot în amfiteatrul de la Colțea, au fost reluate la 3 noiembrie cu comunicarea lui C. Vlad *Mecanismul de vindecare în psihoterapie* și cea a lui Popescu-Sibiu *Dezechilibrul psihic*.

Despre programul întrunirilor din primul trimestru al lui 1947, doctorul Popescu-Sibiu a publicat în revista „Spitalul” (nr. 1 din ian. 1948, pp. 53-54) o notă cuprinzând și rezumatele unora din comunicări.

La 12 ianuarie, C. Vlad a vorbit despre *Rătăcirile instinctuale*<sup>1</sup>. Au fost precizate aici, „după teoria lui Freud”, elementele constitutive ale instinctului sexual: obiectul, subiectul și scopul, cărora li se adăuga factorul afect; conferențiarul a sistematizat aberațiile sexuale în raport cu aceste patru repere. Tot atunci, distinsul profesor de psihologie Gheorghe Zapan a examinat *Problema voinței și a libertății în lumina noilor concepții*.

La 19 ianuarie, poezii de limbă germană Alfred Margul Sperber și Ewald Ruprecht Korn au vorbit primul despre *Vagabondajul creator de poezie*, iar celălalt despre *Figuri patologice în opera lui Goethe*.

La 2 februarie I. Popescu-Sibiu s-a ocupat de *Complexele ideo-afective în manifestările vieții psihice*; după ce a procedat la clasificarea și inventarierea complexelor, aceste „aglutinări de reflexe afective”, puternic influențate de educația familială prin exces de iubire sau prin tiranizare, vorbitorul a atras atenția asupra „așa-numitelor complexe spirituale, neglijate de dogmatismul freudian”. În aceeași ședință, C. Vlad a analizat *Dinamica instinctelor*, cu care prilej a formulat două legi biodinamice: a comunicației interinstinctuale și a reacției nevrotice a instinctelor stăvilite, și a emis unele ipoteze privind biopsihogeneza mecanismului de refulare, a nevrozelor și a aberațiilor sexuale, ca în încheiere să prezinte câteva cazuri psihanalizate.

La 16 februarie, J. Neuman a discutat *Existența inconștientului freudian în structura și funcțiunile sistemului nervos*, pentru a releva „substratul biologic al psihanalizei, integrând-o astfel în neuropsihiatrie”; mai aflăm din rezumat că a stăruit în acest sens „asupra rolului ce-l joacă mezodiencefalul, zonele de inhibiție și reflexele condiționale în mecanismul dinamicii instinctuale, al complexelor ideo-afective și în acela al refurării”. Nici că se putea o mai mare îndepărtare de la litera și spiritul doctrinei lui Freud decât această tentativă de a furniza schemelor psihanalitice un suport morfologic și fiziologic concret. Poetul și doctorul în filozofie Traian Chelariu s-a referit apoi la unele *Aspecte psihanalitice contemporane*, deplângând complexul de inferioritate ce a determinat „criza de muncă” și „criza în iubire” resimțite de tineretul actual, tineret care „trebuie readus pe făgașul principiilor constructive”.

Ședința din 2 martie a fost rezervată unei dezbateri despre „metapsihică” (astăzi s-ar vorbi de „parapsihologie”), pornind de la referatele *Psihopatologia și metapsihica* al doctorului Popescu-Sibiu și *Introducere în metapsihică* al profesorului Constantin N. Michăilescu, general-medic, fizician și adept al concepțiilor științifice și filozofice ale lui N. Paulescu.

La 16 martie Walter Davidescu a prezentat unele *Considerațiuni psihotehnice* pe marginea logoterapiei, sistem psihoterapeutic de inspirație adleriană și existențialistă, elaborat de vienezul Victor Frankel. Doctorul Beno Schächter, medic primar psihiatru la Centrul de Sănătate Caraiman, a vorbit despre *Dinamica vieții psihice*, accentuând asupra corelațiilor acestei dinamici cu substratul material neurofiziologic, drept care „concepția psihanalitică trebuie să primească o fundamentare fiziologică”, punct de vedere pe care, cum am văzut adineauri, îl împărtășea și Justin Neuman.

1. Un text cu titlu similar fusese publicat de Vlad în numărul din ian.-mart. 1946 al revistei „Trup și suflet”.

Ședința din 20 aprilie a fost convocată în mod excepțional la Fundația Carol I, poate fiindcă se prevedea o mai mare afluență de ascultători. A vorbit P. H. Schwartz despre *Eros, instinctul morții și personalitate*, iar C. Vlad a arătat *Cum putem cunoaște oamenii*.

În seara de sâmbătă 5 iulie, doctorul Egon Weigl a conferențiat despre *Etiologia socială a nevrozelor la Freud*. De această expunere, în care freudismul a fost aspru criticat atît pentru biologismul și individualismul pe care le promovează, cît și pentru caracterul său diversionist pe plan social-politic, ne vom ocupa mai departe.

În dimineața următoare a avut loc ședința de încheiere a primului an de existență al societății, fiind programați principalii trei membri ai comitetului de conducere: C. Vlad, cu comunicarea *Șabloane mintale*, L. Berghoff cu o trecere în revistă privind *Evoluția psihanalizei*<sup>1</sup>, iar I. Popescu-Sibiu cu raportul *Activitatea de un an a societății*. Aceasta este ultima manifestare a reuniunii de psihopatologie și psihoterapie despre care posedăm date certe.

Paralel cu ședințele destinate publicului celui mai larg (în afișul tipărit pentru ședințele de la 5 și 6 iulie 1947 se precizează că *intrarea este liberă*) s-a încercat și crearea unor secții „de specialitate”, precum cea literară și artistică sau cea de criminologie și sociologie. Dar asemenea activități „pe comisii” n-au mai avut cînd să se înfiripe.

Cu prilejul vizitei lui în România, societatea l-a ales membru de onoare pe Henri Wallon, cunoscutul psiholog francez cu vederi comuniste.

Din registrul ținut de doctorul Berghoff, secretarul general, reiese că, la sfîrșitul primăverii lui 1946, se făcuseră demersuri pentru stabilirea de legături cu societățile similare din străinătate. Dar mult rîvnita afiliere la Asociația Psihanalytică Internațională (API) era de neconceput pentru societatea noastră, așa cum se înfățișa ea în primul (și de altfel singurul) său an de funcționare: fără o evidență riguroasă a membrilor, fără criterii stricte de admitere, fără o conducere formată din practicieni omologați ai psihanalizei, fără o linie clară și consecventă de orientare freudistă pe plan teoretic.

În jurul societății bucureștene au gravitat atunci cîțiva medici și psihologi care manifestau nu numai simpatie, ci și un anume devotament față de psihanaliză, dar numărul lor era extrem de mic<sup>2</sup>. Marea majoritate a frecventatorilor statornici sau accidentali ai ședințelor se recrutau mai ales dintre intelectualii mînați de simpla curiozitate științifică ori... mondenă.

Curînd însă, o dată cu consolidarea „democrației populare”, Societatea Română de Psihopatologie și Psihoterapie avea să devină o amintire.

### Scriitorul V. Papilian nu a iubit psihanaliza

Iată-l pe Victor Papilian hîrjonindu-se cu psihanaliza într-o scriere memorialistică postumă: „Freudienii îmi găsesc un inconștient încărcat și, deși mă scutur ca de dracu’

1. Articolul despre psihanaliza în România publicat la sfîrșitul anului 1948 în „Wiener medizinische Wochenschrift” ne informează că, în această expunere, L. Berghoff a pledat, ca și E. Weigl în ajun, pentru „aprofundarea aspectelor sociale ale învățăturii freudiene” (W. Davidescu, *op. cit.*, p. 532).

2. De menționat proporția relativ ridicată a bucovinenilor care activau aici, precum C. Vlad, L. Berghoff, A. M. Sperber, Tr. Chelariu etc. Printre colaboratorii intermitenți ai societății, în afară de cei pe care i-am menționat datorită includerii lor în programul ședințelor, îi mai amintim doar pe medicul Isidor Iancu, pe psihologul și pedagogul Nicolae V. Găgescu, precum și pe filozoful Constantin Ionescu-Gulian.



de afirmațiile lor, oamenii serioși sînt convinși că mi-am iubit incestuos mama și, gelos la nebunie pe tata, n-am avut altă tendință (noroc că-i înconștientă) decît să-l castrez.“<sup>1</sup>

V. Papilian s-a născut la Galați în 1888, ca fiu al unui general. Absolvind clasa de vioară a conservatorului din București, a dorit mai întîi să se consacre muzicii; dar a dat ascultare îndemnelui părintelui său și a studiat medicina. Așa se face că în 1919 a fost numit profesor de anatomie descriptivă la nou-înființata facultate românească de medicină din Cluj, unde, timp de aproape trei decenii, va desfășura o strălucită activitate, ca îndrumător al tineretului universitar, autor de apreciate manuale didactice și creator al unei școli de morfologie și antropologie. Strădaniile sale științifice și pedagogice nu l-au împiedicat să se manifeste fără răgaz în domeniul artelor. A fost director al Operei Române din Cluj și unul din animatorii vieții teatrale din capitala Transilvaniei. A înființat reviste de cultură și a condus un cenaclu în care și-au încheiat formația cîțiva valoroși scriitori ardeleni. A scris nuvele, romane și teatru, remarcîndu-se ca unul din cei mai prolifici reprezentanți ai curentului „gîndirist“, care promova în creația și critica literară etnicismul ortodoxist.<sup>2</sup>

Din beletristica atît de abundentă, de diversă ca factură și de inegală ca realizare a lui Victor Papilian, ne vom opri doar asupra cîtorva din scrierile în care s-ar spune că psihanaliza participă ca atare la însăși desfășurarea intrigii dramatice; fiindcă nu trebuie pierdut din vedere că V. Papilian apela frecvent, mai ales în proza sa ostentativ fantastică, la mecanisme înconștiente pentru a justifica unele comportamente ale eroilor săi, altminteri cu totul ilogice. Literatul clujean făcea parte din categoria acelor creatori contemporani care, deși teoretic resping freudismul, în practică recurg, cu sau fără voia și știrea lor, la procedee artistice cu substrat psihanalist.

În nuvela *Minunea Sfîntului Anton* este vorba de suferințele unei mame clujene, de religie ortodoxă, martoră neputincioasă a frămîntărilor sufletești, mergînd pînă la alarmante manifestări nevrotice, ale băiatului ei, care-și împușcase din imprudență un prieten. Cura începută la doctorul Timofte, un psihanalist, nu se dovedea eficace, copilul întorcîndu-se de la ședințe „și mai trist, și mai vlăguit“. Feurdean, prietenul casei, îl înfrunta pe doctor: „Mare pricopseală și psihanaliza voastră!... operă de șarlatani...“, iar Timofte îi replica: „Psihanaliza e singura metodă care poate afla, în noianul obsesiunilor, fobiilor și tuturor tendințelor morbide, cauzele reale ale suferințelor.“

Într-o seară mama, rămasă singură într-o cameră alăturată, îl aude pe Timofte explicîndu-i soțului ei că fiul lor suferă de pe urma „unei castități amoroase“, drept care îl sfătuieste pe tată să-și apere copilul de „influența nefastă a mamei... Iubirea ei vatămă de-a dreptul. Este o iubire incestuoasă, de natură sexuală... o iubire atît de pătimașă, ca a celei mai perverse amante“. Dînd curs sugestiei Sfîntului Anton, la a cărui biserică de rit catolic s-a dus disperată a doua zi, mama i-a declarat copilului că Dumnezeu nu există. Iar copilul s-a simțit îndată eliberat de terori...<sup>3</sup>

Un lucru notabil în această producție stîngace este disprețul față de psihanaliză.

Nuvela *Ură* pune în scenă delirul de grandoare al lui Goldenfun Zanwel, un intelectual evreu originar din Noua-Suliță, care, după ce a constatat că „Einstein a nimic

1. V. Papilian, *Amintiri din teatru*, București, Ed. Tineretului, 1968, p. 58.

2. Despre V. Papilian — savantul, vezi M. Ionescu, *Dicționar de anatomiciști*, București, Ed. Litera, 1951, pp. 271-272; — omul de cultură, vezi Crișan Mircioiu, *Activitatea culturală a unora din primii profesori ai Facultății de Medicină din Cluj*, în vol. *Retrospective medicale*, București, Ed. Medicală, 1985, pp. 487-488; — scriitorul, vezi D. Micu, „Gîndirea“ și gîndirismul, București, Ed. Minerva, 1975, pp. 781-823 și 890-899.

3. V. Papilian, *Vecinul*, București, Ed. Cugetarea, [1938?], pp. 38-66.

universul creștinilor, Marx, societatea lor, iar Freud, sufletul“, astfel că „totul e sub puterea“ poporului ales, s-a sinucis dindu-și seama că realitatea nu vrea să se supună porrilor sale distructive.<sup>1</sup>

Printre postumele lui V. Papilian întâlnim nuveleta *Signorina*, în care sînt consemnate discuțiile dintre foștii profesori și cei care sărbătoreau 20 de ani de la terminarea liceului. Medicul care predase igiena caută să lămurească motivele și mecanismele unor tensiuni și conflicte de pe vremuri: „Freud ar explica furia voastră adolescență prin refulare și sublimare“ sau „Freud ar traduce asta mai prozaic, dar mai real... ar numi-o senzualitatea mistică“.

Își amintesc și despre influența benefică exercitată asupra elevilor de tînăra profesoară de italiană, care, trezindu-le interesul pentru muzică, i-a îndepărtat de obsesiile unei sexualități precoce, cu manifestări vulgare. Fostul director al liceului comentează: „În ea nu iubeam nici femeia, nici artista, ci arta. Signorina era arta personificată, și de aceea a reușit să ne facă atît de puri și atît de fericiți.“<sup>2</sup> Signorina întruchipase așadar funcția de sublimare derivativă a artei. În această împrejurare, prozatorul Victor Papilian are vederi freudiste...

Despre dezastrele provocate de educația ateistă și de propaganda freudismului caută să ne convingă „misterul păgîn“ *Nocturnă*, piesă de teatru axată pe drama profesorului Costescu-Domniceru, un liber cugetător agresiv, căruia, într-un acces de deznădejde, fiica sa Corina îi impută întreaga nefericire în care se zbate: „Fără milă, ai smuls din plăsmuirea mea de copil, sub pretextul adevărului, toate minciunile și legendele care fac bucuria copiilor, pe Moș Crăciun și pe Moș Nicolae... În numele aceluiasi principiu mi-ai vorbit de Dumnezeu, de Isus Hristos... și fără nici o considerație pentru sufletul meu dornic de miraculos, mi-ai spus că totul este un basm... Și ajunsă la vîrsta ingrată și delicată pentru o fată... o!... cu atîta brutalitate mi-ai vorbit de cele mai rușinoase acte, în toată goliciunea lor... Asta se cheamă pîngărire... Tată, tu m-ai pîngărit... Toată copilăria și tinerețea mi-au fost maltratate în chipul acesta... Darwin, Nietzsche, Hartmann și apoi Freud.“ Din această tiradă confesivă (am reprodus din ea doar „esențialul“) rezultă că interpretarea freudiană a „psihopatologiei vieții zilnice“ poate echivala pentru unii cu tortura: „Nu puteam face un gest, scoate un cuvînt, avea un lapsus... imediat mi se arunca o explicație... Și toate, toate, bazate pe același sentiment de care mă dezgustaseși“, adică erotismul.<sup>3</sup> Pînă la urmă Corina va ajunge să colaboreze la o gazetă de scandal cu articole în favoarea amorului liber și a liberalizării avortului.

Tezismul bătaios și artificialitatea caracterizează, din păcate, această operă dramatică plină de bune intenții.

Însușirea freudismului și practicarea psihanalizei constituie oarecum un motor al acțiunii în prima parte a trilogiei *Chinuții nemuririi*, scrisă de Victor Papilian la Sibiu, în 1941-1945, dar care nu a mai fost publicată în 1947, așa cum se anunțase în presă: profesorul devenise *persona non grata* datorită refuzului său de a se alinia politicește, fapt care a determinat și ceea ce se numea eufemistic „privarea lui de libertate“.

Eroul primului volum al trilogiei este doctorul Marius Leluț, „un personaj din familia lui Dinu Păturică“, remarcă Titus Bălașa, îngrijitorul ediției din 1976 (apărută deci la exact 20 de ani după decesul autorului).<sup>4</sup> Acest arivist incurabil a imaginat o incredibilă metodă de a se impune fraudulos în viața medicală științifică: el s-a inițiat în

1. *Ibidem*, pp. 128-146.

2. V. Papilian, *Ceartă oltenească*, Craiova, Ed. Scrisul românesc, 1973, pp. 295-307.

3. V. Papilian, *Teatru*, vol. I, Sibiu, Ed. Dacia Traiană, 1945, pp. 247-250.

4. T. Bălașa, „Cuvînt înainte“, la V. Papilian, *Chinuții nemuririi*, vol. I — *Marius Leluț*, Craiova, Ed. Scrisul românesc, 1976, p. VI.

psihanaliză pentru ca, pe de-o parte, să-i epateze pe profani, iar pe de alta să descopere și să exploateze slăbiciunile sufletești ale concurenților săi.

Leluț a auzit despre teoriile lui Freud în preajma primului război mondial, într-un cerc de cunoscuți întruniți la Capșa; un comesean a declarat atunci referitor la psihanaliză: „E un tratament excelent și va face vîlvă mare. Îi prevăd un viitor strălucit.” (p. 103) Eroul începe să se preocupe de doctrina la modă: „Teoria lui Freud îi intrase în cap, ca o obsesie. Dibuia în ea puteri ispititoare. Nu era numai o simplă podoabă intelectuală, bună pentru ședințele științifice; locul ei se afla în panoplia voinței, alături de spiritul de observație ca armă de atac și pavază de apărare. Dar blestemata teorie i se ascundea... Cărți și reviste, pentru ca să se informeze, nu puteau fi găsite în București.” (p. 148) Cînd a făcut rost de asemenea materiale în limba germană, Leluț s-a apucat de învățat, „ca în liceu, nu urmărind textul, ci tocind buchea... Citea o frază, o spunea pe dinafară cu glas tare, apoi încă o dată, de la început... Era hămesit, nu se putea șatura să știe cît mai mult” (p. 169). Nemaipomenită tehnică de formare a unui psihanalist, fie și a unui psihanalist „de salon”...

Pe numeroase pagini ale romanului sînt etalate reflecții în legătură cu freudismul, reflecții care prezintă însă numai un interes istorico-documentar, informîndu-ne cam în ce chip era vulgarizată psihanaliza la noi în perioada interbelică.<sup>1</sup>

Doctorul Magheru, despre care aflăm că, în 1908, a luat parte la primul congres de psihanaliză, cel ținut la Salzburg, le face asistenților săi o expunere critică despre metoda lui Freud, „o metodă dogmatică, bazată pe afirmări; or, afirmarea e dușmana faptului de observație și a experimentului... Teoria lui Freud, care păcătuiește științificește, se adeverește estetic... și tocmai de aceea vindecă. Vindecă nu prin adevărul științific, ci prin ficțiunea estetică”. Marius Leluț a profitat de descumpănirea ce se produsese atunci printre cei de față și și-a uluit auditoriul cu o declarație bine calculată: „Fiindcă ați vorbit cu neîncredere de inconștient, domnule doctor, iată că eu am curajul să mărturisesc — tocmai pe baza acestei introspecțiuni de care ați pomenit — că mi-am iubit incestuos mama și am urît de moarte pe tatăl meu. Dar, mai mult decît atît, am iubit incestuos pe sora mea. Dacă incidentele erotice au rămas numai la platonism, faptul se datorește acelei cenzuri făurite de educația morală.”<sup>2</sup> Urmarea a fost că un confrate i-a solicitat lecții retribuite de psihanaliză, mirosind că „e rost de *biștăreală* cu teoria asta” (pp. 292-296).

Întîlnim în *Chinuții nemuririi* și pasaje în care se admite că terapia psihanalitică dă anumite rezultate (ca efect al confesiunii) sau în care conceptul freudian de *libido* este prezentat cu oarecare bunăvoință, dar, mai ales datorită faptului că odiosul Leluț vrea să folosească psihanaliza ca principal instrument de parvenire profesională, impresia generală ce se degajă din acest roman este că freudismul constituie deopotrivă o impostură științifică și una morală.

## Suprarealiștii români și freudismul

A căuta indicii și urme de freudism, examinînd, de pildă, simbolistica semănată într-un poem suprarealist este o treabă oțioasă, dacă nu chiar zadarnică. Fiindcă erotismul,

1. Remarcăm cîteva anacronisme comise de romancier, care-și pune personajele să discute în preajma lui 1916 despre „pulsinea tanatică”, noțiune elaborată de Freud după război, sau despre „traumatismul nașterii”, pe care Rank îl va teoretiza în anii '20.

2. Este vorba așadar de un text aproape identic cu cel reprodus adineauri după *Amințirile din teatru* ale lui Victor Papilian...

în sensul cel mai cuprinzător al termenului, și onirismul nu reprezintă „ornamente“, nici măcar ornamentele predilecte, ale creației suprarealiste, ci fac parte din însuși modul de a fi al acestei creații. Iar dacă libidoul ori visul își afirmă ineluctabil, de-a lungul poemului, prezența triumfală sau neliniștitoare, se dovedește inutil să mai scormonești după temeiurile psihanalitice ale cutărei imagini sau cutărui procedeu concret de exprimare.

Atunci când, deschizând fereastra poemului, te găsești în fața unei priveliști interioare asupra căreia zăbovise în felul său și Freud, nu trebuie neapărat să crezi că marele vienez este cel care l-a condus pe poet în fața acelei ferestre, ci mai degrabă să pui pe seama „întîmplării“ inconștiente binevoitoare o asemenea potrivire.

Psihanaliștii au semnalat tendința de regresie către securitatea absolută a vieții intrauterine, tendință cu caracter general, dar pe care o manifestă în chip izbitor anumiți indivizi supuși unor tensiuni conflictuale greu de suportat. Și totuși când, în poemul *Procesiunile*, Gellu Naum își mărturisește tînjirea după beatitudinea prenatală, el n-a pornit de la litera lui Freud, pe care desigur că o cunoștea, ci de la îndemnuri izvorîte din propriile adîncuri sufletești: „Eu îl invidiez pentru că doarme de două mii de ani la adăpost de vînt în mă-sa / pe cînd alături se continuă procesiunile încrezătorilor / cu cîte o luminare nupțială în mînă.“<sup>1</sup> La fel, în *Domeniul presimțirilor*: „Dar eu am în vedere perioada fericită cînd locuiam în mama / stăteam acolo mă gîndeam ce mi-o fi trebuind / afară ploua ea dormea goală cu mine în burtă / se întorcea pe-o parte și pe alta îmi descînta în somn / cunoștea legea aceea aspră vroia să mă aperse.“<sup>2</sup>

După cum nu e o simplă reminiscență livrescă evocarea de către Gellu Naum, în *Zenobia*, a descoperirii unei scorburi capabile să-i adăpostească și să-i protejeze, ca un uter enorm, pe îndrăgostiți, alături de un propice mediu lichid: „Am dus-o pe Zenobia în scobitura zidului și am viermuit acolo, nu știu cît timp, fără să ne spunem o vorbă, întinși umăr la umăr, cu fețele sprijinite de pămîntul umed al alveolei aceleia; era o mare dragoste și ne lipiserăm unul de altul, în beznă, iar dincolo de noi se întindea pelicula care ne cuprinde pe toți, ca o amibă ascunsă în fiecare dintre noi.“<sup>3</sup> În această cavitate oploșitoare, lărgită cu propriile mîini și căptușită cu crengi, perechea a hibernat, ca pe urmă să primească aici chiar și vizitatori, de parcă s-ar fi produs o mirifică răsturnare a vîrstelor: însăși dimensiunea socială a existenței individului matur și-a găsit împlinirea într-un asemenea cadru „uterin“.

În 1945, îndată după reafirmarea mișcării noastre suprarealiste, gruparea Gellu Naum — Paul Păun — Virgil Teodorescu lua poziție împotriva încercării lui Gherasim Luca de a exploata „amintirile d-sale revoluționare“ pregătind „pe o platformă suprarealistă apariția misticului Non-Oedip“.<sup>4</sup>

Într-adevăr, în același an, Gherasim Luca și Dolfi Trost au publicat placheta în limba franceză *Dialectica dialecticii*, care se deschide cu un „mesaj adresat mișcării suprarealiste internaționale“ și în special lui André Breton, pentru a le împărtăși „anumite rezultate teoretice“ obținute în „acești ultimi ani de singurătate, în căutarea neobosită de

1. G. Naum, *Partea cealaltă*, București, Ed. Cartea românească, 1980, p. 96.

2. *Ibidem*, p. 169.

3. G. Naum, *Zenobia*, București, Ed. Cartea românească, 1980, p. 96.

4. G. Naum, P. Păun, V. Teodorescu, *Critica mizeriei*, București, „Col. suprarealistă“, 1945, p. 7. De fapt, Gellu Naum, cel născut în 1915, n-a putut experimenta clasicul „complex oedipian“ deoarece, cînd abia împlinise un an, tatăl i-a plecat pe front, ca să cadă în bătălia de la Mărășești. *Tatăl meu obosit*, „pohemul“ publicat în 1972, mărturisește, măcar prin titlu, jinduirea lui Gellu Naum după un părinte aproape dintotdeauna inaccesibil.

noi soluții dialectice care să ne îngăduie să depășim sfișietorul conflict ce există între noi și lume”.<sup>1</sup>

Mai întâi era vorba de necesitatea înlăturării „oricărei limitări a posibilității de a inventa noi dorințe, de oriunde ar fi venit o asemenea limitare și indiferent de motivul pe care ea se întemeiază”. Nu putem să nu remarcăm că însăși aspirația către „inventarea” de noi dorințe, de dorințe literalmente nemaipomenite, lipsite de rădăcini în realitatea individuală și colectivă, marchează, de fapt, o îndepărtare de freudism, în măsura în care acesta proclamă caracterul instinctual determinat și istoricește „instituționalizat” al dorințelor, care sînt prin urmare mai mult sau mai puțin previzibile și inventariabile. Posibilitatea și îndatorirea inovării permanente și radicale în materie de dorințe preconizată de G. Luca și D. Trost vine în contradicție cu strictul determinism al proceselor sufletești invocat cu consecvență de Freud.

„Principala metodă de cunoaștere și de acțiune” pe care o propun cei doi suprarealiști este iubirea, iubirea „eliberată de constrîngerile sale sociale și individuale, psihologice și teoretice, religioase sau sentimentale”. Avem nevoie de o „exasperare metodică” și de o „dezvoltare nelimitată” a iubirii, deziderate fundamentate teoretic, într-o primă etapă, prin intervențiile lui Sade, Engels, Freud și Breton<sup>2</sup>.

Căci pentru victoria „revoluției totale” este nevoie ca „orice revoluție de clasă să fie dublată de o revoluție contra naturii”. Această enigmatică formulă este întru cîtva explicată de considerațiile pe care Gherasim Luca le face în legătură cu importanța vitală a obținerii unei victorii decisive asupra „complexelor oedipiene” puse în evidență de Freud. El socotește că eliberarea integrală a omului se întemeiază pe „distrugearea poziției noastre oedipiene inițiale” și adoptarea neșovăitoare a unei poziții „non-oedipiene”<sup>3</sup>. Mișcările revoluționare au reușit să clatine prestigiul tatălui, atît sub aspectele directe, cît și sub cele simbolice ale acestui prestigiu, dar în cadrul luptei de clasă este nevoie ca identificarea dintre burghezie și instituția paternă să fie lichidată pînă la capăt, astfel încît proletariatul să nu se mai mențină într-o „poziție infrapsihică” în raporturile lui cu clasa exploatatoare.<sup>4</sup>

Gherasim Luca și Trost sînt de părere că un reflex al aceluiași fenomen de subordonare „oedipiană” este și atitudinea psihanalizei în problema relațiilor dintre conștient și inconștient cu favorizarea sistematică a acestuia din urmă. De altminteri, Trost refuză să atribuie viselor un rol de seamă în revelarea realității profunde, întrucît ele conțin

1. G. Luca și Trost, *Dialectique de la dialectique*, București, Ed. S. — Surréalisme, 1945, p. 8.

2. Altunde, Gherasim Luca modifică ușor această tetradă, referindu-se la marii patroni ai revoluției din psihologie: „Nu voi crede vreodată că necunoscutul din fundul planetei este mai vast decît cel pe care-l conținem și că sondajele executate de ingineri sub scoarța pămîntului sînt mai adînci decît cele ale lui Hegel, Engels, Freud și Breton, în om.” (*Le vampire passif*, București, Ed. de l'Oubli, 1945, p. 46)

3. Despre „oedipianismul” funciar al omului de ieri și de astăzi, Gherasim Luca scria cu aver-siune: „De cîteva mii de ani se propagă ca o molimă obscurantistă acest om axiomatic al lui Oedip, omul complexului de castrajie și al traumatismului natal pe care se sprijină iubirile, profesiunile, cravatele și gențile, progresul, artele și bisericile voastre. Detest acest fiu natural al lui Oedip, urâsc și refuz biologia lui fixă. Și dacă omul e așa pentru că se naște, atunci nu-mi rămîne decît să refuz nașterea; refuz orice axiomă, chiar dacă are de partea ei aparențele certitudinii... Umanitatea oedipiană își merită soarta.” (*Inventatorul iubirii* urmat de *Parcurg imposibilul și de Moartea moartă*, București, Ed. Negația negației, 1945, pp. 13-14.) „Anarhismul” psihologic antioedipian, inventat de Gherasim Luca pentru a corecta și depăși freudismul, trebuia să ducă în chip fatal la nihilism biologic.

4. G. Luca și Trost, *Dialectique de la dialectique*, pp. 18-23.

adeseori „resturi diurne reacționare”. Spre deosebire de freudiști, care pun mare preț pe capacitatea visului de a dezvălui procese psihice oculate, Trost se arată suspicios în privința „destăinuirilor” oferite de activitatea onirică: „Acceptarea oricărui vis, chiar cu conținut reacționar, pentru unicul motiv că e vis și simptom al inconștientului și, drept urmare, acceptarea anumitor scene onirice, precum scenele de repetiție sau de castrare socială, care contrazic în mod hotărât pozițiile noastre ideologice conștiente, ne-ar duce către un tabu pe care numai o poziție mecanicistă ne-ar putea îndemna să-l cultivăm.”<sup>1</sup> Nu ni se arată însă cum ne putem răscula împotriva fatalității onirice, cum să respingem practic agresiunea reacționară a anumitor vise și mai ales cum să dirijăm spre obiectivele eliberatoare fixate de dorințele noastre inedite desfășurarea scenariilor somnului.

Gellu Naum a deplins „politișmul oniric al d-lui Trost” și îndeosebi i-a imputat acestuia faptul că, atunci când procedează la „curățenia post-onirică” prin ștergerea a tot ce pare inconvenient în notațiile de vise, el „inaugurează o nouă cenzură a visului, tinzând să elimine din activitatea onirică «deranjantele» resturi diurne, istorice, sociale, cenzură al cărei arbitrar estetic și subiectiv o fac și mai îngrozitoare.”<sup>2</sup>

Este limpede că „revoluția împotriva naturii” lansată de Luca — Trost înseamnă, prin latura ei „non-oedipiană”, și o luare de atitudine împotriva viziunii freudiene despre importanța componentei instinctuale a psihicului uman. Lichidarea manifestărilor „pulsionale” ar însemna instaurarea, în sfârșit, a unui regim „non-oedipian” în viața sufletească, regimul spontaneității absolute a dorințelor, ca urmare a desființării tiraniei reprezentate de principiul cauzalității.

Numai că o asemenea „eliberare” ar duce la pulverizarea totală a structurilor psihice. Care va mai fi atunci mecanismul apariției dorințelor, ce raporturi vor mai exista între dorințe și exigențele vitale ale personalității umane, în ce măsură un atare indeterminism psihic este compatibil cu fericirea și demnitatea omului?

Desolidarizarea lui Naum, Păun și Teodorescu de lozinca „non-oedipianismului” nu înseamnă defel că aceștia ar fi fost „mai puțin freudiști decât Luca și Trost”, așa cum apreciază Dumitru Țepeneag<sup>3</sup>. Dimpotrivă, grupul celor trei suprarealiști a apărat atunci psihanaliza agresată de reprezentanții unui, să-i spunem, „suprafreudism” dizolvant.<sup>4</sup>

De altminteri, în aceeași perioadă, Trost a găsit prilejul să supună freudismul unei interesante critici de ansamblu. El observa că una din preocupările majore ale mișcării suprarealiste a fost de a desființa „opoziția artificială a vieții în aspecte diurne și nocturne” și de „a pune visul în acord cu starea de veghe”. Era deci firesc ca atenția suprarealiștilor să se îndrepte către „analiza psihică freudiană, ale cărei amănunțite descrieri paranoiace stabilesc o distincție între conținutul manifest și cel latent al visului”.

Dar curînd a trebuit să se producă o negație hegeliană a acestei metode, în măsura în care limitele pe care ea „le impunea vieții nocturne reduceau în chip prea simțitor mesajul deținut de vis și făceau prea inaccesibile straturile cele mai tainice ale realității”. Scopurile pe care și le propusese psihanaliza au devenit desuete, de vină fiind și utilizarea terapeutică a metodei, ceea ce a dus la o flagrantă simplificare a tehnicilor de

1. *Ibidem*, pp. 24-25.

2. G. Naum, *Teribilul interzis*, București, „Col. suprarealistă”, 1945, p. 93.

3. D. Țepeneag, *Tentativa onirică după război*, în „Caiete critice”, 1990, nr. 2, p. 62.

4. Un martor al evenimentelor nota în legătură cu ofensiva „non-oedipiană” declanșată de Gherasim Luca și D. Trost: „Adeziunea suprarealismului la psihanaliză (care e știință) și la materialismul dialectic (care este tot știință) îi copleșește, mi se pare, și îi face confuzi.” (C. E. Grosu, *Notabila activitate a suprarealiștilor*, în „Revista fundațiilor regale”, XII (1945), nr. 1, din sept., p. 225.)

investigație. Așa se face că „pentru noi secretul visului se păstrează întreg după analiză, iar efortul nostru de a-l pune de acord cu viața diurnă devine și mai anevoios, întrucât complexele oediene astfel descoperite reprezintă încă o limită, datorită uniformității interpretării“.

Pe de altă parte, freudiștii n-au știut să vadă în simptomele morbide pe care le investigau decît un soi de „compromis“ între pozițiile ce se înfruntau: dorințele noastre nesatisfăcute și rezistența lumii exterioare. Un asemenea „compromis“ tinde să asigure perpetuarea opoziției amintite, astfel încît „realitatea socială antitetică își menținea toate caracterelor oprimate“. Pe plan social, consecințele au fost dintre cele mai negative: „Nevoia de modificare a lumii exterioare, concluzie ce se impunea, a fost înlocuită, pentru motive de securitate, cu o încercare de tratament, care lipsea aceste manifestări de orice semnificație teoretică și adăuga refulării mecanice de cenzură o refulare conștientă, rațională și morală.“

Trost nu se îndoiește că, din punctul de vedere al funcției sale istorico-sociale, psihanaliza a constituit un eșec: „Fiindcă a privit realitatea obiectivă ca pe un dat fix și de neschimbat și fiindcă a susținut în mod indirect oprimarea socială prin transformarea dorințelor noastre în triste boli, analiza psihică n-a putut depăși limitele strîmte ale științei și a trebuit să cadă în ororile terapiei.“<sup>1</sup>

Această ultimă afirmație demonstrează cît de departe se situa „revoluționarul“ Trost de mentalitatea medicală dintotdeauna, potrivit căreia „a tămădui este un lucru divin“, în stare să răscumpere orice alte neajunsuri.<sup>2</sup>

### Semne vestitoare ale unor noi vicisitudini

Nici în anii de după 1944 psihanaliza n-a înregistrat progrese apreciabile în cercurile psihiatrice din țara noastră. Poate că era de așteptat ca, odată înlăturate interdicțiile oficiale din perioada 1940–1944, practica analitică să fie privită cu oarecare interes și chiar experimentată de psihiatrîi iubitori ai noutăților științifice, aceasta măcar în centrele universitare. Se aflase și la noi despre prestigiul de care ajunsese să se bucure psihanaliza mai cu seamă în SUA. Dar neuropsihiatrîi noștri au continuat să manifeste în această privință același scepticism ca în epoca interbelică. În revistele medicale de specialitate, freudismul a strălucit și acum prin absență.

Psihiatrîi bucureșteni Alexandru Retezeanu, Octav Maller și Maria Cristina Tomorug au recurs totuși la narcoanaliză<sup>3</sup> în activitatea lor clinică. Într-un articol din 1949, ei remarcău că în Occident narcoanaliza se prezintă „ca un complement al teoriilor psihanalitice“, astfel că „moda narcoanalizei“ poate fi pusă acolo în legătură cu reînvierea teoriilor lui Freud, Jung etc. și îndoctinarea psihiatricii cu aceste teorii. Spre deosebire de medicina apuseană, unde narcoanaliza este folosită și ca metodă de investigație și ca

1. Trost, *Vision dans le cristal. Oniromancie obsessionnelle*, București, Ed. de l'Oubli, 1945, pp. 10–12.

2. Despre atitudinea față de psihanaliză a suprarealiștilor români, vezi și Al. Piru, *Panorama deceniului literar românesc 1940–1950*, București, Ed. pt. Literatură, 1968, pp. 121–126; Eug. Simion, *Scritori români de azi*, vol. IV, București, Ed. Cartea românească, 1984, pp. 9–11; I. Pop, *Avangarda în literatura română*, București, Ed. Minerva, 1990, pp. 296–301.

3. Narcoanaliza este o metodă de explorare și tratament psihanalitic folosind starea vecină cu somnul provocată prin administrarea de barbiturice în doză convenabilă (subnarcoza), stare în care subiectul mai poate încă să comunice cu anturajul său.

tehnică terapeutică, în Uniunea Sovietică ea a fost studiată mai cu seamă din punctul de vedere al diagnosticului. Nu este de aceea lipsit de interes faptul că, în serviciile psihiatrice din București, s-a recurs la narcoanaliză mai ales în scop explorator, „fie pentru căutarea momentului psihogen, fie pentru precizarea unui diagnostic bănuțit prin explorarea clinică obișnuită”.<sup>1</sup> S-a evitat deci și la noi, precum în Uniunea Sovietică, să se instituie tratamente narcoanalitice, care presupun recurgerea la procedee de analiză conforme în bună măsură celor recomandate de Freud și școala sa.

Artur Kreindler, care în anii '30 nu se arătase a fi refractar la concepțiile freudiene, a ținut ca, într-un paragraf special al ediției din 1947 a monografiei sale despre reflexele condiționate, să precizeze că încercările lui Behterev, ale lui Ivanov-Smolenski și ale altor cercetători sovietici de a descoperi afinități între psihanaliză și teoria pavlovistă a reflexelor n-au dus la rezultate concludente, totul rezumându-se „la un paralelism superficial, la traducerea unei terminologii în alta, fără ca aceasta să permită pătrunderea cît de cît în mecanismele mai intime ale fenomenelor psihologice”.<sup>2</sup> Distinsul neurolog se convinsese deci și el că nu-i posibilă nici o sinteză valabilă între teoriile lui Freud și cele ale lui Pavlov.

Părăsind cercurile științifice și universitare trebuie să constatăm că, la vremea aceea, susținătorii activi ai psihanalizei erau la noi destul de puțini numeroși și nici măcar aceștia nu păreau dispuși să-și consacre toate forțele promovării în practica medicală a vederilor freudiene. O excepție a constituit-o în această privință Constantin Vlad, care însă trebuia să facă și el, la Societatea Română de Psihopatologie și Psihoterapie, destule concesii celor care arătau prea puțină bunăvoință psihanalizei.

Nu avem motive să credem că Ioan Popescu-Sibiu ar fi renunțat la practica analitică în cabinetul de la domiciliul său, dar nu psihanaliza, ci „psihologia medico-militară” devenise principalul lui obiect de preocupare în perioada aceasta.

În cadrul Centrului de Sănătate „Voința” din Calea Moșilor nr. 205, instituție particulară înființată în 1945, funcționa un serviciu neurologic și de boli mintale condus de doctorul Ludwig Berghoff, secretarul general al Societății de Psihopatologie și Psihoterapie, care aplica acolo, pe lângă alte forme de psihoterapie, tratamente psihanalitice și prin hipnoză.<sup>3</sup>

Justin Neuman, care în anii '30 se remarcase prin publicațiile sale de orientare freudiană, iar în 1946 era vicepreședinte al amintitei societăți științifice bucureștene, funcționa acum ca medic consultant la cabinetul de pe lângă Oficiul Industrial al Cauciucului; dar desigur că nu acolo practica el analiza, ci la locuința sa din Bulevardul G. Coșbuc nr. 1.

Alt medic căruia i se recunoștea competența în psihanaliză datorită activității publicistice din deceniul precedent, Paul H. Schwartz, avea un cabinet particular în Strada General Berthelot nr. 99. Fără îndoială că nici el nu renunțase la aplicarea tratamentelor analitice.

L. Berghoff ne-a relatat despre Beno Schächter, doctor de la Paris, medic primar psihiatru la Centrul de Sănătate Caraiman și posesorul unui cabinet pe Strada Luterană nr. 21, că dădea „ocazional” și consultații psihanalitice.

1. Al. Retezeanu, O. Maller, Maria Cristina Tomorug, *Valoarea și limitele narcoanalizei*, în „Medicina română”, IV (1949), nr. 10 din 15 mai, pp. 482-485.

2. A. Kreindler, *Les réflexes conditionnels*, București, Ed. de Stat, [1947], pp. 297-298.

3. Vezi W. Davidescu, *Die Entwicklung der Psychoanalyse in Rumänien*, în „Wiener medizinische Wochenschrift”, LXXXVIII (1948), nr. 47-48 din 4 dec., p. 531, și A. Dumbrăveanu, *Cînd medicii fac hipnotism*, în „Timpul”, XIII (1948), nr. 3 711 din 16 apr., p. 1.



Este sigur că falanga psihanalizatorilor români din preajma lui 1950 nu se compunea numai din acești colaboratori ai Societății de Psihopatologie și Psihoterapie. Nu încapă îndoială că și alți confrăți de-ai lor din București sau din provincie, cărora li se adăugau, probabil, câțiva psihologi sau chiar unii „laici”, încercau să verifice, prin curele „sălbatică” pe care se aventurau să le conducă, eficiența a ceea ce considerau ei, pe temeiul unei informări livrești întâmplătoare, că ar fi tehnicile analitice freudiene.

De altminteri, bună parte din mai vechii adepți ai psihanalizei pierduseră încrederea absolută pe care o manifestaseră cândva față de „dogmele” freudiste. Semnificative sînt luările de poziție, despre care am mai vorbit, ale lui Justin Neuman sau ale lui Beno Schächter, la ședințele pomenitei societăți, împotriva psihologismului exclusiv promovat de Freud; ei se simțeau atrași, în schimb, de teoriile organiciste, atît de disprețuite de către freudiștii ortodocși, teorii potrivit cărora procesele psihopatologice au totdeauna un substrat morfo-funcțional. Sub influența concepțiilor materialiste care, cu sprijinul activ al oficialității, se mențineau stăruitor la ordinea zilei, cei doi prieteni bucureșteni ai psihanalizei își modificaseră anume opinii științifice, suspecte acum de „idealism”.

Cînd e vorba de istoria psihanalizei în România trebuie neapărat ținut seama că, în anii '40, Adlerismul a avut parte de un alt destin decît freudismul.

Desigur că, pînă la 23 august 1944, nici adlerienii n-au putut să se manifeste ne-stingherit. O activitate publicistică pe linia psihologiei individuale era atunci de neconceput, dar ni s-a semnalat<sup>1</sup> existența, în anii 1941-1943, la Școala primară evreiască „Ronetti Roman” de pe Strada Antim din București, a unor clase de tip Decroly, în care Egon Weigl sau soții Lorentz și Ana Aronescu aplicau principiile pedagogice ale lui Alfred Adler.

Pentru legăturile sale cu mișcarea antifascistă ilegală, Weigl a fost anchetat sub stare de arest la Penitenciarul Jilava. O dată cu preluarea puterii de către Partidul Comunist i s-au încredințat sarcini în aparatul de propagandă, unde s-a ocupat mai ales de problemele educației și învățămîntului. În 1948 a fost numit profesor de pedagogie la Facultatea de Pedagogie și Psihologie, la a cărei organizare și îndrumare politico-ideologică a participat din plin.

Din inițiativa sa a fost înființat, în cadrul Apărării patriotice, organizație de masă a PCR avînd și obiective de asistență socială, un cabinet de consultații psiho-pedagogice pentru copii și adolescenți, în care s-au acordat prestații medicale și educative mai ales în spirit adlerian.

O instituție similară a fost Cabinetul de consultații pedagogice al Căminului de fete „Suzana Pîrvulescu” din București, cabinet creat și condus de psihologul Emil Feder, la data aceea consilier pedagogic în Ministerul Muncii și Prevederilor Sociale. Într-un articol publicat în 1949, acesta arăta că primul obiectiv al cabinetului era depistarea cazurilor de greu-educabile, urmărindu-se elucidarea motivelor care determinaseră apariția nevrozelor juvenile și găsirea mijloacelor de încadrare a greu-educabilelor în colectiv. În cursul deplasărilor săptămînale la cămin se acordau fetelor consultații individuale, se țineau ședințe educative cu întregul colectiv și se făceau instruirea și educarea educatoarelor.<sup>2</sup>

1. De către domnul Sen Alexandru.

2. Em. Feder, *Cabinetul de consultații pedagogice al căminului de copii*, în „Revista muncii și prevederilor sociale”, III (1949), nr. 5-6 din aug.-sept., p. 52. De notat că numele lui Adler nu apare niciodată în articol și nici nu se pomenește acolo despre psihologia individuală.

Și psiholoaga Trude Beraru, sora lui Egon Weigl, se găsea antrenată în activități pedagogice în care recurgea sistematic la principiile maestrului său Alfred Adler, ferindu-se, desigur, de a-l mărturisii ca atare în noile împrejurări. După ce înființase și condusese o grădiniță, ea a lucrat la Direcția preșcolară din Ministerul Învățămîntului Public și a predat la Școala de Educatoare de pe lângă Confederația Generală a Muncii.

Cum se vede, după 1944 se părea că adlerienii noștri își aflaseră rostul în noua societate!

Se poate preciza momentul declanșării „oficiale” a ofensivei împotriva freudismului în România postbelică: sîmbătă 5 iulie 1949, orele 8 și un sfert seara, cînd doctorul Egon Weigl a vorbit la Societatea Română de Psihopatologie și Psihoterapie despre *Etiologia socială a nevrozelor la Freud*. Textul conferinței avea să fie publicat la începutul anului următor în „Studii”, noua revistă a intelectualității comuniste creatoare.

Dintru început, vorbitorul remarcă incapacitatea lui Freud de a pune în lumină dimensiunea socială a omului, dimensiune care totuși este esențială: „În concepția lui Freud, omul nu este, în fond, o ființă socială. Freud singur spune că societatea constituie o adunare de indivizi izolați. Societatea, cum o vede Freud, este numai o comunitate de interese.” În ciuda tonului lor apodictic, fiecare din aceste afirmații putea constitui subiect de discuție. Dar în vara lui 1947, închegarea unui dialog între marxștii de tip stalinist și intelectualii „burghezi” începea să fie imposibilă.

Pe urmele autorilor sovietici, Weigl combate biologismul lui Freud, care „atribuie instinctelor inconștiente rolul hotărîtor în viața sufletească a omului”.<sup>1</sup>

Dar, formulînd concluziile, conferențiarul respinge eventuala acuzație că ar fi urmărit să facă „o critică distructivă a psihanalizei”. Mai mult încă, el subliniază meritele lui Freud în studierea fenomenelor nevrotice, savantul vienez fiind „între primii care au încercat să găsească legile științifice într-un domeniu care pînă atunci era privit ca un fel de cabinet de curiozități”. Din păcate, „din cauza unei lipse a metodei dialectice și neavînd o bază consecvent materialistă”, Freud n-a reușit să contribuie la rezolvarea marii probleme a etiologiei sociale a nevrozelor. Ba chiar se poate afirma că „sistemul psihanalizei constituie, prin punctul ei de vedere biologism, un fel de diversivne care stă în calea unei vederi juste a cauzelor cu adevărat sociale ale nevrozelor”.<sup>2</sup>

Dacă exprimarea convingerilor lui Weigl a fost mai reticentă de-a lungul prelegerii ținute în fața unui auditoriu format în majoritate, s-ar fi putut crede, din partizani ai freudismului, o asemenea prudență nu și-a mai avut rostul în articolul de critică a psihanalizei ortodoxe publicat peste cîteva luni în „Revista fundațiilor regale”. De data asta, tonul adoptat este de-a dreptul tăios: „Psihanaliza duce în mod logic la o concepție pesimistă, defetistă, distructivă. Față de contradicțiile sociale, cărora le substituie un conținut psihologic, Freud rămîne complet pasiv, răspîndind în jurul lui o atmosferă de neputință.” Demascarea freudismului impune adoptarea stilului și vocabularului agitatoric: „Freud devine psihologul reacțiunii, chiar dacă această reacțiune se folosește de el numai în mod anonim.”

Nu putea lipsi dintre argumentele demonstrînd caracterul neștiințific al freudismului constatarea că masele nu se simt atrase de psihanaliză: „Nu putem face abstracție de faptul că teoria lui Freud n-a pătruns nicăieri în cercuri mai largi. În afară de specialiști — psihologi, psihiatri, psihoterapeuți — psihanaliza a rămas preocuparea cîtorva inte-

1. E. Weigl, *Etiologia socială a nevrozelor la Freud*, în „Studii”, I (1948), nr. 1 din ian.-mart., p. 172.

2. *Ibidem*, p. 184.

lectuali burghezi. Avînd în vedere caracterul pronunțat reacționar al concluziilor la care psihanaliza duce, acest fapt nu poate fi regretat.“

Condamnarea freudismului și chemarea la luptă împotriva acestui „virus otrăvitor“ nu trebuiau deci să întîrzie, întrucît concepția neștiințifică și distructivă a psihanalizei „continuă încă astăzi să pătrundă în diferite ramuri ale vieții noastre sociale. În felul acesta, teoria lui Freud se transformă într-un obstacol în calea progresului social și cultural. De aceea este necesar de a se combate această concepție fără cruțare“<sup>1</sup>.

Cei care aveau urechi de auzit trebuiau să audă. Și mulți au și început să audă, fie din naiv fanatism materialist dialectic, fie din simplu oportunism. În tot cazul, Societatea Română de Psihopatologie și Psihoterapie, măcar că din capul locului se ferise de a apărea ca o înjghebare freudistă, nu s-a mai dovedit în stare să-și continue activitatea.

Mici semne veneau să confirme dizgrația în care se afla psihanaliza. În 1946 apăruse traducerea românească a cărții lui Aleksei Iugov *I. P. Pavlov și enigmele creierului*, cu o prefață de Anghel Radovici, în care se amintea critic, dar fără resentimente, și despre învățătura lui Freud.<sup>2</sup> În ediția a doua, din 1949, precuvîntarea lui Radovici n-a mai fost reproducă (dar desigur nu numai pentru motivul că nu manifesta suficientă combativitate față de freudism).

În lecția de deschidere a cursului de psihiatrie din 1948-1949 de la Facultatea de Medicină din București, conferențiera Constanța Parhon-Ștefănescu, noua titulară a respectivei catedre, polemiza cu freudismul, dar fără să-i spună pe nume: „D. prof. Parhon, din a cărui școală am cîntea să fac parte, ne-a învățat să întrebuițăm metoda de cercetare științifică și să căutăm substratul biologic al bolilor mintale, să nu ne pierdem în considerațiuni speculative, lipsite de o bază reală și care, după cît mi se pare, mai mult au oprit mersul psihiatriei, decît l-au făcut să înainteze.“<sup>3</sup> În întregul curs nu se vorbește despre Freud și psihanaliză, despre etiologia psihogenă a anumitor afecțiuni și nici măcar despre inconștient.

Articolul de prezentare a situației psihanalizei în țară, publicat de Walter Davidescu la sfîrșitul lui 1948 în „Wiener medizinische Wochenschrift“, se încheia cu constatarea: „După toate aparențele, în România psihoterapia se află în evidentă ascensiune.“<sup>4</sup> Afirmarea aceasta era, eventual, valabilă, cu condiția ca psihanaliza să nu fie considerată o ramură a psihoterapiei...

•

Al cincilea deceniu al secolului nostru a debutat amenințător pentru psihanalistii de la noi. Dar la mijlocul aceluia deceniu se părea că lucrurile au intrat în normal, astfel că freudismul avea posibilitatea să se afirme în România pe măsura virtuților sale teoretice și terapeutice.

1. E. Weigl, *Priviri critice asupra unor teorii științifice moderne — II. Concepția asupra lumii a lui Freud*, în „Revista fundațiilor regale“, XIV (1947), nr. 10-11 din oct.-nov., pp. 55-57.

2. Cînd Iugov notează că „lui Pavlov nu-i plăcea Freud“, editorul l-a informat, printr-o notă, pe cititor că Freud a fost un „psihiatru austriac, străin de concepția materialistă a psihozelor și nevrozelor“ (vezi A. Iugov, *I. P. Pavlov și enigmele creierului*, București, Ed. Cartea rusă, 1946, p. 202).

3. Constanța Parhon-Ștefănescu, *Curs de psihiatrie*, I.M.F. București — Fac. de Medicină, 1949, p. 19 (multigrafiat).

4. W. Davidescu, *op. cit.*, p. 532.

Trebuie însă recunoscut că atât lumea noastră medicală, cât și opinia publică au continuat și după 1944 să manifeste față de freudism atitudinea precaută caracteristică perioadei interbelice.

A intervenit concomitent presiunea exercitată de puterea politică instalată atunci în România, putere care, potrivit modelului sovietic, nu putea tolera o mișcare științifică și de idei incomplet sau deloc controlată de „forurile ideologice”. Este interesant de remarcat că, într-o primă fază, împotriva freudismului au fost împinși și foștii adlerieni care dețineau poziții administrative în domeniul culturii și educației. Dar, după ce și-au adus contribuția la discreditarea politică a psihanalizei ortodoxe, aveau să devină ei înșiși victime ale sistemului totalitar.

Cît despre Societatea Română de Psihopatologie și Psihoterapie, jalnica ei soartă a dovedit că psihanaliza cu greu se poate afirma în cadrul unei „întreprinderi științifice” cu obiective vagi și în care freudismul se sfiește să-și arate fața.

Capitolul 5  
TĂCEREA DUȘMĂNOASĂ DIN  
„OBSEDANTUL DECENIU“  
(1950-1960)

**Sesiunea pavlovistă de la București din  
decembrie 1952**

În pragul celui de-al șaselea deceniu, dezavuarea psihanalizei de către forurile politice era la noi de notorietate generală. Dar această dezavuare se obținuse prin consensul factorilor de răspundere ideologică și nu fusese întărită printr-o luare de poziție a oficialităților medicale. Se simțea deci și nevoia unei condamnări publice, care să spulbere orice îndoială în privința caracterului inadmisibil al promovării concepțiilor freudiene și al practicării analizei.

O primă ocazie pentru pronunțarea unei asemenea sentințe de condamnare a fost oferită de sesiunea lărgită din 18-20 decembrie 1952 a Secțiunii de Științe Medicale a Academiei R.P.R., sesiune care își propunea „analiza activității teoretice și practice în domeniul științelor medicale pe linia teoriei lui I. P. Pavlov și combaterea concepțiilor idealiste în medicină“.

Trebuie remarcat că acest eveniment științific și mai cu seamă politic s-a produs într-un moment apreciat de responsabilii politici a fi unul de ascuțire extremă a luptei de clasă la noi și de agravare a confruntărilor între cele două lagăre antagoniste pe plan mondial. Partidul era mobilizat în vederea lichidării tendințelor deviaționiste, în toată țara fuseseră arestați numeroși inamici activi și îndeosebi potențiali ai regimului, iar în Uniunea Sovietică începea demascarea „agenturii imperialist-sioniste“ a „medicilor asasinii“. De fapt, se poate presupune că, dacă programarea sesiunii ar mai fi întârziat câteva luni, acest eveniment științific ar fi fost mult amînat, deoarece o dată cu moartea lui Stalin, survenită în martie următor, s-a constatat pentru cîtăva vreme o relativă rețineră în organizarea manifestărilor zgomotoase de denunțare a „dușmanilor“ strecurați în viața culturală și științifică.

Pe de altă parte, o asemenea reuniune trebuia neapărat să aibă loc și în țara noastră. Trecuseră mai bine de doi ani de la „istorica“ sesiune din 28 iunie-4 iulie 1950 a Academiei de Științe a URSS și a Academiei de Științe Medicale a URSS „consacrată problemelor învățaturii fiziologice a academicianului I. P. Pavlov“. Alături de (probabil) și mai „istorica“ sesiune din iulie-august 1948 a Academiei de Științe Agricole a URSS, care omologase victoria învățaturii lui Miciurin — Lisenko asupra mendelism-morganismului, sesiunea pavlovistă a urmărit să-i mobilizeze pe oamenii de știință sovietici, dar și pe „savanții cinstiți“ din lumea întreagă, la lupta pentru afirmarea hotărîtă a orientării materialiste în toate domeniile cunoașterii, pentru scoaterea la lumină a priorităților aparținînd cercetătorilor și inventatorilor ruși și sovietici, pentru combaterea diversiuni-

lor idealiste și mistice, pentru demascarea cosmopolitismului fără patrie în activitățile culturale, pentru sporirea vigilenței revoluționare în fața uneltirilor dușmanilor păcii și democrației etc., etc., etc.

Este drept că și în țara noastră se făcuseră unii pași în direcția obiectivelor amintite, înfierându-se, de pildă, în 1949, manifestările „cosmopolite” ale oftalmologului Nicolae Blatt, profesor la Institutul de Medicină de la Timișoara, care înfiinșase un periodic de specialitate cu mai toate articolele publicate integral în limbi străine, ceea ce echivala cu „desconsiderarea limbii naționale”... Dar încă nu se convocase, la scara întregii țări, o reuniune științifică în care să se dezbată temeinic asemenea probleme, luându-se și hotărârile corespunzătoare.

Cît privește freudismul, trebuie observat că, la sesiunea pavlovistă din 1950 de la Moscova, numele lui Freud n-a fost pronunțat, așa cum rezultă din darea de seamă stenografică, decît o singură dată, și atunci în treacăt: în raportul său despre „căile dezvoltării ideilor lui I. P. Pavlov în domeniul fiziopatologiei activității nervoase superioare”, A. G. Ivanov-Smolenski atrăgea atenția că G. A. Gherșuni recurge, pentru investigarea activității nervoase superioare, la două metode diferite: cea subiectiv-psihologică și cea obiectivă pavlovistă, datele astfel obținute fiind confruntate cu „pretinsele «legi ale activității psihice», chipurile studiate de Freud”.<sup>1</sup> Altfel aveau să se petreacă lucrurile în cursul sesiunii bucureștene din 1952.

Contestarea valorii științifice a psihanalizei n-a fost neglijată nici în raportul inaugural al reuniunii intitulat *Tradițiile materialiste ale științelor medicale din țara noastră și dezvoltarea lor pe baza învățaturii lui I. P. Pavlov*, citit de profesorul Daniel Danielopolu. Se afirmă în raport că amintita învățătură „ne oferă posibilitatea să înțelegem esența antiștiințifică și decăderea medicinei în țările occidentale”, situație ilustrată, printre altele, de faptul că în SUA sînt azi „la modă” freudismul și medicina psihosomatică. Pentru a dovedi lipsa de valoare a medicinei psihosomatice și a „bazei ei teoretice, freudismul”, sînt semnalate cîteva „descoperiri” ale psihosomaticienilor, aceste exemple fiind culese, fără îndoială, din articolele „critice” apărute în URSS.<sup>2</sup> Auditoriul din decembrie 1952 a făcut probabil mare haz aflînd că pentru Weisz și English vîrsătura se datorește „inacceptării unei situații psihice”, că pentru Sperling la baza diferitelor afecțiuni infantile se găsește ura inconștientă a copilului față de rude sau părinți, că pentru Szasz salivația accentuată la o persoană matură se poate explica prin dorința inconștientă de a fi alimentat la sîn etc. După aceste nostime exemple este formulat și indispensabilul îndemn mobilizator: „Nu poate fi om de știință, medic adevărat, care să nu fie indignat de astfel de încercări de înjosire a științelor medicale.” Raportul consemnează și o știre capabilă să-i entuziasmeze pe ascultători: „Faptul că învățătura lui Pavlov duce la lichidarea freudismului este recunoscut chiar de autorii occidentali. În «Buletinul Academiei de Medicină din New York», Gladstone scrie, plin de temere: «Lucrările lui Pavlov constituie un mare pericol pentru dinamica psihică a lui Freud».”<sup>3</sup> Ce va fi fost în sufletul eminentului cercetător și teoretician al medicinei Danielopolu cînd a luat cunoștință de

1. *Naucinaia sesiia posveașcennaia problemam fiziologhiceskogo uceniia akademika I. P. Pavlova*, Moscova, Izd. Akad. Nauk SSSR, 1950, p. 75.

2. Revelatoare în această privință este ortografierea eronată a numelor americane datorită preluării grăbite de către traducătorii noștri a transcripțiilor fonetice din tipăriturile rusești. Astfel, Thomas Szasz a devenit T. S. Stzaz în amintitul raport.

3. *Academia R.P.R. Lucrările sesiunii lărgite a Secțiunii de Științe Medicale din 18-20 dec. 1952*, București, Ed. Academiei R.P.R., 1953, p. 49.

insanitățile însăilate de iresponsabila comisie de redactare a raportului sub care el trebuia să-și pună semnătura?

Dacă textul prezentat de profesorul Danielopolu conține doar o apreciere globală despre freudism, fără referințe la istoria psihanalizei în România, în alte materiale ale sesiunii se procedează în această privință la anumite localizări și actualizări.

Astfel, în raportul *Activitatea institutelor de cercetări în domeniul biologiei și al medicinei și sarcinile lor în lumina învățaturii lui I. P. Pavlov*, citit de profesorul Vasile Mârza, se arată că, în cartea sa din 1947 *Les réflexes conditionnels*, Arthur Kreindler a încercat să „concilieze” principiile materialiste ale pavlovismului cu „teoriile idealiste, pseudoștiințifice, ale behaviorismului și ale freudismului”; atare poziție se dovedea a fi cu atât mai dăunătoare, cu cât profesorul Kreindler nu a înțeles să revină asupra ei „în literatura științifică tipărită”.

În continuare, raportul dezvăluie faptul că „pe aceeași poziție de «conciliere» a pavlovismului cu teoriile occidentale se situează uneori și academicianul Șt. M. Milcu”. Despre ce era vorba? În lucrarea *Obezitățile psihogene* a reputatului endocrinolog se afirmă, despre un anume tip de obezitate, că s-ar putea datora compensării, prin exagerarea instinctului alimentar, a insatisfacției sexuale. „Această teză tipic freudistă — apreciază raportul — privitoare la «sublimare» a fost prezentată drept un «reflex condiționat patologic», denaturându-se astfel învățătura pavlovistă.”<sup>1</sup>

Profesorul Milcu s-a văzut obligat să ceară cuvîntul, dar, în loc să-și recunoască păcatul, s-a eschivat de la autocritică printr-o manevră de minimalizare a importanței lucrării în cauză, o „lucrare întimplătoare” și „insuficient controlată”. A profitat de această împrejurare pentru a mai declara că niciodată nu l-a interesat în mod deosebit teoria freudistă<sup>2</sup> pe care o consideră a fi greșită, deoarece „ea consideră în mod unilateral fiziologia și fiziopatologia omului prin prisma sexualității, explică psihologia numai prin factorii și mecanismele psihologice și, prin aceasta, situează pe o poziție greșită relațiile dintre fiziologie și activitatea nervoasă superioară”.<sup>3</sup> Ritualul de exorcizare fiind îndeplinit, s-a putut merge mai departe cu discuțiile.

Luînd cuvîntul ca reprezentant al colectivului Spitalului de Neuropsihiatrie din Iași, așezămînt în care profesorul C. I. Parhon crease tradiția unei „consecvente principialități materialiste, evident ostilă pansexualismului freudian și tuturor celorlalte curente la modă”, Petru Brânzei a aruncat o privire în direcția rădăcinilor istorice ale „concepției psihosomatece, expresie alambicată nominalistică a dualismului scolastic împodobit cu noțiuni fatidice mendelist-morganistice și confuzii kretschmeriste turnate în formulele pansexualismului freudian”. Ne întrebăm dacă nu cumva profesorul ieșean a vrut să se amuze formulînd această definiție bombastică... Dar iată-l continuînd: noțiunea de „păcat științific”, inventată de școala psihologică de la începutul secolului al XVIII-lea a lui G. E. Stahl, a renăscut sub o formă „sublimată” în pansexualismul lui Freud, „indiferent dacă este vorba de creație, de artă sau de nevroză «care nu-i decît negativul perversiunii sexuale», iar «autismul» schizofrenic al freudistului pragmatic Bleuler sau «inversiunea» [introversiunea?] lui Jung sînt analoge cu «autoerotismul» lui Freud”.<sup>4</sup>

1. *Op. cit.*, pp. 68-69.

2. Într-o recentă convorbire personală, academicianul Șt. M. Milcu își amintea că totuși prin 1924-1925, în vremea studenției sale, după lectura versiunii franceze a *Introducerii la psihanaliză*, a propus unui grup de colegi și prieteni de la Institutul Medico-militar să studieze împreună această scriere a lui Freud, el luîndu-și sarcina să pregătească discuțiile.

3. *Academia R.P.R. Lucrările sesiunii lărgite... din 18-20 dec. 1952*, p. 254.

4. *Op. cit.*, pp. 327-328.

Intervenția în discuție a conferențiarului Maximilian Müller, de la Institutul de Medicină și Farmacie din Cluj, s-a remarcat prin tonul dramatic al autodenunțării unor „erori științifice” a căror gravitate doar acum putea fi măsurată. Doctorul Müller constata că, în afară de tradiția materialistă întemeiată de profesorul Parhon, psihiatria a moștenit în România „și influențe nesănătoase, idealiste și reacționare, reprezentate prin dualismul corp — suflet, freudism și teza psiho-morfologică. Acestea, sprijinite și difuzate timp îndelungat de către regimul burghezo-moșieresc, de la catedră și prin publicații, ne-au îmbibat și pe noi; difuzorii și propagatorii acestor curente la noi în țară au fost: Obregia, Tomescu și Urechia”.

Dacă, într-adevăr, Urechia a manifestat față de psihanaliză o anumită bunăvoință condescendentă, Obregia și Tomescu n-au luat însă niciodată, la cursuri și în publicații, atitudine în favoarea freudismului. Dar din confesiunea lui M. Müller s-ar putea deduce că Urechia era și un propagandist al adlerismului: „Subsemnatul, fiind un fost elev al profesorului Urechia, am fost adeptul concepției psiho-morfologice și al psihologiei individuale a lui Adler. Ambele curente răspindeau la noi în țară și mai răspindesc actualmente în Apus ideologia claselor exploatoare; ambele fac parte din arsenalul de luptă al burgheziei împotriva lagărului democratic.”

După ce insistă asupra caracteristicilor antiștiințifice și retrograde ale doctrinei lui Adler, vorbitorul recunoaște: „Acestor forme ale ideologiei reacționare în psihiatrie le-am fost tributar pînă în anul 1950. Sub influența materialismului dialectic, pe de o parte, pe de altă parte datorită literaturii psihiatrice sovietice, mai ales după ședința Academiei de Științe a URSS și a Academiei de Științe Medicale a URSS consacrată învățaturii fiziologice a academicianului I. P. Pavlov, ne-a apărut în mod treptat esența antiștiințifică și conținutul de clasă al curentelor al căror adept am fost.” Dacă „eliberarea” sa de sub influența psihologiei individuale n-a fost posibilă dintr-o dată, aceasta se datora faptului că adlerismul pare să admită rolul activ al factorilor sociali, întrucît vorbește despre „mediu”, dar, din păcate, despre un mediu nemodificabil. Poziția conservatoare „de clasă” a psihologiei individuale reiese mai cu seamă din atitudinea terapeutică pe care aceasta o preconizează, o atitudine de adaptare la mediul social existent, ceea ce înseamnă îndemn la conformism și abținere de la răzvrătire sau de la indignarea împotriva nedreptăților societății burgheze.<sup>1</sup>

Cu ajutorul literaturii medicale sovietice, doctorul Müller reușise să se lepede de adlerism, dar el își dădea seama că această eliberare este efectivă mai ales din punctul de vedere al orientării doctrinare generale, deoarece influența adlerismului, ca și a freudismului, mai persista la el „sub forma unor concepte (expresii) proprii acestor «teorii»”<sup>2</sup>.

Această „severă autocritică” nu l-a scutit pe Maximilian Müller de neplăceri viitoare, ba dimpotrivă, pare să-l fi semnalat amatorilor de țapi ispășitori. Peste patru ani, el va fi menționat printre oamenii de știință care, însușindu-și nesatisfăcător învățătura lui Pavlov, au efectuat lucrări superficiale, așa cum s-a constatat că este studiul său despre nevroza gastrică la om, întocmit în vederea obținerii titlului de candidat în științele me-

1. În cursul ținut la IMF Cluj în 1950-1951, conferențiarul Müller se arătase intransigent față de neajunsurile freudismului, mai ales față de implicațiile acestuia pe plan social: „Concepția freudiană izolează omul de societatea în care trăiește, îl consideră în afara clasei din care face parte, [ca și cum] între individ și societate în general (și nu față de clasa exploatoare) ar fi un conflict... Psihanaliza este refluxul vieții parazitare a burgheziei, îmbrăcat într-o haină științifică.” (Vezi M. Müller, *Curs de psihiatrie*, Oficiul de Editură I.M.F. Cluj, 1950, p. 21 — multigrafat.)

2. *Academia R.P.R. Lucrările sesiunii lărgite... din 18-20 dec. 1952*, pp. 279-280.



dicale.<sup>1</sup> În 1963, pentru a pune capăt neplăcerilor pe care le întâmpina în activitatea sa profesională, doctorul M. Müller a emigrat în Israel, unde a decedat în 1990.

### ...Și ce a urmat sesiunii

În raportul despre *Învățătura lui I. P. Pavlov și aplicarea ei în practica medicală* prezentat de profesorul Grigore Benetato la sesiunea din decembrie 1952 a Secției Medicale a Academiei R.P.R. au fost dezvăluite unele îngrijorătoare stări de lucruri existente în sectorul psihiatriei infantile datorită activității necorespunzătoare a Centrului de Igienă Mintală din București, condus de doctorișă Florica Bagdasar. Orientarea teoretică a centrului era cât se poate de greșită, întrucât se întemeia pe teoria gestaltistă, demascată ca antiștiințifică de către Pavlov însuși, pe freudism și pe psihologia hormică, axată pe predominarea instinctelor de afirmare și supunere. Astfel, copiii greu educabili, dar sănătoși, care frecventau instituția amintită erau puși în condiții neprielnice și puteau dobindi, „tocmai prin aceasta, stări morbide psihice“.<sup>2</sup>

Această demascare publică nu putea rămâne fără consecințe practice. La exact o lună după deschiderea sesiunii pavloviste a apărut în „Scînteia“ un articol redacțional acoperind subsolurile a două pagini ale gazetei, articol în care era pusă cu acuitate problema „lichidării deformărilor antiștiințifice din domeniul pedagogiei“. Forurile de partid și de stat stabiliseră că „activitatea desfășurată de către Centrul de Igienă Mintală (condus de dr. Florica Bagdasar) și de Centrul de Cercetări Psiho-medico-pedagogice (condus de dr. stomatolog Ulian<sup>3</sup>) constituie o puternică manifestare de ploconire slugarnică în fața concepțiilor putrede, antiștiințifice ale ideologiei burgheze, o înstrăinare de tradițiile progresiste ale științei noastre și de cuceririle celei mai înaintate științe din lume, știința sovietică“<sup>4</sup>.

Printre învinuirile aduse celor două instituții era și aceea de a se fi situat „pe poziții antiștiințifice și sterile, ploconindu-se cu un servilism caracteristic cosmopoliților în fața unor curente obscurantiste, de tipul freudismului, care înjosește și calomniază omul, slujind totodată exploatorilor ca o diversiune menită să abată atenția maselor de la lupta de clasă“. Remarcăm și de data aceasta că psihanaliza este contestată nu atât pentru deficiențe doctrinare sau cu caracter aplicativ, cât pentru implicațiile pe plan social-politic ale viziunii freudiene.

Pentru a-i convinge pe cititori de gravitatea culpei celor criticați, în articol se precizează că „numeroase fișe de diagnostic alcătuite de Centrul de Igienă Mintală conțin interpretări freudiste“. Iar la Centrul de Cercetări Psiho-medico-pedagogice „s-a mers

1. Șt. S. Nicolau, I. Ţurai, N. Sterescu, V. Predescu, *Unele probleme ale cercetării științifice medicale în R.P.R.*, în „Lupta de clasă“, XXXVI (1956), nr. 11 din nov., p. 14.

2. *Academia R.P.R. Lucrările sesiunii largite... din 18-20 dec., 1952*, p. 103.

3. Desigur că în semn de dispreț, acestui dentist rătăcit printre pedagogi și psihologi nu i se indică nici măcar inițiala prenumelui. Este vorba de Petre Ulian, născut în 1919 și doctor din 1944 al Facultății de Medicină din Iași, care probabil a datorat numirea sa la conducerea celui nebulos și hibrid Centru de Cercetări Psiho-medico-pedagogice faptului că anterior (așa cum aflăm din *Anuarul medicilor* pe 1948) funcționase ca simplu medic consultant al funcționarilor Ministerului Învățămîntului Public.

4. *Pentru lichidarea deformărilor antiștiințifice în domeniul pedagogiei*, în „Scînteia“, XXII (1953), nr. 2 560 din 18 ian., p. 2.

pînă acolo încît s-a recomandat ca în convorbirile cu elevii să se utilizeze metoda psih-analitică a lui Freud și a adeptilor săi“.

Mai gravă era însă încercarea de a se corupe mintea și sufletul tinerei generații de medici: datorită lipsei „de vigilență și control a fostei conduceri a Ministerului Sănătății“<sup>1</sup>, la cursul universitar de psihiatrie infantilă predat de conferențiarul Florica Bagdasar s-au propagat „teorii cosmopolite și pseudoștiințifice“, cum ar fi acelea că „anxietatea se datorește unor tendințe primare înăbușite sub forța exigențelor sociale“ sau că „uităm o sarcină pe care ne-am luat-o, fiindcă ea este în conflict cu anumite interese sau dorințe nemărturisite“, asemenea teorii fiind „împrumutate direct din arsenalul scor-nirilor obscurantiste ale lui Freud“.<sup>2</sup>

Cum de au putut spera cei care au redactat un atare text presărat cu „acuzatii“ pe cît de vagi, pe atît de stupide că vor reuși să-i convingă pe cititori că persoanele „demascate“ pentru freudism și alte păcate ideologice fac parte dintr-o vastă conspirație a forțelor imperialiste și războinice? De fapt, nu convingerea publicului era obiectivul urmărit atunci, ci intimidarea lui. Mai ales că apariția articolului a coincis cu adoptarea unor crîncene măsuri administrative: desființarea instituțiilor criticate, îndepărtarea de la catedră a Floricăi Bagdasar, interzicerea accesului la viața științifică a celor răspunzători pentru „deformările antiștiințifice“ scoase la iveală.<sup>3</sup>

Nu puțini dintre cititorii articolului redacțional vor fi manifestat nedumerire aflînd că Egon Weigl, unul dintre apărătorii pasionați ai liniei partidului în problemele de educație și un adversar declarat al freudismului, face totuși parte din categoria celor care au primit sarcina să predea cursuri de pedagogie în învățămîntul superior deși, „prin activitatea și lucrările lor din trecut, s-au dovedit adevărați și răspîditorii concepțiilor antiștiințifice, reacționare în domeniul educației“. Publicul afla acum că profesorul Weigl „și-a dedicat o mare parte din lucrările și activitatea sa popularizării freudismului, adlerismului și altor curente ultrareacționare din domeniul psihologiei și pedagogiei“. Se mai arăta în articol că Weigl a continuat și în 1948 să-l prezinte pe Freud ca pe un „deschizător de drumuri“ în știință și să se ploconească în fața acestui „inveterat obscurantist“. Desigur că autorii articolului redacțional au mizat pe memoria slabă a cititorilor cînd i-au atribuit lui Egon Weigl, cel din 1948, o asemenea atitudine, știut fiind că tocmai în anul acela militantul comunist s-a manifestat bătaios la tribuna Societății Române de Psihopatologie și Psihoterapie și mai ales în „Revista fundațiilor regale“ împotriva freudismului.

În articolul din „Scînteia“ se mai constata cu perfectă rea-credință că dacă Weigl „nu și-a precepușit cuvintele cînd a fost vorba să glorifice ideile putrede ale lui Freud, el încă nu a găsit de cuviință să-și facă autocritica pentru gravele sale greșeli“.<sup>4</sup>

1. Pînă în august 1952, ministru al sănătății fusese Vasile Mărza, cel care în august 1948 preluase acest post chiar de la Florica Bagdasar.

2. *Op. cit.*, p. 3.

3. În articol se face mențiune și despre „activitatea dușmănoasă“ desfășurată de Florica Stafiescu, colaboratoarea cea mai apropiată a Floricăi Bagdasar la Centrul de Igienă Mintală, ele două fiind și autoarele unui abecedar special pentru copiii deficienți; dar nu se arată în articol că, la data aceea, Florica Stafiescu era arestată, probabil în vederea unei înscenări judiciare a cărei protagonistă trebuia să fie Florica Bagdasar. Căci cum să nu crezi că aceasta era o veche agentă americană, de vreme ce, în preajma lui 1930, își însoțise în SUA soțul, pe eminentul neurochirurg Dumitru Bagdasar, beneficiar pe atunci al unei burse Rockefeller? Deruta prilejuită de moartea lui Stalin survenită la 5 martie explică de ce s-a renunțat la un asemenea plan tenebros.

4. *Op. cit.*, p. 3.

Într-adevăr, în publicațiile epocii nu a apărut nici o declarație prin care psihologul și pedagogul ce se pusese, conștient sau inconștient, în slujba dușmanului să recunoască nelegiuirile comise.

Dar partidul a intervenit urgent și energic, îndepărtându-l de la catedra universitară pe acest element instabil politicește, luându-i sarcinile de răspundere pe care le avea la Editura de Stat și numindu-l pe un foarte obscur post de documentarist la Biblioteca Centrală Universitară din București.

A intervenit atunci literalmente un *deus ex machina* în persoana reputatului neuropsiholog sovietic A. R. Luria, pe care Weigl îl cunoscuse încă în anii '20, cînd amîndoi își făceau ucenicia științifică la Frankfurt pe Main, sub îndrumarea lui K. Goldstein și A. Gelb. Cum aflăm din nota autobiografică și autoergografică plasată de Weigl în fruntea culegerii sale din 1981 de „scrieri alese” în traducere engleză, cei doi amici din tinerețe n-au încetat niciodată să rămînă în legătură, măcar prin corespondență.<sup>1</sup> Astfel, în cursul vizitei pe care a făcut-o în 1957 la București, ca invitat de onoare al cercurilor noastre științifice, Luria s-a interesat stăruitor de bunul său prieten și valorosul savant Egon Weigl. Și asta a fost de ajuns...<sup>2</sup>

Începînd din acel an 1957 i s-a permis lui Weigl să semneze traducerile literare și științifice pe care le efectua, mai ales din română în germană (a tălmăcit, printre altele, scrieri ale lui Liviu Rebreanu și Cezar Petrescu). A fost apoi primit curînd într-un colectiv al Institutului de Neurologie „I. P. Pavlov” al Academiei R.P.R., unde a efectuat investigații, cu puternic și imediat răsunset internațional, asupra afaziei și alexiei<sup>3</sup>.

În 1961, tocmai cînd împlinea 60 de ani, Egon Weigl a plecat cu familia în RDG. Academia de științe berlineză l-a ajutat să-și amenajeze în clădirea Clinicii neurologice de la Spitalul Charité un modern laborator de studii neurolingvistice. A închis ochii în 1979, după o existență neliniștită, dar încununată de sentimentul unei reușite de netăgăduit măcar în domeniul creației științifice.

Am pomenit mai-nainte de critica la care academicianul Arthur Kreindler a fost supus cu prilejul sesiunii pavloviste de la București din 1952 pe motiv că și-ar fi propus să realizeze o sinteză între doctrina psihanalitică și cea a reflexelor condiționate; notam atunci că acuzația era nefondată, întrucît în monografia sa din 1947 despre reflexele pavloviste Kreindler declarase categoric că o asemenea sinteză este din principiu imposibilă. Însuși faptul că, la acea sesiune, el nu s-a grăbit să ia cuvîntul pentru a-și mărturisi „eroarea” părea să demonstreze că valorosul neurolog nu se arăta dispus să se autoacuze în chip gratuit.

Nu știm ce presiuni se vor fi exercitat ulterior asupra academicianului Kreindler, dar fapt este că, la sfîrșitul lui mai, în „Contemporanul” a apărut un penibil text „de recunoaștere” purtînd semnătura sa. Pentru ca lucrurile să fie cît se poate de clare, el făcea *mea culpa* exact cu termenii folosiți de acuzatorii lui: „Am adoptat o poziție greșită prin faptul că am încercat să «conciliez» teoriile idealiste, pseudoștiințifice ale behavioris-

1. E. Weigl, *Introduction la Neuropsychology and Neurolinguistics*, Haga — Paris — New York, Mouton Publish., 1981, p. 4. Vezi și A. R. Luria, *Foreword*, în același volum, p. IX.

2. Dacă nu cumva la intervenția lui Luria se va fi adăugat și cea a celebrei actrițe Helene Weigel, vara lui Egon Weigl și soția lui Bertolt Brecht.

3. Vezi notele privitoare la lexie și alexie publicate, în colaborare cu A. Fradis, în „Studii și cercetări de neurologie”, nr. 3 din 1959 și nr. 2-3 din 1960, precum și în „Jurnal nevropatologhii i psihiatрії im. S.S. Korsakova”, nr. 12 din 1959. Despre importanta descoperire din 1960 a fenomenului de deblocare temporară în afazie, vezi articolul său din „Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung”, nr. 4 din 1961.

mului și ale freudismului cu principiile materialiste ale pavlovismului. Găsesc că această critică este perfect valabilă." Pentru denunțarea psihanalizei, el recurgea la stilul de rigoare în „documentele politice”: „Psihanaliza este, după cum se știe, o concepție reacționară, obscurantistă, care a fost, mai ales în ultimii ani, îmbrățișată de către cercurile cele mai reacționare din țările capitaliste." Argumentele „științifice" invocate împotriva freudismului erau și ele împrumutate din broșurile de propagandă antiimperialistă editate la vremea aceea: „Viața instinctivă a omului este dominată de scoarța lui cerebrală foarte dezvoltată. În concepția freudiană însă, instinctul este ridicat la valoare omnipotentă și, după raționamentele freudiștilor, scoarța cerebrală nu intervine în nici un fel sau, atunci când ea apare, nu este decît un umil executant al legilor dictate de viața instinctivă." Pentru a face asemenea afirmații stupide, savantul român, care cîndva studiasse psihanaliza, a trebuit să uite deliberat întreaga teorie freudiană a sublimării...

Nu putea lipsi din articol nici „concluzia mobilizatoare": „Reiese limpede în ce a constat greșeala mea. Am încercat să împac teoriile reacționare, puse în slujba celor care propovăduiesc un nou război, cu concepția materialistă a științei sovietice, știința cea mai înaintată din lume."<sup>1</sup>

Într-atît de sărac în idei și de vulgar ca expresie se înfățișează acest text încît te simți tentat să presupui că profesorul Kreindler l-a redactat ca atare tocmai pentru a atrage atenția celor care știau să vadă că o asemenea „autocritică" nu este decît o formalitate ce i s-a impus silnic și care nu-l angajează moral. Din nefericire, lucrurile n-au stat așa: textul i-a fost pretins și i-a fost smuls neurologului într-o formă probabil foarte apropiată de cea care a văzut lumina tiparului; elementarismul, grosolănia și găunoșenia lui trebuiau să consacre victoria spiritului partinic asupra rafinamentelor intelectualiste și a obiectivismului burghez.

Autocritica aceasta a fost totuși considerată insuficientă, astfel că, în comunicarea pe care a prezentat-o la sesiunea din ianuarie 1954 a Secției medicale a Academiei R.P.R., Kreindler a trebuit să insiste din nou asupra păcatelor psihanalizei. Lucrarea sa despre nevroza astenică a fost prevăzută cu o „introducere teoretică" referitoare la doctrina lui Freud, curent idealist în psihologie și medicină care, în ultimele decenii, a frînat „progresul cunoștințelor noastre în domeniul nevrozelor omului". Nereușita încercării freudiștilor de a elucidă mecanismul de producere a nevrozelor se explică prin aceea că „psihanaliza ocolește de fapt creierul", depășind tot interesul către instinct, care este considerat „ca o forță aproape imaterială, legată foarte vag de vreun substrat material oarecare". Deoarece în unele țări din Apus studiul nevrozelor „s-a împotmolit" în freudism și psihosomatică, nimic valabil nu se mai înregistrează acolo în privința cunoștințelor de psihopatologie și de terapie a acestor boli.

Aducînd omagii lui I. P. Pavlov, savantul român constata că „descoperirea nevrozelor experimentale ale cîinelui a deschis cercetătorilor perspective nemăsurate pentru adîncirea cunoștințelor noastre în domeniul nevrozelor omului"<sup>2</sup>. Abia după formularea acestei „profesiuni de credință", Arthur Kreindler a trecut la prezentarea cercetărilor sale privind nevroza astenică.

1. A. Kreindler, *Despre lucrarea mea: „Les réflexes conditionnels. Les lois de leur formation et leur domaine d'application"* (Editura de Stat 1947, București), în „Contemporanul", 1953, nr. 2 (347) din 29 mai, p. 5.

2. A. Kreindler, *Studii clinice, fiziopatologice și terapeutice în nevroza astenică*, în vol. *Lucrările sesiunii științifice a Secției de Științe Medicale a Academiei R.P.R. din 22-24 ian. 1954*, București, Ed. Academiei R.P.R., 1955, pp. 247-248.

În calitatea lui de șef al colectivului de psihologie al Academiei, Mihai Ralea a urmărit cu atenție lucrările sesiunii din 1952 a Secției de Științe Medicale: psihologia, sub toate variatele ei aspecte, medicale și nemedicale, era obligată să se alinieze la învățatura pavlovistă. Atunci și în alte împrejurări, profesorul Ralea s-a străduit să demonstreze că este partizanul alianței indefectibile a psihologiei cu fiziologia, deci adversarul freudismului.

În cartea pe care a tipărit-o în 1954 despre psihologia burgheză americană, Ralea a introdus capitolul *Psihanaliza în SUA: Aspectul amoral al psihologiei și faza putrefacției capitaliste*<sup>1</sup>. Cum se poate bănui din acest titlu, este vorba de o simplă compilație, cu folosirea insistentă a materialelor ostile freudismului publicate în Uniunea Sovietică.

În paragraful rezervat polemicii cu freudiștii dintr-un text cu caracter normativ intitulat *Către o nouă orientare a psihologiei în R.P.R.*<sup>2</sup>, Mihai Ralea se referă și la situația psihanalizei în țara noastră.

Nu lipsesc nici în acest text enormitățile inevitabile în publicațiile „teoretice“ ale epocii, ca de pildă afirmația: „Psihanaliza face parte din același grup de ineptii, întreținute oficial cu toată grija de clasa exploatoare, ca și ura rasială.“ Tocmai fiindcă promova asemenea aberații „era firesc atunci ca psihanaliza să fie încurajată și în țara noastră“. Aflăm astfel că la noi s-a urmărit sistematic difuzarea acestei doctrine „în lucrările de psihiatrie, în literatura beletristică, în broșuri de propagandă“. Din păcate nu se precizează care au fost acele publicații de orientare freudistă apărute cu sprijinul statului burghezo-moșieresc...

Culmea absurdului este atinsă când se sugerează că au existat tainice afinități ideologice între psihanaliză și mișcările de extremă dreaptă de la noi și de aiurea: „Prin preamărirea inconștientului, psihanaliza, cu pretenția de «știință», venea să ajute concepțiile mistice ale fasciștilor și legionarilor, sprijinite pe existențialismul unui Heidegger, filozoful oficial al hitlerismului, relative la aspirația către moarte, către neant, către sacrificări, înmormintări, dezmembrări. Psihanaliștii și legionarii s-au întâlnit astfel pe același front ideologic.“<sup>3</sup>

Este aproape imposibil de admis că asemenea elucubrații pot da seama de convingerile sincere ale lui Ralea și că ele au fost așternute pe hîrtie cu propria-i mîină. Dar la vremea aceea, subtilul gînditor și impenitentul epicurian mărturisea uneori intimitilor, cu o oarecare doză de cinism melancolic, că împrejurările îl obligau să iscălească și texte pregătite de alții. Credem că un atare text este cel din care am citat adineauri.

Cînd e vorba de poziția ocupată de Ralea în diagrama politică a epocii, lucrurile se prezentau totuși mai complex decît în cazul altor intelectuali care acceptaseră și ei statutul „tovarășilor de drum“. Lui Conu' Mișu i se făceau unele „hatîruri“ altminteri de neconceput. Așa s-a întîmplat, de pildă, în 1957, la retipărirea *Scrierilor sale din trecut*, cînd au fost reeditate anumite lucrări vechi de peste trei decenii, cum erau *Problema inconștientului sau Indiscreția lui Freud*, în care, alături de unele formulări critice, abundă aprecierile favorabile la adresa psihanalizei. Despre articolele republicate, Ralea preciza în „Cuvîntul înainte“: „Afară de mici modificări, am crezut că e bine să le las neschimbate. Ceea ce interesează azi sînt directivele, metoda și concluziile lor, care cred

1. M. Ralea, *Caracterul antiuman și antiștiințific al psihologiei burgheze americane*, București, Ed. de Stat pt. Literatură Științifică, 1954, pp. 88-101.

2. Textul fusese publicat încă în 1951, dar caracterul său războinic a apărut în adevărata-i lumină doar la retipărirea din 1955, deci după sesiunea pavlovistă de la București din decembrie 1952.

3. M. Ralea, *Studii de psihologie și filozofie*, București, Ed. Academiei R.P.R., 1955, pp. 12-14.

că în bună parte sînt încă actuale.<sup>1</sup> Faptul că, în textul din 1957, au fost intercalate, din cînd în cînd, aprecieri restrictive, precum: „fenomene care, cu toate diferitele aberații și exagerări, constituie totuși un element pozitiv în doctrina medicului vienez” (p. 18) sau „crede greșit Freud” (p. 19), nu izbutește să atenueze relativ buna opinie despre freudism exprimată de profesorul ieșean în articolele sale din anii '30.

Psihanalizei îi este consacrat un întreg capitol (al XXVII-lea) din *Istoria psihologiei* apărută în 1958 sub semnătura lui M. Ralea și a prietenului său Const. I. Botez. Pe alocuri textul pare însă confecționat din „lipituri” eterogene ca stil și alură. Astfel, concepțiile freudiene sînt expuse pe un ton calm și măsurat, ca în manualele „clasice” de psihologie; se întîlnesc aici multe afirmații în răspăr cu cele din materialele publicate atunci în URSS, ca de exemplu recunoașterea că psihanaliza „reprezintă o încercare de a introduce o explicare deterministă a fenomenelor psihice, care erau considerate ca fiind datorite doar hazardului”. Principalele obiecții aduse psihanalizei se plasează pe linia postpavlovismului aflat încă, la vremea aceea, în ofensivă: „A admite un determinism pur psihic care ar lega procesele sufletești între ele este a admite o știință a psihicului rupt de materie, ceea ce este evident o absurditate.”<sup>2</sup>

Același efort de obiectivitate caracterizează paragrafele în care sînt prezentate „didactic” vederile lui Adler și ale lui Jung. Criticile, chiar atunci cînd vădesc un anume sectarism, sînt formulate destul de civilizate: „Eroarea fundamentală a concepțiilor lui Jung, ca și a întregii psihanalize, cu toate variantele ei, este nesocotirea determinismului fiziologic. Fără o temelie biologică și fiziologică a proceselor psihice, psihologia nu este decît o înregistrare de fapte discutabile sau o pură speculație idealistă.”<sup>3</sup>

Dar către sfîrșitul capitolului tonul se schimbă brusc, parcă din obligația de a demonstra că cei doi autori nu sînt contaminați de „obiectivismul burghez”, cum poate ar rezulta din parcurgerea paginilor anterioare. Sînt de aceea reproduse citate masive din cine știe ce articole de critică „nimicitoare”; aflăm astfel că „freudismul a ridicat amoralismul patologic la rangul de lege universală a istoriei” sau că, „exercitînd o influență dezagregantă asupra minții oamenilor care trăiesc în societatea capitalistă, freudismul face să apară drept lipsită de sens lupta popoarelor pentru democrație și socialism”. Printre argumentele aduse în sprijinul tezei despre inconsistența științifică și pericolul social al psihanalizei, unele sînt de ordin istoric: în 1932 au fost excluși din Partidul Comunist German „acei freudiști care se considerau marxiști, voind să găsească în teza luptei dintre tendințe și impulsuri obscure și refularea lor în inconștient, un proces dialectic”, iar în 1939 psihologul și filozoful francez G. Politzer a proclamat „sfîrșitul psihanalizei, care cunoscuse oarecare succese datorită dorinței cîtorva intelectuali mic-burghezi de a se elibera de constrîngerile ipocriziei morale, mai ales în perioada 1920-1930.”<sup>4</sup>

Existau deci toate motivele ca dosarul psihanalizei să fie considerat, cel puțin în țara noastră, definitiv închis.

### „Despre gunoi nu se vorbește”

Curînd după demascarea din decembrie 1952 și din ianuarie 1953 a fondului antiștiințific și reacționar al freudismului, o tăcere tot mai adîncă s-a instalat la noi în pri-

1. M. Ralea, *Scrieri din trecut*, vol. II (în filozofie), București, ESPLA, 1955, p. 5.

2. M. Ralea și C. I. Botez, *Istoria psihologiei*, București, Ed. Academiei RPR, 1958, p. 519 și 521.

3. *Ibidem*, p. 527.

4. *Ibidem*, pp. 527-528 și 531.

vința psihanalizei. Ar fi fost poate de așteptat ca acea chemare la vigilență politică și ideologică lansată atît cu prilejul sesiunii pavloviste a Academiei RPR, cît și în legătură cu denunțarea „activităților dușmănoase” desfășurate la Centrul de Igienă Mintală din București să determine noi și noi luări de poziție critice referitoare la anumite aspecte teoretice și practice ale psihanalizei. Dar sarcina mobilizării permanente a cercurilor medicale și, în general, a opiniei publice la lupta împotriva freudismului a fost dată repede uitării.

Este semnificativ că, la sesiunea din 22-24 ianuarie 1954 a Secției medicale din Academia RPR, numele lui Freud a fost pomenit doar de profesorul Arthur Kreindler, în paragraful introductiv al comunicării sale despre nevrozele astenice. În volumul de aproape 500 de pagini, reunind materialele prezentate în 1957 la sesiunea științifică jubiliară prilejuită de cea de-a cincizecea aniversare a Spitalului de Neuropsihiatrie Socola din Iași, nu se face nici o mențiune despre Freud și psihanaliză, în afară, eventual, de această observație aluzivă din raportul inaugural al sesiunii: „Profesorul Parhon a pus la baza muncii științifice a școlii sale principiile sănătoase materialiste, luptînd necontenit împotriva concepțiilor idealiste în medicină, dînd explicații biologice și fiziologice proceselor normale și anormale ale psihicului.”<sup>1</sup> Desigur că acele „concepții idealiste” incompatibile cu „explicațiile biologice și fiziologice” ale proceselor psihice sînt, în primul rînd, cele freudiene.

Doctorul Octav Maller a publicat în 1956 un volumaș de *Actualități în terapia bolilor psihice*. În prefață se vorbește despre recenta „reluare a unor practici de psihoterapie, oarecum neglijate de unii psihiatri excesiv de fiziogeniști”<sup>2</sup>, dar trecîndu-se la prezentarea metodelor de tratament recomandabile, psihoterapia (împreună cu varianta ei psihanalitică) este complet dată uitării.

Culegerea *Probleme de psihiatrie*, apărută în 1957 sub redacția lui C. I. Parhon și cu colaborarea a 60 de autori, printre care toate somitățile psihiatriei noastre, nu numai că nu cuprindea nici un articol despre psihanaliză, dar în cele 460 de pagini format mare numele nici unuia din teoreticienii psihanalizei nu era amintit vreodată. Îndemnul formulat de profesorul Parhon în introducerea cărții are totuși semnificația unei condamnări implicite a freudismului: „Specialiștilor noștri le revine sarcina de a dezbate toate problemele mari de neurologie și psihiatrie teoretică și practică, de psihiatrie judiciară, ale cursului de psihiatrie și ale bazelor sale, în raport cu învățătura lui I. P. Pavlov și totdeauna pe baze materialiste, morfologice, biochimice, endocrinene, fiziologice și biologice în general.”<sup>3</sup> Cu alte cuvinte, în măsura în care respinge organicismul, psihanaliza se exclude singură din contextul psihologiei și psihiatriei științifice.

De-a dreptul uimitor este însă faptul că, în primii ei cinci ani de apariție, revista „Neurologie, psihiatrie, neurochirurgie”, înființată în 1956, nu a publicat mai nimic în favoarea sau împotriva psihanalizei; — ca și cum pe psihiatrii din țara noastră nu i-ar fi interesat discuțiile care aveau loc mai pretutindeni în cercurile medicale și paramedicale referitor la valoarea teoretică și la aplicațiile terapeutice ale metapsihologiei freudiene.

Singurul text din tînăra revistă românească de psihiatrie în care s-a polemizat atunci cu psihanaliza a fost articolul *Caracter și nevroză*, apărut în 1959 sub semnătura doc-

1. L. Ballif, S. Blumenfeld, Maria Briese, Zoe Caraman, I. Derevici, *50 de ani de activitate a Spitalului Socola*, în vol. *Lucrările sesiunii științifice „Acad. C. I. Parhon”*, Iași, 1957, p. 9.

2. O. Maller, *Actualități în terapia bolilor psihice*, București, Direcția asistenței medicale curativoprofilactice, 1956, p. 3.

3. C. I. Parhon, *Cuvînt introductiv la Probleme de psihiatrie*, București, Ed. Medicală, 1957, p. 10.

torului Corneliu Belciugăţeanu. Psihiatrul bucureştean invoca mai întâi considerente morale: „Teoriile psihanalitice, reluate azi sub diverse variante de către majoritatea psihologilor și psihiatrilor din Apus, neagă... — în contrast chiar cu cele mai bune sisteme etice și pedagogice ale trecutului — capacitatea caracterului de a se înălța la un conținut care să depășească efectiv libidoul sau, cum am spune în termeni pavloviști, nivelul elementar al reflexelor necondiționate. Adăugînd aici un individualism acerb, care determină supraestimarea monstruoasă a intereselor personale în competiție cu ale celorlalți, reduse la satisfacția alimentară, agresivă și sexuală, rezultă o caricaturizare a psihicului uman, în care conținutul caracterului devine cu totul primitiv, neelaborat și împins, în esență, de impulsivități oarbe, antisociale.“

Belciugăţeanu remarcă „atitudinea antiumanistă“ a psihanalizatorilor, care, subapreciînd structurile evoluat ale caracterului matur, „exploatează la maximum stadiul infantil al psihicului uman, cînd temperamentul influențează mai direct caracterul, la rîndul său încă sărac și rudimentar“. Pe de altă parte, caracterul apare în viziunea psihanalistă ca o entitate eminentemente conflictuală, înrudită îndeaproape cu nevroza, ba chiar „sugerînd psihopatia, cel mult compensată“.<sup>1</sup>

Dincolo de tonul pătimaș adoptat pe alocuri, articolul lui Corneliu Belciugăţeanu contrastează, prin preocupările științifice pe care totuși le vădește, cu „literatura anti-freudistă“ a epocii, o literatură care urmărea să desființeze psihanaliza cu ajutorul terorismului ideologic și să contribuie la instituirea controlului politic pînă și în domeniul vieții interioare a omului.

Încercînd să deslușesc care puteau fi mecanismele capabile să întrețină tăcerea ostilă cu care era înconjurată psihanaliza la acea epocă, mi-am amintit de o întîmplare din 1955. Scrisesem un articol despre polemica purtată cu N. Paulescu de către naturaliștii N. Leon și D. Voinov, care-i imputau fiziologului bucureştean îndeapărtarea de la principiile determinismului prin introducerea în arsenalul operativ al științelor biologice a noțiunilor de „suflet“ și „Dumnezeu“. Unul din redactorii revistei medicale căreia îi predasem articolul nu era de acord cu relativ marea extindere a prezentării concepțiilor spiritualiste și fideiste ale lui Paulescu, pe care le combăteam. Invitat să arbitreze în această controversă, un gazetar de la „Scînteia“ a dat dreptate oponentului meu: „despre gunoi nu se vorbește“ — astfel că teoriile adversarului ideologic trebuie respinse fără însă a i le populariza reproducîndu-le și analizîndu-le minuțios.

Într-adevăr, din luările de poziție împotriva freudismului consemnate în publicațiile românești ale anilor '50 nu se poate afla nimic în legătură cu bazele metodologice și bagajul conceptual al psihanalizei.<sup>2</sup> Cîțiva termeni generali, precum inconștient, instinct, sexualitate, pansexualism etc., sînt folosiți cum se nimerește în texte „agitatorice“ în care se stăruie pînă la saturație asupra rolului diversionist încredințat psihanalizei de clasele exploatoare. Prin urmare, așa-zisele critici aduse freudismului în publicistica celui de-al șaselea deceniu au meritul propagandistic de a da „lovituri nimicitoare“ teoriei dușmănoase fără să se afle totuși de către cititori în ce constă această teorie.

S-au publicat atunci la noi și două texte semnate de autori străini: o notă a sovieticului I. Volfingher despre cartea marxistului american Harry K. Wells *Sigmund Freud*

1. C. Belciugăţeanu, *Caracter și nevroză*, în „Neurologie, psihiatrie, neurochirurgie“, IV (1959), nr. 5 din sept.-oct., p. 454 și 459.

2. Cum am mai arătat, există totuși o excepție: paragraful despre psihanaliză din *Istoria psihologiei* de M. Ralea și C. I. Botez.



și învățătura sa<sup>1</sup>, precum și un articol al aceluiași Wells<sup>2</sup>. Îndrăznim să credem că, dacă asemenea texte n-au fost redactate atunci și de autori români, aceasta se datorește și faptului că printre condeiele de care dispunea Secția de propagandă a CC al PMR nu se găsea nici unul în stare să întocmească un material critic privind învățătura lui Freud.

În lucrarea istoriografică a doctorului Benone Duțescu despre ecourile pavlovismului în medicina românească, un paragraf este rezervat receptării freudismului la noi în țară. Sînt consemnate aici principalele obiecții formulate la adresa psihanalizei, dar este combătută și „atitudinea îngustă“ manifestată de cei care respingeau pur și simplu doctrina lui Freud, renunțînd să procedeze la o analiză mai profundă a freudismului pentru a arăta cît mai documentat lipsurile teoriei și a dovedi că ea nu poate revendica statutul unei „concepții“ generale. Autorul opinează că nu trebuie trecute cu vederea anumite aspecte faptice și chiar anumite mecanisme descoperite de Freud, acestea urmînd să „fie explicate și interpretate în lumina concepției pavloviste“.<sup>3</sup> Nu s-au găsit însă la vremea aceea forțe științifice capabile să dea curs unui asemenea îndemn.

Între timp, orice urmă instituțională, cît de modestă, a existenței după 1920 a unei mișcări psihanalitice în România a dispărut cu desăvîrșire. Analizii noștri, cîți vor mai fi fost ei,<sup>4</sup> fie că au părăsit cîmpul de luptă, fie că au intrat „în clandestinitate“. Dacă doctorul Constantin Vlad mai primea la locuința sa, pentru cure discrete, o „clientelă“ recrutată mai cu seamă dintre prietenii săi personali și prietenii prietenilor săi, alții renunțaseră ostentativ la practica analitică. Mai ales după desființarea generală din 1958 a cabinetelor medicale particulare, continuarea tratamentelor psihanalitice a devenit imposibilă, fiind legată chiar de serioase riscuri penale.

Are o valoare simbolică decizia doctorului Ioan Popescu-Sibiu, care se pensionase în 1954, de a se consacra cercetărilor... astronomice în cadrul Observatorului Popular din București: cel mai cunoscut psihanalist român (cunoscut mai ales datorită activității lui publicistice din 1928-1936) a renunțat așadar la explorarea infinitului interior al omului în favoarea explorării infinitului cosmic. Se pare că o asemenea opțiune s-a datorat atît deziluziilor prilejuite de anumite fenomene sociale și morale negative pe care el le punea pe seama unui freudism abuziv, cît și presiunilor exercitate direct și indirect de oficialitate asupra psihanalizatorilor.

Către sfîrșitul anilor '50 s-a înregistrat însă o inițiativă relativ reușită a adlerienilor, desigur nu în numele psihologiei individuale. Psihologii cu convingeri intime adleriene au discutat cu conducerea Uniunii Femeilor Democrate din România despre neajunsurile rezultînd din abandonarea preocupărilor de educație sexuală pentru adolescenți și tineri. Drept urmare, în 1958-1960 s-au organizat la București, în cadrul UFDR, cicluri de cîte patru conferințe publice despre problemele dragostei și căsniciei, una din expuneri fiind consacrată anumitor aspecte psihoterapeutice.

O surpriză nu prea plăcută ar fi putut furniza celor care vegheau la aplicarea consemnului de a cufunda psihanaliza în uitare publicarea pînă la capăt a romanului lui

1. Vezi „Revista de psihologie“, III (1957), nr. 4, p. 133.

2. H. K. Wells, *Freudismul și „reformatorii“ săi contemporani*, în *Dialectica marxistă și științele moderne*, vol. III, București, Ed. Politică, 1962, pp. 334-389.

3. B. Duțescu, *Aplicarea creatoare a teoriei materialiste a lui I. P. Pavlov în medicina din țara noastră*, București, Ed. Academiei R.P.R., 1959, pp. 92-93.

4. Că acești supraviețuitori ai mișcării psihanalitice constituiau literalmente o „cantitate neglijabilă“ rezultă și din faptul că, în timpul campaniei antifreudiste din 1952-1953, nimeni nu a găsit de cuviință să trimită săgeți împotriva lui Vlad sau a lui Popescu-Sibiu, considerați pînă de curînd a fi exponenții cei mai autorizați ai orientării freudiene de la noi.

Petru Dumitriu *Proprietatea și posesiunea*, care în februarie 1960 începuse să apară în revista „Viața românească”. Dar, fiindcă prozatorul a decis tocmai atunci să rămână în străinătate, tipărirea acestei scrieri a fost brusc întreruptă. În memoriile lui Erasmus Ionescu se face mențiune despre lecturile freudiene ale mamei acestuia (la un moment dat, ea citea *Le rêve et son interprétation*), care, în fața unei picturi ieșite de sub penelul unuia din fiii săi, exclama nemulțumită: „Nu înțeleg și nu-mi place... Dar o psihanaliză a tabloului ăstuia ar fi destul de îngrijorătoare.”<sup>1</sup> Nu numai asemenea notații precise dovedesc interesul pe care romancierul atât de apreciat în anii '50 de către publicul larg, ca și de oficialități, îl arăta freudismului, ci și conținutul epic al operei, întrucât aici se insistă, de pildă, asupra manifestărilor inconștiente ale erotismului matern<sup>2</sup>.

Dar cartea avea să vadă lumina tiparului abia în circumstanțele politice și editoriale de după decembrie 1989. Ea constituie o mărturie că, în anii când despre psihanaliză nu trebuia să se vorbească, Freud cîștiga la noi în țară dacă nu noi adepți, cel puțin noi admiratori.

\*

Dispariția totală în intervalul 1950-1960 a preocupărilor psihanalitice din viața științifică românească a fost efectul terorii ideologice (dublată pe tăcute de una administrativă) exercitate de regimul democrat-popular. Ușurința cu care autoritățile au obținut lichidarea promptă a oricăror „centre de rezistență” freudiene dovedește totuși că mișcarea psihanalitică nu izbutise să se înrădăcineze prea adînc la noi în țară. Dar nici pavlovismul de tip birocratic, căruia i se asigurase la un moment dat o poziție dictatorială în medicină și psihologie, nu a izbutit să supraviețuiască anilor '50 în România.

---

1. P. Dumitriu, *Proprietatea și posesiunea*, Cluj, Ed. Dacia, 1991, p. 38 și 49.

2. Eugen Simion nota că „relațiile ambigue dintre mamă și fiu intră în narațiune”, ele delimitind un „conflict de tip freudian”, reprezentînd „aspectul poate cel mai interesant al cărții” (*Petru Dumitriu* (I), în „Literatorul”, II (1992), nr. 1 (18) din 10 ian., p. 3).

## Capitolul 6

# REFULAREA N-A REUȘIT (1960-1970)

### Psihiatrii combat iarăși psihanaliza, și nu fantoma ei

Interdicția aproape completă la care fusese supusă psihanaliza în anii '50 n-a mai putut fi menținută ca atare în deceniul următor. Cauza principală a relativei îngăduințe pe care oficialitățile de la noi începeau să o manifeste față de unele orientări științifice și culturale ținute pînă atunci la index era de ordin politic: gravele tensiuni survenite în relațiile sovieto-chineze au încurajat veleități de „independență”, mai cu seamă ale partidelor comuniste nemulțumite cu „dezghețul” de după moartea lui Stalin. Brutalele mecanisme de „refulare” care funcționaseră din plin pînă către 1960 se dovedeau a fi tot mai anevoie de folosit și tot mai necorespunzătoare scopului urmărit în noile împrejurări: coalizarea, întru menținerea regimului existent, a întregii națiuni, a tuturor categoriilor sociale, inclusiv, ba chiar cu precădere, a intelectualității. Sloganul: „cine nu e cu noi e contra noastră” a căpătat înfățișarea: „cine nu e contra noastră e ca și cum ar fi cu noi”. Urmarea a fost nu numai golirea precipitată a temnițelor unde fuseseră înghesuiți deținuții politici, dar și modificări evidente în scenariile vieții culturale și științifice. De pildă, domnia pavlovismului în medicina românească a încetat peste noapte, astfel că practicienii și oamenii noștri de laborator au descoperit, de altminteri fără prea multă uimire, că savanții sovietici nu sînt singurii care asigură progresul științelor medico-biologice.

Dacă în favoarea psihanalizei nu s-au auzit totuși la noi voci multe și ferme îndată după 1960, aceasta nu se datorește în principal cenzurii exercitate de forurile politice și științifice, ci faptului că printre psihiatrii activi și de prestigiu nu mai existau adepți ai freudismului.

Despre unele personalități care, la vremea aceea, posedau o anumită inițiere în doctrinele și tehnicile psihanalitice posedăm informații destul de vagi, provenite parcă din domeniul legendei. Așa este cazul cu Dan Artur (1923-1969), un maramureșean care studiasse la Cluj și care a lucrat, începînd din 1960, la Sanatoriul de Nevroze din castelul de la Săvîrșin, pe Mureș, iar apoi la Spitalul de la Gătaia-Timiș. Mircea Lăzărescu, viitorul șef de clinică psihiatrică de la Institutul de Medicină din Timișoara, care-i este foarte îndatorat doctorului Artur în privința formării sale profesionale, arată că acesta a izbutit să creeze la Săvîrșin „o școală de psihiatrie, psihopatologie și stil de muncă”.<sup>1</sup>

1. M. Lăzărescu, *Psihiatria în perspectiva unui „nou val”*, în „Neurologie, psihiatrie, neurochirurgie”, XXXIV (1989), nr. 3 din iul.-sept., p. 199.

Despre orientarea acestei „școli” ne oferă unele indicații Alexandru Olaru, care precizează că Dan Artur a fost un „promotor al psihoterapiei” și „a inițiat pe mulți în tehnica psihodramei, a psihoterapiei jungiene și în antrenamentul autogen Schultz”.<sup>1</sup> Scoaterea la iveală a manuscriselor pe care le-a lăsat, printre care *Nouă lecții de psihoterapie și Antinevroza sau cathareza unei ipoteze de lucru, reacția nevrotică*, va îngădui, poate, să se stabilească dacă doctorul Artur a fost și un psihanalist, iar în caz afirmativ, de care școală psihanalitică s-a simțit mai aproape.<sup>2</sup>

Deocamdată, indicațiile furnizate de un caiet cu însemnări ale lui Dan Arthur (aceasta este ortografia pe care o preferă Ion Negoitescu, „editorul” din 1972 al textului publicat în „Tribuna”) sînt încurajatoare. Printre „cele zece porunci ale psihiatrului” figurează și recomandarea-avertisment: „4. Psihanaliza nu a fost făcută pentru ca să *tratezi* cu ea bolnavii, ci pentru ca, *cunoscînd-o*, să-i *poți trata*.” Ceea ce vrea să spună că psihiatrul de la Săvîrșin nu efectua tratamente analitice freudiene, mărghinindu-se la a ține seama de principiile psihanalizei în activitatea lui de psihoterapeut. Dar altă notație lasă de presupus că, pentru tratarea nevrozelor manifestate de persoanele cu o viață sufletească mai complexă, el nu se dădea înapoi de la aplicarea tehnicilor psihanalitice propriu-zise, căci iață ce arăta despre electroșoc: „Șocul electric al lui Cerletti e salvator în cazurile de nevroze la oameni simpli. A încerca psihoterapia — și mai ales psihanaliza — la bolnavi cu mentalitate simplistă echivalează cu bravarea imposibilului.”

Despre lărgimea vederilor sale clinice vorbește această notație jucăușă: „Încercați psihoterapia și în schizofrenie, dar cu idei din Pirandello, nu din Freud.” Cît de adînci erau respectul și admirația sa pentru creatorul metapsihologiei rezultă din însemnarea intitulată *Ruine*: „Forul roman nu a decăzut niciodată pînă la descompunere în ruine. Starea deplorabilă în care se află astăzi se datorește familiei Borgia, care a tăiat cele mai frumoase blocuri din marmora veche pentru ca să clădească palate somptuoase, lipsite de cel mai elementar gust, despre existența cărora nici nu se mai bănuiește astăzi. Forul, ruină mutilată, și-a păstrat totuși prospețimea. Faptul că psihologia americană mutilază prin cele mai fantastice îmbucătățiri psihanaliza nu trebuie să ne neliniștească. Opera lui Freud va sclipi tot atît de puternic și ca ruină.”<sup>3</sup>

Odată înlăturată obligația cu caracter politic impusă psihiatrilor noștri din deceniul al șaselea de a combate orbește freudismul, era firesc ca aceștia să-și manifeste în forme cuviincioase vechiul lor dezacord cu doctrina psihanalitică.

Într-un articol din 1964, profesoara Constanța Parhon-Ștefănescu a socotit nimerit să-și proclame încă o dată convingerile psihiatrice organiciste: „Victoria concepțiilor materialiste a făcut ca simptomatologia bolilor psihice să fie din ce în ce mai mult considerată ca rezultată a tulburărilor întregului organism, cu o bază materială care va putea fi în viitor pe de-a întregul descoperită.” Această declarație trebuia să pfeafteze o luare de poziție împotriva psihosomatismului: faptul că, în urma unor tratamente, anumite modificări patologice, biochimice și metabolice, dispar împreună cu tulburările psihice care se înregistrează în paralel, demonstrează netemeinicia „ipotezelor pur speculative” referitoare la existența „unor tulburări psihice foarte puțin dependente de cele ale

1. Al. Olaru, *Tradiții și orientări în psihiatria românească*, în vol. *Trecut și viitor în medicină*, București, Ed. Medicală, 1981, p. 524.

2. Textul cu caracter istoric redactat de D. Artur și care a fost inclus ca introducere la cartea lui M. Lăzărescu, *Patologie obsesivă*, București, Ed. Medicală, 1973, pp. 12-24, este neconcludent în această privință.

3. D. Arthur, *Mituri căzute (din jurnalul unui psihiatru)*, în „Tribuna”, XVI (1972), nr. 24 (808) din 15 iun., p. 13 și nr. 38 (822) din 21 sept., p. 13.

substratului lor biologic".<sup>1</sup> Fără îndoială că psihanaliza se număra, și încă la loc de frunte, printre acele „ipoteze pur speculative”.

Pentru conferențiarul Vasile Predescu, un argument decisiv demonstrând șubrezenia teoriei psihosomatice este reprezentat de înrudirea dintre concepțiile psihosomatice și cele psihanalitice, înrudire care „uneori merge pînă la susținerea ortodoxală a freudismului”. Ambele direcții sînt de factură idealist-subiectivă și se întemeiază pe noțiunea de inconștient; acest inconștient, „care stă la baza concepției voluntarist-subiectiviste despre instincte, despre plăcere ca principiu primordial al vieții, se travestește în haina pseudoștiințifică a psihanalizei lui Freud și se modernizează în concepția psihosomatică”.<sup>2</sup>

Respingînd explicațiile freudiene ale simptomatologiei psihiatrice observate la bătrîni, Predescu și colaboratorii săi se rialiază vederilor lui Jaspers, care aprecia că psihanaliza reprezintă doar o tentativă de psihologie „comprehensivă” operînd cu ipoteze speculative, iar nu o doctrină capabilă să asigure, așa cum pretindea Freud, posibilitatea elucidării cauzale a proceselor psihice normale și patologice.<sup>3</sup>

Dacă în articolele de psihiatrie clinică referințele la psihanaliză lipseau, la vremea aceea, aproape cu totul, în alte texte din revista „Neurologie, psihiatrie, neurochirurgie”, de pildă în cele privitoare la anumite manifestări psihopatologice din viața socială sau din domeniile creației, întîlnim aprecieri — ce e drept, mai degrabă negative — în legătură cu punctele de vedere susținute de psihanalisti.

Astfel, un colectiv de psihiatri clujeni opina că „interesul mediocru” pe care-l prezintă scrierea lui Freud *Totem și tabu* este dătător de seamă pentru nivelul contribuțiilor în etnologie și sociopsihiatrie ale acestuia.<sup>4</sup> În studiile sale din 1967-1968 de psihopatologie a expresiei, Constantin Enăchescu citează cărțile lui Freud *Introducere în psihanaliză și Știința viselor* — gest minor, care totuși marchează o anumită schimbare de atitudine față de respecta operă a savantului austriac.<sup>5</sup>

Noțiunea freudiană de nevroză a fost supusă unui examen critic de către timișorenii Ștefan Stössel și Mircea Lăzărescu. Imputarea pe care o aduceau „nevrozei lui Freud” era axarea acesteia „pe un element negativ: regresia în infantilism”, producătoare a unei anxietăți avînd ca fundal sentimentul de culpabilitate. Psihiatrii români erau de acord cu M. Foucault cum că, din acest punct de vedere, „freudismul reia în sens inversat temele psihiatriei morale ale secolului al XIX-lea”.<sup>6</sup>

Într-o lucrare din 1966, neurologul Mircea Steriade menționa o impresionantă „curiozitate istorică”: încă în 1895, Sigmund Freud a semnalat sistemele neuronale specifice și nespecifice a căror descriere pe baze fiziologice avea să se realizeze abia în 1949,

1. Constanța Parhon-Ștefănescu, *Aspecte actuale în psihiatrie*, în „Neurologie, psihiatrie, neurochirurgie”, IX (1964), nr. 4 din iul.-aug., p. 301.

2. V. Predescu, *Concepția psihosomatică în psihiatrie și bazele ei fiziologice*, în „Neurologie, psihiatrie, neurochirurgie”, VII (1962), nr. 6 din nov.-dec., pp. 474-475.

3. V. Predescu, St. Pirée, N. Damian, *Factori psihogeni în patologia psihiatrică a bătrîneții*, în „Neurologie, psihiatrie, neurochirurgie”, XIII (1968), nr. 2 din mart.-apr., p. 100.

4. S. Roșu, D. N. Stroilă, Eugenia Simulescu, *Condiționarea social-istorică a delirului paranoic*, în „Neurologie, psihiatrie, neurochirurgie”, IX (1964), nr. 3 din mai-iun., p. 214.

5. C. Enăchescu, *Aspecte ale evoluției clinice în corespondența și lucrările literar-artistice ale unei bolnave de schizofrenie*, în „Neurologie, psihiatrie, neurochirurgie”, XII (1967), nr. 4 din iul.-aug., p. 332; idem, *Contribuții la studiul psihopatologic al malformațiilor expresive la bolnavii schizofrenici*, în „Neurologie, psihiatrie, neurochirurgie”, XIII (1968), nr. 1 din ian.-febr., p. 78.

6. Șt. Stössel și M. Lăzărescu, *Nevroză și activitate*, în „Neurologie, psihiatrie, neurochirurgie”, XIII (1968), nr. 1 din ian.-febr., p. 45.

grație investigațiilor efectuate în laboratoarele lui H. W. Magoun.<sup>1</sup> Pentru cei care, în ultimele decenii, nu știau despre Freud decît că era autorul unor teorii speculative și reacționare, a fost desigur un lucru tulburător să afle că medicul vienez avusese, pe temeul unor serioase cercetări morfo-fiziologice, intuiția unor structuri care vor aștepta mai mult de o jumătate de secol pentru a fi puse deplin în lumină.

O aluzie la calitățile de om de laborator ale tînărului Freud întîlnim și într-un material sovietic pus la dispoziție, în traducere, cititorilor români: F. T. Mihailov arăta că „Freud a început cu analiza unor probleme medicale foarte concrete și specifice, dar lipsa lui de pregătire filozofică a făcut ca el să cadă prizonier metodei metafizice de cercetare și să se îndepărteze de știința adevărată”<sup>2</sup>.

Dar nu mult după aceea, tîlmăcirile din limbi străine n-au mai urmărit neapărat denunțarea păcatelor congenitale ale freudismului. În 1968 a apărut în revista „Studii și cercetări de neurologie” un articol despre importanța practicii psihanalitice semnat de medicul parizian Gérard Mendel. Pentru întîia oară după foarte mulți ani se puteau citi într-o publicație medicală românească afirmații care, pînă mai ieri, ar fi putut părea scandaloase, dacă nu provocatoare: „Interesul crescînd trezit de psihanaliză și fecunditatea sa... se datorează faptului că în domeniul activității sale, adică în studiul realităților psihice, ea împletește pentru prima dată, în mod indisolubil, teoria și practica. Practica sa este deja teorie; și invers, nici o ipoteză, oricît de seducătoare ar fi ea, nu este cu adevărat admisă în psihanaliză atîta timp cît nu a fost verificată de clinician.” De necrezut, dar „criteriul marxist al adevărului”, constînd în supunerea oricărui fenomen la proba practicii, era deci revendicat de o doctrină căreia la noi i se crease reputația de a fi prin excelență idealistă și voluntaristă!

Și mai neobișnuit va fi părut îndemnul adresat psihiatrilor de a se supune ei înșiși experienței analitice: „Nimeni nu știe cu adevărat în ce rezidă noutatea radicală a psihanalizei atîta timp cît n-a încercat asupra lui însuși efectul muncii analitice... Zece ani de exegeză nu pregătesc deloc aceste scurte, dar hotărîtoare momente, fecunde pentru munca analitică, după care nimic nu va fi vreodată cu totul la fel.”<sup>3</sup>

Este adevărat că articolul doctorului Mendel a fost plasat la rubrica „Opinii”, ceea ce voia să spună că redacția nu-și lua răspunderea orientării sau conținutului său, dar publicarea lui dovedea că psihanaliza începuse să beneficieze de statutul unei doctrine „îngăduite” de autorități. Nu trebuie totuși să se uite că acest statut putea fi oricînd revizuit și chiar desființat.

Alt simptom al depășirii fazei din deceniul precedent de crîncenă reprimare a oricărei încercări de a informa publicul asupra concepțiilor freudiene este articolul *Psihanaliză din Dicționarul medical* tipărit în 1969. Avem de-a face cu o prezentare succintă a bazelor teoretice ale psihanalizei, dar vîdînd un anumit efort de obiectivitate. Nu putea însă lipsi afirmația restrictivă: „Reducînd dinamismul psihicului la cîteva tendințe sexuale și agresive, Freud minimalizează rolul mediului social și biologizează în mod vulgar comportamentul uman.”<sup>4</sup> După cum este semnificativ că despre terapia analitică nu se pomenește nimic în acest articol...

1. M. Steriade, *Creier și reflectare*, București, Ed. Politică, 1966, pp. 133-134.

2. F. T. Mihailov, *Despre rădăcinile gnoseologice ale freudismului*, în vol. *Probleme filozofice ale medicinei*, București, Ed. Medicală, 1963, p. 227.

3. G. Mendel, *Psihanaliști, medici și raționalitate*, în „Studii și cercetări de neurologie”, XIII (1968), nr. 3, p. 211.

4. *Psihanaliză*, în *Dicționar medical*, vol. II, București, Ed. Medicală, 1969, pp. 437-438.

## Cinci psihiatri anchetați de revista „Viața românească“

Numărul din iunie 1967 al „Vieții românești” cuprindea răspunsurile pe care cinci psihiatri cu platformă profesională recunoscută și cu apreciată prezență în viața noastră culturală le-au dat la ancheta inițiată de revistă referitor la implicarea în „problematika umanismului contemporan” a disciplinei pe care ei o reprezentau. Titlul acesta vag și deci inofensiv voia să ascundă o preocupare pînă în ajun „subversivă” căci, așa cum rezultă din enunțul celor trei întrebări puse fiecăreia din persoanele anchetate, se urmărea în mod precis dezvoltarea opiniei acestor destoinici specialiști atît în privința valorii științifice a psihanalizei, cît și a impactului pe care psihanaliza l-ar fi putut avea asupra creației literare.

Dar iată cum se înfățișa chestionarul: „1. Care sînt principalele curente ale psihiatriei contemporane și care e situația psihiatriei române în contextul lor? — 2. Cum vedeți utilizarea psihanalizei în activitatea psihiatrilor noștri, iar din punct de vedere teoretic, care sînt posibilitățile de valorificare critică a tezelor ei? — 3. Astăzi putem vorbi de o influență certă a curentelor psihiatriei contemporane și psihanalizei asupra literaturii. Criticul și istoricul literar pot găsi, în acest domeniu, un sprijin?”<sup>1</sup> Desigur că ultima întrebare avea rostul să justifice realizarea anchetei de către o revistă a Uniunii Scriitorilor din R. S. România, deși nu încăpea îndoială că un periodic medical de specialitate ar fi putut organiza pe tema valabilității și utilității psihanalizei un sondaj mai aprofundat. Dar numai de eventualele merite și rosturi ale psihanalizei nu se preocupa, la vremea aceea, revista „Neurologie, psihiatrie, neurochirurgie”...

Se prea poate ca impulsul pentru efectuarea anchetei să fi venit — oricît de incredibil ar părea acest lucru — chiar de la „Lupta de clasă”, faimosul „organ teoretic și politic al CC al PCR”. În februarie 1966, Ileana Mărculescu, una din redactoarele revistei, o intelectuală cu formație de biolog și larg orizont cultural, a publicat aici articolul *Obiectivitate științifică și luptă de opinii*. Textul acesta reprezintă în întregime o pledoarie pentru „îndrăzneala creatoare” și pentru încurajarea diversității („diversitatea este obiectivă”) avertizînd totodată împotriva pericolului pe care îl ascunde în știință „copierea unor modele gata făcute”.

Cîteva alineate sînt consacrate psihanalizei, care este încadrată în categoria doctri- nelor științifice „în care partea de mit, de ideologizare este foarte mare la început, dar care își pierd treptat caracterul ideologic, pe măsură ce devin mai obiective, mai experimentale”.

Autoarea ține să se „desolidarizeze” de unele lipsuri și erori ale freudismului originar, care, „propunîndu-și să umple golul existent atunci între psihiatrie și fiziopatologie”, a încercat să rezolve această sarcină „cu mijloace semiștiințifice”. Astfel, „bazîndu-se pe observație — lapsusuri, gesturi greșite, scăpări de memorie ș.a.”, psihanaliza a propus pentru acestea „o explicație energetistă, în care se împleteau și multe elemente de mitologie”. Pe de altă parte, „psihanaliza nu a procedat cu obiectivitate atunci cînd a pornit la investigarea subconștientului. Extrapolările ei au fost și mai nejustificate. Presupunerea că, dacă omul hoardei primitive a trăit în condiții de tabu și totem, aceasta ar mai fi valabil și astăzi a fost profund eronată istoric și a influențat negativ întreaga concepție a lui Freud”. Este desigur foarte discutabilă această ultimă învinuire adusă

1. *Psihiatria și problematica umanismului contemporan*, în „Viața românească”, XX (1967), nr. 6 din iun., pp. 166-176.

părintelui psihanalizei, dar ea prezenta măcar avantajul „tactic” de a înlătura eventualele suspiciuni de erezie pe care le-ar fi putut trezi spiritelor „vigilente”, care abundau și la vreme aceea, o relatare prea binevoitoare despre vederile istorico-sociale ale lui Freud...

Importantă este recunoașterea formulată imediat că ignorarea de către psihologi și psihiatri a subconștientului și inconștientului „a fost o greșală”. Ileana Mărculescu dă deoparte întreaga literatură antifreudistă folosită în „învățămîntu’ ideologic”, atunci cînd afirmă: „Multe din mecanismele observate de Freud au fost descrise cu exactitate și sînt reale. Teoria refulării ne explică mai mult despre vise decît fiziologia reflexelor, de pildă.”

Este însă criticată nepermisa „simplificare freudiană” constînd în „traducerea tuturor activităților umane producătoare de plăcere în termeni de energie sexuală, de libido”. La fel de greșită s-a dovedit a fi ceea ce autoarea numește „extinderea noțiunii de instinct asupra societății, la nivelul căreia forțele motrice au cu totul alt aspect, ele fiind de ordin social-economic”.

Remarcînd cu satisfacție că „multe dintre greșelile de optică ale lui Freud au putut fi înlăturate” mai ales prin corelarea proceselor psihologice cu cele fiziologice, Ileana Mărculescu constata acum un sfert de secol: „Psihologia a înaintat în genere pe drumul întrevăzut de Pavlov, al «fuziunii subiectivului cu obiectivul», dar psihanaliza nu s-a evaporat cu totul.”

Dintre „reziduurile pozitive” ale psihanalizei care merită să fie recuperate, un interes special îl prezintă „principiul medicinei psihosomatice”. Ironizîndu-i pe fanaticii pavlovismului care se manifestă ca adversari neclintii ai psihosomaticii, autoarea observă: „Problema este, pentru a atinge o cît mai deplină obiectivitate în științele legate de om și subiectivitatea lui, să lăsăm să se dezvolte toate teoriile care au o bază faptică, clinică, de observație pe omul bolnav, sănătos, pe animal... Nu putem să ignorăm porțiuni întregi ale realității pentru că nu ne convin interpretările care li se dau... De pildă, inconștientul, subconștientul, fenomenele parapsihice reprezintă domenii obscure, insondabile cu mijloacele obișnuite ale investigației, și ele cer precauții metodologice deosebite, deci și o abordare curajoasă.”<sup>1</sup>

Trebuie arătat că dacă Ileana Mărculescu și-a putut îngădui să recomande adoptarea unei atitudini mai puțin rigide față de freudism, aceasta se datorește și unor recente modificări de comportament la nivelul „conducerii superioare de partid”. Nicolae Ceaușescu, proaspătul secretar general al PCR, citise la sesiunea din 21 decembrie 1965 a Marii Adunări Naționale o expunere „cu privire la îmbunătățirea organizării și îndrumării activității de cercetare științifică”, prilej nu numai de a trasa sarcini concrete savanților, dar și de a critica anumite stări de lucruri negative, imputabile mai cu seamă „preluării mecanice a unor concluzii neștiințifice”, formulate de alții, în legătură cu „fenomenele noi ale științei”. Așa se face că „o serie de descoperiri din științele naturii, din biologie și în special din genetică, din cibernetică și alte domenii au fost mult timp tratate ca pseudoștiințe, ca manifestări ideologice reacționare”<sup>2</sup>. Cu o oarecare bunăvoință, psihanaliza putea fi și ea inclusă printre acele „alte domenii” ale științei care pînă nu demult fuseseră năpăstuite.

1. Ileana Mărculescu, *Obiectivitate științifică și luptă de opinii*, în „Lupta de clasă”, XLVI (1966), nr. 2 din febr., pp. 50-51.

2. N. Ceaușescu, *România pe drumul desăvîșirii construcției socialiste*, vol. I, București, Ed. Politică, 1968, p. 228.



Dar să revenim la ancheta „Vieții românești” cu privire la actualitatea psihanalizei, observînd că în 1967 atmosfera politică era oricum mai favorabilă decît în trecutul nu prea îndepărtat pentru o exprimare cît de cît sinceră a opiniilor științifice.

Primul interogat a fost Eduard Pamfil, șeful catedrei de psihiatrie de la Timișoara, doctor al facultății clujene din 1937, cu stagii de specializare la București și Paris, personalitate avînd vocația efortului teoretic și un dezvoltat simț al noului.

Profesorul Pamfil era adînc încredințat că psihaliza freudiană „este, de fapt, un capitol încheiat al psihologiei secolului al XIX-lea. Toate dominantele gândirii acestui «mare propar» care a fost secolul trecut se regăsesc în freudism: pasiunea monistică, dogmatismul intuiționist, determinismul linear și mecanist, asociaționismul orizontal, scepticismul axiologic”. Freudismul reprezintă o „ultimă zvîcnire a romantismului decadent”, de unde și caracterul său perfect anacronic: „Laborioasei geneze a structurilor mintale, dinamicii creatoare a întîlnirii dintre conștiință și realitate, el îi opune, într-o misterioasă dimensiune subconștientă, o lume reglată de un teatru mitologic.”

Nu i se poate nega lui Freud meritul de a fi scris „cea mai *imaginară* pagină despre natura și dinamica sufletului uman”; astfel, „ca un Homer tardiv”, el a întocmit „epopeea *posibilă* a sufletului, elaborată ca o alegorie, dramatizată într-un spațiu secret, impene-trabil nimănu”. Dar tocmai aceste neajunsuri corespundeau „excesivei necesități de autentificare existențială” resimțite de omul contemporan.

„Interesantele și fructuoasele schisme” ale lui Jung și Adler au oferit psihanalizei o anumită șansă de deschidere spre social și istoric. La urma urmelor, defectul psihanalizei constă în „imposibilitatea *sistematică* de a delimita normalul de patologic”, de unde „necesitatea de a renunța — pur și simplu — la conceptul de boală psihică”.

Profesorul Pamfil se arată neîncercător în privința capacității freudismului de a stimula creația literară: „Psihanaliza nu poate da literaturii tocmai ce *i-a luat* pentru a se consolida. Nedispunînd de o dialectică proprie, psihaliza s-a sprijinit arbitrar și apodictic pe literatură (și pe artă, în general), construindu-și tautologic o confirmare *à rebours*.”<sup>1</sup> Cu alte cuvinte, fiind ea însăși „literatură”, nu posedă virtuți specifice în stare să transfigureze creația literară.

Răspunsurile date de Corneliu Belciugățeanu (1922-1973) la ancheta „Vieții românești” sînt și ele ale unui statornic neprieten al psihanalizei. În anii studenției, Belciugățeanu se simțise atras de poezie și de proza confesivă, ca în profesie să se distingă prin studiile sale de nosologie psihiatrică, în care preocuparea pentru exactitatea observației clinice se cumpănește cu grija pentru justetea vederilor teoretice promovate. De aici acel aer de dogmatism pe care par să-l respire unele din producțiile sale științifice, mai mult sau mai puțin marcate de epoca hibridului ortodoxism marxisto-pavlovist.

Într-un articol din 1965, medicul primar de la Spitalul „Gheorghe Marinescu” se declara în dezacord cu modul unilateral în care freudismul tratează problema raporturilor dintre conștient și inconștient, considerate a fi obligatoriu conflictuale, cu privilegierea sistematică a inconștientului; Belciugățeanu recunoștea că în această materie împărtășește opiniile neuropsihiatruului sovietic F. V. Bassin, care admite existența unor relații sinergice între conștient și inconștient, conștientului revenindu-i îndeobște rolul principal.<sup>2</sup>

1. *Psihiatria și problematica umanismului contemporan*, pp. 170-171 și 174.

2. C. Belciugățeanu, *Aspecte ale caracterului în schizofrenie*, în „Neurologie, psihiatrie, neurochirurgie”, X (1965), nr. 6 din nov.-dec., p. 500. Autorul face aici trimeri bibliografice la trei din scrierile lui Freud.

Răspunzînd la prima întrebare din chestionarul „Vieții românești”, cea referitoare la principalele curente ale psihiatriei contemporane, doctorul Belciugățeanu arată că, după părerea sa, neofreudismul, ilustrat mai ales de medicina psihosomatică, izvorăște din *voluntarism* și *vitalism*. Este clar că o asemenea ascendență nu i se părea îndeajuns de onorabilă celui anchetat, care adăuga: „Psihiatria română are actualmente resurse suficiente pentru a lua poziție pe un front larg împotriva orientărilor filozofice care, prin neajunsurile teoretico-metodologice, scad valoarea majorității lucrărilor psihiatrice.” Belciugățeanu constata că în psihiatria noastră a existat o perioadă „cînd dogmatismul camuflat determina reticențe expresive”, dar întrucît această perioadă era depășită se putea trece acum, „fără simplism sau violențe de limbaj”, la analiza modului „cum exagerarea pînă la absolutizare a rolului instinctelor și al simbolurilor sexuale în cadrul personalității umane face ca o serie de influențe reale, incontroabile, ale traumelor psihice asupra patologiei somatice umane să capete explicații dintre cele mai arbitrare”.

În aceeași ordine de idei, Belciugățeanu cere să se facă o deosebire între *metoda* și *doctrina* psihanalitică. Căci fără această *metodă* bazată pe o anamneză extrem de detaliată nu s-ar fi putut ajunge „la cea mai înaltă expresie a psihoterapiei — profundă, structurală, din păcate foarte costisitoare ca timp, și limitată astfel în practică”. Cît despre *doctrină*, ea „susține numeroase teze arbitrare și operează absolutizări nejustificate”. Este regretabil că freudismul nu sesizează „complexitatea integrării instinctelor în psihologia umană, unde predomină funcții mult mai elaborate, supralicitează rolul instinctualității și al iraționalului — legate simplist de «inconștient» —, nesocotește multe din verigile intermediare funcțiilor psihice simple și elaborate și consideră greșit «refularea» ca un antagonism obligatoriu între rațional și irațional și între individ și societate”.

Teoriile lui Adler și Jung sînt și ele supuse unei critici sumare, ca în concluzie să se preconizeze o atitudine precaută față de bagajul conceptual al psihanalizei: „Studierea temeinică de pe pozițiile noastre ideologice a clasicilor doctrinei psihanalitice ca și a reprezentanților ei mai recentî scutește de concesii regretabile, sub presiunea elementului modă, sau de acceptarea necritică după înlăturarea bruscă a interdicțiilor exagerate.”<sup>1</sup> Prin urmare, odată eliminat în psihiatrie pericolul sectarismului ce domnise pînă de curînd, se profila pericolul receptării neprincipiale a unor teorii care, precum psihanaliza, aveau de partea lor atracția conferită de o vogă trecătoare.

În activitatea sa publicistică ulterioară, doctorul Belciugățeanu a continuat să refuze pactizarea cu vreuna din variantele psihanalizei. Tonul adoptat într-un articol din 1968 amintește, de altminteri, pe cel al textelor publicate în deceniul precedent: „După ce, înjosind în genere personalitatea umană, doctrina freudistă a susținut că orice creație s-ar datori insatisfacției sexuale, dezvoltată defectuos sau deviată, Adlerismul a pretins, în spirit filistin mic-burghez, că realizările oricît de majore, inclusiv creația artistică, s-ar reduce la supracompensarea resimțirii unei inferiorități.”<sup>2</sup>

Cînd organizatorii anchetei patronate de „Viața românească” i s-au adresat lui Tiberiu Vlad, care lucra tot la Spitalul „Gheorghe Marinescu”, au făcut-o, este de presupus, nu numai pentru calitățile personale ale acestui slujitor al lui Hipocrate, dar mai

1. *Psihiatria și problematica umanismului contemporan*, pp. 167-168 și 172.

2. C. Belciugățeanu, *Arta și dialectica sănătății și morbidității psihice*, în „Neurologie, psihiatrie, neurochirurgie”, XIII (1968), nr. 2 din mart.-apr., p. 112. Nu-i mai puțin adevărat că, în același articol, el deplînge „vulgarizarea marxismului”, care, destul de recent, dusesese la „identificarea cu patologicul a operei unor creatori” precum Joyce, Kafka, Modigliani, Dali, Robbe-Grillet sau diverși reprezentanți ai muzicii dodecafonice, „considerați ca mărturii nemijlocite ale faptului că orînduirea capitalistă a intrat în descompunere grabnică” (p. 115).

cu seamă fiindcă el era fiul lui Constantin Vlad, reputatul psihanalist din perioada 1923-1947. În răspunsurile formulate, doctorul Tiberiu Vlad nu a atacat frontal psihanaliza, ci s-a mulțumit să exprime anumite rezerve în legătură cu elanurile ei teoretice: „Posibilitățile de valorificare critică a tezelor psihanalitice sînt multiple, dar cu o condiție *sine qua non*: cercetările să se mențină la nivelul observațiilor clinice și să evite acele generalizări atît de deformante care au condus pe plan teoretic la identificarea normalității cu boala psihică. Prelucrarea competentă, critică, a unor observații clinice verificate va arăta că nici cel puțin în patologie nu se poate vorbi de primatul inconștientului asupra faptelor de conștiință decît ca despre o excepție.”<sup>1</sup>

Dintre veteranii psihanalizei autohtone, a fost invitat de redacția „Vieții românești” (sau a acceptat să răspundă la chestionar, dacă mai fuseseră invitați și alții din această categorie) doar Ioan Popescu-Sibiu, pensionar la vremea aceea, dar care nu se putea împăca defel cu inactivitatea. Participa sistematic la programele educative desfășurate sub egida Casei memoriale „G. Marinescu”, era director de studii la Universitatea Populară a Ministerului Sănătății, colabora cu Secția de propagandă din Consiliul General al Uniunii de Cultură Fizică și Sport etc. Nu refuza nici o solicitare cînd era vorba de ținut o conferință la căminele culturale sau de prezentat o comunicare la reuniunile științifice. Nu i se mai cunoaște însă, pentru perioada aceea, nici un fel de activitate de analist practician, iar în prelegerile sale nu pomenea niciodată de Freud și psihanaliză.<sup>2</sup>

Declarațiile sale transcrise în „Viața românească” sînt redactate în stilul „obsedantului deceniu”: „În psihiatria contemporană se desfășoară atît curentul inspirat de aplicarea dialecticii materialiste, cît și numeroasele curente izvorîte din concepții idealiste și concretizate în behaviorism, psihologia dinamică, psihanaliză — cu disidențele și școlile ei «fiice», analiza existențială.” Autorul celei mai populare scrieri despre freudism de la noi mărturisea că speră în pocăirea și îndreptarea păcătosului, în speță psihanaliza: „În evoluția lor contemporană, curentele idealiste tind totuși spre o apropiere de reflecția complexă și adecvată a psihologiei și psihopatologiei umane.”

Popescu-Sibiu se arată satisfăcut de rezultatele muncii de reeducare desfășurate după 1947 în psihiatria noastră: „În ultimele două decenii, psihiatria românească a trecut printr-o fază de-a lungul căreia s-au eliminat toate infiltrațiile concepțiilor idealiste ce frînau cunoașterea științifică a psihologiei și psihopatologiei umane. S-a înregistrat astfel o fază de relativă fiziologizare a vieții psihice, consolidîndu-se posibilitățile cunoașterii sub-stratului ei material.”

Și despre menținerea într-un regim de strictă carantină a psihanalizei Popescu-Sibiu are cuvinte de laudă: „Un timp, [psihanaliza] a fost înlăturată din documentarea și pregătirea tinerelor noastre cadre, ceea ce a avut avantajul de a le îngădui să-și însușească din plin o concepție realmente științifică despre viața psihică a omului în coordonatele ei biologice și sociale. Această «pauză psihanalitică» a fost astfel oarecum necesară.” Nu putea întîrzia nici dezicerea de vechile sale convingeri: „Ca unul care am studiat și aplicat psihanaliza de la începutul carierei mele de psihiatru și psiholog, am avut totdeauna o atitudine critică față de doctrina psihanalitică.” Reintroducerea analizei în practica

1. *Psihiatria și problematica umanismului contemporan*, p. 172.

2. Într-un articol publicat în 1965, referindu-se la „substratul psihologic al creativității mentalilor [=bolnavilor mintali]”, Popescu-Sibiu menționează că, în intervalul 1917-1929, de această problemă se ocupaseră O. Pfister, A. Stocker, S. Freud, E. Jones, Ch. Baudouin etc. (*Cercetările medico-psihologice privind psihopatologia expresiei*, în „Neurologie, psihiatrie, neurochirurgie”, X (1965), nr. 6 din nov.-dec., p. 516).

psihiatrică de la noi trebuie precedată de o informare și o pregătire adecvată: „Numai pe aceste temeuri, care sînt de altfel necesare cunoașterii oricărei metode de cercetare și de aplicare, se va putea stabili valoarea științifică a psihanalizei, spre a se putea apoi organiza condițiile aplicării ei în activitatea clinică a psihiatrilor noștri.”<sup>1</sup>

Afirmațiile hiperconformiste ale doctorului I. Popescu-Sibiu sună cîteodată aidoma acelor declarații de autoflagelare pe care anchetatorii politici și penali de pe-atunci le smulgeau persoanelor a căror sălbatică umilire părea să fie necesară cauzei.

Ultimul interogat a fost Ion Vianu, la data aceea asistent al clinicii psihiatrice din București.

Psihanaliza reprezenta pentru el „cea mai îndrăzneță tentativă de explicare genetică a psihismului uman”. Subiectivismul imputat demersului analitic nu pare să corespundă realității, deoarece obligația analistului de a-și cunoaște propriile reacții în fața celui analizat tinde să confere o anumită obiectivitate interpretărilor și să demonstreze utilitatea introspecției: „Ea mută accentul, de pe prezumțioasa încredere în sine a medicului, pe planul reacției interpersonale terapeut—pacient, concretă și manevrabilă”.

Anchetatul nostru totuși nu vrea să treacă sub tăcere „o serie de vicii fundamentale” ce grevează psihanaliza, cum ar fi dogmatismul, caracterul inițiativ al calificării noilor psihanalisti, rigiditatea principiilor apărute prin amenințarea cu anatema a ereticilor. Ion Vianu își permite să facă o afirmație destul de îndrăzneță: deoarece Freud „a încercat să dea explicațiilor sale caracterul unui sistem închis și definitiv... nu este prea greu psihologiei experimentale moderne să năruie, prin cercetări conduse cu un aparat metodologic mai bine echipat, ipotezele psihanalitice”.

Atrăgînd atenția că deși psihanaliza cunoaște actualmente o largă răspîndire doar în America, deoarece scepticismul european se adaptează mai greu acestei „religii moderne”, psihiatrul bucureștean consideră că, date fiind „marile merite istorice” pe care le-a acumulat, psihanaliza nu mai poate fi ignorată: „Amestec ciudat de intenții critice și realizări dogmatice, psihanaliza constituie o incluzie doctrinară neasimilată în corpul științelor omului, dar și o metodă de «analiză psihică» mereu fecundă, dacă-i mînuită critic.”

Fără a minimaliza aportul psihanalizei la inovarea conținutului producțiilor literare și a mijloacelor artistice („literatorii anilor '20 și cei care le-au urmat au citit neobosit pe Freud”), I. Vianu este de părere că scriitorii nu se pot totuși mulțumi doar cu frecventarea textelor psihanalitice; atenția excesivă acordată psihanalizei „unilateralizează cunoașterea”, drept care contactul cu alte aspecte ale psihopatologiei reprezintă o îndatorire a creatorilor.<sup>2</sup>

În anul următor, doctorul Ion Vianu a publicat un studiu în care a urmărit etapele elaborării concepției freudiene despre inconștient și s-a ocupat de problema, pe atunci la ordinea zilei, a raporturilor dintre psihanaliză și fiziologie, conchizînd că între cele două direcții de cercetare nu se pot opera nici un fel de identificări datorită substratului lor metodologico-filozofic diferit: „...în timp ce psihanaliza este o *energetică*, neurofiziologia este o *informatică*.”<sup>3</sup>

Se pune întrebarea în ce măsură cele cinci persoane anchetate de „Viața românească” au constituit un „eșantion reprezentativ”, capabil să dea seama despre starea de spirit și convingerile științifice ale psihiatrilor români de-atunci. Fără desigur să îndrăznim ca

1. *Psihiatria și problematica umanismului contemporan*, pp. 172-173.

2. *Idem*, p. 173 și 176.

3. I. Vianu, *Psihanaliza și fiziologia*, în „Studii și cercetări de neurologie”, XIII (1968), nr. 3, p. 230.

pe temeiul doar al celor cinci mărturii să stabilim procente cu valabilitate generală, constatăm că aceste mărturii acoperă un evantai de opinii diferite și chiar divergente, de la adversari intransigenți ai freudismului pînă la admiratori ai acestuia. Este drept că lipsesc partizanii declarați și fără rezerve ai psihanalizei. Dar mai existau ei oare în țara noastră la acea epocă, cu excepția lui C. Vlad și poate a altor cîțiva, practic neștiuți de nimeni?

Din răspunsurile la anchetă nu rezultă precis nici dacă tehnicile analitice mai erau utilizate în mod curent la noi, fie și sub forme simplificate și „denaturate”. S-ar părea că doctorul Belciugățeanu recurgea câteodată la anamneza de tip psihanalitic. Cît despre doctorul Vianu, el se arată fascinat, dar parcă și speriat de perspectiva unei analize didactice.

Neîncercător, după cîte pășise, în posibilitatea reabilitării complete a freudismului, doctorul Popescu-Sibiu se străduiește să refuleze această dorință, devenită astfel la el inconștientă, ceea ce nu-l împiedică să schițeze timid un scenariu al introducerii psihanalizei în învățămîntul nostru medical.

### **Trei foști anchetați de „organele în drept”: N. Steinhardt, S. Al-George și C. Noica**

În al său *Jurnal al fericirii*, N. Steinhardt evocă o memorabilă convorbire avută, în 1960, cu codeștinul Anatolie Hagi-Beca din camera 9 de la Jilava. Discuția s-a centrat asupra *Călătorului îi șade bine cu drumul* de I. Al. Brătescu-Voinești. A fost un prilej pentru interlocutorii în zeghe nu numai de a desluși în comportamentul eroilor cîteva nebănuite semnificații psihologice cu valoare de generalitate pe plan etnic, dar și de a reflecta asupra unor teze psihanalitice.

Izul caragialesc al nuvelei, constata Steinhardt, a pierdut „orice acid și orice venin”; politicianismul mărunț, patimile și neastîmpărul au pierit, astfel că „apare fondul arhetipal al sufletului românesc așa cum este: voios, ahtiat de prietenie, doritor să vadă mulțumirea altuia”. Personajele sînt „de o perceptibilă neîntinare, foarte aproape de vîrsta copilăriei”.

Și iată că inițiatorilor în freudism li se înfățișează un spectacol pe cît de derutant, pe atît de fermecător: „Conștientul dispare și — cu toate că nu se urmărește o psihanaliză — se dezvăluie inconștientul. Dar ce surpriză! De unde psihanaliza ne învață că înapoia conștientului aparent clar, demn și curat clocotește inconștientul cel sumbru, mocirlos, complexat și abject, iată că în privința sufletului românesc lucrurile stau anapoda... Straturile mai adînci ale nuvelei lui Brătescu-Voinești ne dezvăluie străfundurile unui lac de o mare limpezime, ca și balada Mioriței.”

S-a produs așadar un miracol: în loc să constituie un receptacol al materialului psihic inacceptabil pentru conștiință, al reziduurilor primejditoare și al impulsurilor inflamante, inconștientul românesc revelat de ușuraticii și tandrii petrecăreți de la hanul lui Manolache Ciolănescu se prezintă ca o entitate sufletească în care domină calmul, seninătatea, împăcarea. Descoperirea aceasta le-a prilejuit o adevărată exaltare celor doi convorbitori mai români decît românii „de sînge”: „Hagi-Beca și cu mine sîntem din ce în ce mai bucuroși enumerînd esențele fenomenului românesc pentru care dragostea noastră — nostalgică — mereu se confirmă și crește.”<sup>1</sup>

1. N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1991, pp. 162-163.

Peste vreo trei ani, în octombrie 1963, în celula lui Steinhardt de la Gherla a fost adus și „doctorul I., medic psihanalist”<sup>1</sup>. Potrivit deprinderilor locului, mai vechiul rezident l-a încunostințat pe noul venit despre opiniile lui, inclusiv în privința freudismului: „Îi spun că nu cred ca psihanaliza să fie atât de științifică pe cât zice și s-ar zice că e; cred însă că marele, adevăratul, înduioșătorul merit al psihanalizei ar putea fi acesta: că s-a aplecat cu înțelegere (sau în orice caz cu bunăvoință, fără scîrbă sau suspectă curiozitate) asupra unor dureri nouă.”

Steinhardt, care devenise creștin prin ceremonia botezului desfășurată „conspirativ” în închisoare, era preocupat mai cu seamă de aspectele morale și caritabile ale învățurii și practicii psihanaliste. De aceea îl interesa mult mai puțin caracterul „științific” al doctrinei, ca în schimb să pună preț deosebit pe ceea ce ține de simpatia umană și de compasiune în psihanaliza care nu are dreptul să uite vreodată că „e mai înainte de toate un leac”.

Într-o altă discuție cu doctorul I., Steinhardt și-a exprimat regretul că unul din termenii tehnici uzuali ai psihanalizei este tot mai „lăsat în umbră”: *sublimarea*. Uitarea lui echivalează însă cu o trădare a freudismului autentic, fiindcă „din libido Freud nu face un sălaș al dospirii nevrozelor sau psihozelor, ci un temei de perfecționare, o substanță din care se pot filtra produse din ce în ce mai rafinate”.<sup>2</sup>

Există între micile studii publicate de N. Steinhardt unul intitulat *Freud, „Psihanaliza”*, o expunere destul de sistematică a vederilor sale privitoare la freudism. Întîlnim aici idei despre care și *Jurnalul fericirii* ne informează că au constituit un subiect de preocupare permanentă pentru monahul eseist.

Acesta era impresionat de străduințele depuse de Freud ca învățătura lui să dobîndească un statut științific omologat. Astăzi însă, constata Steinhardt, sînt întrunite condițiile ca lucrurile să fie puse la punct și să putem aprecia că psihanaliza, cu toate „meritele și aporturile” sale, e „poate mai puțin științifică decît zice și se zice că e”<sup>3</sup>. Insistențele sale în această direcție se datorau convingerii că dacă psihanaliza nu este o știință în deplinul înțeles al cuvîntului, ea reprezintă „o metodă de vindecare a unor boli psihice”, adică „un leac” prin excelență. De altminteri, în aceasta și constă esențialul, fiindcă teoria cu „construcția etajată înconștient — subconștient — conștient (cu barierele sau «vămile» despărțitoare) e doar un presupus «model»”. Diversele „metode psihanalitice”, cea freudiană, cea adleriană sau cea jungiană, se pot verifica și ele „numai prin tămăduiri”. Drept care psihanaliza, considerată în sine, după înlăturarea a tot ce e accidental sau supraadăugat, „se definește ca o metodă de vindecare, de izbăvire din suferință și dezzechilibru”.

Deși, pe plan teoretic, psihanaliza rămîne o rodnică și interesantă „aventură spirituală”, implicațiile ei morale și umanitare sînt primele care trebuie luate în considerație. „Marele, realul și înduioșătorul” ei merit pare să fie acela „de a se fi aplecat cu înțelegere” asupra fenomenului sexualității. „Pe linia aceasta — consideră Steinhardt — psih-

1. Nu l-am putut identifica pe acest I., care s-ar părea că nu era numai un adept al viziunii freudiene, dar și un practician al analizei.

2. N. Steinhardt, *op. cit.*, pp. 223-224.

3. Formula aceasta se regăsește de mai multe ori în publicațiile lui N. Steinhardt. Solicitîndu-i prin 1985 colaborarea la o culegere de texte de interes istorico-medical, el mi-a propus ca în volumul proiectat să retipăresc articolul *Freud, „Psihanaliza”*, indicîndu-mi și cîteva corecturi și modificări, printre care adoptarea unui nou titlu: *Poate că psihanaliza e mai puțin științifică decît crede și se crede că e*.

analiza se arată de nu sub aspectul ei cel mai științific, în orice caz cel mai omenesc, mai valabil și mai trainic.<sup>1</sup>

Într-o notă din 1980 intitulată *Toate ne sînt îngăduite însă nu toate ne sînt de folos*, N. Steinhardt ia poziție împotriva tendinței de a se acorda, uneori sub pretextul investigației „psihanalitice”, preeminență biograficului (mai ales celui senzațional și chiar obscen) în dauna operei marilor creatori, așa cum i se întîmplase de curînd lui Mateiu I. Caragiale: „Furia răscolirii amănuntelor cît mai picante, mai scabroase ori mai triviale — fie el cît de larg scutul psihanalitic sub oblăduirea căruia se lucrează — poate să transforme strădania critică în simplă birfă, în vorbe de clacă și mahalagism din belșug pudrat cu pedanterie.” Dar criticul literar care se complăce în asemenea demersuri scandaloase nu trebuie să uite că „psihanaliza îi este aplicabilă și lui și nu încapă îndoială că i s-ar descoperi în subconștient motive și complexe nu mai puțin impure decît cele pasămite detectate la baza operei”.<sup>2</sup>

Un text al lui Steinhardt care, într-o privință, amintește comentariile de la Jilava pe marginea nuvelei *Călătorului îi șade bine cu drumul* este cel intitulat *Cuiburi de cuci*, în care se încearcă un bilanț tematic și stilistic referitor la producțiile „psiholiterare” ale unor prozatori români contemporani, precum Octavian Paler, Augustin Buzura, Irene Talaban și Romulus Guga. Romanele și nuvelele în care aceștia se ocupă de spitalele psihiatrice și de psihopați contrastează ca alură cu scrierile avînd subiect similar publicate în occidentul Europei sau peste ocean, unde „ospiciile sînt la modă”. Steinhardt precizează: „Nu-i vorba de modă în sensul ușuratic și convențional al cuvîntului. Ne întîmpină ceva mai grav și care ține de esența însăși a veacului, veacul psihanalizei și al lui Freud. Psihanaliza aceasta a lui Freud, concepută ca o terapeutică, a devenit o viziune a lumii, o filozofie.”

Este un merit al romancierilor români, socotește Steinhardt, de a fi „înțeles și hotărît să nu folosească interpretarea superficială și aberantă a psihanalizei... Nu le-a scăpat din vedere că psihanaliza e o metodă curativă” și că doctrina lui Freud „își găsește temeiul în ideea sublimării instinctelor, cîtuși de puțin în dezlănțuirea lor... Viziunea permisivă a psihanalizei, autorii români — cu o intuiție sigură și o putere aperceptivă care-i onorează —... au respins-o, rămînînd fideli spiritului în care a fost propusă metoda: psihanaliza lor, ca și a întemeietorului școlii, e tragică și cercetătoare, mijloc de a descifra arcanalele sufletului omenesc și a dibui... moduri de vindecare.”<sup>3</sup> Dar asupra acestei „utilizări românești” în critica literară a tehnicilor psihanalitice vom mai reveni.

N. Steinhardt relatează că, într-una din discuțiile purtate cu doctorul Sergiu Al-George la închisoarea Jilava pe la începutul primăverii lui 1960, a venit vorba și despre psihanaliză. Cînd orelistul care, încă înainte de arestarea sa, începuse să se afirme și pe plan internațional ca un indianist de nădejde s-a exprimat elogios în legătură cu Aldous Huxley și Lucian Blaga, două minți strălucite, „învoite cu psihanaliza, amîndouă măcar în parte”, Steinhardt s-a arătat mirat: „Te credeam rezervat față de psihanaliză.” Ceea ce Al-George a confirmat, cel puțin cînd era vorba de Freud, iar nu de Jung, al cărui discipol se socotea într-o cîtva: Jung, își amintește Steinhardt că i-a declarat interlocutorul său, „s-a descotorosit de tot ce este exagerat, monomanie și îndărătnicie la Freud... (Sper să nu te superi, soi de rudă cu el, cum zici că te afli.) Dibui la Freud și un dispreț,

1. N. Steinhardt, *Între viață și cărți*, București, Ed. Cartea românească, 1976, pp. 173-175 și 181-182.

2. N. Steinhardt, *Critică la persoana întii*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1983, pp. 22-23 și 25.

3. N. Steinhardt, *Monologul polifonic*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1991, pp. 286-287.

de nu și o ură (mocnită dar fermă și feroce) pentru toate sistemele care atribuie omului o eminență morală care-l consideră capabil de progres, care-și pune nădejdea în el. Pansexualismul ascunde un rinjet și e un mod de a dogmatiza animalitatea omului<sup>1</sup>. Recunoaștem în acest excurs antifreudist vocabularul și întorsătura frazei caracteristice lui Steinhardt, dar n-aveam motive să ne îndoim de corectitudinea efortului de redare a părerilor doctorului Al-George despre psihanaliza freudiană.

Promisiunea făcută atunci de Sergiu Al-George de a-l cita frecvent pe Jung într-o carte pe care intenționa să o intituleze *Arhaic și universal* a fost respectată. Cartea a apărut în 1981, în chiar anul când a decedat strălucitul orientalist român, și dacă, într-adevăr, despre Jung se fac aici referințe în general pozitive, critica adusă freudismului este neînduplecată. Amintind de dificultățile survenite în epoca postromantică pe linia valorizării universului de simboluri indiene, Al-George constată că acest proces de valorizare a devenit și mai precar o dată cu constituirea științei freudiene a psyche-ului, știință care, „preluând în fapt ideea romantică a inconștientului de sorginte indiană, venea să-i schimbe complet semnificația: ceea ce se considerase înainte ca principiu creator al universului și al conștiinței devenea exclusiv sediul, cu semn negativ, al pulsionilor instinctuale: miturile și simbolurile arhaice sînt în consecință interpretate drept sublimări și mistificări ale pulsionilor și ale contradicțiilor pe care, în loc să le rezolve, le agravează, constituind un impas al spiritului tot atît de grav ca și nevroza obsesională”.<sup>2</sup> Însuși faptul că în *Arhaic și universal* nu se pomeneste nimic despre freudism, chiar cînd este vorba de simbolistica erotică sau de mecanismele onirice, dovedește antipatia față de psihanaliză a indianistului român.

Constantin Noica, fostul coleg de anchetă, de proces și de temniță al lui Sergiu Al-George și al lui Nicu Steinhardt, părea, judecînd după însemnările făcute în „jurnalul său de idei” din cea de-a doua jumătate a deceniului al șaptelea, să fi manifestat o anumită prețuire pentru psihanaliză. Ca un adorator al Logosului pe toate treptele și sub toate ipostazele acestuia, Noica s-a dovedit sensibil la faptul că în terapia analitică vorbirea este instrumentul care asigură izbînda împotriva suferinței: „Psihanaliza se face prin *cuvînt*. E prima terapeutică în care ființa în suferință nu e obiect; nu e știută dinainte și nu e respinsă sub: «taci, știu eu mai bine».” Importanța acordată cuvîntului în decursul curei nu este însă cumva umbrită prin faptul că vorbirea nu țintește în asemenea împrejurări către dezvăluirea spiritualității umane, ci dimpotrivă, a ceea ce este obiectual și conjunctural în om? Căci „totuși, nu este întreat suferindul tocmai pentru ca partea de obiect din el să fie mai bine sondată și scoasă la lumină? Nu devine el aci de două ori obiect: o dată de investigație și urmărire pînă în ultimele ascunzîșuri, altă dată obiect ca atare sau mai degrabă conștient de ce a fost obiectual în el?”

Nu poate fi însă trecut cu vederea aspectul decisiv, și anume acela că psihanaliza reprezintă o tehnică de tratament specific omenească. Dat fiind rolul cuvîntului (trebuie precizat aici, adăugăm noi: al cuvîntului decis și rostit de bolnavul însuși, iar nu al cuvîntului pronunțat de lecuitor) în ritualul analitic, „oricum, omul-pacient este scos din animalitate. Nu viscerele lui, nu organele lui sînt stricate: stricăciunea e mai adîncă”.<sup>3</sup>

În aceeași perioadă, Noica reflecta asupra posibilității ca o anume „componentă a ființei organice” să se prezinte, în împrejurări date, drept dominantă funcțională a între-

1. N. Steinhardt, *Convorbiri cu Sergiu Al-George (3)*, în „Convorbiri literare”, 1990, nr. 3 (1 248), din 1 mart., p. 6.

2. S. Al-George, *Arhaic și universal*, București, Ed. Eminescu, 1981, p. 12.

3. C. Noica, *Jurnal de idei*, București, Ed. Humanitas, 1990, p. 121.



gului, așa cum Freud „reduce totul la instinctul sexual”, cum Pavlov „caută totul în salivă”, adică în alimentație, cum Heidegger „reduce totul la *Angst* (frică)”. Orice ființă organică este dominată de Eros, Foame și Frică, „dar la om, ce are conștiința finitudinii, primează Erosul, deci Freud ar avea dreptate”. Ceea ce nu înseamnă defel că Noica ar promova o viziune pansexualistă; el este de părere că Logosului îi revine misiunea de a armoniza și a transfigura în om cele trei componente.<sup>1</sup>

Că Noica nu avea prea mare considerație pentru psihanaliză rezultă și dintr-o notație făcută către sfârșitul vieții: „Erosul antic, adevăr. La Freud, exactitate.”<sup>2</sup>

De aceea s-a necăjit constatînd că Vasile Dem. Zamfirescu, unul din învățăceii săi din perioada instalării la Păltiniș, se ocupase cîndva de freudism cu sîrguință. În „jurnalul” redactat de Gabriel Liiceanu putem citi, sub data de 7 octombrie 1977, despre supărarea magistrului: „Trece apoi să-l judece aspru pe V. Z. «Cum și-a putut pierde trei-patru ani buni de tinerețe citind Freud, un lucru cu care nu știe și nu are ce face și care te și deformează pentru toată viața?»”<sup>3</sup> Iar în însemnarea lui Liiceanu din 17 decembrie 1978 este cuprinsă altă apreciere a lui Noica privitoare la freudism: „Acum, pentru că tocmai am citit comentariul lui Freud la o amintire din copilăria lui Goethe în *Poezie și adevăr* și pentru că sînt indignat, vreau să vă spun că o interpretare nu trebuie să fixeze niciodată faptul respectiv în exactitatea unei explicații, ci doar să-l ridice la înțelegere... Hermeneutica bună se mulțumește cu înțelegerea și lasă astfel faptul deschis unei interpretări care se multiplică prin varietatea actelor înțelegerii... Freud vine în schimb și spune «asta (și numai asta) este».” Culpabilitatea făuritorului de gânduri strîmbe se răsfrînge și asupra celui care arată prețuire unor asemenea gânduri: „Lui Vasi Zamfirescu, care a tradus acest Freud fără să-i găsească nici o altă utilizare, fără să-l poată aplica sau folosi în perspectiva unui gînd propriu și care a refuzat cu încăpăținare să-și anexeze problemele pe care i le-am propus, am ținut să-i scriu pe marginea dactilografei: «Astfel de texte trebuie să traducă acela care nu se cufundă în Kant, Schiller, Goethe sau problema *Seele-Geist*».”<sup>4</sup>

Îi mai reproșează Noica psihanalizei că „lărgeste cîmpul amintirii, rămîinînd în granițele eului” pe care-l împinge, cum spun francezii, pînă la *maman, papa, caca*. Dacă la antici Mnemosyne, Memoria, era cea mai importantă dintre cele nouă muze, aceasta se explică prin faptul că, spre deosebire de memoria psihanalizatorilor, „Memoria anticilor îți amintește de lucruri pe care nu le-ai știut niciodată. Mnemosyne este cultura însăși, și ea te vindecă tocmai pentru că îți dă uitarea bună, uitarea eului individual și amintirea sinelui lărgit”. Psihanaliza procedează tocmai dimpotrivă.<sup>5</sup>

Pentru Constantin Noica studierea psihanalizei era deci nerecomandabilă din multiple puncte de vedere: pentru că psihanaliza pune accentul pe biologic atunci cînd urmează să ofere explicații în privința unor tainice comportamente spirituale, pentru că preocupările psihanalitice risipesc interesul față de marile teme ale cunoașterii filozofice și, nu în ultimul rînd, pentru caracterul dogmatic refractar discuției libere al învățaturii freudiene. Era vorba, în definitiv, nu numai de grave divergențe teoretice și metodologice, dar și de o veritabilă incompatibilitate de umori.

1. *Ibidem*, pp. 30-31.

2. *Ibidem*, p. 384.

3. G. Liiceanu, *Jurnalul de la Păltiniș*, ed. II, București, Ed. Humanitas, 1991, p. 39.

4. *Ibidem*, pp. 75-76.

5. *Ibidem*, p. 139.

## Psihologii, sociologii și filozofii își revizuiesc tirul. C. I. Gulian, N. Mărgineanu

În măsura în care, la începutul anilor '60, psihologii noștri n-aveau îndatorire mai importantă decât aceea de a prelua punctele de vedere exprimate de colegii lor sovietici, aprecierile pe care ei le formulau la adresa psihanalizei trebuiau să se caracterizeze printr-un sentiment de oroare și revoltă. Dintr-o monografie elaborată atunci la noi despre tipurile de activitate nervoasă superioară, aflăm că freudismul reprezintă în ansamblu „poate sistemul cel mai reacționar de interpretări ale conduitei umane din câte s-au cunoscut pînă în prezent”. Pentru confirmarea acestei sentințe eram trimiși la o recentă consfătuire a psihologilor desfășurată la Moscova. Teoriile lui Freud depășesc „și obișnuitele mistificări vitaliste”. Așa se face că psihologia tomistă „încearcă să-și consolideze pozițiile” recurgînd la dogmele freudiene. Imaginea josnică și morbidă pe care „pseudostiința freudiană” caută să o impună despre om „este reflexul ideologiei burgheze în descompunere, al degradingoladei morale”.<sup>1</sup>

În ce măsură afirmații ca acestea se datorau, pe de-o parte, „indicațiilor superioare” cu privire la apărarea principiului partinității în știință, iar pe de altă parte ignorării cvasitotale a textelor freudiene de către „exegeții” lor din Europa răsăriteană, putem judeca după schimbarea ce caracterizează producțiile psihologilor noștri din perioada cînd „normativele” politico-ideologice n-au mai fost atît de stricte și de obligatorii și cînd posibilitățile de documentare științifică s-au ameliorat. Într-un comentariu din 1974 la lucrarea lui Vasile Dem. Zamfirescu *Etică și psihanaliză*, Paul Popescu-Neveanu admitea că, în ciuda multor neajunsuri metodologice, „psihanaliza înfățișează cel mai complet și dinamic sistem al psihismului uman cu o ierarhie de nivele, și aceasta nu încetează să stîrnească un viu interes”. Mai mult decât atît, constatările psihanalitice permit „demitizarea” omului rousseauist, demonstrînd că la construirea „subiectului moral” nu se poate pierde din vedere „natura contradictorie a ființei umane”. Astfel, Freud se alătură marilor moraliști care, începînd cu Montaigne și La Rochefoucauld, și-au manifestat umanismul prin realism psihologic.<sup>2</sup>

Dar „schimbarea la față” a psihanalizei a început foarte timid în publicistica noastră doar după 1966 și avea să devină evidentă abia în pragul deceniului al optulea. De aceea considerațiile asupra „psihologiei abisale” încredințate tiparului în 1964 de către Judith Moscu nu puteau fi inspirate decât din literatura „de specialitate” sovietică. Cînd e vorba de psihanaliză, fie ea freudiană, adleriană sau jungiană, autoarea își propune să insiste „nu atît asupra aspectelor vădit idealiste, dualiste ale acestui curent, deoarece acestea sînt ușor de observat, ci mai ales asupra celor aparent materialiste sau dialectice, care sînt mai periculoase pentru că-l pot induce în eroare pe cititorul neavizat”. Principala vină a freudismului este „negarea determinismului fiziologic, proclamarea independenței totale a psihicului față de fenomenele cu caracter anatomo-fiziologic”. Determinismul cu care pretinde că operează Freud este, în realitate, un „pseudodeterminism, pentru că explică faptele psihice prin alte fapte psihice, admite o știință a psihicului ruptă de ma-

1. P. Popescu-Neveanu, *Tipurile de activitate nervoasă superioară la om*, București, Ed. Academiei RPR, 1961, pp. 57 și 59-60.

2. I. Popescu-Neveanu, *O contribuție la etica explicativă*, în „Revista de filozofie”, XXI (1974), nr. 3, pp. 368-369. În *Dicționarul de psihologie* pe care l-a publicat în 1978 la Editura Albatros, Popescu-Neveanu a inclus un articol despre *Psihanaliză* vădînd strădania informării obiective, cu echilibrarea elogiilor și a exprimării de rezerve (pp. 563-565).

teric, căzînd în idealismul subiectiv”.<sup>1</sup> Fondul neștiințific al freudismului împiedică deci psihanaliza să se integreze în materialismul dialectic.<sup>2</sup>

Iată însă că în 1967 consensul tăcerii răuvoitoare în privința psihanalizei prinde să nu mai funcționeze cu aceeași regularitate. Vasile Zamfirescu remarca, în „Revista de filozofie”, că „polaritatea ideal-contraideal trăiește în domeniul psihologiei individuale”; desigur, foarte puțini știau, la vremea aceea, că expresia „psihologia individuală” desemnează doctrina psihanalitică a lui Alfred Adler, dar în același articol se face o referință explicită la psihanaliza freudiană: în legătură cu faptul că studiul patologiei poate oferi informații valabile pentru starea de normalitate se formulează constatarea: „Este bine cunoscut din istoria psihologiei exemplul freudismului, care a folosit cu succes datele oferite de psihiatrie în psihologie.”<sup>3</sup>

Mihai Ralea și Traian Herseni tratează în manualul lor de psihologie socială și despre „sociologia psihanalitică”, inaugurată de S. Freud și E. Jones, și variantele ulterioare ale acesteia, printre care „sociologia psihodramatică” a lui J. L. Moreno. Faptul că psihanaliza sau psihodrama nu pun preț pe aspectele exterioare și instituționalizate ale traiului social, ci numai pe evenimentele ce se petrec în „regiunile abisale”, în inconștient, demonstrează pentru autorii noștri că avem de-a face cu „doctrine individualiste burgheze”, care, în „pesimismul lor sumbru”, nu recunosc mulțimilor decît însușiri distructive.<sup>4</sup> Pe de altă parte, cercetările etnologice au dovedit că unele concepte freudiene cu aplicabilitate sociologică, cum ar fi „complexul Oedip”, nu prezintă acea universalitate pe care o proclamă psihanaliza: „Aproape toate «refulările» cărora freudismul le dă o mare importanță au o origine socială evidentă; de aceea ele nu pot fi înțelese și explicate numai prin mecanisme psihice interioare.”<sup>5</sup> Li se poate însă reproșa celor doi sociologi că-i atribuie pe nedrept lui Freud deprinderea de a nega cu desăvîrșire originile și implicațiile sociale ale procesului de refulare.

Era de neconceput ca, în al său „eseu critic” despre sociometrie, Achim Mișu să nu se fi ocupat, măcar în treacăt, de raporturile pe planul creației dintre Jacob L. Moreno și Sigmund Freud. Într-adevăr, în eseu este evocat momentul detașării ucenicului originar din București de prestigiosul său maestru vienez, căruia Moreno îi imputa practica analiza terapeutică în condițiile „artificiale” ale izolării pacientului de grupul social în care viețuiește, precum și orientarea investigațiilor către un trecut cît mai îndepărtat, cu neglijarea tensiunilor psiho-sociale din actualitate.<sup>6</sup> Dar A. Mișu menționează și influența „mai mult decît probabilă” pe care psihanaliza freudiană a exercitat-o asupra psihodramei moreniene, care și ea se vede obligată să țină seama de impedimentele socio-culturale ale dezvoltării cauzelor adînci ale manifestărilor nevrotice și să-și întemeieze demersurile terapeutice pe ipoteza efectelor binefăcătoare ale retrării și conștientizării unor situații conflictuale obscure.<sup>7</sup>

1. Judith Moscu, *Unele considerații asupra psihologiei abisale*, în „Revista de psihologie”, X (1964), nr. 4, pp. 332-334.

2. Semnificativă pentru situația existentă în psihologia și pedagogia românească a anilor '60 este și totala ignorare a psihanalizei și psihanalizatorilor în lucrările Ursulei Șchiopu, apărute la Ed. Didactică și Pedagogică, *Curs de psihologia copilului* (1963) și *Psihologia copilului* (1967).

3. V. Zamfirescu, *Contraidealul moral*, în „Revista de filozofie”, XIV (1967), nr. 5, pp. 530-531.

4. M. Ralea și Tr. Herseni, *Introducere în psihologia socială*, București, Ed. Științifică, 1966, pp. 124-125.

5. *Ibidem*, p. 136.

6. A. Mișu, *Sociometria*, București, Ed. Politică, 1967, pp. 37-38.

7. *Ibidem*, pp. 302-303.

Temeiul criticii pe care Constantin I. Gulian o aduce freudismului în scrierea sa din 1966 *Problematika omului*, subintitulată *Eseu de antropologie filozofică*, constă în aceea că psihanaliza pretinde să fie *Weltanschauung*, deși nu este decât o doctrină ce se alătură celorlalte „concepții individualiste, naturaliste, pesimiste, cinice și nihiliste”. În definitiv, aprecia academicianul, „freudismul poate satisface filozofie doar acele spirite mărginite sau pervertite care au ajuns să răstoarne cu capul în jos raportul dintre normal și anormal, dintre nevrotic și *Zoon politikon*, care vor să explice pînă și istoria prin devierile obsesionale”.<sup>1</sup>

Regretabil este că autorul nu se înfruntă în luptă dreaptă cu textele lui Freud (în eseu sînt citate doar trei scrieri ale acestuia), ci preferă să reproducă aprecierile, îndeosebi pe cele foarte negative, despre psihanaliză formulate de diverși comentatori mai mult sau mai puțin avizați, din Răsărit și din Apus.

C. I. Gulian notează în legătură cu ambițiile nemăsurate ale freudismului: „Este vina lui Freud, iar nu a criticilor lui, dacă el a avut pretenția ridicolă de a da o soluție psihanalitică marilor probleme pe care le ridică sociologia, etnografia, etica, istoria și teoria culturii. Ce ar fi spus Freud dacă un sociolog, etnograf sau filozof i-ar fi oferit «cheia» problemelor psihopatologiei?”<sup>2</sup> Întrebarea capătă o incomparabilă savoare dacă ne gîndim la anumite precedente istorice foarte apropiate, cum ar fi, de pildă, rolul pe care și-l asumase filozoful academician M. B. Mitin de a pune la dispoziția biologilor, numai pe baza schemelor materialist-dialectice, „cheia” metodologică a problemelor de genetică!

Aceiași critici inflexibile este supus freudismul și în scrierea din 1967 a lui C. I. Gulian *Originile umanismului și ale culturii*. Rezultă din examinarea punctului de vedere psihanalitic referitor la originile moralei că astăzi nu se poate recupera decât foarte puțin sau mai degrabă nimic din teoriile elaborate sau vehiculate de Freud în acest domeniu. Cu toată asprimea este condamnată tentativa psihosociologiei freudiene, care și-a găsit o faimoasă expresie în scrierea *Totem și tabu*, de a devia atenția „de la problemele vitale economice și social-politice spre problematica erotico-nevrotică”. Remarcînd că etnografii cei mai valoroși au „criticat și ridiculizat” vederile lui Freud, academicianul Gulian face repetate referiri la opiniile etnologice ale lui Engels pentru a demonstra șubrezenia tezelor psihanaliste.<sup>3</sup>

El stăruie și asupra deprinderii lui Freud de a căuta în cazurile patologice individuale modele valabile pe plan larg social-istoric: asemenea multor psihologi burghezi contemporani, psihiatrul vienez „înlocuiește permanent cauzele sociale reale prin fenomene nevrotice”. Un lucru grav este că Freud manifestă desconsiderare față de orînduirea primitivă: „Limitînd conștiința morală la conștiința greșelii, Freud interzice omului din societatea primitivă să aibă simțul valorii, conștiința valorii. Dar acest fenomen este amplu și frapant dovedit prin pildele de umanism, altruism, emulație și admirație în domeniul moral și spiritual” din comunitățile primitive.

Vederile presupus antiumaniste ale lui Freud nu pot fi decât condamnate de filozoful român: „La astfel de concluzii absurde ajunge un psihiatru care pretinde să explice viața socială a primitivilor sfîdînd miile de fapte adunate de etnografi din toate colțurile lumii. Pentru Freud, primitivul este un nevropat, adică bolnav de egoism.”<sup>4</sup>

1. C. I. Gulian, *Problematika omului*, București, Ed. Politică, 1966, p. 62 și 64.

2. *Ibidem*, pp. 64-65.

3. C. I. Gulian, *Originile umanismului și ale culturii*, București, Ed. Academiei R. S. România, 1967, pp. 66-71.

4. *Ibidem*, pp. 74-78.

O afirmație consemnată în esul din 1968 *Mit și cultură* putea cumva da de bănuț că academicianul Gulian a mai renunțat la negativismul absolut pe care-l profesase în ultima vreme față de psihanaliză: „Chiar și interpretarea psihanalitică poate fi de folos dacă îi retezăm de la început pretențiile de a viri în inconștient toate fenomenele sociale și culturale sau de a-și impune tălmăcirea pansexualistă.”<sup>1</sup> Din păcate, despre „interpretarea psihanalitică” a mitului nu se stăruie în această scriere.

Fact este că admiratorul din 1946 al lui Alfred Adler avea, peste două decenii, să se arate indeobște necruțător cu psihanaliza, ce e drept mai ales cu aceea de coloratură freudiană.<sup>2</sup>

Evoluțiile politice de la sfârșitul anilor '60 și mai cu seamă evenimentele din mai 1968 de la Paris au atras atenția asupra teoreticienilor așa-numitului „freudo-marxism”, orientare eterogenă despre care oficialitățile noastre culturale se feriseră să vorbească. Dar în noile circumstanțe istorice, „utopia socială” a lui Herbert Marcuse, atât de discutată atunci în Occident, a ajuns să fie și ea examinată în paginile presei de partid de la noi. Într-un articol din 1969 se lua în considerație și problema împrumuturilor contractate din psihanaliză de către „incendiarul” filozof germano-american. Se putea astfel constata că utopia marcusiană „lucrează în termenii freudieni: principiul realității va fi redescoperit sub forma contrariului său, principiul plăcerii”, în societatea nerepresivă.<sup>3</sup>

Trebuie însă remarcat că, în lipsa unei minime informări despre psihanaliză a publicului românesc, asemenea referințe la doctrina lui Freud nu puteau fi înțelese cum se cuvine de eventualii cititori. Numai că aceasta nu constituia un motiv de neliniște pentru responsabilii noștri culturali...

Curînd aveau totuși să apară la noi unele publicații care vor contribui, după puterile lor, la umplerea cît de cît a golului de documentație în privința psihanalizei. Printre primele tipărituri de acest fel din „era comunistă” a fost cartea lui Nicolae Mărgineanu *Psihologie și literatură*, în care psihanalizei i s-au rezervat 125 de pagini (psihanaliza freudiană: pp. 13-66; cea adleriană: pp. 67-96; cea jungiană: pp. 97-138).

Dacă erosul a constituit dintotdeauna o temă de bază a artei, în epoca noastră și „sub influența lui Freud, sexualitatea devine tema aproape unică, ceea ce e fără îndoială o eroare”, apreciază profesorul clujean.<sup>4</sup>

Interesantă este observația că, treptat, Freud și-a corectat opiniile oarecum extremiste referitoare la rolul dominant al sexualității în determinismul psihic și la importanța factorului patologic în dinamica sufletească. „Dimpotrivă — subliniază Mărgineanu —, în teoria sa asupra vieții psihice și persoanei umane pe care Freud în final o elaborează, pentru a putea interpreta atât manifestările normale, cît și pe cele patologice, accentul

1. C. I. Gulian, *Mit și cultură*, București, Ed. Politică, 1968, p. 180.

2. În 1970 a apărut în Editura Didactică și Pedagogică volumul *Cu copiii în concediu* al lui Lorentz Aronescu, un activ adlerian „de pe vremuri”. Este vorba de o suită de povestiri în care se recomandă ca părinții să-și petreacă vacanța împreună cu copiii. Desigur că Alfred Adler nu este pomenit, dar cărțulia este pătrunsă de spiritul pedagogic adlerian, accentul fiind pus pe respectarea personalității copilului, pe stimularea inițiativei lui și orientarea sa către acțiuni constructive pe plan social.

3. Eug. Iacob, *Herbert Marcuse — între critică și utopie socială*, în „Lupta de clasă”, XLIX (1969), nr. 2 din febr., p. 51.

4. N. Mărgineanu, *Psihologie și literatură*, Cluj, Ed. Dacia, 1970, p. 13. Mărgineanu consideră că de „valorificarea ideilor psihanalitice în literatură” s-au ocupat la noi Lucian Blaga și Mircea Eliade; trebuie însă recunoscut că e foarte greu să vorbim despre o asemenea valorificare în ce-l privește pe Eliade.

este trecut tocmai pe funcțiunea normală, cu caracter rațional, a Eului, care realizează sinteza dintre instinctele iraționale din Sine și normele hipermorale, și astfel suprarăționale, din Supraeul valorilor sociale.<sup>1</sup>

Este incontestabil meritul psihanalizei de a fi pus în lumină importanța excepțională a primilor ani de viață, dar, cu toate că recunoaște intervenția unor factori ereditari, ea nu s-a ocupat de aceștia, așa cum a neglijat și semnificația evenimentelor din cea de-a doua copilărie, din activitatea profesională sau din căsnicie. O deficiență a psihanalizei este, după părerea lui Mărgineanu, și focalizarea studiilor numai asupra factorilor emotivi de ordin inconștient, cu desconsiderarea rolului inteligenței. La fel a constituit o eroare includerea funcțiilor nutritive și excretorii în sfera sexualității primare. Freud însuși, observă psihologul clujean, și-a dat seama de aceste grave neajunsuri, iar continuatorii săi au valorificat nu numai înnoirile ce i se datoresc lui, dar și pe cele ale lui Adler și Jung.<sup>2</sup> O prețuire specială arată Mărgineanu psihologiei individuale adleriene, „fericită completare a psihanalizei lui Freud“<sup>3</sup>.

Chiar când critică psihanaliza, și face lucrul acesta sistematic, Nicolae Mărgineanu este călăuzit de propriile convingeri științifice, iar nu de dorința promovării vreunei „liinii“ ideologice.

### Critica literară se reîntâlnește cu psihanaliza. N. Balotă

Un indiciu sigur al interesului pe care unii psihiatri începeau să-l manifeste pentru freudism către sfârșitul anilor '60 este și apariția în atît de conservatoarea revistă „Neurologie, psihiatrie, neurochirurgie“ a unui articol, semnat de preparatorul Nicolae Damian de la clinica de psihiatrie din București, despre interpretarea psihanalitică a creației literare. Doctorul Damian își propunea să prezinte aici tezele fundamentale ale esteticii lui Freud, Rank, Adler, Jung și chiar Marcuse, insistînd asupra aspectelor pe care el le considera deficitare.

Astfel, teoreticienii freudiști ai artei procedează „cu o consecvență nu rareori aberantă“, ca de pildă Baudouin, care nu e capabil să abordeze problematica procesului artistic decît „vehiculînd noțiunile de complex, refulare și sublimare“.

Suprarealismului i se neagă originalitatea absolută pe care acesta și-o revendică invocînd și faptul că recurge la tehnicile psihanalitice; după părerea psihiatrului bucureștean, acest curent literar-artistic, care a dovedit mai mare vitalitate decît oricare altul din perioada interbelică, nu este decît „un vlăstar al trunchiului romantic altoit cu simbolism și freudism“<sup>4</sup>.

Atracția pe care psihanaliza o exercită asupra unor teoreticieni ai literaturii se datorește nu în mică măsură seducătoarei explicații pe care activitatea psihică inconștientă pare să o ofere procesului de „inspirație“, care dintotdeauna i-a intrigat pe esteticieni. Rezultate prea puțin satisfăcătoare asigură și deprinderea psihanalistă de „a specula pînă la extenuare autoproiectarea autorului în propria-i operă și în personajele sale“<sup>5</sup>.

1. *Ibidem*, p. 15.

2. *Ibidem*, p. 65.

3. *Ibidem*, p. 95.

4. N. Damian, „*Nevroză și creație literară*“, în „Neurologie, psihiatrie, neurochirurgie“, XIV (1969), nr. 6 din nov.-dec., p. 526.

5. *Ibidem*, p. 527.

Deși în legătură cu concepția lui Jung despre rădăcinile creației artistice formulează multe rezerve, Damian recunoaște „realitatea indubitabilă” a fenomenului de „circulație universală a imaginilor arhetip”.<sup>1</sup>

La rîndul său, doctorul Mircea Pădureleanu aprecia că opera lui Freud se înfățișează ca „o imensă ficțiune literară”, fără însă ca această caracteristică să-i fi putut asigura fondatorului psihanalizei „satisfacțiile pe care le sconta în sfera medicală”.<sup>2</sup>

O confirmare pentru publicul românesc a realelor merite pe plan literar-stilistic ale lui Sigmund Freud a reprezentat-o deschiderea unei creștomașii de beletristică austriacă, publicată la noi în 1968, cu textul eseistic *Deșertăciune (Vergänglichkeit)* ieșit de sub pana ilustrului savant vienez. Dieter Schlesak, prezentatorul volumului, afirmă de altfel într-o notă: „Literatura austriacă fără Freud nu poate fi imaginată.”<sup>3</sup>

Apariția în 1967 a traducerii romanului lui Italo Svevo *Conștiința lui Zeno* a prilejuit, lucru care pînă de curînd ar fi fost cu totul de neconceput, schișarea unei polemici în legătură cu fondul freudian al acestei fascinante proze analitice.

„Cuvîntul înainte” al lui Ion Ianoși îl încunoștințează pe cititorul român despre puternica influență exercitată de învățătura lui Freud asupra viziunii filozofice și literare a lui Svevo, care a năzuit ca prin *Conștiința lui Zeno* să ofere „un tratat de psihanaliză aplicată”. Ianoși apreciază că materialul psihanalitic folosit aici vizează către „o parodie la teoria viselor” elaborată de Freud; eroul povestirii își descoperă trăsături oedipiene, dar scenariul, calchiat după tragedia antică, precum și motivația freudiană a intrigii sînt prelucrate de Svevo „în maniera unei comedii bufe”.<sup>4</sup>

Într-o suită de note publicate în „Tribuna”, Augustin Buzura se declară și el convins de „rolul hotărîtor” jucat în evoluția prozei lui Italo Svevo de studierea operei freudiene. Romancierul și psihiatrul clujean socotea însă că „a limita concluziile cărții lui Svevo la eșecul tratamentului psihanalitic al lui Zeno, la transformarea tragediei acestuia într-o comedie mărunță etc. este, fără îndoială, extrem de puțin”. Departe de a ținti spre parodierea psihanalizei, *Conștiința lui Zeno* vrea să demonstreze „utilitatea și valoarea metodei freudiene”.<sup>5</sup>

Cînd se ocupă, în monografia pe care a consacrat-o operei lui Macedonski, de erotica acestuia, Adrian Marino face trimiteri la simbolistica sexuală semnalată de Freud în a sa *Introducere la psihanaliză*.<sup>6</sup>

Criticul literar marxist Mihail Petroveanu dovedește și el că este familiarizat cu teoria și lexicul freudian atunci cînd pune în fruntea unor paragrafe din despărțămîntul biografic al amplului său studiu despre Bacovia titluri precum: *Copilăria, o pauză amnezică* sau *Primele eșecuri ori Refugiul în nevroză*.<sup>7</sup>

Paul Georgescu, criticul care cîndva participase activ la efortul de impunere a realismului socialist în literatura noastră, și-a mărturisit, în cadrul pledoariei sale din 1967

1. *Ibidem*, p. 530.

2. M. Pădureleanu, *Freud — pro și contra*, în „Contemporanul”, 1969, nr. 3 (1 162) din 17 ian., p. 8.

3. *Proza austriacă modernă*, vol. I — *Amurgul imperiului*, București, „Biblioteca pentru toți”, 1968, p. 6.

4. I. Ianoși, „Cuvînt înainte” la I. Svevo, *Conștiința lui Zeno*, București, Ed. pt. Literatură Universală, 1967, pp. 17-18.

5. A. Buzura, *Sub zodia „Es-ului” (III)*, în „Tribuna”, XI (1967), nr. 39 (556) din 28 sept., p. 8.

6. A. Marino, *Opera lui Alexandru Macedonski*, București, Ed. pt. Literatură, 1967, p. 263 și 271.

7. M. Petroveanu, *George Bacovia*, București, Ed. pt. Literatură, 1967, p. 263 și 271.

în favoarea „polivalenței”, admirația pentru psihanaliză, recunoscând că „Freud a descoperit însuși mecanismul psihic conform căruia se formează visul, mitul și basmul”. În domeniul reprezentărilor sociale, Georgescu prefera „ideile lui Adler, mai apropiate de înțelegerea luptelor sociale”, dar arăta interes și față de opiniile lui Jung, întrucât „domeniul arhetipurilor constituie un focar de energie, o cauză dinamică în structura psihică”. Argumentația psihanalitică trebuie însă mînuită cu prudență, deoarece atît la Freud, cît și la Jung există „o puternică tendință de a unilateraliza explicația fenomenelor”.<sup>1</sup>

Se constata prin urmare că unii dintre intelectualii care se aflaseră aproape de conducerea „sectorului ideologic” manifestau acum tendințe de emancipare, așa cum rezulta din atitudinea pe care o adoptau public față de diferitele curente psihanalitice. În privința doctrinei lui Jung (ca să nu mai vorbim de cea a lui Freud), consemnele formulate de curînd erau cît se poate de clare: „Deși pretinde să fie considerat drept o școală științifică, jungismul duce de fapt la o capitulare necondiționată a științei în fața religiei și a metafizicii”, avertiza un estetician sovietic, care propunea ca problema rolului jucat de subconștient în creația artistică să fie foarte atent studiată de pe pozițiile materialismului filozofic.<sup>2</sup>

Îndată ce a fost cu puțință ca în studiile literare să se facă referințe la psihanaliză și să se pomenească numele lui Freud, importante clarificări cu caracter teoretic și „aplicativ” despre fondul psihanalitic real sau aparent al unor scrieri beletristice a adus în eseurile sale critice Nicolae Balotă. Am amintit mai înainte despre contribuțiile lui la discuția în legătură cu presupusa prezență deliberată a psihanalizei freudiene în proza lui Gib I. Mihăescu<sup>3</sup> sau la precizarea semnificației imaginii dominante a mamei-fete în *Adela* lui G. Ibrăileanu<sup>4</sup>.

Considerațiile referitoare la concepția freudiană și jungiană despre geneza operei de artă pe care N. Balotă le formulează în studiul *Permanențe mitice în literatură* au ca punct de plecare o afirmație a lui Ion Barbu din manifestul *Cuvînt către poeți* lansat în 1940: „Aș considera exercițiul poetic... ca o minunată himeră, mai mult pentru a slobozi din scorburile inimii poporul de Joimărițe ori Mumi ale Pădurii, în chip de inofensive și strălucite baloane de săpun.” Criticul observă că „scorburile inimii” care adăpostesc „un neștiut de noi înșine popor fabulos” se aseamănă cu „Arhetipurile inconștientului pe care un C. G. Jung le descoperea la un nivel mai profund decît inconștientul freudian”.

Cît despre „demonii” pitiți în străfundurile sufleteste, individuale sau colective, psihanaliza freudiană, remarcă Balotă, „a indicat una dintre căile de eliberare a omului de sub continua amenințare subliminală, și anume sublimarea conținuturilor inconștiente, proiecția lor în conștient prin actul artistic. Prin sublimarea artistică, poporul speluncal de făpturi mitologice din noi se preschimbă din demoni în «inofensive și strălucite baloane de săpun»”. Este evident, opinează criticul, că atunci cînd vorbește de metamorfozarea demonilor în baloane de săpun, Ion Barbu „acordă un oarecare credit teoriei psihanalitice a sublimării”.

Nedumerire provoacă însă aprecierea lui N. Balotă că teoria psihanalitică a sublimării este „profund falsă” în măsura în care își propune o explicare „*de jos în sus*, prin

1. P. Georgescu, *Polivalența necesară*, București, Ed. pt. Literatură, 1967, pp. 181-184. Criticul aprecia că „Jung și Adler reprezintă, în psihologia analitică, respectiv dreapta și stînga”.

2. D. Lealikov, *Contribuții la critica concepțiilor lui Jung despre creația artistică*, în vol. *Studii critice de estetică*, București, Ed. Politică, 1966, p. 271 și 291.

3. N. Balotă, *Gib Mihăescu novelist*, în vol. *Labirint*, București, Ed. Eminescu, 1970, pp. 105-106.

4. N. Balotă, *G. Ibrăileanu, romancier și moralist*, în vol. *De la Ion la Ioanide*, București, Ed. Eminescu, 1974, pp. 135-136 și 143.



cele inferioare a celor superioare, a spiritului prin biologic, a conținuturilor valorice- pozitive prin cele valorice-negative". Urmărind această idee, criticul își îngăduie o analogie: „Sublimarea psihanalitică se aseamănă cu dorința alchimiștilor de a transforma plumbul în aur, lucru pe care fizica actuală l-ar putea face posibil, dar numai printr-o investiție de energie care să compenseze plusul valoric realizat prin transmutație." Dar, se întreabă el: „Cum se poate explica transfigurarea poporului larvar de Joimărițe și Mume ale Pădurii, existând în «scorburile» inimii, într-un *cîntec încăpător*, decît prin mijlocirea *Verbului*, care nu e cîtuși de puțin un dat al regiunilor subliminale?"<sup>1</sup>

Contestă însă psihanaliza contribuția decisivă a „Verbului” la realizarea creației artistice? Probabil că, de data aceasta, Nicolae Balotă s-a arătat și el prea sever cu freudismul: a admite că „inferiorul”, adică biologicul și instinctualul, furnizează imboldul și materia primă a creației nu înseamnă nicidecum a nega rolul esențial care-i revine „superiorului”, adică spiritualului și conștientului, la făurirea expresiei dobîndite de această creație.

Printre posibilele maniere de investigare a operei Hortensiei Papadat-Bengescu, Magdalena Popescu menționa în 1970 „critica psihanalitică și abisală”, avînd menirea de a se concentra, pe de-o parte, asupra „complexelor, fobiilor, refulărilor și defulărilor” exteriorizate de personajele distinsei prozatoare, iar pe de altă parte, asupra înseși raporturilor dintre autor și operă, „operă din ale cărei insistențe, reveniri, obsesii și resentimente s-ar putea deduce, prin invers [*sic*], subconștientul creator”.<sup>2</sup>

O scriere în care, după părerea lui Eugen Simion, înrîurirea psihanalizei apare cu evidență este romanul din 1962 al lui Marin Preda *Risipitorii*. Relevantă este mai întîi prezența curentă în textul beletristic a unor termeni „împrumutați din psihanaliză”, precum dublu, refulare, complex, viață secretă, dovedind că romancierul „era la curent” cu descoperirile din acel domeniu.<sup>3</sup> Desfășurarea scenariului în centrul căruia se plasează doctorul Munteanu ascultă și ea de logica psihanalistă; mai cu seamă tensiunile survenite între ambițiosul fiu și mama cea însuflețită de sentimente nobile delimitează un „conflict tipic freudian”.<sup>4</sup> Este foarte probabil ca Marin Preda să fi posedat cunoștințe referitoare la principiile psihanalizei, dar pare greu de demonstrat că el a dorit și a reușit să încorporeze aceste principii în viziunea sa romanescă.

## Îndemnuri la studierea psihanalizei, M. Grădinaru, C. Romanescu

Într-un articol din 1961 de critică a neofreudismului american, adică a medicinei psihomatrice, Constantin Gh. Dimitriu remarcă: „În țara noastră, pe vremea rînduieilor burghezo-moșierești, freudismul nu a avut reprezentanți nici numeroși, nici de vază. Lucrările unor freudiști ca Popescu-Sibiu sau Vlad n-au depășit în general nivelul unor

1. N. Balotă, *Permanențe mitice în literatură*, în vol. *Euphorion*, București, Ed. pt. literatură, 1969, pp. 72-74.

2. Magdalena Popescu, *Hortensia Papadat-Bengescu: pretexte de studiu*, în „România literară”, III (1970), nr. 10 (74) din 5 mart., p. 14. Aceste două modalități de „critică psihanalitică și abisală” aveau să fie curînd aplicate operei doamnei Papadat-Bengescu de către Ovid S. Crohmălniceanu.

3. Eug. Simion, *Scriitori români de azi*, vol. I, ed. II, București, Ed. Cartea românească, 1978, pp. 435-436.

4. *Ibidem*, pp. 433-434.

încercări de popularizare. " Dacă remarca aceasta nu poate trezi obiecții deosebite, explicațiile pe care profesorul bucureștean le oferă în privința fenomenului de slabă receptare a doctrinei psihanalitice în România sînt prea puțin convingătoare: „Tradițiile materialiste ale medicinei din țara noastră n-au constituit un bun prilej pentru dezvoltarea concepției lui Freud. În anii puterii populare, pătrunderea largă a concepției materialist-dialectice și a învățaturii lui I. P. Pavlov, precum și elaborarea și publicarea unor studii de pe poziții marxiste au determinat spulberarea unor încercări de a introduce interpretări neștiințifice în medicină.”<sup>1</sup>

Proaspăta „tradiție materialistă” a foarte tinerei științe medicale românești să fi fost ea, cu adevărat, principalul motiv al persistenței lipse de ecou a freudismului în aria noastră de civilizație și cultură?

Că fenomenul ignorării și ocolirii sistematice în medicina noastră a punctului de vedere psihanalitic a constituit o realitate se poate deduce și dintr-un aspect de amănunt, dar semnificativ: în relativ numeroasele publicații de „educație sexuală” redactate în perioada 1920–1950 mai ales de către medici nu se face nici o referință la concepția lui Freud despre manifestările erosului. Abia dacă, în manualul tipărit în 1947 de doctorul Mihail Prunk (pseudonimul medicului și scriitorului Emil Dorian), se întilnește, la capitolul „Pubertatea”, un paragraf consacrat „autoerotismului freudian”, în care este expusă teoria medicului vienez despre „sexualitatea sugarului”, teorie ce pare totuși „întru cîtva exagerată”.<sup>2</sup>

Ceea ce n-a împiedicat ca, într-un manual de sexologie publicat în „obsedantul deceniu”, să se afirme că „în anii trecutului regim” au circulat lucrări de educație sexuală lipsite de bază științifică și „viciate de interpretări facile, după modelul interpretărilor psihanalizei lui Freud”. Respingînd concepția freudiană despre nevrozele generate de conflictul dintre libidoul individual și constrîngerea socială, autorii se declară încredințați că „activitatea sexuală a omului poate dobîndi semnificații biologice, psihologice și sociale multiple și variate, după moment și individ”.<sup>3</sup>

Că atacul împotriva psihanalizei le fusese impus autorilor de către cei care vegheau la puritatea ideologică a tipăriturilor reiese și din modificările survenite în ediția din 1966 a cărții (tipărită acum fără semnătura lui Barbu Ionescu). Este drept că în cuvîntul introductiv se formulează multe rezerve la adresa freudismului (cu citarea în acest sens și a lui C. I. Parhon), dar prefațatorii își permit de data asta să semnaleze o serie de detalii istorice cu privire la psihanaliză și să ofere unele informații despre orientările psihanalitice mai recente.<sup>4</sup>

Lucrul care merită să atragă cu deosebire atenția este însă includerea în noua ediție a unui paragraf privitor la *Ontogenia sexualității în concepția „psihologiei dinamice”*, cuprinzînd și o destul de amplă expunere despre fundamentele teoretice ale psihanalizei, cu citarea lui S. Freud, C. G. Jung, F. Alexander, Anna Freud, K. Abraham etc. De observat discordanța dintre aprecierea mai degrabă negativă a freudismului din prefață

1. C. Gh. Dimitriu, *Medicina și neofreudismul*, în „Contemporanul”, 1961, nr. 25 (767) din 23 iun., p. 7.

2. M. Prunk, *Manual complet pentru educația sexelor (tineri și adulți)*, București, Ed. Cartea românească, 1947, pp. 49–50. În *Cartea femeii moderne*, tipărită în 1934, tot la Cartea românească, de doctorița Coca Odeseanu, la bibliografie figurează și *Psichoanaliza* lui Popescu-Sibiu...

3. M. Măicănescu, V. Săhleanu și B. Ionescu, *Probleme de sexologie masculină*, București, Ed. Medicală, 1958, p. 9 și 36.

4. V. Săhleanu și Madeleine Măicănescu-Georgescu, *Introducere în sexologia masculină*, București, Ed. Medicală, 1966, p. 14.

și expunerea „obiectivistă” și evident binevoitoare a concepțiilor psihanalitice din acest paragraf. Ceea ce dovedește că cenzura continua să existe, dar și că ea câteodată fie manifesta superficialitate în îndeplinirea obligațiilor sale de serviciu, fie își permitea să mai închidă ochii...<sup>1</sup>

În schimb, cele trei ediții, din 1970, 1972 și 1975, ale *Sexologiei normale și patologice* publicate la Editura Medicală de endocrinologul Tudor Stoica îl trec aproape complet sub tăcere pe Freud și psihanaliza sa.

În 1967, doctorul Stelian Bălănescu lansa, în cadrul rubricii „Puncte de vedere” a gazetei „Tribuna”, o invitație la examinarea valabilității concepției psihanalitice despre nevroză: „Este puțin important pentru discuția pe care o avem de purtat acum — remarcă psihiatrul sibian — dacă viața instinctuală se confundă cu un așa-zis inconștient sau nu, dacă instanțele adaptative pot fi imaginate cu topologia admisă de Freud; ceea ce urma să fie pus în evidență era caracterul dialectic al vieții psihice.”<sup>2</sup>

Luând ca punct de plecare afirmațiile lui Bălănescu, doctorul Nicolae Dan Stroilă aborda, tot în „Tribuna”, problema „autenticității” în isterie, cu raportări la opiniile psihanalistilor ortodocși și disidenți.<sup>3</sup> Părea, așadar, să se înfiripe o dezbatere asupra valabilității teoretice și practice a doctrinei psihanalitice. Curînd însă, doctorul Stroilă avea să se declare în total dezacord cu freudismul, despre care arăta că „încearcă zadarnic, de șapte decenii, să reducă omul la o exclusivă determinare biologică și să epuizeze, instinctivist, inepuizabilele sensuri ale creației”. Psihanalizei freudiene îi reproșa mai ales inadmisibila disprețuire a contribuției conștiinței la activitatea psihică: „Antropologie a adîncurilor, pentru a cuprinde omul ea trebuie întregită cu o antropologie a înălțimilor.”<sup>4</sup>

Revista băcăuană „Ateneu” a inaugurat la începutul lui 1968 un ciclu de articole iscălite de Mihail Grădinaru, circumscriind o *Introducere în Psihanaliza freudiană*.

Într-o primă notă se procedează la definirea domeniului psihanalizei, fără încălcări în cel al psihologiei sau al psihiatriei „clasice”. Autorul recunoaște că Freud s-a îmbarcat „către lumea nouă a inconștientului” pe o navă destul de șubredă: „Această navă nu a eșuat însă pe stîncile criticilor severe, și de multe ori ostile, ce au zdruncinat-o încă de la început... Cu o intransigență devenită legendară, Freud a dovedit că a descoperit într-adevăr un continent necunoscut, pe care, chiar dacă nu reușește să-l descrie, îl simte totuși sub picioare.”

După moartea lui Freud, psihanaliza a cunoscut un reflux datorat atît „unui val vulgarizator” care a discreditat-o, cît mai cu seamă impasului științific și filozofic provocat de afirmarea fenomenologiei. Iat-o nevoită să „emigreze” în America, unde reprezentanții curentului „culturist” s-au silit să aducă salutare înnoiri doctrinei.

Dar pe planul creației, viitorul psihanalizei se decide actualmente tot în Europa. Altminteri, progresele din ultima vreme ale psihanalizei pe plan mondial sînt de netăgăduit: „O excepțională difuziune și extensie a Psihanalizei în majoritatea țărilor lumii: apariția

1. *Ibidem*, pp. 116-121. La 24 mai 1966, deci în același an, V. Săhleanu a prezentat, la Cercul de homeopatie al Uniunii Societăților de Științe Medicale, comunicarea *Analiza psihicului și psihanaliza*.

2. St. Bălănescu, *Nevroza și metafizica?*, în „Tribuna”, XI (1967), nr. 36 (553), din 7 sept., p. 6.

3. D. N. Stroilă, *Nevroza și autenticitatea*, în „Tribuna”, XI (1967), nr. 42 (559) din 19 oct., p. 6.

4. N. D. Stroilă, *Freud și tainele Sfinxului*, în „Tribuna”, XII (1968), nr. 11 (581) din 14 mart., p. 6. Articolul este totuși însoțit de un portret al lui S. Freud...

a numeroase societăți de Psihanaliză în toate continentele, a unor institute ce formează psihanalisti, a multor publicații de specialitate cu largă răspândire oferă spectacolul convingător al prosperității de care această doctrină se bucură și o impune atenției specialiștilor de pretutindeni și tuturor celor ce posedă nobila pasiune a actului de cultură.<sup>1</sup> Acest tablou zugrăvit în culori radioase se înfățișează cumva și ca o muștrare adresată psihiatrilor, psihologilor și, în general, oamenilor de cultură din România.

În articolul următor, Grădinaru se arată foarte sever cu noțiunea freudiană de pulsione instinctuală, „avorton cu un statut ontologic imposibil”. De altfel, „concepția geometrizată pe care Freud o are despre om îl împinge la o interpretare extratemporală a ordinii de înlănțuire a fenomenelor psihice. Această acuzație pe care fenomenologia i-o aduce nu este o obiecțiune printre altele: ea este o lovitură de grație<sup>2</sup>. Dar în ciuda acestei critici tăioase, multe din considerațiile lui Grădinaru despre inconștientul freudian par formulate cu o anumită bunăvoință.

În cel de-al treilea articol, în care e vorba de instanțele psihice *Es*, *Ich* și *Überich*, autorul mărturisește că, întrucît nu-l satisfac unele din principiile metapsihologiei freudiene, el se raliază concepției despre imaginar a lui Jacques Lacan.<sup>3</sup>

*Introducerea în Psihanaliza freudiană* se întrerupe aici, parcă prematur, ca peste cîteva luni să apară, tot în „Ateneu” și tot sub semnătura lui Mihail Grădinaru, un articol cu titlu senzațional: *Pentru o școală română de psihanaliză*.

Autorul propunea o definiție „simplă și precisă” a psihanalizei: „Psihanaliza este știința conexiunii esențiale dintre gîndire și limbaj; sau, mai corect: este ansamblul eforturilor care tind și sînt pe pragul să realizeze o cunoaștere științifică a relației dintre gîndire și limbaj.” Corespunzător punctului de vedere enunțat în această definiție și așa cum se arată explicit în articol, Grădinaru împărtășea în acel moment opiniile lui Lacan, al cărui prestigiu se consolida atunci în cercurile psihanaliste din Franța. Pe de altă parte, el invocă autoritatea științifică și politică a lui Louis Althusser, cel care se străduia să realizeze o reimpăcare între freudism și ideologia promovată de Partidul Comunist Francez.

Data fiind importanța hotărîtoare a comunicării verbale în cursul procesului analitic („psihanalistul trebuie să vorbească aceeași limbă cu pacientul său”), înființarea unei „școli române de psihanaliză” nu mai poate fi amînată, aprecia Grădinaru, dacă voim ca această valoroasă metodă terapeutică să se împămîntenească și la noi. Mai mult decît atît, „o școală română de psihanaliză este chemată să înmănușeze și să producă atît psihanalisti practicieni de limbă română, cît și oameni de știință care, lucrînd în domeniul cercetării fundamentale, să aducă o contribuție românească la degajarea principiilor teoretice ale psihanalizei”.

În vederea atingerii acestor ambițioase obiective, M. Grădinaru preconiza instituirea unui „for conducător unic” capabil să asigure mobilizarea „tuturor potențelor de care știința și filozofia noastră dispun în momentul de față”. Bune rezultate s-ar obține dacă anumite subiecte din domeniul psihanalizei ar fi incluse în tematica propusă pentru obținerea titlurilor științifice. Foarte utilă era și crearea unei reviste românești de specialitate.

Pentru formarea analiștilor competenți trebuiau trimiși în centrele psihanalitice de mare prestigiu din străinătate, de pildă la școlile lui Lacan, Binswanger sau Caruso, psihi-

1. M. Grădinaru, *Introducere în Psihanaliză — I. Psihologia profunzimilor*, în „Ateneu”, V (1968), nr. 2 (43) din febr., p. 16. De notat că aici Grădinaru scrie totdeauna „Psihanaliză” cu majusculă!

2. *Ibidem*, — II. *Inconștientul*, în „Ateneu”, V (1968), nr. 3 (44) din mart., p. 16.

3. *Ibidem*, — III. *Schema celor trei instanțe psihice*, în „Ateneu”, V (1968), nr. 5 (46) din mai, p. 16.

atri români cu o pregătire teoretică prealabilă; la înapoierea în țară, aceștia aveau să formeze psihanalști autohtoni, cu sprijinul unui centru de specializare. Stimularea și coordonarea acestor activități trebuia să beneficieze de patronajul și îndrumarea unei societăți române de psihanaliză.

Autorul încheia subliniind utilitatea socială a psihanalizei, care, „în mai mare măsură decât alte științe și mai direct decât ele, se adresează omului, acelor oameni, în primul rând, pe care flagelul cumplit al maladiilor psihice i-a sustras în parte sau de tot vieții sociale”.<sup>1</sup>

Este inutil să încercăm risipirea misterului publicării în revista de la Bacău a unui asemenea text „subversiv”. Poate că a fost vorba de o lipsă momentană de atenție a cenzurii, scăpare inlesnită și de faptul că, pe plan intern și mai ales internațional, ne aflam atunci într-o conjunctură favorabilă „destinderii”.

Lucru și mai curios pentru cititorul atent va fi însă totala absență din publicistica ulterioară a lui M. Grădinaru a oricăror aluzii la psihanaliză. În cartea *Prolegomene la o poietică marxistă*, pe care a tipărit-o în 1972 la „Junimea” ieșeană, nu se pomenește nimic, de bine ori de mai puțin bine, despre Freud, Lacan sau reprezentanții psihocriticii.

Misterul acestei surprinzătoare atitudini avea să fie dezvăluit recent de către Liviu Antonesei: pentru a i se aproba tipărirea unei cărți de „poietică”, a cărei redactare o încheiase de câțiva ani, Grădinaru a acceptat în 1972 să revizuiască manuscrisul, procedând la anumite „lipituri” (menite să-i confere lucrării un aer „marxist”) și la anumite „amputări” (cu înlăturarea unor referințe „compromițătoare”, printre care, eventual, cele la freudism). Dar nici chiar după aplicarea unui asemenea machiaj și după îmbrăcarea travestiului marxizant, cartea, odată apărută, n-a fost cruțată de criticii vigilenți, care i-au denunțat eclecticismul și lipsa de originalitate. Și astfel, timp de două decenii, asupra persoanei și scrisului lui Mihail Grădinaru s-a așternut tăcerea.<sup>2</sup> Ne întrebăm dacă „profesia de credință” freudiană din 1968 n-a constituit cumva unul din motivele acestei puneri la index.

Publicând în revista asociațiilor studențești din IMF Iași tălmăcirea textului (pre-scurtat) al unei conferințe — *Despre psihoterapie* — ținută de Sigmund Freud la Viena în 1904, Valeriu Rusu găsește prilejul de a sublinia folosul și actualitatea unei discuții despre atât de controversatul freudism.<sup>3</sup>

La citeva luni după aceea a apărut, în aceeași revistă, expunerea despre psihanaliză prezentată la Ateneul Studențesc din Iași de doctorul Constantin Romanescu. Psihiatrul ieșean observa că argumentația folosită de Freud este atât de surprinzătoare și de derutantă, încât cititorul poate avea impresia că are de-a face cu „un sistem delirant”; dar, se întreabă doctorul Romanescu: „Zborul spre Lună și aselenizarea nu par și ele fantasme?”<sup>4</sup>

Vorbitorul era de părere că psihanaliza freudiană nu trebuie considerată a fi prin excelență un instrument terapeutic și de investigație medicală. Doctrina lui Freud este mai ales de esență psihologică: „Chimist, Pasteur a schimbat medicina mai mult decât chimia; medic, Freud a schimbat psihologia mai mult decât medicina.” Marele merit al

1. M. Grădinaru, *Pentru o școală română de psihanaliză*, în „Ateneu”, V (1968), nr. 9 (50) din sept., p. 16.

2. L. Antonesei, *Cenzura chiar citea — 1972 — Cazul Mihail Grădinaru*, în „22”, IV (1993), nr. 13 (165) din 8-14 apr., p. 4.

3. S. Freud, *Despre psihoterapie*, în „Symposion”, I (1969), nr. 2-3 din mai-iun., pp. 31-32.

4. C. Romanescu, *Locul doctrinei lui Freud în societatea contemporană*, în „Symposion”, II (1969-1970), nr. 5 din dec.-ian., p. 12.

lui Freud a constatat în a-i fi ajutat pe oameni să se cunoască mai bine, „chiar dacă au rămas mai puțin încântați de pe urma acestei completări de cunoștințe“.

Chiar dacă răspîndirea ideilor lui Freud a dat naștere unor confuzii în „mentalitatea publică“, doctrina psihanalitică reprezintă o remarcabilă achiziție a științei despre om.<sup>1</sup>

\*

În pragul anilor '60, brutalele acțiuni din „obsedantul deceniu“ vizînd eradicarea freudismului la noi în țară păreau a fi dat rezultatele urmărite. Dar tocmai cînd tăcerea devenise deplină, voci, mai întii izolate, au început să pomenească despre psihanaliză, uneori pentru a-i contesta valabilitatea științifică. Curînd s-au încheat timide discuții pe această temă, ca după 1965 unii, printre care Ileana Mărculescu, Ion Vianu, Victor Săhleanu, Stelian Bălănescu, Ion Ianoși, Augustin Buzura, Nicolae Balotă, Mihail Grădinaru, Valeriu Rusu, Constantin Romanescu, să revendice sub o formă sau alta dreptul de a cunoaște adevărul adevărat în privința freudismului. Marile șocuri suferite atunci de opinia publică, precum cele prilejuite de reabilitarea judiciară din primăvara lui 1968 a lui Lucrețiu Pătrășcanu sau de invadarea, din vara aceluiași an, a Cehoslovaciei de către trupele Pactului de la Varșovia, le-au deschis multora ochii.

Și astfel, refularea psihanalizei în adîncurile uitării colective și individuale, refulare pusă la cale și urmărită fără scrupule de supraeul social-politic, s-a dovedit a fi irealizabilă...

---

1. *Ibidem*, p. 22.

POATE FI REDESCOPERIT FREUDISMUL?  
(1970-1980)

**C. Vlad și ai săi, o familie de psihanalisti**

Doctorul Constantin Vlad a decedat la 8 august 1971, în vîrstă de 79 de ani, răpus de un cancer pulmonar. În ultimii ani de viață, după pensionarea sa din 1968, cînd a părăsit Policlinica Academiei R. S. România unde funcționase ca specialist psihiatru, s-a apucat să-și redacteze memoriile. Atunci cînd boala nu i-a mai îngăduit să țină tocul în mînă, Aurel, fiul său mai mare, specialist în medicina muncii, s-a oferit să asigure ducerea la bun sfîrșit a lucrării, scriind sub dictarea părintelui țintuit la pat. Primul capitol al *Limbii ancestrale* poartă de aceea titlul, extravagant la prima vedere, dar exprimînd corect condițiile și maniera în care a fost elaborat textul: *Un cam haotic amestec de creier, aidoma unei mașini a cunoașterii și plăcerii, + plămîn, cînd plin de apă, cînd de aer, cînd de sînge și celule nedorite<sup>1</sup>, + cîteva noțiuni de psihanaliză, în cadrul unui cuplu care analizează în criză de timp și redactează cu sufletul la gură.*

Psihanalistul își caracterizează cu calm și umor destinul: „Eu am fost un șofer și un mecanic pasionat. Am montat și am demontat creiere. Mi-e teamă că am și stricat cîte unele și de multe ori am rămas în mînă cu piese cărora nu le mai găseam locul, și am legat cu sfoară și am lipit cu ceară roșie. Dar am făcut călătorii pe drumuri neumblate și, în țara mea, am fost primul care să umble fără șosele, chiar dacă adesea am rămas în pană. Iar acum mașina este veche și puțini s-ar încumeta să se angajeze pentru o revizie generală... Mecanicii mai tineri, cu zîmbete condescendente, adastă cîte puțin lîngă bătrînul atît de rodat întru ale lui că nu poate vorbi decît de mașină. Asta în limbajul meu se cheamă autoanaliză și — din păcate — asistată<sup>2</sup>, asistată de către cel cărui îi dicta textul.

Aruncînd o ochire asupra existenței sale, doctorul Vlad încearcă un sentiment amestecat, de mîndrie și amărăciune: „Nimeni nu va putea nega vreodată că 50 de ani am fost credincios psihanalizei în condiții neînchipuit de grele, în fața unei ostilități care ar fi făcut pe mulți să treacă la ginecologie sau stomatologie. Combinația asta, de certitudine că deții un adevăr plus ostilitatea generală, te poate face maniac și poți ajunge să te arate lumea cu degetul.” La fel, către sfîrșitul anilor '60, cînd freudismul li se părea multora a fi fost definitiv alungat din cîmpul de preocupări al medicilor și al intelectualilor noștri, muribundul, care mergea la culcare după ce-și pregătise fiola de Algor-calmin, se simțea adesea încolțit de regretul pentru zădărnicia strădaniilor sale: „Cînd gîndesc unde se afla psihanaliza românească acum 50 de ani și unde se află acum, parcă

1. Aceste ultime trei cuvinte au fost bifate pe manuscris.

2. C. Vlad, *Limba ancestrală* (dactilogramă), p. 2.

îmi vine să spun că fumul de țigară mi-a făcut mai puțin rău etiologic decât efortul în van al plămînului să țipe în pustie o jumătate de secol.<sup>1</sup>

Se vedea nevoit să recunoască, în asemenea momente de bilanț, neîndreptățirea speranțelor sale de pe vremuri că, treptat, rezistența față de freudism se va atenua, la noi și aiurea: „Rezistența față de psihanaliză este tot atât de fermă din partea sănătoșilor și a bolnavilor, din partea oamenilor de știință, a psihologilor, a medicilor, a psihiatrilor, a societății capitaliste sau socialiste, a nevestei, a copiilor, de curînd a nepoților. Mi-ar fi foarte ușor să admit fie că eu nu am făcut destul sau destul de bine, fie că condițiile de la noi au fost particulare sau/și vitrege și să declar că sîntem înapoiți și că mai avem de învățat de la alte țări... O asemenea acceptare a unei insuficiențe personale sau autohtone nu ar rezolva însă deloc problema rezistenței față de psihanaliză, care este generală în lume, deși în intensități diferite.”<sup>2</sup>

În legătură cu dificultățile întîmpinate în practica sa analitică de doctorul Vlad datorită condițiilor speciale în care a fost nevoit să activeze merită consemnată o informație culeasă de la unul din pacienții lui din preajma lui 1960. Fiind vorba de un intelectual, terapeutul s-a grăbit să-i dea să citească propriile-i cărți, în vederea unei „încălziri” prealabile efortului analitic. C. Vlad se plîngea de faptul că, mai ales în mediul militar, fusese obligat să lucreze cu bolnavi avînd un nivel cultural extrem de scăzut, ceea ce îi îngreua pacientului atât cufundarea îndrăzneată în trecutul propriu, cît și contactul sufletesc cu medicul.

Trecînd în revistă „perioadele critice” ale propriei existențe, corespunzător „perioadelor critice” străbătute de ansamblul mișcării psihanalitice în România, doctorul Vlad se întreba, printre altele, ce consecințe vor fi decurs în biografia sa din manifestarea „opoziției fasciste” față de psihanaliză, opoziție „tablînd pe originea evreiască a lui Freud și a altor psihanalisti de valoare”. Îl neliniștea mai cu seamă gîndul ca „nu cumva primitivismul și infantilismul ce stau la baza concepției rasiste” să-i fi ținut îndepărtați atîția ani pe el și pe singurul său „elev psihanalizat didactic, care e și evreu”<sup>3</sup>. Așadar, Constantin Vlad s-a ocupat cîndva de pregătirea integrală a unui psihanalist, a cărui „analiză didactică” a condus-o. Este un amănunt istoric cu totul neașteptat: deși el însuși nu se supusese unei atare analize, iată-l pe doctorul Vlad veghind la formarea, potrivit exigențelor breslei, a unui specialist în acest pretențios domeniu.

Binevoitorul Constantin Vlad părea a fi dispus să găsească oarecare explicații pînă și dușmăniei arătate psihanalizei de regimul comunist. Astfel, el înregistra, s-ar zice, nu fără o anumită înțelegere, „opoziția firească a societății noi față de aberațiile psihanalitice care puteau fi puse în slujba instinctelor dezlănțuite liber, inclusiv a criminalității; față de o forță născută din pîntece burghez și care, crescînd mare, putea să ție cu burghezia împotriva socialismului; față de neprecizarea de poziție [politică] a psihanalistilor, în cazul acesta — a mea; opoziția societății socialiste față de o medicină foarte individualistă și care face mare caz — și nu se poate altfel — de secretul profesional; față de ascendentul puternic pe care un analist îl poate exercita asupra oamenilor — ca un director de conștiință —, iar linia de exercitare a acestei influențe e necontrolată, trebuie să fie luată pe credit; față de pretenția psihanalistă, lege de aur la Freud, ca pacientul să spună *tot* la analiză, or există oameni și funcții cu secrete inavuabile (mare insuficiență a metodei)”<sup>4</sup> etc. În termenii cei mai cuviincioși, psihanalistul a făcut aici

1. *Ibidem*, p. 18.

2. *Ibidem*, pp. 52-53.

3. Nu am reușit să-l identificăm pe acest ucenic întru psihanaliză al lui C. Vlad.

4. *Ibidem*, pp. 37-38.



inventarul motivelor pentru care nu era de conceput perspectiva împăcării efective între societatea totalitară existentă atunci în România și practica analitică freudiană.

Doctorul Vlad era încredințat că a izbutit să aducă o contribuție personală la doctrina psihanalitică prin individualizarea triadei afectelor primare ale omului „iubirea, ura și frica”, triadă careia în 1928 îi dedicase o scriere purtând tocmai acest titlu. La capătul vieții, el declara cu satisfacție referitor la conținutul cărții: „Nu am nimic de schimbat. Ascultați pe un om bătrîn: luați volumașul iubirii, urii și fricii, periați-l și purificați-l de stridențe și indecențe, apoi publicați-l cu o copertă în care un artist să arate cum iubirea învinge ura și frica. Veți aduce o contribuție la fericirea în lume.”<sup>1</sup>

Dar în cadrul amintitei triade, aprecia Vlad, există o anume ierarhie: „Afectul primar nobil, constructiv este iubirea. Dacă iubirea este împiedicată, ea se transformă în ură, pentru ca peste un grad de tensiune afectivă stăvilită să apară frica. Tot ce e bun în lume vine de la iubire, toate mizeriile de la ură și frică.”<sup>2</sup> Am putea spune că exact în acest punct se manifestă „disidența” lui Vlad față de freudismul clasic. *Iubirea* de care vorbește el e parcă mai aproape de virtutea creștină omonimă decât de instinctualul *libido*. S-ar părea de asemenea că *ura și frica* pierd, în acest context, bună parte din semnificația lor de instrumente adaptative, în serviciul instinctelor de afirmare și conservare, dobîndind în schimb o coloratură diabolică. Mai cu seamă aici se dezvăluie „specificul românesc”, afabil, mîngios, concesiv, al psihanalizei promovate de C. Vlad, cel care, cum mărturisea în autobiografia sa, a dorit totdeauna „să împace capra cu varza”.<sup>3</sup>

Conștiința rolului care i-a revenit în implantarea freudismului la noi l-a îndemnat să declare cu un orgoliu nu lipsit de naivitate: „Dacă psihanaliza învinge și este recunoscută ca metodă și știință, locul meu în istoria psihanalizei românești este de mult asigurat... Și oricînd se va publica o lucrare de psihanaliză la noi, dacă aceasta va fi suficient de amplă și va avea bibliografie, va apărea și numele meu, la început, pentru că eu am făcut începutul. «C. Vlad = Freud *noster*»”<sup>4</sup>, reproducea el o formulă pe care intimii săi o repetau mai în glumă, mai în serios.

La întocmirea bilanțului activității sale științifice și profesionale, doctorul Vlad s-a arătat totuși sincer preocupat să descopere erorile de concepție și de comportament capabile să explice neîmplinirile cu care a avut a face de-a lungul întregii sale cariere. Printre altele, a ajuns la concluzia că deprinderea sa mai veche de a privilegia „principiul plăcerii” în cadrul recomandățiilor terapeutice constituise o greșeală, măcar că existau unele justificări ale acestui mod de a proceda: „Este de mirare pornirea mea împotriva cenzurii morale, împotriva dresurii prin frică, a blocărilor de orice natură ale instinctului sexual, este de neînțeles goana mea perpetuă după năluca magnetică a plăcerii pe care o văd peste tot?... Pentru că de la constatarea că cenzurarea plăcerii este cauză de boală, pasul următor era recomandarea plăcerii ca act terapeutic.”

Ne întrebăm însă dacă acest sistematic îndemn la „realizarea plăcerii”, fără a te mai preocupa de elucidarea substratului conflictual patogenic, nu reprezintă tocmai unul din aspectele tentativei doctorului Vlad de a „neoșiza” psihanaliza. La vremea cînd și-a redactat memoriile, psihanalistul nostru renunțase însă la o asemenea atitudine terapeutică simplificatoare, ba chiar vulgarizatoare: „Principiul plăcerii ca principiu diriguitor

1. *Ibidem*, p. 119.

2. *Ibidem*, pp. 117-118.

3. Tot datorită „românității” lui se declara îngrozit și dezgustat de pesimismul și agresivitatea care-i păreau a fi cultivate în unele producții reprezentative ale literaturii contemporane, precum *Greața* lui Sartre, *Străinul* lui Camus sau *Metamorfoza* lui Kafka... (*Ibidem*, p. 42)

4. *Ibidem*, p. 47.

trebuie bine distilat. Undeva probabil că am greșit, undeva pasența mea s-a încurcat; complicata ecuație, cu foarte multe, prea multe necunoscute ca să fie rezolvată într-o viață de om, a dus la rezultate poate inexacte, poate aproximative, poate cu prea multe artificii de calcul. Nu se explică altfel insuccesul.”

Dar în ce a constat propriu-zis acest „insucces”? Doctorul Vlad se explică cu aparentă resemnare: „Las deoparte insuccesul social, dependent de istorie, ca recolta de me-teorologie și de solul pe care sameni. Dar măcar în casă la mine. Nevroză în casă la mine. Complexe, fobii, ticuri, fugi și refugii, delincvență, tendințe de toate tipurile, mecanisme psihogene morbide în casă la psihanalist...”<sup>1</sup>

Revenind asupra pricinilor mai adinci ale eșecurilor sale, Vlad consemnează: „Poate că maxima mea insuficiență și greșeală a fost în neglijarea implicațiilor sociale ale psih-analizei. Nu am avut nici pe departe în problemele sociale și politice competența din domeniul vieții psihice individuale sau erotice.” Practica sa de cabinet se întemeiase pe respectarea strictă a regulii secretului profesional, ceea ce impusese o concentrare maxi-mă și exclusivistă asupra fiecărui caz tratat, pacientul trebuind să fie ferit de indiscreția oricui, chiar și de cea a confracților psihanalisti; „...din asemenea practică — remarca doctorul Vlad — a derivat, foarte probabil, și absența aproape totală a colaborărilor, a lu-crului în colectiv, a psihanalizei de grup (deși încercări nu au lipsit nici în acest domeniu).”<sup>2</sup>

Prilej pentru bătrînul analist de a reveni asupra a ceea ce s-ar putea numi drama sa familială: „Care tată nu dorește să predea experiența lui copiilor și opera lui să se con-tinue prin ei?... Nu am găsit calea nici la cei mai apropiați mie. La inima lor. Toată viața m-am ocupat de dragoste și de mecanismele ei [pe care] le cunosc în amănunte inimaginabile pentru alții... Și a trebuit să se apropie moartea de mine ca să se deschidă inimile și să se poată stabili comunicări între creiere de structură genetică și educațională atât de apropiată.”

Părintele era gata să-și asume vina eșecurilor sale pe plan familial, drept care a for-mulat, caracterizîndu-și comportamentul, o „concluzie aspră și dureroasă autoanalitică: autoerotism sublimat în teoretizare psihanalitică”.<sup>3</sup> În astfel de împrejurări, tatăl nu mai îndrăzne să solicite circumstanțe atenuante, invocînd, de pildă, fatalitatea unor atitudini oedipiene ale celor doi fii ai săi. Era probabil prea convins de virtuțile pedagogice ale psihanalizei judicioasă utilizate ca să încerce să pună pe seama altora faptul că nu s-a priceput să-și îndeplinească onorabil rolul de *pater familias*.

Despre rădăcinile freudiene ale încordării și conflictelor care au domnit fără încetare în casa Vlad se revine aproape obsesiv în scrierea memorialistică postumă a lui Tiberiu, fiul mai mic al doctorului Constantin Vlad, scriere intitulată *Confesiunile unui psihiatru*. Tiberiu Vlad era urmărit de gîndul că, prin naștere, fusese sortit să devină analist. Ges-tația sa se produsese într-un „amnios psihanalitic”. Folosind o imagine înrudită, el își îngăduia să observe: „Am fost fiert în must psihanalitic, pentru că însăși creșterea mea însoțea impunerea metodei și a pasiunii impetuosului meu tată pentru ea.”

Dar spectacolul relațiilor dintre părinții săi nu era prea încurajator pentru băiețaș, care avea să-și amintească: „De ce tocmai tu să te ocupi de asemenea probleme ru-șinoase?», se revolta tînăra soție a proaspătului psihanalist. «De ce aduci totdeauna dis-cuțiile pe același făgaș?», se impacienta tînăra mamă veșnic în alertă, neștiind că de fapt repeta aidoma tensiunile și frămîntările distinsei doamne Freud.”<sup>4</sup>

1. *Ibidem*, pp. 24-25.

2. *Ibidem*, pp. 39-40.

3. *Ibidem*, pp. 39-40.

4. T. Vlad, *Confesiunile unui psihiatru*, București, Ed. Litera, 1985, p. 17.

O vreme, Tatăl li s-a înfățișat fiilor săi ca investit cu „atribute de zeu”: „Pentru copilul care asculta ce povestea tatăl la masă — pe vremea aceea la masă se discutau cazuri psihanalitice —, de fapt tatăl le povestea mamei, noi eram prea mici, dar trăgeam cu urechea; era ceva de domeniul minunii, al atotputerniciei, al magiei... dar a rămas adînc înfipit în minte, totodată indelebil cuplat cu dorința ca să pot face cîndva și eu așa ceva.”<sup>1</sup>

Chiar cînd părintele mereu bruftuluit de bunica maternă și de mama copilului și-a pierdut aureola, ocupațiile lui îl fascinau pe micul Tiberiu: „La nouă-zece ani descoperisem un loc secret între cele două uși care «izolau» cabinetul medical al tatălui meu, cuib de unde ascultam, pînă începeam să moșăi, confesiuni dintre cele mai ciudate... Pacienții purtau nume conspirative, după moda vremii, a secretului profesional absolut pe care numai eu îl încălcam.”<sup>2</sup> Dar distanțarea afectivă de părintele său avea să ajungă prea departe pentru ca, îmbrățișînd cariera medicală și chiar specializîndu-se în psihiatrie, Tiberiu să se mai îndrepte către psihanaliză.

În cartea acestuia sînt reproduse cîteva pagini zguduitoare din însemnările intime ale tatălui său, care se străduia să deslușească motivele eșecului survenit în educarea propriilor copii, precum și mecanismele îndepărtării sufletești a acestora de capul familiei.<sup>3</sup> Abilul psihanalist, oricînd gata să-și sfătuiască semenii cum trebuie să depășească situațiile conflictuale cu urmări negative asupra echilibrului psihic, se dovedea, în viața de fiecare zi a lui și a familiei sale, a fi un mare neajutorat care asista neputincios la pierderea autorității paterne și la spulberarea visului tainic de a afla în propriii fii continuatori vrednici ai strădaniilor sale pe fîgașul psihanalizei.

Dar după o îndelungată suferință, doctorul Constantin Vlad a încetat din viață la începutul anilor '70. S-a petrecut atunci fenomenul descris de Freud al „reabilitării” depline a celui dispărut, reabilitare însoțită de discretul sentiment de culpabilitate încercat de fiii care cîndva își uciseseră simbolic părintele desolidarizîndu-se de strădaniile și idealurile lui.

Tiberiu Vlad și-a asumat obligația de a dezvălui cît de mult îi datorează lui Constantin Vlad medicina românească și, în special, fiii săi: „Acest om a fost un mare inovator, un om de mare curaj, a înfruntat cu o forță de neînțeles pe toată lumea, pe adversarii pe care îi avea și în propria lui casă... Pentru familia noastră nu va rămîne imaginea lui de plezivist, mare amator de femei, sau de practicician cu slăbiciuni condamnabile... Ne-a investit acest om cu noțiuni și cu un mod de gîndire în lipsa căruia aproape nu știu ce am fi fost. Dacă psihanaliza a fost un blestem, și a fost un blestem, a fost și o binecuvîntare, a fost ceva nu numai util și interesant în discuțiile cu oamenii, dar a fost și ceva salvator.”<sup>4</sup>

În însemnările sale tîrzii, celălalt frate, doctorul Aurel Vlad, se mîndrea cu calitatea de membru al unei „familii de psihanalisti”: „Această familie a noastră are fără îndoială ceva particular; nu cunosc o alta asemănătoare. Nu spun că este singura în lume, pentru că trebuie să mai existe familii de psihanalisti pe undeva... Pentru că sîntem o familie de psihanalisti, noi, toți membrii familiei, psihanalizăm în toate ocaziile, și viața fie-

1. *Ibidem*, p. 235.

2. *Ibidem*, p. 18.

3. *Ibidem*, pp. 238-239. T. Vlad a dat o dovadă de un mare curaj moral divulgînd racilele mediului său familial și mai ales aprecierile destul de nefavorabile formulate de C. Vlad în privința lui.

4. *Ibidem*, pp. 235-236.

căruia dintre noi, relațiile dintre noi și relațiile cu alții din afară, viața totului familial se resimt puternic — și pozitiv și negativ — de prezența respectivei teorii în conștiință și înconștiință personală și colectiv-familială al nostru. Purtăm psihanaliza în noi ca o genă sau ca o boală sau ca un talent ereditar, ca o tară congenitală.<sup>1</sup>

Reflecțiile acestea află confirmare și în aprecierile formulate de una din nurorile lui Constantin Vlad: „Nu pot uita primele impresii la întâlnirile de la început cu fiecare din membrii familiei și apoi cu toți împreună... Ce oameni curioși! Ce cinici! Fiecare dintre ei vede în interlocutorul său stratul de mîzgă de la fund. La început am fost șocată, apoi fascinată, apoi indiferentă și în cele din urmă indulgentă și câteodată amuzată... Trebuie să mai spun: ce oameni interesanți și vii, dar Doamne! ce obositori *à la longue*.” Și „adoptata” familiei de psihanalisti conchide tulburător: „Nespus de ciudat este faptul că într-o asemenea familie, care posedă cheia și lăcata fericirii prin echilibru interior, adică cea mai durabilă, sînt atît de puțini oameni fericiți.”<sup>2</sup>

Doctorii Aurel și Tiberiu Vlad l-au urmat în neființă pe tatăl lor la numai un deceniu după dispariția acestuia, amîndoi în ajunul împlinirii vîrstei de 60 de ani (primul a murit în 1981, celălalt în 1983).

Tiberiu Vlad publicase în 1978, împreună cu fiul său Cristian (care cu trei ani mai-nainte își prezentase lucrarea de diplomă la IMF București, tratînd un subiect de psihiatrie), o monografie despre *Psihologia și psihopatologia temperamentului*. Dedicăția cărții se înfățișează și ea ca un gest vizînd împăcarea cu umbra inflexibilului „strămoș” psihanalist: „Memoriei medicului psihiatru locotenent-colonel doctor docent Constantin Vlad, inițiatorul școlii românești de psihoterapie analitică<sup>3</sup>, pentru tot ceea ce îi datorăm prin filiație și prin exemplul personal în orientarea către nobila profesiune medicală de corectare a comportamentelor umane deformate de boală.”<sup>4</sup>

Lucrarea constituia, potrivit opiniei lui Victor Săhleanu<sup>5</sup>, „tot ce s-a scris mai bun în românește pînă azi” privitor la aspectele medicale ale comportamentului. Prezența în tabla de materii a capitolului „Psihiatria preventivă în armată” explică de ce cartea fiului și nepotului locotenent-colonelului medic C. Vlad a apărut la Editura Militară.

Autorii nu se dezic de freudism chiar dacă fac unele observații critice (dar niciodată răuvoitoare sau ireverențioase) la adresa unora din tezele psihanalizei. De fapt este vorba de una din cărțile cele mai pătrunse de spirit freudian din toată literatura noastră medicală. Psihanaliza este aici în permanență invocată, fie explicit (cu menționarea numelui lui Freud sau al reprezentanților altor orientări înrudite sau rivale), fie aluziv ori măcar implicit. Remarcăm că autorii polemizează cu Ed. Pamfil și D. Ogodescu, care, într-o carte a lor din 1974, „defreudizaseră” excesiv explicația apariției nevrozelor.<sup>6</sup> Pentru fixarea locului pe care tensiunile instinctuale îl ocupă în economia echilibrului psihic, Tiberiu și Cristian Vlad au socotit nimerit să apeleze la „legile biodinamice” elaborate de C. Vlad.<sup>7</sup>

1. *Ibidem*, p. 235.

2. *Ibidem*, pp. 241-242.

3. Termenul de „psihanaliză” continua să fie prea șocant!

4. T. Vlad și Cr. Vlad, *Psihologia și psihopatologia comportamentului*, București, Ed. Militară, 1978, p. 3.

5. Exprimată în conferința *Trei generații ale familiei Vlad în publicistica psihiatrică*, ținută la Societatea de Istoria Medicinii și Farmaciei — Filiala București în ziua de 16 febr. 1987.

6. T. Vlad și Cr. Vlad, *op. cit.*, p. 144.

7. Vezi T. Vlad și N. Marcu, *Doctorul Constantin Vlad (1891-1971), promotor al școlii românești de psihanaliză*, în vol. *Momente din trecutul medicinei*, București, Ed. Medicală, 1983, p. 786.

În 1980, doctorul Tiberiu Vlad a publicat în „Era socialistă” o recenzie la volumul cu traduceri efectuate de Leonard Gavrilu din opera lui Freud, volum care tocmai apăruse la Editura Didactică și Pedagogică. Recenzentul se arăta foarte dispus să susțină punctele de vedere ale oficialităților ideologice și științifice ale epocii, recunoscând deci unele merite ale freudismului și denunțând totodată „păcatele” acestuia. „În ce mă privește — declara T. Vlad —, consider că ființa umană este mult prea complexă pentru a putea fi redusă la freudism.”

Avem însă impresia că nemulțumirile exprimate de-a lungul recenziei referitor la interpretările formulate de L. Gavrilu în studiul introductiv sau în note fuseseră stîrnite mai ales de „înverșunarea deosebită” pe care acesta o manifestase față de Constantin Vlad, învinuindu-l că vulgarizează și desfigurează opera lui Freud.<sup>1</sup>

O manifestare târzie, din partea lui T. Vlad, a spiritului de „familie psihanalitică”...

## V. Săhleanu, propagandist și exeget al psihanalizei

La începutul verii lui 1969, doctorul Ioan Popescu-Sibiu a stat de vorbă cu un redactor al suplimentului cultural al ziarului „Tribuna Sibiului”. Gazetarul s-a interesat, printre altele, de cercetările psihanalitice pe care s-ar fi presupus că le efectuează în continuare autorul faimoasei, după 1927, scrieri de informare *Doctrina lui Freud*. Intervievatul a răspuns că se află într-un „stadiu de sinteză și elaborare” a bogatului material documentar pe care-l adusese din călătoriile lui din ultimii trei ani în centrele psihiatrice, psihologice și psihanalitice din Europa occidentală și America de Nord, prelucrarea acestui material constituind „obiectul unor comunicări la diferite societăți și conferințe la universitățile populare”. Psihanalistul sibian nu-și propunea așadar să scrie singur vreun studiu de orientare freudistă; anunța însă că pregătește pentru tipar, în colaborare cu Victor Săhleanu, „un volum sintetic — *Introducere în psihanaliză*”.<sup>2</sup> Doctorul Popescu-Sibiu și-a respectat promisiunile: a ținut conferințe publice<sup>3</sup> și și-a pus semnătura, alături de V. Săhleanu, pe volumul *Introducere critică în psihanaliză*, apărut în 1972 la Sibiu.

La 11 septembrie 1974, el a încetat din viață.<sup>4</sup> De mai bine de un sfert de secol, de cînd în ultima ediție, intitulată *Concepția psihanalitică* (1974), a vechii sale scrieri despre „doctrina lui Freud” proclamase necesitatea instituirii unei „neopsihanalize”, care să acorde, în cadrul operațiilor de investigare a dinamicii psihice, o egală atenție conștientului și inconștientului, Ioan Popescu-Sibiu nu se mai ocupase deloc de freudism.

În favoarea examinării calme și obiective a statutului științific al psihanalizei, pentru a se depăși definitiv „faza apologiei și a denigrărilor”, s-a pronunțat Victor Săhleanu

1. T. Vlad, *Rigoarea unor exegeze și cerința respectării adevărului științific*, în „Era socialistă”, LX (1980), nr. 15 din 5 aug., pp. 51-52.

2. I. Hațeganu, *Cu dr. Ion Popescu-Sibiu despre șansele cercetării psihanalitice*, în „Arcade” din iun. 1969, p. 16.

3. În martie 1970, de pildă, le-a vorbit sibiienilor despre personalitatea lui Alfred Adler, cu prilejul centenarului fondatorului psihologiei individuale (vezi „Tribuna Sibiului”, III (1970), nr. 639 din 11 mart., p. 2). Această elogiare a unuia din cei mai importanți psihanalști disidenți constituie dovada incontestabilă că Popescu-Sibiu nu se considera obligat să respecte disciplina mișcării psihanalitice freudiene.

4. Vezi Marilena Luiza Sărmășanu-Cortez și P. Cortez, *Contribuția lui Ioan Popescu-Sibiu la dezvoltarea psihiatriei în România*, în vol. *Momente din trecutul medicinei*, București, Ed. Medicală, 1983, pp. 795-801.

într-un articol publicat în „Lupta de clasă” din mai 1971. Întrucît multe teze ale psihanalizei nu fuseseră valorificate corespunzător datorită unor considerente de psihologie socială și anumitor condiționări politice, autorul era de părere că un șir întreg de probleme din largă sferă de interese a științelor omului „nu pot fi rezolvate *ocolind* psihanaliza, ci numai *depășind-o*, adică trecînd prin cunoașterea critică a ei”.<sup>1</sup>

Preocuparea critică este, de altminteri, subliniată în însuși titlul cărții pe care doctorul Săhleanu avea să o dea la iveală în anul următor: *Introducere critică în psihanaliză*. Pe frontispiciu apare ca autor și Ioan Popescu-Sibiu. Într-o notă biografică (încă inedită) despre I. Popescu-Sibiu redactată de V. Săhleanu (dintr-o serie de texte consacrate figurilor proeminente ale medicinei românești) se precizează că distinsul psihiatru care, către mijlocul secolului, dobîndise notorietatea de psihanalist a fost asociat coautor al *Introducerii critice în psihanaliză* „din prietenie, dar mai ales din respect pentru contribuțiile sale și competența sa”. Este totuși de ajuns să aruncăm o privire pe tabla de materii a tipăriturii din 1972 pentru a ne da seama că avem de-a face cu o scriere diferită, dar complet diferită, de cele publicate de Popescu-Sibiu în intervalul 1927-1947. Vocabularul folosit, ritmul expunerii, tehnica argumentației, toate vădesc în *Introducere critică în psihanaliză* stilul lui Victor Săhleanu și numai al lui. Nu începe îndoială că această lucrare reprezintă un pas înainte în făurirea echivalențelor românești ale atît de pretențioșilor termeni „tehnici” freudieni.<sup>2</sup>

Cartea îi fusese solicitată doctorului Săhleanu de către Editura Științifică și i se fixase titlul provizoriu *Amurgul psihanalizei*? Cînd lucrarea a fost gata redactată, manuscrisul a fost preluat de Editura Dacia din Cluj, care dovedea, în acele împrejurări, mai mult curaj decît surata sa bucureșteană.

Scrierea aceasta, sublinia cîndva autorul ei, „nu este o lucrare de psihanaliză, ci una despre psihanaliză; nu este o carte de medicină, ci despre un curent de idei al secolului nostru”. Cartea nu a fost scrisă de un psihanalist și nici nu năzua să impună o viziune psihanalistă, dar fusese elaborată cu mult respect pentru fondul creator al psihanalizei, cu conștiința că în psihanaliză există unele cuceriri științifice nepieritoare și cu dorința de a împărtăși publicului românesc (inclusiv celui medical) noțiuni exacte și, dacă se poate, incitante despre psihanaliză.

Avem a face cu o prezentare completă, de tip enciclopedic, a teoriei psihanalitice: istoricul, doctrina ortodoxă, ramificațiile și disidențele psihanalizei, receptarea, ecourile în aria culturii, aprecierile critice, perspective istorice. Este un lucru îmbucurător că dispunem de o scriere românească atît de lucidă, de subtilă și de onestă pentru prima inițiere (dar o inițiere efectivă și destul de cuprinzătoare) în psihanaliza freudiană.

Cartea se întemeiază pe buna-credință științifică, însă și pe bunăvoința față de freudism. Demonstrațiile lui Freud sînt urmărite cu atenție, comentatorul român manifestînd mereu spirit critic, dar nu porniri șicaniere și circotașe (atît de des întîlnite în intervențiile opozanților freudismului) cînd argumentația pare șovăitoare. O asemenea obiectivitate senină era cu atît mai laudabilă în circumstanțele de atunci, cînd, pe de-o parte, presiunea exercitată în numele ideologiei oficiale, iar pe de altă parte o greu sesizabilă cenzură interioară îl îndemnau pe autor la concesiile neprincipiale pentru a nu compromite publicarea textului pe care îl pregătea.

1. V. Săhleanu, *Psihanaliza: pro și contra*, în „Lupta de clasă”, LI (1971), nr. 5 din mai, pp. 76-84.

2. Este păcat că inițiativa pe care V. Săhleanu, L. Gavrilu și V. Dem. Zamfirescu o luaseră, sub patronajul Editurii Științifice și Enciclopedice, de a prelucra pentru uzul românilor un dicționar „clasic” al lexicului psihanalitic nu a mai putut fi dusă la bun sfîrșit.

Așa cum aflăm din „Cuvîntul înainte”, cartea urmărea să aducă lumină mai ales în două situații fundamentale: cea a lui *Freud neînțelesul* și cea a lui *Freud neînțelegătorul*.<sup>1</sup>

În legătură cu „Freud neînțelegătorul”, Săhleanu se oprește asupra concepției psihanalitice despre cultură, remarcînd deosebirile defel neglijabile dintre teza marxistă, potrivit căreia la izvoarele culturii stau condițiile sociale de viață materială, și cea freudistă, potrivit căreia cultura este rezultatul unui proces de sublimare a pulsionilor *individuale*. Relatînd despre etichetările la care psihanaliza a fost supusă din această perspectivă de către unii critici marxști, Săhleanu amintește și afirmațiile pe care Egon Weigl le făcea în „Revista fundațiilor regale” din 1947, cum că teoria freudiană a culturii este idealistă și metafizică, „ceea ce — după părerea comentatorului de peste un sfert de veac — reprezintă o caracterizare lipsită de nuanțare și nu lipsită de exagerări”.<sup>2</sup>

Un capitol aparte tratează despre „avatarurile sexualității”.<sup>3</sup> S-ar părea că el este parazitar, întrucît stăruie prea puțin asupra concepției sexualiste a lui Freud, preocupîndu-se mai ales de punerea în lumină a importanței sexualității pe plan biologic și general psihologic. De fapt, introducerea unui asemenea *intermezzo* era impusă de obiectivele „iluministe” ale lucrării, în măsura în care publicul nostru trebuie convins că a acorda un rol de seamă sexualității în determinismul activității psihice nu este un capriciu și nici o manifestare de perversitate.

Trebuie remarcată simpatia cu care se vorbește în carte despre opera psihanalitică a lui Carl Gustav Jung. Despre acesta se afirmă că se plasează în anumite privințe pe poziții mai rodnice și mai deschizătoare de noi orizonturi decît maestrul său vienez: „Freud are o viziune mecanicistă despre suflet (ex. «aparatură psihică»); Jung are una organică și — mai mult decît atît — una cosmică.” Semnificativ apare și faptul că „Jung are înțelegere pentru *homo religiosus*”, drept care „poate fi privit ca un reprezentant al tendințelor de renunțare la materialismul secolului al XIX-lea, în timp ce Freud este un exponent al acestui materialism”.<sup>4</sup>

Dar oricîte anacronisme, imprecizii și inconsecvențe de ordin metodologic sau conceptual se vor fi acumulat în scrierile lui Freud și ale discipolilor săi (fideli sau infideli), „este necesar să recunoaștem efectul stimulator și «catalitic» asupra gîndirii secolului al XX-lea pe care l-au avut lucrările psihanalizatorilor (și mai ales lucrările *inspirate* de psihanaliză). Poate că nu greșim considerînd că *acesta* este meritul principal al lui S. Freud. Opera sa a avut mare «eficacitate», a fost «cauză» pentru cercetări, compilații, rezonanțe, indignări și riposte”.<sup>5</sup>

În capitolul conclusiv se propune o evaluare a locului și funcției psihanalizei în ansamblul culturii contemporane: „Contribuția lui Freud poate fi așezată — *păstrînd proporțiile!* — alături de cele ale lui Hegel și Darwin. Pe de altă parte, psihanaliza rămîne să se înscrie — alături de evoluționism, de materialism și de termodinamică — printre componentele *necesare* ale «documentării științifice» din timpul nostru. Totodată, ea se conectează cu științele care se anunță ca fiind expresive pentru orizontul spiritual al viitorului apropiat: semiotica, arhetipologia, lingvistica, științele informației.” Mai mult decît atît, psihanaliza pare să se fi impus ca o modalitate originală de cunoaștere ști-

1. V. Săhleanu și I. Popescu-Sibiu, *Introducere critică în psihanaliză*, Cluj, Ed. Dacia, 1972, p. 7.

2. *Ibidem*, p. 95.

3. *Ibidem*, pp. 153-170.

4. *Ibidem*, pp. 208 și 209-210.

5. *Ibidem*, p. 357.

intifică a unor fenomene specifice civilizației contemporane: „Preocupările psihanalizei — indiferent de cine sînt preluate — pot fi privite ca *materia* unei științe care trăiește din psihologia cotidianului și din problematica intim-umană, stabilind de aceea conexiuni concrete între știință și artă, între cultură și viață.”<sup>1</sup>

Apariția *Introducerii critice în psihanaliză* a fost salutăată ca un eveniment în domeniul publicisticii noastre științifice. În recenzia semnată de Valeriu Rusu, după prezentarea meticuloasă a conținutului cărții, capitol cu capitol, se făcea observația că „într-un ipotetic clasament al lecturilor dificile, volumul în discuție poate ocupa locul întâi în 1972”, dar recenzentul aprecia că, prin parcurgerea volumului, „cititorul este indiscutabil inițiat în teritorii cu o istorie extrem de contorsionată și, fără nici o îndoială, orientarea sperată se întâmplă”.<sup>2</sup>

Victor Săhleanu s-a preocupat statornic de-a lungul celui de-al optulea deceniu atît de difuzarea prin scris și viu grai a unor cunoștințe cît mai la obiect despre psihanaliză, cît și de adîncirea sensurilor filozofice, antropologice și culturale ale doctrinei freudiene, nedispunînd nici o formă de comunicare în stare să trezească ecouri în publicul ce trebuia informat privitor la noua învățătură despre psihic și totodată dezintoxicat de atîtea prejudecăți.<sup>3</sup>

## I. Vianu și V. Dem. Zamfirescu despre psihanaliză

Dintre cei cinci psihiatri care, în 1967, au răspuns la ancheta „Vieții românești” privitoare la perspectivele psihanalizei în România și la impactul actual al psihanalizei asupra creației literare, Ion Vianu s-a arătat a fi cel mai deschis și mai binevoitor față de doctrina lui Freud și aplicațiile ei medicale și extramedicale. Către sfîrșitul anilor '60 și de-a lungul deceniului următor, preocupările sale teoretice au fost dominate de confruntarea cu ideologia freudiană.

După 1970, dînd urmare invitației lui Mihai Șora, inițiatorul și conducătorul colecției „Lamura” publicată de Editura Științifică și Enciclopedică, doctorul Vianu a pregătit un volum de texte alese din întreaga operă a lui Freud, volum avînd ambiția să ofere o imagine despre învățatura părintelui psihanalizei. Ion Vianu a întocmit un amplu studiu

1. *Ibidem*, p. 364.

2. V. Rusu, *Un fir al Ariadnei prin labirintul psihanalizei*, în „Cronica”, VIII (1973), nr. 2 (363) din 12 ian., p. 11. Personal, am salutat publicarea *Introducerii în psihanaliză* printr-o notă în care schițam un istoric al psihanalizei în țara noastră pînă la cel de-al doilea război mondial (vezi G. Brătescu, *Freud în România*, în „Muncitorul sanitar”, XXIV (1973), nr. 8 (1184) din 20 febr., p. 2).

3. Dintre publicațiile lui V. Săhleanu pe această temă menționăm articolul *Psihanaliză* din *Mica enciclopedie de biologie și medicină* (în colaborare cu B. Stugren), București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1976, pp. 252-253; recenzia *Psihanaliza și cadrul eticii științifice*, în „Revista de filozofie”, XXI (1974), nr. 3, pp. 359-366, comunicarea *Psihanaliza în antropologie*, în vol. *Interferențe antropologice*, Cluj-Napoca, 1978 (multigrafiat), pp. 44-49; precum și unele comentarii despre freudism în volumele *Vita sexualis* (în colaborare cu I. Macovei), București, Ed. Enciclopedică Română, 1972, pp. 30, 36-37, 187 și *passim*, și *Concepții despre om în medicina contemporană*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1976, pp. 149-168. Despre teoriile lui W. Steckel și Em. Servadio în legătură cu anumite fenomene telepatice survenite la nivelul unui inconștient funcționînd conform principiilor psihanalitice, vezi V. Săhleanu, J. Micklos și M. D. Nicu, *Introducere critică în parafizică și parapsihologie*, București, 1979 (multigrafiat „pentru uz intern”), p. 215 și 249.



introdactiv și a selectat fragmentele care au fost tălmăcite de Ioan Roman. Mai rămânea să se redacteze *chapeau*-urile respectivelor fragmente, când colecția și-a încetat prematur apariția. Există deci un florilegiu de texte freudiene alcătuit aici, la noi, care așteaptă de două decenii să vadă lumina tiparului.

În 1971-1972, doctorul Vianu s-a numărat printre intelectualii care au prezentat expuneri despre psihanaliză la Casa de cultură a studenților și la cabinetele de îndrumare a învățămîntului ideologic din București.

Între 27 februarie și 17 aprilie 1973, el a ținut un curs liber de psihanaliză, constînd din șapte prelegeri, în fața studenților Facultății de Filologie a Universității din București.<sup>1</sup> A fost vorba, după știința noastră, de cel dintîi curs universitar de psihanaliză programat în România.

Tot în prima jumătate a celui de-al optulea deceniu, doctorul Vianu a purtat în presă discuții cu caracter polemic referitoare la implicațiile sociale și culturale ale psihanalizei. Cîteva din studiile și articolele sale reunite în volumul *Stil și persoană*, apărut în 1975, abordează frontal problematica de actualitate a freudismului.

Referindu-se la *Oroarea de structură* care dădea tonul recentei scrieri *L'anti-Oedipe* a lui Gilles Deleuze și Félix Guattari, doctorul Vianu constata că lucrarea aceasta, de parte de a-și propune „o incorporare a freudismului în ansamblul culturii”, nu urmărește decît „o vomitare a lui”. Psihiatrul român nu respinge ideea că explicațiile psihanaliste bazate pe complexul oedipian se pot înfățișa „ca o chingă apăsătoare ce menține, uneori cu violență, persoana umană bolnavă sau sănătoasă”; dar aceasta nu justifică pornirea anarhistă manifestată de Deleuze, Guattari și alți antifreudieni de a pleda pentru lichidarea tuturor structurilor de organizare a activității psihice.<sup>2</sup>

Cît despre *Psihanaliză și critica ei de stînga*, I. Vianu semnala încercările pe care le fac anumiți teoreticieni de stînga (mai bine zis de extremă stîngă, am preciza noi), cu deosebire din Franța, de a determina o transformare radicală a freudismului, în vederea adaptării lui la realitățile sociale în continuă evoluție. „Psihanaliza — concede și Vianu — este iremediabil legată de *la belle époque*, căci s-a născut într-o cetate înstărită și burgheză și a atins maxima ei expansiune în Euramerica postbelică.” Apariția în sinul mișcării psihanalitice a curentului lacanian este salutată întrucît acesta asigură exercitarea unei „critici intrinseci” a aceluia sistem care constituie actualmente o „ideologie perfectă a societății de consum”, adică freudismul.<sup>3</sup>

Rezervele și eventual suspiciunile exprimate față de freudismul contemporan „instituționalizat” se preschimbă în nota *Oedip și semnificația culturii* într-o declarație de încredere în Freud, incomparabilul apărător al culturii opuse naturii. Pentru doctorul Vianu, „complexul lui Oedip nu este altceva decît drama caracterului antagonic al dorinței și al legii, al iubirii și al asprei necesități. Ucigîndu-și tatăl, Oedip a transgresat o lege a umanității și s-a aruncat astfel în abisul naturii”. Din acest punct de vedere, viziunea lui Freud se arată a fi mai plină de semnificații fecunde decît, de pildă, cea a lui Jung, în care conflictul dintre cultură și natură este oarecum escamotat prin trecerea pe un plan secundar a subiectului istoric simbolizat de Oedip. I se poate imputa lui Freud

1. Domnul I. Vianu, care ne-a oferit aceste informații cu prilejul unei convorbiri avute la București în februarie 1990, ne-a declarat că păstrează stenograma prelegerilor.

2. I. Vianu, *Stil și persoană*, București, Ed. Cartea românească, 1975, pp. 25-28. Să ne reamintim că, în anii '40, suprarealistul Gherasim Luca preconiza și el depășirea freudismului prin adoptarea unei poziții „non-oedipiene”...

3. *Ibidem*, pp. 30-43.

unilateralitatea, arbitrarul, fantasticul concepției lui, dar nu i se poate nicidecum reproșa „că nu a înțeles și nu a apărat cultura”. În această privință, Freud a fost cu adevărat „un moralist și un înțelept”.<sup>1</sup> Îndrăznim să recunoaștem în constatarea aceasta ceva din admirația pe care totuși doctorului Vianu mărturisea, într-o memorabilă scrisoare din 1922, că o are pentru Freud eticianul.

În recenzie pe care a scris-o la *Stil și persoană*, criticul Nicolae Manolescu se arăta atent la înnoirile introduse de I. Vianu în interpretarea psihanalitică a unor opere de care se ocupaseră și alți freudiști; cronicarul aprecia în mod deosebit realizarea estetică: „Ion Vianu debutează (în esecistica literară) cu o carte foarte frumoasă prin finețea de spirit și prin eleganța expresiei.”<sup>2</sup>

*Introducerea în psihoterapie*, publicată de Ion Vianu în 1975, stă pe deplin sub semnul gândirii freudiene. Din primul capitol aflăm că și acum, la atâtea decenii de la apariția *Studiilor asupra isteriei* ale lui Freud și Breuer, „orice referire la psihoterapie se face avînd ca reper principal psihanaliza și punctele marcante ale teoriei ei”.<sup>3</sup>

În consecință, autorul se simte dator ca, foarte pe scurt, să încerce o „delimitare” a propriei poziții față de orientarea psihanalitică. Ni se oferă astfel zece pagini de o densitate extremă, în care doctrina freudiană este supusă, fără nici un fel de menajamente, confruntării sistematice (în 12 puncte!) cu realitățile științifice și filozofice de ultimă oră.

Deși postulează la originea comportamentelor noastre forța oarbă a inconștientului, psihanaliza e o teorie raționalistă, care promovează logicul și inteligibilul acolo unde dominase absurdul; din acest demers cu caracter iluminist rezultă și valoarea morală a psihanalizei. Psihanaliza respinge teza materialității absolute a proceselor psihice, care sînt, de fapt, doar reflectările unor procese materiale. Acordînd o însemnătate primordială limbajului, mai ales în cadrul orientării ilustrate de Lacan, psihanaliza se înfățișează astăzi ca o teorie și practică a comunicării; totodată, ea se integrează în complexul disciplinelor semiologice. Pe de altă parte, sinteza freudiană se întemeiază pe reunirea unor fenomene psihologice aparent eterogene în virtutea afinităților simbolice pe care le posedă. Trebuie însă recunoscut că psihanaliza n-a reușit să explice în ce mod se transformă pulsunile inconștiente în imagini simbolice. O descoperire capitală a lui Freud a fost succesiunea unor etape cu semnificație specific umană în existența fiecărui individ. Deși este regretabil că psihanaliza a omis momentul constituirii socialului, nu poate fi negată însemnătatea sociologică a interpretărilor analitice, ca de pildă necesitatea aprecierii intervenției supraeului social în reglarea comportamentului individual. Psihanaliza are meritul de a fi demonstrat că, în intimitatea psihicului, dezvoltarea se produce prin înfruntarea unor forțe contrarii, precum conștient—inconștient sau (în cea de-a doua topică freudiană) eu—sine. Psihoterapia nu se bazează pe transmisia vreunui misterios fluid și nici măcar pe un efort de persuasiune rațională, ci pe realizarea fenomenului de transfer, „întîmplare dramatică” ce rezultă din întîlnirea a două personalități atît la nivelul conștiinței, cît și al inconștientului. Cît privește principiul „economic” enunțat de Freud, principiu ce identifică dinamica fenomenelor psihice cu redistribuirea fluctuantă a unei anumite cantități de „energie” pulsională, Vianu consideră că avem de-a face cu un concept perisabil, întrucît nu e vorba decît de un tribut plătit „energetismului” la modă în secolul trecut. La fel de inconsistent se dovedește și principiul

1. *Ibidem*, pp. 45-49.

2. N. Manolescu, *Literatură și psihanaliză*, în „România literară”, IX (1976), nr. 7 din 12 febr., p. 9.

3. I. Vianu, *Introducere în psihoterapie*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1975, p. 11.

„topic“: este fără rost să căutăm localizări stabile ale unor fantomatice „energii“, cînd în realitate manifestările psihice „se nasc, se structurează și dispar exclusiv în procesul relațiilor interpersonale“. Ca metodă terapeutică, psihanaliza este atentă la asigurarea deplinei libertăți a pacientului, ferindu-se să impieteze asupra „libertății personale“ chiar cînd în joc se află reechilibrarea acestuia. Organizarea practicii psihanalitice prezintă un șir de deficiențe, printre care cele legate de „consacrarea specialistului abia după o analiză didactică ce seamănă, în multe privințe, cu o spălare de creier și o hirotonisire“; nemaivorbind de „nedemocraticul“ cost ridicat al curelor analitice.

În concluzie, dacă într-un viitor previzibil „școala și practica psihanalitică sînt menite... unei evoluții care le va face de nerecunoscut, este de crezut că ideile freudiene vor continua încă mult timp să alimenteze discuția“.<sup>1</sup>

Ne-am străduit să prezentăm „tematica“ paragrafului consacrat principiilor și aspectelor nevralgice ale psihanalizei freudiene din *Introducerea în psihoterapie*. Din acest simplu inventar de probleme reiese că Ion Vianu a reflectat îndelung și temeinic asupra destinului psihanalizei, fără să se lase influențat nici de denigratorii și nici de apologeții acesteia.

Curînd după apariția amintitei cărți, posibilitățile de studiu și de discuție în domeniul psihanalizei s-au restrîns tot mai amenințător. „Minirevoluția culturală“, care începuse să se facă simțită mai cu seamă după 1971, tolera tot mai anevoie să se facă publicitate numelui și operei lui Freud. Doctorul Vianu a hotărît să se expatrieze.

În 1980, cînd se stabilise în Elveția, unde era angajatul unui sanatoriu psihiatric, a tipărit într-o revistă franceză o notă despre situația psihanalizei în România; remarcă atunci că, în această privință, țara noastră reprezintă „o pată aproape albă“, fenomen care ar putea să intereseze pe un istoric al culturii europene dornic să descopere motivele pentru care la noi libertățile cetățenești sînt mai limitate ca în alte părți...<sup>2</sup>

Într-un articol din 1972, *Psihanaliza și arta*, Vasile Dem. Zamfirescu constata că, dacă psihanaliza nu se poate pronunța competent asupra calităților estetice ale unei creații, în schimb poate furniza, ca metodă auxiliară de cercetare, date foarte utile pentru „înțelegerea mesajului anumitor opere pornind de la biografia artistului“ și pentru „înțelegerea biografiei pornind de la creație“.

În studiul cercetătorului bucureștean sînt reproduse „pe scurt și simplificat“ răspunsurile lui Freud la problemele pe care el le ridicase în privința creației artistice: înțelegerea naturii operei de artă; cunoașterea personalității artistului; explicarea plăcerii estetice, adică a ecoului pe care opera de artă îl are la amatorul de artă. Freud n-a elaborat un sistem estetic propriu-zis, dar, răspunzînd la întrebările de mai sus, a schițat o teorie a psihologiei operei de artă.

V. Dem. Zamfirescu își exprima speranța că, preluînd și prelucrînd aceste răspunsuri, esteticienii români vor depăși „atitudinea reticentă pe care au manifestat-o întotdeauna teoreticienii și criticii noștri de elită (T. Vianu, G. Călinescu) față de teoria psihanalitică“.<sup>3</sup>

Ampla lucrare *Etică și psihanaliză*, publicată de Zamfirescu în 1973, urmărea să demonstreze posibilitatea ca rezultatele obținute prin investigații psihologice adecvate

1. *Ibidem*, pp. 11-20.

2. I. Vianu, *La psychanalyse au présent — Roumanie*, în „La Quinzaine littéraire“, 1980, nr. 326 din 1-5 iunie, p. 25.

3. V. Dem. Zamfirescu, *Psihanaliza și arta*, în vol. *Estetica filozofică și științele artei*, București, Ed. Științifică, 1972, pp. 260-261.

să fie valorificate în direcția evidențierii fundamentelor subiective ale faptului moral.<sup>1</sup> Era vorba și de o încercare de „demitizare” a viziunii despre om, prin analiza rădăcinilor mitice ale teoriilor bio-psihologice referitoare atât la „omul bun de la natură”, cât și la „omul rău de la natură”.

Studiul psihologului nostru s-a concentrat asupra implicațiilor pe plan moral ale metapsihologiei freudiene; au fost examinate din acest punct de vedere noțiuni precum libido, inconștient, eu și supraeu, refulare etc. Fără să se sprijine pe teze freudo-marxiste, dar arătând interes pentru concepțiile lacaniene, Vasile Zamfirescu și-a propus să demonstreze că, privită dintr-o perspectivă social-istorică, psihanaliza este capabilă să contribuie la edificarea unei etici marxiste caracterizate prin realism, laicitate și umanism.

Dar evoluția situației politice de la noi avea să dezmințască această tentativă utopică de a fundamenta „științific” morala individuală. Asupra freudismului a rămas să planeze tacit acuzația absurdă de imoralitate.

### Analizele didactice ale lui E. Papadima

La 24 aprilie 1981, în cadrul Cercului de Sugestie și Hipnoză condus de doctorul în psihologie Vladimir Gheorghiu, s-a ținut o ședință consacrată „psihanalizei și hipnozei”, la care au prezentat referate psihologii Vasile Dem. Zamfirescu și Eugen Papadima. S-a vorbit despre raporturile dintre cele două orientări, discipline și tehnici, insistându-se asupra eficienței hipnoanalizei, asupra factorului de sugestie ce intră în mod curent și inevitabil în analiza freudiană, asupra unor procedee curative în care se acționează (cu contribuții diferite ca greutate specifică și ca moment al aplicării) deopotrivă prin sugestie (eventual hipnotică) și prin psihanaliză (eventual „simplificată”). Am asistat la acea ședință, remarcând aleasa ținută științifică a referatelor, dar și ezitățile participanților la discuție, ceea ce vădea o incredibilă ignorare a principiilor psihanalizei.

N-am bănuțit însă atunci că Eugen Papadima era un analist format în împrejurările caracteristice perioadei care ar putea fi denumită cea a „psihanalizei catacombelor”.

E. Papadima s-a născut la București în 1943, într-o familie de intelectuali.<sup>2</sup> După ce absolvise în 1967 Secția de biblioteconomie a Facultății de Filologie din Institutul Pedagogic, s-a înscris în anul următor la Secția de psihologie a Facultății de Filozofie din București. Momentul revelării vocației sale de psiholog fusese lectura uneia din edițiile cărții lui I. Popescu-Sibiu despre „doctrina lui Freud”.

Circumstanțele în care a devenit analist ne sînt prezentate astfel: „În 1970 am avut șansa să-l cunosc pe doctorul Popescu-Sibiu și i-am solicitat o psihanaliză didactică. A acceptat greu, cu rezerve... Totul a durat ceva mai puțin de un an și șase luni de zile și s-a desfășurat într-un secret desăvîrșit. Amîndoi simțeam că psihanaliza era ceva subversiv, considerată «reacționară», chiar periculoasă... N-am rezolvat totul atunci. Mi-au mai trebuit ani de zile, cițiva *după* ce începusem să practic psihanaliza la Spitalul pentru studenți (sub numele mai inofensiv de «psihoterapie»), pînă cînd am simțit că funcționez eficient ca psihoterapeut. În tot acest timp am citit intens tot ce am putut procura (majoritatea în limba franceză) referitor la psihanaliză.”

1. V. Dem. Zamfirescu, *etică și psihanaliză*, București, Ed. Științifică, 1973, p. 6.

2. Datele privitoare la biografia domnului E. Papadima și la opiniile sale despre psihanaliză le culegem dintr-o scrisoare pe care ne-a expediat-o din West New York la 7 aprilie 1990.

Am putea spune că Popescu-Sibiu a jucat, în procesul de formare a analistului Papadima, nu rolul unui partener, ci al unui catalizator: el a înlesnit transformarea, fără să fi participat „substanțial” la noua sinteză. La vremea aceea, pentru Popescu-Sibiu psihanaliza încetase să fie o problemă de viață. Cum el însuși nu beneficiase de o analiză didactică, sînt lesne de înțeles ezitățile sale cînd era vorba să îndrume un „neofit” pe această cale. Importante au fost, în cazul de față, mai ales seriozitatea, perseverența și totala disponibilitate sufletească a „candidatului”.

Despre activitatea sa de analist aflăm mai departe de la Papadima: „Din 1972 și pînă la plecarea mea din țară (septembrie 1988), am practicat psihoterapia analitică la Spitalul pentru studenți din București. De fapt, pînă în primăvara lui 1987, cînd, ca urmare a depunerii actelor de emigrare, a trebuit să părăsesc acest loc de muncă. Am continuat cu o parte din pacienți (pînă cu trei zile înainte de a părăsi țara) la domiciliul meu particular, în cartierul Floreasca.”

La fel de interesantă ca practica sa de analist a fost activitatea didactică desfășurată de Eugen Papadima: „Între 1972-1978 (pînă la desființarea psihologiei ca facultate) am funcționat ca asistent «cu ora» la Facultatea de Filozofie, Secția psihologie, a Universității din București. În această calitate am încercat formarea unei gândiri psihanalitice la generațiile de psihologi între 1973-1978. În anii 1974, 1975 și 1976 mi s-au încredințat cîteva ore de curs (șase-opt pe semestru), în care am prezentat teoria și metoda psihanalizei cu un important accent pe practica psihoterapiei analitice. Din cîte știu eu, cred că au fost primele cursuri de acest gen (formative) de la noi din țară.”

Dar în afară de cursuri și seminarii, contactul său cu studenții a fost și de altă natură: „Tot în această perioadă, o parte din studenții cu care lucram la seminar m-au solicitat în vederea unor psihanalize didactice. Am acceptat bucuros și în prezent pot afirma că o parte din cei cu care am efectuat o analiză didactică și superviziune (din nefericire, nu prea mulți) sînt astăzi psihoterapeuți talentați, care practică cu succes psihoterapia analitică (sau chiar psihanaliza «clasică») în București și, probabil, și în alte orașe ale țării.”

Eugen Papadima nu a condus analize didactice numai la cererea unor studenți de-ai săi. Asemenea solicitări i-au venit și din partea medicilor, și anume din partea a trei-patru psihiatri (în perioada lor de secundariat) și a doi-trei medici generaliști. Despre rezultatele de perspectivă ale strădaniilor sale, Papadima consemnează: „Deoarece aceste analize au fost făcute în ultima parte a activității mele în România (1982-1987), nu știu dacă în prezent acești medici practică psihanaliza ca metodă specifică sau doar utilizează cunoștințele dobîndite pentru practicarea specialității lor.”

O altă formă de inițiere a psihologilor în psihoterapia analitică au fost ciclurile de prelegeri ținute la Centrul de Perfecționare a Cadrelor din Ministerul Sănătății. Unele din aceste prelegeri au fost transcrise, multiplicare și distribuite participanților la cursuri.

Considerente de ordin politico-administrativ i-au împiedicat pe E. Papadima, ca și pe ceilalți psihanalizști români dinaintea de 1989, să se afirme printr-o activitate publicistică de orientare psihanalitică. Printre altele, el a contribuit cu o prezentare a „psihoterapiei analitice” la manualul de *Psihologie clinică* din 1985. Dătător de seamă pentru spiritul combativ în care Papadima a redactat această prezentare este, de pildă, pasajul referitor la eficiența curelor analitice: „Dorim totuși să ne întrebăm dacă procentul de reușită (60%) nu ar cunoaște o cifră mai ridicată în cazul în care ar exista mai puțini pacienți «selecționați», prin forța împrejurărilor, după «criteriul» incurabilității prin alte metode de tratament.”<sup>1</sup>

1. E. Papadima, *Psihoterapia analitică*, în vol. *Psihologie clinică*, București, Ed. Academiei R. S. România, 1985, p. 277.

Eugen Papadima declară că nu a considerat niciodată că prezența activă a psihologilor în domeniul psihanalizei ar constitui „o anomalie istorică”. El nu a împărtășit și nu împărtășește opinia că teritoriul psihanalizei aparține de drept medicinei: „Faptul că S. Freud, ca și mulți alți psihanalști de renume au fost (și continuă să fie) de formație medicală nu este un argument care să mă convingă... Singurul lucru comun medicinei și psihanalizei... este faptul că ambele se ocupă (și) de omul bolnav. În rest, avem de-a face cu deosebiri, unele dintre ele... de natură esențială. Printre acestea ar fi: concepția generală despre boală și cauzele ei (*organogeneza versus psihogeneza*), abordarea pacientului (predominant în calitate de obiect al demersului *versus* predominant ca subiect), precum și mijloacele de tratament (chirurgicale, medicamentoase, nutriționale etc. *versus* psihologice). Desigur, se constată în medicina modernă (tendințe au fost și la Hipocrate) o abordare mai complexă a pacientului, luându-se din ce în ce mai mult în considerare aspectele psihologice, tot așa cum unii psihanalști utilizează uneori chimioterapia. Poate că într-un viitor nu foarte îndepărtat psihanaliza și medicina vor fuziona într-o știință multivalentă a «vindecării». Sau poate acest lucru nu se va întâmpla, medicina evoluând spre intervenții genetice, iar psihanaliza spre... sociologie aplicată!”

Cristalizarea deplină a acestei viziuni s-a produs în cursul șederii psihanalistului nostru în SUA, unde a emigrat și din dorința de „a se confrunta «pe viu» cu psihanalști «oficiali», pregătiți într-un cadru instituționalizat în țara despre care se spune că a cunoscut cea mai largă răspândire a psihanalizei”. Cît despre această confruntare, Papadima se socotește îndreptățit să declare: „Pot să afirm că n-aș fi avut neapărat nevoie de asta. Ei, psihanalștii «adevărați», nu se deosebesc prin nimic esențial de noi, de ceea ce aș îndrăzni să numesc «școala românească de psihanaliză». Ce ne lipsește nu este decît o recunoaștere oficială și, eventual, afilierea la una din organizațiile internaționale.”

Referitor la propria-i situație, el ne informează: „Sînt în curs de a obține un *PhD* în psihologie [titlul de doctor], practic psihanaliza (tot «neoficial», deoarece nu am încă *credentials*-urile necesare) și fac mereu comparații între pacienții americani și cei pe care i-am avut în țară. Ca un fapt divers pot să vă spun că, de cele mai multe ori, comparația nu e în defavoarea românilor... Și nu cred că sînt prea subiectiv afirmînd asta.” Gîndul înapoierii în țară nu l-a părăsit niciodată.

Dar nici cei de-aici nu l-au uitat. Bună parte din membrii cei mai reprezentativi ai Societății Psihanalitice Române sînt medici și psihologi care i-au fost studenți, ba unii chiar „pacienți” la analiza didactică. Și toți se mîndresc cu asta.

O mărturie a prețurii de care continuă să se bucure în patrie este o notație fugară dintr-un roman al lui Vasile Andru apărut recent. La capătul unei înșuriri de distinși intelectuali care își părăsiseră țara în ultimii ani, aflăm însemnarea: „Psihanalștul Papadima a emigrat la New York. Mulți plecau... Cei care rămîneau aici tăceau ca să nu-și primejduiască viața sau ucenicii.”<sup>1</sup>

### **Psihiatrii și psihologii combat psihanaliza, dar își însușesc concepte freudiene. G. Ionescu, A. Dicu**

Judecînd după anumite semne, s-ar spune că în cercurile psihiatrice românești a stăruit și în anii '70 acea atitudine dacă nu de ostilitate, cel puțin de indiferență față de

1. V. Andru, *Muntele Calvarului*, București, Ed. Militară, 1991, p. 240.

psihanaliză, moștenită din deceniile anterioare. De pildă în volumașul *Psihoterapia*, editat la Sibiu în 1973-1974 de organizatorii primului și celui de-al doilea simpozion de psihoterapie, nu se întâlnește în rezumatele comunicărilor prezentate de cei 33 de participanți nici o referință la psihanaliza freudiană. Volumul *Relațiile interdisciplinare ale psihiatriei*, reunind textele (sau rezumatele ample) ale celor peste 140 de comunicări programate la sesiunea științifică din octombrie 1975 de la Spitalul Clinic Socola din Iași, cuprinde doar două lucrări bazate pe doctrina lui Freud, despre care se fac unele aprecieri critice în alte două lucrări.

Prezentarea școlilor psihanalitice pe care Vasile Predescu și Aurel Romilă au inclus-o în manualul de psihiatrie din 1976 se caracterizează prin efortul de a păstra măsura între combaterea neajunsurilor doctrinare ale freudismului și recunoașterea anumitor merite istorice ale lui. Astfel, savantului vienez i se aduce imputarea de a fi subordonat biologicului aspectele sociale ale psihopatologiei, ceea ce a favorizat „orientările materialist-vulgare ale antropologiei”. Pe de altă parte, psihanaliza „are totuși meritul de a fi dat o sinteză oarecum unitară asupra funcționării psihicului, într-un moment istoric când totul era fragmentat de pozitivismul secolului al XIX-lea”.<sup>1</sup>

În raportul pe care profesorul Predescu și colaboratorii săi l-au prezentat la consfătuirea de la București din 1977 despre „psihopatologia comportamentului sexual”, psihanaliza este tratată cu destulă severitate: „Pornind de la o bază factuală îngustă, constituită din rememorările nevroticilor adulți, S. Freud a oferit o explicație psihodinamică unilaterală.”<sup>2</sup> Dar cam tot aceeași echipă de clinicieni și-a axat fără ezitare referatul privind la psihoterapia aplicată adolescenților pe concepțiile Annei Freud.<sup>3</sup>

În perioada de care ne ocupăm, psihiatrul George Ionescu n-a arătat prea multă disponibilitate față de psihanaliză, mai ales în ce privește latura doctrinară a acesteia, ceea ce nu înseamnă că, în anumite cazuri, nu s-a exprimat favorabil despre învățătura lui Freud.

Într-un articol despre psihoterapia de grup, publicat împreună cu Vasile Predescu, se atrage stăruitor atenția asupra erorii pe care o comit cei ce identifică psihoterapia, metodologie avînd o veche și largă aplicabilitate, cu psihanaliza, varietate relativ recentă a psihoterapiei. Este drept că această confuzie a devenit posibilă datorită faptului că freudiștii „au abordat fără rezerve psihoterapia, au modelat-o conform teoriei lui Freud și au încărcat-o cu concepte freudiene”. Devenim astfel martorii unui adevărat complot vizînd impunerea psihanalizei ca formă superioară a psihoterapiei: „Psihanaliștii, avînd în general o temeinică formare teoretică, bazați pe această unică metodă terapeutică, merg în front compact, intransigenți și impenetrabili oricărei influențe străine (deseori oricărui argument realist), apărînd cu înverșunare ceea ce ei numesc «aurul pur» al analizei. Ceilalți medici, tributarî mai multor izvoare metodologice, într-o ambiguitate somato-psihoterapeutică (ce exprimă realismul și spiritul lor pragmatic), înaintează în neorînduială (ignorînd războiul declarat cu o jumătate de secol în urmă), știînd că, mai mult decît lupta proprie, aliații lor (realitatea clinică și timpul) îi vor duce la victorie.”<sup>4</sup>

1. V. Predescu și A. Romilă, *Psihanaliza și școlile psihanalizatorilor disidenți*, în *Psihiatrie*, București, Ed. Medicală, 1976, p. 46 și 48.

2. V. Predescu, C. Oancea, D. Christodorescu, *Psihosexualitatea umană în stare normală și patologică cu factorii săi determinanți*, în „*Neurologie, psihiatrie, neurochirurgie*”, XXIII (1978), nr. 1 din ian.-mart., p. 59.

3. V. Predescu, C. Oancea, Sanda Măgureanu, *Particularitățile psihoterapiei la vîrsta adolescenței*, în „*Neurologie, psihiatrie, neurochirurgie*”, XXII (1977), nr. 4 din oct.-dec., pp. 241-251.

4. V. Predescu și G. Ionescu, *Psihoterapia de grup (I)*, în „*Neurologie, psihiatrie, neurochirurgie*”, XV (1970), nr. 1 din ian.-febr., p. 51.

1973 *Atitudinea conferențiarului George Ionescu față de psihanaliză, în scrierea lui din observații cu caracter restrictiv. Referindu-se la instanțele fundamentale ale metapsihologiei freudiene, psihiatrul român remarcă: „Id-ul poate fi considerat ca un comportament biologic al personalității, Ego-ul ca un comportament psihologic și Superego-ul drept comportament social al ei.” De aici o concluzie în favoarea amintitei metapsihologie: „Astfel privind teoria freudiană a personalității, ea ne apare ca fiind deschisă și permeabilă oricărei influențe (biologice, psihologice sau sociale) și credem că nota ei de realism constă în accentul pe care diferiți autori îl pun pe una sau pe alta din aceste trei componente.” Impresia favorabilă produsă de această constatare nu este risipită de observarea că „Freud a pus un accent exagerat pe Id”.<sup>1</sup>*

Spre deosebire de alți psihiatri de la noi, G. Ionescu își manifestă convingerea că psihanaliza are mai multe afinități cu medicina decât cu psihologia: „Este o realitate faptului că psihanaliza menține strânse legături cu medicina... aceasta nu numai datorită și datorită faptului că medicina aduce mai multe satisfacții psihanalizei decât psihologia, ci și datorită faptului teoretic că își este mai ușor și ești mai bine pregăuit să înțelegi psihanaliza decât psihologia.”<sup>2</sup>

Despre amplitudinea și fundamentarea doctrinei psihanalizei pe plan teoretic și practic, psihiatrul practic ca medic, decât ca psiholog.<sup>3</sup>

Despre analiza istorică, longitudinală a direcționare verticală în analiza vieții psihice. Dată de meritul analizei istorice, acest merit nu îndreptățește aprecierea unora că psihanaliza prezintă o metodă psihoterapeutică ce urmează o direcționare verticală în analiza vieții psihice.<sup>3</sup>

Despre contribuția vizionii freudiene la elaborarea și fundamentarea doctrinei psihanalizei se vorbește doar fugăr în *Psihosomatica*, monografia din 1975 a lui George Ionescu. În relativ bogata bibliografie a acestei cărți nu este inclusă nici o scriere a lui Freud.

Cu atât mai surprinzător este să-l aflăm pe psihiatrul nostru, la puțină vreme după aceea, angrenat într-o amplă cercetare, inițiată de el însuși și întemeiată strict pe schemele psihanalitice freudiene. Era vorba de verificarea ipotezei că, de-a lungul adolescenței, între tânăr și părinții săi, precum și între tânăr și educatori sau persoanele capabile să-i dirijeze comportamentul, se stabilesc relații similare celor ce apar, în cursul curei analitice, între pacient și analist, cînd „reprezentările infraconștiente” ale celui analizat, reprezentări purtînd o considerabilă încărcătură afectivă cel mai adesea pozitivă, dar uneori și negativă, se deplasează asupra persoanei analistului. Formulînd obiectivul investigației, doctorul Ionescu s-a apărut de bănuiala că și-ar fi propus „extinderea, într-o măsură ocazională a acestei noțiuni, „considerînd transferul ca un proces susceptibil de a fi dirijat în direcția analiticii, a noțiunii de transfer”; de fapt, el urmărea „îmbogățirea și negația” acestei noțiuni, „considerînd transferul ca un proces susceptibil de a fi dirijat în direcția analiticii, în orice formă de psihoterapie, în orice etapă a dezvoltării psihice a adolescentului”.<sup>4</sup>

Cercetarea, patronată de Universitatea din București, care se arăta interesată să urmărească evoluția psihicului studenților, mai ales a celor din primul an de învățămînt, a apărut dincolo de așteptările studenților, în relațiile psihologice ale adolescenței cu precădere.

Cercetarea, patronată de Universitatea din București, care se arăta interesată să urmărească evoluția psihicului studenților, mai ales a celor din primul an de învățămînt, a apărut dincolo de așteptările studenților, în relațiile psihologice ale adolescenței cu precădere.

Cercetarea, patronată de Universitatea din București, care se arăta interesată să urmărească evoluția psihicului studenților, mai ales a celor din primul an de învățămînt, a apărut dincolo de așteptările studenților, în relațiile psihologice ale adolescenței cu precădere.

Cercetarea, patronată de Universitatea din București, care se arăta interesată să urmărească evoluția psihicului studenților, mai ales a celor din primul an de învățămînt, a apărut dincolo de așteptările studenților, în relațiile psihologice ale adolescenței cu precădere.



scale, grile și alte tehnici specifice. Studiul a fost extins la elevii unor școli medii în care studenții făceau practică pedagogică.

Dintre concluziile formulate de colectivul de psihologi, medici și studenți care a efectuat cercetarea, reținem doar câteva cu certă rezonanță psihanalitică: „adolescența se consumă după modelul unei psihoterapii de tip analitic; întreaga fenomenologie psihică pe care pacientul analizat o dezvoltă dirijat în timpul curei, tinărul o elaborează spontan în anii adolescenței; toate mecanismele de apărare a Eului (proiecție, introiecție, interiorizare, regresie, identificare etc.), interpretate de psihanaliză ca tot atâtea rezistențe, sînt regăsite într-o amplă și evidentă manifestare la adolescent; nevroza de transfer, boală artificială, experimentală, creată de situația analitică, preambul operațional al „vindecării”, poate fi asimilată cu „criza adolescenței”; la rîndul lor, terapeutul și co-terapeutul pot fi asimilați, în anumite limite, părinților adolescentului”.<sup>1</sup>

Programarea acestui studiu a reprezentat o recunoaștere a fecundității metodei psihanalitice: chiar dacă teoria freudiană a transferului și contratransferului ar fi discutabilă sub multe aspecte, ea poate totuși servi ca punct de plecare în investigații capabile să dezvăluie dacă nu esența, cel puțin mecanismele unor procese psihice altminteri greu abordabile sau inabordabile de către cercetători. Fără îndoială că studiul despre „adolescență și transfer” nu anulează obiecțiile pe care doctorul George Ionescu le-a formulat la adresa psihanalizei<sup>2</sup>, dar nu este mai puțin adevărat că acest studiu are cumva semnificația unui omagiu adus gândirii freudiene.

În al său *Itinerar psihiatric*, Petre Brânzei a introdus un capitol despre „psihoterapia analitică (psihanaliza)”, unde a insistat asupra precursorilor lui Freud în această direcție: Charcot, Janet, Breuer și mai cu seamă ceasornicarul din Belfast, Ph. P. Quimby, un magnetizor care a inaugurat curele prin persuasiune (*mind cure*), în care pacientului i se sugera să-și amintească psihotraumele sexuale uitate. Profesorul ieșean ne îndeamnă să nu confundăm metoda simplistă a lui Quimby cu psihanaliza lui Freud. Dar cînd e vorba de evaluat aceste modalități psihoterapeutice, Brânzei declară: „Cîmpul predilect de aplicare a psihanalizei rămîne, ca și în cazul mesmerismului și al hipnozei, teritoriul incert al «nevrozei de conversiune», care... se poate vindeca prin intermediul oricărei alte proceduri persuasive.”<sup>3</sup>

Era inevitabil ca, în problemele genezei și interpretării viselor, psihiatrii să facă referințe la doctrina lui Freud. În cartea sa din 1970 *Visul și structurile subconștientului* (prelucrare a scrierii din 1938 *Funcțiunile creatoare ale subconștientului*), Ion Biberi denunță insuficiențele onirologiei freudiene: „Freud explică printr-o formulă rigidă o varietate [de fenomene] care se refuză reducerii la unitate, dînd, de altminteri, dovadă de

1. G. Ionescu, *Adolescență și transfer*, în „Neurologie, psihiatrie, neurochirurgie”, XXIV (1979), nr. 1 din ian.-mart., pp. 23-27.

2. Într-adevăr, în raportul pe care l-a întocmit, împreună cu profesorul V. Predescu, pentru Consfătuirea națională de psihologie medicală de la Cluj din 1972, conferențiarul G. Ionescu arăta-se prea puțină prețuire noțiunilor freudiene de transfer și contratransfer, afirmînd că, de fapt, Freud nu are în vedere comprehensiunea dintre pacient și analist bazată pe reciprocitate afectivă, ci o direcționare univocă a afectivității, dinspre bolnav către medic (V. Predescu și G. Ionescu, *Psihologia, dimensiune implicită a medicinei*, în „Neurologie, psihiatrie, neurochirurgie”, XVII (1972), nr. 4 din iul.-aug., p. 292).

3. P. Brânzei, *Itinerar psihiatric*, ed. II, Iași, Ed. Junimea, 1979, pp. 463-465. În același spirit și cu evocarea aceluiași „precursori” este prezentată psihanaliza pe spațiul a două pagini în manualul redactat de profesorii P. Brânzei și Aurelia Sirbu (vezi *Psihiatrie*, București, Ed. Didactică și Pedagogică, 1981, pp. 326-327).

subtilitate de interpretare, în cazurile îndoielnice, pentru a le explica prin teoria lui, și trecînd sub tăcere cazurile incompatibile cu aceasta.<sup>1</sup>

O atitudine foarte circumspectă față de onirocritica freudiană întîlnim și în culegerea de studii *Visul — probleme de fiziologie, psihologie și patologie*. În capitolul despre „interpretarea viselor”, scris de profesorul Liviu Popoviciu de la Tirgu Mureș, redactorul principal al cărții, se arată că simbolistica viselor propusă de Freud și alți psihanaliziști „reprezintă elucbrații și «naivități» moderne, multe din ele inspirate din naivitățile și misticele interpretări antice”.<sup>2</sup>

În aceeași publicație, Virgil Enătescu s-a ocupat de *Vis și psihanaliză*. Autorul se socotește dator să explice de ce nu a ignorat teoriile freudiste: „Justificarea existenței unui subcapitol referitor la interpretarea psihanalitică a visului este argumentată de volumul foarte mare de cercetări efectuate prin această metodă asupra fenomenului de vis, pe parcursul a peste șapte decenii.” Recunoscîndu-i psihanalizei capacitatea de a stimula gîndirea psihiatrică și chiar o anumită utilitate practică, doctorul Enătescu își exprimă convingerea că această orientare științifică „a apărut în mod prematur, pe un fond de cunoaștere inefficient, intuind unele aspecte ale psihicului uman, dar oferindu-le o rezolvare insuficientă”.<sup>3</sup>

În lucrarea despre „patologia obsesivă”, Mircea Lăzărescu îl categorisește pe pacientul său tipic ca fiind un individ cu „caracter sadic-anal”, dar își avertizează imediat cititorii că, deși folosește o terminologie freudiană, demonstrațiile lui nu au nimic comun cu psihanaliza, care se preocupă de punerea în evidență a pulsionilor, concepte subiective și speculative, iar nu de observarea obiectivă a „actului”, expresie bio-socială, cu implicații morale, a personalității concrete.<sup>4</sup>

Eduard Pamfil și Doru Ogodescu își propun și ei, în studiul pe care l-au consacrat „nevrozelor”, să respingă fundamentele psihanalizei. Freud i-a deziluzionat profund pe cei care speraseră ca psihanaliza să le ofere cheia dinamicii psihicului: „Aceea care s-a crezut cea mai umană și mai totalistă direcție a psihologiei moderne, respectiv cea încercată de *freudism*, nu a condus la o caracterologie”, deoarece nu este vorba de „un sistem care să culmineze cu explicarea structurală a persoanei”.<sup>5</sup>

Unei critici sistematice a fost supus freudismul mai cu seamă în *Persoană și devenire*, următoarea lucrare rezultată din colaborarea lui Pamfil cu Ogodescu. „Psihanaliza (din fericire!) — exclamă autorii — își poartă germenii de autodistrugere în înseși formulările sale”; fatalitatea acestei autodistrugerii s-ar datora faptului că noțiunea de „inconștient” este perimată, ca una „tributară ambianței filozofice și științifice a sfîrșitului secolului al XIX-lea”. În viziunea psihiatrilor timișoreni, psihanaliza se înfățișează ca o doctrină pesimistă, cu temeuri metodologice de tip teologal: „Capitala și neașteptata eroare freudistă va fi, pînă la urmă, introducerea unui sistem *secvențial-cauzalist, predestinic* (un fel de neocalvinism) în știința despre psihic, care suferea de acest viciu epistemologic, dar care începuse deja să înregistreze influențele gîndirii și teoriilor pro-

1. I. Biberi, *Visul și structurile subconștientului*, București, Ed. Științifică, 1970, p. 160. De remarcat că Biberi evită să folosească termenul, probabil prea „freudist”, *inconștient*, preferîndu-i *subconștientul*, privilegiat de P. Janet. Aceeași neîncredere în psihanaliză l-a determinat pe psihiatru să eseistul Biberi ca, în lucrarea sa *Eros* (București, Ed. Albatros, 1974), ce se voia un manual de „erotologie” destinat tineretului, numele lui Freud să nici nu fie menționat.

2. *Visul — probleme de fiziologie, psihologie și patologie*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1978, p. 163.

3. *Ibidem*, p. 151 și 158.

4. M. Lăzărescu, *Patologie obsesivă*, București, Ed. Medicală, 1973, pp. 61-63.

5. Ed. Pamfil și D. Ogodescu, *Nvrozele*, Timișoara, Ed. Facla, 1974, pp. 22-23.

babiliste. Psihanaliștii sînt astfel descoperitorii și formulații celei mai pesimiste și fataliste descrieri a lui *homo sapiens*. Fiindcă ei debutează negînd ceea ce are caracteristic psihismul: proprietatea de a fi un *sistem probabilist*, proiectiv și inovant.<sup>1</sup> Aici este denunțat hiperdeterminismul psihic, adeseori imputat lui Freud.

Teza freudiană a inconștientului care furnizează material operativ conștiinței ar dezvălui un mod de gîndire schematic și conservatist: „Pentru Freud conștiința își trage seva din ea însăși. Dar nu pentru o descoperire și dezvoltare a noului, ci pentru consolidarea vechiului. Și pentru aceasta freudismul trebuie considerat ca o *viziune reduționistă*, pesimistă despre lume și despre suflet.” Pe de altă parte, prioritatea acordată activităților inconștiente condamnă psihanaliza la o optică meschină: „Lipsindu-i dimensiunea solară a axiologicului, [care se află] infundată în abisurile inconștiente, omul imaginat de freudism este mic, complexat, jalnic, deci *ab initio* bolnav (nevrotic).”<sup>2</sup> De aceea eliberarea de sub tirania psihanalizei începe cu negarea conceptului freudian de „inconștient”: „Antifreudism înseamnă, de fapt, a nu accepta ideea existenței *inconștientului* ca realitate trăită, experimentabilă.”

Referitor la îndatorirea de a grăbi „amurgul psihanalizei”, cei doi autori ai concepției „trionfante” despre funcționalitatea psihicului uman atrag atenția asupra dificultăților pe care nu pot să nu le întîmpine tentativele de demolare a freudismului: „Psihanaliza se poate conecta *cu și la* orice sistem, datorită limbajului său metaforic, ocult și cameleonice construit. Suplețea ei adaptativă reprezintă una din marile reușite literare ale sfîrșitului de secol al XIX-lea. Și o stranie aventură a psihologiei.”<sup>3</sup>

Tot sceptici în privința eficacității terapiei analitice și neconvinși de valabilitatea învățăturii freudiene se declară Vasile Văleanu și Constantin Daniel, autorii unei „psihosomatici feminine”. Și ei protestează împotriva a ceea ce numesc „exproprierea” de către „felurile și numeroasele școli psihanalitice” a abordării psihosomatice a patologiei umane. Fără să tăgăduiască valoarea anumitor teze freudiene, autorii noștri formulează în această privință concluzii dezaprobatoare: psihaliștii au preluat și au prelucrat concepte „pe care nu ei le-au creat, dar pe care le-au popularizat”. Asemenea concepte pot fi încă utilizate, deși, „în fundamentarea ei teoretică și în dezvoltarea ei ulterioară, doctrina psihanalitică trebuie considerată în prezent ca neverificabilă științific”.<sup>4</sup>

Receptivitate față de psihanaliză manifestă însă Andrei Athanasiu și Victor Săhleanu în scrierea lor (multigrafată) din 1972 *Psihologie și medicină*, în care și-a găsit locul prezentarea succintă a vederilor lui Freud, Adler și Jung despre rolul inconștientului în structurarea personalității, precum și a metodelor dialectice de psihoterapie, începînd cu psihanaliza.<sup>5</sup>

În scrierea sa memorialistică, doctorul Tiberiu Vlad constata că, după ofensiva desfășurată de inflexibili „combatanți din linia întîi” ai freudismului, apar detașamentele celor „dispuși să critice, să filtreze, să selecționeze, să decanteze, chiar să amputeze sau să deformeze, în scopul de a conserva viabilul”, astfel încît „edulcorarea, digestia

1. Ed. Pamfil și D. Ogorescu, *Persoană și devenire*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1976, p. 72.

2. *Ibidem*, pp. 78-79.

3. *Ibidem*, p. 86 și 89.

4. V. Văleanu și C. Daniel, *Psihosomatica feminină*, București, Ed. Medicală, 1977, pp. 141-142.

5. Vezi versiunea tipărită a lucrării: A. Athanasiu, *Elemente de psihologie medicală*, București, Ed. Medicală, 1983, pp. 21-25 și 290-292.

și asimilarea unor noțiuni incomode să devină din ce în ce mai facile”.<sup>1</sup> Și doctorul Enătescu observa că o serie de psihoterapeuți adversari ai freudismului se servesc în practica lor de catarsis, relaxare și „alte metode terapeutice derivate din psihanaliză”, fără totuși să adopte și „modelul explicativ teoretic” propus de Freud.<sup>2</sup>

Iată și un articol despre „sindromul Centaurului” manifestat de automobiliștii care, datorită „refulărilor”, „frustrațiilor” și „complexelor de inferioritate”, devin agresivi la volan, agresivitate care e și expresia unui „simbolism sexual”.<sup>3</sup> Termenul „psihanaliză” și numele lui Freud nu apar în acest text care totuși se vrea de orientare freudiană.

În cadrul „procesului psihanalizei”, distinsul psiholog care a fost Vasile Pavelcu nu putea, acum un sfert de secol, să nu citeze unele opinii defavorabile freudismului formulate de teoreticienii sovietici sau de „marxizanții” occidentali. Personal considera că „este greu să se separe partea de adevăr de partea de eroare într-o doctrină atît de complexă și atît de discutată cum este psihanaliza. Cu atît mai mult cu cît, chiar și greșind, un asemenea curent de gîndire — în măsura în care la bază se află seriozitate și intenții științifice, cum este, indiscutabil, cazul lui Freud — stimulează dezbateri, contrademonstrații și cercetări care contribuie, uneori într-o mare măsură, la depistarea problemelor și lărgirea orizontului”.

În orice caz, el nu se arăta dispus să persiste în afirmația pe care o făcuse în cartea *Adevăr și eroare* publicată în 1943 la Iași: „Tot ce este nou în freudism nu este just, iar ceea ce este just nu este nou.” Profesorul ieșean explica schimbarea sa de atitudine nu numai prin propria-i evoluție intelectuală, dar și prin evoluția pe care o cunoscuse freudismul însuși: „Psihanaliza de azi diferă de cea de acum 33 de ani; experiența a făcut-o mai suplă; riscurile au diminuat; empirismul s-a redus; încrederea a sporit.”<sup>4</sup>

Și profesorul Paul Popescu-Neveanu consemnează în cursul său de psihologie din 1977 observații critice despre psihanaliză, dar cu preocuparea de a nu încălca regulile onestității științifice și pedagogice. Privitor la oniologia freudiană, el apreciază că „viciile doctrinei” sînt amplificate de generalizări teoretice ilegitime operate pe baza materialului provenit din studiul viselor; nu este însă mai puțin adevărat că, în acest domeniu, Freud „ne oferă un model interesant și demn de luat în seamă”.<sup>5</sup>

„Unele precizări cu privire la psihanaliză” oferă A. Cosmovici în studiul introductiv la o culegere de articole despre metodele folosite pentru cunoașterea personalității elevilor, printre care textele Rorschach și TAT, ambele „de inspirație psihanalitică”.<sup>6</sup>

În *Introducerea în psihologie* publicată de Mihai Golu și Aurel Dicu în 1972, psihanalizei ortodoxe și disidențelor sale li se acordă 20 de pagini. Alături de notații lipsite de patimă referitoare la unele aspecte de amănunt, se întîlnesc aici caracterizări „nimi-

1. T. Vlad, *Confesiunile unui psihiatru*, București, Ed. Litera, 1985, p. 200. Însuși T. Vlad a procedat ca un asemenea „combatant din linia a doua” de-a lungul unor pagini ale scrierii sale din 1978 *Psihologia și psihopatologia comportamentului*, unde a dezvoltat teze psihanaliste fără să recurgă la vocabularul de rigoare.

2. *Visul — probleme de fiziologie, psihologie și patologie*, pp. 156-157.

3. R. Djuvara, Lelia Ioan, O. Ștefănescu, *Psihologia automobilistului sau „sindromul Centaurului”*, în „Viața medicală”, XVII (1970), nr. 2 din 26 ian., pp. 81-82.

4. V. Pavelcu, *Drama psihologiei*, ed. II, București, Ed. Didactică și Pedagogică, 1972, pp. 188-189.

5. P. Popescu-Neveanu, *Curs de psihologie generală*, vol. II, București, Universitatea din București — Facultatea de Filozofie, 1977, p. 387.

6. Vezi *Metode pentru cunoașterea personalității*, București, Ed. Didactică și Pedagogică, 1972, pp. 21-30. Articolele despre amintirile teste sînt semnate de Miltred Cristescu.

citoare" ale ansamblului doctrinei psihanaliste. Cei doi psihologi apreciază că sistemul freudian se bazează pe „considerații subiective și arbitrare”; el se aseamănă cu religia, „care-ți cere să crezi în dogmele sale, fără să cercetezi și să pui întrebarea *de ce?*” Așa se face că freudismul a devenit „aliatul prețios” al majorității concepțiilor obscurantiste și iraționaliste din psihologia și sociologia burgheză.<sup>1</sup>

După ce, într-o lucrare din 1977, a consemnat unele observații critice la adresa noțiunii de inconștient în varianta ei freudiană<sup>2</sup>, Aurel Dicu a publicat broșura de 94 de pagini (cu un tiraj de 26 000 de exemplare) *Ce este psihanaliza?* în colecția „Știința pentru toți” a Editurii Științifice și Enciclopedice. Este vorba de unica expunere concisă despre freudism adresată unui public foarte larg apărută la noi. Din acest punct de vedere, lucrarea psihologului A. Dicu (care la vremea aceea lucra în calitate de redactor la Editura Științifică) merită o atenție deosebită.

Prima treime a lucrării tratează despre problema inconștientului și a conștiinței *înainte* de Freud, începând cu Descartes, Leibniz și Kant și terminând cu Charcot, Janet și Bernheim. Chiar atunci când se trece la prezentarea psihanalizei ca atare, se vorbește mai cu seamă de faza inițială a elaborării doctrinei freudiene, cu totala omitere a înnoirilor suferite de metapsihologie după primul război mondial. Sînt semnalate principalele orientări psihanalitice disidente (cele ale lui Adler și Jung), precum și unele teorii „neofreudiste” (cele ale lui Fromm<sup>3</sup> și Karen Horney).

Trecînd la o „apreciere critică generală asupra psihanalizei”, autorul ne îndeamnă să nu pierdem din vedere două aspecte istorice: *a.* psihanaliza este „un produs al ideologiei burgheze aflate în etapa de criză” și *b.* psihanaliza este „una din variantele psihologiei occidentale”, ale cărei fundamente absolutizante și metafizice nu permit rezolvarea științifică a tuturor problemelor „organizării psihocomportamentale a omului”. Aceste considerente nu ne dau totuși dreptul să negăm ceea ce este „peren și valoros” în psihanaliză, precum aspectele de ordin aplicativ cu caracter terapeutic sau profilactic, dar și unele de ordin teoretic: demonstrarea importanței ce revine componentei inconștiente a psihicului, relevarea caracterului dinamic și contradictoriu, dar totodată sistemic și ierarhizat al vieții psihice, punerea în evidență a mecanismelor de reacție emoțională la solicitările externe.<sup>4</sup>

Cît despre limitările și neajunsurile psihanalizei, sînt menționate: absolutizarea rolului inconștientului în dinamica vieții psihice, tendința reduționistă de biologizare a psihicului uman, orientarea pansexualistă, pretenția de a construi o doctrină generală despre om și societate. De aici și concluzia concluziei: „Lucrările de psihanaliză impresionează pe cititor mai mult prin ineditul terminologiei și prin deschiderea pe care, chipurile, o creează către aspectele ascunse, enigmatice ale vieții lui interioare, decît prin argumentare și forța faptelor.”<sup>5</sup>

Trebuie însă recunoscut că, în atmosfera ce se crease către sfîrșitul anilor '70, cînd partidul îndemna tot mai stăruitor la sporirea vigilenței revoluționare față de manifestările ideologice incompatibile cu învățătura materialist-dialectică, o scriere urmărind informarea maselor în privința freudismului nu putea să fie prevăzută cu o altă „încheiere” decît cea care figurează pe ultima pagină a broșurii *Ce este psihanaliza?*

1. M. Golu și A. Dicu, *Introducere în psihologie*, București, Ed. Științifică, 1972, p. 46.
2. A. Dicu, *Conștiință și temperament*, Timișoara, Ed. Facla, 1977, pp. 50-59.
3. Dar despre adeviziunea lui Fromm la marxism nu se pomenește nimic.
4. A. Dicu, *Ce este psihanaliza?*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1978, pp. 86-88.
5. *Ibidem*, pp. 89-90.

Mai trebuie spus că, în întregul deceniu al optulea, n-a fost tipărită nici o traducere în limba română din operele lui Freud. Putem semnala doar publicarea în „Aeskulap”, revista trimestrială a studenților de la IMF Tîrgu Mureș, a unor fragmente din biografia lui Sigmund Freud redactată de Ernest Jones, tălmăcirea fiind însoțită de o prezentare elogioasă, semnată de Ș. Tamburlini, a personalității lui Freud și a lui Jones.<sup>1</sup>

### Psihanaliza și creația în anii '70. Ioana Crețulescu, Eug. Simion, Al. Protopopescu

Care poate fi contribuția psihanalizei la orientarea investigațiilor istoriografice? — se întreba în 1976 Lucian Boia.<sup>2</sup> Incursiunile istorice întreprinse de Freud în *Totem și tabu* îi apăreau tînarului cercetător ca „fantasmagorii, imposibil de admis într-o viziune autentic științifică”. Dar, „indiferent de extravaganțele părintelui psihanalizei”, trebuie recunoscută existența inconștientului uman și a manifestărilor multiple ale acestuia. Mai cu seamă astăzi, cînd istoriografia „pune tot mai mult accent pe descifrarea *mentalităților* fiecărei epoci istorice”, teoriile și metodele psihanalitice trebuie să fie evaluate și din acest punct de vedere.

Dacă inconștientul individual, cu fundamentarea lui eminentă biologică, reprezintă o realitate de netăgăduit, nu tot atît de siguri putem fi de existența unui inconștient colectiv. Teoria jungiană a arhetipurilor nu beneficiază de o atestare științifică, de vreme ce genetica neagă actualmente posibilitatea transmiterii ereditare a experiențelor psihice. Pe de altă parte, a admite rolul „complexului lui Oedip” și al altor entități psihologice similare în determinismul evenimentelor istorice înseamnă a nega însăși evoluția istorică, a promova viziunea unei „istorii ciclice, repetitive, care, cu alte măști, ar acoperi același repertoriu”.

Dacă deci psihanaliza „nu poate fi admisă ca metodă generală de interpretare a istoriei”, ea se dovedește totuși capabilă, cînd e folosită cu multă prudență, să ajute la „înțelegerea vieții spirituale a oamenilor unei anumite epoci”.

Unele probleme ale psihologiei etnologice au fost atinse fugăr de Romulus Vulcănescu într-o comunicare prezentată la simpozionul de etnologie medicală de la Cluj din mai 1972. Fără să se refere explicit la lucrările etnopsihaniștilor contemporani (printre care Georges Devereux, cel născut în Lugojul nostru, se bucură de un imens prestigiu), cercetătorul bucureștean abordează anumite aspecte ale interferențelor dintre etnologie și psihiatrie, criticînd, printre altele, teoria freudistă potrivit căreia, în stadiile inițiale de ființare a societății, predomină elemente nevrotice induse mai ales de interdicțiile de ordin sexual. În orice caz, psihanaliza permite etnologiei, apreciază Vulcănescu, „să atingă curente profunde ale psihicului uman, care dau civilizației și culturii întreaga lor semnificație”.<sup>3</sup>

De-a dreptul drăcesc i se înfățișa Freud muzicologului George Bălan. Dintr-un articol al său apărut în 1972 aflăm că, tocmai într-o perioadă „cînd muzica glorifica mai exaltant ca oricînd marea omului”, a izbucnit „strigătul ahrimanic” al medicului vie-

1. E. Jones, *Autopsia lui Freud*, în „Aeskulap”, IV (1971), nr. 12-13 din dec., pp. 12-14. Aceasta a fost, de altfel, ultima apariție a revistei...

2. L. Boia, *Oedip, istoria și visele...*, în „Contemporanul”, 1976, nr. 19 (1 539) din 7 mai, p. 4.

3. R. Vulcănescu, *Contextul etnologic al iatrosufiei*, în vol. *Probleme de etnologie medicală*, Cluj, Academia R. S. România — Filiala Cluj, 1974, pp. 62-63 (multigrafat).

nez: „Stingeți luminile, căci toate sînt minciuni. Omul este înainte de toate instinctualitate obscură... Încă din pîntecele mamei sale, el tinde să se împreune cu aceasta și să-și ucidă tatăl... Eul superior n-are nici o putere în fața teribilelor stihii ce se ridică din inconștient.” Și poate că strigătul acesta malefic nu s-ar fi auzit dacă n-ar fi intervenit ceea ce G. Bălan numește „marea trădare”: atonalistul Arnold Schönberg a acționat pe tărîmul muzicii în favoarea „curentului infernal” din cadrul „aceleiași direcții spirituale în numele căreia se ivise Freud”.<sup>1</sup> Nu trebuie pierdut din vedere că epitetul *infernal* nu reprezintă aici o figură de stil, ci indică, sub pana unui credincios militant, o orientare avîndu-și izvoarele pe domeniile lui Belzebut însuși.

Într-un articol ulterior, animatorul vieții muzicale bucureștene de la acea epocă se declară de acord cu afirmația lui Jung cum că Freud „nu-l citise niciodată pe Nietzsche”, deși saluta în persoana acestuia pe predecesorul metodei sale. Dar gîndirea și stilul lui Freud, „de un pozitivism rece și insensibil la vibrațiile înalte ale sufletului”, nu au nimic comun cu creația nietzscheană. De altminteri, Bălan se îndoiește că inventatorul faimosului „complex al lui Oedip” l-ar fi citit măcar pe Sofocle...<sup>2</sup>

De-a lungul deceniului al optulea, criticii psihanalitice i s-a acordat sistematic atenție de către unii din teoreticienii literaturii și cronicarii literari de la noi. Vom semnală astfel luările de poziție din 1972 ale Ioanei Crețulescu, care, într-un cuprinzător studiu inclus în culegerea *Analiză și interpretare*, constata recenta recrudescență a influenței exercitate de psihanaliză în domeniul criticii literare. Era însă vorba de o întregă schimbare de optică, întrucît noua critică psihanalitică se afirma în opoziție cu „tradiția” psihanalizei literare din anii '30, pătrunse de „spirit medical”.<sup>3</sup>

Ioana Crețulescu remarca totuși posibilitatea realizării unui veritabil „transfer metodologic” între psihanaliza terapeutică și cea literară, deoarece, „oricît ar părea de ciudat, între clinică și literatură nu există bariere de netrecut”. De altfel, din metodă de cercetare a psihicului, psihanaliza a devenit „un mod de a gîndi”.<sup>4</sup>

Sînt apoi semnalate „coordonatele istorice” ale procesului de validare a psihanalizei printre procedeele de elecție ale interpretării creației artistice, insistîndu-se asupra aportului lui Freud însuși și al primilor critici literari din școala sa, precum și asupra lucrărilor celor dintîi psihanalizști francezi. Ancorînd în actualitate, o atenție specială este acordată atît psihocriticii, cu punerea în evidență a contribuțiilor lui Charles Mauron, cît și implicațiilor lacanismului în domeniul analizei literare. Nu putea la vremea aceea să lipsească din încheierea studiului referința la „colosala influență a marxismului” asupra psihanalizei literare, influență manifestată mai cu seamă prin relevarea „latențelor sociale” neapărat prezente la făurirea operei de artă.<sup>5</sup>

Într-un alt articol, apărut în culegerea *Estetica filozofică și științele artei*, Ioana Crețulescu precizează că „întoarcerea la Freud” nu înseamnă nicidecum adoptarea ca în-

1. G. Bălan, *Muzica și... psihanaliza*, în „România literară”, V (1972), nr. 3 din 13 ian., p. 23. Articolul a fost reprodus, sub titlul *Ce a însemnat pentru evoluția muzicii descoperirea făcută de doctorul Freud*, în cartea lui G. Bălan, *Mică filozofie a muzicii*, București, Ed. Eminescu, 1975, pp. 80-82.

2. G. Bălan, *Doctorul Freud în fața lui Oedip*, în „România literară”, V (1972), nr. 7 din 10 febr., p. 27. La acest text, doctorul I. Vianu avea să replice, în numărul următor al „României literare”, prin articolul *Oedip și semnificația culturii* pe care l-am semnalat mai-nainte.

3. Ioana Crețulescu, *Critica psihanalitică*, în vol. *Analiză și interpretare*, București, Ed. Științifică, 1972, p. 281.

4. *Ibidem*, p. 249 și 251.

5. *Ibidem*, p. 284.

drumător a unui eventual „Freud critic literar”, ci recunoașterea faptului că medicul și psihologul Freud „a oferit sugestii” pentru viitoarele critici psihanalitice, chiar dacă deseori asemenea sugestii „au fost prost înțelese și deci prost aplicate”. Ea se raliază îndemnului permanent al lui Jacques Lacan de a se întreprinde o „relectură a lui Freud, mult prea denaturat de psihaliștii care nu au obținut decât rudiment și degenerări ale metodologiei prefigurată de el”. De asemenea, Ioana Crețulescu se arată înțelegătoare cu echipa de la „Tel Quel”, atunci când aceasta consideră că „psihanaliza literară se poate dovedi rodnică numai dacă, pe de o parte, se desparte de psihanaliza terapeutică și, pe de altă parte, se înglobează într-un cadru conceptual determinat, cum este acela al marxismului”.<sup>1</sup>

Sub genericul „Confruntări actuale”, revista „Luceafărul” din 15 septembrie 1973 oferă un grupaj de trei articole pe tema raporturilor dintre psihanaliză și literatură.

Paul Georgescu mărturisește că întâlnirea cu psihanaliza a fost „un eveniment deosebit de important al adolescenței sale, un element constituțional al formației sale intelectuale”. Ca marxist, el nu poate accepta anumite neîmpliniri și chiar anumite laturi ale doctrinei freudiste, dar este convins de utilitatea explorării noului continent al *psyche*-ului descoperit de Freud. Criticul înregistrează cu satisfacție incursiunile pe teritoriul psihanalizei literaturii, întreprinse la noi de I. Vianu, Ov. S. Crohmălniceanu, S. Damian, M. Petroveanu și mai ales de Georgeta Horodincă. Pentru realizarea unei rodnice conlucrări între teoreticienii literaturii și psihaliști este însă nevoie ca fiecare dintre ei să-și revizuiască procedeele: „Dacă psihanaliza poate constitui o mediație necesară în analiza critică, putînd interesa nu numai biograficul, ci textul literar, este neapărată nevoie ca, pe de o parte, istoricul literar să renunțe la derivatele nebulosului concept de «geniu», iar psihanalistul să se debaraseze de plicticoasa manie de a vedea în orice artist un nevropat ce-ar trebui suit pe celebra «canapea» a confesiunilor infantile.”<sup>2</sup>

„Lecturile psihanalitice” ale lui Savin Bratu se întemeiază pe convingerea că, „în ciuda unor fluxuri și refluxuri în fața altor metode analitice, psihanaliza nu mai poate apărea drept o modă, perisabilă ca toate”. Criticul se ridică împotriva confuziei „biografiste” cultivate de cei care, în trecut, credeau că fac psihanaliză literară insistînd asupra momentelor de dezechilibru psihic, relativ sau absolut, din istoria personală a unor creatori. Istoricul literar nu poate proceda altfel decît psihanalistul care, în exercițiul funcției sale de terapeut, interpretează *discursul* pacientului, iar nu *biografia* acestuia: „Nu biografia știută îl lămurește pe psihanalist, ci analiza textului lămurește biografia.”<sup>3</sup>

Nicolae Balotă subliniază raționalitatea latentă și profundă a „fenomenului supra-realist”, raționalitate pe care acesta o datorează în bună măsură metapsihologiei freudiene, căci „descoperirea inconștientului prin metodele psihanalitice nu este o pătrundere prin efracțiune într-un tărîm abscons, ci este o explorare sistematică îndelungată... Cu toate exagerările (îndeosebi în ce privește panerotismul simbolicii, în primele texte ale psihanalizei), încercarea de a stabili o simbolică sau un fel de semiotică a visului reprezintă o voință de a înțelege aparent ininteligibilul, de a ordona haoticul”.<sup>4</sup>

1. Ioana Crețulescu, *Critica psihică și psihocritica*, în vol. *Estetica filozofică și științele artei*, București, Ed. Științifică, 1972, p. 265 și 277.

2. P. Georgescu, *O mediație posibilă*, în „Luceafărul”, CVI (1973), nr. 37 (594) din 15 sept., p. 3.

3. S. Bratu, *Lecturi psihanalitice*, în „Luceafărul”, XVI (1973), nr. 37 (594) din 15 sept., p. 3.

4. N. Balotă, *Fenomenul supra-realismului*, în „Luceafărul”, XVI (1973), nr. 37 (594) din 15 febr., p. 6.



Probabil că acest articol este cel care a declanșat o reacție materializată publicistic către sfârșitul aceleiași an 1973, când Leonard Gavrilu, viitorul traducător din opera lui Freud, va tipări o notă de disculpare a părintelui psihanalizei de învinuirea că ar fi fost și părintele suprarealismului. Dacă Balotă susținuse ideea raționalității *freudiene* a viziunii suprarealiste, Gavrilu declară categoric: psihanaliza *freudiană* „este contrariul suprarealismului, de care se desolidarizează integral”. Psihologul ieșean se arată neîndurător cu „metoda spontană de cunoaștere irațională”, cum caracterizase André Breton suprarealismul: „Lirica decerebrărilor [*sic*] pierde astfel suportul teoretic pe care și l-a construit invocând pretense baze freudiene, iar caracterul ei anacronic în raport cu tendințele dominante ale evoluției umanității apare din ce în ce mai evident.”<sup>1</sup>

În prefața la versiunea românească (datorată lui Alexandru George) a cărții lui Jean Starobinski *Relația critică*, Romul Munteanu consemna opinia despre freudism a teoreticianului literar elvețian, care aprecia că psihanaliza se întemeiază pe „optimism metodologic”, dar și pe o „metafizică pesimistă”.<sup>2</sup>

Pornind de la afirmația aceluiași Starobinski că în psihanaliză se exercită o agresiune împotriva operei și împotriva artistului, Eugen Simion constata că, de fapt, psihanaliza „elimină” din discuție opera, astfel că „în locul operei vorbesc complexele celui care a scris-o și, în locul complexelor, vorbește pe larg, coerent, prea coerent pentru a nu părea suspect, analistul care a prins între miini o pradă de preț, opera, și o devoră cu satisfacție”<sup>3</sup>. Dar fiindcă nu face critică psihanalitică, Eugen Simion nu-și permite să neglijeze opera în favoarea biografiei. În schimb, nici un alt critic literar român nu este mai stăruitor în a evidenția dimensiunea psihanalitică, „programatică” sau doar implicită, a producțiilor de care se ocupă.

Așa este cazul cu povestirea din 1948 a lui V. Voiculescu *Sezon mort*, în care „substratul psihanalitic” nu trebuie ignorat.<sup>4</sup> Drama lui Nicolae Popa din romanul *F* al lui D. R. Popescu este caracterizată de critic ca fiind „un caz de psihanaliză”. Dar nu singurul din această scriere, căci, ne informează comentatorul, „Noe, tâmplar, doctor și filozof, utilizează metode freudiste empirice...: stingerea obsesiei (complexului) printr-o operație de convingere. O terapeutică de același gen folosește și procurorul Tică în cazul lui Nicolae”, care Nicolae avea sentimentul că, omorînd o capră de care se legase, a ucis un om: „Această *înlocuire* a obiectului pentru a justifica o intenție la nivelul subconștientului este frecventă, și psihanaliza a lămurit-o de mult”, ne încredințează criticul.<sup>5</sup> În legătură cu romanul postum *Venin de mai* al lui Ion Vinea, Eugen Simion notează: „Un critic psihanalitic ar putea descoperi ușor toate complexele puse în circulație de Freud și de elevii lui: complexul derivat din concurența erotică dintre tată și fiu, complexul mamei autoritare, mitul cainian (Pierrot, care se substituie fratelui său Andrei) etc.”<sup>6</sup> Zăbovind asupra relațiilor dificile, parcă de „domeniul psihanalizei”, cu propria mamă ale lui Alex, eroul *Duminicii mironosițelor*, un roman din 1977 al Danei Dumitriu, criticul ne previne că fiul „era la curent cu teoria lui Freud”; dar nu putem să nu fim uimiți aflînd că „personajul psihanalizabil se întinde singur pe divan și își

1. L. Gavrilu, *Sigmund Freud și mitul suprarealismului*, în „Amfiteatru”, VIII (1973), nr. 11 (95) din nov., p. 19.

2. R. Munteanu, „Prefață” la J. Starobinski, *Relația critică*, București, Ed. Univers, 1974, p. 17.

3. Eug. Simion, *Întoarcerea autorului*, București, Ed. Cartea românească, 1981, pp. 71-73.

4. Eug. Simion, *Scriitori români de azi*, vol. II, București, Ed. Cartea românească, 1976, p. 308. Eroul povestirii declară că nu e „freudian”...

5. *Ibidem*, vol. I, ed. II, București, Ed. Cartea românească, 1978, p. 622.

6. *Ibidem*, vol. II, p. 283.

analizează complexe. Procedul este curent în proza din ultimele decenii — remarcă totuși Eugen Simion, adăugînd: Dana Dumitriu nu insistă în această direcție; dă numai o sugestie despre complexitatea relațiilor dintre oameni cu o instrucție superioară și despre efortul lor de a-și stăpîni, prin analiză, datele obscure ale ființei.<sup>1</sup> În volumele de versuri *Mona-Monada* (1981) și *Fiul omului* (1986) ale lui Lucian Vasiliu, criticul descoperă de mai multe ori pecetea apăsată a viziunii psihanalitice despre paradisul vieții intrauterine, în varianta profesată mai ales de Otto Rank, dar și de Gaston Bachelard.<sup>2</sup> Am înșiruit aceste „semnalizări” pentru a sugera cumva cit de prezent a devenit freudismul, lesne sau anevoie decelabil, în producția beletristică românească din ultimele decenii.

O încercare de interpretare psihanalitică a personalității „craului de Curte-Veche” Pantazi întîlnim în studiul monografic al lui Ovidiu Cotruș despre Mateiu I. Caragiale.<sup>3</sup>

Georgeta Horodincă întreprinde un demers similar, dar aplicat nu asupra unui erou de ficțiune, ci asupra unui artist, poetul D. Anghel. Cheile de care biografa s-a folosit pentru a pătrunde în străfundul existenței acestuia au fost deliberat împrumutate din panoplia freudiană: „Pendulînd între sentimentul unei opoziții deschise față de idealurile paterne și aspirația inconștientă de a se identifica cu figura voluntară și autoputernică a tatălui, poetul n-a băgat de seamă că și-a construit destinul inspirat de blînda fantomă a romanticei Erifilia [mama scriitorului], copiind obsesia demiurgică a părintelui său.”<sup>4</sup>

Leonard Gavrilu semnalează ilustrarea pregnantă a „complexului lui Oedip” din romanul *Marele singuratic* al lui Marin Preda, unde băiatul gelos pe tatăl său reacționează violent, „printr-un mecanism de apărare excentric, sado-masochist”.<sup>5</sup>

Un interes efectiv a arătat psihanalizei istoricul literar Alexandru Protopopescu, care în același timp se dovedea a fi foarte reticent în ce privește îndreptățirea imixtiunilor freudiste în cîmpul literaturii. În studiul său despre „romanul psihologic românesc”, el consideră că valorile promovate de psihanaliză sînt nu numai „extrem de obscure”, dar și exprimate în termeni „extrem de echivoci, ceea ce poate explica într-un fel cariera lor mai mult literară”. Psihanaliștii, „demonicii povățuitori” ai autorilor romanelor de analiză, îi avertizează ei înșiși pe creatori „asupra primejdiei care îi pîndește: reificarea inconștientului, conceput nu ca un dinamism vital apt de creație și integrare, ci ca o mașinărie ineducabilă ce funcționează în om fără consimțămîntul său”. Marii prozatori analiști se fereșc de aceea să se lase prinși cu totul în cercul indicat de psihanalizi. Destinele romanului de analiză și al psihanalizei „au fost mai degrabă paralele” și nu arareori apropierea dintre ele se petrec numai prin „osteneala criticilor literari”.<sup>6</sup>

Fapt este că Al. Protopopescu se abține îndeobște de a pune în lumină influențe psihanaliste în operele prozatorilor noștri și chiar de a interpreta de pe o platformă psihanalitică aceste opere. Abia dacă recunoaște că, de pildă, în *Domnișoara Cristina*, Mircea Eliade a făcut din eroină, „sub îndrumare vădit freudiană”, un „sediul al calamităților

1. *Ibidem*, vol. IV, București, Ed. Cartea românească, 1989, pp. 248-250.

2. *Ibidem*, pp. 520 și 522-523.

3. O. Cotruș, *Opera lui Mateiu I. Caragiale*, București, Ed. Minerva, 1977, pp. 238-244.

4. Georgeta Horodincă, *D. Anghel — Portret în evantai*, București, Ed. Cartea românească, 1972, p. 64.

5. L. Gavrilu, *Structură și determinism în psihologia abisală*, teză de doctorat, Univ. „Al. I. Cuza” din Iași — Fac. de Istorie-Filozofie, 1972, p. 351. Vezi M. Preda, *Marele singuratic*, București, Ed. Cartea românească, 1972, p. 26.

6. Al. Protopopescu, *Romanul psihologic românesc*, București, Ed. Eminescu, 1978, p. 18 și 20.

psihice<sup>1</sup>. Un paragraf al capitolului consacrat *Adelei* lui G. Ibrăileanu este intitulat cât se poate de semnificativ *Inutilitatea psihanalizei*. Despre „studiul psihanalitic” pe care, cu un sfert de veac mai-nainte, doctorul Justin Neuman îl dedicase *Adelei*, Protopopescu se exprimă tăios: „Poate că o atare parodie psihanalitică nici n-ar fi meritat amintită.”

În viziune freudiană, „romanul de investigație interioară, pentru că se adresează direct tărîmului improbabil al sufletului, tinde să fie confundat cu un cifru sanitar [*sic*] în baza căruia adevărurile cele mai crunte despre om sînt spuse într-un limbaj acceptabil. Operă de camuflaj, așadar, și de tăinuire a instinctelor rebele — aceasta ar fi romanul de analiză<sup>2</sup>.”

Declarînd că nu intenționează să fie ireverențios cu critica psihanalitică, eseistul constată totuși că încercările de acest gen „suferă de un păcat comun: înstrăinează literatura de propria ei ființă”. Cînd comentatorul freudist al creației artistice „se ia însă în serios ca medic mai mult decît ca literat, exegeza ajunge la lucruri de-a dreptul hazlii”.

Al. Protopopescu atrage atenția și el asupra lipsei de vocație psihanalitică a romanului românesc. El nu e de acord cu G. Călinescu că explicația acestui fenomen ar consta în „sănătatea impecabilă a țaranului”, eroul dintotdeauna al prozei noastre literare. Situația se prezintă altfel și ține de o trăsătură a mentalității autohtone: „Acolo unde romancierul român s-a decis să exploreze «cazuri», individualități ieșite din serie, adică acolo unde psihanalistului i se pare că i s-au ivit «subiecții», exact acolo primatul cărnii și al animalicului este mai puțin recunoscut... Tot ceea ce pare «ciudat», «anormal», «irezolvabil» în comportamentul eroilor lui Camil Petrescu, Anton Holban, Mircea Eliade ori M. Blecher se leagă de idei și cuget, aspiră la metafizică și respinge soluțiile carnale. Putem chiar afirma că romanul nostru analitic se înfățișează ca ofensivă a rațiunii împotriva oricărei sangvinități.” Asemenea lui Emil Codrescu, eroul *Adelei*, personajelor prozei analitice românești le-ar lipsi „chiar subconștientul”.<sup>3</sup>

Avem a face cu încă o variantă a constatării că românul este iremediabil apolinic, temător de abisuri și jinduind după lumina zilei?...

Încercînd să precizeze cu ce este dator romantismului și avangărzii literare, Leonid Dimov îi declara într-un interviu lui Dinu Flămînd: „Dacă nu ar fi existat romantismul, suprarealismul și freudismul, nu aș fi existat nici eu. Dar eu exist negîndu-le, deși ele m-au creat; negîndu-le gradul de programare, gradul de luciditate, negîndu-le artificialitatea.” Ca apoi să treacă la o mărturisire neașteptată din partea cuiva care a cultivat barocul și oniricul: „În ultimă instanță nu mă consider un romantic, ci un clasic.”<sup>4</sup> Probabil că tocmai această „predestinare” clasicistă îl îndemna să se lepede de freudismul din care era încredințat că se trage.

### Freudismul și freudo-marxismul, beneficiari ai unui armistițiu pe frontul ideologic?

Casa de Cultură a Studenților din București i-a invitat pe doctorii V. Săhleanu și I. Vianu să conducă în seara de 11 martie 1971 o dezbatere publică pe tema *Psihanaliza*

1. *Ibidem*, p. 221.

2. *Ibidem*, p. 240.

3. *Ibidem*, pp. 250-251.

4. D. Flămînd, *Leonid Dimov: „Pasiunea vieții mele a fost să ajung biolog”*, în „Amfiteatru”, XV (1980), nr. 4 (172) din apr., p. 10.

— *dogmă sau sistem deschis?* Programarea, de neconceput cu cîțiva ani mai-nainte, a unei asemenea reuniuni marca desigur o anumită modificare, în sensul unei relative liberalizări, a atmosferei cultural-politice de la noi.

Și mai surprinzătoare a fost însă convocarea, la 24 ianuarie 1972, a lui V. Săhleanu, N. Tertulian, Șt. Stoica și I. Vianu la Cabinetul municipal PCR pentru a prezenta, în fața propagandiștilor din învățămîntul de partid, expuneri pe tema generală *Marxismul și psihanaliza*. Forurile politice bucureștene au apreciat favorabil această manifestare, căci, peste cîteva luni, la 22 mai, o ședință similară a fost organizată la Cabinetul municipal PCR, de data aceasta cu participarea Clarei Dan, a lui V. Săhleanu și I. Vianu.

Ultimul din cei menționați își amintește că discuțiile erau destul de animate, adversarii freudismului neezitînd să-i atace vehement pe referenți în numele „partinității” și al „purității ideologice”. Majoritatea auditorului, ca de altfel și conducerea cabinetului de partid se arătau însă foarte dornici de a cunoaște punctele de vedere psihanaliste și altfel decît din „materialele” editate de Secția de propagandă.

Curînd după aceea a apărut, sub semnătura lui V. Săhleanu și a lui I. Popescu-Sibiu, *Introducerea în psihanaliză*, ocazie de a proceda la o reexaminare a atît de controversatelor relații dintre freudism și marxism.

În recenzia publicată atunci de Clara Dan se atrăgea atenția asupra faptului că „psihanaliza a pătruns mult mai puțin în viața culturală a țării noastre în raport cu situația din celelalte țări din centrul Europei”, încît se poate spune chiar că „ea lipsește din conștiința culturală, artistică și științifică autohtonă”. Datorită și acestui fenomen regretabil, lucrarea recenzată trebuie considerată a fi foarte binevenită.<sup>1</sup>

Despre meritele metapsihologiei, Clara Dan notează: „Considerăm că Freud a creat *un model* — cel mai cuprinzător și mai explicativ existent pînă la ora actuală — al structurii și al dinamicii psihice în general, într-o fuziune nediferențiată cu un model particular, ocazional, situînd totul la același nivel de generalitate.”<sup>2</sup> În ciuda învinuirii de „nediferențiere” și lipsă de preocupare pentru ierarhizarea fenomenelor adusă doctrinei psihanaliste (aluzie probabil la minimalizarea factorului social), opinia despre freudism a recenzentei este extrem de pozitivă.

În același sens se exprimă Ileana Răceanu într-o altă dare de seamă la aceeași carte: „Rezultatele dialogului dintre marxism și psihanaliză au fost totdeauna stimulative, indiferent de modalitățile în care cei doi preopinenți s-au întreținut, indiferent de faptul că atitudinile extreme nu au lipsit.” Metodologia psihanalitică îi oferă filozofului marxist posibilitatea examinării într-o „reunire sintetică” a două serii de probleme pe care altminteri le abordează separat: „problemele politice, economice și sociale, pe de o parte, și cele privind structura, calitățile și potențialitățile caracterului uman, pe de altă parte”<sup>3</sup>, afirmație care parcă ascunde năzuința către un autentic freudo-marxism...

Tot pe atunci, academicianul C. I. Gulian și-a aruncat din nou privirile asupra psihanalizei în cartea *Antropologie filozofică*. Proclamînd rolul capital al socialului în determinismul fenomenului uman, el se apără de o eventuală imputare că ar desconsidera

1. Clara Dan, *Psihanaliza azi*, în „Revista de filozofie”, XX (1973), nr. 2, p. 188. Aflăm din aceeași recenzie că scrierea recent apărută nu era decît „prima dintr-o suită de lucrări consacrate psihanalizei și înscrise în planurile diverselor edituri de la noi. Dar cu excepția cărților lui I. Vianu, V. Dem. Zamfirescu și A. Dicu, asemenea manuscrise n-au mai văzut lumina tiparului.

2. *Ibidem*, p. 192.

3. Ileana Răceanu, *Psihanaliza și obiectivitatea științifică*, în „Era socialistă”, LIII (1973), nr. 12 din iun., p. 53.

îndeobște rolul biologicului și al instinctualului: „Într-o psihologie materialistă<sup>1</sup> și mai ales într-o antropologie marxistă nu este cituși de puțin locul pentru o «negare» a bazei biologice a vieții psihice, pentru o ignorare rușinată a trebuințelor, a impulsurilor, instinctelor etc., ci numai de limitarea exagerărilor biologiste și de introducerea factorului social-istoric în explicarea vieții psihice.” Preluând argumentația lui F. V. Bassin, compatriotul nostru subliniază că Freud nu poate revendica „monopolul descoperirii inconștientului”, nemaivorbind de faptul că părintele psihanalizei n-a izbutit „să lumineze” decât latura dinamică a acestuia, ba încă „și-a permis extrapolări socio-filozofice nejustificate”.<sup>2</sup>

După ce în paragraful intitulat *Normal și anormal* a reprodus paragrafele de critică severă a freudismului din lucrarea sa mai veche *Problematika omului*, începînd cu pagina 110 academicianul adoptă brusc cu totul alt ton; el formulează aprecieri extrem de binevoitoare la adresa psihanalizei: „Freud a fost descoperitorul unei lumi noi, inconștientul<sup>3</sup>, al unei realități avînd propriile ei legi pe care s-a străduit să le descifreze” sau: „O antropologie filozofică bazată pe dialectica marxistă nu poate să nu valorifice critic și să nu integreze aceste două importante idei freudiene: tensiunea conștient—inconștient și sesizarea dialecticii subiectivitate—obiectivitate.”<sup>4</sup>

Neofreudismul este prezentat și el în general cu bunăvoință. Gulian mărturisește acum față de teoriile lui Alfred Adler aceeași simpatie ca în tinerețe: „La Adler, psihologia rămîne o știință obiectivă, pe care o întregeste o pedagogie socială menită să crească și să educe individul pentru perfectă lui integrare în colectivitate.”<sup>5</sup> S-ar spune că, la începutul anilor '70, C. I. Gulian ajunsese la concluzia că psihanaliza, chiar și cea freudiană, nu este cu totul de lepădat.

Un admirator necondiționat al psihanalizei, măcar al celei terapeutice, s-a arătat a fi Mihail Florescu. Într-o scriere din 1977, unde se ocupa de contribuția științei contemporane, în special a fizicii, la lărgirea orizontului filozofic, el constata că revoluția înregistrată actualmente în științele umanistice s-a manifestat în domeniul psihologiei mai ales prin avîntul luat de psihoterapie, iar în cadrul acesteia de psihanaliză: „Nici un alt curent sau direcție de cercetare din psihologie nu a contribuit atît de mult la cunoașterea psihicului uman ca psihanaliza, aplicațiile ei fiind de primă importanță.” Freud a înarmat psihanaliza cu „o solidă bază științifică”, deși numeroși „pseudofreudieni” au denaturat fondul științific al acestei discipline. Oricum, psihanaliza prezintă „o valoare deosebită pentru normalizarea vieții umane individuale”, valoare demonstrată prin „rezultate practice evidente”.<sup>6</sup>

Acest certificat de onorabilitate acordat freudismului de o personalitate ce se bucura de un incontestabil prestigiu politic, un intelectual cu vechi state de serviciu în „mișcare”, mai ales în sectorul de propagandă, membru în CC al PCR și membru corespondent al Academiei R. S. România, părea să dezvăluie o modificare de atitudine a conducerii politice în privința psihanalizei. Dar evoluția evenimentelor a scos la iveală că noua complezență pe care unii o arătau freudismului era dublată de măsuri luate de aparatul

1. Prin aceasta, C. I. Gulian înțelegea psihologia întemeiată pe concepția pavlovistă despre activitatea nervoasă superioară.

2. G. I. Gulian, *Antropologie filozofică*, București, Ed. Politică, 1972, pp. 56-58.

3. Descoperire pe care, cum semnalăm adineauri, o contestase cu 50 de pagini mai înainte...

4. *Ibidem*, p. 113 și 115.

5. *Ibidem*, p. 132.

6. M. Florescu, *Dimensiunile cunoașterii*, București, Ed. Politică, 1977, p. 205.

politico-administrativ în vederea întăririi vigilenței față de teoriile diversioniste promovate de „agenții imperialismului“.

Referindu-se la raporturile marxismului cu diversele școli freudiene, Petru Pânzaru avertiza în 1972: „Marxismul, ca sociologie și ca psihosociologie, pentru a se îmbogăți trebuie să se adreseze faptelor din realitatea contemporană și datelor științelor particulare ale naturii și ale societății și nu să recurgă la alte interpretări filozofice sau ideologice, cum este și neofreudismul.“ Pentru a pune mai bine în evidență prăpastia dintre marxism și freudism, el lansează formula: „Marx nu s-a ocupat de visurile psihopaților, ci de «visul» milioanei de ființe umane dezmoștenite.“<sup>1</sup> Ca și cum Freud s-ar fi interesat de visurile psihopaților dintr-o curiozitate morbidă, de dragul acestor visuri, iar nu pentru a înțelege mai adânc și mai cu folos dinamica vieții psihice în general...

Peste un deceniu, Pânzaru combatea patetic presupusul pansexualism freudian: „Nu, Freud nu avea dreptate când centra *totul* pe o *singură* trebuință sau pe un *singur* instinct... O descoperire (identificarea unui factor) orbește intelectualmente, acaparează și condamnă la unilateralitate, provocând îndreptățite, uneori vehemente contestări.“<sup>2</sup> Reproșul formulat aici la adresa lui Freud este aidoma celui adus îndeobște lui Marx, care „centrează“ toate explicațiile pe factorul economic.

La rindul său, Marian Vasile demască „iraționalismul“ psihanalizei: „În viață, ca și în problemele creației, psihanaliza, influențând și prelungindu-se într-o serie de alte teorii, ca de exemplu suprarealismul, creează în lumea contemporană multă dezordine și, în numeroase conștiințe artistice, mult dezechilibru.“ Autorul își propune obiectivul ambițios de a dovedi că „cercetările medicale ale lui Freud... conduc la concluzii exact inverse decât acelea pe care Freud însuși le-a dedus și le-a teoretizat exagerat de mult“. Pentru aceasta, el ne oferă o interpretare proprie a visului lui Leonardo, analizat de Freud în studiul său din 1910 *O amintire din copilărie a lui Leonardo da Vinci*. „Eroarea“ lui Freud constă, după părerea lui M. Vasile, în a fi pierdut din vedere că, „dacă ar fi sub stăpînirea instinctului, omul n-ar fi un creator de cultură“, căci rolul primordial în creație „îi revine rațiunii morale, iar nu instinctului“.<sup>3</sup> Pentru a face această afirmație, el a trebuit să uite întreaga teorie freudiană a sublimării ca proces de desexualizare a libidoului, a cărui finalitate instinctuală este preschimbată într-una socială și culturală de esență superioară.

Filozoful nostru îl cheamă în ajutor pe Lucien Goldmann, care în *Sociologia literaturii* aprecia că psihanaliza nu este adecvată cercetării substratului creației artistice și mai cu seamă științifice. În legătură cu acest lucru putem semnala că, după 1970, „documentarea“ antifreudiană pusă la dispoziția publicului românesc prin traduceri n-a mai provenit aproape exclusiv din URSS, ca pînă atunci, ci a fost culeasă din producțiile, considerate probabil a fi mai „de ținută“ și deci mai convingătoare, ale marxștilor occidentali, îndeosebi francezi, precum Georges Politzer (cel născut la Oradea Mare în 1903) sau Lucien Goldmann (cel născut la București în 1913).<sup>4</sup>

1. P. Pânzaru, *Convingeri filosofice*, București, Ed. Albatros, 1972, p. 90 și 92.

2. P. Pânzaru, *Condiția umană din perspectiva vieții cotidiene*, București, Ed. Albatros, 1981, p. 144.

3. M. Vasile, *Disocieri în teoria culturii și artei moderne*, București, Ed. Albatros, 1975, pp. 117 și 118-119.

4. Vezi L. Goldmann, *Sociologia literaturii*, trad. de Florica Neagoe, București, Ed. Politică, 1972. G. Politzer, *Filozofia și miturile*, trad. de I. Niculescu, București, Ed. Univers, 1975; Catherine B.-Clément, P. Bruno, L. Sève, *Pentru o critică marxistă a teoriei psihanalitice*, trad. de L. Gavrilu, Ed. Didactică și Pedagogică, 1975. Ne permitem să remarcăm că talmăcirea lucrărilor

Folosind surse de informare franceze, Lucian Stanciu și-a luat sarcina în 1977 să demaște *business*-ul psihanalitic care căpăta proporții scandaloase în lumea apuseană, mai ales în SUA. Într-un articol din „Contemporanul”, el se ocupă de ciștigurile bănești realizate de pe urma psihanalizei, de proliferarea instituțiilor psihanalitice în Occident și de rentabilitatea acestora, de unitatea intereselor materiale ale diferitelor școli psihanalitice disidente și concurente, de penetrarea psihanalizatorilor în sferele politice și încercările lor de a construi o ideologie politică bazată pe psihanaliză etc.<sup>1</sup> Autorul prezintă tratamentele psihanalitice ca fiind mai degrabă pretextul unor afaceri murdare, puse la cale într-o lume total dezumanizată. Nu este cruțat în această privință nici măcar Freud, care, la începutul secolului, „și-a făcut observațiile pe cercetarea cazurilor de obsesii, isterie și refuzări ale unor indivizi ce își puteau plăti din plin o asemenea distracție”.

La fel de combativ se înfățișează L. Stanciu în articolul pe care „Contemporanul” i l-a publicat peste două luni. Asemenea producătorilor cinematografici care, pentru a nu fi cumva trași ulterior la răspundere, anunță în genericul filmelor că nu trebuie căutată acolo nici o referință la persoanele în viață, filozoful nostru declară prudent într-un preambul: „Critica aspectelor negative ale psihanalizei, care țin de condițiile sistemului social în care ea s-a dezvoltat... nu impietează cu nimic asupra contribuțiilor științifice reale care au dus la lărgirea orizontului și la progresul psihologiei și psihiatriei.” După care ni se relatează despre pactizarea psihanalizei cu spiritismul, teozofia, budismul Zen, astrologia, ocultismul, astfel încât ea s-a erijat într-o „ideologie justificativă a societății de consum”, lucru ce nu poate să nu „adumbrească” unele caracteristici pozitive prin care se impusese inițial.<sup>2</sup> Nu trebuie pierdut din vedere amănuntul că gazeta în care au apărut atare „dezvăluiri” era principalul organ al forurilor de partid și de stat din domeniul culturii.

Dumitru Lepădatu a încercat, printre altele, să impună imaginea unui Freud preocupat ca, în problema alienării umane, „să se confrunte cu un Marx construit special pentru a putea răspunde condiției teoretice a propriului sistem”. Cu alte cuvinte, Freud ar fi autorul unui sistem „de reproșuri” față de un marxism într-adins măsluit pentru a fi mai lesne combătut: „creatorul psihanalizei — apreciază D. Lepădatu — a deschis el însuși calea unor încercări ulterioare de sărăcire a marxismului, de mutilare a unor bogate și organice componente ale gândirii marxiste”<sup>3</sup>. Asemenea grave acuzații de rea-credință sînt argumentate de cercetătorul român prin invocarea aprecierilor pe care Freud le formulase privitor la anumite aspecte ale doctrinei marxiste în scrierea sa din 1932 *Noi prelegeri de introducere în psihanaliză*, unde savantul vienez atrăgea atenția asupra utopismului ascuns în pretenția de a schimba radical, în decurs de cîteva generații, ca efect al revoluției socialiste, însăși natura umană, astfel încît toate manifestările instinctuale cu substrat antisocial să fie definitiv suprimate.<sup>4</sup> Să fi greșit Freud atunci cînd s-a arătat neîncrezător în perspectiva făuririi „omului nou” marxist?

de critică a freudismului nu reprezenta un adevărat act de cultură atîta vreme cît nu se editau versiuni românești ale principalelor opere freudiene.

1. L. Stanciu, *Psihanaliza — un business?*, în „Contemporanul”, 1976, nr. 8 (1 528) din 20 febr., p. 4.

2. L. Stanciu, *Psihanaliză, politică și... ocultism*, în „Contemporanul”, 1976, nr. 15, (1 535) din 9 apr., p. 4.

3. D. Lepădatu, *Teorii despre înstrăinarea umană*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1980, p. 106.

4. S. Freud, *Neue Folge der Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse*, în *Gesammelte Werke*, vol. XV, Londra, Imago Publishing Co, 1940, p. 195.

Mai ales după memorabilul „Mai 1968” parizian, cu ecurile lui atît de puternice și de diferite în întreaga lume, se dovedea cu neputință ca fenomenul freudo-marxist să fie complet trecut sub tăcere în țara noastră. S-au ocupat de el cîțiva din filozofii și sociologii noștri, fără însă ca vreunul dintre ei să se dedice studierii aprofundate a acestei teme.

Lui Wilhelm Reich nu i s-a acordat la noi prea multă atenție, poate și datorită radicalismului vecin cu scandalosul al vederilor sale, radicalism anevoie compatibil cu temperamentul și optica localnicilor. „Dacă Reich merită să fie citit și recitit — nota Florin Druță —, aceasta se întîmplă nu datorită glorificării constante și vehemente de către el a sexualității în om, ci datorită refuzului său (este adevărat, cu multe ambiguități) de a considera această sexualitate «în sine», fără legătură cu o anumită situație politică și culturală.”<sup>1</sup>

Herbert Marcuse s-a bucurat de un spor de considerație, dată fiind și popularitatea pe care scrierile sale o dobîndiseră în jurul lui 1970. Pe marginea unei discuții avute la Geneva în 1969 cu gînditorul germano-american, N. Tertulian consemna: „Tranzițiile perpetue efectuate de Marcuse de-a lungul raționamentelor sale de la tezele cardinale ale marxismului la cele ale freudismului, stabilind o osmoză neînteruptă între direcții de gîndire tradițional separate pînă la antagonism, oferă oricărui spirit format în cadrele marxismului clasic motive de surpriză și ridică inevitabil numeroase semne de interogație.”<sup>2</sup>

Tot Tertulian este cel care a asigurat studiul introductiv, selecția textelor și îngrijirea ediției la volumul din 1977 *Scrieri filozofice* de H. Marcuse, apărut în colecția „Idei contemporane” a Editurii Politice.<sup>3</sup>

În 1980, Andrei Marga a publicat, în colecția „Istoria filozofiei universale” a Editurii Dacia, un „studiu critic” consacrat lui Marcuse. Autorul clujean subliniază poziția „revizionistă” a acestuia în materie de freudism: „Marcuse supune reevaluării opera lui Freud și realizează ceva mai mult decît revenirea la metapsihologia freudiană: o revizuire a concepției lui Freud.”<sup>4</sup>

Dar freudo-marxistul care a aflat o mai largă prețuire în România este fără îndoială Erich Fromm. El a și vizitat capitala noastră, în legătură, se pare, cu îngrijirea sănătății și menținerea formei fizice.

Comentatorii români ai operei lui Fromm au evitat, în general, să pună accentul pe strădaniile lui de a împăca marxismul cu freudismul, preferînd să-l prezinte ca pe un teoretician cu trăsături oarecum utopiste, preocupat de făurirea unui viitor pașnic și creator pentru individ și societatea omenească. După decesul celebrului psihiatru și sociolog, Pavel Apostol a evocat plimbările făcute împreună pe malul lacului Snagov, discutînd despre perspectivele culturii și chiar ale speciei umane.<sup>5</sup> Mircea Malița remarca, într-un articol omagial publicat tot atunci, preocuparea lui Fromm de a combate „instinctivismul modern”, în cadrul căruia plasa și „neoinstinctivismul” lui Freud, care credea și el că

1. Fl. Druță, *Marxism și psihanaliză la Wilhelm Reich*, în „Revista de filozofie”, XXVI (1979), nr. 2 din mart.-apr., p. 180.

2. N. Tertulian, *Critică, estetică, filozofie*, București, Ed. Cartea românească, 1972, p. 353.

3. Printre altele, aici figurează prelegerea lui Marcuse din 1956 *Ideea de progres în lumina psihanalizei* (pp. 219-138), în traducerea lui Sorin Vieru.

4. A. Marga, *Herbert Marcuse*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1980, p. 117.

5. P. Apostol, *In memoriam — Erich Fromm*, în „România literară”, XIII (1980), nr. 15 din 10 apr., p. 20. Autorul necrologului a socotit nimerit să precizeze: „Nu sînt și nici n-am fost vreodată un adept al «filozofiei» sale.”



„agresivitatea este adînc implantată în natura umană și nu este o simplă reacție la alți stimuli“.<sup>1</sup>

În 1983 a apărut, tot în colecția „Idei contemporane“, volumul *Texte alese* de Erich Fromm sub îngrijirea Ilenei Răceanu și a lui N. Frigioiu (care a făcut traducerea), cu un studiu introductiv semnat de Al. Tănase.

O expunere sintetică despre freudo-marxiști a publicat în 1982 Florin Druță, care aprecia că „lectura marxistă făcută psihanalizei“ de către acești gînditori „a permis analize stimulative asupra unor fenomene sociale contemporane, critica *din interior* a raționalității ideologice și tehnologice capitaliste“. Nu se poate nega că, în anumite privințe, marxismul a avut și el de cîștigat din confruntarea amicală cu freudismul: „Psihanaliza, cu toate limitările ei, a permis reliefaarea unui număr important de concepte specifice dimensiunii subiective a existenței umane“, astfel că marxismul a reușit să integreze în sfera sa de preocupări unele probleme specifice viziunii psihanalitice, cum ar fi trecerea de la biologic la psihic, „arheologia subiectului cunoscător“, condițiile constitutive ale acestuia.<sup>2</sup>

Nici vorbă însă ca atare aprecieri să reflecte punctul de vedere al organelor care „îndrumau“ viața culturală. Aceste organe continuau să fie încredințate că orice atingere cu produsele ideologiei burgheze, așa cum se deprinseseră să considere psihanaliza, nu poate decît să fie înjositoare și chiar periculoasă pentru materialismul dialectic și aplicațiile lui din toate domeniile cunoașterii.

■

„Permisivitatea“, care în materie de studiere și de propagandă a psihanalizei s-a manifestat mai mult sporadic de-a lungul anilor '70, nu reușea să ascundă ostilitatea fundamentală față de freudism a „factorilor de răspundere“ politico-administrativă. Că în această privință nu putea fi vorba de un armistițiu pe frontul ideologic, ci doar de manevre tactice cu caracter duplicitar, menite să asigure opinia publică internațională că în România există libertatea convingerilor filozofice și a cercetării științifice, o vor dovedi în deceniul următor presiunile exercitate, uneori sub forme brutale, în vederea înăbușirii interesului față de așa-numitele „discipline spirituale“, printre care oficialitatea avea să încadreze tacit și psihanaliza.

Se poate afirma că, în preajma lui 1980, freudismul fusese într-adevăr redescoperit la noi, dar tocmai acest lucru a determinat adoptarea de măsuri sistematice pentru ca o asemenea redescoperire să rămînă fără ecou în știința și în cultura românească.

1. M. Malița, *Erich Fromm și perspectivele străfundurilor*, în „Viața românească“, XXXIII (1980), nr. 4 din apr., p. 76.

2. Fl. Druță, *Marxism și freudo-marxism*, București, Ed. Politică, 1982, pp. 104-105.

PSIHANALIZA — O PREZENȚĂ DISCRETĂ  
(1980-1989)

## L. Gavrilu, primul tălmăcitor al operelor lui Freud

În nota lui Ion Vianu despre situația actuală a psihanalizei în România, reprodusă de o revistă franceză la începutul verii lui 1980, putem citi: „Într-o epocă în care au apărut în românește Kant, Hegel și alți cițiva, publicarea lui Freud (ca și a lui Nietzsche) este interzisă în continuare.”<sup>1</sup> Parcă pentru a dezminți această afirmație, tocmai atunci a fost tipărit la București un prim volum de opere ale lui Freud, reunind trei scrieri tălmăcite de Leonard Gavrilu.

De fapt, tot la București apăruse cu trei ani mai-nainte, la Editura Kriterion, o culegere de texte freudiene în traducere maghiară. Volumul, prevăzut cu un studiu introductiv și cu note redactate de Sándor Simó, a cuprins cele cinci *Prelegeri de psihanaliză* (1910), trei din conferințele grupate sub titlul *Noi prelegeri de introducere în psihanaliză* (1932) și un fragment din capitolul *Tabuul și ambivalența impulsurilor afective* al cărții *Totem și tabu* (1913).<sup>2</sup>

Spun unii că publicarea în țara noastră a acestei versiuni maghiare a citorva scrieri freudiene a reprezentat un argument destul de convingător în favoarea editării tălmăcitorilor românești care așteptau de multă vreme să fie trimise la tipografie: cum să rămănem noi mai prejos decât ungurii?...

Fapt este că, în teza de doctorat a lui L. Gavrilu, multigrafiată în 1972, la poziția 421 a anexei bibliografice (care conține 1 284 de titluri) figurează însemnarea: „GAVRILIU, Leonard, *Sigmund Freud sau dreptul la adevăr*, postfață la *Psihopatologia vieții cotidiene* de S. Freud, trad., 1971, aflată în portofoliul Ed. Junimea, Iași.”<sup>3</sup> Prin urmare această traducere a trebuit să aștepte aproape un deceniu pînă să vadă lumina tiparului, și nu la Iași, ci doar după transferarea manuscrisului la Editura Didactică și Pedagogică din București.

A survenit deci în 1980 o conjunctură favorabilă publicării textelor freudiene. Din cine știe ce pricină, organele de supraveghere a vieții obștești au socotit că, de data aceasta, trebuie să se arate mai îngăduitoare; vor fi fost în joc chiar și anumite considerente de politică externă, urmărindu-se cumva să se demonstreze că, în materie de cultură, la noi nu-și găsesc aplicarea consemnele în vigoare la vecinii noștri din Răsărit?

1. I. Vianu, *La psychanalyse au présent — Roumanie*, in „La Quinzaine littéraire”, 1980, nr. 326 din 1-15 iun., p. 25.

2. S. Freud, *Psychoanalizis*, București, Ed. Kriterion, Col. „Téka”, 1977, 240 pag; traducerile li se datorau lui S. Ferenczi, J. Lengyel și Z. Pártos.

3. Vezi L. Gavrilu, *Structură și determinism în psihologia abisală*, teză de doctorat, Univ. „Al. I. Cuza” din Iași — Fac. de Istorie — Filozofie, 1972, p. 576.

Acest prim volum de opere ale lui Sigmund Freud publicat la noi reunește traducerile a trei prestigioase lucrări ale savantului vienez: *Introducerea în psihanaliză* (1916–1917), *Prelegeri de psihanaliză* (1910) și *Psihopatologia vieții cotidiene* (1901). Avem a face așadar cu scrieri dinaintea mării revizii la care Freud a supus metapsihologia după primul război mondial.

Pe dosul paginii de titlu, o mențiune privind destinația cărții: „Pentru uzul cadrelor didactice și al studenților — viitori profesori.” În circumstanțele epocii, notația aceasta nu părea să aibă semnificația unei simple recomandări, ci suna mai degrabă ca o formulă restrictivă, ceva în genul faimoasei indicații imperative de pe tipăriurile fără drept de liberă circulație: „Pentru uz intern”.

Studiul introductiv al volumului din 1980 este intitulat *Sigmund Freud sau dreptul la adevăr* și se bazează pe sus-amintita teză de doctorat (657 de pagini dactilografiate) elaborată de L. Gavrilu sub îndrumarea profesorului V. Pavelcu. Lucrarea merită atenție și pentru faptul că, pe alocuri, punctele de vedere expuse diferă de cele prezentate în introducerea tipărită. Astfel, în teza din 1972, Gavrilu este mult mai sever față de „psihanalistul reacționar” C. G. Jung, iar despre Mircea Eliade arată că „divagațiile” lui cu caracter „pararațional” referitoare la proveniența mitologică a structurilor inconștientului sînt „gratuite” și „inoperante”. Fără indulgență este judecat și Jacques Lacan, ale cărui scrieri „supralicitează aspecte secundare sau incidentale ale operei lui S. Freud, convertindu-le la idealism și iraționalism”. În schimb, se încearcă valorificarea anumitor idei cu implicații social-politice ale lui Wilhelm Reich.<sup>1</sup>

Lucrarea inaugurală a lui L. Gavrilu constă din prezentarea concepțiilor a 28 de personalități proeminente din domeniul psihologiei abisale, grupate în șapte categorii: prepsihanalistii (pp. 29–71), psihanalistii (pp. 72–280), pedopsihanalistii (pp. 281–358), parapsihanalistii (pp. 359–440), psihosomaticienii (pp. 441–474), neopsihanalistii (pp. 475–528) și propsihanalistii (pp. 529–536)<sup>2</sup>.

În finalul tezei este subliniată însemnătatea operei lui Freud mai ales astăzi, „cînd trebuie să ne opunem mai hotărît reducionismelor de tot felul, mai ales aceluia care privesc omul printr-o optică inginerească, înclinată să-l asimileze cu mașinile și să-i prescrie un statut inuman”<sup>3</sup>.

Întorcîndu-ne la studiul pe care Leonard Gavrilu l-a plasat în fruntea traducerilor din Freud remarcăm că, din capul locului, prefațatorul a socotit nimerit să se disjunga de autorii majorității „cărților de vulgarizare” a psihanalizei apărute la noi, precum C. Vlad, M. Moldovan, Th. Loewenstein sau T. Corozel; „singurele contribuții notabile în direcția explorării obiective a freudismului” îi par a fi cele ale lui I. Popescu-Sibiu, I. Westfried și mai ales V. Săhleanu.<sup>4</sup>

1. L. Gavrilu, *Structură și determinism în psihologia abisală*, pp. 7-8, 222-223 și 240.

2. „Propsihanalistii” ar fi oamenii de știință și artă care, fără să fie psihanalisti propriu-ziși, se arată „deschiși față de psihanaliză”. Dintre propsihanalistii români sînt menționați Mihai Beniuc, Augustin Buzura și Mircea Cojocaru (*ibidem*, p. 529). Romanele lui M. Cojocaru, *Minciuna* (1969), *Ramayana* (1970) și *Înapoi la Savina* (1975), se remarcă prin analiza unor stări subliminare, prin cultivarea onirismului și prin atenția acordată obsesiilor sexuale, dar în proza aceasta de relevare expresionistă a împletirii realului cu imaginarul nu pot fi totuși puse în evidență scheme freudiene neîndoiioase.

3. *ibidem*, p. 545.

4. L. Gavrilu, *Sigmund Freud sau dreptul la adevăr*, în vol. S. Freud, *Introducere în psihanaliză — Prelegeri de psihanaliză — Psihopatologia vieții cotidiene*, București, Ed. Didactică și Pedagogică, 1980, p. 7. Cînd descrie structura „aparaturii psihice” imaginată de Freud, Gavrilu apreciază pozitiv reprezentarea grafică a sistemelor dinamice ale personalității pe care a propus-o Popescu-Sibiu (*ibidem*, p. 28).

În paragraful intitulat *Repere*, comentatorul enumeră 26 de merite istorice (exact câte litere în alfabet!) ale psihanalizei freudiene, începînd cu: „a. a deschis noi orizonturi de înțelegere a comportamentului normal și patologic al oamenilor, printr-o investigație adecvată a motivației inconștiente” și terminînd cu: „z. a dat un impuls fără precedent prozei de analiză, de discernămint psihologic”, fără să uite în această privință că „Freud s-a pronunțat cu judiciozitate împotriva liricii de elucubrație suprarealistă”. Prin consemnarea unor asemenea „repere”, Gavriiliu polemiza tacit cu detașamentul criticilor „marxiști” ai psihanalizei care nu puteau fi nicicum de acord că psihanaliza „b. a contribuit masiv la dezvoltarea unei viziuni materialiste, dinamice și dialectice asupra vieții psihice”; „c. a insistat asupra necesității de a privi monistic psihicul”; „f. a promovat concepția cauzalității riguroase a fenomenelor psihice”; „h. a socializat psihologia”; „k. a promovat concepția genetică în psihologie”; „n. a determinat fecunda orientare psihosomatică în medicină”<sup>1</sup> etc.

Prefațatorul a stăruit în concluzie asupra potențialităților pedagogice ale psihanalizei, disciplină care pune „într-un mod nou problema educării și reeducării omului, în concordanță cu civilizația concretă a epocii”<sup>2</sup>.

Dacă ne gîndim că tălmăcirea operelor majore ale lui Freud întîrziase în țara noastră o jumătate de secol, nu se poate să nu salutăm evenimentul pe care l-a constituit apariția volumului îngrijit de Leonard Gavriiliu.<sup>3</sup> Autorul recenziei publicate în „Tribuna României” era de părere că „prilejul de a-l citi pe Freud într-o excelentă traducere reprezentă, în sine, un exercițiu spiritual de un inestimabil preț”<sup>4</sup>.

Cît privește calitatea științifică și stilistică a versiunii oferite de L. Gavriiliu, trebuie recunoscut că, la vremea aceea, nu exista la noi nici un „expert” în stare să judece reușita sau nereușita elaborării vocabularului „tehnic” românesc utilizat în tălmăcirea care ne era propusă. Dar a traduce din Freud în orice limbă, și mai cu seamă a traduce pentru prima oară din Freud în acea limbă, înseamnă a realiza o performanță de ordinul creației științifice și lexicologice. Fără îndoială că transpunerile în franceză ale operelor părintelui psihanalizei oferă în această privință sugestii extrem de prețioase traducătorilor români. Ceea ce nu știrbește din meritul lui Leonard Gavriiliu de a fi fost primul care s-a încumetat să-l conducă pe cititorul nostru de-a lungul peisajului pe cît de îmbietor, pe atît de semănat cu capcane al textelor freudiene.

## Traducătorul și eseistul V. Dem. Zamfirescu

La numai cîteva luni după apariția volumului cu traduceri din Freud efectuate de Leonard Gavriiliu, Editura Univers a publicat, sub titlul *Scrieri despre literatură și artă*, o culegere de studii ale părintelui psihanalizei, de data aceasta în tălmăcirea lui Vasile Dem. Zamfirescu. Ampla prefață a lui Romul Munteanu se încheie cu o declarație capabilă să justifice tipărirea cărții: „Freud nu este doar o amintire. Freudismul s-a constituit ca o doctrină cu o rezonanță multiplă pe toate marile meridiane ale culturii.”<sup>5</sup>

1. *Ibidem*, pp. 54-56.

2. *Ibidem*, p. 58.

3. Am semnalat elogios această apariție într-un articol publicat în „România literară”, XIII (1980), nr. 36 din 4 sept., p. 19, articol în care m-am ocupat mai ales de istoria receptării freudismului în mediul românesc.

4. Vl. Simon, *Freud în românește*, în „Tribuna României”, IX (1980), nr. 187 din 15 aug., p. 11.

5. R. Munteanu, „Prefață” la S. Freud, *Scrieri despre literatură și artă*, București, Ed. Univers, 1980, p. LXIII.

Materialul tradus a fost distribuit în trei compartimente tematice. În primul dintre acestea, cel grupînd textele referitoare la *creator*, sînt cuprinse lucrările: *Scriitorul și activitatea fantasmatică* (1908), *O amintire din copilărie în „Poezie și adevăr“* (1917), *Dostoievski și paricidul* (1928). În secțiunea referitoare la *operă* au intrat: *Delir și vise în „Gradiva“ de Jensen* (1907), *Motivul alegerii casetei* (1913), *Moise al lui Michelangelo* (1914) și, parțial, *Cîteva tipuri de caracter din practica psihanalitică* (1916). În *despărțămîntul rezervat plăcerii estetice și-au găsit loc: capitolul Cuvîntul de spirit și relațiile sale cu inconștientul* (1905), *Psihopași pe scenă* (1906), *Stranietatea* (1919).

O mărturie a eforturilor creatoare depuse de traducător este și concisul *Glosar psihanalitic* de la sfîrșitul volumului (pp. 333-345), la alcătuirea căruia s-a ținut seama nu numai de indicațiile cuprinse în cîteva opere de referință occidentale, dar și de strădaniile lexicografice ale unor exegeți români ai freudismului.

Nicolae Manolescu a apreciat că traducerea este „remarcabilă prin claritate și pregnanță, dîndu-ne idee de stilul lui Freud, care era nu numai un mare medic și gînditor, dar și un adevărat scriitor“. Recenzentul își mărturisește satisfacția de a constata că psihanalistul nu încearcă „să încalce“ abuziv domeniul criticii de artă: „Nici o clipă, recitînd pe Freud, nu am avut impresia că el aplica psihanaliza la artă ca un pat procustian; imaginația artiștilor nu e siluită de ideile savantului; știința nu forțează arta să asculte de o logică străină.“<sup>1</sup>

Peste cinci ani, Vasile Dem. Zamfirescu a publicat volumul de „încercări hermeneutice“ *Între logica inimii și logica minții*. Deși nu aprecia defel preocupările psihanalitice ale discipolului său, Constantin Noica a scris o prefață în care acorda autorului „acestei lucrări de primă maturitate“ un atestat de destoinicie: „Despre constelația Freud—Adler—Jung, cu psihologia lor abisală, nu s-a scris la noi cu atîta competență.“<sup>2</sup>

Fără să se dezică de vederile sale freudiste, ba poate chiar pentru a le sublinia mai apăsător, Zamfirescu caută în istoria culturii europene precursori ai concepțiilor psihanalitice. Ca o sfidare adusă dogmatismului și conformismului sună afirmația sa cum că uneori se constată o „superioritate cognitivă“ a literaturii și filozofiei de ieri sau alaltăieri față de psihanaliza și etologia de astăzi: „Viziunea lui Shakespeare despre supraeu, de pildă, este mai completă decît cea a lui Freud.“<sup>3</sup>

Problema raporturilor dintre spirit și suflet, care a stat la ordinea zilei în filozofia interbelică, este abia acum abordată de către psihanalisti, mai ales datorită cercetărilor lui Jung, cel care a racordat explicit la amintita problemă „imensul continent submers al inconștientului“. Prilej pentru Zamfirescu de a formula o apreciere îndrăzneată: „Procesul acesta de trezire a conștiinței filozofice la reprezentanții orientărilor abisale atinge punctul culminant în opera lui Lucian Blaga.“<sup>4</sup>

Printre „uimitoarele prefigurări“ ale viziunii freudiene pe care autorul le-a descoperit în literatura și filozofia din trecut se numără două versuri din sonetele lui Shakespeare care dovedesc că marele Will „înțelesese importanța afectivității pentru geneza și funcționarea vieții morale“, reflecția lui Montaigne: „din marile prietenii se nasc marile dușmăanii“, presimțire a concepției psihanalitice referitoare la „ambivalența afectivă“, unele

1. N. Manolescu, *Psihanaliza și critica*, în „România liberă“, XXXVIII (1980), nr. 11 169 din 24 sept., p. 2.

2. C. Noica, „Cuvînt înainte“ la V. Dem. Zamfirescu, *Între logica inimii și logica minții*, București, Ed. Cartea românească, 1985, p. 6.

3. V. Dem. Zamfirescu, *op. cit.*, p. 11.

4. *Ibidem*, p. 18.

cugetări ale lui La Rochefoucauld care dezvăluie o perspectivă mai largă decât cea freudiană în materie de psihopatologie a vieții cotidiene, întrucât implică nu numai „pasagerile acte ratate”, ci și „maladiile autoestimației” precum invidia și resentimentul, ceea ce trimite oarecum către Adlerism.

De remarcat îndrăzneala lui V. Dem. Zamfirescu când, în 1985, și-a îngăduit să proclame o anumită superioritate a lui Freud asupra lui Marx: „Dacă Marx deține, în raport cu Freud, înfietatea «descoperirii» conștiinței false [de natură socială], ideile sale în problemă, încă insuficient dezvoltate și risipite în întinsa sa operă, pot fi mai bine puse în valoare de o lectură efectuată din perspectiva psihanalizei, teorie matură și aproape exhaustivă a mistificărilor conștiinței (individuale).”<sup>1</sup>

Examinând destinul modern al „ideii impurității spiritului”, Zamfirescu consideră că în această privință Nietzsche se arată a fi mai puțin unilateral decât „vestiții săi succesori” — Freud, care a pus accentul doar pe sexualitate, și Adler, care a privilegiat exclusivist autoafirmarea; în opera lui Nietzsche cele două orientări își aflaseră convergența, realizându-se astfel anticipativ „o sinteză a psihanalizei freudiene și adleriene, considerată atât de Freud, cât și de Adler ca imposibilă!”<sup>2</sup>

Considerațiile asupra lui „Eros și Thanatos la Freud și Lorenz” vădesc aceeași năzuință de a arunca un fascicol de lumină asupra anumitor probleme de actualitate ale filozofiei culturii.

În această privință, Zamfirescu acordă o atenție specială atitudinii filozofului și dramaturgului Lucian Blaga față de psihanaliză. Nu numai prin imaginile și concepțiile vehiculate în piesele de teatru din tinerețe, ci și prin includerea „unor idei psihanalitice în edificiul său filozofic, dar mai ales prin dezvoltarea lor creatoare se singularizează cu adevărat Blaga, sub aspectul relațiilor cu psihanaliza, în cultura română”.<sup>3</sup>

De aceea eseistul se declară în dezacord cu afirmația lui G. Brătescu privitoare la îndepărtarea lui Blaga de freudism și ralierea acestuia la opinia defavorabilă psihanalizei ortodoxe, caracteristică pentru majoritatea oamenilor de cultură români ai epocii; de fapt, Zamfirescu este de părere că fondatorul „noologiei abisale” nu a repudiat freudismul, ci l-a lăsat în urmă: atitudinea lui Blaga față de psihanaliză „în opera sa teoretică de maturitate este rezultatul unei dezvoltări originale a punctului de plecare freudian, suprimat în sens hegelian: depășit pe baza încorporării sale”.<sup>4</sup>

„Încercările hermeneutice” ale lui V. Dem. Zamfirescu s-au învrednicit nu numai de aprecieri binevoitoare, dar și de o agresivă contestare din partea nimănui altcuiva decât Leonard Gavriliu, celălalt traducător localnic al lui Freud. Într-un articol publicat în „Săptămîna”, volumul de eseuri pe teme de psihologie abisală a fost supus unei critici de tip „nemicitor”, urmărind să demonstreze ignoranța funciară a autorului atât în ceea ce privește doctrina freudiană, cât și istoria filozofiei și culturii. Una din acuzațiile aduse lui Zamfirescu a fost aceea că, în viziunea lui eclectică, „Marx apare drept un modest precursor al lui C. G. Jung, autor care reprezintă orientarea iraționalistă și mistică a psihanalizei”.

„Polemica” s-a referit și la concepția nietzscheană despre resentimente, Gavriliu apreciind că Freud nu poate fi învinuit de scăparea din vedere a acestei categorii de

1. *Ibidem*, p. 57.

2. *Ibidem*, p. 96.

3. *Ibidem*, p. 131.

4. *Ibidem*, p. 136. În cartea de față am căutat să arăt, recurgînd la textele lui Blaga, cum și de ce autorul *Trilogiei culturii* a respins, pînă la urmă, premisele teoretice ale freudismului.

manifestări psihice atunci când s-a ocupat de psihopatologia vieții cotidiene: resentimentele nu pot fi incluse printre „actele pasagere ratate”, întrucât reprezintă fenomene nevrotice propriu-zise.<sup>1</sup> Nu ne simțim competenți în a decide referitor la această clasificare nosologică, sigur ni se pare însă că resentimentul este cel care a dat tonul în relația dintre cei doi „freudologi” autohtoni.

## Psihanaliza printre disciplinele aflate sub bănuială

Apariția într-un singur an, în 1980, a două volume de traduceri din scrierile lui Sigmund Freud putea fi desigur interpretată de multă lume ca un semn extrem de încurajator în privința perspectivelor ce se deschideau, în sfârșit, psihanalizei la noi în țară. Cei care cunoșteau „moravurile editoriale” ale epocii n-aveau cum să nu fie uimiți de faptul că organele administrative însărcinate cu centralizarea planurilor de tipărituri au permis o asemenea „aglomerare” de publicații pe teme psihanalitice: aceasta putea să însemne că forurile politice supreme înlăturaseră directiva în vigoare pînă atunci de strictă îngrădire a „propagandei freudiste”. Pentru firile mai optimiste putea chiar miji speranța că însăși practica analizei terapeutice va deveni licită într-un viitor apropiat.

Către sfârșitul lui 1981 am primit din partea criticului Eugen Simion invitația de a participa la un seminar cu studenții săi de la Facultatea de Filologie a Universității din București, unde să dezvolt ideea anevoioasei receptări a psihanalizei în cercurile intelectuale românești din perioada interbelică, idee pe care o enunțasem în „România literară” din 4 septembrie 1980. Dar îndată după ce fusesem anunțat despre programarea seminarului în aprilie 1982, mi s-a adus la cunoștință că întâlnirea cu studenții fusese amînată *sine die*: decanatul l-a muștrat pe organizatorul reuniunii că nu a găsit altceva mai bun de făcut decît să se ocupe de psihanaliză, „tocmai acum, cînd trebuie combătute sectele”. Autoritatea universitară avea în vedere sectele religioase ca atare, printre care se număra de data aceasta și psihanaliza, nefiind deci vorba de școlile psihanalitice rivale...

Într-adevăr, de curînd izbucnise „afacerea meditației transcendente”, care căpăta pe zi ce trece aspectul unui scandal politic cu consecințe funeste în multe sectoare ale vieții publice, mai cu seamă în domeniul culturii.<sup>2</sup>

Prin 1977 a revenit la București inginerul Nicolae Stoian, colaborator al secției române de la BBC, care s-a prezentat drept împuțernicit al mișcării internaționale pentru „meditația transcendentală”, aceasta promovînd anumite forme de „disciplină spirituală” capabile, printre altele, să asigure individului depunerea unor eforturi psiho-fizice altminteri de nerealizat. Dată fiind perspectiva obținerii unor randamente excepționale în activitățile productive, educative și militare, factorii de răspundere din ierarhia de stat și de partid, în frunte cu Elena Ceaușescu, au dispus ca Institutul de Psihologie din București să preia organizarea unor experimente sistematice în această direcție, apelînd și la specialiști de prestigiu din alte sectoare, medici, pedagogi, tehnicieni etc.

1. L. Gavrilu, *Un volum de eseuri*, în „Săptămîna”, 1986, nr. 14 (799) din 4 apr., p. 3 și 7; nr. 15 (800) din 11 apr., p. 3.

2. Revelații asupra acestei „afaceri” au oferit recent Eugen Dichiseanu și Tudor Arteni în articolul *Un securist la BBC* din „România liberă”, L (1992), nr. 14 647 (613) din 20 mart., p. 1 și 3.

În cursul anului 1981, organele de Securitate, care pînă atunci colaboraseră activ cu Nicolae Stoian, au descoperit că „meditația transcendențială” nu este decît firma minci-noasă în dosul căreia se ascunde o perfidă organizație internațională vizînd țelul subminării regimurilor socialiste... Academicieni, cadre științifice și didactice, medici, arhitecți și scriitori, toți cei care, fie din curiozitate, fie drept urmare a dispoziției primite din partea autorităților, intraseră în legătură cu Stoian au devenit victimele unor măsuri represive de o duritate fără precedent, neținîndu-se seama nici înăcar de faptul că unii dintre cei prigonii semnalaseră, la timpul său, că anumite aș ecte „iraționale” ale „tehnicilor de meditație” făceau inoperantă metoda în condițiile politico-ideologice de la noi. „Transcendențialii” au fost excluși din partid și înlăturați din funcțiile pe care le ocupau; mulți au fost puși la dispoziția oficiilor de plasare, unde li s-a propus îndeobște să se angajeze ca muncitori necalificați, deși printre ei se aflau valoroși cercetători cu titluri academice obținute în țară și în străinătate. Printre cei supuși represaliilor s-au numărat doctorul docent Victor Săhleanu, principalul autor al *Introducerii critice în psihanaliză* din 1972, și doctorul în psihologie de la Göttingen Vladimir Gheorghiu, inițiatorul și animatorul unui foarte apreciat cerc de studii în problemele sugestiei, unde se prezentaseră comunicări și din domeniul psihanalizei. În general, activitatea științifică și didactică din domeniul psihologiei și pedagogiei avea să fie timp îndelungat anihilată.

Campania împotriva „transcendențialilor”, declanșată la începutul lui 1982 de revista Ministerului Afacerilor Interne „Pentru Patrie” și preluată mai discret de alte publicații, a produs o adevărată panică în rîndurile intelectualității. Era de altminteri tocmai ceea ce se urmărea. Neîncrederea în oamenii de cultură, care se dovedeau a fi potențiali „spioni” și „trădători de neam”, trebuia să se generalizeze, astfel încît partidul să poată exercita un control absolut asupra acestei categorii sociale de a cărei intimidare și neutralizare depindea în bună măsură stabilitatea regimului totalitar.

Orice sau oricine avea, într-un fel sau altul, vreo legătură cu psihologia, declarată tacit știință (sau pseudoștiință) periculoasă, devenea dubios. Psihanaliza nu se putea nici ea sustrage din această atmosferă de suspiciune întreținută prin toate mijloacele. Proiectul de editare a unor noi traduceri din operele lui Freud a trebuit să fie abandonat. S-a renunțat de asemenea la întocmirea unui dicționar de termeni psihanalitici.<sup>1</sup>

De notat că în această privință nu s-a pronunțat totuși nici o interdicție formală. Cuvîntul „psihanaliză” n-a fost eliminat din textele tipărite curent, ba chiar la un moment dat s-a autorizat publicarea lucrării *Între logica inimii și logica minții* a lui Vasile Dem. Zamfirescu (dar este probabil că obținerea aprobării pentru editarea acestor variațiuni pe teme psihanalitice a fost influențată și de girul pe care-l oferea prefața semnată de Constantin Noica).<sup>2</sup>

Pe de altă parte, totala eradicare a vocabularului și a formelor logice de sorginte psihanalitică devenise imposibil de realizat. De multă vreme, clișeele de gîndire și de exprimare preluate din freudism intraseră și se mențineau în folosința curentă. Este semnificativ că titlul *G. Călinescu și „complexele” literaturii române* al cărții publicate în 1981 de Mircea Martin la Editura Albatros nu trezise obiecții.

1. Cu atît mai mult s-au văzut obligați să se ferească de „privirile indiscrete” cei care, mai ales dintre psihologi, căpătaseră, sub îndrumarea lui Eugen Papadima, o anumită inițiere în tehnicile de tratament psihanalitic.

2. Despre psihanaliză a fost vorba și în lucrarea de popularizare destinată tineretului *Tainele creierului uman*, semnată de Eugenia Grosu. Doctrina freudiană și concepțiile „școlii culturaliste” (mai ales cele ale lui E. Fromm) sînt expuse aici cu deosebită înțelegere (vezi Eugenia Grosu, *Tainele creierului uman*, București, Ed. Albatros, 1981, pp. 175-197 și 198-212).



O dovadă, printre multe altele, a „banalizării” schemelor freudiene ne este furnizată de cronică lui Dan Zamfirescu, istoric al literaturii române vechi și partizan al cuviinței tradiționale, deci ostil „avangardei” de orice natură, la romanul *Subconștientul Veneției* publicat în italiană de Traian Filip. Criticul literar ocazional constata că, depășind povestea dragostei dintre Alberto și Claudia, autorul „psihanalizează întreaga Veneție”; destinul orașului lagunelor este simbolizat de această poveste „marcată de un fel de succes-eșec în care se oglindește drama incoștientă a unei lumi”.<sup>1</sup> Cui îi mai era frică de freudism? Doar Secției de propagandă a CC al PCR...

La rubrica de „poștă a cititorilor” din revista umoristică „Urzica” i se răspundea în octombrie 1989 unui anume Gheorghe Dan din București: „Consultați de urgență un psihanalist. Nu de Freud ne temem, ci de veșnicia lui!”<sup>2</sup> Deși nu pricepem despre ce e vorba, luăm act de invocarea slobodă, „în preajma revoluției”, a numelui părintelui psihanalizei.

### Confruntări teoretice, mai ales în domeniul criticii psihanalitice. R. Munteanu, Ov. S. Crohmălniceanu

Ultimul capitol al cărții din 1981 a lui Ludwig Grünberg *Opțiuni filozofice contemporane* este intitulat „Psihanaliza în căutarea transcendenței pierdute”. I se neagă psihanalizei calitatea de sistem filozofic, dar i se recunoaște cea de știință. Pe plan metodologic, „psihanaliza dobândește atributele unei teorii raționaliste”, dată fiind strădania sa de a instaura „sensul inteligibil, logicul, acolo unde înainte a dominat absurdul”.

Concepția freudiană despre activitatea psihică i se pare lui Grünberg că este reducționistă, prin rolul primordial acordat libidoului, și anacronică, prin „conceperea procesului psihic în termenii bizari ai unei «metafizici» energetiste”, ceea ce însă nu anulează meritul lui Freud de a fi făcut o descoperire capitală: „Insul ca *persoană* are o istorie”, întrucât „devenirea lui se înscrie în etape care au o semnificație strict umană”.<sup>3</sup>

Asemenea altor cercetători marxști, L. Grünberg își propune să demonstreze că nu stă în posibilitățile freudismului să elaboreze o filozofie a culturii.<sup>4</sup> Altminteri, față de savantul Freud se arată deferent și îndeobște binevoitor; el supune însă unei critici radicale vederile freudiștilor contemporani de tipul lui Lacan, cât și concepțiile „oportuniste” ale freudo-marxiștilor, cu specială referință la ambiguitățile și ineficiența nativă a utopiei marcusiene.

De o prezentare eminamente favorabilă beneficiază doctrina psihanalitică în eseul lui Radu Florian *Metamorfoza culturii în secolul al XX-lea*. Opera teoretică a lui Freud „deschide o nouă fereastră spre cunoașterea omului ca ființă complexă biopsihică, defrișează noi căi de acces în universul subiectivității sale, în obscuritățile ei nepătrunse”. Mai puțin obișnuită sub pana unui marxist este constatarea că „freudismul a participat la desfășurarea procesului lent, dar nu mai puțin ireversibil, de modificare a moravurilor,

1. D. Zamfirescu, *Veneția la ea acasă*, în „Luceafărul”, XXXI (1988), nr. 22 (1 359) din 28 mai, p. 8.

2. R. G. Țeposu și R. C. Cristea, *Doi critici vă așteaptă*, în „Urzica”, XLI (1989), nr. 10 (772) din 15 oct., p. 2.

3. L. Grünberg, *Opțiuni filozofice contemporane*, București, Ed. Politică, 1981, pp. 280-281.

4. *Ibidem*, p. 293.

a celor din aria relațiilor sexuale în mod special, parte integrantă a procesului de emancipare umană din secolul al XX-lea".<sup>1</sup>

Este drept că freudismului i se reproșează o „gravă lacună”, constînd din „neluarea în considerare a corelației dintre determinările biopsihice și cele social-culturale, atît în producerea echilibrului, cît și a diferitelor forme de dezechilibru psihic”, dar, lucru esențial, care răscumpără o asemenea deficiență, psihanaliza se remarcă printr-o tendință generală „dezalienantă”. Această afirmație contrastează cu aprecierile curente ale teoreticienilor „socialismului științific”, aprecieri potrivit cărora freudismul nu reprezintă decît o încercare de a travesti pornirile exasperat individualiste, și deci subumane, proprii mentalității burgheze de totdeauna, dar mai ales de astăzi. Dimpotrivă, psihanaliza, prin multe din ideile sale, „a lovit — declară R. Florian — în convenționalismul și conformismul moralei burgheze, în ipocrizia ei, a dezvăluit rolul ei de disimulare a unor existențe mutilate, strivite, ca și neputința de a-și armoniza valorile cu lumea sensibilă, sentimentală a oamenilor. Ea a contribuit astfel la privirea sentimentelor drept valori primordiale ale afirmării și realizării indivizilor, deschizînd calea spre o nouă înțelegere a raționalismului”.<sup>2</sup>

Multe din textele referitoare la freudism elaborate de comentatorii marxști de la noi se caracterizează prin absența preocupării de a confrunța tezele psihanaliste cu altceva decît cu tezele generale ale materialismului dialectic și istoric; dezbaterile se desfășoară la un nivel strict „logic”, cu ignorarea realităților vii ale societății noastre. Este de altminteri lesne de înțeles de ce critica freudismului se cantonează la acești comentatori în limitele abstractului și ale speculației: la o examinare cît de cît onestă și aprofundată, stările de lucruri social-economice și morale din lumea zisă „socialistă” nu pledau nicicum în favoarea acelei „dezînstrăinări” a cărei realizare o proclamau triumfalist ideologii regimurilor instaurate aici.

Iată de ce, într-o anumită privință, este reconfortant să iei contact cu un text de critică a freudismului, chiar lipsit de strălucire stilistică și semănat cu naivități doctrinare, dar în care domină preocuparea de a contribui la elucidarea unor probleme reale ale culturii noastre. Așa se înfățișează escul lui Henri H. Stahl *Lucian Blaga și filozofarea despre filozofia poporului român*, scris în jurul lui 1940, dar sortit să vadă lumina tiparului, într-o formă revizuită, abia peste o jumătate de secol. Lucrarea „datează” atît din punctul de vedere al atenției concentrate asupra unor teme specifice sfîrșitului perioadei interbelice, cît și datorită imaginii schematice pe care autorul o are despre freudismul pe care, pe de-o parte, îl combate, iar pe de alta „il apără” de deformările la care i se păreau că-l supun reprezentanții români ai unei anumite specii de „psihanaliză culturală”.<sup>3</sup>

Am vorbit mai înainte despre critica formulată de pe o platformă marxizantă de către H. H. Stahl la adresa presupuselor „teorii freudiste” în materie de cultură populară ale lui Liviu Rusu și Lucian Blaga. Înainte de a precede la examinarea acestor teorii, sociologul a ținut să precizeze poziția lui Freud în problemele „culturii folclorice”, prilej de a oferi o expunere foarte concentrată despre concepțiile psihosociale ale lui Freud. Unele aprecieri ale lui Stahl sînt însă discutabile, precum cea referitoare la noțiunea

1. R. Florian, *Metamorfoza culturii în secolul al XX-lea*, București, Ed. Cartea românească, 1988, p. 146.

2. *Ibidem*, p. 150 și 152.

3. Eseistul român nu folosește cu acest prilej termenul „supraeu”, ceea ce poate lăsa de bănuț că nu-și însușise schemele mai recente ale metapsihologiei.

freudiană de „cenzură socială“, care s-ar asemăna „pînă la identitate cu ceea ce spusesese sociologul Émile Durkheim, care și el afirmase că toate faptele sociale sînt supuse unei «constrîngerii» externe, exercitate de societate, dar care pînă la urmă se transformă în constrîngere internă, sub formă de conștiință morală”.<sup>1</sup>

Pe seama „adăugirii” aduse freudismului de către Jung, descoperitorul „inconștientului colectiv“, punea Stahl îndoielnica idee de „duh al poporului“, adoptată cu suspect, dar „nețărmit entuziasm” de foarte mulți filozofi și sociologi ai culturii care insistau asupra importanței „cu totul excepționale a *subconștientului* în toate creațiile culturale”. Sociologul român își exprima părerea de rău că pînă și unii gînditori marxști „au căzut victimă neofreudismului“, identificînd subconștientul cu baza economică a societății, iar conștientul cu suprastructura ideologică, atunci cînd încercau să precizeze determinismul actului de cultură.<sup>2</sup>

\*

Cele mai active luări de poziție înregistrate la noi în cursul deceniului al nouălea pe teme psihanalitice au fost cele referitoare la aplicațiile freudismului în domeniul criticii și al teoriei literare. Iată o notiță publicată în „România literară” din 1980: „Cercul de critică literară de pe lîngă Facultatea de Limba și Literatura Română din București a organizat vineri 15 februarie a.c. o dezbateră pe tema: *Critica marxistă și psihanaliza literară*. Au prezentat comunicări: lector dr. Roxana Verona și lector dr. Mircea Mihalevski. Au participat la discuții: Al. Piru, Romul Munteanu, Pompiliu Marcea, Gh. Frîncu, Mihai Pop, Mircea Cărtărescu și Eugen Simion.”<sup>3</sup>

Apariția în același an a culegerii de texte freudiene „despre literatură și artă” traduse de Vasile Dem. Zamfirescu a făcut să sporească în chip evident interesul pentru critica psihanalitică. La aceasta a contribuit, fără îndoială, și amplul studiu introductiv semnat de Romul Munteanu, studiu care își propunea pe de-o parte să atragă atenția cititorului român asupra semnificațiilor mai adînci ale scrierilor lui Freud tipărite atunci la noi, iar pe de altă parte să-l pună la curent pe același cititor cu problematica actuală a disciplinelor critice fundamentate pe metodologia psihanalitică. Înțelegînd să contribuie, în măsura posibilităților, la umplerea uriașelor goluri existente la vremea aceea (ca de altfel și astăzi) în informarea publicului nostru cu privire la învățătura psihanalitică, prefațatorul și-a dat osteneala să prezinte cît mai sintetic, dar și cît mai pe-nțeles, principiile metapsihologiei și funcționalitatea normală și patologică a dinamicii psihice, străduindu-se cu acest prilej să-și familiarizeze cititorii cu vocabularul freudian. Despre înnoirile introduse de psihanaliză în cîmpul criticii, R. Munteanu nota în concluzie: „Extinsă asupra creației literare și artistice în general, analiza freudiană creează premisele unor noi tipuri de demers și comprehensiune a biografiei scriitorului, a explicării operei sale, a motivației plăcerii estetice a receptorului, ca și a relației generale dintre *viață* — *autor* — *operă* — *cititor*.” Aceste preocupări „au căpătat o anumită autonomie în critica literară. Ele au dus la configurarea unor discipline sau demersuri specifice, începînd cu patografia și psihobiografia și ajungînd la critica tematică, simbolică, precum și la extensia actului de lectură asupra mesajului latent al operei literare”.<sup>4</sup>

1. H. H. Stahl, *Eseuri critice despre cultura populară românească*, București, Ed. Minerva, 1983, p. 73.

2. *Ibidem*, pp. 73-74.

3. „*Critica marxistă și psihanaliza literară*”, în „România literară”, XIII (1980), nr. 8 din 21 febr., p. 2.

4. R. Munteanu, „Prefață” la S. Freud, *Scrieri despre literatură și artă*, p. LXII.

Sub impresia textelor freudiene publicate la Editura Univers în 1980, Vlad Russo a procedat la un examen critic al concepției psihanalitice despre geneza și esența operei de artă. După ce admiră fascinantele explicații ale fenomenului literar oferite de părințele psihanalizei, comentatorul se întreabă dacă nu cumva luciditatea scientistă a lui Freud și un anume dogmatism promovat de acesta limitează șansele receptării complexe a faptului artistic: „În fond ceea ce lipsește cu desăvârșire în interpretările lui Freud este momentul de perplexitate al unei priviri libere, nemijlocită de nici o doctrină, asupra operei literare. Sub această privire, opera îi cere cititorului să-și suspende instanțele critice, să coboare pentru o clipă în inconștient, uitând categoriile «conștientului». Dar cum putea face asta tocmai Freud, el care părea «lipsit» de inconștient?”

De aici și acea infirmitate pe care s-ar spune că o manifestă în materie de mituri „conștientul hipertrofiat” al savantului vienez: „Mortificate prin explicație, miturile prezintă mai întotdeauna pentru Freud doar scheme descărnate, la care conținuturile unui inconștient algebrizat aderă cu greu.”<sup>1</sup>

În prefața la versiunea românească a cărții lui Marcel Sendrail *Înțelepciunea formelor*, Dan Grigorescu recunoaște meritul psihanalizei „de a fi stabilit că fenomenele de profunzime nu scapă explicației științifice”, dar observă că efortul de interpretare a operei de artă, mai ales când se întemeiază pe presupunerea „unei obscure stări patologice”, poate ascunde primejdia „absolutizării factorului subiectiv”, astfel ca artistul să nu mai fie privit „în relație cu mediul care l-a produs și pe care l-a observat, comentându-l”.<sup>2</sup>

Ion Simuț și-a propus, într-un articol din 1986, să evalueze interesul pe care-l prezintă studiile psihobiografice, acestea urmărind „scoaterea la lumină a mecanismelor inconștiente care stau la originea comună a vieții și operei” unui creator.<sup>3</sup>

Mai mult de 170 de pagini din monografia lui Romul Munteanu *Metamorfozele criticii europene moderne* sînt rezervate prezentării criticii psihanalitice „tradiționale” și a celei de descendență psihanalitică indirectă.

Înregistrînd opinia formulată de Sarah Kofman cum că „aplicarea psihanalizei în artă este, într-o anumită măsură, egală cu săvîrșirea unui asasinat, acela al artistului de geniu ca om deosebit”, R. Munteanu apreciază că totuși „jignirea narcisică” adusă de psihanaliză creatorului operei de artă nu este atît de gravă: „Faptul că talentul apare ca o *pulsivitate dominantă*, ca o concentrare a *investiției unei forțe excesive* într-o anumită direcție nu reprezintă un atentat la statutul artistului și al omului în general, ci o tentativă de situare rațională în univers.”<sup>4</sup>

Cît despre Sigmund Freud, istoriograful literar român declară că nu se simte înclinat să vadă în marele savant și gînditor un critic literar: „Demersul său intelectual spre creația literară sau operele plastice, ca și spre biografia unor oameni de artă, are un caracter

1. Vl. Russo, *Un mit al timpului nostru*, în „Viața românească”, XXXIV (1981), nr. 11 din nov., p. 85 și 86. În aceeași ordine de idei, Andrei Dumitrescu pune întrebarea: „Cine nu spune astăzi că Freud este «depășit»?” și răspunde: „El este într-adevăr depășit, dar numai de acei temerari iscoditori de suflete care au reușit o regresivitate mai profundă ce le-a permis un pas în plus: înfruntarea psihozei.” (*Freud și Dostoievski*, în „Orizont”, XXXII (1981), nr. 36 (706) din 11 sept., p. 8.)

2. D. Grigorescu, „Cuvînt înainte” la M. Sendrail, *Înțelepciunea formelor*, București, Ed. Meridiane, 1983, pp. 7-8.

3. I. Simuț, *Aspirațiile psihobiografiei*, în „Familia”, XXII (1986), nr. 12 (256) din dec., p. 9. O notă de subsol ne încunoștințează că avem de-a face cu un „fragment dintr-o carte în pregătire”, indicîndu-ni-se și titlul acestei cărți, care însă n-a apărut pînă astăzi: *Interpretări psihanalitice...*

4. R. Munteanu, *Metamorfoza criticii europene moderne*, București, Ed. Univers, 1988, p. 201.

experimental", vizînd verificarea și acreditarea propriei metode de explorare a realității psihice.<sup>1</sup>

În continuare sînt trecute în revistă vederile despre semnificația psihologică a operei de artă ale lui Carl Gustav Jung, Alfred Adler, Karl Abraham, Charles Baudouin, N. N. Dracoulidès, Jacques Lacan și Janine Chasseguet-Smirgel, ale lui Jean-Paul Weber și Charles Mauron, precum și ale unor reprezentanți de frunte ai „criticii tematice”.

Strădanile lui Romul Munteanu de a furniza intelectualității românești elementele indispensabile unei corecte orientări în acest domeniu sînt cu atît mai laudabile cu cît, după propria-i mărturisire, „o evaluare riguroasă a rezultatelor criticii de derivație psihanalitică este încă plină de dificultate”.<sup>2</sup>

Printre criticii și istoricii noștri literari care consideră că investigațiile ce țin seama de anumite repere psihanaliste pot uneori dezvălui valori estetice nebănuite, îl menționăm pe Mihai Zamfir, care a recurs la noțiunea de „supradeterminare stilistică” pentru a pune în evidență originalitatea de construcție și de expresie a unor poeme în proză argheziene. „Supradeterminarea”, așa cum se înfățișează ea în lexicul critic, descinde din sensul psihanalitic general cu care Freud a investit-o în cadrul morfologiei visului; J. Laplanche și J.-B. Pontalis au definit-o ca reprezentînd „o formație ce trimite la elemente inconștiente multiple, care se pot organiza în secvențe semnificative diferite, dintre care fiecare — la un anumit nivel de interpretare — posedă propria sa coerență”.

Astfel, poemul în proză *Tocila* al lui Tudor Arghezi se pretează la două lecturi distincte, ca și cum am avea a face cu două texte aparte, dar perfect contopite în cadrul unui „hipertext” ce le reunește: „Cele două texte conjuncte se prezintă în manieră aproape didactică, de un paralelism evident, neaflindu-se implicate într-o structură profundă.”<sup>3</sup>

Comentatorul a și pus pe două coloane sintagmele care-și corespund deși aparțin la două ordini de elemente complet diferite. „Pentru a decoda exact textul poemului *Tocila* — ne avertizează M. Zamfir —, sensul literar al frazelor rămîne insuficient; cititorul trebuie să aibă permanent în minte un alt text, absent în mod vizibil, dar de concomitență căruia depinde decodarea.” Acest al doilea text provine dintr-o parafrazăre a Bibliei, „o Biblie citită selectiv și fantezist și, mai ales, reinterpretată profund de Tudor Arghezi”.<sup>4</sup>

Pentru a desluși unele aspecte ale atît de contradictoriei, din punct de vedere caracterial, personalități a lui Titu Maiorescu, Z. Ornea a apelat și la sistemul de explicații propus de psihanaliză, drept care și-a împins investigațiile și înspre vîrsta fragedă a eminentului critic, filozof și bărbat de stat.

Pentru a justifica de ce pune preț pe unele amintiri ale lui Maiorescu din copilăria sa craioveană, Ornea reproduce o opinie a lui Freud: „Faptul că un anumit amănunt al vieții infantile, și nu altul, a reușit să se sustragă uitării generalizate a copilăriei nu poate fi indiferent sau lipsit de semnificație.”<sup>5</sup> Și Ornea adaugă: „Fără a fi deloc servili (poate nici adepți) ai interpretărilor psihanalizei, să recunoaștem că această observație a lui Freud despre procesul rememorării este dreptă.”<sup>6</sup>

Una din situațiile din copilărie care a rămas înscrisă în memoria lui Titu Maiorescu este bejenia familiei sale la București, Brașov, Sibiu și Blaj ca urmare a faptului că Ioan

1. *Ibidem*, p. 218.

2. *Ibidem*, p. 200.

3. M. Zamfir, *Poemul românesc în proză*, București, Ed. Minerva, 1981, p. 390 și 392.

4. *Ibidem*, p. 398 și 399.

5. Vezi S. Freud, *Scrieri despre literatură și artă*, p. 20.

6. Z. Ornea, *Viața lui Titu Maiorescu*, vol. I, București, Ed. Cartea românească, 1986, p. 27.

Maiorescu a fost unul din protagoniștii revoluției de la 1848 în Oltenia. Copilul de opt ani a cunoscut și el atunci mari necazuri, printre care spectacolul sinistru, la care asistase în orașele transilvane, al „tregerii pe sub ferestre, multe săptămîni de-a rîndul, a celor osîndiți la spînzurătoare”. Ornea își permite să remarce în această privință: „Nu credem că exagerăm defel dacă apreciem că mefiența, uneori chiar ostilitatea lui Titu Maiorescu, tînărul și apoi cel matur, față de mișcările politice de stradă, față de revoluție și, în speță, față de revoluția de la 1848, distanța, bine supravegheată, față de lupta oamenilor politici ardeleni și chiar, finalmente, acuzata sa potrivnicie, cînd a devenit marele critic și ideolog, față de unii dintre foștii prieteni politici ai tatălui său... aici își află, probabil, o explicație. Poate, chiar neînțelegerea (să o numim, deocamdată, astfel!) cu tatăl său își află sorgintea în simburile acestei traume a vîrstei infantile.”<sup>1</sup> Într-adevăr, din corespondența de adolescență a lui Titu Maiorescu și din frînturile de amintiri consemnate de el mai tîrziu rezultă cu prisosință că între tată și fiu au existat vreme îndelungată raporturi similare celor caracteristice pentru „complexul oedipian”.<sup>2</sup>

Faptul că Z. Ornea a recurs și la procedeele psihobiografiei atunci cînd și-a propus să adauge unele retușuri portretului psihologic și moral al lui Titu Maiorescu l-a nemulțumit pe Grigore Traian Pop, care, cu acest prilej, i-a pus în gardă pe istoricii literari împotriva „capcanelor psihanalizei”. După ce a întocmit un inventar al interpretărilor psihanaliste semănate de-a lungul primului volum al *Vieții lui Titu Maiorescu*, Gr. Tr. Pop observa că Z. Ornea a scos la iveală mai ales manifestări ale „complexului de inferioritate”, termen „introdus în psihanaliză de către C. G. Jung”; eroarea este prea grosolană ca să nu credem că avem de-a face cu un banal lapsus, fiindcă toată lumea știe că A. Adler este acela care i-a asigurat „complexului de inferioritate” demnitatea unui concept psihologic fundamental. Inexplicabilă este însă afirmația că, „fără să vrea”, Ornea „a îmbogățit eșafodajul teoretic al psihanalizei” cu noțiunea „complex de superioritate” care i se pare lui Gr. Tr. Pop că ar reprezenta „o contradicție în termeni”.<sup>3</sup> În realitate, Adler a folosit curent această sintagmă, insistînd asupra faptului că un complex de inferioritate se poate prea bine transforma într-unul de superioritate.

Interesul pe care l-a stîrmit, mai ales în anii '80, critica de orientare psihanalitică nu a depășit totuși, la criticii și istoricii noștri literari, stadiul curiozității științifice sau, cel mult, al dorinței de a-și diversifica mijloacele de investigare a creației artistice: nu a apărut pînă acum la noi nici un critic care să-și fi concentrat eforturile în direcția psihanalizei literaturii sau a psihocriticii.

Ovid S. Crohmălniceanu, cel care s-a arătat a fi deosebit de înzestrat în această privință, nu și-a manifestat niciodată intenția ca, recurgînd sistematic la instrumentarul pus la dispoziție de psihanaliză, să devină un Charles Mauron al României. Mai mult, Crohmălniceanu a făcut o încîntătoare demonstrație de eclecticism metodologic, oferindu-ne convingătoare interpretări ale operei a „cinci prozatori în cinci feluri de lectură”, printre care și cea psihanalitică, fără să-și dezvăluie o eventuală preferință pentru vreuna din acele maniere de abordare a creației literare.

Lectura psihanalistă a lui Crohmălniceanu a avut ca obiect opera Hortensiei Papadat-Bengescu. Este vorba, fără îndoială, de utilizarea cea mai pertinentă în critica literară românească a procedeelelor de inspirație freudistă.

1. *Ibidem*, pp. 28-29.

2. *Ibidem*, pp. 69-74.

3. Gr. Tr. Pop, *Capcanele psihanalizei* (I), în „Lucașfăruș”, XXIX (1986), nr. 48 (1 281) din 29 nov., p. 6.

Remarcabile din punct de vedere metodologic sînt obiecțiile formulate de Crohmălniceanu în legătură cu încercarea lui Mihail Sebastian de a pune sub o lupă psihanalitică romanele doamnei Papadat-Bengescu. Dînd dovadă de o mult mai completă și mai precisă cunoaștere a doctrinei freudiene, Crohmălniceanu risipește, de pildă, unele inexactități pe care analistul de acum o jumătate de veac le comisese în privința relațiilor dintre Lenora și doctorul Walter, eroi ai ciclului romanesc al Hallipilor.

Dar criticul nu se mulțumește să analizeze în spirit freudian comportamentul personajelor Hortensiei Papadat-Bengescu, ci se decide să facă un pas mai departe, un pas pe care prea puțini s-au hazardat măcar să-l schițeze în istoriografia literară românească: Crohmălniceanu procedează, folosind aceleași mijloace de explorare, la analiza comportamentului creator al romancierii. Riscurile unei atare întreprinderi îi sînt clare: „Pentru o lectură critică din perspectivă psihanalitică, primejdiile încep atunci cînd ea își raportează observațiile la persoana scriitorului; însă abia de aici devine cu adevărat interesantă.”<sup>1</sup>

Astfel, criticul stăruie asupra tipologiei personajelor din proza doamnei Papadat-Bengescu considerate mai ales din punctul de vedere al tensiunilor erotice izvorîte din relații familiale și sociale insolite, cumva asemănătoare celor întîlnite în biografia scriitoarei. El cercetează cu deosebită atenție scrierile ei „juvenile”, tocmai fiindcă „în adolescență, atunci cînd apare vocația poetică, se produce și închegarea imaginativă”.<sup>2</sup>

La capătul anchetei ergo-biografice urmărind delimitarea „mitului personal” al Hortensiei Papadat-Bengescu, psihocriticul „de serviciu” consemnează în procesul-verbal pe care l-a întocmit: „A fost «Fetița» îndrăgostită de tatăl ei, omul cult, cu gust pentru muzică și poezie, conlocutorul ei favorit pe marginea lecturilor adolescente, profund nemulțumit că are un ginere acultural, eleva excelentă, neresemnată a fi trebuit să abandoneze aspirația către o carieră intelectuală, fecioara măritată din răzbumare, scriitoarea al cărei soț disprețuia literatura, considerînd-o ceva rușinos, în sfîrșit autoarea admirată în cerul lui Lovinescu, «marea europeană», necită și rămasă, o bună perioadă, aproape necunoscută publicului.”<sup>3</sup>

Marea doamnă a prozei analitice românești avea să devină ea însăși, peste decenii de la trecerea sa prin această lume, subiect al analizei critice de profunzime.

### Creații literare sub semnul psihanalizei. M. H. Simionescu, S. Preda, M. Cărtărescu

Mulți dintre oamenii noștri de cultură au formulat în perioada interbelică serioase și statornice rezerve față de psihanaliză. O atitudine asemănătoare întîlnim și la unii scriitori actuali, ca de pildă la Radu Tudoran, care declara în 1987: „Nu cred în teoria lui Freud după care creatorul pune în lucrarea sa năzuințele personale, nerealizate.” Faptul că niciodată nu i-au lipsit cu desăvîrșire satisfacțiile și împlinirile l-a scutit pe apreciatul prozator de amenințarea tensiunilor de domeniul psihanalizei: „Desigur că n-am putut să-mi realizez toate năzuințele, dar au fost destule [realizate] ca să nu rămîn cu vreo refulare.”<sup>4</sup> Este foarte românesc acest refuz de a admite că inconștientul exercită

1. Ov. S. Crohmălniceanu, *Cinci prozatori în cinci feluri de lectură*, București, Ed. Cartea românească, 1984, p. 127.

2. *Ibidem*, pp. 148-149.

3. *Ibidem*, p. 160.

4. R. Tudoran, *O carte, după patruzeci de ani*, în „România literară”, XX (1987), nr. 35 din 27 aug., p. 14.

în permanență presiuni asupra conștiinței individului și mai cu seamă a conștiinței personalităților creatoare...

În schimb, Mircea Horia Simionescu își îngăduie să axeze un întreg volum al ciclului *Ingeniosul bine temperat* pe obsesia neîntinării cu tatăl decedat. Astfel, *Toxicologia sau dincolo de bine și dincoace de rău* ne pune la curent cu pregătirile de tot felul în care s-au angajat fiul și mama pentru a-l revedea, într-un cadru sărbătoresc, pe cel răposat cu mulți ani înainte.

Romanul este cufundat într-o atmosferă onirică în care umbra tatălui capătă uneori contururi oedipiene. De altminteri, mama i se adresează, la un moment dat, fiului neliniștit: „Ai făcut, băiatul meu, un complex oedipian dintre cele mai profunde... Să te-nșănătoșești mai întâi, și după aceea... Recitește-l pe Freud. Studiază-l pe Jung. Vom mai vorbi.”<sup>1</sup> Adresându-i-se, cu alt prilej, unei prietene, mama se plingea însă de interesul pe care, printre altele, fiul îl arată psihanalizei: „Citește Montaigne. Ascultă un cvartet. Înfățișează unui amic principalele trăsături ale gândirii freudiene... E acesta un bărbat serios?” Și totuși, mama îi mărturisise fiului că, îngrijorată de tulburările de memorie survenite după moartea soțului ei, a căutat ea însăși un medic „care să se priceapă și în hipnotism, în tehnicile terapeutice freudiene.”<sup>2</sup>

În final are loc cina oferită de mamă și fiu tatălui mort. Acesta se prezintă într-o triplă ipostază, irecognoscibil sub înfățișarea unor anume Robert, Marcel și Clément, cîteșitrei deopotrivă de dezgustători, ca și cum moartea părintelui nu izbutise să-l elibereze pe fiu de complexul lui Oedip.<sup>3</sup>

În romanul *Parțial color* al lui Sorin Preda, psihanaliza nu mai este doar furnizoarea secretă a pretextului epic și a fundalului stilistic, ca în *Toxicologia* lui Mircea Horia Simionescu. În *Parțial color*, ea se simte acasă și chiar se declară fără nici o reticență proprietara intrigii romanești și a psihologiei personajelor. Impactul freudismului este evident din capul locului în evocarea relațiilor tensionate, cu tentă sadică, dintre cei doi soți, pe care orgoliul îi îndeamnă la o ură incapabilă totuși să dizolve liantul erotic datorită căruia sînt condamnați să rămână împreună. Pe de altă parte, între tată și fiu se schițează raporturi „oedipiene”.

Traian Daia, eroul acestui roman scris la persoana întâi, îi explică unei cunoștințe întîmplătoare: „Drama noastră începe la naștere printr-o expulzare fetală arbitrară și traumatică și se configurează în copilărie, cînd totul pare simplu și recuperabil, atunci cînd relațiile dintre părinți și copii sînt, de fapt, relații de forță; așa învățăm noi iubirea, singurătatea și toate celelalte.” Tot Traian îi declară unei educatoare de grădiniță, împreună cu care privește la fiul său dîndu-se în leagăn: „Am impresia că scrînciobul devine, în general vorbind, un mijloc de compensație afectivă... E vorba deci de o frustrare ce se rezolvă inocent și relativ simplu.” După care o întrebă pe educatoare: „Ați citit ceva din Freud? — Prostii!”, a răspuns ea, strîmbîndu-se.<sup>4</sup>

A doua jumătate a romanului conține relatări privitoare la analiza terapeutică efectuată sub îndrumarea doctorului Vasile, analiză la care eroul se supune ca urmare a în-

1. M. H. Simionescu, *Toxicologia sau dincolo de bine și dincoace de rău*, București, Ed. Cartea românească, 1983, p. 22 și 30.

2. *Ibidem*, p. 15.

3. *Ibidem*, pp. 282-289. Ov. S. Crohmălniceanu promitea să dea urmare declarației, citate adineuri, a mamei: „Vom mai vorbi” și să revină cîndva asupra semnificațiilor ascunse ale acestui impresionant text cu iz psihanalitic (*Cînd ingeniosul bine temperat face mărturisiri complete*, în „România literară”, XVII (1984), nr. 14 din 5 apr., p. 4).

4. S. Preda, *Parțial color*, București, Ed. Cartea românească, 1985, p. 26 și 50.



cercării sale (închipuie) de a-și ucide soția. Întins pe canapea, pacientul îl ascultă pe analist: „Să revenim la tine, la vinovăția ta imaginară; n-ar fi pentru prima oară când sentimentul culpabilității îți joacă o festă, transformînd o prea mare dragoste într-o agresiune sublimată în imaginar; literatura de specialitate abundă în astfel de exemple; iată de pildă ce scrie Freud în această carte.” După care doctorul îi citește și-i comentează un șir de fragmente referitoare mai ales la funcția de sublimare a artei, culese din capitolul al III-lea al *Introducerii* freudiene în *psihanaliză* (în traducerea lui L. Gavrilu). „Va închide apoi cartea cu un gest sfios de călugăr, făcîndu-mi obosit semn să plec.” Dar iată că „spre seară va intra în salon, lăsînd pe masă un top de hirtie, un pachet de țigări și un stilou: nu te grăbi, ai timp, ai condiții, am dat dispoziție să nu te deranjeze nimeni; fii sincer, neiertător, nu te teme de adevăr”.<sup>1</sup>

Prin urmare, doctorul Vasile intenționa, atunci cînd a pus tocul și hirtia pe masa din salonul spitalului psihiatric unde se afla internat Traian, să-i ofere acestuia o posibilitate de a sublima prin scris chinuitoarele obsesii care făcuseră din el aproape un asasin. Traian, temperament artistic, care încercase să se realizeze și ca actor, era de fapt un scriitor ratat; drept care doctorul a decis să-i ofere o șansă de vindecare prin angrenarea într-un efort de creație literară. Am avea deci a face cu o formă sui-generis de tratament psihanalitic, care nu mai permite constituirea cuplului terapeutic pacient—analist. Într-adevăr, primele rînduri așternute pe hirtie din dispoziția medicului de către bolnavul Traian Daia sînt exact primele rînduri ale romanului lui Sorin Preda, ceea ce vrea să sugereze că întreaga carte este produsul unei cure freudiene vizînd suprimarea insuportabilelor tensiuni intrapsihice prin deplasarea și fixarea lor într-o operă de ficțiune.

Ovid S. Crohmălniceanu consideră că *Parțial color* reprezintă o certă izbîndă scriitoricească. „Trimiterile dese la Freud” i se par a fi integrate organic în țesătura romanului, astfel că „ceea ce poate părea observatorului grăbit o simplă joacă de-a «textualizarea» reiese a fi o inițiativă îndrăzneată, urmărită pas cu pas”.<sup>2</sup>

Semnalăm o cronică la *Parțial color* redactată în cu totul alt spirit, cea publicată de Mihai Ungheanu în „Luceafărul”. Aprecierea criticului este mai degrabă negativă: romanul, „scris cu un real talent al observației psihologice și caracterologice, suferă însă de cîteva contradicții în sfera realizării epice”. Semnificativă ni se pare mai cu seamă remarca: „Faptele se lipesc unele de altele, dar conflictul adînc nu iese cu adevărat la lumină, dacă el a fost presupus undeva”; recunoaștem aici reproșul care i se adusese cîndva Hortensiei Papadat-Bengescu, cum că nu pune în evidență determinismul logic al evenimentelor relatate, mulțumindu-se să înșiruie întîmplări fără semnificație evidentă. Numai că rostul demersului psihanalitic este tocmai acela de a dezvălui cauzalitatea profundă, și deci invizibilă cu „ochiul liber”, a comportamentului uman. M. Ungheanu încearcă să-l încadreze pe Traian Daia în galeria tradițională a „inadaptaților” și a „învinșilor”.<sup>3</sup> Dar despre fondul freudist al romanului nu pomenește nimic, măcar că au-

1. *Ibidem*, pp. 268-273. De remarcat că printre personajele romanului, în general bine individualizate și oricum foarte pitorești, doctorul Vasile este unul din cele mai șterse, „trîind” mai ales din citarea lui Freud.

2. Ov. S. Crohmălniceanu, *Al doilea suflu*, București, Ed. Cartea românească, 1989, p. 166 și 169. Criticul remarcă amuzat „enorma poantă” psihanalitică de la sfîrșitul povestirii: de data aceasta, fenomenul de „transfer” de la pacient la analist, prevestitor al unei eventuale vindecări, nu se realizează pe plan afectiv, ca în schemele terapeutice clasice, ci prin apariția pe antebrațul medicului a unei eczeme asemănătoare celei care-l necăjea pe Traian... Tot Crohmălniceanu (*op. cit.*, p. 87) semnalează utilizarea parodică a unor clișee freudiene în romanul lui George Cușnarenco *Tangoul Memoriei* (București, Ed. Albatros, 1988).

3. M. Ungheanu, *Sorin Preda: „Parțial color”*, în „Luceafărul”, XXVIII (1985), nr. 24 (1206) din 15 iun., p. 2.

torul avusese grijă să trîmbeze pe multe pagini simpatia pe care o nutrea pentru viziunea psihanalistă. Să fie vorba de o idiosincrazie la freudism?

În romanul *Plus-minus o zi*, publicat ulterior de Sorin Preda, nu se mai fac mențiuni nominale la Freud, care este însă caracterizat aluziv a fi „un tip al naibii de deștept, un austriac dat în pașpe”<sup>1</sup>. În această povestire, psihanaliza nu mai veghează asupra destinului personajelor, deși se poate desluși și aici preocuparea pentru psihologia abisală (preocupare însoțită însă de unele ochiade către parapsihologie).

Bună parte din nuvelele reunite de Mircea Cărtărescu în volumul purtînd titlul emblematic *Visul* datoresc mult din farmecul lor irizărilor psihanalitice prezente citeodată aproape „provocator” în text, dar cel mai adesea, și cu discreție, dincolo de text.

Prima dintre aceste nuvele, *Jocul*, vădește strădania consecventă de a aplica analiza de factură freudiană la evocarea amintirilor dintr-o îndepărtată copilărie. Eroul mărturisește: „Mi-am notat sute de vise de-a lungul ultimilor zece ani, dintre care unele se repetau convulsiv, tîrîndu-mă pe sub aceleași furci caudine ale rușinii și urii și singurătății.” Întîlnim în nuvelă elementele unei declarații programatice, să-i spunem „psihobiografiste”: „Într-o exaltare greu de descris, am dezgropat din memorie în cîteva minute niște lucruri despre care eram convins că nu mai știam nimic. Mai mult, mi-am dat seama că acea perioadă a vieții mele a fost cea care a concentrat tot ce este original și poate chiar neobișnuit în mine.”<sup>2</sup>

Teatrul acțiunii era situat în spatele unui bloc de pe Șoseaua Ștefan cel Mare, pe vremea cînd eroul avea vreo șapte-opt ani. Acolo se afla terenul de joacă al „găștii” băieților care, de dimineață pînă seara, mișunau prin șanțurile de canalizare, adinci și de doi metri, ce delimitau „o lume nouă și plină de ascunzișuri, murdară și ciudată”; acolo practicau ei „vrăjitoarca”, un joc-ritual bazat pe violență și cruzime. Cînd iată că a apărut un copil tot de vreo șapte ani, nou-instalat în bloc. El a refuzat invitația de a participa la „vrăjitoarcă”, ceea ce i-a atras disprețul și ura găștii. Cu primul prilej s-a încercat virirea lui cu sila în joc și, fiindcă n-a vrut să cedeze, a primit lovituri sălbatice, fiind nevoie de intervenția mamei sale pentru a-l ridica de pe jos. În aceeași zi, copilul cel firav, poreclit „Mendebilul”, a urcat demonstrativ pe scara exterioară a coșului de cărămidă al Fabricii de piine „Pionierul”, pînă în vîrf. Ajuns acolo, „parcă sfidîndu-și spectatorii, Mendebilul, șovăitor, se ridică în picioare. Rămase drept, subțire ca un cui, la acea înălțime amețitoare. Privea în sus, dar făcea cu mîna înspre pămînt, probabil înspre noi. Apoi începu să coboare.”<sup>3</sup>

Avem deci a face cu o simbolică psihanalitică extrem de limpede: ascensiunea plină de primejdii a băiatului desemnează aspirația către înălțare morală, în opoziție cu foiala impură a celor care stăruiau să se afunde în canale; iată demersurile mîndre, dar anevoioase, ale conștiinței în opoziție cu delectările impure oferite de inconștient.

Îndată, Mendebilul a devenit un fel de *superego* al fiecăruia din membrii jalnicei bande: „Dimineața n-am coborît deloc în șanțuri, deși mireasma de pămînt ne trezea nostalgia, ci l-am înconjurat pe băiat și l-am ascultat povestind. Ne povestea, știu acum, legendele Mesei rotunde.” Și astfel derizorii cavaleri primeau „învățătura” unui iluminat care le vorbea întruna despre lumi și situații mirifice.

Pe suprafața cimentată a învelișului transformatorului electric din curtea interioară, Mendebilul a scris cu litere mari un decalog al interdicțiilor asumate de copilăretul

1. S. Preda, *Plus-minus o zi*, București, Ed. Militară, 1988, p. 35. Referiri la opiniile paradoxale ale „austriacului nemaipomenit de deștept” sau „foc de deștept” și la p. 36 și 85.

2. M. Cărtărescu, *Visul*, București, Ed. Cartea românească, 1989, p. 7 și 11.

3. *Ibidem*, p. 21.

curții: „Să nu ridem de Lumpă<sup>1</sup>; să nu chinuim animalele; să nu necăjim fetele; să nu jucăm vrăjitoarca; să nu ne murdărim; să nu vorbim urit; să nu mințim; să nu ne pîrim; să nu ne certăm; să nu ne batem”, decalog respectat cu strictețe timp de câteva săptămîni.<sup>2</sup>

Dar toată vraja care făcuse cu putință o asemenea „reformă a moravurilor” s-a risipit atunci cînd copiii i-au descoperit, într-o ascunzătoare, pe Mendebil și pe o fetiță din vecini, amîndoi goi și contemplîndu-și trupurile. Seara, ceata de băieți s-a năpustit asupra celui care decăzuse din demnitatea de erou fondator și legiuitor. Părinții Mendebilului au socotit de cuviință să-și trimită feciorul altunde și „așa s-a terminat totul”. O dată cu compromiterea reprezentantului „supraeului”, inhibițiile și tabuurile pe care acesta le impusese n-au mai fost luate în seamă, iar pulsunile ținute o vreme în frîu au început să se manifeste nestingherit.

În nuvela *Gemenii* nu lipsesc mențiunile directe privitoare la recuzita psihanalitică. De pildă, eroina „avea și un Jurnal în care își nota visele, colorate și stranii, deloc psihanalizabile, mai curînd un fel de feerii, un fel de grădini paradiziace”.<sup>3</sup>

Eugen Simion inventariază temele care se interferează în această nuvelă, „cum ar fi aceea a dublului și a androgenului, tratată de toată proza romantică și reluată, din unghi psihanalitic, de romanul modern (Tournier este doar un exemplu)”.<sup>4</sup>

În *Jocul* și în *Gemenii*, problematica pare a se înscrie mai degrabă în orbita freudismului, în timp ce în *REM* și în *Organistul* se presimte ecoul concepției jungiene despre arhetipuri și inconștientul colectiv. În *REM* cunoașterea deplină este obținută ca un dar țîșnit din universul oniric, iar în *Organistul* eroul reface treptat, din proprii imbolduri inconștiente, întreaga evoluție a artei muzicale, de la sunetele abia articulate și pînă la răscolitoarea muzică a viitorului altminteri încă de nepătruns.

### Un caz particular: receptarea operei lui C. G. Jung

Despre concepțiile psihologice ale lui Carl Gustav Jung, publicul românesc aflase cîte ceva încă din anii '30, mai ales în legătură cu preocupările de filozofia culturii ale lui Lucian Blaga. Nu încăpea îndoială că acesta arăta mai multă prețuire vederilor lui Jung decît celor ale lui Freud, deși îi reproșa, fie și tacit, savantului și gînditorului elvețian că în teoria sa a „inconștientului colectiv” factorul etnic este aproape complet trecut cu vederea.

În deceniile următoare, Mircea Eliade a fost cel care a atras atenția intelectualității noastre dacă nu asupra operei științifice, măcar asupra personalității umane a lui Carl Gustav Jung: pe măsură ce scrierile compatriotului nostru ajungeau pînă la noi, mai cu seamă cele cu caracter memorialistic, cititorul român era informat despre respectul manifestat de Eliade pentru creația jungiană și despre amicitia dintre cei doi frecventatori ai seminariilor umaniste de la Ascona.

O dată cu retrezirea la noi, în ultimul sfert de secol, a interesului față de psihanaliză, numele lui Jung a început să se întîlnească tot mai des (nu însă foarte des) în publicistica

1. Numele unui puști ușor debil mintal.

2. *Ibidem*, pp. 22-24 și 27-28.

3. *Ibidem*, p. 42.

4. Eug. Simion, *Proza fantastică și biografică*, în „România literară”, XXII (1989), nr. 49 din 7 dec., p. 10.

noastră, dar în două contexte foarte diferite: pe de-o parte, în mărturisiri de ferventă admirație, pe de alta, în sentințe de condamnare a spiritualismului, ocultismului și chiar freudismului pe care le-ar promova doctrina jungiană.

Pentru Leonard Gavrilu, de pildă, C. G. Jung „este într-adevăr idealist, mistic, irationalist”, iar sub influența acestor concepții și tendințe, el încearcă să „caterisească” deopotrivă freudismul și comunismul, așa cum ar dovedi-o afirmația pe care-o face în *Problemele sufletului modern*: „Prea mulți oameni sînt mai aproape de psihologia freudiană decît de Evanghelie și pentru ei bolșevismul are mai mult sens decît virtutea burgheză.”<sup>1</sup>

Și Romul Munteanu semnalează o asemenea opoziție între freudism și jungism: „Situat astăzi între kitsch și demersul științific, freudismul are o consistență mult mai mare decît *noul spiritualism*, propagat de unii filozofi și oameni de știință prin revenirea la Jung. Freud a fost conjugat cu Marx, Jung cu teologia.”<sup>2</sup>

Remarca aceasta nu-l determină însă pe R. Munteanu să adopte, precum alții, o atitudine ostilă față de Jung și jungism. Căci, în ciuda spiritualismului său exagerat, Jung „pare mult mai apropiat de înțelegerea textului literar, ca operă de artă, decît Freud”. Deși multe din ipotezele sale de lucru, inclusiv cea a arhetipurilor, sînt neverificabile, concepția lui despre societate și civilizație „este expresia unui gînditor meliorist, a unui psiholog care dorește ca omenirea să evite, în linia sa ascendentă spre progres, orice evenimente de proporții catastrofale.”<sup>3</sup>

Gabriel Liiceanu ne relatează despre o discuție în care Constantin Noica l-a apărat pe Mircea Eliade de eventuala învinuire că, invocînd arhetipurile, s-ar fi „așezat prea tare în raza lui Jung”. Maestrul de la Păltiniș a confirmat că pe vechiul său prieten „îl jena” confuzia ce s-ar fi putut face între arhetipurile jungiene și cele cu care opera el însuși și pe care tocmai de aceea intenționase, la un moment dat, să le denumească „paradigme”. Noica n-avea însă îndoieli în privința deosebirilor de sens și de nivel dintre cele două concepte omonime: arhetipurile eliadești „sînt clar așezate în ontologic, sînt deci mai profunde decît cele ale lui Jung, de ordin clar psihologic (inconștientul)”<sup>4</sup>

Teoria arhetipurilor și-a aflat răsunetul și în critica noastră literară. Astfel, printre călăuzele la care a apelat Alexandru Paleologu pe parcursul efortului său de „decriptare a temei Isis—Osiris” în *Baltagul* lui Sadoveanu, s-a aflat la loc de cinste Carl Gustav Jung.<sup>5</sup> Esecistul și moralistul român angajat în explorarea operei sadoveniene era de părere că „experiențele umane cu caracter inițiatice reprezintă în esență structuri arhetipale, cum demonstrează afit C. G. Jung cit și Mircea Eliade”<sup>6</sup>.

Investigația lui Al. Paleologu referitoare la „Sadoveanu și arhetipurile” a fost prelungită de Ov. S. Crohmălniceanu într-un studiu care, în bună măsură, echivalează cu o „lectură jungiană” a operei marelui nostru prozator.

Recomandările pe care Jung le-a făcut criticilor se dovedesc, consideră Crohmălniceanu, a fi foarte utile mai ales fiindcă ele se caracterizează printr-o „mare prudență” cînd e vorba de precizat rolul inconștientului în creația literar-artistică. Creația aceasta,

1. Cf. L. Gavrilu, *Sigmund Freud sau dreptul la adevăr*, studiu introductiv la S. Freud, *Introducere în psihanaliză...*, p. 19.

2. R. Munteanu, „Prefață” la S. Freud, *Scrieri despre literatură și artă*, p. LXIII.

3. R. Munteanu, *Metamorfozele criticii europene moderne*, p. 230.

4. G. Liiceanu, *Jurnalul de la Păltiniș*, ed. a II-a, București, Ed. Humanitas, 1991, p. 62.

5. Al. Paleologu, *Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu*, București, Ed. Cartea românească, 1978, p. 127, 134 și 140.

6. *Ibidem*, p. 210.

afirma psihiatrul elvețian, prezintă două variante majore: una „psihologică” și alta „vizionară”; Crohmălniceanu este de acord cu Paleologu că Sadoveanu trebuie încadrat în categoria „vizionarilor” tocmai fiindcă opera acestuia se pretează la o interpretare fundamentată pe teoria arhetipurilor.<sup>1</sup> Istoricul literar procedează apoi la o inventariere a scrierilor sadoveniene în care maniera „vizionară” se face mai mult simțită și în care deci arhetipurile ocupă poziții definitorii pentru ținuta ideologică și chiar stilistică a respectivei creații. În această categorie trebuie incluse mai cu seamă povestirea *Baltagul* și marile romane istorice *Zodia Cancerului*, *Nunta Domniței Ruxanda*, *Frații Jderi*, *Creanga de aur* și *Nicoară Potcoavă*, opere în care miturile sint îmbrăcate în imagini arhetipale pline de firesc.<sup>2</sup>

Vasile Dem. Zamfirescu constata în 1989 că, în ce privește învățătura lui Jung, cultura română continuă să se afle într-o „stare de așteptare”, așteptare atât a publicării în traducere a celor mai semnificative scrieri jungiene, cât și a elaborării unor consistente exegeze.<sup>3</sup>

Într-adevăr, pînă la sfîrșitul celui de-al nouălea deceniu nu au apărut în versiune românească decît doar cîteva mici texte ale lui C. G. Jung, cu totul insuficiente pentru a da seama de dimensiunile doctrinei jungiene. Cezar Baltag a publicat în „*Viața românească*” — *Almanah '83* (pp. 155-163) o conferință a lui Jung din 1922: *Despre relația psihologiei analitice cu poezia*. Alături de nota lui V. Dem Zamfirescu menționată adineauri a apărut, în tîlmăcirea aceluiași, conferința din 1936 *Conceptul de inconștient colectiv* („*Revista de istorie și teorie literară*”, nr. 1-2 din 1989, pp. 123-127)<sup>4</sup>. În numărul 307-308-309 (conținînd pentru anul 1985, dar tipărit în 1988) al „*Secolului 20*” (pp. 26-33) aflăm, în traducerea Micaelei Slăvescu, articolul lui Jung din 1928 *Rolul unui centru de gravitate* (însotit de nota lui Geo Șerban *Jung versus Keyserling*). Iar în nr. 310-311-312 al aceleiași reviste, Anca Oroveanu a selectat și a tradus unele *Amințiri, vise, reflecții*, din 1963 (pp. 31-53), *17 noțiuni-cheie din vocabularul lui Jung* (pp. 54-67) și *De la vis la mit*, din 1934 (pp. 70-80).

Aceste ultime trei texte fac parte dintr-un grupaj omagial intitulat *Carl Gustav Jung — Sinele și lumea*, care se deschide cu o prezentare semnată de Anca Oroveanu a creației jungiene, pusă sistematic față în față cu cea a lui Freud. Comentatoarea apreciază că „antrepriza freudiană este, la toate nivelele, una de «demitizare»”, pe cînd a lui Jung „una de prezervare, mai mult, de re-instaurare a mitului”. Diferențieri similare se pot stabili și în privința tratamentelor analitice preconizate de cei doi corifei ai psihologiei adîncurilor: „Sarcina terapiei nu este pentru Jung aceea de a dezvălui cauzele îndepărtate ale stării psihice actuale, permițînd astfel pacientului să-și depășească criza prin asumarea propriei sale istorii; ea este aceea de a facilita reperarea și a asista dezvoltarea în pacient a mitului său propriu.”<sup>5</sup>

1. Ov. S. Crohmălniceanu, *Cinci prozatori în cinci feluri de lectură*, pp. 7-8 și 11.

2. *Ibidem*, pp. 17-18 și 47-48.

3. V. Dem. Zamfirescu, *La originile criticii arhetipale*, în „*Revista de istorie și teorie literară*”, XXXVII (1989), nr. 1-2 din ian.-iun., p. 122. Autorul își permite să observe referitor la „relația Freud—Jung” că „doar Freud îl contestă pe Jung. În ce privește problema inconștientului, Jung nu a negat niciodată importanța descoperirii inconștientului personal” de către Freud, ci doar „ideea freudiană că inconștientul personal ar epuiza întreaga sferă a inconștientului”, cu ignorarea deci a „tărîmului inconștientului colectiv”.

4. Pentru numerele următoare ale revistei sint anunțate textele jungiene *Despre arhetipurile inconștientului colectiv* și *Contribuții la fenomenologia spiritului în basm*, traduse tot de V. Dem. Zamfirescu.

5. Anca Oroveanu, *Scurt itinerar*, în „*Secolul 20*”, [1986], nr. 310-311-312, p. 12 și 14.

Confruntind vederile lui Freud și ale lui Jung referitoare la semnificația și geneza operei de creație se poate de asemenea afirma că „psihanaliza freudiană aplicată artei se ocupă de *motivații*, în timp ce psihologia jungiană se ocupă de *sensuri*”; acele *motivații* „fac parte din antecedentele operei de artă, din ceea ce o leagă de ceea ce ea nu este, sau nu este încă”, în timp ce *sensurile* urmărite de Jung „sînt purtate de operă și accesibile doar prin ea”.<sup>1</sup>

Grupajul conține și un articol al lui Andrei Pleșu despre onirocritica jungiană ca etapă memorabilă pe traseul strădaniilor milenare de explicare și interpretare a viselor. Eseistul român opinează că „în vreme ce Freud *are vise*, Jung *e vizitat* de ele, ca de niște mesageri ai unei lumi distincte, paralelă cu lumea stării de veghe”. Pleșu insistă apoi asupra riscurilor și primejdiilor onirocriticii, inclusiv a celei jungiene, tehnică de investigare a unui sector dintotdeauna fascinant al ineputabilului inconștient individual și mai ales colectiv: „Descoperirile lui Jung fac serie, pare-se, cu descoperirile epocale ale fizicienilor moderni. «Inconștientul colectiv» e o realitate la fel de importantă a cunoașterii contemporane ca și fiziunea nucleară. Adevăr și efect al genialității găsim în amîndouă. Dacă însă adevăruri ca acestea sînt făcute să ne salveze sau să ne ucidă, n-avem cum ști. E o alternativă dinaintea căreia rațiunea diurnă coboară pleoapa, ca și cum ar prefera să viseze...”<sup>2</sup>

O remarcabilă tentativă de a aplica sistemul de explicații făurit de C. G. Jung la interpretarea unor configurații enigmatice din manuscrisele lui Eminescu i se datorește lui Vasile Dem. Zamfirescu. Preocupările matematice ale poetului din perioada 1880-1883, critică din punctul de vedere al echilibrului său psihic, i-au intrigat pe biografi și exegeți, care însă nu s-au putut pune de acord asupra semnificației unor calcule, ecuații sau desene geometrice din „caietele eminesciene”.

Întemeindu-se pe teoria jungiană a arhetipurilor, Zamfirescu e de părere că „fervoarea matematică a lui Eminescu din anii tîrzii ar putea fi înțeleasă ca o reacție naturală de apărare în fața dezordinii psihice, tot mai amenințătoare. Apelul la numere și la operațiile cu numere pare a proveni nu dintr-un imbold spiritual — Eminescu a preferat în anii săi buni modalitatea literară și filozofică de cunoaștere —, ci dintr-o nevoie sufletească, și anume aceea de a ține sub control tendința de dispersare a lumii sale interioare”.<sup>3</sup> Cercurile și pătratele, mai cu seamă cele schițate în manuscrisul 2 260 (p. 76 verso), trebuie astfel considerate a reprezenta „mandale, imagini arhetipale care exprimă ordinea, echilibrul și totalitatea integrată”, a căror evocare este menită a determina un efect benefic asupra stării sufletești; punerea lor pe hîrtie în acea epocă de cumpănă reprezenta, de fapt, „o încercare naturală de vindecare”.<sup>4</sup>

Dacă este adevărat că doctrina lui Carl Gustav Jung a constituit o sursă de îndemnuri și sugestii pentru unii din gînditorii și savanții noștri, trebuie totuși să constatăm că, pînă acum, nu s-a ivit în România nici un purtător de cuvînt al jungismului în psihologie, în psihiatrie sau în filozofia și istoria culturii.

1. *Ibidem*, p. 17.

2. A. Pleșu, *Carl Gustav Jung și tradiția onirocritică*, în „Secolul 20”, [1986], nr. 310-311-312, pp. 24 și 28-29. În legătură cu noutatea și temeritatea demersurilor teoretice ale lui Jung, exegetul apreciază că „a fost nevoie de forța imperativă a unei nașteri sub constelația Leului, de ambianța bine cumpănită a Elveției și de o viață de familie ostentativ burgheză pentru ca preocupările lui Jung să fie, pentru ceilalți, tolerabile” (*ibidem*, p. 23).

3. V. Dem. Zamfirescu, *Simboluri arhetipale*, în „Revista de istorie și teorie literară”, XXXVII (1989), nr. 1-2 din ian.-iun., p. 37.

4. *Ibidem*, pp. 40-41.

## Spre o coexistență pașnică a psihiatriei „oficiale“ cu psihanaliza?

A pune în evidență anumite merite ale psihanalizei n-a mai constituit un obiect de scandal și nici măcar de uimire în literatura noastră psihiatrică din anii '80.

Într-un referat general privitor la unele „particularități ale psihoterapiei la copii“ redactat de Ștefan Milea și Aurelia Ionescu, de la clinica bucureșteană de psihiatrie, se recunoaște că psihanalizii, îndeosebi Freud, Jung și Melanie Klein, au fost primii care au atras atenția asupra multiplelor semnificații ale activității ludice a copilului. Cei doi autori se declară de acord cu E. J. Anthony că, „începând cu Melanie Klein și Anna Freud, jocul a devenit un *sine qua non* al terapiei copilului“ și împărtășesc convingerea, de altfel foarte răspândită printre psihiatrii actuali, că „prin analiza activității ludice se poate releva viața interioară a copilului și că, pe calea jocului, copilul comunică în modul cel mai fidel reprezentările sale despre lume, temerile, speranțele și dorințele sale“.<sup>1</sup>

Studiul pe care conferențiarul George Ionescu l-a întreprins în legătură cu relația dintre doliu și stările depresive are ca punct de plecare opiniile formulate în această materie de către psihanalizii. Privitor la ecoul depresiv al pierderilor parenterale și mai ales la vârsta copilăriei, sînt citați în primul rînd S. Freud, Melanie Klein, K. Abraham.<sup>2</sup>

Un fenomen probabil fără precedent în publicistica psihiatrică românească este faptul că, într-o discuție referitoare la virtuțile unor procedee de explorare și tratament, la rînd cu celelalte era convocată și „psihanaliza ortodoxă“, aît de disprețuita „psihanaliză ortodoxă“: conferențiarul craiovean Alexandru Olaru remarcă, într-un articol despre *narcoanaliză* bazat pe experiența dobîndită în practica personală, că această tehnică este superioară „asociației libere a psihanalizei ortodoxe“ întrucît asigură abolirea cenzurii conștientului, ceea ce permite o dezinhibiție euforică.<sup>3</sup>

O prezentare laconică (de 23 de pagini), dar obiectivă (deși, inevitabil, simplificatoare) a psihanalizei întîlnim în *Psihologia medicală* a lui Ioan C. Cucu, prefațată de profesoara Constanța Parhon-Ștefănescu, inflexibilă adversară a freudismului. Autorul declară: „Pentru noi, psihanaliza este importantă atît din punct de vedere istoric (în contextul epocii în care a apărut), cît și ca metodă terapeutică; de aceea nu ne vom opri asupra aspectelor discutabile ale psihanalizei.“<sup>4</sup>

În monografia sa despre medicina psihosomatică, I. C. Cucu insistă asupra raporturilor dintre psihanaliză și doctrina psihosomatismului, pornind de la constatarea că aceste două orientări medicale „nu s-au creat una pe alta“, dar „s-au influențat reciproc“. După ce admite că „psihanaliza a determinat în aria medicinei psihosomatice un adevărat progres și i-a împrumutat acesteia numeroase concepte“, doctorul Cucu își exprimă satisfacția că epoca „eroică“ în care psihosomatismul fusese total subordonat psihanalizei este acum depășită, lucru dovedit și de abandonarea de către psihosomaticieni a „conceptelor psihanalitice primitive“.<sup>5</sup>

1. Șt. Milea și Aurelia Ionescu, *Particularități ale psihoterapiei la copii*, în „Neurologie, psihiatrie, neurochirurgie“, XXVI (1981), nr. 1 din ian.-mart., p. 5. Bibliografia articolului este dominată și ea de psihanalizii.

2. G. Ionescu, *Rolul doliului și al pierderilor afective în etiologia stărilor depresive*, în „Neurologie, psihiatrie, neurochirurgie“, XXXIII (1988), nr. 2 din apr.-iun., pp. 82-85.

3. Al. Olaru, *Narcoanaliza, explorare și tratament în nevroze*, în „Neurologie, psihiatrie, neurochirurgie“, XXVII (1982), nr. 4 din oct.-dec., pp. 305-306.

4. I. C. Cucu, *Psihologie medicală*, București, Ed. Litera, 1980, p. 198.

5. I. C. Cucu, *Medicina psihosomatică*, București, Ed. Litera, 1981, pp. 18-19.

Paragraful consacrat psihoterapiilor individuale de tip dialectic, cu care se deschide capitolul despre psihoterapie din *Vademecum în psihiatrie*, publicat sub îngrijirea doctorului Constantin Gorgos, conține o corectă expunere schematică referitoare la psihanaliza freudiană și la psihoterapiile de inspirație psihanalitică. La rubrica „Interes actual” se arată, de pildă, despre psihanaliza ortodoxă: „Metoda presupune un înalt grad de tehnicitate a psihanalistului, este costisitoare sub aspectul timpului, dificil de realizat în condițiile organizării sistemului de asistență psihiatrică din țara noastră.”<sup>1</sup>

Articolele despre psihanaliza (freudiană) și psihanaliza postfreudiană din *Dicționarul enciclopedic de psihiatrie* de sub redacția lui Constantin Gorgos au fost scrise de Irene Talaban Andrucovi. <sup>2</sup> Departe de aceste articole intențiile agresiv-polemice și insinuările malițioase caracteristice pentru cele mai multe din „materialele” în legătură cu psihanaliza tipărite la noi în ultimele trei-patru decenii. Mai cu seamă dorința de informare exactă a cititorului cu sau fără pregătire medicală ori psihologică a animat-o pe autoarea acestor texte.<sup>3</sup>

Pînă și reprezentanții școlii psihiatrice de la Spitalul Socola din Iași, care promovau începînd de prin 1960 „constructivismul tridimensional bio-psiho-social” și care în trecutul apropiat manifestaseră o netă ostilitate față de freudism, s-au arătat dispuși să admită că, într-o anumită perioadă istorică, psihanaliza a jucat un rol pozitiv întrucît a pus, cea dintîi, jaloanele unei „evoluții constructiviste” opuse reducționismului care domina-se în psihiatrie; dar actualmente, ca umare a impetuosului elan al constructivismului psihologic și psihiatric, psihanaliza însăși a devenit reducționistă.<sup>4</sup>

Nu trebuie însă dedus din semnalarea acestor atitudini favorabile sau măcar conciliante față de psihanaliză arborate în deceniul al nouălea de către unii psihiatri ai noștri că freudismul a ajuns să beneficieze la noi de o largă recunoaștere a statutului său științific. Bună parte din reprezentanții acestei specialități medicale au manifestat în continuare dacă nu o desăvîrșită neîncredere în posibilitățile psihanalizei, cel puțin dezinteres pentru freudism.

Unii inamici mai vechi ai doctrinei freudiene n-au încetat să denunțe metehnele psihanalizei. Într-o lucrare publicată în colecția „Dezbateri ideologice”, Doru Simion Ogorescu admitea că „psihanaliza este o mare realitate a secolului al XX-lea și oricine încearcă să mediteze despre natura umană este nevoit să se refere implicit și la freudism, care a construit o amplă viziune despre ființa-om ca purtătoare de *inconștient*”. După care se trece la formularea rezervelor și criticilor: Freud a cultivat, din nefericire, „mania simbolică”, demonstrația prin comparație și analogie, atît de agreată în Evul Mediu. Psihi-

1. C. Gorgos (sub red.), *Vademecum în psihiatrie*, București, Ed. Medicală, 1985, p. 573. Des-părțămîntul terapeutic al cărții este semnat de Constantin Gorgos, Ileana Botezat Antonescu și Florin Tudose.

2. Vezi C. Gorgos (sub red.), *Dicționar enciclopedic de psihiatrie*, vol. III, București, Ed. Medicală, 1989, pp. 660-668. De menționat amplul tabel cronologic al „principalelor evenimente în dezvoltarea psihanalizei” (pp. 661-664).

3. Într-o recenzie la cel de-al doilea volum, din 1988, al *Dicționarului*, volumul în care este inclus articolul despre *Freud* (redactat de C. Gorgos, Cătălina Tudose și F. Tudose), Leonard Gavrilu, realizatorul versiunii românești a citorva cărți ale părintelui psihanalizei, le reproșează colaboratorilor acestei prime enciclopedii psihiatrice românești o anumită „obsesie cu privire la Freud și psihanaliză, ortodocși sau nu” (*Aventuri pe drumul spre „Everestul psihiatriei”*, în „Cronica”, XXIV (1989), nr. 20 (1 216) din 19 mai, p. 6.

4. P. Brânzei și I. N. Natansohn, *Constructivismul tridimensional bio-psiho-social al școlii de la „Socola” în perspectiva psihiatriei contemporane*, în „Neurologie, psihiatrie, neurochirurgie”, XXVII (1982), nr. 2 din apr.-iun., pp. 137-138.



atrul timișorean se socotește îndreptățit să proclame că „amurgul psihanalizei a sosit, deoarece modelul epistemologic al secolului al XIX-lea este depășit astăzi“. Pe de altă parte, freudismul constituie sursa unor erori teoretice cu grave consecințe practice, în măsura în care „subsumează prezentul individului uman trecutului, eludind viitorul“.<sup>1</sup>

A apărut în 1989 la Iași o fermecătoare carte de autoportretizare sufletească a unui psihiatru: este evident că atunci când și-a zugrăvit *Portretul în oglinzi paralele* doctorul Constantin Romanescu dobândise o temeinică inițiere în problematica (mai ales teoretică) a psihanalizei. Multe pagini depun mărturie în acest sens, precum evocarea celei mai îndepărtate amintiri, cu deruta prilejuită copilului de relevarea conștiinței de sine asistând la spectacolul dansului de bucurie al tăietorului de lemne care primise în dar o pereche de pantofi...<sup>2</sup>

În vara lui 1989 am obținut favoarea de a parcurge anumite pagini încă inedite ale confesiunilor doctorului Romanescu, paginile în care a consemnat reflecții din stagiul efectuat nu demult la Paris, în serviciul clinic al profesorului Serge Lebovici, o somitate pe plan mondial în domeniul patologiei psihice a adolescenților, ai cărui părinți erau originari din România. Răzbat din aceste pagini atât satisfacția de a fi pătruns într-un celebru sanctuar psihanalitic, cât și nedumeririle stîrnite de parcurgerea unui teritoriu medico-psihologic cercetat pînă atunci doar de la depărtare, prin oceanul lecturilor.

L-a contrariat mai întîi atmosfera dogmatică înfîlînită în microclimatul său parizian: „Ca și evoluționismul lui Darwin, psihologia lui Freud pretinde o acceptare apriorică; un timp îndelungat, poate prea îndelungat, a trebuit să fie crezută pe cuvînt. Acest fapt a constituit un inițial punct vulnerabil al doctrinei, care a polarizat reacții atât de diverse, avînd din capul locului partizani prea fervenți ori adversari prea ostili, opțiunile fiind determinate mai mult de temperament și de formație spirituală decît de rațiuni logice.“

Analogia cu darwinismul poate fi împinsă mai departe: „Atît Darwin, la vremea sa, cît și Freud, cinci decenii mai tîrziu, lăsau impresia că, în loc de știință, fac literatură... Trebuie să recunoaștem însă că, în timp ce nimeni n-a pretins darwinismului să fabrice un om dintr-o maimuță, adică nu s-au cerut evoluționismului date imediate aplicative, lui Freud i se cer atîtea confirmări (nici mai mult, nici mai puțin decît terapeutice!) încît i se va putea pretinde să-și dovedească teoria fabricînd o maimuță dintr-un om.“

În acea clinică de pe malurile Senei, medicul ieșean a încercat să se supună, pe planul formației profesionale, unei adevărate probe inițiatice: „Timp de mai multe luni m-am străduit să uit alte puncte de vedere, nepsihanalitice; dar nu reușesc totuși să anulez impresia că, în acest cadru dogmatic, bolnavii (copii, adolescenți, tineri sau familiile lor) sînt introduși într-un sistem prefabricat, într-o semantică utilizînd înțelesuri special pregătite... Este perfect posibil să acționezi aici într-o tematică medicală ignorînd totuși medicina, cu condiția de a cunoaște limbajul școlii, limbaj care devine atît de complex încît necesită dicționare noi și adaosuri ale acestora.“

Proba inițiatcă n-a fost prea reușită dacă, pînă la urmă, psihiatrul nostru a ajuns să declare: „Fascinat de frumusețea psihanalizei, prefer oricînd o medicație prozaică, dar cu efect prompt, unei admirabile explicații.“ La Paris nu l-a părăsit senzația că se află „nu într-un institut medical, ci într-o instituție monahală, într-un «ordin al psihanalizatorilor»“.

Dacă vrem să aflăm pricinile eșecului convertirii la psihanaliză a lui C. Romanescu trebuie să ținem seama că, în acele împrejurări, și-au spus cuvîntul atît unele trăsături

1. D. S. Ogodescu, *Persoană și cunoaștere*, București, Ed. Politică, 1981, pp. 40-41 și 46.

2. Vezi C. Romanescu, *Portret în oglinzi paralele*, Iași, Ed. Junimea, 1989, pp. 39-40.

temperamentale, cât și optica profesională deprinsă la Socola, dar nu putem pierde din vedere nici „experiența politică” dobândită de medicii și oamenii noștri de știință în epoca totalitarismului stalinist și poststalinist; sectarismul cultivat în școala psihanalitică pe care a frecventat-o la Paris trezind amintiri penibile: „Interpretînd totul în spirit psihanalitic, partizanii doctrinei cad în excesele de care păcătuiau, în urmă cu puțini ani, partizanii exclusiviști ai nervismului pavlovist. De aceea, psihiatria pe care o găsim aici mi se pare «comandată».” Un lucru pe care merită să-l aibă în vedere breasla psihanalitică românească, astăzi în curs de constituire...

În zilele de 9 și 10 decembrie 1988 s-a desfășurat la București sesiunea științifică jubiliară „150 de ani de psihiatrie românească”, în programul căreia au figurat și câteva comunicări privind trecutul psihanalizei în țara noastră: *Începuturile psihanalizei în România* (G. Brătescu), *O autobiografie inedită a doctorului C. Vlad — întemeietorul psihanalizei în România* (V. Săhleanu), *I. Popescu-Sibiu și psihanaliza* (Irene Talaban Andrucoveci). Sergiu Diaciov, Bogdana Tudorache și Bogdan Lucaciu, de la Spitalul clinic „G. Marinescu” din București, au prezentat lucrarea *Psihoterapia în România — ieri și azi*, bazată pe o anchetă urmărind studiul comparativ al utilizării tehnicilor psihoterapeutice la noi în 1937 și 1988.<sup>1</sup>

Ne aducem aminte că, în 1937, G. Preda, T. Stoenescu și I. Popescu-Sibiu trimiseră unui număr de o sută de medici din întreaga țară, despre care se știa că se interesau de psihoterapie, un chestionar referitor la opiniile lor în materie și la rezultatele practice pe care le obținuseră în această direcție. Din prelucrarea răspunsurilor primite de la 28 dintre persoanele solicitate rezultase o comunicare la cel de-al IV-lea Congres Internațional de Psihoterapie, care a avut loc în același an la Paris.<sup>2</sup>

Același chestionar a fost expedit în 1988, deci după mai mult de o jumătate de secol, unui număr de 50 de neuropsihiatri bucureșteni. Cu destulă dificultate s-au colectat răspunsuri de la 16 persoane (o proporție așadar cu puțin superioară celei realizate în 1937), dintre care o parte nu erau psihiatri, ci neurologi sau chiar neurochirurghi. Anchetatorii recunosc că, dat fiind numărul mic de răspunsuri, părerile exprimate „nu pot fi semnificative pentru «starea» psihoterapiei în România”, ci cel mult „pot sugera o lipsă de preocupare” pentru această formă de tratament psihiatric.

Pe noi ne interesează aici doar datele privitoare la psihanaliză. Astfel, în privința „tehnicilor psihoterapeutice întrebuințate”, 15 dintre cei care au răspuns la ancheta din 1937 au declarat că recurg la psihanaliză sau și la psihanaliză (deci 53%), ca în 1988 numărul acestor presupuși „analști” să fie de opt (deci 50%). Din păcate, nu posedăm nici un fel de informații certe despre ceea ce înțelegeau cei din 1937 sau din 1988 prin „psihanaliză”...

Dacă la întrebarea „care anume tehnici psihoterapeutice pot fi considerate fără valoare” 18 din persoanele care și-au exprimat opinia în 1937 apreciau că psihanaliza este inefficientă (deci 64%), doar patru din cei care au răspuns în 1988 au formulat o asemenea opinie (deci 25%). Sporul de prestigiu înregistrat de psihanaliză în decurs de 50 de ani pare a constitui o realitate.

\*

Nu cu mult înaintea evenimentelor din decembrie 1989 apărea în revista umoristică „Urzica” un text intitulat *Psihanaliza și complexul formic*, purtînd semnătura lui Radu

1. Textul deocamdată nepublicat al comunicării ne-a fost pus la dispoziție de către autori.

2. Vezi G. Preda, T. Stoenescu și I. Popescu-Sibiu, *La pratique de la psychothérapie en Roumanie*, în „Societatea de psihologie medicală Sibiu — Buletin”, IV (1937), pp. 19-23.

Enescu. Semnalăm aici acest text nu numai pentru utilizarea îndemînatică a lexicului și schemelor freudiene (dovadă și a popularității de care totuși s-a bucurat psihanaliza în anumite cercuri) la construirea unei alegorii subversive, dar și pentru formidabila premoniție din final.

Pornind de la fabula greierului și furnicii, eseistul orădean observa că „tata Freud n-a descoperit toate complexe”, mai ales fiindcă nu s-a preocupat și de cele manifestate de insecte, ca de pildă furnicile. Unul din principalele „complexe formice” este cel al invidiei neputincioase, ceea ce explică și alungarea greierului. Odată debarasate de artistul indezirabil, furnicile „coalizate prin mediocritatea lor” și-au propus un trușag scop colectiv, drept care „s-au avîntat cuprinse de ifose să edifice cel mai mare mușuroi de pe mapamond”. Dar întrucit, la un moment dat, în galerii se adunaseră prea multe provizii, ameninșînd cu asfixierea, o căpetenie furnicească a dat ordinul să se ia „măsuri *dilatatorii* în muncă spre a împiedica primejdia blocării galeriilor”. În ignoranța lor, furnicile au crezut că este vorba de „măsuri *delatorii*”; în consecință „au început să se reclame unele pe altele”, îmbulzindu-se să predea informații calomnioase furnicii sico-fante de serviciu. Așa se face că „de atîta euforie pîricioasă s-au prăbușit galeriile... În livadă s-a restaurat democrația naturii în locul diviziunii formicide în caste... Greierul a început să cînte liber... Furnicile au fost internate unde le era locul, la Spitalul Sal-pêtrière, secția doctorului Charcot”.<sup>1</sup>

Doar la cîteva luni după apariția acestui text „psihanalitic”, galeriile destinate for-fotei furnicilor harnice și turnătoare s-au prăbușit și la noi în țară. De atunci așteptăm reinstalarea democrației autentice în livada noastră...

---

1. R. Enescu, *Psihanaliza și complexul formic*, în „Urzica”, XLI (1989), nr. 7 (769) din 15 iul., p. 10; nr. 8 (770) din 15 aug., p. 10.



# Epilog

## VIAȚA NOUĂ A PSIHANALIZEI

(din 1990)

### Organizarea psihanalizatorilor și învățămîntul psihanalizei

La rubrica „Diverse“ a micii publicități din ziarul „Adevărul“ de la 8 februarie 1990, deci curînd după răsturnarea regimului comunist, a apărut următorul anunț: „Adepti ai psihanalizei (Freud, Jung, Desoille ș.a.), sunați la 83.26.58, zilnic între orele 8-12. Pentru înființarea asociației de psihanaliză.“ A doua zi, doctorul Jean Chiriac mi-a recomandat, de la acest număr de telefon, să revin ulterior pentru a afla amănunte despre constituirea respectivei asociații.

Dar dacă inițiativa aceasta a rămas fără urmare, de vină nu a fost lipsa totală a „adeptilor psihanalizei“. Căci îndată, la 20 februarie, un grup de opt entuziaști, recrutați în majoritate dintre psihologii care beneficiaseră de o formație analitică îndrumată de Eugen Papadima, a procedat la fondarea Societății Psihanalitice Române ce își fixa ca principal obiectiv „promovarea psihanalizei în plan clinic și cultural“<sup>1</sup>.

În primul semestru al anului 1993, reuniunea a ajuns să numere în întreaga țară circa 40 de membri, cei mai mulți psihologi de profesie, cărora li se alătură și unii psihiatri, mai ales tineri, dovedind interes pentru psihoterapie în general și psihanaliză în special. Filiala din Constanța, condusă de Ioana Georgescu, are opt membri. În curs de constituire este filiala Cluj-Napoca<sup>2</sup>.

Comitetul director al Societății Psihanalitice Române este alcătuit din Radu O. Clit — coordonator, Alfred Dumitrescu, Aurelia Ionescu, Vera Șandor și Vasile Dem. Zamfirescu — membri ai consiliului profesional, Ioana Ene — secretar și Silvia Cristuțiu — trezorier. Toți sînt psihologi ca formație.

În primăvara lui 1993 s-a tipărit primul număr al „Buletinului de psihanaliză“ editat de Societatea Psihanalitică Română. Apariția acestei publicații a fost posibilă datorită sprijinului financiar oferit de Aurora Ionescu, din Pucioasa — județul Dâmbovița, psihanalistă formată de către Constantin Vlad.

Despre modalitățile activității desfășurate actualmente de Societatea Psihanalitică Română reproducem unele informații consemnate în buletinul acesteia<sup>3</sup>.

---

1. Evenimentul, ca de altfel și activitatea desfășurată apoi de Societatea Psihanalitică Română, și-a aflat, din păcate, un foarte slab ecou în presă și alte mijloace de informare.

2. Inițiativa organizării acestei filiale îi aparține lui Jenő-Laszlo Vargha, titularul unui curs de psihologie clinică și psihoterapie la Universitatea „Babeș-Bolyai“, unde este pe cale să se formeze și un cerc studențesc de psihanaliză.

3. Vezi R. O. Clit, *Cîteva date despre Societatea Psihanalitică Română*, în „Buletinul de Psihanaliză“, 1993, nr. 1, pp. 6-7.

Activitățile deschise, la care este admisă participarea simultană a tuturor membrilor societății, ca și a altor persoane interesate, constau din:

1. *Seminarul de concepte fundamentale*, destinat prezentării și discutării principiilor teoretice și termenilor cu care operează psihanaliza. În momentul de față sînt prelucrate în acest seminar patru teme: inconștientul; transferul—contratransferul; mecanismele de apărare; complexul Oedip și sexualitatea infantilă. Temele sînt expuse de-a lungul a șase-douăsprezece întîlniri, sub îndrumarea unui responsabil de temă care este membru al consiliului profesional al SPR. Seminarul este programat săptămînal.

2. *Prezentările clinice* urmăresc fixarea și concretizarea cunoștințelor teoretice, fiind subsumate seminarului de concepte fundamentale. Aceste prezentări sînt programate o dată la două săptămîni.

3. *Seminarul Freud* urmărește studierea și discutarea, în ordine cronologică, a operelor întemeietorului psihanalizei. Este programat o dată la două săptămîni, alternativ cu prezentările clinice.

Activitățile închise constau în grupuri de lucru formate din șase-opt persoane. Aceste grupuri sînt accesibile doar membrilor SPR. Fiecare grupă se întrunește săptămînal pentru a purta discuții pe baza prezentării unor cazuri clinice de către participanți. Astfel se realizează, practic, supervizarea colectivă a curelor analitice și psihoterapeutice dirijate de componenții grupurilor. Funcționează actualmente două asemenea grupuri de lucru, conduse de R. O. Clit și V. Dem. Zamfirescu.

În felul acesta se urmărește elaborarea unui sistem coerent de perfecționare a pregătirii psihanalizatorilor noștri, pentru a se ajunge la o anumită reglementare a analizelor didactice, a etapelor atestării profesionale, a modalităților de exercitare a practicii terapeutice. Membrii societății sînt conștienți că numai o asemenea reglementare, aliniată rînduieilor și standardelor în vigoare acolo unde mișcarea psihanalitică a înregistrat cele mai însemnate realizări, poate asigura admiterea Societății Psihanalitice Române în Asociația Psihanalitică Internațională (IPA), organism care manifestă o extremă exigență în materie de „ortodoxie” freudiană pe plan teoretic și organizatoric.

Faptul că reuniunea psihanalizatorilor de la noi este încă departe de a satisface obligațiile pretinse pentru afilierea la IPA nu înseamnă că SPR nu a reușit să stabilească legături sistematice cu o serie de asociații „de profil” în străinătate. Relații mai strînse, stîmulate de Federația Psihanalitică Europeană (EPF), au fost întreținute în acești ani cu Societatea Psihanalitică din Paris, cu Societatea Olandeză de Psihanaliză și cu Societatea Suedeză de Psihanaliză. Distinși reprezentanți ai acestor societăți au ținut conferințe și seminarii la București, înregistrîndu-se totodată numeroase călătorii de studii în Occident ale psihanalizatorilor români.

\*

În ziua de 22 februarie 1990, la nou-reînființata Facultate de Psihologie a Universității din București, doctorul docent Victor Săhleanu a deschis un curs liber de psihanaliză, programat pe întreaga durată a celui de-al doilea semestru al anului de învățămînt 1989-1990.

În anul universitar următor, acest curs a fost predat de doctorul în psihologie Aurelia Stoian Ionescu.

Un curs excepțional de „psihanaliză filozofică” ține din 1990-1991 la Facultatea de Filozofie din București doctorul în psihologie Vasile Dem. Zamfirescu. Începînd din 1992, ele este și titularul, la aceeași facultate, al unui curs liber despre doctrina lui C. G. Jung.

## Publicații psihanalitice: editarea „clasicilor”, luări de atitudine și comentarii

La exact un deceniu după apariția în 1980 a volumului reunind traducerile lui Leonard Gavrilu ale scrierilor freudiene *Introducere în psihanaliză*, *Prelegeri de psihanaliză* și *Psihopatologia vieții cotidiene*, Editura Didactică și Pedagogică a procedat la o retipărire a cărei reușită a fost demonstrată de prompta epuizare a noului tiraj.

Editura Științifică a inaugurat în 1991 seria *Operele* lui Sigmund Freud, primul volum cuprinzând versiunile românești, datorate tot doctorului L. Gavrilu, ale celebrelor tratate și eseuri *Totem și tabu*, *Moise și monoteismul*, *Angoasă în civilizație* și *Viitorul unei iluzii*. Traducerile au fost efectuate după originalele în limba germană și sînt însoțite de note sumare, destinate mai ales clarificării unor termeni sau a unor aluzii.

În foarte scurta prefață, îngrijitorul ediției a ținut să sublinieze însemnătatea scrierii din 1930 *Angoasă în civilizație*, al cărei mesaj principal „este unul vaticinar, Freud prezicînd, cu un sfert de secol înaintea bombardamentelor atomice de la Hiroshima și Nagasaki, apocaliptica primejdie ce avea să amenințe omenirea în așa-numita eră nucleară dominată de arsenale militare capabile să ne arunce în neant în cîteva clipe. «Deznodămintul» la care face el aluzie în finalul eseului este de cea mai stringentă actualitate”<sup>1</sup>.

Trebuie spus că, în vacamul politic din perioada apariției acestui volum, cercurile intelectuale n-au mai găsit răgazul să salute perspectiva înzestrării culturii noastre cu corpus-ul celor mai importante scrieri freudiene. Pe de altă parte, într-o epocă de reafirmare a fervorii religioase, nu s-a luat nici o atitudine în privința ateismului relevat de unele dintre eseurile traduse acum.

Părea totuși că publicarea acestui prim tom al *Operele* a declanșat și la noi mult-așteptata discuție în legătură cu „traductibilitatea” textelor freudiene sau, mai precis, cu șansele găsirii unor echivalențe românești perfect satisfăcătoare ale termenilor „tehnic” introduși de Freud: într-un articol publicat în „România literară”, Vasile Dem. Zamfirescu a supus examenului critic tălmăcirea studiului *Angoasă în civilizație*. Deși impuțările aduse traducătorului se referă doar la cițiva termeni-cheie, precum *Unbehagen*, *Trieb*, *Regression* etc., s-ar putea ajunge, prin extrapolare, la o apreciere negativă a ansamblului transpunerilor întreprinse de L. Gavrilu.<sup>2</sup>

Replica acestuia nu a întârziat. Din păcate, poate și fiindcă Zamfirescu a pomenit malițios despre colaborarea lui Gavrilu la ultranaționalista „România Mare”, răspunsul dat notei din „România literară” a luat înfățișarea demascării unui „agent acoperit” al Partidului Alianței Civice<sup>3</sup>. Trebuie prin urmare să mai așteptăm pînă ce se va putea angaja o dezbatere calmă și rodnică despre problematica lexicului psihanalitic românesc<sup>4</sup>.

1. L. Gavrilu, „Cuvînt înainte”, la S. Freud, *Opere*, vol. I, București, Ed. Științifică, 1991, pp. 7-8.

2. V. Dem. Zamfirescu, *Drama traducerii lui Freud*, în „România literară”, XXIV (1991), nr. 43, din 24 oct., p. 21.

3. L. Gavrilu, *Universitarul Vasile Dem. Zamfirescu, un „killer” beat în solda P.A.C.*, în „România Mare”, II, (1991), nr. 73 din 22 nov., p. 10.

4. Merită reprodușă aici, pentru interesul ei istoric, o relatare a lui L. Gavrilu din acest articol: după 1980, „domniile dr. Victor Săhleanu și Vasile Dem. Zamfirescu mi-au făcut propunerea de a constitui un «triumvirat» care să elaboreze pe dată un dicționar de termeni proprii psihanalizei. Mi s-a înmînat în acest scop o listă cu termenii psihanalitici reperați de domniile lor, listă pe care am îmbogățit-o cu alți vreo 200 de termeni, rămînînd ca în continuare să stabilim o diviziune a muncii și să trecem la redactarea articolelor de dicționar. Din nefericire însă, nu a fost posibilă

Din iulie pînă în decembrie 1990, Leonard Gavriliu a publicat în „Observator”, un „săptămînal particular”, fragmente din *Interpretarea viselor*, scrierea prin care Freud „a deschis o eră nouă în cunoașterea psihologiei omului”<sup>1</sup>. Editura Științifică avea să tipărească peste trei ani versiunea românească integrală a acestei memorabile cărți, versiune constituind cel de-al doilea tom al seriei de *Opere* ale lui S. Freud traduse după original și prevăzute cu note de L. Gavriliu<sup>2</sup>.

Numai că, încă în 1991, Editura Măiastra din București trimisese pe piață un volum intitulat și el *Interpretarea viselor*; tălmăcitorul Nicolae Anghel recunoștea că a transpus în românește cartea lui Freud apărută în 1925 la Paris sub titlul *Le Rêve et son interprétation*. În realitate nu era vorba de renumita monografie freudiană din 1899–1900 *Die Traumdeutung (Interpretarea viselor)*, cea recent tradusă de L. Gavriliu, ci de un „concentrat” al acesteia, redactat de însuși părintele psihanalizei și avînd titlul *Despre vise*.

Tot în Editura Măiastra, același N. Anghel a publicat, tot în 1991, traducerea, efectuată iarăși după o versiune franceză, a lucrării din 1905 a lui Freud *Trei eseuri privind teoria sexualității*. Dar aceeași carte apăruse recent la editura craioveană Centrum, în tălmăcirea conferențiarului Alexandru Olaru, care a scris și un „Cuvînt înainte”.

Alt „dublet editorial” din 1991 este reprezentat de cele două versiuni românești ale studiului freudian din 1933 *Feminitatea*, o versiune apărută la Editura Universitaria, traducerea din limba franceză datorîndu-se Liliane Taloi, alta la Editura Pan (fără indicarea localității de reședință; tipărirea s-a executat la Vaslui), traducerea, pare-se după originalul german, fiind semnată de Iulian Doroftei. Prima dintre broșurile amintite mai conține o notă a Liliane Taloi despre *Viața și opera lui Sigmund Freud*, precum și tălmăcirea uneia din „lecțiile introductive la psihanaliză” publicate în 1932, *Angoasa și viața instinctuală*, în timp ce în cărțuia cealaltă este reprodus fragmentar studiul lui Mircea Vulcănescu *Filozofia lui Freud* și paragrafe din unele prelegeri freudiene, printre care un text referitor la *Consecințele psihice ale distincției anatomice între sexe*.

Alte cuvîntări și articole ale lui Freud au fost oferite publicului nostru în traduceri inserate în diverse periodice de după decembrie 1989. Le vom semnala doar pe cele care au văzut lumina tiparului în revista clujeană „Apostrof”: *Discursul de la Frankfurt*, din 1930, cu ocazia atribuirii Premiului Goethe (traducere de Ioan Mușlea, în nr. 5–7 din 1990, p. 32) și *Eros și Thanatos*, un fragment din cartea apărută în 1923 *Eul și Sinele* (traducere de V. Dem. Zamfirescu, în nr. 7–8 din 1991, pp. 20–21).

Un eveniment comparabil cu lansarea de către Editura Științifică a suitei de *Opere* freudiene publicate în traducerea lui L. Gavriliu a fost inaugurarea în 1992, la Editura „Jurnalul literar”, a seriei „Caietelor de psihanaliză”, sub îngrijirea lui V. Dem. Zamfirescu. Prima apariție din această colecție a fost traducerea, realizată de George Purdea și Vasile Dem. Zamfirescu, a eseurilor lui Freud *Dincolo de principiul plăcerii, Eul și sinele și Psihologia mulțimii și analiza eului*. Volumul se deschide cu nota *Cîteva prejudecăți despre Freud*, semnată de coordonatorul colecției. Remarcăm sponsorizarea

---

depășirea fazei de proiect, deoarece editurii care urma să tipărească acel *Dicționar de psihanaliză* nu i s-a aprobat includerea în planul editorial a unei astfel de lucrări, pe care niște minți obturate de prejudecăți o calificau nu pur și simplu inutilă, ci și nocivă... Ne-am înțeles să așteptăm vremuri mai favorabile”. Dar cît trebuie încă așteptate asemenea vremuri?

1. L. Gavriliu, *Notă* la S. Freud, *Interpretarea viselor*, în „Observator”, I (1990), nr. 24 din 28 iul., p. 4.

2. L. Gavriliu a tradus de asemenea *Autobiografia* lui Sigmund Freud, publicată de Editura Științifică tot în 1993, dar în afara suitei de *Opere*.



cărții de către Societatea Olandeză de Psihanaliză și Asociația Prietenilor Muzeului Sigmund Freud din Viena.

„Jurnalul literar“ a făcut loc în paginile sale, începînd cu numărul 23-26 din septembrie 1992, traducerii unor extrase din faimosul *Vocabular al psihanalizei* al lui Jean Laplanche și Jean-Bertrand Pontalis, cea mai importantă lucrare lexicografică privitoare la tezaurul noțional al freudismului. Versiunea românească a acestui „mic dicționar“ de specialitate a fost realizată de cîțiva dintre membrii comitetului director al Societății Psihanalitice Române: Radu Clit, Alfred Dumitrescu, Veronica Șandor și Vasile Dem. Zamfirescu, ultimul asumîndu-și sarcina coordonării terminologice și stilistice. Editura Humanitas a înscris în planul său publicarea acestei respectabile lucrări de referință.

Din SUA ne-a venit în 1991 vestea că în localitatea Binghamton din statul New York s-a constituit un „Centru de traducere și publicare a lui S. Freud în limba română“, instituție fără scop lucrativ, care-și propune să patroneze tipărirea operelor freudiene în limba noastră și să încurajeze elaborarea de către români a unor lucrări originale în domeniul psihanalizei. Centrul a anunțat instituirea de către psihologul Florin V. Vlădescu, directorul executiv, și familia acestuia a „Premiului anual Sigmund Freud“, care va fi atribuit prin concurs unei lucrări cu subiect psihanalitic redactate în România. Totodată s-a decis editarea unui periodic în limba română, „Topici psihanalitice“, cu apariție trimestrială.<sup>1</sup> Așteptăm momentul cînd acest ambițios program va prinde viață<sup>2</sup>.

Editura Științifică a publicat în 1991 o lucrare din cele mai reprezentative a lui Alfred Adler, *Cunoașterea omului*, în traducerea lui Leonard Gavrilu, care semnează și studiul introductiv cu titlul dătător de seamă *Alfred Adler — o revanșă a socialului asupra biologismului freudian*.

Ar fi fost poate de așteptat ca după 1989 să se tipărească versiunea românească a cîtorva din scrierile capitale ale lui Carl Gustav Jung, cel pe care Mircea Eliade îl res-

1. În vara lui 1993, Editura S. Freud (The S. Freud Romanian Translation and Publication Fund, Inc.) de la Binghamton (SUA) a tipărit versiunea românească, realizată de Carmen Bujdei și Florin V. Vlădescu (în colaborare cu Corin Braga), a cărții psihanalistului britanic Wilfred R. Bion (1897-1979) *Gînduri secunde — lucrări selectate de psihanaliză* (234 pagini); ținuta grafică de invidiat a volumului a fost asigurată de o imprimerie din Utica, statul New York. În „Apostrof“, III (1992), nr. 1, pp. 16-17 și 22, F. V. Vlădescu a publicat de asemenea traducerea unui fragment din cartea lui Harold W. Boris *Rădăcinile finței — eseuri psihanalitice*, cu promisiunea că textul integral al lucrării va apărea curînd în românește.

2. Într-un interviu acordat „Apostrofului“ clujean, Florin Vlădescu relatează despre inițierea sa psihanalitică obținută în condițiile cu totul neprielnice care domneau la noi acum un sfert de secol. Și totuși, „eu m-am considerat întotdeauna foarte norocos pentru că am întîlnit, din întîmplare... pe cel pe care îl voi numi ceea ce a fost pentru mine, mentor-analist. Sufletesc și spiritual. La început a trebuit să-i trec un test de lungă durată, testul unei suspiciuni descurajante. Dar, după un timp, ceva s-a schimbat în relația noastră. A început să mă asculte. Timp de ore întregi. În sfîrșit mi-a spus că mă poate ajuta, cu deznădejile și frămîntările mele, cu o singură condiție: să nu-i divulg niciodată identitatea, nici după moarte. Și îi era atît de frică, încît m-a pus să jur și am jurat. Era un om înțelept, dar foarte fragil fizic, care studiasc mulți ani prin Europa, în special Germania, trăise o perioadă în Austria și Ungaria și avea chiar un doctorat. Petrecuse mult timp în pușcăriile din România, iar mai tîrziu avea să-mi destăinuie prin ce schingiuri și torturi a trecut în pușcărie“ (Lidia Vianu, *Deznădejde, autoexil și deznădăcinare. Interviuri cu psihologul psihanalist Florin V. Vlădescu*, în „Apostrof“, III (1992), nr. 11 (30), p. 22). N-am reușit să-l identificăm, cu ajutorul „portretului-robot“ schițat aici, pe enigmaticul mentor bucureștean al interviuatului... Adăugăm că în caseta redacțională a revistei „Apostrof“, F. V. Vlădescu figurează în calitate de „correspondent în SUA“. Despre preocupările actuale ale acestuia, vezi continuarea interviului în numerele 12 (31) din 1992 și 1-2 (32-33) din 1993 ale aceleiași publicații.

pecta atât de mult. În privința aceasta, recolta ultimilor trei ani este însă destul de modestă, căci nici una din operele majore ale gânditorului elvețian nu a văzut la noi lumina tiparului<sup>1</sup>.

În „Viața românească” (nr. 9 din 1990, pp. 87–88), V. Dem. Zamfirescu a publicat traducerea articolului din 1936 al lui Jung *Despre arhetip, cu specială considerare a conceptului de „anima”*, iar în revista „Apostrof” (nr. 5–6–7 din 1990–1991, p. 33) au apărut două fragmente, intitulate *Introversiune și extraversiune și Inconștientul colectiv*, din scrierile aceluiași, în tălmăcirea lui Ioan Mușlea.

Un interes deosebit prezintă articolul *După catastrofă*, tradus de Suzana Holan și tipărit în „Literatorul” (nr. 15 din 17 apr. și nr. 16–17 din 24 apr. 1992), articol în care Jung discută marile probleme psihologice și morale ale Europei de după ultimul război mondial, insistând asupra responsabilității colective a germanilor, dar și a „lumii libere”, inclusiv a elvețienilor, pentru excesele și crimele din perioada marii conflagrații. Considerațiile pe care Jung le formulează în legătură cu demoralizarea ce se instalează după dezvăluirea ororilor și o dată cu risipirea iluziilor politice pot stimula astăzi formarea unei autentice conștiințe civice în societățile postcomuniste.

Esul despre viziunea sociologică și politică a lui Jung publicat în „Apostrof” de Ioan I. Ică are cumva semnificația unei „reabilitări” a savantului elvețian, care fusese acuzat, mai ales de reprezentanții extremei stângi, că ar fi fost un susținător, dacă nu chiar unul din patronii spirituali ai nazismului. În realitate, Jung a rămas tot timpul un adversar al totalitarismului, sub orice drapel ideologic s-ar fi înfățișat acesta. Este drept că psihiatrul de la Zürich insistă asupra importanței pe care o are funcția religioasă a inconștientului: contrarierea acestei funcții poate induce primejdioase fenomene de frustrare. Exegetul român notează în privința aceasta: „Lipsiți de școala religiei, esențială și indispensabilă pentru cea de-a doua parte a vieții, oamenii moderni rămân mereu la vârsta tinereții și privesc mereu cu nostalgie spre trecut, spre tinerețe, și cu spaimă spre viitor, spre bătrânețe și moarte, pentru că le lipsește reprezentarea Sinelui.”<sup>2</sup>

O apariție semnificativă pentru atmosfera destinsă ce domnește în publicistica noastră științifică de după 1989 este monografia *Psihoterapie* a conferențiarului George Ionescu, monografie consacrată psihanalizei și psihoterapiei de grup, psihodramei și psihoterapiei în bolile psihosomatice. Autorul precizează în cuvântul introductiv: „Numeroase motive epistemologice, euristice, dar și administrative mă determină ca în această *Introducere* comentariul să fie axat asupra psihanalizei și psihoterapiei psihanalitice. Totodată, datorită acestei arii problematice, lucrarea a trebuit să aștepte timp de 13 ani publicarea, în pofida «contractului de editare» (înregistrat sub nr. 5493/17.XI. 1977) al Editurii Științifice și Enciclopedice și a insistenței redactorilor săi, dăruiți promovării unor studii valoroase, autentice. Le mulțumesc și le port o vie prețuire pentru munca lor anonimă, ca și pentru intenția sublimă de a aduce la lumină idei și date dintre care unele erau comunicate în mod disimulat, prin tacită complicitate, sau erau ținute în tăcere și în noapte.”<sup>3</sup>

1. La emisiunea „Controverse — confluențe Est-Vest” a postului de radio „Europa liberă” din dimineața de 15 ianuarie 1993, Bogdan Berciu a vorbit de la Londra despre necesitatea grabnicei informări a intelectualității românești referitor la doctrina antropologico-filozofică jungiană. Cu acest prilej, comentatorul își mărturisise bănuiala că, la noi, ar exista forțe interesate să frâneze difuzarea concepțiilor eliberatoare ale lui Jung.

2. I. I. Ică, *Psihanaliza societății totalitare*, în „Apostrof”, I (1990), nr. 5–6–7, pp. 42–43.

3. G. Ionescu, *Psihoterapie*, București, Ed. Științifică, 1990, p. 13.

*Introducerea în psihiatria practică* a conferențiarului Alexandru Olaru, apărută tot în 1990, ceea ce lasă de presupus că și ea fusese scrisă înainte de evenimentele de la sfârșitul anului precedent, nu neglijează doctrina freudiană. În mai multe capitole ale manualului se fac referințe favorabile la psihanaliză, aceasta reprezentând, de altminteri, și una din prezențele cele mai insistente din introducerea lucrării. Dar convins fiind că principalele concepte psihologice sînt „integrabile bioontologismului”, doctorul Olaru se străduiește să descopere substratul neurofiziologic material al fenomenelor din sfera psihanalizei: acest substrat poate fi reprezentat de „engrame”, infimele particule de acid nucleic depozitare ale experienței biologice și sociale a omului, inconștientul prezentîndu-se ca o structură alcătuită dintr-o „imensitate incalculabilă de engrame”.<sup>1</sup>

Doru Ogodescu n-a avut motive ca, în actuala ambianță politică și socială, să-și modifice vechile opinii destul de potrivnice psihanalizei. Căci acele opinii nu avuseseră un substrat conjunctural, ci fuseseră dobîndite prin studiu și reflecție, ce e drept sub îndrumarea unui convins antifreudist: „Întîlnirea mea cu Freud — consemna medicul timișorean într-un articol publicat nu demult în revista „Apostrof” — a început într-un mod oarecum ciudat, în sensul că prin anii 1967-1968 am luat cunoștință de lanțul îndoielilor și nemulțumirilor maestrului meu Eduard Pamfil față de inconsecvențele gîndirii psihiatrului vienez.” Recunoscînd că acesta a realizat totuși „o mare sinteză antropologică”, punct de referință în „orice dezbateră serioasă privind natura umană”, doctorul Ogodescu își exprimă satisfacția că, „fiind avertizat de la început de distorsiunile” gîndirii freudiene, s-a apropiat de ea „cu un spirit critic mereu treaz”: „În perioada anilor 1972-1976 am scris, împreună cu Ed. Pamfil, cele mai viguroase pagini critice din cultura românească împotriva freudismului (*Nevrozele*, Ed. Facla, 1974 și *Persoană și devenire*, Ed. Științifică, 1976). Am enunțat atunci ideea că inconștientul nu există ca realitate trăită, ci doar ca o ipoteză de lucru în cadrul unei concepții dualiste asupra persoanei umane.” În opoziție cu doctrina freudiană, reprezentanții școlii psihiatrice de la Timișoara au promovat o „concepție triontică a persoanei”.

Cît privește actualul statut al psihanalizei, doctorul Ogodescu este de părere că „perioada ei de apogeu a trecut, iar fecunditatea sa a diminuat simțitor în ultimele decenii... Declinul freudismului se accentuează pe măsură ce devenim tot mai conștienți de limitele și erorile modelului fundamental dualist de gîndire și acțiune, de caracterul său reducționist, liniar, entropic”.<sup>2</sup>

Riposta la această „declarație de principii” a venit de peste ocean. Florin V. Vlădescu și-a propus să demonstreze, într-un articol publicat tot în „Apostrof”, că „amurgul psihanalizei” proclamat de psihiatrul timișorean nu constituie o realitate istorică și că, dimpotrivă, ceea ce a intrat într-o zonă crepusculară este, de fapt, un anumit tip perimat de critică a „psihanalizei clasice”, prezentată deformat de către adversarii ei. Psihanalitul din Binghampton îl critică pe oponentul său din Timișoara pentru a fi abordat textele freudiene de pe o platformă sistematic suspicioasă și chiar dușmănoasă, ceea ce l-a împiedicat să pătrundă cu adevărat esența metapsihologiei.<sup>3</sup>

O insolită încercare de a „îmbogăți” doctrina freudiană i se datorește doctorului Romulus-Victor Dimitriu, care, în suplimentul literar și artistic al gazetei „Viața medicală”, și-a expus vederile privitoare la „complexul adamic”, o entitate care se vrea echivalentă

1. Al. Olaru, *Introducere în psihiatria practică*, Craiova, Ed. Scrisul românesc, 1990, pp. 18-19.

2. D. Ogodescu, *Amurgul psihanalizei*, în „Apostrof”, I (1990), nr. 5-6-7, p. 8.

3. F. V. Vlădescu, *Amurgul psihanalizei sau transferul ideologiei?*, în „Apostrof”, II (1991), nr. 12, pp. 11-13.

celor două „complexe” fundamentale, erotic și tanatic. Acest complex ar consta din unitatea și antinomia „conștiinței existenței de sine” și „conștiinței non-existenței de sine”. Numai că, în metapsihologie, Eros și Thanatos nu definesc complexe, ci pulsuni, ceea ce este cu totul altceva; nemaivorbind de faptul că, spre deosebire de toate celelalte complexe, cel „adamic” ar avea un substrat pe deplin conștient. Avem, a face așadar cu un „revizionism” pe care psihanaliztii cît de cît „ortodocși” nu-l pot lua nicidecum în considerație.<sup>1</sup>

Despre părerea de rău a unora din psihiatrii noștri că nu posedă o mai bună inițiere în psihanaliză dă mărturie, într-un interviu, doctorul Aurel Romilă, președintele Comisiei pentru cercetarea abuzurilor politice în psihiatrică: „Eu, dacă mă duc acum la un congres la Paris, rămîn un izolat; nu pot să comunic, pentru că nu dețin sistemul de concepte, psihoterapie, psihanaliză.”<sup>2</sup>

Poziția adoptată în ultima vreme de către psihiatrii și psihologii români față de psihanaliză este anevoie de cunoscut și datorită impasului în care se află publicistica noastră științifică, începînd cu periodicele de specialitate, precum de pildă revista „Neurologie, psihiatrică, neurochirurgie”. Lucrul acesta stînjenește în chip simțitor schimbul de idei în unele din principalele sectoare ale medicinei.<sup>3</sup>

Dintre revistele de cultură, nou înființatul „Apostrof” de la Cluj se arată foarte primitor cu textele de orientare psihanalitică. Cu deosebire excelentul număr 5-6-7 din 1990 (apărut în 1991) este clar axat pe tematica freudiană.<sup>4</sup>

\*

Dar astăzi, despre psihanaliză se vorbește la noi și în scrierile, cu sau fără o anumită ținută științifică, de popularizare a cunoștințelor de sexualitate, ba chiar și în „îndrumătoarele” pentru tilcuirea viselor.

Casa de editare și difuzare a presei „Vega” a publicat o *Agendă a visurilor* cuprinzînd calendarul pe 1991 și 1992, spații pentru diverse notații zilnice și „bilanțul financiar” al fiecărei luni, precum și un *Cod secret al viselor*. Din introducerea acestuia aflăm că lui Sigmund Freud și lui Carl Gustav Jung le revine meritul de a fi încercat „să stabilească o relație științifică între vis și realitate”. Pentru fiecare din numeroasele componente ale celor șase categorii de vise (clasificate după conținutul lor manifest): elemente naturale, corpul uman, animale, obiecte înconjurătoare, călătorii — mijloace de comunicație și acțiuni, sînt indicate „explicațiile” curențe în Antichitate și cele formulate de Freud și Jung. Iată așadar onirocritica psihanalitică în colaborare și la concurență cu „cheia visurilor” folclorică!...

1. R.-V. Dimitriu, *Complex adamic*, în „Clipa cea mare”, I (1991), nr. 1 din 3 mai, p. 2.

2. Vezi grupajul *Ce poate fi uitat și ce nu*, în „Cotidianul”, II (1992), nr. 64 (229) din 2 apr., p. 3.

3. Asociația Psihologilor din Transilvania a decis în 1991 să editeze un buletin semestrial de informare cu titlul „Psihologul”, în care, printre altele, urma să fie tipărit și „serialul” *Freud pentru începători* (vezi „România liberă”, XLIX (1991), nr. 14 372 (338) din 16 febr., p. 1).

4. Floarea Vârban și V. Dem. Zamfirescu semnalau într-o recenzie (vezi *Figuri ale crimei la Dostoievski*, în „România literară”, XXV (1992), nr. 10 din 26 mart., p. 21) lucrarea de exegeză psihanalitică (avînd ca referință freudianul *Totem și tabu*) *Figures du crime chez Dostoievski* (Paris, PUF, 1990; 455 p.) a lui Vladimir Marinov, psihanalist francez originar din România (de unde a emigrat în 1975, după ce începuse studii de psihologie la Facultatea de Filozofie din București) și care lucrează actualmente în învățămîntul superior parizian. Monografia acestuia, tradusă de Brîndușa Orășanu a apărut în colecția „Caiete de psihanaliză” a Editurii „Jurnalul literar”.

## Ecouri în creația și critica literară

Dacă pomenim aici despre „romanul retro” al lui Mircea Nedelciu, Adriana Babeți și Mircea Mihăieș *Femeia în roșu*, nu o facem pentru că proza aceasta ar avea cumva o valoare paradigmatică în privința substratului psihanalitic al producțiilor literare. Povestea Anei Cumpănaș, născută la Comloșul Mare, emigrată în SUA înainte de primul război mondial, amanta, la Chicago, a lui John Dillinger, „inamicul public nr. 1” al Americii de atunci, înapoiată la Timișoara după asasinarea acestuia de către poliție, se pretează probabil la oarecare comentarii freudiene, dar pentru noi interesul romanului se rezumă doar la un aspect anecdotic: două personaje, medicul legist timișorean Tit Liviu și avocatul Sabin Rusel, originar din orașul de pe Bega dar stabilit la Chicago, încearcă prin 1927 să fie primiți de către Freud pe care însă nu-l găsește la domiciliul lui vienez de pe Berggasse 19. Ni se oferă o descriere amănunțită a intrării în acea locuință, a coridorului care duce la primul etaj, a sălii de așteptare, a cabinetului de consultații și tratamente, cu divanul pentru pacienții analizați, cu fotoliul profesorului și cu piesele de artă antică de peste tot. Absența lui Freud i-a îngăduit lui Rusel să consume pe faimosul divan o fulgerătoare aventură „galantă” cu camerista care îi întâmpinase.<sup>1</sup>

Psihanaliza și-a făcut simțită prezența, la drept vorbind o prezență totuși destul de sfioasă, în critica și istoria literară din ultima vreme. Ion Vartic a alcătuit și comentat o „mică antologie” a atitudinilor freudiene întâlnite la unii „strămoși” ai părintelui psihanalizei, explorați inconștienți ai inconștientului: anume homerizi, Plutarh și Pseudo-Plutarh, Swift, Goethe, Jean Paul, Jorge Isaacs, Grillparzer, Jacobsen.<sup>2</sup>

Pornind de la paralelisme pe care criticul literar Diane Hume George le relevă în cartea sa din 1980 *Blake și Freud* între viziunea despre adîncurile personalității umane a artistului englez și a savantului austriac, Cătălin Mamali formulează sugestii pentru studierea complexă a asemănarilor și deosebirilor decelabile la nivelul substratului creativității unor corifei ai culturii.<sup>3</sup>

Despre „complexul lui Prometeu”, care a intervenit fără încetare în destinul lui Elias Canetti, al lui G. Călinescu și al lui Mircea Eliade, a scris Marta Petreu. Am reprodus mai-nainte unele considerații psihanalitice ale scriitoarei clujene în legătură cu năzuința lui Călinescu de a dobîndi un „tată” spiritual, pe care a crezut că l-a aflat în persoana lui Pârvan. Cît despre Eliade, „între cele două motive formative ale sale, între Iorga și Nae Ionescu, [acesta] a dat o soluție dilematică: pe cel dintîi îl «ucide» [simbolic, criticîndu-i scrierile tîrzii] și îl imită; pe cel de-al doilea, pe Nae Ionescu, îl deifică în amintire, dar, ca stil de creație și viață, îl abandonează cu admirație”.<sup>4</sup>

Valeriu Răpeanu amintește despre „trauma copilăriei” suferită de Nicolae Iorga care, la o vîrstă fragedă, a trebuit să ia cunoștință de fatalitatea bolii și a morții părintelui său. Dar, contrar regulii generale formulate de Freud, această traumă — constata istoricul literar — nu i-a creat viitorului mare cărturar „o spaimă de moarte, o neliniște

1. M. Nedelciu, Adriana Babeți, M. Mihăieș, *Femeia în roșu*, București, Ed. Cartea românească, 1990, pp. 182-186.

2. I. Vartic, *Freud înainte și după Freud*, în „Apostrof”, I (1990), nr. 5-6-7, p. 3. Același consemnează unele reflecții psihanalitice în legătură cu biografia lui Freud (*Regula hazardului: un epilog neprevăzut*, în „Apostrof”, I (1990), nr. 5-6-7, p. 28).

3. C. Mamali, Trei niveluri ale dialogului Blake—Freud, în „Contemporanul — Ideea europeană”, 1990, nr. 10 din 22 iun., p. 5.

4. Marta Petreu, *Complexul lui Prometeu*, în „Apostrof”, (1990), nr. 5-6-7, pp. 30-31.

existențială ci, dimpotrivă, l-a făcut să nesocotească limitele impuse de structura biologică a omului”.<sup>1</sup>

După ce ne interzice să adoptăm „perspectiva maculatoare a psihanalizei” și să schițăm „zimbete parșiv-psihanalitice” când e vorba de iubirea părintească a lui Hasdeu pentru „vlăstarul plecat prea devreme”, Ovidiu Pecican se încumetă să trateze despre *Sic cogito* nerefuzând „aportul hermeneutic al psihanalizei”. Numai că fondul „psihanalitic” pe care ar vrea să-l pună în evidență este tare discutabil: a vorbi de o „știință a sufletului” cu temeuri spiritiste sau despre „somn în relație cu sufletul” nu înseamnă a evolua într-un cadru psihanalitic. După cum numai cu psihanaliza nu avem a face în aprecierile genialului cărturar român referitoare la „imensul aport al inconștientului uman în creație, atunci când relatează felul cum crede că i-au fost inspirate toate intuițiile fundamentale de către spiritele celor plecați din familia Hasdeu”. Iată de ce ne e greu să acceptăm ideea că „pentru un expert al domeniului forjat de Freud, Jung *und so weiter*, opusculul hasdean prezintă cel mai înalt interes”.<sup>2</sup>

Examinând „în profunzime” scrierile lui Augustin Buzura, romancier care nu este mai puțin un psihiatru „școlit la opera lui Freud”, Romul Munteanu se simte îndemnat să constate că „scriitorul” care apare în unele cărți ale prozatorului clujean (personaj identificabil adesea cu autorul însuși) se situează între două mari „complexe culturale” descrise de G. Bachelard: *complexul lui Harpagon* (al dorinței de a-și ascunde erorile și de a-și păstra știința pentru sine) și *complexul Casandrei* (dispoziția de a vedea peste tot răul și de a admonesta omenirea). Între aceste două complexe pendulează Buzura, asemenea reporterului Adrian Coman, eroul recentului său roman *Cenușa*.<sup>3</sup>

Anumite rezonanțe psihanalitice au fost percepute de Ion Negoitescu în ultima culegere de *Poeme* ale lui Ștefan Augustin Doinaș<sup>4</sup>, iar Corin Braga a deslușit reflexe jungiene și freudiene în imaginea soldatului așa cum apare ea în poezia lui Nichita Stănescu<sup>5</sup>.

Esteticianul și istoricul literar Victor Ivanovici se ocupă în eseu *Apele, visul și traversarea* de raporturile dintre demersul retoric, onirism și creația poetică, raporturi examinate și în lumina învățăturii freudiene despre „travaliul visului”. Recurgând la schemele Juliei Kristeva privitoare la transformarea, printr-o elaborare secundară, a materialului oniric profund și latent într-un produs de textualizare onirică, autorul a întreprins o analiză comparativă a poemului *Caron*, din 1974, al suprarealistului Gellu Naum, și *Alexandria*, din 1983, al „oniricului” Virgil Mazilescu, cu care prilej a evidențiat anumite filiații de „scriitură” și stil.<sup>6</sup>

V. Ivanovici a reactualizat apoi critica la care suprarealistul D. Trost supusese în scrierea sa *Le Mème du même*, publicată la București în 1947, oniologia freudiană, repropunându-i un *détour rationnel*, o propensiune raționalistă exprimată mai ales prin diho-

1. V. Răpeanu, *N. Iorga. Opera — omul — prietenii*, București, Ed. Artemis, 1992, pp. 36-37. Un freudist ar putea adăuga că risipirea complexului oedipian datorită pierderii foarte precoce a tatălui a contribuit și ea la paradoxala mobilizare a resurselor sufletești ale micului Iorga.

2. Ov. Pecican, *Venus cu sertărașe*, în „Contemporanul — Ideea europeană”, 1991, nr. 8 (49) din 22 febr., p. 3.

3. R. Munteanu, *Complexul Casandrei* în „Adevărul literar și artistic”, I (1990), nr. 9 din 4 mart., p. 6.

4. I. Negoitescu, *Semnele poeziei lui Ștefan Augustin Doinaș*, în „Apostrof”, I (1990), nr. 5-6-7, p. 10 și 35.

5. C. Braga, *Soldatul Oedip*, în „Apostrof”, I (1990), nr. 5-6-7, p. 4.

6. V. Ivanovici, *Apele, visul și traversarea*, în „Viața românească”, LXXXVII (1992), nr. 6-7 din iun.-iul., pp. 6-7.

tomia „conținut latent—vis manifest”. Gellu Naum a adoptat atunci o atitudine și mai consecventă în promovarea specificului visului poetic, un specific ireductibil la cerințele rațiunii<sup>1</sup>.

În 1978–1980, poetul Mircea Cărtărescu, care la vremea aceea abia depășise douăzeci de ani, a întocmit un catalog psihanalitic al descoperirilor sale prilejuite de explorarea „subteranelor poeziei eminesciene”. Dar după o încercare, desigur nereușită, din 1981, de a publica acest eseu, iată *Visul chimeric* tipărit în 1992 la Editura Litera. Și trebuie recunoscut din capul locului că textul redactat de flăcăul de acum doisprezece-treisprezece ani nu s-a vestejit deloc.

Pentru a desluși componentele psihologice și stilistice ale personalității lui Mihai Eminescu, exegetul apelează, aproape în exclusivitate, la revelațiile oferite de examinarea creației poetice a înaintestătorului literaturii române moderne, ferindu-se să extragă argumente sau măcar să-și omologheze concluziile prin referințe la biografia acestuia. Astfel, Cărtărescu realizează o lectură personală a ansamblului poeziei eminesciene, călăuzit fiind de concepția psihanalitică despre dependența expresiei artistice față de structurile inconștientului individual și colectiv.

Surprinzătoare îi apare lui Cărtărescu „intuirea exactă” de către poet „a palierelor inconștientului, conformă cu descrierile lui Freud și mai ales Jung... «Puterile stimulatorii» despre care vorbesc notițele lui Eminescu apar și în lucrările lui Jung sub denumirea de «potențialități funcționale», al căror rol este să «modeleze gândirea»”<sup>2</sup>. Sopotindu-se dator să porceadă la „conceperea și descrierea unui model psihanalitic de lucru”, autorul pornește de la premisa că „fiecare nivel al inconștientului unui artist se manifestă prin diverse mărci în operele acestuia, creînd straturile de profunzime ale textului, care devine astfel un model al personalității creatoare”.

Dar „psihanaliza clasică aplicată literaturii nu poate satisface condițiile unei adevărate metode, datorită interesului ei excesiv pentru persoana creatorului, văzut mai cu seamă în ipostaza de «subiect uman» și mai puțin în cea de creator. Opera propriu-zisă, în loc să fie scopul psihanalizei, devine un mijloc, un instrument pe care specialistul îl utilizează asemenea unei probe de singe recoltată de la un pacient pentru analiză, pentru obținerea unui diagnostic. Întorcînd spatele operei, psihanaliza singură nu este de nici un folos criticii literare.”<sup>3</sup>

Procedînd la explorarea peisajului psihologic definitoriu pentru Eminescu, M. Cărtărescu a ținut seama de tehnicile de investigație recomandate de psihanaliza tradițională și de cea modernă, de psihocritică, de critica tematică, de critica arhetipală etc. Prețioase sugestii metodologice a primit mai cu seamă de la Gaston Bachelard și Gilbert Durand. De-a lungul cercetării, „autorul și opera devin astfel două oglinzi paralele care se luminează reciproc și la infinit, fiecare dintre ele păstrînd într-un mod de multe ori intricat, ascuns, cheia enigmei celeilalte”<sup>4</sup>.

1. *Ibidem*, pp. 8–9.

2. M. Cărtărescu, *Visul chimeric*, București, Ed. Litera, 1992, p. 14.

3. *Ibidem*, p. 16. Aceste considerații sunt în măsură să explice semieșecul înregistrat în 1932 de C. Vlad cu scrierea sa *Mihail Eminescu din punct de vedere psihanalitic*: tocmai fiindcă a pus accentul pe biografie (și pînă la urmă pe „cazul clinic”), iar nu pe creația eminesciană, doctorul Vlad n-a mai fost capabil să ofere lumini pentru a pătrunde în taințele personalității demiurgice a lui Eminescu, ci s-a mărginit, cu sau fără voie, să furnizeze material ilustrativ întru susținerea tezei despre înrudirea genialității cu nebunia.

4. *Ibidem*, p. 17.

În inventarul de structuri arhetipale decelabile în opera poetului analizat, Cărtărescu a înscris pe rând: regimul nocturn, cu implicațiile sale mistice, aspectele spațiale (coborârea, spațiul concentric, labirintul), manifestările nocturnului (imaginea nopții, somnul, visul), expresiile feminității (femeia ca atare, mormîntul protector, recipientele). Trei serii de „complexe”, adică de modalități ale combinării arhetipurilor și reprezentărilor, joacă un rol important în generarea „imaginii interioare” eminesciene; complexul lui Hoffmann (legat de relația dintre foc și apă), complexul mitic al labirintului și complexul lui Narcis. „Imaginea” străfundurilor sufletești ale lui Eminescu se caracterizează, în opinia lui Cărtărescu, printr-o implacabilă scindare, prin apariția unui „dublu” ce nu-și poate afla o împlinire decît în completivitate, prin îmbinarea eroticului cu tanaticul. Drama existenței și a operei lui Eminescu „este *drama eului scindat*, a jumătății care își caută jumătatea, într-un spațiu străbătut de fantastice linii de forță”.<sup>1</sup>

În „Cuvîntul înapoi” cu care se încheie cartea, Mircea Cărtărescu declară că astăzi privește scrierea sa din 1980, pe care a publicat-o fără modificări, „ca pe un fel de poem, un loc geometric al unor obsesii și fascinații” comune cu cele ale marelui înaintaș romantic<sup>2</sup>. Dar, pentru noi, *Visul chimeric* mai are și altă semnificație: el este un reper care ne îngăduie să apreciem cît de activă s-a dovedit a fi, în ultimele șase decenii, pătrunderea în cultura noastră a unui anumit „spirit” psihanalitic. Bună parte din tezele enunțate în scrierea lui M. Cărtărescu nu diferă esențial de cele pe care C. Vlad le-a formulat în al său *Mihail Eminescu din punct de vedere psihanalitic*. Pentru respingerea indignată din anii '30 a acestor teze nu pot fi învinuite expresiile crude și eventual neîndemnatice folosite atunci de doctorul Vlad; de fapt, opinia publică de la noi nu era pregătită, la vremea aceea, să recepteze cu calm destăinuirile, adeseori nemiloase, furnizate de anchetele psihanalitice.

Este drept că prima cronică la *Visul chimeric* e intitulată oarecum ironic *A apărut o carte despre eul liric eminescian fără sex*, dar recenzentul Sebastian-Vlad Popa s-a considerat dator să semnaleze și meritele precumpănitoare ale eseului lui Cărtărescu.<sup>3</sup> Adevărata primejdie care poate pîndi această valoroasă carte ar fi trecerea ei sub tăcere de către istoricii culturii, criticii literari și psihanalisti.

Este totuși de așteptat ca atracția față de psihanaliză pe care o resimțeau o seamă de critici și teoreticieni ai literaturii atunci cînd, practic, freudismul era pus la index să se exercite astăzi cu și mai mare forță. Dar numai publicistica anilor următori va fi în măsură să confirme o atare previziune.

## „Psihanaliza” activității politice curente. C. Dragomir

În seara de duminică 18 februarie 1990, după ce sediul din Piața Victoriei al Consiliului Provizoriu de Uniune Națională fusese asaltat de un grup de manifestați care, printre altele, l-au agresat pe Gelu Voican-Voiculescu, vicepreședinte al CPUN, acesta a fost întrebât de o reporteră a Televiziunii Române Libere cum își explică violența

1. *Ibidem*, p. 131.

2. *Ibidem*, p. 135.

3. Vezi „România literară”, XXV (1992), nr. 35 din 4-10 nov., p. 9. De altfel, curînd după aceea s-a publicat tot aici o „polemică nedeclarată” cu punctele de vedere prea critice exprimate de S. V. Popa; vezi Fevronia Novac, *O abordare arhetipală a poeziei lui Eminescu*, în „România literară”, XXV (1992), nr. 38 din 25 nov.-1 dec., p. 9.



atacatorilor. El a răspuns că este vorba de indivizi care se supuseseră docil măsurilor dictatoriale ale lui Ceaușescu, ceea ce le-a creat acum complexe de culpabilitate; nefiind însă în stare să se condamne pe ei înșiși, transferă ura asupra celorlalți, în cazul de față asupra conducerii Frontului Salvării Naționale. Această interpretare psihanalitică a fost formulată de un geolog de profesie, cu preocupări de orientalistă și ocultism...

Nu este vorba însă de un fapt izolat. După evenimentele insurecționale din decembrie 1989, mulți psihologi, sociologi, ziariști și oameni politici au recurs la „argumente” psihanalitice mai mult sau puțin coerente, pentru a lămurii anumite aspecte ale evoluției istorice recente sau ale comportamentului unora din fruntașii vieții publice.<sup>1</sup>

Într-un articol publicat în „Viața românească” din mai 1990 (numărul respectiv a apărut, de fapt, în luna februarie a anului următor), Caius Dragomir își exprima opinia că pentru studierea determinismului istoric imediat dispunem de două metode: filozofia spengleriană a stilului și psihanaliza (Blaga reușind performanța realizării unei sinteze între spenglerianism și conceptul de inconștient colectiv).<sup>2</sup> Autorul articolului nu-și ascunde preferința pentru explicațiile psihanaliste.

În România de azi, un interes deosebit prezintă întrebarea: „Cum de persistă psihologia totalitaristă dincolo de limita în timp a sistemului, arătând aspecte atât de dure și deschizând căi atât de primejdioase pentru o țară și, implicit, pentru întreaga lume?” C. Dragomir observă că, în problema naturii totalitarismului, marii teoreticieni psihanalisti n-au putut aduce completă lumină și pentru că „nu au trăit istoria totalitarismului din interior”. După ce reproduce părerile în această materie ale lui Freud și Fromm, el se raliază mai ales punctului de vedere al lui Adler, cu dezvoltările introduse de Karen Horney, adăugând și constatarea proprie că „relațiile psihologice în cadrul unei dictaturi nu sînt aceleași în faza de instalare, atunci cînd regimul se află în stadiul său de platou, sau de degradare ori spulberare prin revoluție”.<sup>3</sup>

Din examinarea situației concrete, autorul a ajuns la concluzia că, în perioada de după înlăturarea dictaturii ceaușiste, exista la noi o singură problemă: „O importantă parte a populației... care a suferit de pe urma comunismului (poate nu prea mult, suficient totuși), care critica regimul (timid, dar o făcea — precum o făceau, cînd se simțeau în siguranță sau cînd găseau tonul destul de neutru, și membrii nomenclaturii și cei ai Securității), care a fost umilită de comunism (căci acei foarte apropiați de centrul puterii erau cei mai umiliți) se declară astăzi anticomunistă și apoi perpetuează, penibil și primejdios, tot ceea ce ține de totalitarism... În toți se manifestă conștient o opțiune pentru un stil comunist în orice domeniu, inconștient — o pulsione agresivă extremă împotriva a orice nu relevă măcar un coeficient comunist în rețeta de alcătuire.” În anul primelor alegeri libere după mai mult de o jumătate de secol de parodii electorale, C. Dragomir

1. În această privință putem semna și un eseu publicat de Véronique Nahoum-Grappe, de la Centrul de Cercetări Istorică de pe lângă Școala de Înalte Studii în Științe Sociale din Paris, în legătură cu „evenimentele românești” de la sfîrșitul lui 1989, cu specială referire la substratul psihologic (și psihanalitic) al manifestărilor de „ură politică și spaimă socială” născătoare de zvonuri și întreținute prin zvonuri; așa a fost cazul cu „premierea mondială” a transmiterii în direct la Televiziunea Română a unor imagini vizînd crearea de zvonuri privitoare la faimosul „genocid” de la Timișoara sau la misterioasele „atacuri teroriste” de la București (*Haine politique et frayeur sociale: comment penser la rumeur? À propos des événements roumains*, în „Nouvelle revue d'ethnopsychiatrie” (Grenoble), 1990, nr. 15, pp. 165-171).

2. C. Dragomir, *Actualitate și involuție*, în „Viața românească”, XXXV (1990), nr. 5 din mai, pp 2-3.

3. *Ibidem*, pp. 4-5.

remarca în privința atmosferei politice care domnea atunci la noi: „Opțiunile unor colectivități... se îndreaptă către conducători caracterizați nu doar prin lipsa dorinței de schimbare, ci prin lipsa dorinței de orice, cărora le este proprie deci o maximă inacțiune. Ne aflăm în fața unui blocaj de tip pur nevrotic.”<sup>1</sup>

Despre psihologia dictatorilor, autorul notează, cu gândul, desigur, la profilul moral al lui Nicolae Ceaușescu: „Dictatorul se instalează la putere... printr-o siăbire a stării de conștiință a populației... [El] nu poate fi altcum decât deja aflat pe calea involuției; o pulsione tanatică gravă, exterior dirijată, îl marchează... Controlul interior (cenzura psihică) se degradează. În consecință, o personalitate tiranică devine un inconștient herniat în afară. Autizarea sa va accentua involuția, narcisică, dar și obiectuală. Resimțindu-și (deși confuz) condiția, va tinde să genereze involuția în toți cei din jur, în întregul său popor. Această involuție o va induce pe două căi: rupînd comunicarea între oameni, autizându-i (prin dezinformare, reciprocă izolare și izolare față de restul lumii) și generînd angoasă (nu frică — aceasta poate fi productivă, pentru că este specifică; o anxiozitate generalizată, lipsită de relief, nespecifică).”<sup>2</sup>

Peste citeva luni, Caius Dragomir a inventariat sumar, în revista „Steaua”, procesele psihice pe care le socotește caracteristice mentalității comuniste. Este vorba mai întîi de *cerebralizare*, o „sărăcire a vieții” obținută prin înlocuirea emoției printr-un concept, eventual printr-un cuvînt: „În locul trăirii emoționale, a iubirii, se vorbește despre iubire, se teoretizează, se folosește vocabularul iubirii, dar sentimentul nu este resimțit.” Cei care făceau parte din anturajul imediat al conducătorului de pînă mai ieri, slujitorii lui apropiați, au fost „campionii cerebralizării emoțiilor” acestui conducător, ca și ale întregului popor. În acest sens se poate vorbi de o „conspirație a valeților”. Din păcate, un proces similar de refulare a vieții afective autentice s-a făcut simțit și după 22 decembrie 1989.<sup>3</sup>

O altă modalitate „relativ specifică de afectare a dinamicii psihice” este, în societatea românească actuală, proiecția: „Celălalt este văzut a fi purtătorul acelorși complexe, refulări și modificări interioare pe care le purtăm în noi și pe care la noi înșine nu le recunoaștem.” De aici agresivitatea exacerbată pe care atîția o manifestă în ultima vreme.

Și *transferul* este prezent actualmente sub forme și în proporții nefirești: „Tendențele paternaliste ale unei populații care caută în conducătorul politic un tată mai puternic își au originea în fenomenele de transfer.” Se adaugă *raționalizarea*, acea încercare „de a atribui cauze și explicații ideale și de obicei foarte demne unor pulsioni mai puțin înalte”.

Bilanțul intrării sistematice în joc a unor asemenea tendințe nevrotice nu poate fi decât întristător, căci, la capătul „anilor lungi de comunism”, vom avea de-a face cu „o personalitate tipic refulată, insuficient dezvoltată, manifestînd aviditate, cruzime sau avariție, tinzînd la exploatare și exagerare a acumulării și consumului, în loc de a manifesta activism, productivitate și independență în condiții de totală convergență a eului interior și a eului social”.<sup>4</sup>

1. *Ibidem*, pp. 5-6.

2. *Ibidem*, p. 8.

3. C. Dragomir, *Conspirația valeților*, în „Steaua”, XXII, (1991), nr. 2-3 din febr.-mart., p. 67.

4. *Ibidem*, p. 68. Într-un prim volum de publicistică social-politică, tipărit în 1992 la Editura Dacia din Cluj, Caius Dragomir a inclus bună parte din producțiile sale eseistice de după evenimentele din decembrie '89. Pentru interpretarea conjuncturii actuale pe plan național și mondial, el a recurs sistematic la explicațiile sugerate de diferite școli psihanalitice. Caracteristice în acest sens sînt mai ales textele: *Psihologia libertății și psihologia sclaviei*, care dă și titlul culegerii (pp. 5-25), *Fundamentele psihanalitice ale mecanismului electoral* (pp. 121-135), *Actualitatea*

Caius Dragomir este medic specialist în biologie celulară și moleculară, autor de lucrări științifice, dar și de eseuri filozofice și plachete de poezie. Acestui psihanalist prin vocație (cum par a dovedi studiile despre care am amintit) i s-a încredințat, în vara lui 1991, conducerea Departamentului Informațiilor de pe lângă Guvernul României<sup>1</sup>. În calitate de secretar de stat a prezidat, curînd după această numire, ședința de constituire a așa-numitului „Consiliu interdepartamental pentru promovarea imaginii României”. Era oare psihaliza pe cale să devină, în cadrul politicii de stat a țării noastre, o știință aplicativă, propunîndu-și să orienteze și să pună în valoare anumite inițiative ale administrației? Dar nu ca psihanalist a fost ales, la 9 aprilie 1992, doctorul Caius Dragomir, vicepreședintele FSN (aripa Roman), în funcția de șef al Departamentului de analiză politică al acestei formații. Și a fost probabil firesc că, în cuvîntările sale din campania pentru alegerile din noiembrie 1992, candidatul la postul de președinte al țării Caius Traian Dragomir n-a făcut nici o mențiune despre Freud și doctrina acestuia...

Nu-i de mirare că Vasile Dem. Zamfirescu, traducător al lui Freud și practician analist, se ocupă de substratul psihanalitic al anumitor fenomene proprii „socialismului real”, printre care însăși ostilitatea ireductibilă arătată freudismului de către regimul totalitar, ostilitate întemeiată mai cu seamă pe resentimente și conștiința incompatibilităților de ordin metodologic.<sup>2</sup> În privința formelor pe care le îmbracă actualmente, la noi în țară, lupta pentru putere, Adlerismul oferă explicațiile cele mai convingătoare.<sup>3</sup> Oribilul „comerț cu copii” semnalat pe alocuri reprezintă și el o răbufnire a multiplelor refulări pe care regimul de pînă mai ieri le impusese anumitor categorii social-naționale; de aici concluzia: „În timp ce eul produs de socialismul real se bazează pe refulare, ceea ce presupune neprelucrarea tendințelor naturale, consum uriaș de energie pentru menținerea refulării, precum și riscul întoarcerii refulatului, risc devenit realitate în România post-ceaușistă, eul produs de societățile industriale din Occident se bazează pe recunoașterea și prelucrarea socială a tendințelor naturii umane”.<sup>4</sup>

unui concept freudian (pp. 151-157), *Politicianul și prostituata. Strigăt de ajutor în sprijinul omului public* (pp. 217-222), *Filozofie, rațiune și complex* (pp.267-278). În articolul *Anxietate și adevăr* întilnim de altfel această declarație principială: „Conceptia lui Sigmund Freud nu a devenit o ideologie politică de tipul ideologiei de partid. Ea însă reprezintă arierplanul pe care se judecă fenomenul uman din perspectivă modernă, în primul rînd occidentală... Nu este de conceput europenizarea și consecutiv universalizarea gândirii noastre în domeniul uman — al relațiilor de muncă, al vieții politice sau intime, al viziunilor asupra literaturii, artelor, creației — fără dobîndirea unei dimensiuni psihanalitice.” (pp. 144-145)

1. Este adevărat că, în publicistica noului ministru, tematica psihanalitică și vocabularul freudist nu se etalează cu insistența de mai-nainte. Și totuși, printre secvențele versificate ale unui poem, scris la Salonic în noiembrie 1991, s-a strecurat și o notație psihanalitică (în franțuzește) despre contracararea unui libido care nu-și găsește debușeul (*Hotelul Regina Olga. O zi ploioasă*, în „Literatură”, II (1992), nr. 7 (24) din 21 febr., p. 5)...

2. V. Dem. Zamfirescu, *Psihanaliză și totalitarism*, în „România literară”, XXIII (1990), nr. 35 din 13 sept., p. 7.

3. V. Dem. Zamfirescu, *Voința de putere*, în „România literară”, XXIV (1991), nr. 2 din 10 ian., p. 3.

4. V. Dem. Zamfirescu, *Întoarcerea refulatului*, în „România literară”, XXIV (1991), nr. 33 din 15 aug., p. 3. Același eseist observă că anumite mecanisme psihologice utilizate de regimul totalitar de pînă mai ieri pentru a-și impune voința prin stîmirea unei spaime dezumanizante, ca în cazul faimosului „fenomen Pitești”, țineau de procesul, descris de Anna Freud, al „identificării cu agresorul” (idem, *Identificarea cu agresorul*, în „România literară”, XXV (1992), nr. 16 din 6 mai, p. 4). O tematică înrudită a abordat psihiatra și jurnalista Alina Mungiu în studiul, bazat pe argumentație psihanalitică, intitulat „Sindromul fratelui Alexandru” (vezi „Contrapunct”, III (1992), nr. 31 (134) din 16-29 oct., p. 10).

Celălalt traducător al operelor lui Freud, Leonard Gavrilu, a publicat în „România Mare” articole în care a apelat la motivații psihanalitice pentru a-i demasca pe intelectualii adversari ai guvernanților din „era postrevoluționară”. Astfel, Al. Paleologu ar fi „jucăria unei structuri resentimentare”, animate de o „pornire bestială de a pune mâna pe putere”.<sup>1</sup> Scriitorii și studenții opoziționiști ieșeni, stăpîniți de „un foarte pronunțat sentiment de inferioritate față de timișorenii și bucureștenii” care s-au acoperit de glorie în decembrie 1989, se arată gata, din dorința de reabilitare și din spirit de revanșă, „să explodeze în acte de nevroză sau de psihoză individuală și colectivă, fenomen de mult studiat și descris de unul din marii corifei ai psihanalizei, Alfred Adler”.<sup>2</sup>

Poetul Ștefan Augustin Doinaș semnalează „complexul Ceaușescu”, un complex pătruns de elemente „oedipiene” și care ar caracteriza comportamentul unora din căpeteniile regimului instalat în decembrie 1989: „Un psihanalist ar putea vorbi despre un «complex Ceaușescu» de care suferă președintele (oare numai el?): rival al lui Ceaușescu, vișind ani de zile să fie învingător al lui Ceaușescu și, ca atare, continuator al lui Ceaușescu, putea Ion Iliescu să fie succesor al lui Ceaușescu fără a juca efectiv rolul lui Ceaușescu? Uciderea tatălui se răscumpără prin uzurparea rolului lui. Ce înseamnă „dictator luminat” — concept lansat de însuși Ion Iliescu — dacă nu un nou Ceaușescu? Firește, minus paranoia, minus Elena. «Democrația românească *originală*», preconizată de Ion Iliescu, pare a fi reflexul ambiției «comunismului românesc *independent*», care l-a bintuit pe Ceaușescu. Dar toate acestea sînt simple interpretări...»<sup>3</sup>

Unele sensuri psihanalitice ale „mineriadelor” conduse în 1990-1991 de către Miron Cosma (reîntruparea postcomunistă a tribunului Cola de Rienzo, căpetenia revoltei populare de la Roma din secolul al XIV-lea) sînt supuse discuției de Emil Hurezeanu.<sup>4</sup> Invocînd teoria freudiană a tabuului, C. Stănescu avertizează împotriva sechelelor mentalității totalitariste pe care ar putea-o manifesta unii lideri actuali.<sup>5</sup>

Pe psihiatrul Mircea Lăzărescu îl îngrijorează deruta care domnește acum la noi, cînd indivizii au ajuns, vorba lui Sartre, să fie „obligați la libertate”: „Lipsiți de paternalism și uniformitate, fiecare își dă singur măsura, se definește atît cît poate, se angajează, joacă pe mize mai riscante sau tace laș, ascunzîndu-se în spatele propriei umbre. Să etichetăm oare toate aceste comportamente excesive, pe care le-am văzut cu ochii noștri în ultima vreme, ca psihopatologie? Ca făcînd parte din «psihopatologia vieții cotidiene»?»<sup>6</sup>

1. L. Gavrilu, *Al. Paleologu, „acumismul” și practica minciunii*, în „România Mare”, II (1991), nr. 36 din 15 febr., p. 5.

2. L. Gavrilu, *Iașii în carnaval*, în „România Mare”, II (1991), nr. 40 din 15 mart., p. 4.

3. Șt. Aug. Doinaș, *Putere și responsabilitate politică*, în „22”, II (1991), nr. 30 din 2-9 aug., p. 7. Despre unele aspecte „oedipiene” ale atitudinii adoptate de către cei ce se străduiesc să se scuture de obsesia paternalismului ceaușist au mai scris Ioan Milea: *Nevroza de tranziție*, în „Apostrof”, I (1990), nr. 5-6-7, p. 2, Liviu Antonesci, *Cetatea scufundată (III)*, în „22”, III (1992), nr. 35 (136) din 4-10 sept., p. 4. Vezi și Ion Vaciu, *Un psihanalist pentru liniștea președintelui*, în „Zburătorul”, III (1991), nr. 3 (9) din martie, p. 2.

4. E. Hurezeanu, *De la Cola de Rienzo la Miron Cosma*, în „22”, II (1991), nr. 39 (89) din 4-11 oct., p. 5.

5. C. Stănescu, *Scrisoare deschisă...*, în „Adevărul”, II (1991) nr. 525 din 7 nov., p. 1 și 3.

6. M. Lăzărescu, *Psihopatologia vieții cotidiene*, în „România literară”, XXIII (1990), nr. 29 din 19 iul., p. 3. Autorul este de partea lui K. Jaspers cînd acesta critică *Psihologia vieții cotidiene* a lui Freud ca pe o „hermeneutică văduvită de spiritualitate, care ignoră originalitatea funciară a omului”.

Vom consemna aici, și elogiul pe care „Azi”, organul de presă al partidului de guvernământ, l-a adus lui Sigmund Freud cu ocazia împlinirii a 135 de ani de la naștere. „La 52 de ani de la moartea sa — se afirmă în încheierea notei omagiale —, Freud continuă să fie o prezență aproape palpabilă, mai degrabă în investigația filozofică decât în terapeutică. În mod cert, în peisajul intelectual european și mondial, el este un reper constant.”<sup>1</sup>

\*

Care sînt astăzi perspectivele psihanalizei în România? Fără îndoială că acestea depind atât de posibilitățile de difuzare a învățaturii psihanaliste și de exercitare a practicii analitice la noi în țară, cât și de statutul și prestigiul de care va beneficia psihanaliza pe plan internațional.

Într-un interviu acordat în 1990 lui Ovidiu Pecican, Ion Vianu se considera îndreptățit să declare: „Eu cred că actualmente psihanaliza trece printr-o mare criză, atât teoria, cât și instituția psihanalitică... Pentru că psihanaliza este o teorie și o practică elitistă. Ea este elitistă nu numai prin faptul că reclamă investirea unei mari sume de bani în cură, dar și pentru că, din punct de vedere teoretic, se potrivește destul de puțin cu mentalitatea rapidă și eficace, de tip american, care se impune din ce în ce mai mult în lumea actuală... Și am impresia că se va petrece cu ea următorul fenomen: va înceta să fie o dogmă și o ideologie și va fi receptată ca o teorie printre altele, o teorie care, în felul acesta, va deveni din nou foarte fecundă, despărțindu-se de dogmă.”

Dar această criză de reconversiune nu va impieta, apreciază doctorul Vianu, asupra perspectivelor psihanalizei în țara noastră: „Cred că psihanaliza are un viitor în România. Are un viitor nu numai ca o pură terapie medicală, dar în primul rînd ca terapie socială. Pentru că psihanaliza este o școală de gîndire liberă. Psihanaliza formează indivizi, formează oameni care pot să-și asume răspunderi individuale. Este, de altfel, într-un anumit fel... ieșirea definitivă din societatea tribală. Este intrarea într-o societate a răspunderii persoanei.”<sup>2</sup>

În legătură cu aceeași problemă a șanselor de viitor ale psihanalizei la noi în țară, Eugen Papadima ne împărtășea, într-o scrisoare trimisă de la West New York în aprilie 1990, reflecțiile sale: „Tipul de gîndire, dur și exact, al psihanalizei nu s-a potrivit spiritului românesc de pînă acum. Așa cum n-a fost pe placul multor altor națiuni ale lumii și chiar ale Europei, mai ales în partea ei răsăriteană... Poate însă de acum încolo... atitudinea românilor față de gîndirea psihanalitică se va modifica. Pentru că nici alte științe moderne, cum ar fi cibernetica și utilizarea computerelor, nu par compatibile cu firea poetică și visătoare a creatorului *Mioriței*. Dar, pentru a nu pierde pasul cu evoluția omenirii, pentru a nu rămîne o insulă a anacronismelor într-o Europă modernă, noi românii trebuie să acceptăm și să utilizăm noi deschideri în orizontul cunoașterii.”

Pentru prima dată după mai mult de-o jumătate de secol de interdicții și manevre denigratoare, psihanaliza are puțința de a se impune și în aria noastră de civilizație. Depinde de modul cum ea se va pricepe să răspundă unor necesități și aspirații ale societății noastre, precum și de competența, seriozitatea și perseverența reprezentanților săi de aici ca psihanaliza să dobîndească o poziție cît mai onorabilă în știința și cultura românească.

1. O[lgă] G[heorghe], *Moștenirea lui Freud*, în „Azi”, II (1991), nr. 308 din 11 mai, p. 2 (cu portret!).

2. I. Vianu, „*Psihanaliza este o școală de gîndire liberă*”, în „Apostrof”, I (1990), nr. 5-6-7, p. 11.



Încheiere

**UN TEST DE MENTALITATE:  
RECEPTAREA PSIHANALIZEI ÎN ROMÂNIA**





În scrierea sa de memorialistică introspectivă din 1989, Constantin Romanescu consemnează: „Psihanaliza s-a născut la Viena pe un covor care, din întâmplare, era bucovinean. Cîte din bucovinencele de la 1900 sau chiar de astăzi s-ar lăsa pe un astfel de covor pentru a-și despuia nu trupul, ci sufletul, sacrul suflet! pe care îl păzim ferecat cu șapte peceți...”<sup>1</sup> Unii pretind însă că pe divanul din cabinetul de consultații de pe Berggasse 19 era întins un covor de Șiraz; dar se știe că, la capătul canapelei, se afla și o carpetă, cu care pacienții mai friguroși se puteau înveli în decursul analizei<sup>2</sup>: poate că această velință provenea din Bucovina noastră... Oricum ar fi stat lucrurile în perioada cînd Freud a început să aplice sistematic tratamente psihanalitice și indiferent dacă acesta își invita clientela pe un covor persan sau pe unul bucovinean, sigur este că doctorul Romanescu nu greșește afirmînd că românii (și mai ales româncele) au mari reticențe atunci cînd e vorba de a-și dezvălui străfundurile sufletului în fața altcuiva, fie și a unui profesionist al vindecării.

De altminteri, rezistența, atît a indivizilor, cît și a colectivităților, față de psihanaliză este un fenomen firesc. În repetate rînduri, Freud a atras atenția asupra inevitabilității acestei rezistențe, indicînd procedeele cu ajutorul cărora analistul poate acționa în vederea înlăturării sau măcar a diminuării ei. Există însă persoane, categorii sociale și chiar popoare la care rezistența îmbracă forme bine conturate și vădînd o mare stabilitate. Așa cum probabil a reieșit și din excursul pe care l-am întreprins în trecutul psihanalizei la noi în țară, românii de pînă mai ieri păreau să fie mai toți foarte neîncredători în legitimitatea investigațiilor vizînd inconștientul propriu sau al altora.

De altminteri, noi nu constituim în această materie un caz excepțional. Implantarea psihanalizei, de pildă, în Grecia a întîmpinat atîtea obstacole și a înregistrat atîtea eșecuri încît Athanase Țanaras era de părere, în 1986, că nu se poate vorbi de o istorie a psihanalizei în lumea elenă.<sup>3</sup> S-au avansat tot fel de explicații ale rezistenței față de freudism în această țară atît de apropiată ca mentalitate de a noastră; cîteva dintre ele merită, într-adevăr, să fie reținute: structurile familiale și sociale ale Greciei moderne favorizează schimburile interpersonale, în detrimentul introspecției; teoria freudiană a sexualității

---

1. C. Romanescu, *Portret în oglinzi paralele*, Iași, Ed. Junimea, 1989, p. 14.

2. Vezi P. Gay, *Freud — A Life for Our Time*, New York, Anchor Books — Doubleday, 1989, p. 170.

3. N-ar fi exclus ca unii să afirme același lucru în legătură cu „destinul românesc” al psihanalizei...

este considerată acolo ca reprezentând un pericol pentru valorile familiale și sociale curente; cercurile medicale se arată refractare concepțiilor freudiste.<sup>1</sup> Dar nici în Suedia, țară care se deosebește în atât de multe privințe de a noastră, psihanaliza nu a cunoscut o prea bună primire; ba, pe la începutul anilor '40, asistăm acolo la un veritabil fenomen „de respingere a acestei dubioase doctrine”. Alfild Tamm explica situația grea în care se afla freudismul în Scandinavia printr-un anumit specific geografico-ecologic: viața aspră din acea regiune izolată, cu o climă aspră, fără soare, a creat complexe de inferioritate potrivnice adaptării înnoirilor prea îndrăznețe.<sup>2</sup>

Că practica terapeutică pe linia psihanalizei „ortodoxe” n-a luat pînă acum amploare în România este un lucru bine cunoscut. În perioada interbelică, în care freudismul a înregistrat la noi expansiunea lui maximă, dirijau aici cure analitice, potrivit atestărilor documentare, ațiția medici cite degete la ambele mîini: Constantin Vlad, Traian Corozel, Paul Schwartz, Justin Neuman, Ludwig Berghoff și Heinrich Winnik la București, Ioan Popescu-Sibiu la Sibiu și București, Miklós Elekes și Miklós Brunner la Cluj și Nicolae Pojoga la Chișinău.<sup>3</sup> Cei mai mulți dintre aceștia au activat ca analiști de profesie doar de-a lungul unui foarte scurt răstimp, încheindu-și cariera freudiană prin deces, prin emigrare sau prin adeziunea la alte orientări terapeutice. Desigur că, la vremea aceea, în București și în alte centre activau și unii psihanalisti veleitari, recrutați îndeosebi dintre medicii neuropsihiatri care se declarau, timid și intermitent, discipoli ai lui Freud. Ne-maivorbînd de medicii și pedagogii care împărțeau convingeri adleriene...

De fapt, rezistența la psihanaliză a societății românești a acelei epoci nu-și află cea mai grăitoare măsură în numărul restrîns al practicienilor analizei freudiene. În privința aceasta trebuie avută în vedere atitudinea manifestată de opinia publică și cu deosebire de cercurile intelectuale, îndeobște refractare receptării și asimilării teoriilor psihanalitice.

Ar fi însă greșit să tragem de aici concluzia că psihanaliza a reprezentat atunci la noi o cantitate neglijabilă. Ea a constituit neîndoios o *prezență* în cultura românească interbelică, obligîndu-i pe mulți din reprezentanții de seamă ai științei, literaturii și filozofiei noastre să ia poziție față de freudism chiar dacă, de regulă, nu era vorba de o poziție favorabilă.

Rezistența opusă freudismului, la noi ca și aiurea, are cauze multiple, unele ținînd de însăși structura psihică a indivizilor, altele de ambianța socială. Simplificînd, s-ar putea spune că această rezistență se întemeiază pe considerente de ordin temperamental și de ordin istoric, cele două categorii influențîndu-se reciproc și întrepătrunzîndu-se. Vom întocmi o listă sumară a explicațiilor invocate de-a lungul timpului, fără să ne preocupăm totuși ca înșiruirea acestora să se facă în ordinea logică a importanței sau insistenței lor.

1. Astfel, s-a afirmat că lipsa de entuziasm a românilor pentru doctrina freudiană s-ar datora fondului latin al culturii noastre. În acest sens ar fi ilustrativ slabul ecou al psihanalizei în țări precum Franța, Italia sau Spania, ceea ce i-a și îndemnat pe unii să conchidă că teoriile freudiste prezintă atracție mai ales pentru mentalitatea germanică sau anglo-saxonă.<sup>4</sup>

1. Vezi Jacqui Chemouni, *Histoire du mouvement psychanalytique*, Paris, „Que sais-je?” — PUF, 1990, p. 73.

2. *Ibidem*, p. 70.

3. Dintre ei, numai Winnik beneficiase de formația profesională reglementară, care implică trecerea printr-o analiză didactică sub conducerea unei persoane autorizate.

4. Aprecierea aceasta, formulată pe temeiul realităților interbelice, s-a dovedit necorespunzătoare după cel de-al doilea război mondial, cel puțin în privința Franței, unde psihanaliza avea să cunoască o vogă deosebită atât ca metodă de tratament, cît și ca instrument hermeneutic.

N-ar fi deci întâmplător faptul că psihanalistii noștri de acum 60-70 de ani s-au recrutat din medii pătrunse într-un fel sau altul de cultura germană, cum a fost cazul cu C. Vlad, care și-a început studiile medicale la Viena, cu L. Berghoff, doctor de la Viena, cu ardelenii I. Popescu-Sibiu, M. Elekes și M. Brunner, născuți în Imperiul habsburgic, cu medicii bucureșteni de origine evreiască P. Schwartz și J. Neuman, despre care se poate presupune că au deprins în familie respectul pentru civilizația de tip germanic. În privința oamenilor de cultură, „cazul Blaga” ar fi și el semnificativ, întrucât eminentul poet și filozof, care a arătat la un moment dat un interes pasionat pentru freudism, era un transilvănean cu studii universitare la Viena.

Cît despre „franțuziții” Vechiului Regat, ei au manifestat față de freudism cel mult curiozitate, ca după satisfacerea acesteia prin parcurgerea traducerilor editate la Paris ale operelor lui Freud să revină la atitudinea lor de rezervă.<sup>1</sup>

Este totuși semnificativ că, în publicațiile românești, s-a impus spre sfîrșitul anilor '20 termenul „psihanaliză”, corespunzător franțuzescului *psychanalyse*. Încă în 1908, Jung îi propusese lui Freud ca, în germană, să se renunțe la ortografierea *Psychoanalyse* (sau *Psycho-analyse*) în favoarea lui *Psychanalyse*, dar magistrul vienez nu a fost de acord cu acest rețuș lexical, astfel că pînă astăzi germanii continuă să vorbească de *Psychoanalyse*, urmați de anglo-saxoni, cu al lor *psychoanalysis*. După un șir de oscilații, francezii s-au stabilizat, către 1925, la forma *psychanalyse*, care li se părea mai eufonică.<sup>2</sup> Curînd după asta, în publicistica de la noi termenul „psihoanaliză” a apărut din ce în ce mai rar și doar sub pana unora care nu erau la curent cu respectiva bibliografie românească. Ceea ce demonstrează importanța canalului „galic” pentru receptarea psihanalizei în România.

Dincolo de toate remarcile și speculațiile referitoare la posibilele afinități dintre doctrina freudiană și anume configurații naționale ale culturii, fapt este că strădania de a coborî în abisurile inconstientului, de a scormoni bănuitor prin cutele cele mai întortochiate ale sufletului, de a dibui neapărat conflictele intime aruncate în uitare pare a fi străină românului, care aspiră neconștient spre „echilibrul între antiteze”, spre armonia, fie ea și precară, pe plan etic și estetic, spre compromisul pacificator. Este vorba, pînă la urmă, de o vocație apolinică, dublată de suficient scepticism și de teama de ridicol stîrnită la noi de orice pierdere a măsurii, fie ea și în direcția grandorii.

2. S-a mai afirmat că una din cauzele majore ale incompatibilității dintre psihanaliză și mentalitatea românească ar fi reprezentată de apartenența majorității românilor la cultul creștin ortodox. Doctrina lui Freud ar găsi un teren mai prielnic în mediul catolic, preocupat în permanență de respectarea strictă a dogmelor și ritualurilor, și cu deosebire în cel protestant, unde rigorismul impune individului o responsabilitate morală apăsătoare. Ortodoxismul este mult mai îngăduitor în cele lumești și mai pornit către concesiile în stare să asigure împăciuirea universală. Cu atît mai mult ortodoxismul românesc pare marcat de această tendință acomodatantă.

Într-o conferință ținută în 1931 la Lille, Nicolae Iorga atrăgea atenția că „viața mînistirească din România, posedînd elemente fundamentale care sînt aceleași pentru toți călugării din Orient, are un caracter special”. Din timpuri străvechi au existat aici nu complexe mînistirești, ci „mai degrabă sihăstrie... adăposturi de pustnici — fără nimic

1. De notat, în treacăt, că însuși Popescu-Sibiu a recurs, în general, la versiuni franceze ale scrierilor freudiene.

2. Elisabeth Roudinesco, *La bataille de cent ans. Histoire de la psychanalyse en France*, vol. I, Paris, Ed. Ramsay, 1982, pp. 271-272.

din uscăciunea și fanatismul acestui soi de oameni —, care se ridicau în mijlocul coridrilor”. La vremea când Iorga și-a ținut conferința mai dănuiau în Valahia asemenea așezări monahale, cu o biserică și câteva case de tip țărănesc; „se oficiază aici, în izolare, o slujbă la care nu e nici un martor. Nici un fel de constrângere, de asceză”. Avem a face așadar cu „un monahism pe care am putea să-l calificăm drept folclor religios”.<sup>1</sup>

Dar ar fi oare prea mare îndrăzneala ca, la rindul nostru, să calificăm, de pildă, viziunea „freudiană” a doctorului Popescu-Sibiu, luptătorul împotriva senzualității și pornografiei, drept „folclor psihanalitic”? După cum înfățișarea atît de „gospodărească” a vieții călugărești din România străveche ne îndreaptă cu gîndul la acel freudism, „gospodăresc” și el, preconizat de același Popescu-Sibiu și, în bună măsură, de doctorul Vlad, care îndepărtau mai mult sau mai puțin conștient din sfera de preocupări a psihanalizei tot ce părea a fi neliniștitor sau amenințator, astfel ca înseși tehnicile analitice să se prezinte sub înfățișarea unor blinde „leacuri casnice” ale tensiunilor interioare.

3. Respingerea freudismului s-ar datora cumva și slabei deprinderi a românului de a-și cerceta adîncurile sufletești. De-a lungul istoriei, oamenii de pe-aici au dobîndit convingerea că pentru tot ce li se-nîmplă de vină sînt împrejurările exterioare neprielnice, create nu de ei înșiși, ci de forțe străine lor, cel mai adesea ostile. O asemenea viziune fatalistă este însă puțin adecvată demersului psihanalitic, care îi pretinde individului să caute în propriile structuri și în propria experiență de viață determinismul fundamental al gîndurilor și purtărilor sale.

4. Psihanaliza pare incompatibilă cu aversiunea manifestată de român față de tot ce este excesiv, strident, descumpănitor, adică născător de neplăceri și suferință. Dar efortul analitic reprezintă, mai cu seamă în anumite etape ale sale, o grea încercare pentru psihicul altminteri dornic de calm și relaxare.

Aceeași tendință de punere a surdinei asupra a tot ceea ce este gălăgios, de netezire cu orice preț a asperităților, de diluare a causticității, de reprimare a pornirilor sadice sau aparent sadice explică de ce în România curentul literar și artistic expresionist a găsit, pînă de curînd, un ecou extrem de slab. Mari strigăte de spaimă și oroare nu pot răsuna într-o arie de civilizație în care individul ține ochii strînși în fața spectacolelor dezagreabile și este îndeobște dispus să se supună sau să se prefacă a se supune circumstanțelor dușmănoase, evitînd din capul locului situațiile conflictuale.

De aici, de pildă, lipsa de forță și credibilitate a așa-numitului „prim val”, cel din jurul lui 1930, al suprarealismului românesc, un suprarealism așezat, amabil și parcă emasculat.<sup>2</sup>

Referindu-se la „avangarda românească” din perioada dintre cele două războaie mondiale, N. Steinhardt observa că marile curente ale miniei și contestației din cultura europeană, printre care și freudismul, au servit la noi drept suport al unor manifestări mai degrabă vitaliste și, în ultimă instanță, născătoare de bucurie exuberantă: în România, „expresionismul (mai vechi), dadaismul, futurismul (de fapt antebelic) și suprarealismul, precum și celelalte doctrine vecine și colaterale (suprematism, psihanaliză etc.) nu apar în cadrul epocii ca teorii și sisteme, cît mai ales ca mijloace de exprimare a unor stări sufletești și cerebrale de entuziasm, ostentație, revoltă și imensă voioșie zburdalnică”.<sup>3</sup>

1. N. Iorga, *La vie monastique chez les Roumains*, București, 1931, pp 3-4.

2. Deși o carte a lui Sașa Pană este intitulată *Sadismul adevărului...*

3. N. Steinhardt, *Geo Bogza — un poet al Efectelor, Exaltării, Grandiosului, Solemnității, Exuberanței și Patetismului*, București, Ed. Albatros, 1982, p. 10.

Iar dacă aceia care cîndva se declaraseră adepți ai freudismului s-au dezis de această opțiune, și încă destul de curînd (C. Vlad constituind în această privință o excepție memorabilă), lucrul se explică în bună măsură prin disciplina pe care ar fi implicat-o o asemenea adeziune efectivă: a rămîne în orice împrejurare credincios psihanalizei capătă în ochii multora dintre ai noștri aspectul fanatismului și monomaniei...

5. Inacceptabil se înfățișa pentru opinia publică de la noi mai cu seamă faimosul „pansexualism” freudian, care intra prompt în conflict cu pudoarea nativă a localnicilor. De precizat că această pudoare nu denotă reprimarea sau măcar comprimarea erotismului, căci, cum am mai amintit, Paul Zarifopol sublinia că „relațiile noastre sexuale sînt tot ce poate fi mai voios”<sup>1</sup>. Numai că regulile tradiționale de comportament pretind ca în materie de amor sau chiar și atunci cînd e vorba doar de evocarea unor aspecte ținînd de domeniul sexualității să nu se neglijeze preocuparea pentru „decență”. A vorbi în public despre viața erotică sau despre fiziologia excreției reprezintă o culme a prostului gust, dacă nu cumva o perversitate. Într-o convorbire cu Iorga, care-i reproșa admirația pentru „pornograful Arghezi”, Șerban Cioculescu a cutezat să declare: „Și d-voastră gătiți scatologia, dar cu mai puțină fantezie decît Tudor Arghezi, care nu se lasă pînă nu prezintă un meniu complet.” La care profesorul a răspuns mustrător și foarte românește: „Ei da, dar vezi dumneata, eu nu fac din acest lucru publicitate generală; mă distrez între cîțiva prieteni. Scrisul implică o mare responsabilitate.”<sup>2</sup>

În privința aceasta, Eugen Simion remarcă: „Noi, românii, oscilăm între două spații (tipuri) de cultură: cînd ne hotărîm să scriem sau să desenăm, lăsăm să se exprime fondul nostru grav, sîntem rușinoși, eliminăm demonicul, impudicul, micul infern prin umor, trăim, cu alte vorbe, *în sfera culturală a pudorii*. În oralitate, modelele cad, spiritul sfios se transformă radical și demitizează totul. Pășim, atunci, sprinteni, bășcălioși spre *cultura culpabilității*, cu sentimentul că vorbele zboară și nimeni nu le ține minte.”<sup>3</sup> Dar într-o ambianță dominată de o atare „disociere” între scrisul pudic și oralitatea libertină, psihanaliza nu se poate bucura de prea mare considerație.

6. S-a mai observat că scrierile, cîte au fost ele, ale psihanalizatorilor noștri de ieri poartă pecetea unei viziuni „meșteșugărești”. Ele sînt lipsite în chip evident de imaginația debordantă, ingeniozitatea și impetuoșitatea ce caracterizează lucrările lui Freud și ale principalilor săi discipoli. Trebuie, de altminteri, recunoscut că nici în psihiatria românească nu s-au format în trecut personalități de anvergură; în general, disciplina „bolilor mintale” a stat la noi în umbra neurologiei, endocrinologiei sau a altor ramuri ale medicinei.

Psihanaliștii români nu și-au îngăduit elanuri teoretice, mărginindu-se, în scrierile lor „originale”, mai ales la discutarea unor probleme terapeutice. Poate că această situație explică și ea prestigiul redus al psihanalizei în cercurile noastre medicale și extramedicale.

Merită însă semnalat încă un aspect: dacă este adevărat că freudismul n-a prea avut la noi adepți incondiționali și constanți, nu e mai puțin adevărat că el nu a avut nici adversari înverșunați (cu excepția, eventual, a lui G. Călinescu). Psihanalizei i s-a aplicat un regim de minimalizare „cvasibinevoitoare”, manifestată îndeobște printr-o îngăduință zeflemistă. Freudistul era un tolerat; dar din cînd în cînd el devenea obiect al acelei

1. P. Zarifopol, *Din ideologiile de piață. Note despre freudism*, în „Adevărul”, XLVII (1933), nr. 15 196 din 21 iul., pp. 1-2.

2. Ș. Cioculescu, *Amintiri*, București, Ed. Eminescu, 1981, pp. 264-265.

3. Eug. Simion, *Disocieri*, în „Ramuri”, 1985, nr. 2 (248) din 15 febr., p. 7.

forme de ironie amară cu înveliș dulceag care este bășcălia, vizînd descurajarea individului în cauză și demonetizarea sistemului pe care acesta îl promovează. În asemenea condiții, afirmarea freudismului devenea foarte anevoioasă, întrucît psihanaliza are nevoie în primul rînd să fie luată în serios, chiar și printr-o rezistență încăpățînată. Avem a face, în definitiv, cu o manevră „de apărare“, menită să înlătore dinaintea persiflato-rului oglinda nemiloasă a analizei.

Orice încercare de istorie a mișcării psihanalitice dintr-un anumit spațiu socio-cultural furnizează informații utilizabile la psihanaliza respectivei colectivități. Tot astfel, investigațiile privind atitudinea manifestată ieri și astăzi de opinia publică românească față de freudism echivalează cu efectuarea unui test de mentalitate.

Concluziile unui atare test prezintă un interes real, indiferent de opinia pe care o avem despre meritele și scăderile doctrinei psihanalitice. În această împrejurare trebuie avute în vedere doar șansele pe care un asemenea studiu de psihologie colectivă le oferă cunoașterii de sine.

Desconsiderarea psihanalizei nu constituie prin ea însăși un simptom de echilibru sufletesc și de superioritate morală. Ea poate să aibă și semnificația unei împotriviri la tentația de a explora teritorii problematice, și deci neliniștitoare, ale propriului psihic.

Trebuie recunoscut că repulsia pe care unii o resimt față de psihanaliză se datorește tocmai faptului că nu sînt obișnuiți să-și pună întrebări, mai cu seamă întrebări care impun autoevaluarea unor concepții și comportamente. Pentru cineva deprins să considere că totul se petrece potrivit logicii lucrurilor din afara noastră și că deci trebuie neapărat să te împaci cu fiecare nouă conjunctură, poate părea inutil și chiar stînjenitor să cauți justificarea psihologică și etică a unor situații gingașe în care te găsești angajat.

Omul lucid nu poate însă renunța de a fi suspicios cu convingerile, cu opțiunile, cu elanurile sale, chiar cînd acestea se înfățișează ca și cum ar decurge din premisele cele mai naturale și mai raționale. Noi nu sîntem numai ce vrem să fim sau ce părem că sîntem.

Anexă

TREI PSIHANALIȘTI ORIGINARI  
DIN ROMÂNIA:  
J. L. MORENO, S. NACHT ȘI G. DEVEREUX





Printre psihanaliștii de felurite orientări care au dobândit notorietate activînd în lumea occidentală se numără și cîțiva născuți în România. Nu vom insista aici asupra celor care, deși au văzut lumina zilei pe actualul teritoriu al țării noastre, nu au fost legați de aceste locuri și nici măcar n-au vorbit românește. Așa este cazul cu cîțiva ardeleni care aveau să se afirme în Franța, precum Bela Grunberger, din conducerea Societății Psihanalitice din Paris, sau Georges Politzer, în tinerețe adept al freudismului iar apoi adversar al lui, în calitate de ideolog comunist.<sup>1</sup>

Ne vom opri însă la trei personalități care, într-un fel sau altul, se integraseră în realitățile de aici, cel puțin în prima parte a vieții lor. Este vorba de Jacob L. Moreno, Sacha Nacht și Georges Devereux.<sup>2</sup>

\*

Numele lui Jacob L. Moreno nu poate fi omis din nici o istorie a psihiatriei sau a sociologiei contemporane. Domenii întregi ale acestor discipline au intrat în cercul preocupărilor savante tocmai grație inițiativei și eforturilor de defrișare desfășurate de medicul și gînditorul originar din România.

În cursul studiilor sale la Viena a luat cunoștință de cercetările lui Sigmund Freud, dar pe cît a apreciat explicațiile furnizate de părintele psihanalizei în privința substratului manifestărilor sufletești, pe atît l-a nemulțumit terapia analitică preconizată de acesta, căreia îi imputa caracterul static și artificial. Psihoterapia pe care a recomandat-o Moreno avea în vedere mai ales dimensiunile sociale ale personalității umane încadrate în forme comunitare active. De fapt, tehnicile psihoterapiei de grup elaborate de Moreno se găsesc în opoziție cu tehnicile psihoterapiei individuale utilizate de adepții freudismului.

---

1. Elisabeth Roudinesco, *La bataille de cent ans. Histoire de la psychanalyse en France*, vol. II, Paris, Seuil, 1986, pp. 75-78 și 437. Henri Lefebvre îi spunea lui Politzer, care se născuse la Oradea, „sălbaticul din Carpați” (*ibidem*, p. 75). Părinții lui Serge Lebovici, una din somitățile psihanalizei franceze, emigraseră din România înaintea primului război mondial (*ibidem*, p. 197). Actrița de cinema Sylvia Bataille (născută Maklés), originară dintr-o familie evreiască din România, va deveni soția lui Jacques Lacan (*ibidem*, vol. I, Paris, Ed. Ramsay, 1982, p. 359).

2. N. Mărgineanu afirmă că și celebrul psihanalist american Franz Alexander ar fi un „compatriot al nostru”, născut la Brașov (vezi *Psihologie și literatură*, Cluj, Ed. Dacia, 1970, p. 62). Toate sursele documentare indică însă Budapesta ca oraș natal al lui F. Alexander.

Psihoterapia de grup își află expresia cea mai dezvoltată în psihodramă, o improvizație teatrală menită să-l ajute pe suferind să-și dezvăluie sieși tensiunile sufletești, pentru a depăși astfel stările de dezechilibru și a se integra în sistemul de raporturi și în ritmul existențial al anturajului.<sup>1</sup> „Teatrul spontaneității” propus și teoretizat prin 1921 de Jacob L. Moreno a găsit numeroși adepți printre psihiatrii avangardiști.

Trebuie evidențiat și meritul deosebit al lui Moreno de a fi pus, în 1936, bazele sociometriei, metodă de studiere, cu ajutorul unor repere matematice, a legăturilor sociale, în măsura în care asemenea legături reprezintă mai cu seamă sisteme de preferințe, de atracții și de repulsii reciproce.<sup>2</sup> Investigațiile sale în această direcție au urmărit nu numai evidențierea forțelor psihice pe care se întemeiază sociabilitatea, dar și un anume scop practic: descoperirea mijloacelor de integrare efectivă a individului în grupul căruia îi aparține.

Hazardul a vrut ca, după 1950, să fac cunoștință cu doamna Charlotte (Lotte) Goldner, despre care mi s-a spus că avea în America un frate medic ce se bucura de celebritate științifică. Am primit cu destul scepticism această informație, pînă cînd m-am convins că Jacques, fratele doamnei Lotte, nu este altul decît Jacob L. Moreno, despre care întîlneam tot mai multe referințe favorabile în publicațiile medicale și extramedicale occidentale.

Sora lui Jacques mi-a povestit printre altele cum, pe vremuri, acesta conducea tiranic jocurile cetei de copii din preajma casei, arogîndu-și totdeauna, în cadrul „scenariului” lor preferat, „viața în cer”, rolul lui Dumnezeu însuși, un Dumnezeu care nu suporta nesupunerea sau măcar contrazicerea...

Discutînd cu doamna Lotte Goldner, curînd după moartea fratelui său, survenită la 14 mai 1974, despre relațiile dintre ei, copiii, mi-am dat seama că, întrucît convorbitoria mea era născută în 1893, iar adoratul său Jacques fusese cu vreo patru ani mai mare decît ea, data nașterii lui Jacob L. Moreno, 1892, consemnată în dicționare și enciclopedii, nu este demnă de încredere. Drept care am căutat la Arhivele Statului ale Municipiului București, în registrele de stare civilă, înscrisul de declarare a nașterii viitorului ilustru savant. Așa am descoperit că micul Iacov a venit pe lume la 6 mai 1889, la orele 4 p.m., în locuința părinților săi Moreno Levi, comerciant, de 32 de ani, și Paulina, născută Iancu, de 18 ani, domiciliată pe Calea Șerban Vodă nr. 50.

Am scris atunci o notă pe care am trimis-o la Beacon, în SUA, uneia din revistele editate de așezămintele științifice întemeiate de J. L. Moreno.<sup>3</sup> Luîndu-se act de această rectificare, festivitățile de la New York, Viena și Paris prilejuite de centenarul nașterii savantului aveau să fie programate în mai 1989, ele bucurîndu-se de un puternic ecou în toată lumea, dar, din nefericire, nu și în țara natală a sărbătoritului.

În 1990 a apărut la Montréal monografia consacrată lui Jacob L. Moreno de către René Marineau, de la Universitatea Québec à Trois-Rivières din Canada.<sup>4</sup>

1. Ion I. Cantacuzino și-a propus să demonstreze că străvechiul nostru „joc al călușarilor” reprezintă, de fapt, o variantă a psihodramei preconizate de Moreno: „luarea în căluș”, sub îndrumarea „vătafului” conducător al jocului, urmărește să angreneze bolnavul „într-o participare emoțională” cu scop terapeutic, pentru a se obține fenomene de sugestie capabile să-l readucă pe suferind „în ritmica dinamică a vieții” (*Jocul călușarilor și „psihodrama”*, în vol. *Despre medicina populară românească*, București, Ed. Medicală, 1970, pp. 225-228).

2. Vezi studiul monografic al lui Achim Mihai *Sociometria. Eseu critic.*, București, Ed. Politică, 1976, cu deosebire pp. 6-10, 13-68, 186-219 și 300-310.

3. G. Brătescu, *The date and birthplace of J. L. Moreno*, în „Group Psychotherapy and Psychodrama”, XXVIII (1975), pp. 2-4.

4. R. Marineau, *J. L. Moreno — Sa vie, son œuvre*, Montréal, Ed. Saint-Martin, 1990;

Lucrarea aceasta se înfățișează ca prima sinteză cuprinzătoare, bazată pe documente și mărturii semnificative, despre viața și opera părintelui psihoterapiei de grup, al psihodramei și al sociometriei. Amploarea dificultăților de parcurs poate fi dedusă fie și dintr-un singur amănunt, cum este cel privind punerea în lumină a împrejurărilor în care s-a născut savantul, dat fiind că Jacob Moreno afirmase categoric în *Autobiografia* publicată postum: „În cursul unei călătorii pe care părinții mei o făceau pe Marea Neagră, am venit pe lume. Era în 1892. Nava, plecată din Spania, a străbătut Mediterana și a ajuns în Marea Neagră via Turcia. Mergea către portul Constanța. Deodată a fost prinsă într-o furtună. Vijelia era de necrezut. Mama m-a născut în condiții grele, înainte ca vasul să ajungă în portul Constanța din România. Așa se face că, printr-o întâmplare fericită, eu sînt oarecum un apatrid. Nașterea s-a produs în zorii Sabatului, chiar înaintea primei rugăciuni. O dată cu mine începea o zi nouă. În anonim. În furtună...”<sup>1</sup>

Cum se poate împăca o asemenea relatare cu ceea ce știm pozitiv despre începuturile bucureștene ale existenței eroului nostru? Ce să credem despre scrupulele științifice ale lui Moreno cînd îl surprindem atît de pușin dispus să țină seama de adevărul istoric cel mai elementar? În privința aceasta R. Marineau atrage atenția asupra faptului că „Moreno valorifică la oricine, începînd cu sine însuși, expresia adevărului zis *psihodramatic* sau *poetic*; el înțelege prin aceasta forma adevărului subiectiv în care persoana pune în evidență propriile sale forțe creatoare, făcînd apel nu numai la realul imediat, dar și la un real care strînge capital de pe urma «îngroșării» realității”<sup>2</sup>.

Ce ne spune cartea lui René Marineau despre copilăria bucureșteană a lui Jacob L. Moreno? Mai întii trebuie precizat că Jacques a locuit în capitala României doar pînă la șase-șapte ani, căci prin 1895-1896 întreaga familie a lui Moreno Levi s-a mutat la Viena. Aveau să se întoarcă la București, peste cîtva timp, numai tatăl și apoi sora Lotte, după ce Jacques căpătase în Austria încă doi frați.

Tatăl medicului savant se numea Moreno Nissim Levi. Se născuse la Plevna, deci ca supus otoman, într-o familie de evrei spanioli. Era un om sobru și mîndru, dar fără noroc în afaceri. În tot cazul, Jacques, departe de a resimți față de el ostilitatea prescrisă de teoria freudiană a „complexului lui Oedip”, își admira părintele, o dovadă în acest sens putînd fi și adoptarea ca patronimic a prenumelui „Moreno” al tatălui său: de aici Jacob L. Moreno, în loc de Jacob M. Levi, cum intra în deprinderi.

Cît despre mamă, fosta domnișoară Paulina Iancu, ea se născuse la Cacoveanca, în apropierea Călărașilor, într-o familie de comercianți înstăriți, tot evrei sefarzi, dar care disprețuiau în asemenea măsură bigotismul, încît și-au trimis odrasla la o școală de maici, pentru a deprinde bunele maniere și a învăța franțuzește. Paulina Levi, o sentimentală cu temperament artistic, a rămas marcată toată viața de elanurile creștine din adolescență. Lui Jacques, copilul ei cel mai drag, îi vorbea adesea despre Isus, ceea ce explică probabil de ce J. L. Moreno n-a manifestat niciodată vederi teologice exclusiviste, ci a profesat în materie de credințe religioase unele convingeri caracterizate mai degrabă printr-un sincretism iudeo-creștin.

Paulina îl lua în brațe și îi cînta, alintîndu-l, *Ce te legeni, codrule*. Lui Jacques, ver-surile eminesciene nu i-au ieșit din minte pînă la sfîrșitul vieții; le-a consemnat în po-

299 pag. Am avut satisfacția de a fi putut furniza autorului informații culese din materiale arhiviste referitoare la membrii familiei lui Moreno Levi și la șirul de domiciliu ale acestei familii din Bucureștii de la sfîrșitul secolului trecut.

1. Cf. R. Marineau, *op. cit.*, p. 30.

2. *Ibidem*, p. 11.

menita lucrare autobiografică, într-o românească transcrisă cu o ortografie de invenție personală, probabil fiindcă nu avusese când să învețe scrierea celor în mijlocul cărora se născuse.

De la Paulina deținea Jacques și unele relatări privitoare la intervenția țiganilor, sau mai precis a țigăncilor, în viața sa. Este vorba de sfaturile terapeutice date de o bătrână țigancă atunci când copilul de un an, un an și ceva slăbise amenințător: trebuie presărat nisip în curte și lăsat băiatul să se joace pe acel nisip la soare; cură ce avea să se dovedească salutară. Dar acelor recomandări „medicale”, țiganca le-a adăugat o precizare: „Într-o zi, copilul tău o să facă lucruri mari. Lumea o să vină de peste tot să-l vadă.” Comentînd acest episod, Marineau opinează că mama și-a însușit atunci prevestirile doftoroaiei, drept care și-a crescut fiul convinsă că acesta va avea un destin privilegiat, ceea ce n-a făcut decît ca tendințele megalomane ale lui Jacques să se întărească.<sup>1</sup>

Tot Marineau deslușește în jocurile copilărești în care același Jacques juca invariabil rolul lui Dumnezeu germenii a ceea ce avea să devină, pînă la urmă, „instituția” medical-artistică a psihodramei: „Jocul de-a Dumnezeu a fost practicat în mod repetat și interiorizat zi cu zi de către tînărul Jacob. El a fost reluat cu diferite prilejuri și sub diferite forme, mai întîi în familie, apoi cu prietenii de joacă, iar mai tîrziu pe o scară mai mare: teatrul de copii din Augartin, Religia Întîlnirii de la Viena și, în sfîrșit, marele teatru psihodramatic la scară mondială.”<sup>2</sup>

Apelînd la aceleași însemnări autobiografice, Marineau precizează că tot la București a avut Jacques „revelația sexualității”, obținută din inițiativa Piroșkăi, o agresivă servitoare în vîrstă de 15 ani.

În felul acesta, conchide cronicarul lui Moreno, experiența acumulată în primii săi ani de viață „explică într-o foarte largă măsură întreaga filozofie și bazele intervențiilor lui psihologice. Ele ne indică întru cîtva poziția pe care o va adopta J. L. Moreno în raporturile sale personale și profesionale. În acest sens, soarta viitorului creator al psihodramei și sociometriei s-a jucat la București: acest oraș este cel care a constituit scena unde Moreno a oferit prima «repetiție generală»”.

În 1925 savantul a emigrat în SUA, unde a trecut la instituționalizarea concepțiilor sale inovatoare.

Cu forțele fizice grav diminuate în urma unei suferințe cardiace, el a început în aprilie 1974 să se pregătească de moarte, refuzînd orice aliment în afara apei. Aflăm din cartea lui René Marineau că la căpătîiul maestrului s-a perindat, pentru a-și lua rămas bun, o sumedenie de discipoli și admiratori. Printre ei se găsea Ada Abraham, o psihodramistă israeliană originară din România, care, „pentru a-i face plăcere”, i-a cîntat *Ce te legeni, codrule!*

Memorabil este însă mai ales amănuntul că, în preajma stingerii sale, Moreno nu mai vorbea decît germana și româna, fiindu-i imposibil să se exprime în engleză, limba pe care totuși o folosise curent în ultima jumătate de secol. Cei vreo șase ani pe care-i trăise la București s-au dovedit a fi deci mai importanți din punctul de vedere al rezistenței la destabilizarea prefinală a psihicului; era însă vorba de primii ani de viață, perioadă decisivă, în opinia psihanalizatorilor, pentru cristalizarea personalității.<sup>3</sup>

Persistența la Moreno a românofoniei mai dovedește totuși ceva, și anume că în sedințele bucureștene ale familiei Levi se vorbea românește, lucru foarte plauzibil, în-

1. *Ibidem*, pp. 35-36.

2. *Ibidem*, p. 45.

3. *Ibidem*, p. 246.

trucît se știe că evreii spanioli nu foloseau idișul, ci recurgeau între ei la graiul hispanic „ladino“, arătîndu-se totodată extrem de binevoitori față de limba comunității naționale care-i găzduia. Astăzi, cînd aflăm tot mai multe despre înriurirea pe care o exercită structura intimă a unei limbi asupra formelor de gîndire ale celor care utilizează obișnuit această limbă, începînd mai cu seamă din fragedă copilărie, putem bănuși că un exeget avizat ar fi în stare să discearnă în modul de funcționare al intelectului lui J. L. Moreno și oarecare indicii ale unei tainice „romănități“.<sup>1</sup>

\*

Mișcarea psihanalitică franceză a cunoscut în cel de-al treilea sfert al secolului nostru o înfruntare de proporții epice pe plan teoretic și organizatoric; Sacha Nacht a fost atunci principalul oponent al „insurgentului“ Jacques Lacan.

Sacha Nacht era originar din România<sup>2</sup> și venise la Paris în 1919 pentru a urma medicina. Studentul a asistat în 1922 la premiera piesei cu tematică freudistă *Mîncătorul de vîșe* a lui H.-R. Lenormand. Se pare că, în acea seară, Nacht a decis să se consacre psihanalizei. În 1926, o dată cu înființarea Societății Psihanalitice din Paris, tînărul medic a început să activeze în secretariatul acesteia. Timp de o jumătate de secol, el își va dedica forțele propășirii acestei grupări științifico-profesionale. În 1931, profesorul Henri Claude, titularul clinicii de boli mintale de la Spitalul Sainte-Anne, l-a numit șef al Laboratorului de Psihanaliză și Psihoterapie de pe lîngă Facultatea de Medicină din Paris.

După ce începuse o analiză didactică în cabinetul lui Rudolf Loewenstein, Sacha Nacht a plecat în 1936 la Viena, pentru a se forma ca psihanalist sub supravegherea lui Sigmund Freud. După cîteva săptămîni, ca urmare, printre altele, a dificultăților datorate barierei lingvistice, ilustrul patron vienez l-a îndrumat către Heinz Hartmann.

În cursul războiului, Nacht a făcut parte din mișcarea de rezistență. După eliberare, el s-a impus ca unul din principalii militanți pentru reconstituirea Societății Psihanalitice

1. Alte publicații românești despre J. L. Moreno: M. Zlate, *Considerații pe marginea concepției lui J. L. Moreno asupra actului impersonal*, în „Analele Universității București. Psihologie“, XX (1971), pp. 85-100; V. Săhleanu și I. Popescu-Sibiu, *Introducere critică în psihanaliză*, Cluj, Ed. Dacia, 1972, pp. 267-268; G. Brătescu, *Un medic savant originar din România — J. L. Moreno (1889-1974)*, în „Viața medicală“, XXIII (1976), nr. 1 din ian., pp. 20-30; Șt. Nica-Udangiu, *Jacob L. Moreno (1892-1974)*, în „Neurologie, psihiatrie, neurochirurgie“, XXXI (1986), nr. 1 din ian.-mart., pp. 69-74; H. Wald, *Valori iudaice în opera lui Moreno*, în „Revista cultului mozaic“, XXXV (1991), nr. 717 din 21 iun., p. 2; C. Bogdan, *Thalia și Melpomene, nobilă funcție vindecătoare*, în „Libertatea — Suplement de cultură“, I (1991), nr. 11 din 31 iul., p. 6; G. Brătescu, *Copilăria bucureșteană a lui Jacob L. Moreno*, în „Contemporanul — Ideea europeană“, 1991, nr. 37 (74) din 3 sept., p. 5; C. Bogdan, *Moreno, părintele psihodramei — 100 de ani de la naștere*, în „Viața medicală“, III (1991), nr. 43 (97) din 25 oct., p. 2; V. Morar, *Potriviri esențiale: Eliade — Moreno*, în „Contrapunct“, III (1992), nr. 26 (129) din 7-20 aug., pp. 5-13. Menționăm și proza lui Mircea Nedelciu *Provocare în stil Moreno* (din volumul *Amendament la instinctul proprietății*, București, Ed. Eminescu, 1983, pp. 42-63), în care personajul principal imprimută, de altminteri fără vreo consecință pentru intrigă, numele psihiatrului și sociologului evreo-româno-austriaco-american.

2. De pe coperta tezei sale de doctorat, susținută în 1926, la Paris, aflăm că Sacha Emmanuel Nacht, intern al Azilelor Senei, se născuse la 23 sept. 1901 în localitatea Răcăciuni din România. Lucrarea inaugurală a lui Nacht nu ataca o temă de psihiatrie, ci una de histoneuropatologie (*Contribution à l'étude de l'anatomie pathologique des myélites syphilitiques en général et de leur forme progressive en particulier*), beneficiind de îndrumarea eminentului neurolog Charles Foix. La bibliografie este citat și G. Marinescu, cu publicația sa din *Iconographie de Salpêtrière* (1901).

din Paris, al cărei președinte a fost ales în 1949, pentru a fi ulterior reales de câteva ori în această funcție. Una din realizările memorabile pe care le-a patronat este reînființarea în 1945, pe baze noi și cu obiective mai ample, a Institutului de psihanaliză, așezămînt care și-a asumat de îndată sarcini importante pe linia învățămîntului de specialitate și la conducerea căruia s-a menținut tip de nouă ani. În intervalul 1957-1969 a deținut și funcția de vicepreședinte al Asociației Psihanalitice Internaționale (API).

Lui Sacha Nacht i-a revenit misiunea de a conduce în această perioadă rezistența antilacaniană. El s-a achitat de această sarcină cu multă fermitate, dar și cu multă îndemînare, respingînd sistematic ofensiva celor care, neizbutind să-și impună punctele de vedere inovatoare, s-au văzut nevoiți să părăsească Societatea Psihanalitică din Paris, pentru a crea propriile lor reuniuni, nerecunoscute însă de forurile internaționale.

Sacha Nacht a dobîndit fama unui conducător inflexibil, ba chiar tiranic, nedispus să cedeze în fața reformatorilor de tot soiul. A stăruit în convingerea că dirijarea analizelor terapeutice este mai cu seamă o treabă a profesioniștilor cu pregătire medicală. De altminteri, a privit totdeauna cu suspiciune orientarea teoretizantă și „speculativistă” promovată de vechiul său prieten Lacan. Pentru Nacht, freudismul trebuia să pună pe primul plan obiectivele medicale, iar nu pe cele cultural-filozofice.

Putem cumva să măsurăm prestigiul de care s-a bucurat în mișcarea psihanalitică franceză din amănuntul bibliografic că în 1972 a apărut, în populara colecție de eseuri „Mica bibliotecă Payot”, monografia de 183 de pagini a Denisei Saada *S. Nacht*.<sup>1</sup>

Relatările biografice despre Sacha Nacht, cele consemnate atît de Denise Saada, cît și de Elisabeth Roudinesco, insistă asupra importanței pe care primii ani de viață au avut-o în formarea sensibilității și caracterului vajnicului psihanalist parizian.

În legătură cu obîrșia acestuia dintr-o așezare din „inima pădurii moldovene”, Elisabeth Roudinesco notează: „Fața lui Sacha Nacht nu evocă defel blindețea pășunilor românești. Avea ochii bridați, tenul mat, pomeții ieșiți, un aer autoritar; s-ar fi spus că este urmașul unui voievod ieșit de-a dreptul din castelul său din Valahia.” Dacă acest portret, mai degrabă al unei căpetenii tătare, a fost zugrăvit pe temeiul observațiilor personale ale cronicarei mișcării psihanalitice franceze, amănuntele despre copilăria doctorului Nacht pe care ni le oferă biografii săi nu pot proveni decît de la acesta.

Aflăm astfel că eminentul analist se născuse în 1901, într-o familie de țărani evrei trecuți la religia ortodoxă<sup>2</sup>: „Tatăl cultiva cereale, dar într-o bună zi s-a hotărît să înființeze o întreprindere forestieră. Mama citea romane franțuzești, sperînd că fiul ei va deveni medic. Purtînd un prenume rusesc însoțit de un nume patronimic german, Sacha Nacht a revendicat cu mîndrie francofilia sa împotriva barbariei otomane”<sup>3</sup>...

După ce s-a ocupat cu arendașia și cu exploatarea de păduri, tatăl micului Sacha a deschis la marginea Bucureștilor o „uzină de textile”, care va fi însă distrusă de un in-

1. Informațiile privind viața și opera lui Sacha Nacht le-am cules mai ales din această carte, precum și din lucrările: Elisabeth Roudinesco, *La bataille de cent ans. Histoire de la psychanalyse en France*, vol. II, Seuil, 1985, și Alain de Mijolla, *La psychanalyse en France (1893-1965)*, în R. Jaccard (red.), *Histoire de la psychanalyse*, vol. II, Paris, Hachette, 1982.

2. Elisabeth Roudinesco ne informează că, fiind arestat de Gestapo în timpul ocupației germane, Sacha Nacht a fost pus în libertate cînd rudele sale au dovedit cu acte originea lui „ariană”, întrucît bunicii erau români, înmormîntați într-un cimitir ortodox, iar el însuși fusese botezat la vîrsta de doi ani (*op. cit.*, p. 220).

3. *Ibidem*, pp. 218-219. Denise Saada nu era însă încunoștințată despre această francofilie și francofonie a marii majorități a intelectualității românești a epocii, drept care apreciază că în „acea Romînie foarte germană” doar o minoritate, din care făcea parte și familia Nacht, manifesta „o profundă admirație și o foarte mare iubire pentru Franța” (*S. Nacht*, Paris, Payot, 1972, p. 9).

cendiu. Toate aceste împrejurări aveau să lase urme în sufletul copilului, care, din punct de vedere afectiv, se simțea acasă doar printre țărani.<sup>1</sup> Îndată după primul război mondial a plecat la Paris spre a-și împlini visul de a studia medicina acolo.<sup>2</sup>

Elisabeth Roudinesco pune opțiunea lui Sacha Nacht pentru cariera medicală pe seama „idealului adaptativ” al unui „om ambițios, ai cărui bunici se convertiseră ca să scape de persecuțiile antisemite”. Cît despre atitudinea despotică pe care a adoptat-o la conducerea Societății Psihanalitice din Paris, ea a fost determinată de faptul că aveam de-a face cu un „boier și moșier”, dornic „să domnească în fast” și pretinzându-le alor săi „o rîvnă desăvîrșită”.<sup>3</sup>

Sacha Nacht a murit în 1977.

■

Georges Devereux a fost unul din principalii inițiatori ai etnopsihanalizei, disciplină care își propune să utilizeze conceptele metapsihologiei în studiul mentalităților și al reactivității umane cu substrat etnic. Viabilitatea și rodnicia vederilor lui Devereux sînt demonstrate de periodicul „Nouvelle revue d'ethnopsychiatrie”, fondat de el în 1983, care continuă să apară la Grenoble, publicînd valoroase articole pe linia inaugurată de savantul decedat în 1985.

Din biografiile „oficioase” ale lui Georges Devereux<sup>4</sup> aflăm că eminentul etnopsihanalist s-a născut la 13 septembrie 1908 în orașul Lugoj, ca fiu al unui avocat socialist cu strămoși în Lotaringia, căsătorit cu o maghiară nutrind sentimente de devotament față de Imperiul habsburgic. S-ar părea că alipirea Banatului la România, atunci cînd el împlinise zece ani, a echivalat cu o dramă personală, întrucît Gyuri se vedea obligat să-și schimbe limba de studii. Moartea în 1924 a unui frate de vîrstă apropiată a însemnat o nouă lovitură pentru el. Și astfel, în preajma încorporării în armată, s-a decis să părăsească România.

A venit la Paris, unde intenționa să studieze fizica, sub îndrumarea Mariei Curie. Împrejurările l-au adus însă pe băncile Școlii de Limbi Orientale, unde l-a avut ca maestru pe celebrul sociolog și etnolog Marcel Mauss. Acordîndu-i-se în 1932 o bursă Rockefeller pentru cercetări de teren, efectuează studii printre indienii Hopi din SUA și apoi în mijlocul populației Sedang Moi din Vietnam. În 1935 și-a luat doctoratul în antropologie la Universitatea Berkeley din California. Dobîndind cetățenia americană, a făcut războiul în marina Statelor Unite.

Între timp devenise partizan al psihanalizei. Formația de analist a început-o în Franța și a încheiat-o în SUA. După ce a predat etnopsihologia la unele din cele mai prestigioase universități americane, avea să practice psihanaliza de cabinet în 1959-1962 la New York.

S-a strămutat apoi la Paris, unde, la recomandarea lui Fernand Braudel și Claude Lévi-Strauss, i s-a încredințat conducerea unei catedre de etnopsihiatrie la Școala de Înalte Studii în Științe Sociale.

1. Denise Saada ni-l descrie pe „țărânușul român” tînjind, în primii ani ai studiilor pariziene, după îndepărtații „brazi înalți ai Moldovei” (*op. cit.*, p. 11).

2. Elisabeth Roudinesco afirmă că tînărul a frecventat, la început, cursurile Facultății de Medicină din București.

3. Elisabeth Roudinesco, *op. cit.*, p. 219.

4. Vezi articolul lui Tobie Nathan, cel mai fidel discipol al său, în *Universalis. Les événements, les hommes, les problèmes en 1985*, Paris, Encyclopaedia Universalis France, 1986, pp. 544-545.

A publicat numeroase articole și lucrări monografice în domeniul etnologiei, etnopsihiatriei, etnopsihanalizei, psihiatriei clinice și elenisticii. Iată titlurile principalelor sale cărți: *Realitate și vis. Psihoterapia unui indian din zona de câmpie*, New York, 1951; *Psihanaliza și factorul oculi (antologie)*, New York, 1953; *Un studiu asupra avortului în societățile primitive. Analiza tipologică, distributivă și dinamică a prevenirii sarcinii în 400 de societăți preindustriale*, New York, 1955; *Educația terapeutică*, New York, 1956; *De la anxietate la metodă în științele comportamentului*, Paris—Haga, 1967; *Etnopsihiatria populației Mohave*, Washington, 1969; *Eseuri de etnopsihiatrie generală*, Paris, 1970; *Etnopsihanaliza complementaristă*, Paris, 1972; *Tragedia și poezia greacă. Studii etnopsihanalitice*, Paris, 1975; *Visul în tragedia greacă. Studiu etnopsihanalitic*, Oxford-Blackwell, 1976; *Baubo — vulva mitică*, Frankfurt am Main, 1981; *Femeia și mitul*, Paris, 1982.

Georges Devereux este întemeietorul etnopsihanalizei complementariste, domeniu de preocupări ce afirmă importanța „dublului discurs”, etnologic și psihanalitic, dar neagă oportunitatea confundării sistematice a acestor două discursuri sau a dizolvării socialului în psihologic.

Ce a însemnat pentru Devereux copilăria sa lugojană aflăm dintr-un interviu acordat în ianuarie 1984 unei reviste germane de etnologie medicală, care a editat un număr special cu ocazia celei de-a șaptezeci și cincea aniversări a sa. Etnopsihanalistul mărturisirea cu acel prilej că tot mai îi vin în minte întâmplări din trecutul cel mai îndepărtat. Numai că ele nu erau prea plăcute: „Singurul lucru bun în orașul meu natal a fost, în afară de mâncare, înotatul în râul [Timiș].” Tot timpul nu dorise altceva decât să plece, să călătorească departe...

Devereux își amintea că orizontul părinților săi era cel al micii burghezii austro-ungare fidele orînduirii chezaro-crăiești. Pînă la patru ani, acasă a vorbit doar maghiara, ca între patru și șase ani să vorbească doar germana; în școala primară a reluat folosirea maghiarei.

Cam asta este ce știam despre copilăria lui Devereux, copilărie evocată de el fără nici o nostalgie în pomenitul interviu<sup>1</sup>.

Dintr-o cercetare întreprinsă recent la Lugoj<sup>2</sup> s-a constatat că nimeni nu-și amintea de prezența acolo a unui avocat cu numele Devereux. Dar prelungind căutările în arhiva Liceului „Coriolan Brediceanu” s-a putut descoperi că, în anul școlar 1922-1923, a frecventat clasa a V-a secția reală un școlar cu prenumele Gheorghe, născut exact la 13 septembrie 1908, ca și tînărul despre care ne interesam: numai că numele său era Dobo, iar nu Devereux. Gheorghe Dobo a fost fiul avocatului Eugen Dobo, de naționalitate israelită. Foaia matricolă precizează că elevul cunoștea limba maghiară, română și germană. El a primit în acel an calificativul „foarte bine” la religie, română, franceză, germană, muzică și gimnastică, „bine” la engleză, istorie, geografie, matematică, științe naturale și chimie, „suficient” la desenul artistic și cel liniar. Frecventarea era apreciată a fi „foarte regulată”, iar conduita „corespunzătoare” (în anul precedent avusese o purtare „bună”). În clasa a VI-a, Gheorghe Dobo a dobîndit cam aceleași calificative, dar dacă în primele două trimestre a avut o purtare „foarte bună”, în cel de-al treilea conduita sa n-a fost decât „bună”. În clasa a VII-a s-a introdus notarea cu cifre. Dobo a primit nota maximă (10) la germană, engleză, istorie și chimie, 9,75 la română, 9,50 la franceză, 8,50 la filozofie, 8 la religie și fizică, 7,75 la matematică. La muzică i s-a dat 10, la

1. *George Devereux zum 75 Geburtstag — Eine Festschrift*, în „Curare”, 1984, Sonderband 2, Braunschweig—Wiesbaden, pp. 18-19.

2. Întreaga investigație de la Lugoj a fost efectuată de doamna doctor Maria Brazdă.



gimnastică 8, iar la desen 6. În primul trimestru a avut o purtare „potrivită”, iar în celelalte două „bună”.

Să punem cumva în legătură notele mai slabe la conduită ale lui Gheorghe Dobo și cu o dramă care a survenit în familia sa în cursul lunii noiembrie 1924, când Ștefan Dobo (născut în 1910) s-a sinucis din pricină că — își amintesc bătrînii lugojeni — contractase un lues?

Familia Dobo beneficia de o stare materială foarte satisfăcătoare; localnicii își pot arăta cel puțin trei imobile care i-au aparținut lui Eugen Dobo. Acesta nu era un profesionist excepțional, dar practica avocatura onorabil, ca angajat al Băncii „Cărășana”. Membrii familiei Dobo vedeau preocupări de cultură și pasiune pentru muzică, toți cîntînd la pian. Aveau însă faima unei oarecare frivolități, poate fiindcă manifestau lipsa de prejudecăți caracteristică pentru anumite medii intelectuale vieneze.

Din materialele publicate în Occident după moartea lui Georges Devereux (savantul a decedat la Paris în ziua de 28 mai 1985) a rezultat de asemenea că, pînă la instalarea în Franța, el se numise Dobo și fusese de religie mozaică.<sup>1</sup> După ce zăbovise puțin în Ungaria, unde se pare că a intenționat să se dedice muzicii (era un bun pianist și un talentat compozitor pentru pian), György Dobo s-a instalat la Paris, devenind Devereux.

De unde imboldul pentru această schimbare la față? Cheia ne este fără îndoială oferită de prelegerea intitulată *Renunțarea la identitate, apărare împotriva nimicirii*, pe care Devereux a ținut-o în noiembrie 1964 la Societatea Psihanalitică din Paris. Încă din introducerea expunerii, conferențiarul arată că, mai cu seamă în cadrul culturilor de tip arhaic, apare la anumiți indivizi „fantasma potrivit căreia posedarea unei identități este o adevărată cutezanță care, în mod automat, îi incită pe ceilalți să nimicească nu numai această identitate, dar însăși existența înfumatului — în general printr-un act de canibalism, ceea ce îl transformă pe subiect în obiect. Bolnavii cei mai grav atinși caută să se apere împotriva acestui risc renunțînd la orice identitate veritabilă; cei mai puțin atinși își alcătuiesc o falsă identitate”<sup>2</sup>.

Faptul că și-a făurit o asemenea identitate nu înseamnă, desigur, că György Dobo ar fi fost un bolnav. Lumea în care s-a mișcat în perioada interbelică oferea însă suficiente prilejuri ca indivizii mai sensibili și mai slab înarmați în privința statutului lor social să reacționeze la granițele morbidului.

Tinărul Gyuri Dobo a simțit și a presimțit multiple amenințări: atunci cînd idealurile central-europene pe care i le însuflaseră părinții au trebuit să se risipească datorită afirmării impetuoase a românismului, atunci cînd prestigiul și confortul familial au fost puse la grea încercare în urma sinuciderii lui Pista, atunci cînd antisemitismul răbufnea tot mai zgomotos de-a lungul întregului continent. Soluția împotriva nimicirii existenței sale morale (și eventual chiar a celei fizice) i s-a părut a fi părăsirea totală a identității proprii, în favoarea uneia născocite. Semnificativ este și amănuntul că ultima sa dorință a fost ca cenușa să-i fie înhumată în rezervația indienilor Mohave din Colorado, „singura apartenență pe care o revendica fără ambiguitate”, cum ne asigură Tobie Nathan<sup>3</sup>.

Atît de grijuliu era Georges Devereux să nu-și dezvăluie originea evreiască, încît n-a vorbit niciodată de înrudirea sa cu celebrul fizician Edward Teller, unul din creatorii

1. Vezi, de exemplu, B. Kilborne, *Altérité et contretransfert: Georges Devereux*, în „Nouvelle revue d'ethnopsychiatrie”, 1987, nr. 7, pp. 135-136.

2. G. Devereux, *La renonciation à l'identité: défense contre l'anéantissement*, în „Revue française de psychanalyse”, XXXI, (1967), nr. 1 din ian.-febr., p. 101.

3. T. N[athan], notă preliminară la „Nouvelle revue d'ethnopsychiatrie”, 1985, nr. 4, p. III.

atomisticii contemporane. Gyuri Dobo era văr primar cu Edy Teller, mamele lor fiind surori; ambii aveau, de altfel, exact aceeași vîrstă.

Declarațiile repetate ale lui Devereux despre dificultățile pe care le-a resimțit cînd a trebuit să se adapteze rînduieilor administrative românești, declarații care voiau să explice de ce și-a părăsit locurile de baștină, trebuie așadar privite cu circumspecție. Căci nu fiindcă el și ai săi ar fi fost oprimați în Lugojul de după 1918 a pornit pe drumul fără întoarcere: în el clocotea un irepresibil dor de ducă, la care se adăuga năzuința de a i se pierde urma, urma cea primejduitoare.

Altminteri, tocmai în mediul bănățean de coexistență cit se poate de pașnică a mai multor naționalități și în patriarhalul Lugo, în care oamenii de diferite confesiuni își vedeau fiecare și laolaltă de treburile lor, a deprins copilul și adolescentul Georges Devereux interesul pentru specificul etnologic al fenomenelor sociale, începînd cu tradițiile folclorice și terminînd cu reglementările politico-administrative<sup>1</sup>, specific asupra căruia a aplicat cu măiestrie tehnicile interpretative psihanalitice.

\*

Iată trei psihanalști cu orientări științifice foarte diferite, cîteșitrei evrei originari de prin părțile noastre (unul bucureștean, altul moldovean și al treilea bănățean), care au manifestat, într-o măsură sau alta, preocuparea comună de a ne oferi despre obirșia și copilăria lor o imagine corespunzătoare unor fantasmе potrivit cărora aveau să-și axeze declarațiile autobiografice și să-și structureze însăși activitatea creatoare. Poate că un atare comportament este dătător de seamă pentru o anumită atitudine a psihanalștilor față de istorie: ceea ce precumpănește în efortul lor de reconstituire a trecutului propriu (sau a trecutului celor pe care îi iau în îngrijire) este nu descoperirea banalului adevăr faptic, ci a celui „adevăr“ subiectiv capabil să-l împace cumva pe bietul om cu el însuși și cu lumea înconjurătoare.

---

1. În studiul său din 1970 *Identitatea etnică: bazele și disfuncțiile sale logice*, el se referă, de pildă, și la accepțiunile „trădării de patrie“ în legislația românească (vezi G. Devereux, *Ethno-psychoanalyse complémentariste*, Paris, Flammarion, 1985, p. 178).

## Indice de persoane

- Abraham, Ada 386  
Abraham, K. 211, 288, 339, 349  
Abraham, N. 51  
Adămoiu, I. 97  
Aderca, F. 75-77, 88-90, 93-94, 101, 111  
Adler, A. 20, 54-56, 62, 64-66, 68-69, 74, 108-110, 116-120, 122, 150, 159, 162-164, 214, 222-223, 229-232, 247-248, 254, 260, 271-172, 281, 283-284, 286, 299, 315, 323, 332, 339-340, 359, 367, 370  
Alexander, F. 288, 383  
Alexandru, Sen 121, 247  
Al-George, S. 277-278  
Allen, D. 177  
Allendy, R. 102  
Althusser, L. 290  
Andrei, P. 25, 44, 172  
Andru, V. 308  
Angelescu, C. 104  
Angelescu, C. I. 67  
Anghel, D. 320  
Anghel, N. 358  
Anthony, E. J. 349  
Antifon Sofistul 227-228  
Antonescu, G. G. 67-68, 145, 160  
Antonesei, L. 291, 370  
Antoniade, C. 27  
Apollinaire, G. 88  
Apostol, Od. 154  
Apostol, P. 326  
Aragon, L. 205  
Aramă, O. 154  
Arghezi, T. 93-94, 194, 379  
Aristotel din Stagira 27, 188  
Aronescu, Ana 117, 121, 163, 247, 283  
Aronescu, L. 116-117, 121, 163, 247, 283  
Artenie, T. 333  
Artur, D. 265-266  
Aslan, Ana 113  
Assagioli, R. 164  
Athanasiasu, A. 313  
Augustin din Hippona 27  
  
Babeș, V. 111  
Babeți, Adriana 363  
Bacaloglu, C. 137  
Bachelard, G. 320, 364-365  
Bacovia, G. 285  
Bagdasar, D. 139, 256  
Bagdasar, Florica 122, 255-256  
Bagdasar, N. 169  
Ballif, Charlotte 26  
Ballif, L. 160, 261  
Balotă, N. 199-202, 286-287, 292, 318-319  
Baltag, C. 177, 347  
Baltazar, C. 130  
Balzac, H. de 78  
Barbu, I. 286  
Barnoschi, D. V. 90  
Bartók, B. 52  
Baruk, H. 213  
Bassin, F. V. 271, 323  
Bataille, Sylvia 383  
Baudelaire, Ch. 40  
Baudouin, Ch. 197, 273, 284, 339  
Bayer, S. 71  
Bădărău, D. A. 171-172  
Bălan, G. 316-317  
Bălașa, T. 240  
Bălănescu, St. 289, 292  
Bălu, I. 130

- Băncilă, V. 184, 225  
 Bărlădeanu, D. Gr. 215  
 Becski, Irina 53  
 Behterev, V. M. 246  
 Belciugăteanu, C. 262, 271-272, 275  
 Benedek, I. 231  
 Benetato, Gr. 255  
 Beniuc, M. 160, 329  
 Beraru, Trude 108-109, 163, 230, 248  
 Berciu, B. 359  
 Berdiaev, N. 205  
 Berghoff, L. 112-114, 234-236, 238, 246,  
 376-377  
 Bergson, H. 15, 95, 97, 100, 186, 193, 210-  
 211  
 Bernays, Martha 14  
 Bernheim, H. 315  
 Biberi, I. 16, 188, 230, 311-312  
 Bibring, Ed. 51  
 Binder, Al. — *vezi* Pană, Sașa  
 Binder, Mary Ange 204  
 Binswanger, L. 290  
 Bion, W. R. 359  
 Bistriceanu, I. V. 38-39, 136  
 Bikovski, B. 51  
 Blaga, L. 62, 73-77, 94, 133, 145, 149,  
 177-186, 189, 224-227, 277, 283, 331-  
 332, 336, 345, 367, 377  
 Blake, W. 363  
 Blatt, N. 252  
 Blecher, M. 112, 191, 321  
 Bleuler, Eug. 51, 114, 214, 253  
 Bloch, Marga 117  
 Blondel, Ch. 214  
 Blüher, H. 70  
 Blumenfeld, S. 261  
 Boehlich, W. 11, 14  
 Bogdan, C. 44, 387  
 Bogza, Geo 193, 204  
 Boia, L. 316  
 Bologa, V. L. 51, 53  
 Bonaparte, Marie 50  
 Boris, H. W. 359  
 Boroianu, E. D. 127, 129  
 Botez, C. I. 64, 260, 262  
 Botez, O. 131  
 Botez Antonescu, Ileana 350  
 Botta, D. 224  
 Bottea, H. 90  
 Bovet, P. 164  
 Boz, L. 137-138, 192  
 Brăga, C. 359, 364  
 Bratu, S. 318  
 Braudel, F. 389  
 Braunstein, Vieyra, Rosita 14  
 Brazdă, Maria 390  
 Brătescu, G. 158, 176, 229, 302, 330, 332,  
 352, 384, 387  
 Brătescu-Voinești, I. Al. 140, 275  
 Brâncuși, C. 17  
 Brânzei, P. 253, 311, 350  
 Brecht, B. 257  
 Brediceanu, Cornelia 73, 77  
 Breton, A. 88, 202, 205, 242-243, 319  
 Bretter, L. 167-168  
 Breuer, J. 21, 304, 311  
 Brezianu, B. 17  
 Briese, Maria 28-29, 261  
 Brissaud, E. 17  
 Broca, P. 17  
 Brucăr, I. 170, 215  
 Brunner, M. 52, 110, 376-377, 364  
 Bruno, P. 324  
 Buddha 26-27  
 Bujdei, Carmen 358  
 Bumke, O. 154  
 Buzura, A. 277, 285, 292, 329  
  
 Camus, A. 295  
 Canetti, E. 363  
 Cantacuzino, I. I. 214, 384  
 Caracostea, D. 92-93, 108, 130, 140, 222  
 Caragiale, I. L. 17, 79, 92, 140  
 Caragiale, M. I. 277, 320  
 Caraman, Zoe 261  
 Caruso 290  
 Căhănescu, M. 96  
 Călinescu, A. 101, 213  
 Călinescu, G. 87, 127-136, 139, 174, 198,  
 229, 305, 321, 363, 379  
 Călugăru, I. 99, 215  
 Cărtărescu, M. 337, 344-345, 365-366  
 Ceaușescu, Elena 370  
 Ceaușescu, N. 270, 368, 370  
 Cehov, A. P. 80  
 Cerletti, U. 266  
 Cervantes de Saavedra, M. 12  
 Chaplin, Ch. 100  
 Charcot, J. M. 17, 186, 311, 315, 353  
 Chasseguet-Smirgel, Janine 339  
 Chelariu, Tr. 237-238  
 Chemouni, J. 7, 376  
 Chereșteșiu, V. 52  
 Chiriac, J. 355  
 Christodorescu, D. 309  
 Cincă, St. 201

- Cioculescu, Ș. 80-81, 86, 94, 187, 194,  
 198, 379  
 Ciopraga, C. 86  
 Claparède, E. 17, 66  
 Claude, H. 387  
 Clément, Cathérine 324  
 Clit, R. O. 355-356, 359  
 Codreanu, M. 44  
 Cojocaru, M. 329  
 Cola de Rienzo 370  
 Colțescu, V. 180  
 Comarnescu, P. 76, 100, 188-189  
 Constantinescu, Em. 40  
 Constantinescu, Em. I. 193-194  
 Constantinescu, P. 200-201  
 Constantinovsky, I. 205-206, 208  
 Conta, V. 160  
 Copelman, L. S. 159  
 Copernic, N. 96  
 Corozel, Tr. 41-42, 58, 145, 331, 376  
 Cortez, P. 43, 146, 299  
 Cosma, M. 369  
 Cosmovici, A. 314  
 Cotruș, O. 320  
 Cotte, S. 122  
 Cozarescu, Ep. 22  
 Crainic, N. 191, 201, 210, 225  
 Crémieux, A. 122  
 Crețulescu, Ioana 317-318  
 Cristea, R. C. 335  
 Cristescu, Miltred 314  
 Cristușiu, Silvia 355  
 Crohmalniceanu, Ov. S. 75, 83, 287, 318,  
 340-343, 346  
 Croitoru, M. 103  
 Cucu, I. C. 349  
 Cumpănaș, Ana 363  
 Cupcea, S. 106, 108, 167, 214  
 Curie, Marie 389  
 Cușnarencu, G. 343  
  
 Dalbiez, R. 172  
 Dali, S. 272  
 Damian, N. 267, 284-285  
 Damian, S. 318  
 Dan, Clara 322  
 Dan, Gh. 335  
 Daniel, C. 313  
 Danielopolu, D. 252-253  
 Daroga, B. 214-215  
 Darwin, Ch. 96, 176, 301  
 Davidescu, W. 234, 236-237, 246, 249  
 Deheleanu, I. 52  
  
 Déjerine, J. 17  
 Deleuze, G. 303  
 Derevici, I. 261  
 Descartes, R. 315  
 Desoille, R. 355  
 Deutsch, Helene 114  
 Devereux, G. 316, 383, 389-392  
 Diaciov, S. 352  
 Diaconu, M. 171  
 Diamant, D. 52  
 Dianu, R. 88, 126, 129, 139  
 Dichiseanu, E. 333  
 Dicu, A. 314-315, 322  
 Dillinger, J. 363  
 Dimitriu, C. Gh. 287-288  
 Dimitriu, R. V. 361-362  
 Dimolescu, A. 124, 158  
 Dimov, L. 321  
 Dinu, Gh. 205, 209  
 Djuvara, R. 314  
 Dobo G. — vezi Devereux, G.  
 Dobo, Erzsébet 52  
 Dobo, Eug. 390  
 Dobo, F. 52  
 Dobo, Șt. 391  
 Dobridor, I. 210-211  
 Doinaș, Șt. A. 364, 370  
 Dorian, E. 288  
 Dorofei, I. 358  
 Dostoievski, F. M. 27-28, 38, 59, 62,  
 80, 193, 214  
 Dracoulidès, N. N. 339  
 Dragomir, C. Tr. 367-369  
 Dragomirescu, M. 193  
 Drăgănescu, St. 41  
 Drimba, O. 184  
 Druță, Fl. 326-327  
 Duca, I. Gh. 59  
 Dugneanu, P. 79  
 Duiculescu, V. N. 66  
 Dumbrăveanu, A. 246  
 Dumitrescu, Alfred 355, 359  
 Dumitrescu, Andrei 338  
 Dumitrescu, G. D. 198  
 Dumitrescu, Th. 95  
 Dumitriu, Dana 94, 319-320  
 Dumitriu, P. 264  
 Durand, G. 177, 365  
 Durkheim, Em. 337  
 Duscian, I. 95  
 Dușescu, B. 263  
  
 Einstein, A. 103, 239  
 Elekes, Erzsébet 52

- Elekes, M. 51-54, 56, 110, 376, 377  
 Eliade, M. 100, 108, 111-112, 173-178,  
 191, 196, 283, 320-321, 329, 345-346,  
 359, 363  
 Emilian, C. I. — *vezi* Constantinescu, Em. I.  
 Eminescu, M. 35-38, 89, 108, 123-140,  
 143-144, 152, 191-192, 198, 222, 348,  
 365-366  
 Eminovici, Gh. 125  
 Enăchescu, C. 267  
 Enătescu, V. 312, 314  
 Ene, Ioana 355  
 Enescu, R. 352-353  
 Engels, Fr. 226, 243, 282  
 English 252  
 Erben, S. 112  
  
 Façon, Nina 214  
 Falik, D. 97  
 Farcaș, A. 206  
 Feder, Em. 116-118, 120-121, 163,  
 229, 247  
 Federn, P. 97, 102  
 Felix, Rașela 214  
 Fenichel, O. 114  
 Ferenczi, S. 50-51, 104, 162, 328  
 Ferri, E. 61  
 Filip, Tr. 335  
 Flămînd, D. 321  
 Fliess, W. 14  
 Florescu, M. 323  
 Florescu, N. 197-198  
 Florian, R. 335-336  
 Foix, Ch. 387  
 Foucault, M. 267  
 Fradis, A. 257  
 Franc 113  
 Francisc din Assisi 15  
 Frank, I. 46  
 Frankel, V. 237  
 Frazer, J. G. 176  
 Frâncu, G. 337  
 Freamăt, St. 231  
 Frenkian, A. M. 195-196  
 Freud, Anna 114, 161-162, 288, 309,  
 349, 369  
 Freud, S. 11-15, 21, 57-58, 168-169,  
 230 și *passim*  
 Friedland, L. 206  
 Frigioiu, N. 327  
 Fromm, E. 315, 326-327, 334, 367  
  
 Gaál, G. 52, 209  
 Gandhi, M., 100  
  
 Garbo, Greta 100  
 Gavriiliu, L. 7, 299-300, 319-320, 324,  
 328-330, 332-333, 343, 346, 350,  
 357-359, 370  
 Gay, P. 375  
 Găgescu, N. V. 238  
 Gelb, A., 118-119, 257  
 George, Al. 319  
 Georgescu, Constant 227  
 Georgescu, Ioana 355  
 Georgescu, I. I. 163  
 Georgescu, P. 285-286, 318  
 Georgiade, C. 149, 161-162  
 Ghelerter, L. 112, 119  
 Gheorghe, Olga 371  
 Gheorghiu, Vl. 306, 334  
 Gherșuni, G. A. 252  
 Gide, A. 100, 150, 186, 193, 197  
 Gladstone 252  
 Glicsman, I. — *vezi* Ygrec, Dr.  
 Gobineau, J. A. de 212  
 Goethe, J. W. von 77, 279, 363  
 Goia, I. 51  
 Goldmann, L. 324  
 Goldner, Charlotte 384  
 Goldstein, K. 118-119, 257  
 Golu, M. 314-315  
 Gorgos, C. 350  
 Grădinaru, M. 289-292  
 Greuze, J. B. 24-25, 28  
 Grigorescu, Dan 338  
 Grillparzer, Fr. 363  
 Grindea, M. 102, 207, 213  
 Grosu, C. E. 102, 229-230, 244  
 Grosu, Eugenia 334  
 Grünberg, L. 335  
 Grunberger, B. 383  
 Guattari, F. 303  
 Guga, R. 277  
 Gulian, C. I. 230-231, 238, 282-283,  
 322-323  
 Gusti, D. 236  
 Guția, I. 143  
 Guzner, N. 50  
  
 Haeckel, E. 161  
 Hagi-Beca, A. 275  
 Hahnemann, Chr. S. 102  
 Halevy, M. A. 215  
 Halm 113  
 Handoca, M. 177  
 Haritonova, Natașa 26  
 Hartmann, Ed. von 67

- Hartmann, H. 387  
 Hartmann, N. 186  
 Hasdeu, B. P. 364  
 Hațeganu, I. 299  
 Hațeganu, I. 48, 51  
 Hautecoeur, L. 24  
 Hegel, G. W. Fr. 173, 243, 301, 328  
 Heidegger, M. 38, 259, 279  
 Heim, C. 11  
 Herodot 196  
 Herseni, Tr. 281  
 Hesnard, A. 16, 31  
 Hitler, A. 212, 230  
 Holan, Suzana 360  
 Holban, A. 81-82, 186, 321  
 Hollós, I. 146  
 Horney, Karen 315, 367  
 Horodincă, Georgeta 318, 320  
 Hume George, Diane 363  
 Hurezeanu, E. 370  
 Husserl, E. 186, 211  
 Huxley, A. 277
- Iacob, Eug. 283  
 Iacobovici, I. M. 48, 122  
 Iancu, I. 238  
 Ianoși, I. 285, 292  
 Ibrăileanu, G. 111, 137, 191, 199, 286, 321  
 Ibsen, H. 67  
 Ică, I. I. 360  
 Ilian, M. 17, 20-22, 50  
 Iliescu, I. 370  
 Ilovici, M. 79  
 Ioan, Lelia 314  
 Ionașescu, G. D. 117  
 Ionașiu, L. 145  
 Ionescu, Aurelia 349, 355-356  
 Ionescu, Aurora 355  
 Ionescu, B. 288  
 Ionescu, Cristina 25  
 Ionescu, D. 20  
 Ionescu, Eug. 187-188  
 Ionescu, G. 309-311, 349, 360  
 Ionescu-Gulian, C. — *vezi* Gulian, C. I.  
 Ionescu, M. 239  
 Ionescu, Nae 69-71, 174, 363  
 Ionescu, Tiberiu 236  
 Iordănescu, C. T. 97  
 Iorga, N. 135, 147, 194, 215, 363-364,  
 377-379  
 Iosifescu, S. 207-208  
 Isaacs, J. 363  
 Istrati, P. 61-62
- Iugov, A. 53, 249  
 Iulian Apostatul 225-226  
 Ivanov-Smolenski, A. G. 246, 252  
 Ivanovici, V. 363
- Jacobsen, J. P. 363  
 Jacoby, H. 229  
 James, F. 193  
 Janet, P. 29, 31, 65, 311-312, 315  
 Jankélévitch, S. 31, 95  
 Jaspers, K. 267, 370  
 Jean, Paul 363  
 Jemna, V. 229  
 Jianu, O. 161  
 Jones, E. 115, 273, 281, 316  
 Joyce, J. 272  
 Jung, C. G. 62-63, 65-66, 79, 110,  
 149-150, 159, 168, 177, 180-183,  
 185, 188-189, 191, 211, 214, 221-223,  
 226-227, 229, 231-232, 234, 245, 253,  
 260, 271-272, 277-278, 284-286, 288,  
 301, 303, 315, 317, 329, 331-332, 337,  
 339-340, 342, 345-349, 355-356,  
 359-360, 363, 364-365, 377
- Kafka, F. 144, 211, 272, 295  
 Kahana, B. 54  
 Kahana, E. 54-56, 118  
 Kahana, M. 54  
 Kahana-Moscu, Judith 54-56, 118, 280-281  
 Kant, I. 279, 315, 328  
 Kardiner, A. 122  
 Keresztesi, Fr. 167  
 Kernbach, M. 51, 166-167  
 Kerschensteiner, G. 160  
 Keyserling, H. 205  
 Kierkegaard, S. 214  
 Kilborne, B. 391  
 Kitzler, N. 212  
 Klamper, S. 13  
 Klein, Melanie 161, 349  
 Köpich, F. 52  
 Kofman, Sarah 338  
 Kohn, H. 52  
 Konstantinovski, I. — *vezi* Constantinovsky, I.  
 Kočovski, A. 47  
 Kraepelin, E. 50, 155  
 Kreindler, A. 102, 105, 113, 119, 159, 246,  
 253, 257-258, 261  
 Kremnitz, Mite 198  
 Kretschmer, E. 138  
 Kris, E. 14  
 Krishnamurti 100

- Kristeva, Julia 364  
 Künkel, Fr. 164, 229, 231  
 Kunisch, R. 125  
 Kussmaul, A. 17
- Lacan, J. 14, 180, 290-291, 303-304, 306,  
 317-318, 329, 335, 339, 383, 387-388  
 Laforgue, R. 102  
 Laignel-Lavastine, M. 145  
 Laplanche, J. 339, 358  
 La Rochefoucauld, F. de 280, 332  
 Laurent, E. 14  
 Lawrence, D. H. 147  
 Lăzărescu, Gh. 94, 198-199  
 Lăzărescu, M. 265-267, 312, 370  
 Lăzărescu-Stocker, Alice 26  
 Lealikov, D. 286  
 Le Bon, G. 46  
 Lebovici, S. 351, 383  
 Lechner, K. 54  
 Lefebvre, H. 383  
 Leftwich, J. 211  
 Leibniz, G. W. 172, 315  
 Lenau, N. 193  
 Lengyel, J. 328  
 Lenin, V. I. 100, 210  
 Lenormand, H. R. 387  
 Leon, N. 44, 262  
 Leonardo da Vinci 61-62, 193, 324  
 Lepădatu, D. 325  
 Levi, M. 384  
 Levi, Paulina 384  
 Lévi-Strauss, C. 389  
 Libanius 225  
 Lichtheim, L. 17  
 Liiceanu, G. 279, 346  
 Linné, C. von 38  
 Lipmann, O. 17  
 Little, W. 17  
 Liu, N. 134  
 Lisenko, T. D. 251  
 Locke, J. 160  
 Löw, Ilse 52  
 Löw, R. 52  
 Loewenstein, R. 387  
 Loewenstein, Th. 136, 162, 212, 215, 329  
 Lombroso, C. 61  
 Lorenz, K. 332  
 Lovinescu, E. 84, 102, 131, 191-192, 198,  
 341  
 Luca, G. 242-244, 303  
 Lucaciu, B. 352  
 Ludwig, E. 233
- Lupu, P. 140  
 Lupulescu, I. I. 142, 154  
 Luria, A. R. 257
- Macedonski, Al. 285  
 Macovei, I. 302  
 Máday 55  
 Madgearu, V. 101  
 Magoun, H. W. 268  
 Măiorescu, I. 339-340  
 Măiorescu, T. 339-340  
 Malet, E. 168  
 Malița, M. 326-327  
 Maller, O. 245-246, 261  
 Mamali, C. 363  
 Mancaș, M. 186  
 Manolescu, N. 304, 331  
 Manuila, Al. 124  
 Manuila, Ludmila 124  
 Marbe-Cohen, S. 17  
 Marcea, P. 337  
 Marcu, N. 33, 35, 38, 42, 298  
 Marcu-Balș, P. — *vezi* Pandrea, P.  
 Marcuse, H. 283-284, 326  
 Marga, A. 326  
 Margul-Sperber, A. 237-238  
 Marineau, R. 384-386  
 Marinescu, G. 17, 20, 30-32, 34-35,  
 44-45, 97, 105, 134, 146, 159, 387  
 Marino, A. 227-228, 285  
 Marinov, V. 362  
 Martin, A. 197  
 Martin, M. 334  
 Marx, K. 54, 66, 69, 206-207, 210, 226,  
 240, 325, 332, 346  
 Masaryk, Th. G. 136  
 Mass, H. 168  
 Mauron, Ch. 317, 339-340  
 Maury, A. 16  
 Mauss, M. 389  
 Maxim, I. 226  
 Mayer, A. 51  
 Mazilescu, V. 364  
 Măgureanu, Sanda 309  
 Măicănescu, M. 288  
 Măicănescu-Georgescu, Madeleine 288  
 Mănuică, D. 90  
 Mărculescu, Ileana 269-270, 292  
 Mărgineanu, N. 66, 223, 283-284, 383  
 Mărza, V. 253, 256  
 Memmi, A. 212  
 Mendel, G. 268  
 Mendelsohn, B. 168-169



- Mendelsohn, Thema 116  
 Merykovski, D. S. 61-62  
 Michăilescu, C. N. 237  
 Miciurin, I. V. 251  
 Micklos, J. 302  
 Micu, D. 239  
 Mihailov, F. T. 268  
 Mihalache, I. 101  
 Mihalevski, M. 337  
 Mihăescu, Gib I. 286  
 Mihăieș, M. 363  
 Mișu, A. 281, 384  
 Mijolla, A. de 388  
 Milcu, St. M. 253  
 Milea, I. 370  
 Milea, Șt. 349  
 Minovici, M. 57-58, 121, 165  
 Miokovits, Șt. 50-51  
 Mircioiu, C. 239  
 Mironescu, Al. 100-101  
 Mitin, M. B. 282  
 Modigliani, A. 272  
 Moise 103, 105, 211  
 Moldovan, I. 49  
 Moldovan, M. 95-96, 329  
 Moldovanu, M. 145  
 Molière 78  
 Monakow, C. von 108-109  
 Monta, Olga 97  
 Montaigne, M. de 280, 331, 342  
 Morar, V. 387  
 Morariu, L. 135-136  
 Morărescu, A. 153  
 Moreno, J. L. 281, 383-387  
 Moretta, A. — vezi Petrașincu, D.  
 Moscu, Judith — vezi Kahana-Moscu, Judith  
 Mühleitner, Elke 114-115  
 Müller, M. 254-255  
 Mungiu, Alina 368  
 Munteanu, B. 186, 196  
 Munteanu, I. 20  
 Munteanu, L. 48, 102  
 Munteanu, R. 7, 319, 330, 337-339, 346,  
 364  
 Musset, A. de 131  
 Mussolini, B. 100, 230  
 Mușlea, I. 358, 360
- Nacht, S. 383, 387-389  
 Nahoum-Grappe, Véronique 367  
 Nanu-Muscel, I. 20  
 Narly, C. 149, 160-161  
 Nasta, M. 190
- Natansohn, I. N. 350  
 Nathan, T. 389, 391  
 Naum, Gellu, 242, 244, 364-365  
 Neagoe, Florica 324  
 Nedelciu, M. 363, 387  
 Negoită, C. N. 126  
 Negoșescu, I. 266, 364  
 Negru, M. 16  
 Negrutzi, S. 60-61  
 Negulescu, P. P. 102, 169-170  
 Nestor, I. M. 122, 163  
 Netea, V. 99  
 Neufeld, B. 55  
 Neuman, J. 106, 108, 110-112, 149, 173,  
 191-192, 196, 198-200, 212-213, 230,  
 234-237, 246-247, 321, 376-377  
 Nica, I. 138-139  
 Nica-Udangiu, Șt. 387  
 Nicolau, Șt. S. 255  
 Nicoulin, M. 124  
 Nicu, M. D. 302  
 Niculescu, I. 324  
 Niculescu, Șt. I. 139  
 Nietzsche, Fr. 62-63, 72-73, 193, 214, 317,  
 328, 332  
 Noica, C. 38, 222, 278-279, 331, 334, 346  
 Noica, D. 35  
 Novac, Fevronia 366
- Oancea, C. 309  
 Obregia, Al. 20-23, 33-35, 43, 45, 158, 254  
 Ocsinoit, B. 96  
 Odeseanu, Coca 288  
 Odobescu, Gr. 17  
 Odobleja, Șt. 155-158  
 Ogodescu, D. S. 298, 312-313, 350-351,  
 361  
 Olaru, Al. 153, 266, 349, 358, 361  
 Olteanu, I. 154  
 O'Neill, Eug. 188-189  
 Orășanu, Brîndușa 362  
 Ornea, Z. 339-340  
 Oroveanu, Anca 347-348
- Paleologu Al. 346-347, 370  
 Paler, O. 277  
 Palmier, J. M. 207  
 Pamfil, Ed. 271, 298, 312-313, 361  
 Pană, Sașa 99, 203-204, 378  
 Pandrea, P. 58-62, 106-107, 145, 164-167,  
 206  
 Papadat-Bengescu, Hortensia 81-88, 287,  
 340-341, 343

- Papadima, E. 306-308, 334, 355, 371  
 Papadima, O. 135  
 Papilian, V. 51, 133, 238-241  
 Papu, E. 191  
 Paraschivescu, M. R. 207  
 Parhon, C. I. 22, 25-26, 29, 44-48, 101-102,  
 113, 119, 160, 249, 253-254, 261, 288  
 Parhon-Ștefănescu, Constanța 249, 266-267,  
 349  
 Pártos, Z. 328  
 Pascal, B. 67  
 Pascal, Constance 32  
 Pasteur, L. 291  
 Patañjali 175  
 Pătrășcanu, L. 292  
 Paulescu, N. 237, 262  
 Paulian, D. Em. 35, 39-40, 140  
 Pavelcu, V. 122, 221, 314, 329  
 Pavlov, I. P. 28, 30, 38, 53, 95, 105, 159,  
 206, 228, 246, 249, 251-255, 258, 261,  
 270, 279, 288  
 Pawlowski, G. de 78  
 Pădureleanu, M. 285  
 Păun, P. 242, 244  
 Pânzaru, P. 324  
 Pârvan, V. 363  
 Pârveu, N. 77  
 Pecher, I. 156  
 Pecican, P. 364, 371  
 Perpessicius 81, 135, 186  
 Perrin, G. 167  
 Petrașincu, D. 197-198  
 Petrescu, Camil 76, 179, 186, 198-199, 321  
 Petrescu, Cezar 77-81, 145, 257  
 Petrescu, L. 85  
 Petreu, Marta 135, 363  
 Petrinelli Montagna, R. 80  
 Petroveanu, M. 285, 318  
 Petrovici, I. 100, 169  
 Pfister, O. 162, 164, 273  
 Pichon, Ed. 172  
 Pick, Lucie 114  
 Pick, O. 34-35  
 Pirandello, L. 230, 266  
 Pivée, Șt. 267  
 Piru, Al. 81, 131, 245, 337  
 Pitigrilli (Dino Segré) 147  
 Pitres, A. 17  
 Pitulescu, P. 22-23  
 Platon 154, 196  
 Pleșu, A. 348  
 Plutarh 362  
 Pocitan, V. 195  
 Pojoga, N. 113-114, 376  
 Politzer, G. 260, 324, 383  
 Pontalis, J.-B. 339, 359  
 Pop, Gr. Tr. 340  
 Pop, I. 204-205, 245  
 Pop, M. 149, 166, 337  
 Popa, M. 80  
 Popa, S. V. 366  
 Popescu, D. R. 319  
 Popescu, G. N. 41  
 Popescu, Magdalena 287  
 Popescu, V. N. 164  
 Popescu-Neveanu, P. 280, 314  
 Popescu-Sibiu, I. 7, 32, 42-48, 51, 56-57,  
 65, 99-100, 106, 108-110, 136-137,  
 144-153, 155, 158-160, 163, 166, 172,  
 200-201, 231-238, 246, 263, 273-275,  
 287-288, 299-301, 306-307, 322, 329,  
 352, 376-378, 387  
 Popoviciu, L. 312  
 Popușoi, Eug. P. 47, 114  
 Preda, G. 19-20, 43-45, 106, 108-110,  
 145, 149, 153, 158-160, 352  
 Preda, M. 287, 320  
 Preda, S. 342-344  
 Predescu, V. 255, 267, 309, 311  
 Prenant, M. 226  
 Protopopescu, Al. 320-321  
 Protopopescu, D. 75  
 Proust, M. 186, 193, 230  
 Prunk, M. — vezi Dorian, E.  
 Pseudo-Plutarh 227, 363  
 Purdea, G. 358  
  
 Quimby, Ph. P. 311  
  
 Racine, J. 40, 193  
 Radovici, A. 29-30, 100-102, 236, 249  
 Radovici, V. 236  
 Rainer, Fr. I. 85  
 Ralea, M. 44-45, 63-66, 84, 259-260, 262,  
 281  
 Rank, O. 21, 75, 93, 110, 131-132, 150,  
 159, 162, 190, 232, 241, 284, 320  
 Răceanu, Ileana 322, 327  
 Rădulescu-Motru, C. 16, 45, 62-63, 102,  
 149  
 Râpeanu, V. 362-363  
 Râșcanu, V. 44  
 Rebreanu, L. 94, 257  
 Régis, E. 31  
 Reich, W. 114, 151, 159, 208, 229, 326, 329  
 Reichmayr, J. 114

- Reiner, A. 17  
 Relgis, Eug. 113  
 Retezeanu, Al. 245-246  
 Retezeanu, G. 48-50, 106, 145, 149, 236  
 Révész, B. 43-45, 146  
 Révész, G. 118-119  
 Rivers, W. H. R. 65  
 Robbe-Grillet, A. 272  
 Robert, Marthe 211  
 Robin, G. 164  
 Roll, St. — *vezi* Dinu, Gh.  
 Rolland, R. 210  
 Roman, I. 303  
 Romanescu, C. 25, 291-292, 351-352, 375  
 Romilă, A. 309, 362  
 Rorschach, H. 63, 159  
 Rosetti, R. D. 16  
 Roșca, Al. 122, 223  
 Roșu, N. 209-210  
 Roșu, S. 267  
 Roth, M. 52  
 Rothenberg, I. R. 47  
 Roudinesco, Elisabeth 7, 15-16, 172, 202,  
 377, 383, 388-389  
 Rousseau, J.-J. 67, 214  
 Ruffini, M. 79-80  
 Ruprecht-Korn, E. 237  
 Russo, Vl. 338  
 Rusu, L. 189, 336  
 Rusu, V. 291-292, 302
- Saada, Denise 388-389  
 Sabbetay, Zwi 47  
 Sade, D. A. Fr. de 243  
 Sadoveanu, Izabela 66, 162  
 Sadoveanu, M. 80, 346-347  
 Sager, O. 105  
 Samarineanu, I. 16  
 Sanielevici, H. 213  
 Sapir, I. 229  
 Sartre, J. P. 295, 370  
 Saussure, F. de 44  
 Saussure, R. de 167  
 Savini, Em. 372  
 Săhleanu, V. 7, 33, 42-43, 149, 288-289,  
 292, 298-302, 313, 321-322, 329, 334,  
 352, 356-357, 387  
 Săndulescu, C. 153-155, 160  
 Sărmașanu-Cortez, Marilena Luiza 43, 146,  
 299  
 Săn-Georgiu, I. 90  
 Schachter (Marseille), M. — *vezi*  
 Schaechter-Nancy, M.
- Schächter, B. 237, 246-247  
 Schächter, M. — *vezi* Schaechter-Nancy, M.  
 Schaechter-Nancy, M. 100, 106, 121-123  
 Schiller, Fr. 193, 279  
 Schlesak, D. 285  
 Schnitzler, A. 186  
 Schönberg, A. 317  
 Schopenhauer, A. 67  
 Schreber, D. P. 50  
 Schultz, I. H. 266  
 Schwartz, P. H. 103-107, 109-110, 121,  
 234, 238, 246, 376-377  
 Sebastian, M. 82-84, 90, 100-101, 341  
 Segantini, G. 193  
 Sendrail, M. 338  
 Servadio, Em. 302  
 Sève, L. 324  
 Shakespeare, W. 67, 113, 189-190, 193, 331  
 Sigmand-Sigma 95  
 Silberstein, E. 11-15  
 Silberstein, O. 14  
 Silvestru, V. 225  
 Simion, Eug. 245, 264, 287, 319-320, 333,  
 337, 345, 379  
 Simionescu, M. H. 342  
 Simó, S. 328  
 Simon, Vl. 330  
 Simulescu, Eugenia 267  
 Simuș, I. 198, 338  
 Sirbu, Aurelia 311  
 Sirbu, I. D. 94  
 Slăvescu, Micaela 347  
 Soare, D. 63  
 Socrate 72  
 Sofocle 40, 196, 317  
 Spranger, Ed. 116  
 Sperantia, Eug. 68-69, 149  
 Sperling, M. 252  
 Spielmann, I. 53, 209  
 Spinoza, B. 170, 210-211  
 Spitteler, C. 91  
 Stafiescu, Florica 256  
 Stahl, G. E. 253  
 Stahl, H. H. 100, 177-178, 185, 189,  
 336-337  
 Stalin, I. V. 256  
 Stanciu, L. 325  
 Starobinski, J. 319  
 Stănescu, C. 149, 369  
 Stănescu, H. 11-12  
 Stănescu, I. 166  
 Stănescu, N. 126  
 Stănescu, Nichita 364

- Stănescu-Gighera, Fl. 215  
 Steinach, Eug. 96  
 Steinhardt, N. 275-278, 378  
 Stekel, W. 33, 35-36, 50, 95, 105, 110,  
 113, 131, 150, 159, 302  
 Sterescu, N. 255  
 Steriade, M. 267-268  
 Sterian, P. 100  
 Stern, W. 116  
 Stocker, A. 24-28, 43, 45, 273  
 Stocker, V. 25  
 Stoenescu, T. 106, 108-110, 149, 159-160,  
 352  
 Stössel, Șt. 267  
 Stoev, I. 47  
 Stoian, N. 333-334  
 Stoian Ionescu, Aurelia — vezi Ionescu,  
 Aurelia  
 Stoica, Șt. 322  
 Stoica, T. 289  
 Strindberg, A. 188  
 Stroescu, Gh. 142  
 Stroilă, N. D. 267, 289  
 Strominger, L. 159  
 Struțeanu, S. 138  
 Stugren, B. 302  
 Suchianu, D. I. 102-103, 172, 216  
 Sutz, Al. A. 17  
 Svevo, I. 285  
 Swift, J. 362  
 Szasz, Th. 252  
 Szediák, Ö. 96  
 Szegő, Júlia 52  
 Szondi, L. 231  
  
 Șandor, Vera (Veronica) 34, 42, 355, 359  
 Șchiopu, Ursula 281  
 Șerban, Geo 347  
 Șerban, I. Gr. 164  
 Șora, M. 302  
 Ștefan, I. M. 143  
 Ștefănescu, O. 314  
 Ștefănescu-Goangă, Fl. 122  
 Șuluțiu, O. 197, 201  
 Șumuleanu, C. 25  
  
 Talaban Andrucovici, Irene 277, 350, 352  
 Taloi, Liliana 358  
 Tamburlini, Ș. 316  
 Tamm, A. 376  
 Tănase, Al. 75, 327  
 Tăutu, N. 97  
 Teller, E. 391-392  
  
 Teodoreanu, Ionel 186  
 Teodorescu, V. 242, 244  
 Tertulian, N. 322, 326  
 Timofte, C. P. 162  
 Todoranu, D. 163-164, 222  
 Tolstoi, L. N. 66, 214  
 Toma d'Aquino 27  
 Tomescu, N. C. 20  
 Tomescu, P. 41, 158, 254  
 Tomiță Răzășul, A. 139  
 Tomorug, Maria Cristina 245-246  
 Torberg, Fr. 111, 191  
 Torouțiu, I. E. 131, 133, 210  
 Tournier, M. 345  
 Tramer, M. 122  
 Trost, D. 242-245, 364  
 Troțki, L. D. 206, 208, 210  
 Tudorache, Bogdana 352  
 Tudoran, D. — vezi Todoranu, D.  
 Tudoran, R. 341  
 Tudose, Cătălina 350  
 Tudose, F. 350  
 Turnovsky, S. 55  
 Tzara, T. 88, 210  
  
 Țanaras, Ath. 375  
 Țepelea, G. 143  
 Țepeneag, D. 244  
 Țeposu, Em. 122  
 Țeposu, R. G. 335  
 Țopa, L. 136  
 Țurai, I. 255  
  
 Ulian, P. 255  
 Ungheanu, M. 343  
 Urechia, C. I. 17, 20, 22, 48-52, 106, 122,  
 149, 160, 167, 236, 254  
 Uță, M. 193, 196  
  
 Vaciu, I. 370  
 Vaihinger, H. 116  
 Vainșelboim, M. 46-47  
 Valéry, P. 100  
 Vargha, J. L. 231, 355  
 Vartic, I. 363  
 Vaschide, N. 15-16  
 Vasile, M. 324  
 Vasiliu, L. 320  
 Vasiliu, Th. 121  
 Vatamaniuc, D. 74  
 Vatamaniuc, Margareta D. 143  
 Văleanu, V. 313  
 Vătămănu, N. 223

- Vârban, Floarea 362  
Verona, Roxana 337  
Vianu, I. 274-275, 292, 302-305, 317-318,  
321-322, 328, 371  
Vianu, Lidia 358  
Vianu, T. 71-73, 81, 103, 149, 190-191,  
304-305, 326  
Vinea, I. 319  
Vineşiu, N. I. 97  
Vlad, A. 293, 297-298  
Vlad, Constantin 32-45, 49, 51, 56-58,  
60-61, 89-90, 93-94, 101-102, 106-110,  
123-145, 149, 152-154, 165-166, 168,  
181, 191-192, 198, 217, 222-223,  
227-228, 234-238, 246, 263, 273, 287,  
293-299, 329, 352, 355, 365-366,  
376-379  
Vlad, Cristian 298  
Vlad, T. 33-35, 38, 42, 134, 272-273,  
296-299, 313-314  
Vlaicu, O. 63  
Vlădescu, F. V. 359, 361  
Vogt, O. 17  
Voican-Voiculescu, G. 366-367  
Voiculescu, V. 319  
Voinescu, Alice 186  
Voinov, D. 262  
Vojen, I. V. 209  
Volfingher, I. 262  
Voltaire 72  
Voronca, I. 88, 194  
Vulcănescu, M. 100, 170-171, 358  
Vulcănescu, R. 316  
Wagner, R. 67  
Wald, H. 211, 387  
Wallon, H. 238  
Weber, J. P. 339  
Wedekind, F. 88, 186-187  
Weigel, Helene 257  
Weigl, E. 117-122, 163, 238, 247-249,  
256-257, 301  
Weinstein, B. 51  
Weiss, A. 193, 200  
Weisz, J. D. 252  
Wells, H. K. 262-263  
Wernicke, K. 17  
Wertheimer, M. 118  
Westfried, I. 45, 56-58, 145, 165, 329  
Widman, W. 52  
Winnik, H. 114-115, 216, 376  
Wittels, Fr. 74, 102, 162, 215  
Ygrec, Dr. 78, 97, 164, 192, 198  
Zamfir, M. 339  
Zamfirescu, Dan 335  
Zamfirescu, V. Dem. 103, 114, 279-281,  
300, 305-306, 322, 330-332, 334, 337,  
347-348, 355-360, 362, 369  
Zapan, G. 237  
Zarifopol, P. 90-92, 133, 379  
Zlate, M. 387  
Zweig, St. 215, 231



# Cuprins

Cuvînt înainte . . . . .	7
<b>I. COPILĂRIA PSIHANALIZEI ROMÂNEȘTI (1912-1940) . . . . .</b>	<b>9</b>
<b>Preliminarii . . . . .</b>	<b>11</b>
Prietenul brăilean al adolescentului S. Freud — 11; N. Vaschide și visul ca realizare a dorinței „reprimată” — 15; O menționare în revista „Spitalul” a numelui lui Freud — 16.	
<b>Cap. 1 — Medicina românească ia cunoștință de freudism (1912-1920) . . . . .</b>	<b>19</b>
Doctorul G. Preda despre „psihanaliză” — 19; Teza de doctorat a lui M. Ilian — 20; Psihiatria românească în pragul primului război mondial — 22.	
<b>Cap. 2 — Începuturile psihanalizei în România (1920-1930) . . . . .</b>	<b>24</b>
Un meteorit: A. Stocker — 24; Alți susținători „în trecere”: Maria Briese și A. Radovici — 28; G. Marinescu despre psihanaliză — 30; Cum a devenit C. Vlad terapeut și teoretician psihanalist — 32; O „școală” a lui C. Vlad? Dem. Em. Paulian și Tr. Corozel — 38; Răsunetul tezei de doctorat a lui I. Popescu-Sibiu — 43; C. I. Parhon despre psihanaliză — 46; La Cluj, G. Retezeanu și C. I. Urechia, precum și M. Elekes — 48; Adlerianul E. Kahana — 53; Serisoarea lui S. Freud către I. Westfried — 56; P. Pandrea și psihanaliza judiciară — 58; Psihologii, pedagogii și filozofii: M. Ralea, G. G. Antonescu, Nae Ionescu, T. Vianu — 62; L. Blaga salută freudismul — 73; Cezar Petrescu: „Freud - mersi!” — 77; Hortensia Papadat-Bengescu, marea doamnă a prozei noastre analitice — 81; Alți scriitori, critici și esești despre psihanaliză: F. Aderca, P. Zarifopol, D. Caracostea — 88; Psihanaliza „implicită”: T. Arghezi și L. Rebreanu — 93; Freudismul — alte semnalări în publicistica românească — 95.	
<b>Cap. 3 — Către o afirmare a psihanalizei în cultura noastră? (1930-1940) . . . . .</b>	<b>99</b>
Interesul față de persoana și învățătura lui Freud — 99; P. H. Schwartz și „Revista internațională de psihanaliză” — 104; C. Vlad și „Revista română de psihanaliză” — 106; Practica psihanalizei mai mult sau mai puțin ortodoxe: J. Neuman, L. Berghoff, N. Pojoga, precum și enigmaticul H. Winnick — 109; Practica pedagogiei terapeutice adleriene: E. Weigl, Em. Feder, L. Aronescu și eventual M. Schaechter-Nancy — 116; Eminescu analizat de C. Vlad — 123; G. Călinescu față cu psihanaliza — 127; Studiul eminescologic al lui	

C. Vlad, marcaj la o răscruce a itinerarului românesc al psihanalizei — 135; Opțiunile lui I. Popescu-Sibiu — 144; Alți medici militari: C. Săndulescu și Șt. Odobleja — 153; Atitudinea psihiatrilor — 158; Psihologii și pedagogii — 160; Psihanaliza și medicina legală — 164; Ecouri în domeniul filozofiei: P. P. Negulescu și M. Vulcănescu — 169; Ecouri în sociologie și în antropologia „profundă”: M. Eliade — 172; L. Blaga și „noologia abisală” — 178; Ecouri în estetică și în etică: Ș. Cioculescu, L. Rusu, T. Vianu, A. M. Frenkian — 186; Scriitorii și psihanaliza: O. Șuluțiu, G. Ibrăileanu, Gib I. Mihăescu — 196; Grupul de la „unu” și freudismul — 202; Psihanaliza și extrema stîngă — 205; Extrema dreaptă se răfuiește cu evreul Freud — 209; La moartea lui S. Freud — 213.

## II. LUNGA NOAPTE A FREUDISMULUI ÎN ROMÂNIA (1940-1989) . . . 219

### Cap. 4 — Impasuri și speranțe

(1940-1950) . . . . . 221

Psihanaliza pînă la 23 august 1944 — 221; Despărțirea de psihanaliză a lui L. Blaga — 224; Reînvierea speranțelor — 227; „Neopsihanaliza” lui I. Popescu-Sibiu — 231; Societatea Română de Psihopatologie și Psihoterapie — 234; Scriitorul V. Papilian nu a iubit psihanaliza — 238; Suprarealiștii români și freudismul — 241; Semne vestitoare ale unor noi vicisitudini — 245.

### Cap. 5 — Tăcerea dușmănoasă din „obsedantul deceniu”

(1950-1960) . . . . . 251

Sesiunea pavlovistă de la București din decembrie 1952 — 251; ...Și ce a urmat sesiunii — 255; „Despre gunoi nu se vorbește” — 260.

### Cap. 6 — Refularea n-a reușit

(1960-1970) . . . . . 265

Psihiatrii combat iarăși psihanaliza, și nu fantoma ei — 265; Cinci psihiatri anchetați de revista „Viața românească” — 269; Trei foști anchetați de „organele în drept”: N. Steinhardt, S. Al-George și C. Noica — 275; Psihologii, sociologii și filozofii își revizuiesc tirul. C. I. Gulian, N. Mărgineanu — 280; Critica literară se reîntîlnește cu psihanaliza. N. Balotă — 284; Îndemnuri la studierea psihanalizei. M. Grădinaru, C. Romanescu — 287.

### Cap. 7 — Poate fi redescoperit freudismul?

(1970-1980) . . . . . 293

C. Vlad și ai săi, o familie de psihanaliziști — 293; V. Săhleanu, propagandist și exeget al psihanalizei — 299; I. Vianu și V. Dem. Zamfirescu despre psihanaliză — 302; Analizele didactice ale lui E. Papadima — 306; Psihiatrii și psihologii combat psihanaliza, dar își însușesc concepte freudiene. G. Ionescu, A. Dicu — 308; Psihanaliza și creația în anii '70. Ioana Crețulescu, Eug. Simion, Al. Protopopescu — 316; Freudismul și freudo-marxismul, beneficiari ai unui armistițiu pe frontul ideologic? — 321.

### Cap. 8 — Psihanaliza — o prezență discretă

(1980-1989) . . . . . 328

L. Gavrilu, primul tălmăcitor al operelor lui Freud — 328; Traducătorul și eseistul V. Dem. Zamfirescu — 330; Psihanaliza printre disciplinele aflate sub



bănuială — 333; Confruntări teoretice, mai ales în domeniul criticii psihanalitice. R. Munteanu, Ov. S. Crohmălniceanu — 335; Creații literare sub semnul psihanalizei. M. H. Simionescu, S. Preda, M. Cărtărescu — 341; Un caz particular: receptarea operei lui C. G. Jung — 345; Spre o coexistență pașnică a psihiatriei „oficiale” cu psihanaliza? — 349.	
<b>Epilog — Viața nouă a psihanalizei (din 1990) . . . . .</b>	<b>355</b>
Organizarea psihanalizatorilor și învățământul psihanalitic — 355; Publicații psihanalitice: editarea „clasicilor”, luări de atitudine și comentarii — 357; Ecouri în creația și critica literară — 363; „Psihanaliza” activității politice curente. C. Dragomir — 366.	
<b>Încheiere — UN TEST DE MENTALITATE:</b>	
<b>RECEPTAREA PSIHANALIZEI ÎN ROMÂNIA . . . . .</b>	<b>373</b>
<b>Anexă — TREI PSIHANALIȘTI ORIGINARI DIN ROMÂNIA:</b>	
<b>J. L. MORENO, S. NACHT ȘI G. DEVEREUX . . . . .</b>	<b>381</b>
<b>Indice de persoane . . . . .</b>	<b>393</b>